

INDIANENSIS UNIVERSITATIS SIGILLUM
LUX
ET VERITAS
MDCCCXX

750

SUOMI,

Tidskrift i fosterländska ämnen.

1859.

Nittonde årgången.

Utgifven

på

Finska Litteratur-Sällskapets förlag.

Helsingfors,

Finska Litteratur-Sällskapets tryckeri,

1860.

Imprimatur: *L. Heimbürger.*

Innehåll:

Sid.

Hafva Lappar och Finnar på skilda tider invandrat till Norden?

Undersökning af

Joh. Ad. Lindström.

Redan förut har jag uti en skild afhandling, hvars titel är: »*Försök att bestämma tiden ifrån hvilken Finnarne innehaft sina nuvarande boningsplatser*,« sökt ådagalägga, att Finnarne, i motsats mot hvad nästan alla sednare författare påstått, befunnit sig uti sina nordliga hembygder redan åtminstone 500 år före Chr. Denna åsigt har sedermera med tiden, tillfölje af nya undersökningar, vunnit hos mig allt mera stadga, och det är den, som jag härmedelst vill framställa, äfvensom att Lappar och Finnar under sina vandringar städse åtföljt hvarandra. Efter utvidgade insigter uti historiska frågors lösning frångår jag flere af de påståenden, som uti ofvannämnde afhandling blifvit uttalade; men derigenom kommer sjelfva hufvudfrågan likväl ej att undergå någon förändring. Men förrän vi börja med hufvudsaken uti förhanden varande undersökning, torde det ej sakna intresse att veta, hvad begrepp skilda folkslag gjort sig om norden.

Man finner såsom någonting besynnerligt, att menniskorna uti äldre tider ansågo norden vara höljd i mörker. Redan hos Hebreerna synes denna åsigt varit gängse, ty hos dem betyder *zaphon* midnattstrakt, norr, norra halfklotet. Homerus

omtalar i Odyssén 11 sången 19 versen Cimerier, höljde uti evig natt. Herodotus säger om de högt upp i norden belägna länder: »Der sofves sex månader om året,« och Plinius yttrar sig om de nordiska länderna: *Pars mundi damnata a rerum natura et densa mersa caligine.* Enligt Apollonius Rhod., som ger Rhodanus och Eridanus uti Italien gemensam källa, var dock den mythiske floden belägen vid jordens yttersta gränser och i nattens hemort. Latinarnes *Aquilo*, nord, kommer ifrån *aquilus* mörk, och på samma sätt kommer Fr. *bise* nordvind, fordom äfven norden, af *bis* brun, svart. Brett. *biss* nord, Kelt. *biz*, *bis* id. Fht. *biza* id. Geijer yttrar sig: »Norden var mörkrets region. Men liksom ur natten dagen födes, så hade äfven Norden, sinnebild af den urgamla natten, först födt ljuset och dess välgörande gudamakter» *). Araben Cazuini, som skref uti 13:de årh. ett verk under titel: *Mirabilia terrarum*, omtalar »*Jura*, ett land vid mörkrets haf; de så aldrig säd, men hafva många skogar; de lefva af fiske och jagt; man säger, att Bulgarerne ditföra sablar.» Ehuru några velat förklara landet Jura för Norige, så finner man ändock lätt, att dermed förstås det fordna Jugrien, som skrefs *Jugria* och *Juhra*, ty det var der, som Bulgarerne drefvo handel. Namnet *Thule*, äfven skrifvet *Thyle*, hvarmed betecknades den Skandinaviska norden, och som förekommer i historien redan 400 år före Chr., härledes af Bochart på goda skäl ifrån ett feniciskt ord *tule*, *tyle*, som betyder mörk **). Äfven Finnarne

---

*) Svea Rikes Häfder 1 del. pag. 39.

**) Uti Hebr. betyder טָלַל beskugga, beslägtadt med צָלַל beskuggas (uti Arab. skrifves detta ord med *tha*), deraf צֵל skugga, צַלְמָוֶת dödsskugga, dödsnatt, tjockt mörker. Ethiop. *zalema* vara skuggig. Arab. *tholmun* mörker. Häraf finner man således, att betydelsen af skugga ock mörker vexlar uti dialekterne.

synas uti äldre tider hafva gjort sig det begrepp om norden, att der var mörkt, ty *pimentola*, eg. mörkrets ställe, ansågo de vara beläget i norden, och sade derföre om detsamma, att det var *Pohjan perä*, nordens ända.

Poika lähti Pohjan maahan
Mies pieni Pimentolahan
d. ä.
Gossen reste till nordlandet
Den lilla mannen till mörkrets boning.

Uti Grönländska språket betyder ännu *tak* i allmänhet mörker, men på trollkarlarnes språk nord *). »I den nordiska gudaläran«, yttrar sig Geijer, »är Norden det ondas princip. I Norden är det kalla, töckniga *Nifelhem* med brunnen *Hvergelmer*, ur hvilken giftströmmar flyta, och i hvars djup den stora ormen *Nidhögg*, bland oräkneliga andra, ligger och gnager verldsträdets rot. I Norden är *Hels* underjordiska boning, *dvergarnes* och *svartalfernas* hem. I Norden bo *Rimthursarne* eller frostjättarne, det ondas demoner, gudars och menniskors fiender.» »Den onde *Ahriman* är i den gamla Persiska religionen också en orm. I det första mörkret bodde ensam ormdraken, hans väsen i fröet af det tjockaste mörkret, hans kropp vidt utsträckt, så vidt mörkret räcker. Emot *Izeds*, de af Ormuza skapade goda makterna, skapade Ahriman' de onda *Dews* eller *Diws*, hvilka, enligt Persiska mythen, i talrika hopar alltid äro färdiga att storma fram ifrån *Norden*» **). Enligt Finnarnes mythologiska föreställningar befann sig i *Pimentola*, yt-

---

*) Om Forholdet mellem det gamle og ny Fastlands Urbeboere af Daa, pag. 18.

**) Svea Rikes Häfder pag. 306 och 307.

tersta mörkret dels i afgrunden dels i norden, *Pirulainen* d. ä. allt hvad som var af *Pirus* slägt, hin ondes pack. I Pimentola smiddes äfven trollpilar, som voro dödliga pestskott. *Pohjola*, yttersta Norden, beskrifves såsom en mörk och förfärlig ort*). Ända till sednare tider har man ansett norra sidan af en begrafningsplats för den sämre, i jemförelse med de andra.

»Kinesiska och mohamedanska författare«, yttrar sig Castrén, »uppgifva såsom den turkiska stammens uräldsta hem nejden af Tangnu och Stora Altai, samt förtälja, att nyssnämnda folk efter den stora floden nedstigit ifrån dessa berg. Högst anmärkningsvärd är med afseende härå den omständighet, att äfven spåren såväl af Samojeder, som Finnar, sluta just i samma bergstrakt. Jag har redan förut omnämnt, huru det under en år 1847 om sommaren verkställd resa till öfra loppet af Jenisej, hvars källfloder sträcka sig till norra foten af Tangnuberget, lyckades mig att såväl inom ryska som kinesiska området upptäcka åtskilliga, numera tatariserade qvarlefvor af den samojediska stammen. Att jemväl den finska folkstammen här varit hemmastadd, derom erinrades jag esomoftast såväl genom traditionerna om landets aborigines, de *ljus- l. hvitögda* Tschud, som isynnerhet genom talrika ortsnamn, hvilka äfven hos de finska stammarne äro i bruk, och till en del just i finskan hafva sin förklaring. Bland dem må exempelvis anföras några af de vigtigaste. Floden Jenisej kallas af Tatarerna *Kem*, och detta flodnamn förekommer äfven i flere delar af Finland samt i ryska Karelen, dels alldeles oförändradt, dels under den förändrade gestalten af *Kemi* eller *Kymi*, samt betyder, enligt Renvalls ordbok, en större flod, ehuru det numera icke gerna begagnas annorlunda, än såsom ett nomen proprium. Mig vetterligen förekommer nämnda

---

*) Gananders Mythologia Fennica pag. 70 och 71.

ord uti intet annat språk, än i finskan, såsom ett appellativum, och det är i anledning häraf antagligt, att just Finnarne gifvit Jenisej dess ursprungliga namn. Men skulle äfven detta ord icke vara ursprungligen Finskt, så måste Finnarne ifrån trakterna af Jenisej hafva medfört detsamma till Finland, ty annorstädes är detta namn icke brukligt. Till det Jenisejska flodsystemet höra vidare *Oja*, som i finskan betecknar en bäck, *Jaga*, som tvifvelsutan hör till samma stam med det Lappska *joga* och Finska *joki*, samt äfven anträffas i flera Samojediska språk; *Mana*, gå, af Finska *menen*, *Kolva* l. *Kolba*, fiskvatten, af det Lappska *kuolle*, fisk, och Syrjänska *va*, vatten. Sistanförda benämning förekommer jemväl icke allenast i norra Ryssland, utan äfven i Finland, ehuru ordet icke är fullkomligen Finskt *). Bland bifloderna till Jenisej förtjenar likaledes nämnas *Ija (Iija)* och *Ijus (Iijus)*, hvilkas rotstafvelse *Ii* (kanske vatten) derjemte förekommer i norra Finland, ej långt ifrån Kemi, i flodnamnet *Ii* eller *Iijoki*. Slutligen upptaga vi den Jenisejska bifloden *Sim (Sym)*, som eger en stor likhet med det Finska *Simo*, ej långt från Kemi» **).

»Det är svårt«, säger samma författare på ett annat ställe, »att bestämma tidpunkten, då Finnarne lösslitit sig ifrån sina stamförvandter i Hög-asien och fått fast fot i Europa, men säkert är, att detta skett redan före den stora folkvandringstiden. Icke osannolik är den förmodan, att bland antalet af Skyther funnits Finska stammar, och att äfven Hunnerna varit af Finsk härkomst, har många skäl för sig. Hvad man med

---

*) »Samma är fallet med *Jurva*, ett i Finland ofta förekommande ortsnamn, som äfven finnes hos Syrjänerna, och till sin etymologi är fullkomligen Syrjänskt, betecknande det förnämsta vattendraget (af *Jur* hufvud och *va* vatten).»

**) M. A. Castréns Ethnologiska föreläsningar öfver Altaiska folken, pag. 103 och 104.

visshet vet, är att Finnarne åtminstone på Taciti tid, d. v. s. omkring hundra år e. Chr., voro hemmastadda i Europa. Såsom bekant är, låter Tacitus sina Fenni bo i trakten af det nuvarande Lithauen, och Ptolemæus, som lefde ett halft sekel sednare, sätter deras boningsstäder på östra sidan om Weichseln. Om nu dessa uppgifter om Finnarnes bostäder också icke kunna vara fullt tillförlitliga, så bör man dock kunna antaga att Finnarne redan vid denna tid måste hafva framträngt om icke till sjelfva Östersjön, så åtminstone intill dess grannskap» *). Enligt Castréns åsigt hade således Finnarne vid Taciti tid ännu ej hunnit fram till stränderna af Östersjön; men på ett annat ställe synes han motsäga sig, då han yttrar: »I och med detsamma, som Finnarne kommo till Östersjön, hvilket icke kunde ske långt efter, men väl vida före Christi födelse, stod äfven vägen öppen för dem till Finska och Bottniska viken» **).

Vi skola nu äfven annorstädes ifrån söka bevis derpå, att Finnarne långt före Chr. födelse befunnit sig omkring Östersjön. Att Taciti *Fenni* voro verkliga Finnar och ej Lappar, torde numera kunna antagas för afgjordt. ***) Redan förut har jag sökt ådagalägga, att den Alexandrinska geografen Ptolemæus, som lefde omkr. 150 år eft. Chr., hade säkra uppgifter rörande nordiska folkslag. Såsom bevis härpå tjenar att anföras folken *Galindæ* och *Sudeni*, hvilka han ställer uti Ost-Preussen, och verkligen qvarstå der ännu provinsnamnen *Galindien* och *Sudawen*. »Invånarne i Preussen tyckas ifrån äldre tider varit kände under namn af *Vene-*

*) Castréns Ethnologiska föreläsningar, pag. 95.

**) Samma verk, pag. 162.

***) Se en afhandling af författaren under titel: »*Om den Keltiskt-Germaniska kulturens inverkan på Finska folket.*

der, *Pruser* och *Lygier*, hvilken sednare benämning äfven inbegripit Polens och Schlesiens inbyggare. *) Theophrast, som lefde 300 år före Chr., nämner landet, der bernsten ur jorden uppgräfdes, *Lyngiste* eller *Lygiste;* af sin hemort kallades sjelfva stenen: *Lyncurion* och *Langurion*, hvilken förändring synes bevisa, att landets namn äfven blifvit uttaladt *Langiste* **), och då ingenting är vanligare, än att *n* i de gamla nordiska språken framför *g* och *k* ömsom absorberas och uttalas, så tror jag mig återfinna folkets namn i Aethici *Langiones*, som bodde i Polen, och i de nuvarande Polackarnes, hvilkas gamla och egentliga namn *Lecher*, och ännu mer den hos Lithauerne öfliga benämningen *Lynker*, träffande öfverensstämmer med Bernstenslandets gamla namn. Att Slaverna, ett Kaukasiskt folk, ifrån uråldriga tider, tvertemot några nyare Scribenters origtiga mening, bebott Preussen och Polen, låter sig utan möda bevisas.» ***) Härtill kan det tilläggas, att hos Slavonerna ännu en tradition är gängse, att deras förfäder varit i strid med Alexander den Store och med Kejsar Trajanus, Daciernas besegrare. Ifrån sistnämnde tid skola de äfven, såsom det förmäles, börjat en ny tideräkning. †) Häraf finner man således, att den Slaviska stammen redan ifrån uräldsta tider omgaf den Finska åtminstone på den sydvestra sidan. Äfven de fordna Roxolanerne berörde tidigt nog Finska folk, hvarom kan utförligen läsas uti en af författaren nedskrifven afhandling: »*Försök att bevisa det Rurik och hans Waräger ej voro hemma från*

---

*) *Lygier* omnämnas af Tacitus; enligt andre editioner kallas de *Ligier*, *Legier*, *Leugier*.

**) Har likhet med Preussiska distriktsnamnet *Lankau*.

***) Historisk och Geographisk Afhandling om Skandinaviens bebyggande, efter Orientaliska och Vesterländska källor af I. H, Wallman, pag. 31.

†) Geschichte des Russischen Reiches von Karamsin, Erster Band, pag. 27.

Sverige. Omkring Volgas källor känner Ptolemaeus ett folk, som han kallar *Μοδόκαι*, och hvilka andra kunna de vara än *Morduiner?* I likstämmighet med Ryska uttalet Permiaki, Votjaki, skulle Modokai således motsvara Morduaki. Bokstafven *d* uttalas i Finskan som ett *d*, *l* eller *r*. Morduinerne kalla Volgafloden för *Rau*, och ifrån dem har utan tvifvel denna benämning fortplantat sig till Ptolemaei vetskap, som aldraförst känner namnet *Rha*, och denna ringa omständighet bevisar mer än nog, att ofvannämnde Modokai (Morduiner) långt före honom befunnit sig i Ryssland. En insändare till Helsingfors Tidningar för år 1850 påstår, att en del af den Morduinska stammen framträngt ända till granskapet af Ingermanland, emedan deromkring förekomma ställenamn, som äro Morduinska*). Detta blir så mycket mer sannolikt, då Ptolemaeus uppräknar ibland de folk, som bodde uti södra delarne af nuvarande Kurland, äfven *Aorsae.* Märk väl, att en del Morduiner kalla sig *Erser.* Vidare känner Ptolemaeus Bulgarer, hvilka omtalas i historien redan 200 år före Chr., under namnet *Mologeni;* sedermera äro honom bekante: folket *Rhobasci* d. ä. Baschkirer; *Machetegi* d. är Nogaier, hvilka sjelfva kalla sig *Mankat; Thybiacæ*, hvilka han ställer söder om Mologeni, och således äro Tschuvasser o. s. v. Vänder man sig öster ut ifrån *Rhobasci*, så förekommer här ett folk, som samma forntidens geograf kallar *Massei*, och under detta namn känner man lätt igen de nuvarande Vogulerne, hvilka kalla sig sjelfva äfvensom Ostiakerne *Mansi.* Nordvest ifrån Massei omtalar han ytterligare folket *Susobeni*, och dessa hafva, efter all sannolikhet, sitt namn efter floden *Sossva*, vid hvilken Voguler, Ostiaker och Samojeder sammanstöta. Hvad åter Herodoti kun-

*) Sådana äro de som slutas på *oksa* eller *eksa.* Wuoksen kallas äfven i Ryska annalerna *Oksa.* Suomi 1848 pag. 10.

skap om de nordiska länderna vidkommer, så kan i allmänhet sägas, att han nämner deras inbyggare efter vissa hos dem gångbara seder och bruk. Ett folkslag, som han tillägger verkligt namn och som bodde nordligast, är *Jyrcæ* (*Ἰῦρκαι*), hvarmed troligen bör förstås Samojeder, Ostiaker och Permier. Samojederna bära hos Ostiakerna namnet *Jergan-jack*, hos Permierna *Jarang* och hos Vogulerna *Jarrankum*. *) Af Syrjänerna kallas åter Ostiakerna *Jögrajass* (stafvelsen *jass* är blott plural-ändelse), hvilket namn tyckes vara en lemning efter de i Medeltiden så namnkunniga *Jugrer*, äfven kallade *Jugarer*, *Ugarer* och *Ugrer*. Hvad Jyrcernas sammanställning med Jugrerna vidkommer, så har jag sednare funnit, att äfven andra författare delat samma åsigt med mig. Så yttrar sig Heeren: »Jag bygger icke mycket på namnet *Jyrker*, såsom i allmänhet aldrig på blotta namnlikheter. Men när det är bevist att Jyrkerne bodde i samma land, der vi sedan finna Jugrierna, ja att deras hemvist sträckte sig in till de Uralska trakterna o. s. v., kan man väl då afhålla sig från den förmodan, att *Jyrkerna* och *Jugrierna* beteckna samma folk, och att samma handel, som ännu femton hundra år efter Christus här ägde rum, redan florerat ett par tusen år förut.« **) Castrén låter *Jurak*-Samojederna sträcka sig ifrån Hvita hafvet i vester till Jenisejfloden i öster. Rörande åter de med Finnarne beslägtade Permierna och Syrjänerna utlåter sig Castrén på följande sätt: »Som bekant är, voro Permierna i äldre tider talrikast bosatta vid Kama, i anledning hvaraf de äfven kallat sig *Komy*

*) Der Ugrische Volkstam von Müller, pag. 314,

**) Svenska Folkets Historia af A. M. Strinnholm. Andra Delen, pag. 300: Noten. Uti ofvannämnde afhandling: »Försök att bestämma tiden ifrån hvilken Finnarne innehaft sina nuvarande boningsplatser«, har jag pag. 17—22, 37—43 utförligt visat de gamle Geografernes kännedom om nordiska folkslag.

eller *Komy-mort*, *folk af Kama*, en benämning, som på många ställen blifvit bibehållen af Permier och Syrjäner, hvilka alla-redan trädt utom Kama-området. Ifrån Kama drogo sig Per-mierne, undanträngde af Ryssar, åt norr och nordvest till Dvina. Vid floden Pinega finnes ännu åtminstone en Syrjänsk volost, och vid nedra Dvina förekomma äfven några, ehuru svaga spår efter den Permska stammen. Nämnda spår aftaga alltmera, ju närmare man kommer till Hvita hafvet. Det synes derföre, som skulle den Permska stammen begynt sprida sig alltmera norrut, följande hamn i häl Karelarne, utan att dock hinna få fast fot vid hafvet, förrän Novgoroderne inkräktade Dvina-landet och derigenom åtskilde hvardera stammen, så att Kare-larne nödgades draga sig till vester, men Permierna deremot hålla sig öster om Dvina« *). Wäl förklarar Castrén här, att den Permska stammen blifvit af Ryssar trängd åt norr, men detta är alldeles osannolikt, utan har detta skett genom andra folkslag. Alltnog, man finner således, att Jyrker befunnit sig i norra Ryssland redan 500 år före Chr., äfvensom Bulgarer i 2:dra seklet före vår tideräknings början, samt den Slavon-ska stammen omgifvande i sydvest det Finska folket åtmin-stone 300 år före Chr. födelse. Vidare hafva vi funnit, att Morduiner trängt sig upp nära Finska viken, och detsamma är äfven fallet med Syrjäner, ty flodsnamn, som endast kunna förklaras ur Syrjänska och Morduinska språken, skola ofta före-komma i hela norra Ryssland ifrån Ilmen ända till Hvita haf-vet. Kan man numera rimligtvis påstå, att Finnarne ännu ej vid Taciti tid framträngt till Östersjön? Ytterst i nordvest vid Östersjön känner Ptolemaeus *Carbones*, hvilka således äro Ka-relare, som bott, och hvilkas afkomlingar till en del ännu bo uti de så kallade Petersburgska och Ingriska kretsarne vid

*) Tidskriften Suomi för år 1844, pag. 16 och 17.

yttersta ändan af Finska viken. Söder om Carbones invid norra hafvet ställer han *Sali* och *Careotæ*, af hvilka de förstnämnde sannolikt hafva sitt namn efter Salisfloden i Estland; de derpå följande äro Curer, som uti Medeltiden voro kände under namn af *Karis*, *Khors*, *Curetes* o. s. v. Sjelfva Tacitus synes hafva känt Finska vikens Ester, ty på andra sidan om Fenni omtalar han *Oxionas*, enligt andra läsearter *Exionas* och *Etionas*, och månne icke här visar sig namnet *Estiones?* Nästan ett likadant förhållande är uti Rügens fordna namn *). Den Göthiska biskopen Jornandes, som omkring 550 skref nämnde folks historia, säger att Hermanrik, som var deras konung, underkufvade *Ester*, *Woter*, *Olonetsare*, *Wesser*, *Merer*, *Morduiner* och *Karelare*, **) och häraf ser man åter, att Morduiner och Karelare bodde nära hvarandra. »Början af Hermanriks stora Göthiska rike infaller vid pass år 335» ***). Jornandes gör äfven skilnad emellan Finska vikens och Weichselns Ester, ty de sednare kallar han *Aestri;* då han deremot benämner de förra *Etta* (nb. Taciti *Etionas*).

Det torde således vara fullkomligen bevist, att Finska stammar varit flere århundraden före Chr. bosatte vid södra stränderna af Finska viken samt särskildt Karelare vid dess yttersta ända, hvarifrån de utsträckte sig till Hvita hafvet, hvilket de ännu i dag torde göra. Således stod nu vägen öppen för dem till sjelfva Finland, och vi skola framdeles finna, att de drogo ända till den Skandinaviska halfön. Att åter Tavasterne omgafs i norr och öster af den Karelska stammen, är allmänt bekant, och således befunno de sig i Finland redan förrän Karelarne.

*) Försök att bevisa, det Rurik och hans Waräger ej voro hemma från Sverige, pag. 61.

**) Suomen Historia af Kajaan, pag. 7, noten.

***) Svea Rikes Häfder af Geijer, pag. 285, noten 7.

Men egentliga afsigten med förhandenvarande afhandling var att visa, det Lappar och Finnar under samma tider invandrat till Norden. Min uppgift skall således nu blifva att leda i bevis, att nästan allestädes, hvarest Finnar haft sina bostäder, der hafva äfven Lappar befunnit sig ibland dem. Castrén yttrar sig: »Här (vid nedre loppet af Dvina) igenfinnas till och med några spår efter Lapparne, fastän lika glesa, som de, hvilka qvarblifvit efter Permierne. Man hör utom den vanliga traditionen om Tschuderne, att de varit ett åkerbrukande folk, stundom förtäljas, att de fört ett nomadiserande lefnadssätt, och att deras förnämsta boskap bestått i renar, som varit af den storlek och styrka, att en enda dragit efter sig en släde, hvilket endast kan tillämpas på Lapparne. Äfven låta åtskilliga ortsnamn härleda sig från Lappskan. I Cholmogorska kretsen finnes ock en sjö, benämnd *Lopskoje* (den Lappska). Det mycket omtvistade ordet *Samojed* låter lätt och naturligt härleda sig ur *Same* och *jedne*, såsom Lapparne benämna sig*). Benämningen blef nemligen af Ryssarne öfverförd på Samojederne, då Lapparne utrymde landet« **). Uti ett andeligt testamente af Lasarij, stiftaren af Muromska klostret, på östra stranden af sjön Onega, uti medlet af 14:de årh., heter det: »De dåvarande invånarne omkring sjön Onega kallades *Lappar* och *Tjuder*« ***). Uti ett bref, af d. 9 Jan. 1230, till Erkebiskopen i Upsala och Biskopen i Linköping, uppräknas ibland den Finska kyrkans fiender invånarne af Karelen, Ingrien, *Lappien* och Watland. Detta *Lappia* har efter all sannolikhet funnits i Ingermanland. Sjögren har äfven upplyst, att

*) Namnet Samojed förekommer i Ryska annaler omtaladt för första gången år 1096.

**) Suomi för år 1844, pag. 18.

***) Anteckningar om församlingarne i Kemi Lappmark af Sjögren, pag. 263.

inbyggarene uti vestra delen af S:t Petersburgska guvernementet af sina närmare till S:t Petersburg bosatte landsmän, ehuru i föraktlig bemärkelse, kallas *Lapplokot* *). Det är äfven allmänt bekant, att Lappar öfverallt befunnit sig i Finland, men särdeles anmärkningsvärdt är, att ännu i femtonde århundradet drogo Lappar omkring i norra Tavastland, öfra Savolax och Österbotten. Rigiska missionärer omtala år 1220 i Estland ett distrikt kalladt *Lappegunda*. Öster om Weichselfloden, dit Ptolemaeus ställer sina Finnar, förekommer en hel mängd af rent Finska lokalnamn på *nen*, såsom Kaukenen, Metschinen, Wilmandinen o. s. v. —, men eget nog finnes ibland dessa namn äfven *Lapinen* och *Laponen* **).

En ny källa för kännedomen af Nord-europeiska folken har af sednare tiders fornforskare, ibland hvilka isynnerhet må ihågkommas den namnkunnige Nilsson, blifvit upptäckt, hvilken består i en hop besynnerliga verktyg af olika ämnen samt grafvar funna i jorden. Till följe af de ämnen, hvaraf dessa verktyg blifvit gjorda, hvilka vanligtvis äro antingen af sten, bronz eller jern, och som hvar för sig utvisa olika bildningsperioder, indelar man äfven folket, som begagnat dem, uti sten-, bronz- eller jernfolket. Det första, som naturligtvis är det äldsta, anses hafva utgjort förfäder till Lapparne eller Finnarne, samt varit det äldsta folket i Norden. Nämnde minnesmärken skola finnas i Pommern, Meklenburg, Holstein, Danmark och södra Sverige. Ifrån Holstein fortsättas de åt söder omkring Elbes och Oders flodområden i Brandenburg; vidare öfver Hanover till Nordholland, talrikt i Storbritannien; sedermera i Bretagne samt längs åt Loirefloden äfvensom vid

---

*) Biskop Thomas och Finland i hans tid af Rein, pag. 69, 73, 74.

**) Försök att förklara Taciti omdömen öfver Finnarne af Gottlund, pag. 116, noten.

Garonne och dess bifloder. Äfven längs Spaniens kuster och flodgebieten förekomma de samt till ett betydligt antal i Portugal o. s. v. *).

Vi skola nu äfven uti språkligt och historiskt hänseende försöka att upptäcka Lappska och Finska minnen der vi möjligtvis kunna. Vi hafva redan ofvan funnit, att öster om Weichselfloden uti äldre tider Lappar och Finnar varit bosatte. Uti Ost-Preussen finnes ett landskap benämndt *Samland*, och Lapparne kalla ännu i dag sitt land *Same*. Hos Sveno Agonis bär Samland namnet *Finlandia* **). Sedermera förekomma Finnarne omtalade uti en Anglosaxisk sång; stället lyder sålunda: ***).

Aetla vëold Hunum; Eormanric Gotum . . .
Càsere vëold Crëacum, and Cälic *Finnum*,
Hagena Holmricum and Henden Glommum;
Witta vëold Svafum, Wad Helsingum . . .
Mid Francum ic väs and mid Frisum and mid Frumtingum
Mid Rugum ic väs and mid Glommum and mid Rumvalum.

d. ä.

Aetla (Attila) herskade öfver Hunner; Eormanric öfver Göther . . .
Kejsaren öfver Greker och Cälic öfver *Finnar*,

---

*) Om Nordens ældste Beboere och deres efterladte Minder af Fr. Klee, pag. 8—11.

**) Forn-Nordiska Minnen af A. Cronholm, 1 Deln. pag. 283. Mellan Düna och Niemen ligger äfven en Lithauisk provins, som benämnes *Samogitia*, af infödingarne kallad *Samodzka zemla* samt af Tyskarne *Samoiten*. Uti 9:de sekl. är denna provins känd under namnet *Semot*. Samland kallas äfven under medeltiden *Semland*.

***) Die Berufung der schwedischen Rodsen durch die Finnen und Schlawen von Ernst Kunik. 2 Abtheil., pag. 46.

Hagen öfver Holmrikar och Henden öfver Glommer;
Witta herskade öfver Svever, Wade öfver Helsingar;
Med Franker var jag, med Friser och Frumtinger,
Med Rüger var jag, med Glommer och Rumvaler.

Historiska undersökningar hafva ådagalagt, att denna sång blifvit författad uti 5:te årh. eft. Chr. Hvar nämnde Finnar varit bosatte, kan jag ej afgöra. Östersjöns södra kuster allt ifrån Holstein, det nuvarande Meklenburg, Pommern och Vest-Preussen ända till Weichselns mynning kallades af medeltidens författare *Winlandia*, *Vinlandia*, till och med någon gång *Finlandia* *). Uti Haslidalen i Schweitz kallas en hexa eller trollpacka *einige Finnige frou*, och Finnarne hafva uti alla tider varit kände för trollkunnighet. Haslidalens befolkning är, som man vet, ursprungligen hemma från Sverige, samt har vandrat till Schweitz uti sednare hälften af 8:de seklet. Hos Beowulf omtalas en Frisisk höfding benämnd *Finn*. En rese kallas i Flandern *Finn-ard* **). Dvergar äro deras motsats. »De äro visa och förvara skatter i bergen. Belgerne anse dem bo under jorden och betrakta dem som halfva menniskor, kallade äfven *dvergen*, *aarmannetjes* (jordmenniskor), *trollen*, *drollen*. De äro svarta. En heter ock *zvaarte piet*. Bönder i Herfelt veta, att en gång en mängd dvergar kommit till deras ort, bott länge i en skog och gjort ingen förnär, ehuru de väl lånt eller bedt om ett och annat. Man tviflar nu ej, att detta varit Lappar« ***). Äfven till Britanniska öarne synes namnet Finne hafva trängt sig, ty uti gamla Irländska skrifter säges: *Hibernos veteres Fenios dictos fuisse*

---

*) Biskop Thomas och Finland i hans tid af Rein, pag. 15.

**) Gæl. *ard*, Wäl. *erdd*, Irl. *airde*, Lat. *arduus*.

***) Ny Smålands Beskrifning af Wieselgren, pag. 100.

a quodam Fenio, qui primus litterarum Oghaniarum inventor habetur. »Enligt Armstrong är *Fionn* = Fingal och (äfven *Fiann* och plur. *Feinne*) jätte, krigsman, hjelte. Namnet synes i verkligheten ega en etnisk betydelse. Folkegendomlig synes den i benämningar, såsom *Campus Feniorum*, som ock *Leaba na Feine*, namn på heliga stendammar eller vägar, angifver; hos Edv. Ledvich heta dessa minnesmärken *'leabthachana Bhfeinne*, d. ä. Finnarnes sängar eller grafvar. En uppgift hos Moore 1: 98, rörande en förmälning med en Finsk qvinna, synes häntyda eller beteckna sjelfva verkliga Finland» *). Äfven Fingals egentliga namn var *Finn*. Rörande denna sak yttrar sig N. Arvidsson: »*Finn* . . . sällan kallas Finjal hos Oisian med detta sitt rätta namn, (*jal* är blott ett tillägg och betyder den hvite eller sköne); dock finner man det några gånger. I de öfrige, yngre s. k. Oisianske dikterne, t. ex.: *Sean-Dana*, och hos Irländarne heter han alltid *Finn*» **). Uti 3:dje Band. 2 Afdeln. pag. 16 och 17 heter det hos Eckermann, då det talas om Finngal: »Edle und Fürsten der Finnen — Er stürmte heran mit Wuth und grüsste nicht Fin, nicht die Finnen« ***). Uti Skottska konungalängder förekomma äfven namnen *Findocus* och *Finn* †). *Finn Mac-Cual* (himlens son) var en Kelter.

Men då vi nu funnit, att namnet Finne förekommer uti af Keltiska folkslag intagna länder, så faller man helt otvunget på den förmodan, att detta namn är till sin rot Keltiskt. Men man frågar härvid: har denna förmodan några skäl för

---

*) Celtica II von Diefenbach, pag. 420—22.

**) Oisians Sånger efter Gæliska originalet och dess vers-slag försvenskade af Nils Arvidsson. 1 del., pag. 206.

***) Lehrbuch der Religionsgeschichte und Mythologie der vorzüglichsten Völker dess Alterthums. Halle 1846.

†) Oisian af N. Arvidsson, pag. 58 och 62.

sig? Låtom oss då närmare skärskåda denna sak. Tacitus, hos hvilken namnet Fenni aldraförst förekommer, var ståthållare uti det fordna Belgien, hvars innevånare voro Kelter. Strabo omnämner, 7 Bok. pag. 331 *), Cimbrer uti nuvarande Holland, och Plinius ställer, 4 Bok. 28 Kap. **), dem åter närmast Rhen. Det är naturligt, att Tacitus erhöll sin kunskap om de aflägsna stammarne af det folk, som närmast omgaf honom, och således af Kelter. Gallien utsträcktes, efter Plutarchi intyg, »i äldsta tider ifrån oceanens yttersta gränser i norden, mot östern ända till Maeotis och Schytien vid Pontus,« och var således sjelfva det Europeiska Nordlandet. De namn, som forntidens författare hade på Nordhafvet, äro derföre äfven Keltiska, såsom *Mare cronium* i. e. concretum af Irl. *Muirchroinn* det sammangrodda eller frusna hafvet; vidare *Morimarusa* i. e. mare mortuum af Wäl. *mor* haf och *marvis* död. Hos Plinius härledas dessa benämningar från Cimbrer (Kimbrer). Ptolemeus ställer, som man vet, *Phinni* öster om Weichselfloden. Men besynnerligt nog, tyckes icke Jornandes hafva känt dem. Månne de då redan hade bortflyttat derifrån eller möjligtvis blifvit utrotade? Härvid må man fästa sig vid den omständighet, att uti Others Periplus heter det: »Weichseln är en mycket stor flod, som flyter genom *Witland* och Wenden. *Witland* hör Esterna till« ***). Folknamnen *Widivarier*, *Vider* eller *Viter* förekomma redan i 6:te och 7:de seklerna uti dessa trakter omnämnda af Jornandes †). Men nu heter hvit på Keltiska *finn*, och således är det mycket san-

---

*) Strabonis Rerum Geographicarum libri septendecim. Basileae 1751.

**) Caii Plinii secundi Historiae Naturalis libri XXXVII a Gabriel Brotier. Parisiis 1779.

***) Forn-Nordiska Minnen af Cronholm, 2 del., pag. 130.

†) Svea Rikes Häfder af Geijer, pag. 82.

nolikt, att med dessa Viter förstås Finnar. Påminne man sig härvid de ofvan anförde *ljus-* eller *hvitögda* Tschud *). Söder om nuvarande Schleswig ställer Tacitus XI Kap. folken *Suardones* och *Hvitones* af orden *svart* och *hvit*, och månne han härmed kunnat utmärka Lappar och Finnar? En gammal Saxisk annalist från 12:te årh. kallar Jutland för *Vitland* och tillägger, att inbyggarne sjelfva kalla det så **). Adam ifrån Bremen säger: »I Norden funnos *Albaner*, så kallade derföre att de föddes med hvitt hår.« Den anseddaste slägten i det Danmark, Gorm underlade sig, hette *Hvide*. Ätten Hvide innehade stora Skånska egendomar in i 13:de seklet. Ännu är ett härad i trakten af dessa egendomar, som bär hvit färg. Det är Frosta härad. Att en stam med hvit nationalfärg uttågat från Norden (Skandinavien), vittna Roms författare ***). Ännu är drägten hos de högre upp i Norrige boende mestadels hvit †). Namnet *Finn* kommer således ifrån Keltiska ordet *finn*, som betyder hvit. Vi skola äfven framdeles få se, att medelst den hvita färgen utmärkas Finnar. Den vanliga härledningen af *fenn* eller *fenne* [1]), som betyder ett lågt träskaktigt land, har äfven det emot sig, att nästan ingen författare, med undantag af Tacitus, skrifver Finnarnes namn med bokstafven *e (Fenni)*, utan alltid med *i (Finni)*, och redan denna omständighet synes häntyda på en annan derivation. Vi skola äfven framdeles finna, att uti sjelfva stammen af Finnarnes namn oftast förekommer bokstafven *i*, hvilket äfven är

---

*) Månne *Hvita hafvet* kunde öfversättas med *Finnhafvet?*

**) Svea Rikes Häfder af Geijer, pag. 82, noten 10.

***) Ny Smålands Beskrifning af Wieselgren, pag. 124.

†) Samma arbete, pag. 149.

1) Uti Norrige betyder *fen* sump, och derifrån kommer *Fæn, Fenes, Fennar, Fenn* o. s. v., hvilka äro derstädes ställenamn, men detta *fen* är vida skildt från *finn*.

fallet med de ställen, som hafva sitt namn efter Finnar. Finnarne kalla, som man vet, sitt land *Suomi*, och man anser vanligen, att detta namn kommer ifrån *suo*, kärr och *maa*, land och således vore *fenn*, *fenne* blott en öfversättning. Uti nomen gentile *Suoma-lainen* tror man, att ordet *maa* visar sig, hvilket likväl är alldeles grundfalskt; ty af *suomi* kommer *suomalainen* likasom af *ruotsi ruotsalainen* *). Uppenbart är *Suomi* ett Savolaxiskt uttal af Lappska *Same*, hvarmed detta folk nämner sitt land. Uti Rimitto socken vester om Åbo förekommer ännu en holme benämnd *Sam-saari*. Af *same* (*a* är långt) blir *suame* likasom af *maa*, jord, *mua*. En del författare vilja ännu skrifva *sua*, *tua* i stället för *suo*, *tuo*. Men hvad ordet *Same* ursprungligen betydt, kan jag ej afgöra.

Men låtom oss nu vidare uppsöka namnet Finne. Enligt Anglosaxiska och Forn-nordiska stamtaflor var Odens slägtregister följande: *Finn*, Fridhuvulf, Frealaf, Friduvald, Voden**). Ön Füen kallas i äldre tider *Fionia* och *Finne*. Greken Procopius, som lefde i 5:te sekl. eft. Chr., känner på Skandinavien *Skrithiphinnoi*, hvilka förde ett lif ej olikt djurens, utan ordentlig klädnad och föda; af Paulus Warnefried få de samma namnet *Scritobini*. Jornandes åter omtalar på Nordiska halfön Finnarne under tre särskilda namn, neml.: *Crefennae* eller *Screrofinnae*, boende mot Norden, hvilka ej kände något åkerbruk, utan lefde endast af vilddjur och fåglar, med hvilka skogarne och träsken voro öfverfyllde; vidare *Finaithae*, kanske invånarne i Finheden i Småland, och slutligen *Fenni*, de mil-

---

*) *Suomi* är dessutom *ett* ord, hvars stam är *suom*. Redan Porthan förkastar härledningen af *suo* och *maa*. Svea Rikes Häfder af Geijer, pag. 318, not. 5.

**) Deutsche Mythologie von Jakob Grimm, 1 Band. pag. 199.

daste af alla Skandinaviens invånare. Det sistomtalade Finheden är mycket gammalt, och skrifves under skilda tider på olika sätt, såsom *Finvedi*, *Finnethia*, *Finnedh*, *Finnodhia*, *Fineydi*, *Phinnethia*, *Finwede*, *Finwidia*, *Finnidia*, *Finmarchia*, *Finnithia*, *Finnid*, *Finlandiae terra*, *Vinnewith;* runstenar ha *Finhaith*, *Finhit* *). En Arabisk geograf från 12:te seklet omtalar i Sverige *Finmark*. En Jätte *Finn* är i Småland ett kolossalt minne, hvilken åtog sig att bygga Lunds Domkyrka; men just som tornspiran uppsattes på vestra gafveln, sade presten jättens namn, då han i vredesmod sprang bort och tog vestra gafveln med sig. Med jätten Finns minne förenar sig ock ett om hans qvinna. Hon fattar i en af pelarne i den Lundensiska Kryptan. Den *hvita* qvinnan, som jätten ville rädda och föra till sig, ihågkommes särdeles på Hallandskusten **). Af folknamnet Finnar kom sedermera tillnamnet Finn, såsom *Thorfinn*, *Finsleif*, *Finboge* o. s. v. Sedermera omtalas i Norrland *Finnas* omkring 900 af konung Alfred den Stores utskickade Other. Ännu i denna dag finnas i Sverige flere namn qvar, hvilka förråda sin slägtskap med de fordna Finnarne; sådana äro: i Småland *Finneryd*, *Finnestorp*, *Fintorp*, *Finna*, *Finnanäs*, *Finnhult*, *Finnshult*, *Finnatorp*. Uti samma landskap förekommer äfven namnet *Lappalän* ***) samt *Lappebohl*. På andra ställen i Sverige förekomma äfven lokal-benämningar efter Finnar, såsom: i Östergöthland *Finstad* och *Finspång;* i Westergöthland *Finnerödja* och *Finnkumla;* i Westmanland *Finnåker* och *Finån;* i Roslagen och norra Uppland *Finnsta*, *Finnåker*, *Finnsjön*

---

*) Ny Smålands Beskrifning af Wieselgren, pag. 181.

**) Uti Småland kännes åfven från uråldriga tider tillbaka en *Finnakung* med namnet Slagfidr.

***) Ny Smålands Beskrifning, 2 del, pag. 792 och 3 del. pag. 152.

och *Finskogen*. Under medeltiden fanns i Norrige mycket namn efter Finnar, såsom *Finnsvik* (på tvenne ställen), *Finnin*, *Finskot*, *Finnholt*, *Finney*, *Finnsland*, *Finnslandssocken*, *Finnastadir* (på tvenne ställen), *Finnstadir* (på tvenne ställen), *Finmärk*, *Fineid*, *Finndalir* *)

Man är i allmänhet ense derom, att Lappar uti uräldsta tider varit bosatte öfver hela Skandinavien, men huruvida äfven verkliga Finnar någon gång haft sina boningsplatser derstädes, är en fråga, som ännu är strid underkastad. Under denna tvistighet har man, så mycket jag kan finna, satt för mycken vigt på namnet Finne, menande att dermed blott förstås Lappar. Jag för min del vore af den åsigt, att med detta namn utmärktes i äldsta tider såväl Lappar som Finnar **). Öfverallt inom Norrige bära Lapparne namnet Finnar, men de inom Sverige bosatte Lapparne benämnas af Normännen äfven Lappar ***). Å andra sidan benämna Lapparne äfven stundom Svenska nybyggare för *Finnas* eller ock *Kainulads* †). Enligt Lindahls och Örlings Lappska Lexicon betyder *kainolats* en Svensk eller Norsk man. Häraf följer således tydligt att Finnar och Qvener *(Kainulaiset)* utgöra tvenne namn på ett enda folkslag. Men Qvenerne hörde till den Karelska

*) Historisk-geographisk Beskrivelse over Kongeriget Norge i Middelalderen af P. A. Munch. Moss 1849.

**) »Att i gamla tider,» yttrar sig Geijer, »bestämdt åtskilja Lappar och Finnar, när endast det sednare allmänna namnet brukas, är derföre svårt, icke blott genom underrättelsernas ofullständighet, utan genom sakens natur; i synnerhet då här tillika är fråga om folkslag, hvilkas forntid ej eger någon annan historia än deras grannars.» Svenska Folkets Historia, Första delen, pag. 102.

***) Anteckningar öfver Församlingarne i Kemi Lappmark af Sjögren pag. 256.

†) Svea Rikes Häfder af Geijer, pag. 318, noten 5.

stammen. Vi hafva dessutom funnit, att Lappar och Finnar åtföljt hvarandra genom Finland, äfvensom långs åt södra Östersjökusterna till Belgien (se ofvan). När skulle detta hafva skett, om ej samtidigt? Det så kallade Stenfolket drog, såsom redan blifvit sagdt, vidare upp till Danmark samt till södra Sverige, der det utbredde sig åt Blekingska kusten och å den andra åt södra Halland, hvarest det en längre tid uppehöll sig. Derifrån undanträngdes det i hast mot norr. Detta folk var, såsom Holmberg säger, beslägtadt med våra Lappar, om det också just icke var urstammen till dessa. Till följe af Lappska och Finska språkets nära förvandtskap håller Castrén för sannolikt, att för två tusen år tillbaka Lappar och Finnar voro ett och samma folk. »Men skulle», säger han, »på ifrågavarande tid en åtskilnad emellan Finnar och Lappar egt rum, så är det otvifvelaktigt, att Finnarne måste hafva varit Lapparnes nära grannar» *). Men när vi funnit minnen efter Finnar och Lappar uti Belgien, och de sistnämnde drogo till Sverige, hvar hade i sådant fall Finnarne stadnat, om de ej likaledes samt på samma gång vandrade till den Skandinaviska halfön? Följa vi nu från Suomis fasta land nämnde folk ännu vidare, så träffa vi spår efter dem på Åland, såsom *Lappböle*, *Lappo*, *Lappvesi*, *Finbo*, *Finby*, *Finholma*, *Finström*, *Finnö;* — här finnas äfven rent Finska namn såsom *Jomala* (fordom *Jumala*), *Koskenpää* o. s. v. **). Skulle nu med Finbo, Finnö o. s. v. menats endast Lappar, hvarföre då begagna namnet *Finn* på ena samt *Lapp* på det andra stället, om ej med den föregående benämningen ursprungligen utmärktes såväl Lappar som Finnar? Uti det Svenska landskap, som ligger gent emot Åland, nemligen Roslagen äfvensom Uppland

---

*) Castréns Ethnologiska Föreläsningar, pag. 151.

**) Geografiskt-Statistiskt Lexikon öfver Finland, af Weckström. Åland.

förekomma, såsom vi ofvan visat, flere namn qvar efter Finnarne, och detsamma är äfven fallet hvad namnet Lapp vidkommer, ty uti Häfverö socken finnas de såkallade *Lappgrufvorna.* Vid Finnbo fäbodar, invid sjön Hinsen i Svärdsjö och Sundborns socknar, skola finnas små gräsbeväxta jordgrafvar, som folket kallar *Lappgrafvarne.* Uti Småland finnas äfven namnen *Lappalän* och *Lappebohl* (se ofvan), oberäknadt de många ställen, som hafva sitt namn efter Finnar. »Att de under medeltiden ännu funnits i det inre landet, kan slutas af den sägen som tillskrifver upptäckten af det mellersta Sveriges förnämsta grufvor åt Finnar.» — Så skall, enligt tradition i orten, Falu grufva ha blifvit upptäckt af en Finne från Thorsång. Äfven Sala silfvergrufva skall hafva blifvit uppfunnen af Finnar, hvilka först hållit upptäckten hemlig; hvadan *Sala* skall fått sitt namn af det Finska *salaan* fördölja eller *sala* hemlig. En gammal grufva heter här ännu *Finngrufvan*, och Finnar bodde i grufbyn intill konung Gustaf Adolfs tid. De nu på Dalarnes Finskogar befintliga Finnar äro af en sednare inflyttning, och ha alla sina nedsättningsbref af konungarne Carl IX och Gustaf Adolf *). »Falu bergverks-privilegier äro af år 1347, men åberopa äldre; och om grufarbetets ålder vittnar, att år 1268 en gård der på orten blifvit såld för elfva skeppund koppar. Upptäckten af Sala silfverberg synes ej ha skett förrän i Svante Stures tid vid år 1510» **). »*Smed (Seppä)* är på Finska språket uttrycket för all slags handtverk, och Finska svärd förekomma i Isländska sagor. Den namnkunnigaste smed, som gamla Norden kände och Edda besjunger, är en Finsk konunga-son på Svithiods gränsor; och ännu i sednare tider ha Finnarne det rykte att i smidarbete vara ut-

---

*) Svenska Folkets Historia af Geijer, Första delen, pag. 107.

** Sistnämnde arbete, pag. 320—21.

märkt skickliga» *). Rörande Finnheden eller Finnveden yttrar sig Geijer: «Man har invändt, att i den Småländska *Finnheden* inga Finska eller Lappska namn äro öfriga. Exempel finnas dock. *Salivara*, en by i Angelstads socken, må anföras. Men vore äfven detta exempel här det enda, så måste man märka, att *gårdars* och *hemmans* namn i denna fråga föga betyda. Mera betyda namn på föremål som äfven finnas i den vilda naturen, *berg*, *skogar*, *sjöar*, *strömmar*, ehuru äfven dessas benämningar förändras. Svenskarne voro öfverallt i Sverige och af ålder det egentligen åkerbrukande folket. De ha öfverallt med sitt arbete döpt sin jord, äfven der de haft andra föregångare. Jag är sjelf från en provins (Wermland), der Finskogar funnits och ännu finnas sedan Carl IX:s tid, då egentliga Finnar från Savolax öfverflyttades till Wermlands skogar (ett slags kolonisation, som synes föranledd genom äldre bruk och exempel), men öfverallt har med Svensk bygd Svenska namn uppstått, så att inga eller ganska få Finska namn qvarblifvit i de trakter, der fordom Finnbygd eller Finnskog varit; ja äfven verkliga Finnbyar i Ny och Dalby socknar i Wermland kallas af de Svenska grannarne helt annorlunda än af Finnarne sjelfva. Äfven i Norrland, i Nedre Torneå socken, hvarest likväl Finnarne äro de talrikaste, äro de Svenska bynamnen ofta öfversättningar af de Finska. Denna sed hos våra förfäder att försvenska Finska benämningar är så gammal, att sagorna, ehuru fulla med bevis på gemenskapen emellan begge folken, ej förvara oss ett enda Finskt namn» **). Men oaktadt nu snart sagdt inga Svenska lokalbenämningar härtills kunnat bevisas hafva sin rot uti Finska språket, så tror jag dock, att ett betydligt antal ortsnamn

---

*) Svenska Folkets Historia af Geijer. Första delen pag. 108.

**) Samma arbete, pag. 109, noten 7.

haft att tacka Finska tungomålet för sin ändelse. Inom Småland t. ex.: har man namnen *Algunnen*, *Gissmunnen*, *Jällunen*, *Rotnen*, *Unnen;* nära staden Jönköping *Limugnen* o. s. v. och ändelsen *nen* är genuint Finsk, hvilken ofta förekommer vid ortsnamn såsom *Jalkunen*, *Retunen*, *Huitinen*, *Ojoinen*, *Järviöinen*. Uti Finland är ändelsen *mo* mycket vanlig lokaländelse såsom *Uittamo*, *Sotkamo*, *Paldamo*, *Walamo* o. s. v. *). Likaslutande ortsnamn finnas många i Småland, såsom *Runamo*, *Wernamo*, *Oremo*, *Idemo;* uti Norrige under medeltiden *Iesmo*, *Freyjarmo*, *Krakamor*, *Surkumor*, *Kidjamor*. Ifrån ändelsen *mo* har Småländska språket, genom bifogandet af stafvelsen *la*, bildat sig en ny ändelse *måla*, som förekommer snart sagdt öfverallt vid ortsnamn såsom *Hetemåla*, *Kuramåla*, *Takamåla*, *Tatamåla*, uti Norrige *Andsmala;* och ändelsen *la*, som är äkta Finsk och som på samma sätt förekommer öfverallt i Finland, bifogas äfven till andra ändelser såsom *Hatelmala*, *Puumala*, *Roismala* o. s. v. Det är äfven mycket sannolikt, att af den Finska ändelsen *la* Svenska språket under tidernas lopp fått sitt *land*, som ofta utgör ändelse vid ortsnamn. Sålunda har detsamma af Finska ordet *Karjala*, Ryska *Korela*, bildat *Kiria-* eller *Kyrialand*. Anmärkas må att uti namnen *Ingermanland* (Inkerin maa) och *Moremanskoje* ändelsen *man* kommer ifrån det Finska *maa*, och troligen är detsamma äfven fallet med ändelsen *man* uti *Ångermanland*, *Westmanland* m. fl. Uti Småland har man vidare sådana namn som *Finnsta*, *Vista* o. s. v. och ändelsen *sta*, är likaledes Finsk och betecknar ett ställe, såsom *sisusta*, *tausta*, *rinnusta*. Ifrån ändelsen *sta* har Svenska språket med tiden sannolikt bildat *stad*, som ofta är en lokaländelse. Ändelsen *sala* före-

---

*) Uti Tidskriften Suomi för år 1857 pag. 136 noten, uppräknas ännu flere Finska lokalnamn med ändelsen *mo*.

kommer äfven vid Svenska lokalnamn, såsom *Odensala*, *Vestersala*, *Salstad*, och Ihre uppgifver, att densamma ej kan förklaras ur de germaniska tungomålen. Låtom oss då, om möjligt, förklara denna ändelse ur Finska språket. Jag tror mig ej behöfva länge uppsöka der dess rot. Uti Finskan betyder *salo* en skogbeväxt ö, skogig ort, och genom detta ord bildas många ställenamn, såsom *Hirvisalo*, *Ruvissalo*, *Taivassalo*, hvilka af Svenskarne blifvit förändrade till *Hirsala*, *Runsala*, *Töfsala;* Salstad = *Salon kaupunki* *). Ortsändelsen *taga*, som skall förekomma i Småland, är sannolikt äfven Finsk, ty *taka* betyder uti detta språk det som är bakom, deraf *Kangantaka*, *Suontaka*, *Wuorentaka* o. s. v. **). Enligt Munchs uppgift kallas isberg i Norrige *jöklar (*sing. *jökull)*, och denna benämning är ju uppenbart tagen från Finska *jää-kallio* ***). *Trollhättan* har fått sitt namn af Finska *hete* vattufall. Staden *Kalmars* namn är lappskt-finskt, ty *kalm*, derifrån detsamma härledes, betyder »stenröse, vanligen ättekullar och kämpagrafvar, *collis sepulchralis major ceteris praestantior;*» alltså Lap. *kalme* graf, Est. *kalm* begrafningsplats = Fin. *kalmisto; kalma* likstank, liklukt; Mordv. *kalm* graf. På Gottland betyder *bjauren* bakstammen i en fiskarbåt, *bjaurä* sist, nederst, = Fin. *perä* yttersta ändan af något, bakdel; det fordna *Bjarmaland* kommer af *perämaa;* uti Norrige fanns under medeltiden ett ställe benämndt *Bjarland* samt ett annat kalladt *Bjarmaland.* Bland andra lokal-benämningar i Norrige må man äfven fästa sig vid *Raudeyjar*, *Raudvik*, *Raudafjall*,

---

*) Uti slutet af 9:de århundradet omtalas af Other en handelsplats i södra delen af Norrige med namnet *Skiringssalr*, som egentligen var ett härad.

**) Uti Norrige fanns i äldre tider ett ställe kalladt *Inntaka.*

***) Men *jökull* var i Forn-Nordiskan äfven ett mythiskt personsnamn. Jemför härvid Finska *louhi* klippa, klippberg, samt *louhi, Pohjolan emäntä* (Nordens värdinna).

Raudaland o. s. v. efter all sannolikhet af Fin. *rauta*, *raudan* jern.

Uti Fundin Norregur (det fundna Norrige) heter det: »förrän Norrige fick sin egentliga befolkning, voro här (i Norden) tre riken *Gottland*, *Kvinaland* och *Finnland*,» och vidare säges det att »*Kwenland* låg *austan Hafsbotn*, som går till mötes vid *Gandvik* (Hvita hafvet).» Här är således ett intyg, att Finnar funnos i Norden förrän Norrige blef bebygdt. »Ett infall af *Kurer* (Karelare) och *Qvener* i Sverige omtalas redan i konung Sigurd Rings tid, och de sistnämnde voro tillika med Lapparne våra förfäders grannar äfven i det nuvarande Svenska Norrland. Svearne, heter det i 9:de århundradet, hafva nordan om sig på andra sidan öknen *Qvenland*, och i nordvest *Skridfinnarne*, och i vester *Norrmännen*. Men Skridfinnar och Qvener voro i dessa nordliga trakter blandade med hvarandra; ty *Qvenland* säges ock ligga i bredd med Norriges norra del, och Qvenerna ströfva till Norska gränsen och derutöfver.» — »Huru vidt namnet Qvener en gång gått, skönjes deraf, att hela det norra hafvet kallas *Qvenersjön* och hela Finland *Qvenland*. Dock förekommer Qvenland äfven i en inskränktare bemärkelse. Det säges då ligga emellan Helsingland och Finland, och innefattade i denna sednare bemärkelse hela Bottenlandet eller det inre kustlandet på båda sidor om Bottniska viken, tills Svenska nybyggare utträngde Qvenerna, först i Vesterbotten, sedan till en del i Österbotten, hvars Finska namn *Kainu* än i dag påminner om de gamla *Qvener* eller *Kväner*.» — »Ännu i 11:te århundradet utgår en Svensk prins på eröfringar mot Qvenerna; på samma tid kunde Helsingland ännu kallas Skridfinnarnes hufvudsäte. De ströfva öfver stora rymder ända in i Vermlands skogar, och äro troligen de Lappar, efter hvilka ännu i Dalarne finnas minnen och spår. Att både Lappar och Finnar fordom, såsom än i dag,

funnits i Norrland och Lappmarkerna, är således otvifvelaktigt. Sannolikt har äfven detta till en del gällt om det mellersta Sverige; ehuru förhållandet der är dunklare, odlingen äldre, och nomadlifvet på flygt redan innan det träffas af historiens dager» *). »Det sydligaste spår af egentliga Finnar i Skandinavien innehåller sagan om Norriges uppfinnelse, som låter en Qvenisk höfding träffa stamförvandter på den lilla ön Lessö i Kattegat» **). — »Adam från Bremen omtalar ett *Qvinnoland (terra feminarum) norr om Svenskarne.* Det har utan allt tvifvel tillkommit genom en falsk uttydning af namnet *Qvenland*, och vi se här anledningen hvarföre både han och ännu äldre författare förflytta de fabelaktiga *Amazonerna* till vår nord. Vi förstå, huru Paulus Warnefridi två hundrade år förut kunde säga sig ha hört, att ännu på hans tid ett folk af dessa *qvinnor* fanns vid Germaniens yttersta gränsor; huru den ännu äldre geografen från Ravenna kunde förmäla detsamma och sätta dem vid nordliga Oceanen; slutligen, huru redan Tacitus kunde berätta, att näst Svionerna vidtoge ett folk, som vore under *qvinno-regering*. Så gamla voro således Qvenerna bredvid Svenskarne» ***). Häraf ser man således tydligt, huru Lappar och Finnar framträngt till Sverige redan omkring början af vår tideräkning; och månne det har skett på skilda tider? Bevise det den som kan!

»I Nordboernas äldsta mythiska qväden omtalas ett mot Gudarna fientligt, ondskefullt slägte, hvars benämning *Jättar*, *Jotnar*, *Tursar*, *Troll* m. m. synes ifrån andra nejder blifvit medförd och öfverflyttad på de stammar, hvilka de nye invan-

---

*) Svenska Folkets Historia af Geijer. Första delen, pag. 97, 98 och 105.

**) Samma arbete, pag. 108.

***) Svea Rikes Häfder af Geijer, pag. 323.

drarne före sig anträffade i Norden. Den väldige Thor tågade ofta i härnad mot dessa stammar, och de bedrifter, han dervid utförde, utgöra ett kärt ämne för skaldernas qväden och lofsånger. »Jättarnes och trollqvinnornas baneman, jättens hufvudkrossare, jätteqvinnornas förtryckare, bergtrollens förkrossare, fällaren af bergens förhatliga slägten, omstörtaren af de Jotniska Gudarnas altaren» m. fl. äro de epitheter, med hvilka hammarens förare utmärkes och förherrligas, hvaremot de, som fingo erfara den väldiges vrede, både till utseende och gestalt framstå som Gudafolkets skarpaste motsats. Än som vilde, grymme *jättar*, än som illistige *dvergar*, fule och vederstygglige att åskåda, bäfvande för dagen och ljuset, af hvars första träffande stråle de förvandlades till stenar, skildras desse varelser i mythen. I sednare sagor beskrifvas de boende i *hålor* och *klyftor*, klädde i råa djurhudar, fruktansvärde för nattliga ströfverier, bortröfvande boskap och menniskor, samt berömvärde endast för sin ordhållighet. Att detta sagofolk skulle varit blott ett foster af dikten, kan så mycket mindre yrkas, som i skrifter af fullt trovärdigt innehåll män omtalas, hvilka härstamma från dessa Asafolkets fiender. Visserligen rör sig historien i en helt annan verld än mythen och folksagan, men så mycket blir i alla fall klart, att de Germaniska nationerna vid sin invandring till Norden funno landet redan upptaget af andra stammar, dem de benämnde Jotnar, Resar, Troll m. m. och småningom mer och mer trängde undan *). Länge betecknades desse i sagan och sången så mycket omtalade, och med alla onda egenskaper utmålade varelser. endast med deras från mythen och traditionen ärfda namn. Den första bestämdare upp-

---

*) »Trollkonsten framställes i sjelfva Asa-läran såsom varande till största delen af Jotnisk härkomst.» Se Svea Rikes Häfder af Geijer, pag. 326, noten 6.

gift om dessa stammar förekommer i en af Thiodolf från Hvin i 10:de århundradet till Thors ära diktad sång, der denne Gud i en strid med bergfursten Thiasse säges hafva »klufvit minnets bro (hjessan) på *Finnarnes* beherskare.» Denna åsigt delas äfven af Snorre Sturleson, hvilken åt tvenne *Finska* konungar och deras barn gifver namn tillhörande Jotnaätten. En ytterligare styrka vinner denna mening derutaf, att Norriges gräns, som i Olof Tryggvasons saga går till Finmarken, i Fundin Noregur säges sträcka sig till Jotunheim, namn, hvilka således måste vara synonyma. Sistnämnde saga, ehuru ett flackt och prosaiskt försök att förklara Nordens äldsta historia, innehåller dock äfven andra bevis på Finnars och Jotnars identitet, otvifvelaktigt hemtade från äldre traditioner. Ty den låter Fornjother, den gamle jätten, stamfader för Jotnarnes herrskareätt, råda öfver *Jotaland*, som äfven kallas *Finland* och *Qvenland*, och förklarar med dessa ord tydligt bland hvilka stammar Jotnarne böra sökas.» — »Så mycket kunna vi af det ofvan anförda tydligen inse, att för Nordboerna sjelfva identiteten mellan Finnar och Jotnar var obestridlig *). Och af denna öfvertygelse om Finnarnes förvandtskap med och härkomst från dessa urfiender, dem de genom sjelfva sin religions heliga myther lärt sig hata, och hvilkas namn ansågs med det högsta förakt, föddes i Skandinavernas sinnen mot Finnarne en gränslös förbittring och afsky, som gaf sig luft i de vidunderligaste föreställningar om detta folks egenskaper. Väl är det sannt, att de i sagorna omtalade Finnarne merendels tillhörde de nu så kallade Lapparne, hvilka än i dag af Norrmännen kallas Finnar, men lika säkert är äfven, att de i Fin-

*) Klee uti sin afhandling »Om Nordens äldste Beboere», pag. 27—30 påstår deremot på det bestämdaste, att Jotnarne hörde till bronzålderns folk och således voro Kelter.

land boende ofta blifvit kallade så, och skildrade med samma färger. Åtskilnaden emellan dessa Lappar och de egentliga Finnarne ansågs ej af Skandinaverna vara af någon betydenhet: det hos den ena stammen utmärkande draget skönjde de äfven hos den andra, och af denna orsak fästade sig i Nordboernas sinnen vid hvardera nationen samma föreställning, så mycket snarare, som båda folkslagens gemensamma slägtskap mer än nu måste hafva framlyst, då hvardera i bildningsgrad stodo hvarandra närmare, och ingen väsentlig olikhet ens i språket hunnit blifva märkbar. Ty Norrmannen Other förtäljer i berättelsen om sin resa för Engelska konungen Alfred, att Bjarmerne talade samma språk som Finnarne, med hvilket namn han ej kunnat utmärka det nuvarande Finlands innevånare, ty med dem hade han icke haft någon gemenskap, utan Lapparne, med hvilka han ofta, förnämligast i handelsangelägenheter, stått i beröring. Men att nämnde Bjarmer äro Finnar eller noggrannare Savolaxare, bevisar Castrén uti en uppsatts i Suomi för år 1844» *). Ofvan funno vi, att Skandinaviska fornsagor göra skilnad emellan jättar och dvergar, och detsamma är äfven fallet i Belgien. Men besynnerligt nog bär jätten, uti sistnämnde land, namnet *Finn-ard*, och äfven i Småland är *Finn* en jättebenämning. Häraf synes man kunna draga den slutsats, att, då i Nordiska sagor jättar och dvergar ställas jemte hvarandra, med de förra menas Finnar och med de sednare Lappar. Dvergarne sades ock bo i *hålor* och *klyftor* **). Men nu betyder i Lappska språket ordet *lapa*, *lapp* håla, grop, bergsrefva — *dicitur spelunca in rupibus*, *non arti sed naturae ortum debens* — och således torde man numera med temmelig säkerhet kunna säga, hvari-

*) Fosterländskt Album. 1:sta delen, pag. 76—79.

**) Se härom äfven Kalevala, runan 29 vv. 527—530.

från namnet Lappar kommer. Uti Finland finnes ännu en socken benämnd *Lappajärvi*. Uti Walkiala socken förekommer äfven *Lappala järvi*. Omkring 500 år före Chr. kom ifrån Karthago under anförande af Hamilco en koloni till Thule eller Skandinavien. De träffade uti landet ett skyggt folk benämndt *Ligurer*, hvilka ej vågade närma sig främlingarne. Men slutligen bemannade de sig och kommo ur *bergens kulor* till stranden. Kelterne kallade bemälte land *Lochlin*, och man härleder detta namn från Keltiska *Uwch* sjö, eller *lech* vatten. Men månne icke detta namn på bättre skäl kan tagas ifrån Fin. *loko*, något som är ihåligt, *lokero* håla, kula, gruft, Lap. *sluggo* kula, grop, Mht. *luoc*, *luog* specus? *).

Klee uppräknar folkslägter, som omtalas uti nordiska myther och sagor, och han söker äfven visa till hvilka mera kända folkraser de höra; men vi skola här fästa oss blott vid följande:

1) »*Svartalferne*, som också framträda under namnet dvergar och troll, skildras som små, spädlemmade, svarthåriga, klyftiga men rädda väsenden. De hade intet namn på korn och kände alltså icke åkerbruket, men voro erfarna i metallers beredning och alla slags trolldomskonster. Mellan dem och de öfriga raserne, i synnerhet Männerna eller Menniskorna, som förföljde och jagade dem som djur, herrskade en bitter fiendskap, och umgänge egde blott då rum, när Menniskorna eller Asarne önskade betjena sig af deras konstfärdighet eller trollkunnighet. Man ser tydligt, isynnerhet af skildringen i Riksmal, att det var en undertryckt och jemförelsevis på ett lågt kultursteg stående folkras“.

---

*) Månne icke ifrån det Nordiska namnet Lapp kommer Nht. *laffe*, Mht. *lapp*, Schweitz *lappi*, Sv. *lappare*, Eng. *lob*, *looby*, hvilka betyda tok, narr, dåre, dumhufvud, våp, enfaldig stackare? *Läppisch* betyder matt, platt, barnslig, pojkaktig, fjollig.

2) »*Ljusalferne* synas väl haft språket gemensamt med de andra Alferna, men voro annars alldeles skilda från dem. De skildras som ljusögda, skönhåriga, af stor växt och skön form. De lefde till en del i vänskap med andra menniskoraser, ja tillochmed Asarne, hade ljusa och luftiga boningar, kände det böljande kornlandet och skönt grenande trädet (löfträdet), hvilket synes tyda på att de åtminstone tidigare bott tämmeligen sydligt».

»Uppkastar man nu först den frågan, hvilket folk skall förstås med de i mytherne och sagorna omtalade *Svartalfer*, så synes det till följe af den öfver dem gifna tydliga beskrifningen, alldeles klart, att dermed förstås *Lapparne*, likasom det äfven är sannolikt, att deras tillvaro i Norden går tillbaka till stenåldern, med hvilket folk de, efter allt hvad man kan sluta af efterlemnade minnesmärken, haft väsendtlig likhet i lefnadssätt, seder och religiösa föreställningar. Frågar man deremot, om det är Lapparne, som hafva uppfört stenålderns kolossala grafminnen, så möta der flere invändningar«. — »Tanken vänder sig härvid naturligen till den folkras, som synes hafva stått dem närmast, ehuru de i flere hänseenden må antagas hafva varit olika, nemligen de så kallade *Ljusalferne*». — En omständighet, hvaruti Ljusalferna synas hafva liknat Svartalferne, är att de synas hafva begagnat samma språkart« — Men ehuru Ljusalferne så väl i lefnadssätt som språk synas hafva en del gemensamt med Lapparne, voro de dock, så vidt vi kunna döma af de efterlemnade dragen, väsendtligt skilda från dessa. De skildras nemligen, såsom också namnet utvisar, som ett ljushårigt, stort och vackert folk, som voro i besittning af någon kultur. De synas derföre hafva utgjort ett öfvergångsled emellan de nomadiserande Lapparne eller Svartalferne och de fast bosatte Jättarne, om hvilka man med säkerhet kan antaga, att de sysselsatte sig med boskaps-

skötsel och åkerbruk. Den tanken ligger således nära, om icke Ljusalferne hafva hört till den stora i den äldsta tiden i Europa vidt utbredda *tschudiska rasen*, af hvilken flere i forntiden fast bosatta afdelningar ännu i den historiska tiden hafva lefvat på *lappskt* vis, och af hvilka *Qvenerne* och *Karelarne* till utseendet nästan alldeles likna den skildring som lemnas om Ljusalferne; i hvilket hänseende det synnerligen förtjenar att anföras, att ordet *Tzjud bieloglas* (den ljusögda Finnen) förekommer i de gamla sångerna *). En närmare undersökning synes fullkomligt stadfästa denna mening«.

»Se vi nu först till belägenheten af stenålderns grafvar, så är det onekligen en karakteristisk egenskap, att de nästan uteslutande blott finnas långs åt hafvet, fjärdar och större floder, i det de längs dessa, t. ex. långs åt Loire och Garonne i Frankrike, sträcka sig djupt in i landet. Erinrar man sig nu, att nästan hela Europa, hvars rand de så att säga kantade uti uräldsta tider, troligen var betäckt med ogenomträngliga skogar och moraser; betänker man de ofantliga ansträngningar, det torde hafva kostat att tillhugga och flytta de block, som sammansätta dessa minnesmärken; tager man i betraktande det, att innehållet vanligtvis ej allenast består af jagt- men också af fiskredskaper, så blir det temmeligen klart, att dessa stenminnesmärken icke kunna vara anlagde af ett svagt och rädt folk, såsom Lapparne i allmänhet skildras, utan af ett stort, starkt och raskt folk, som tvunget af naturen och lokala förhållanden, har nödgats nära sig på Lappskt sätt dels af jagt, dels af fiskeri, alltså ett folk, som i hög grad liknar de *Tschudiska Qvenerne* och *Karelarne*, en mening, som också med hänseende till de i grafvarne fundna kraniernas form synes vara den enda hållbara».

---

*) Se ofvan, pag 4.

»Ett folk, som har varit så vida utbredt, som stenålderns folk till följe af de mångfaldiga efterlemnade minnesmärken nödvändigt måste hafva varit, kan, då Europa efter dessa minnesmärkens anläggning icke har varit underkastadt någon allmän naturrevolution, omöjligt vara alldeles försvunnet, utan måste finnas till ännu, ehuru mer eller mindre blandadt med de sednare inträngde raserne. Intressant är det derföre i detta hänseende att märka, det kusterna på en del af de större Danska öarne, nemligen Seeland och Fyen, äro på flere ställen kantade med en stor ljushårig och rask folkras, som icke allenast till hela sitt yttre, utan också med sin mera sjungande och hurtiga dialekt skiljer sig från den något mörkare och mera långsamt talande landtbon, en folkras, som otvifvelaktigt i forntiden, i det den förträngdes och sammanblandades med andra raser, har varit långt mera utbredd och som genom talrika generationer tillbaka icke synes hafva befattat sig synnerligen med åkerbruk, utan nästan uteslutande med fiskeri och sjöfart».

«Är nu detta folk en lemning af de i fornsagorna omtalade Ljusalferne, hvilka sannolikt voro af Finsk (Tschudisk) ras, och har denna folkras i den aldraäldsta tiden bott ej allenast öfver största delen af det till fiskeri särdeles egnade Danmark, utan också vid strömdragen och kusterna af Europas särskilda länder, då blifver mycket begripligt, som annars är dunkelt. Vi förstå då den påfallande likhet, som är emellan en del af våra kustboer och flere af Norriges och Sveriges bebyggare. Vi kunna förklara, huru ej allenast flere Danska öar, t. ex. Fyen, Samsö, Lessö (Hlessey), Hven, Falster och Möen, ännu hafva Finska namn, men också huruledes Finska språket finnes inblandadt såväl i det Danska, som ock i flere af Europas kustspråk, samt huru flere Sydeuropeiska länder hafva traditioner om folkslag (Kykloper, Giganter), som, när

det äfventyrliga borttages, i seder och lefnadssätt synas hafva haft en väsendtlig likhet med de Finska Tschuderne. — — Vi kunna tillräckligt förklara, hvarföre sagorna kunnat säga, att de sydligt boende folkslagen bestodo af *Gother* (Göther, Jöter, Jättar) och *Huner*, hvarmed man dock ingalunda må förstå de historiskt bekanta Hunnerna, utan sannolikt de med dessa beslägtade Finska Tschuderne eller Ljusalferne (Qvenerne), som rimligtvis, på grund af deras utspridda och olika uppehållsorter, hafva haft mycket olika lokalbenämningar. Wi kunna förstå, huru stenålderns kolossala grafvar i Nordtyskland ännu kallas *Hunengräber* (uti Jutland *Jynovne*).»

»Ordet *Hune*, brukadt för Finne (Tschude), synes, att döma efter sagorna, hafva varit temmeligen allmänt, och har utan tvifvel länge gällt som ett öknamn. Således härledes skällsordet: Du hund eller du son af en hund, snarare ifrån menniskonamnet Hune (Finne) än ifrån djurnamnet hund. Samma ursprung har rimligtvis efternamnet till den från Olof den Heliges historie bekanta *Thorer Hund*. Också kallar Olof Tryggvason i sin vrede Sigrid Storråde för en *hednisk hund* (Finne). Samma ursprung har rimligtvis det berömda *Hunborgs* härad i Jutland, hvilket endast tvunget kan härledas ifrån *Hundrade-Borg* eller *berg*. Är ändteligen ordet *Hune* (som också i sagorna skrifves *Chune*) likalydande med *Qvene*, så hafva vi i sagorna flera vigtiga bevis derpå, att Qvenerne, som otvifvelaktigt voro Finska Tschuder, icke allenast funnos i det nordliga Norrige och Sverige, utan att de också i forntiden voro utbredde öfver Danska landet, och att det alltså är dessa, och icke Lapparne, som hafva lemnat efter sig de Finska ställenamnen i Danmark» *).

---

*) Om Nordens äldste Beboere og deres efterladte Minder af Fr. Klee, pag. 26, 27, 32, 35—39. Sid. 52 och 53 säger han, att Europas

Klee vill tillika med andra författare härleda namnet Alfer ifrån *elf*, *elv*, men jag skulle söka dess rot uti det gamla Svenska ordet »*alf* terra glareosa. Primo videtur saxum vel petram significasse: unde *alwarden* dictum fuisse docet v. Dalin naturale illud jugum, quo circumvallatur Oelandia. *Alp* Gallis montem olim dictum fuisse, notatur apud Isidorum». Härigenom blefve då benämningen Alfer synonym med namnet *Wuoren väki* (bergsfolk), hvarom Finska sagorna veta berätta, att de »arbetade i berg, smälte och förädlade metaller», hvilket äfven gällde om Svartalferne, (se ofvan). Om dvergarne sades ju äfven att de uppehöllo sig i bergsklyftor. Anmärkas må äfven, att benämningarne *Jätit*, *Juutat*, *Jatulin kansa* samt det sist omnämnda *Wuoren väki* äro ej inhemska hos Finska folket. Namnet *jätit* är taget från Svenska *jätte; juutat* åter från det Forn-nordiska *jote*, *jotnar* samt *Jatulin kansa* från Fornnordiska *jötull*, Norska *jötull*, *jutul* rese.

Till följe af Taciti yttrande om Finnarnes vapen *sola in sagittis spes*, *quas inopia ferri ossibus asperant*, drager man vanligtvis den slutsats, att nämnde folk ej hade kännedom om några metaller. Af detta hans yttrande kan emellertid alldeles icke slutas, att Finnarne verkligen voro uti saknad af all slags metall, ty man finner, att de, som gåfvo honom underrättelse om de Nordiska folkslagen, trodde att de saknade sådant, då de betraktade deras pilar, såsom man finner af dessa Taciti ord: *ne ferrum quidem superest*, *sicut ex genere te-*

äldsta bebyggare voro Finnar, af hvilka Lapparne (Svartalferne) varit bosatte öfver Finland, Skandinavien och Danmark, samt de egentliga Finnarne (Hvitalferne) i Danmark, Skåne, samt på få undantag när, längs samtliga Europas kustländer. Efter dem kommo Kelter, som tillbakaträngde Finska stammarne omkr. 2000 år före Chr.

lorum colligitur. Att jernet, såsom varande den yngsta metallen, var såväl hos Finnarne som ock hos andra Nordiska folkslag obekant är temmeligen säkert, ty det heter t. ex. hos Nestor: »År 1096. Jugrerne äro ett stumt hedniskt folk (d. ä. af fremmande stam) och gränsa till Samojeder i norra trakterna . . . Om någon gifver dem jern, eller en knif, eller en bila, gifva de skinn tillbaka». Enligt Nikonska krönikan lyder sistnämnde ställe sålunda: »de peka på jern och svänga med handen, bedjande om jern» *). P. A. Munch uti »Det norske Folks Historie», pag. 193 säger: »Då myrmalmen på Finska kallas *roaudo*, har man velat tillskrifva Finnarne den tidigaste utöfningen af konsten uti vårt land. Detta kan väl i och för sig vara rimligt, men af ordet kan det dock knapt slutas, då det Fornnorska ordet uppenbart är bildadt af *raudhr* (röd), på grund af myrmalmens röda färg, och således ej kan vara formeradt af det Finska *roaudo* (rauta), men detta deremot, såsom så många andra Finska ord, är formadt efter det Norska». Diefenbach uppgifver äfven följande: «Lat. *raudus (au, ú, ó) g. eris* n. Stück Erzes, Steins; Schutt, Trumm (*rudera* Trümmer); Estrich aus Steinchen; Mlt. *rudus* Erz, bes. unbearbeitetes, assimiliert zum adj. *rudus?* Es scheint den Uebergang zu bilden zu lth. *ruda* f. Eisenhammer, »Erzt» (Mielcke); asl. bhm. *ruda* aes, rss. *ruda* f. Erz (auch blut, wie sskr. *rudhira*) ill. *ruda* f. Bergwerk *rudni* metallen pln. *ruda* Erzstufe; Schmelzhütte. — Magy. *rez* kupfer» **). Ordet *rauta* jern, har således otvifvelaktigt uppkommit af begreppet röd, och samma synes äfven hafva varit fallet med kopparns benämning. Vi

---

*) Tidskriften Suomi för år 1848 pag 23, 24.

*) Vergleichendes Wörterbuch der gotischen Sprache, pag. 15, 16. — Jemför vidare Sanskr. *lohita* röd i st. f. koppar samt *rakta* koppar eg. rubrum.

skola nu vidare uti språkligt hänseende undersöka, huruvida Finnarne samt andra med dem beslägtade folkslag kände några andra slags metaller. Uti Lappskan betyder *matt* metall, metallblandning, men detta ord är påtagligen lånadt från Fslav. *mjedy* Erz, Metall, Rysk. *мѣдь* koppar, Alb. *madhem* Metall, Arab., Pers., Turk. *maden* Metall. Samma är äfven fallet med Lap. *air*, *aira*, *aire* koppar, = Kelt. *ayr*, *aire*, *aren*. Vända vi oss nu åter till Finnarne för att betrakta deras språk, så finner man snart, att de ej hafva något namn på det allmänna begreppet metall, men väl på särskilda arter deraf. Den äldsta metall, som Finnarne kände, var koppar, ty uti fornsånger eller runor talas om kopparask, kopparsirat, kopparyxa, kopparpilar, kopparhammare, kopparräfsa o. s. v. Koppar heter på Finska *vaski*. Man kan i allmänhet uppställa den regeln, att de ord äro inhemska i språket, till hvilka likheter kunna uppvisas uti beslägtade tungomål, och detta synes äfven vara fallet med *vaski*, ty uti Ostj. betyder *vach* metall, Lap. *veike* messing, Ung. *vas* jern, Sam. *jesea*, *jese*, *wese*, *bese*, *basa* jern, Turk. *jes* koppar, Mong. *dses* metall, Mandsch. *aisin* guld, metall. Men besynnerligt nog kan man emellertid ställa i jemförelse med dessa ord Göth. *aiz* koppar, Tysk. *eisen*, Kurd. *hassin*, *asen* jern, Sanskr. *asin* jern, Lat. *aheneus* af koppar eller metall, till följe hvaraf man vore frestad att tro, det Finsk-Uralska folken genom Indogermaner ursprungligen erhållit kännedom om kopparn, i fall man ej kan förmoda att de väl känt sjelfva stenarten, men ej konsten att deraf bereda koppar. *Hopia* silfver, Sam. *húbt* bly, synes vara genuint i Finska språket, men *kulta* guld är påtagligen lånadt. Tenn synas Finnarne äfven hafva känt, emedan uti språket förekommer ordet *minaan* förtenna. Anmärkas må äfven, att såsom till *vaski* kunde uppgifvas ordlikheter ifrån Indogermaniska språkstammen, likaså är det äfven fallet med

Syrj. och Votj. *irgon* samt Tscherm. *virgenje*, hvilka alla betyda koppar, ty uti Osset. betyder *archü* koppar, Dug. *archi* koppar, Arm. *erkath* jern, Pers. *ehren* jern. Härmed torde äfven kunna jemföras Lat. *aerugo* kopparrost, Ill. *ergja*, *argja* kopparrost, Sv. *erg*. Skulle nu kopparns kännedom kommit till Finska stammarne genom något sydlänskt folk, så har det troligen skett genom Kelter.

Slutsatsen af närvarande undersökning blir således den, att Finnarne varit Europas äldsta folk, och att de från tider, till hvilka ej ens gissningar kunna hinna, varit innehafvare af dess nordligaste länder. Åtminstone några slags traditioner borde i motsatt fall finnas qvar, hvilka kunde uppgifva att de anländt hit sednare än t. ex. Svenskarne, hvilka redan Tacitus omtalar. Det är mycket sannolikt, att Finnarne blifvit drifne till sina nordliga boningsplatser af den mäktiga Keltiska stammen, ty man finner minnesmärken efter Kelter börjandes ifrån Ural sedermera längs Östersjöns södra kuster samt vidare uti Danmark och södra Sverige. Af de uti norra delarne af Europeiska Ryssland bosatte Finska stammar synas Syrjäner och Samojeder för äldre tider tillbaka innehaft nordvestligare länder, ty enligt hvad uppgifves, skola uti östra delarne af Finland förekomma mycket lokalnamn, som endast af Syrjänska språket kan förklaras, och Samojederna hafva ännu en tradition, att de kommit från *Suomi zemla* till sina nuvarande byggder. Anmärkas må, att uti gamla Svenska handlingar Hvita hafvets södra kustland kallas *Stora Somen*, *Suma* län. *Suma* heter ännu en å, hvilken genom derefter benämnda landskap faller i Hvita hafvet *). Äfven torde af denna afhandling följa, att Lappar och Finnar alltid åtföljt hvarandra. Redan Gottlund har bevisat, att Finnarne varit härstä-

*) Joukahainen, 2 häftet, pag. 30.

des åtminstone 300 år före Christus*) — men det har blifvit hans lott, att en gång för alla vara misskänd af sin tid. Men deremot antagas för fullt giltiga sådana uppgifter, som t. ex. följande uti tidningen Suometar för år 1847 N:o 3: «Ajat, joina historiamme kertoo Suomalaisien lahkokuntien siirtyneen Suomeen: Kainulaisien viimeistäin 7:nellä, Karjalaisien viimeistäin 8:nnella vuosisadalla ja jälkimäiset Hämäläiset vuodesta 1130» (nb eft. Chr.). Uti samma tidning för år 1858 N:o 45 finnes en artikel, underteeknad af Eur—s (Europeus?) följande uppgift: »Warsinaiset Suomalaiset tunkeiksivat Suomen rajoille 6 ja 8 vuosisadan välillä». Uti Tidskriften Suomi för år 1857, pag. 111 heter det: »Se on yleensä uskottava mutta kuitenkin hyvin hämäräinen asia, että Suomalaisten pää-osa vasta joka lyhempi aika ennen Pyhän Eerikin retkeä oli muuttanut nykyisehen Suomenmaahan.» Slika historiska undersökningar äro fullkomliga *dormitationes Homericae* — men *«suum cuique pulcrum!»*

---

*) Försök att förklara Taciti omdömen öfver Finnarne, pag. 121.

Förkortningar.

Alb. = Albanesiska.
Arab. = Arabiska.
asl. = Fornslaviska.
bhm. = Böhmiska.
Brett. = Brettanniska.
Dug. = Dugariska.
Eng. = Engelska.
Est. = Estniska.
Ethiop. = Ethiopiska.
Fht. = Fornhögtyska.
Fin. = Finska.
Fr. = Franska.
Fslav. = Fornslaviska.
Göth. = Göthiska.
Hebr. = Hebreiska.
Irl. = Irländska.
Kelt. = Keltiska.
Kurd. = Kurdiska.
Lap. = Lapska.
Lat. = Latin.

lth. = Littauiska.
Magy. = Magyariska.
Mht. = Medelhögtyska.
Mlt. = Medeltidens latin.
Mord. = Morduinska.
Nht. = Nyhögtyska.
Osset. = Ossetiska.
Ostj. = Ostjakiska.
Pers. = Persiska.
pln. = Polska.
rss. = Ryska.
Rysk. = D:o.
sam. = Samojediska.
Sanskr. = Sanskrit.
Sskr. = D:o.
Sv. = Svenska.
Syrj. = Syrjänska.
Tscherm. = Tscheremissiska.
Turk. = Turkiska.
Tysk. = Tyska.
Ung. = Ungerska.
Votj. = Votjakiska.
Wäl. = Wälska.

Ne suomalaiset suku-nimet joita Witasåren emæ-pitæjæn miehiset yksilöt omasiwat vuonna 1834.

Suomessa vuodelta 1857 julkasin væhæisen ehdotuksen ettæ suomalaiset suku-nimet seurakunnissa koottaisin ja julastaisin, jotta Suomen Tosineilija jotenkuten voisi næhdæ ja arvostella mitkæ Suomen suvut ovat mistækin tullêt ja mitkæ minnekkin levinnêt. Jos kohta ehkæ væhæ-pætøinen, olisi se tieto kuitenni væhæisenæ lisænæ Suomen kansan Tosinêlle, jonka tulê tarkata væhimmætkin tietoset. Mutta senkaltainen luettelu tulê varmân hyøtysæmmæksi Tosinêlle, jos sekæ suku-nimet ettæ myøskin mies-puolisten luku kullakin suku-nimellæ ilmoitetân. Sitæ såttå Tosinên tutkija jo melkên arvata, joskus pætellækkin, mitkæ suvut ovat aikaisemmin tullêt måhan tahi johonni seurakuntân, ja mitkæ myøhemmin. Tietysti mies-henkiløiden luku jollakulla suku-nimellæ ei kuitenkân voi yksinæn olla rittævæ perustus sihen pætøksên; sillæ nimissæ ja suvuissa tapahtû monta mûtosta aikain kuluessa.

Næyttækseni miten nimi-luettelu tehtæisin mainitun perustên mukân, litetæn tæhæn luettelu osottava tætæ seikkå Witasåren emæ-pitæssæ Keski-Suomen måkunnassa vuonna 1834 *). Puhtât suomalaiset suku-nimet ainuastân tulevat tæssæ

*) Witasåren kirkon-kirjain mukân.

lukûn, myøskin luetellân tæssæ ainuastân miehisten yksiløiden luku-mæ̂ræ, sitæ sŷstæ ettæ miesten suku-nimet menevæt lapsille, vân ei naisten.

	Miehisiæ yksilöitæ.	Jæ̂skelæinen	6.
Eskelinen	2.	Jærvelæinen	4.
Hakkarainen	34.	Kahilainen	10.
Hakulinen	5.	Kaikkonen	1.
Hakonen	10.	Kainulainen	21.
Halttunen	2.	Kananen	7.
Hassinen	8.	Karhunen	3.
Heinonen	1.	Karisâri(nen	1.
Hintikka (Hintikainen?)	11.	Kauppinen	52.
Hirvonen	5.	Kautiainen	2.
Hokkanen	12.	Kautto	4.
Huikari	7.	Kemppainen	18.
Huttunen	4.	Keurulainen	3.
Hûskonen	25.	Kinniæinen	2.
Hytønen.	5.	Kinnunen	96.
Hyværinen	4.	Kokkinen	28.
Hyvønen	5.	Kokkonen	11.
Hæivønen	2.	Kolehmainen	12.
Hækkinen	2.	Koljonen	21.
Hæmælæinen	106.	Korhonen	11.
Hænninen	17.	Kotilainen	2.
Hæyrynen	1.	Kovanen	2·
Ikæ-heimonen	10.	Kumpulainen	66.
Jauhiainen	4.	Kûsiranta(nen)	3.
Junikka	11.	Kyrølæinen	4.
Junttinen	1.	Kytøkangas	1.
Jæmsælæinen	10.	Kæhæræ	15.
Jæntti	3.	Kælviæ(inen)	1.

Låhanen	5.	Puttonen	7.
Låmanen	1.	Pøntiø(inen)	2.
Leikanen	4.	Pøyhønen	12.
Leppænen	3.	Råtikainen	50.
Leivonen	4.	Rautiainen	11.
Lìmatainen	63.	Reinikainen	1.
Liukkonen	3.	Rekonen	2.
Lŷtinen	5.	Rossi	3.
Mieskonen	1.	Rutanen	6.
Minkkinen	14.	Ruska(nen)	46.
Moisio	10.	Rytkønen	1.
Muhonen	13.	Rŷttæri	1.
Myllynen	6.	Ræihæ	4.
Møttønen	4.	Såstamoinen	13.
Niemonen	4.	Savolainen	2.
Niskanen	51.	Savelainen	2.
Nærhi	57.	Siekkinen	6.
Ohmero	3.	Simonen	3.
Pånanen	169.	Şirkka	4.
Påtelainen	10.	Summanen	2.
Pahinki	1.	Sællinen	3.
Parkkonen	5.	Tarvainen	20.
Pasanen	42.	Tenhunen	20.
Pekkarinen	11.	Tianen	7.
Pekkonen	1.	Tilikainen	1.
Pennanen	10.	Titinen	1.
Penttinen	3.	Tikkanen	1
Peraenen	3.	Toikkanen	18.
Pietilæinen	20.	Toivanen	4.
Pokela(inen)	1.	Tolmunen	3.
Pulkkinen	7.	Touhunen	2.
Puranen	29.	Tuikkanen	1.

Tuorila(inen)	2.	Westerinen	5.
Turpeinen	24.	Wetelæinen	1.
Tyøsæ	1.	Wæisænen	5.
Urpelainen	3.	Wåntænen	3.
Wainikainen	4.	Wøttønen	5.
Waris	36.	Ænækæinen	2.

Luetelma osottå ettæ seuråvaiset suvut ovat rikkaimmat miehisistæ yksiløistæ ja sis lûltavasti seurakunnan vanhimmat sukukunnat, jotka ensin ovat sinæ ruvennêt måta viljelemåån ja astumån sivistyksen tietæ, nimittæin: Hakkarinen 34; Hûskonen 25; Hæmælæinen 106; Hænninen 17; Kainulainen 21; Kauppinen 52; Kemppainen 18; Kinnunen 96; Kokkinen 28; Koljonen 21; Nærhi 57; Pånanen 169; Pasanen 42; Pietilæinen 20; Puranen 29; Råtikainen 50; Rûskanen 46; Tarvainen 20; Tenhunen 20; Toikkanen 18; Turpeinen 24 ja Waris 36. *Pånasen* suku on rikkain mies-henkiløistæ.

Ettæ Witasåren useimmat alku-asukkåt ja mûttolaiset ovat tullêt Savosta, eli idæstæ ja kåkosta pæin, on eittæmætøn totûs.

W. K.

Några historiska urkunder

meddelade af

Johan Esaias Waaranen.

Innehåll.

12. Ryttmästaren Richard Rosenkrantz' qvitto för Ryska sändebudet Feodor Boborikins förtäring 1612.
13. Ståthållaren Karl Eriksson Oxenstjernas bref till Rikskanslern Axel Oxenstjerna 1620.
14. Beställning för en Råtteskrämmare 1621.
15. Gustaf II Adolfs bref *på Finska* till Gubernatorn öfver Finland Nils Bjelke 1628.
16. Landspresterskapets på Åland anhållan hos Kongl. M:t om confirmation på deras rättigheter. Med 11 bilagor 1651.
17. Kommissarien Abraham Stein Meyers berättelse om Ryska truppernes aftåg från Finland 1721.

---

1. *Riddaren, Riksrådet och Amiralen Erik Flemings artiklar, hvaruti han beder brorsonen Lars Fleming förmana sin fader Ivar att ingå uti tillbörligt skifte efter deras Mormoder i Sverige och deras broder Joachim, äfvensom påminna honom om skyldigheten att underhålla endera af sina systrar.*

1541.

Originalet i en papperskarton på Kongl. Riksarkivet i Stockholm.

Anno domini *Mdxli* Odensdaghen nest ffor Sancte Valburghe dagh [1]), thå var iach Erich Flemingh till Svidhie gårdh Ridder till tals mz mijn brodher son Laurentz Flemingh och gaff honom thenne ept:ne menigh och artikler tilkenne opå för:de mijn gårdh Svidhie och leffreradhe dem honom skrifftlig tilhande ordh fro ordh likervise som her äpt. skriffuitt stor,

Item Laurentz Fflemingh giffvendes tig tilkenne huruledhe Jach tijtt och opthe tin fadher mijn kär Brodher Iffuer Flemingh

1) Det vill säga: den 27 April 1541.

bode skrifftelig och myntelígh brodherlighen bidt oc fformanatt haffuer att han sodane brijsthffeijll och clander som vij oss emellom haffua eller och beggis vora arffua epther oss them emellom haffua kunne ville låtha sigh bevika udi nogra billighe vegher upo sine sidho mich skall han altide finne veluiligh på mine side oss emellom uti begge vor liffs tijdh brodherlighen fforlike, Och åtthskilie upå dhz att tu Laurentz och mine barn epther begges vor dödh icke skole haffua annatt bestelle mz hin annen uthan som brödher bör att leffua tilsammen, Dess doch tin fadher till thenne dagh icke än nu haffr sigh latid seija, eller bevika uten mz sodane försumelse som tu nu seer, lather så tidhen hen slike och medlidhe, till tess att sodane klander kan reckia till begge vore eptherkommende, Och epther thz Gudh tigh hulpitt haffuer till en mögen alder och fförstond så tu redhe kant besijnne hvadh ont eller gott är, dher fför veld iach sodane ffeijll och brist som oss emellom är för tigh icke haffua fördollt, uten än nu bud[er] och formaner mijn käre brodher att han sigh uthi thenne efter:ne artikler sielff rette vill och bider tigh som framdelis till saken svara skaltt, attu thenne miine meniger och brist vilt thin fadher alvarligen förgiffue och fformana honom att han i tesse artickler och andra fler hvad thin arffuedeel tildrag[er], vill så lagatt och bestelledh i sin liffs tidhe att then deel Gud honom giffuett haffuer motte vara för tigh ohindratt och oklandratt Och är thenne mijn meningh ther vm thin fadher och Jach icke än nu äre forrentte,

I förstone att alt thz arff oss tillfalledh är i Svärighe epther begges vor modher modher som sigh löpa till en hop skön godz, haffuer thin fadher alt i sin hender och mig for alt thz inthz mere medh sigh giffuitt for min anpartt än itt armpt godz liggiande her i Finneland i Sata gundh i Kuma Sokn benempdh Pijhenkorffua, tess rentta är orlighen IX spen

sedh, II pund smör, och so haffuer iach II godz i Sverighe benempd Treskstadha och Flinckestadha renta tilhopa VI Tunnor korn I march penninger, hvilka II godz iach sijdhan Vesterors Reses unden kirkien klandrat haffuer Och är iach inthz vijss upo dem um iach får beholla dem eller eij, dz ene årett haffuer iach dem thz annett bliffue the rycte iffron mich, Um iach kan beholla them, Dho är iach till fridz ther mz och vill beholla them for fijllest epther en rett rekenskap och upo min mödhernis anpartt, Män hvad mich än dho mere bör dho bider iach och formaner tigh Laurentz attu vilt formane dhin fadher thz han sodant godz skill[jer] i froo sigh och lather migh thz få, Så frampt han eller du icke vilt i framtidhen aff mine barn eller den deris formijnder bliffuer till tess gud föghe them til moghen alder varda till taladh,

Teslikes och som tu Laurendz vell förstotth haffuer vm tesse begge vore systrer Margrethe och Valburgh[2]) hurulede vij bodhe för Gud och menniskier är plictige till att handhaffue och försörghe dem mz theres velfärdt i theres liffs tidh mz kledher öll och matt Så epther Jachms dödh, gaff iack thin fadher vilkoret att han motte taghe hvilken dera han ville till sigh så koräde han Margrete till sigh, och Jach Valburg [;] til sadhe mz mijn breff och skriffuelser hennis hemkumst hoss migh och mijne arffua Hvilkit mitt lijffte iach henne icke utslå kan, epther thz att hon sigh ju der i fro ingeledes giffue vill, Och ther före vill Jach sende Margrete till thin fadher igen migh är thz icke mögheligit och eij heller tillbörligitt dem bodhe uppeholle skule ther [bör väl vara "eller"] kune, All then stund gud thin fadher rijkelighen begoffuett haffuer

---

2) *Walborg* var 1484 Syster i Nådendals kloster och omkring 1530 Abedissa derstädes. Men någon *Margaretha* Fleming är icke förut känd.

att han vell haffuer rod och magt till att holla en aff sine Systrar som han plictugh är, hvar han än icke hadhe en penningh utaff hennis, Så formana och tin fadher att han och handler så emoth henne som han vill undvike gudz och menniskiers åhijllist Men hvar så är att hon än nu ytterligare vardher nödh till att giffue sig i fro honom Och förr än vij skule komma ther ffore i gudz och menniskiers ohijlleste och föractilse, dho vill Jach taghe henne till mich igen och försörghe henne så vell som den annen Men så skall mijn brodher ther utinnen visselighen vara fortencker att han eller du skule giffue mich eller mijne arffua sextie march för hvartt åår så lenge hon är hoss mich eller mine arffue, her utinnen må han sigh aluarlighen epther retta,

Ytterligare vm thz arff oss till fell epther Jachim Fleming vor kere brodher[3]) epther thz thin fadher thz icke heller ende och bedriffue vill oss emellom uthan thz och så henne (?) fördröijer; Är [jag] altidhe än nu til fredz ther mz att han taghe den deel som iach haffuer Jag vill gerne taghe den deel kan haffuer En dogh att iach mijn partth mz II godz forbätratt haffuer, och än mera förbätra ville en iach thz fick, tess är iach altidhe offuerbodigh att vmbijte igen änär han vill Och så vill iach tich icke förhollidh haffue vm itt godz benempth Yliskyle liggiendes i Vemo sokn som Iffver och fick på sin andell epther Jachim Så du rodher dhin fadher att han sigh skill[jer] dher vid som Jach honom tilförenne sagt haffuer, tij ther vm stor inthz till arbete ssä thz må bliffue fast Och inthz heller vill iach mere arbete ther vm uthan haffuer alredhe giffuitt thz iffro mich och bekenner mich att iach skall vpfijlle

3) *Joachim Fleming* tjente med rustning i Wiborg omkring 1512—1520, då Tönne Eriksson Tott till Benhammar der var höfvidsman, nämnes som Landsfogde i Norra Finland 1526 och fick 1529 flere gårdar uti Finland i förläning.

Iffuar helfftene så mykitt igen som thz godzet halffparthen verdt är, eller nu ligger före Så haffuer iach nu dher emoth igen aff samma Jachems arff itt godz i Halko sokn benempdt Väsule, Hvilkit nu for mich klandras, aff Lasse Monsson som thz på sin hustros vegne igen haffue vill, epther han nesther byrdman ther till är Så vill iach biude till thz besta iach kan, vm iach kan få köpitt än nu en reso igen huruvell Jachim thz tilförenne vell bettalett haffuer, tho vill iach giffue III dubbelt ther för vm iach än dho kunne beholladh och epther iach så moste köpat igen tho bliffuer thz ene godzett vm thez annett, Så bliffuer iach din fadher inthz plictigh vm for:da Yliskyle godz Men hvar iach finge beholled uthan ytterligere köpende mith godz Vesule, tho vill iach gerne vpfylle thin fadher then halff[par]tth[en] aff Yliskyle godz. Eij annett än gör vell och haff thenne artickler udi itt gott betenckende och formana din fadher att han skijll[jer] mich och mine arffua vid sigh vdi sin lifls tijdh Så frampt han icke vill att sodant epther oss bodhe skall bliffue till rette emellom mijne arffua och hans, Och hvar så skeer tho kenne gudh att thz är icke mijn skyld, ty iach haffuer altidhe söcktt och begäritt en endelighen enda oss emellom Gudi tich ther mz befalandes. Datum aff mijn gord Suidie Odensdagen nest för S:te Valburg dag Anno 1541.

Eriich Flemingh Ridder.

---

2. *Riks- och Kammar-Rådet Nils Bjelke*[1]) *och Befallningsmannen på Stockholms slott Bothvid Larsson (Anckar)*[2])

---

1) Nils Pedersson Bjelke till Åkerö blef Riksråd 1544, Öfverste Kammarråd 1546, kullseglade och drunknade i Bråviken den 20 Maj 1550. Gift 1537 med Anna Hogenskild till Hedensö † 1591.

2) Bothvid Larsson (Anckar) till Agnhammar var Befallningsman på Stockholms slott åtminstone 1541—1550.

bedja Befallningsmannen på Wiborg Måns Nilsson (Stjernkors) till Achtis och Helgå i god förvaring behålla den spannmål, som icke med någon fördel kan föryttras, och förklara sina föregående bref om uppbörden etc.

1549.

Aftryckt ifrån ett pappersblad, som finnes uti samma karton som föregående handling.

Vår vänlig och väluillelig helsse medt Gudh altid tilforene. Käre Mons vij haffue vndfångedt eder skriffuelsse, Dher mz thz Regiisther, som i oss vpå then spannemål, som dher tilstädes är, stälth haffue, Dher hoss geffue i tilkenne at dher i Viborgs län är godt tiid vpå spannemål, Kunne i forthenskuldh icke, effther som vij senesth eder tilskriffue, foryttre then spanemål Kong. M:tt tilhörer, Hans N. til nogen fordeell, Dherföre är vår begär, ati vele låthe liggia samme spanemål tilstäd välforvaradth, Thiith öffuer skall nu videre (som i begäre) ingenn mher spannemål schiickes, Item vm spanemålen annerstädes der i landhz geller siith värdh, och i enne [ämne] skiicke tiith nogre lästher, måge i dherutinnan vethe och sökia K. M. gagn och bästhe.

Videre käre Mons som i och skriffue besvärende eder fasth hure i Wiborgs slotth medt fetalie och ellesth nödtorffteligen forsörge schole, och dher hvad folck for nöden är holle kunne, synneligen effther at all årlig[a] ränthan aff Borgo som aff alder til Viborgs slotth legedth haffuer nu dher ifrån kalledt är, och mene, som i och skriffue, at then som Kong. M:tt dherutinnau rådt geffuit haffuer, skall dher mz icke myken god meningh haffua, så haffue i udi then motthen tileffuentijrs icke forståtth hans N. meningh rhätth, For ty Hans Kong. M:tt menthe icke anners, som vij och for see oss anneth icke skriffuedth var, vthen hvad deel vtaff for:ne Borgo räntha,

både i penningar, fetalie och andre partzeler, som i dher til slotzens behoff icke for nöden haffue, thz skulle Jöns skriffuere opbäre och hiith leffuerere, vethende dherföre rede och regenskap göre Men forsth skulle han eder leffuerere hvad deel i både i penninger och fetalie for nöden hade, dher om vij haffue och honom tilskriffuedth.

Teslikes geffue i tilkenne, ati the Harar, Fugler, Gäss och Höns, som dher til slotthet falla, icke ifrånn slotzens fortäringh vmbära kune, medt mindre i Oxerne i then staden tess flere haffue motthe. Så skriffue vij eder for nogen tiid sedhen, ati sodane partzeler en parth i penningar foryttre skulle. Dog var icke vår meningh, som vij eller icke skriffue, ati alle för:ne harar, fugler, gäss och höns foryttre skulle, vthan hvad i nödtorffteligen efther skälig viiss aff samme partzeler til slotzens fortäringh behoff hade, skulle i aname, Men thz som ther offuer vore, skulle i thz dhå foryttre i penningar, hvilketth vij ännu begäre vpå Kong. M:tz vegna.

Yttherligere begäre i och, at vij ville schicke tiith offuer noghet cläde, til Kong. M:tz tiäneres behoff, hvilkedth vij och mz thz forste vij kune tiith schicke vele. Slotzskriffueren mz 47 och 48 regenskaper som i skriffue, måge i och mz thz alder första hiith offuer schicka, anneth inthet synerligen vthen befalle eder altiid Gud. Dat. Stocholm 4 Junij Anno etc. 49.

Niels P[er]ssonn.
Botuedt Larssonn.

---

3. *Riks- och Kammarrådet Nils Bjelke och Befallningsmannen på Stockholms slott Bothvid Larsson till Henrik Klasson Horn och Nils Andersson Boije att mönstra och betala alla Ryttare, Knektar och Skyttar i Finland.*

1549.

Ifrån ett pappersblad uti samma karton på Kongl. Riksarkivet som föregående bref.

Wår vänlig och väluillelig helsse med Gudh altiid tilforene. Käre Hendriich och Niels Boije effther tij at Kong. M:tz befalningzmen vpå slotthen och gårderne, så och Riidfougterne dher i Findland, så väll som andre all årlig ränthe i penningerne udi alle parzeller in udi Kong. M:tz ränte Cammer leffuerere skole. Dherföre är vår begär vpå högbemelthe Kongl. M:tz vegna, som hans N. och befalledt haffuer, ati alle for:ne Hans Kongl. M:tz befalningsmenn vpå slotthen och gårderne, undentagendes Wiborg och Nyslott, och Riidfougterne mz alle theres tienare, Skytther och kneckther, som i hele Findland beskedde äre, for thenne nästh forgångne Jule och Vasburgmesse lönn the som samme lön tilförene icke bekomedth haffue, affbetale schole, hvilken Jule lön som eders muster sedell förmeler kneckterne bekommedt haffue. Anamende til samme betalningh the Trij Tusendh Mk., som dher senesth bleff utöffuer kneckternes betalning. Och hvad penningar der til videre for nödenn är, måge i fordre och anamc vtaff Oleff Trottesson, dher um vij och honom nu tilskriffuedt haffue, Och effther att mann fruckther endelis, at fougtherne schole aldelis icke haffue så monge gode och varhafftige karer medt hästher och harnisk vederrede tilstäd[es], som the fordre cläde och penninger vpå och ellesth for nöden är. Dherföre är vår begär vpå Högbemelthe Kongl. M:tz vegna ati them, for än the affbetalede bliffue, mustre vele, och besee hvad karer hästher och harnisk the haffue.

I liicha motthe måge i och handle mz skyttherne, som dher äre i Findland, beseende teslik theres karer, hästher och harnisk, och them dher effther betala låtha, Tileffuentyrs the haffue eller (?) en parth icke så monge karer, hästher och

harnisk tilstäd, som the gementh fordre cläde och penningar till, Låthende Kongl. M:tz penningar icke i nogen motthe tilpilles, eller onytteligen utgeffues Dher mz i vele ett nöge vpseende haffue, Äre och tileffuentyrs en parth större och en parth ringere lön tilsagde, haffuer och en parth Kongl. M:tz breff vpå theres besoldning, dher effther i eder rätthe haffue, och hvad them i så motthe tilsagt är bekomma låtha.

I vele teslik[es] knecktherne, som dher i Findland beskedde äre, mustre och affbetala låta, beseende och hvad värior the haffue, Vij förnime och aff then must[er] zedell, som i Hendriick oss hiith vpå then 48 årss löningenn schiickedth haffue, ati haffue geffuit them nogedth mher än som the kneckter her i Svärige beskedde äre, bekome, nempligen en parth 20 mk., en parth 15 mk., 10, 9 och aldra ringesth 8 mk. hvilke dhå inthz haffue liicha omack mz the kneckthar som her i Stocholm äre, som motthe hele vintther natthen vaka her vpå valle muren, och än dho ingen bekometh mher än til 7, 8 mk., eller högst 10, och andra sex mk., effther som the haffue värior til och kunne göra tienisth för, Dherföre är och her med vår begär vpå högbemelthe Kongl. M:tz vegna, ati her mz ett noge vpseende haffue vele, så at the motthe alle icke få liicha, eller trådrätth öffuer huffvedth betalede bliffue, Uthen them i see noghz duglige äre och gode värior haffue, fortröstend[es] hvar for nöden bliffuer nogenn tilbörlig tiänisth göra kunna, them måge i tilbörligenn som tilforene bekomma låtha. Men the andre som icke nogre tilforlathlige värior haffue, och ellest så schiickthe äre, måge i udi thenn staden en mk., thvå eller tree ringere, effther som leglighethen sig begeffuer, affbetala låtha.

Käre Hendrich och Niels anneth inthz synerligen haffue vij eder nu tilskriffua vthan befalle eder altid Gud. Dat. Stocholm 5 Junij Anno etc. 49. Niel [Persson].

B[otvedt Larsson].

---

4. *Kyrkoherden i Perno Anders Larsson Teijt klagar hos Kongl. M:t öfver sin fattigdom, som han råkat uti genom fiendernes härjningar och fogdarnes samt andras oförrätter*[1].

Förvaras i samma pappers karton på Kongl. Riksarkivet, som föregående handlingar.

Stormechtigiste Högborne Furste aldra nådigiste Herre och Konung, eders Kong:e M:tt skall min underdånighe och ödmiuke troplichtige tiänist vara vederredhe szå lenge iagh leffwer,

Aller Nådigiste Herre och Konung, eders Konglige M:tt tacker iagh fattigh undersåte, på thz ödmiukeligiste, för all gunst och nåde, och synnerliga för thz stadfestilse, och iemvel försvarilse breff, som Eders K. M:tt mig gunesteligen haffver latit giffwe, på then collation iag tilförende aff eders Nådz salige her Fader (Högloffiig i hwgkommelse) på Pernå preste gäld hade, Och en doch aller nådigiste Herre och Konung, mig een gunstig och nådig hielp udi E. K. M:tt (salige och höglofflige ihwgkommelse) Her Faders Collationis breff haffwer varit effter latit, så haffwer iag same hielp icke fååt niuthe, Uthan E. K. M:tts fougter haffve same hielp upburit, alt iffrå then tijd Hans K. M:tt var ther senast i Finland, Sedan iffrå then tijd haffwer iag hulpit mig mz stoor fatigdoom, Ther til bleff preste gården aff våde eld Anno 62 affbrend, ther mig hende i monge måtte stoor skade, Teslikis togo Jutarne Anno 67 mit skep bort på Ålandz haff, med last och anckar oc tåg, som på skepet var,

---

1) Inlagan saknar årtal och af dess innehåll kan man icke sluta till året när den är skrifven; men då Ryssarnes infall i Nyland (1571) nämnes och Anders Larsson var Kyrkoherde i Perno ifrån 1550 åtminstone till 1579, så torde den vara från tiden mellan 1572—1580.

Öffver alt thetta aldra nådigeste Herre oc Konung, kom Eders K. M:ttz och hele Sverigis Rijkis arffiende Rytzsen, med mård och brand öffer 5 soknar i Östra Nyland, ther iag Eders N. fatige undersåte upå nyt icke allenast miste hws och heman, men iemväl alt thz iag åtte som rörligit var, Sölff, Kopar, Messing, Teen etc. förutan then skade the mig giorde på min booskap, brende the och up för mig itt nytt Skep, Än köpte iag mig en skeps part igen, förmodandis mig ther med förtiena och verva mig salt til mitt hwshold, ther aff haffver iag aldrig gagn, utan iffrå then ene skiutz reson in til then andre bliffver hon rappat, så at man ther med intet förverffve kan, Samaledis haffver Eders K. M:ttz Cancellij förvante Bertil Erichson undan mig begåt, aff E. K. M:tt, en gård som lyder till Lappetresk Capel, hvilkitt Capel lyder til Pernå och Pytt[is] kyrke Soknar, än doch bönderne som under same Capel haffve Eders Nådz breff ther på, at vij skulle obehindrade same gård sampteligen niuta, Haffver oc Konug Erich sitt gåffvo breff, som Bertil aff Hans Nåd bekom, igen kallat, och sagt Bertil iffrå förberörde Cappal gård, hvilkit Bertil intit achta vil, utan fördrar aff oss affrad af gården.

Til thz yttersta haffwer Velbördig Quinne hustru Birita Tönne Olffsons til Tiusterby, bekomit aff Eders K. M:tt trij gårder, som under Pernå kyrke låg, doch haffver then gode quinna icke kunnat sig ther med låta benöija, utan leet än udi same sit breff screffva til sig en äng til 14 dragun höö, som everdelige haffver legat under preste bolet, som iag med Soknenes breff oc vetne betyga vil, Ängen heter Gårde holm,

Aldra nådigaste Herre och Konung, medan iag på alle sijdor så rychter och rappader bliffver, emot E. K. M:ttz salige Her Faders collation, Samaledis emot E. K. M:ttz stadfestilse och försvarilse breff, haffver min store armod och fatigdom mig tvingat besökia E. K. M:tt, om såddant är E. K.

M:tt grundellge berettat, som ärendet sig tildragit haffwer, eller icke, Aldra Nådigeste Herre och Konung, medan lag Eders Nådes fatige undersåte i så monge motte stor brist och öffvervold lidit haffver, oc än nu lijda skal, hvar E. K. M:tt mig icke nådigist aff infödde Kon:ge mildheet, hegne oc försvare vil, nödgas iag vederseie preste bolet, oc kan icke uphålle then tienst mig bör göre mine Sokne bönder, Är för then skul min ödmiuke och underdonige bön til Eders K. M:tt, at Eders Nåde ville verdiges mig hielpe til underhold, antingen Nebbe skat smöret, eller koo måls smör aff Perno Soken, på thz iag finge köpe mig cläder upå kroppen igen, oc andre nödtorffter, som en fatig sköfflat man monge hande behöffver.

Gud alzmechtig varder soddane E. K. M:ttz höge velgärningar rijkeligen lönandes, hvilken iag Eders K. M:tt, med E. K. M:ttz höge vårdueder och lijffz herskeffter, til långvarigt, lyckesampt och roligit Konglige regemente altijd nådeligen bevare [beder].

Her opå förventer iagh udi underdånighet Eders Konglige M:ttz gunstige och nådige svar.

E. K. M:ttz

troo undersåte
Anders Larsson
Teijtt.

---

5. *Studiosus Jöran Jakobssons intyg, att Johan Knutsson velat förmå honom till falska stämplingar samt hotat låta mörda Mickel Mattsson och Sigfred Simonsson.*

1576.

Ifrån originalet uti förutnämnde papperskarton.

Bekennes Jagh Jörenn Jacobsonn Aboensis studiosus Upsalensis, att anno 76 then 18 Aprilis, effther middagen nhär

clåckan var vid trij, gick iagh till Jörenn Jacobsonn fordom krydde schriffuere, och strax ther effther kom Johan Knutzsonn tith, nhär iagh fick migh maath, och begynthe befråge aff migh om Michell Madzsonn och Sigfredh Simonssonn skulle gestha hoos min brodher, Hendrich Sigfredzsonn i Åbo. Thå svaradhe iagh honom, att iagh veth inthet annars, uthan the gesthe hoos min brodher för:de Henrich lijcke som the tilförendhe gestha plegadhe. Så begynthe han bidhie migh, om iagh skulle någhorledes kunna komma till väghe med någhe svepsaack, giffuandhes före, att för:de Michell och Sigfredh skulle vara min brodher för:de Henrich någhot skyldigh och om iagh hadhe med slijke osanferdighe stemplinger kunnat them lathe fängsle, och taghe klädher theres ifron kroppen. Ennkannerligen Johannem Secreteraren til förtreth, och sadhe ath hann håller medh them, och hadhe icke hann hållet medh them, lenghe sedhan hadhe iagh them bracht ifrån liffuet. Therföre loffuadhe han migh först för för:de Michell een godh göddan ox och för för:de Siffredh een godh hesth och een Ungerske gyllen. Item sadhe hann sigh förmodhe sin tienare hijt til Stockholm effther Påske-helghenn, och strax ther effther loffvadhe hann offtha förbe:de Michell och Sigfredh lathe afflijffua. Så santh migh thenn Evighe Gudh hielpe, att hans ordh och taall så full. Och ther till yttermere visso trycker iagh mith signet her under. Datum Stocholm anno ut supra et die.

---

6. *Domprostens i Åbo Henrik Knutssons intercessions bref för Herr Kristiern Andreæ till Lundo prestgäll.*

1579.

Originalet uti samma karton som föregående handlingar.

Kong:e M:ttz vår nådigaste Herres troghne menn och tienere udi Cantzeliit ährlighe och försictighe, Hans Kranck

och Knuth Håkonson, önsker iagh helso aff Gudhi tilförende. Giffuer och teslikes Eder venlighen tilkienne, att thenne här breffvisere ährligh och vällärd mann Herr Christiern Andreæ haffver varit her i Stocholm och giordt sin obligatz och underscriffningh effter then affskeed Clerckeriit är föresatt. Hvarföre bedher och begärer iagh aff Edher ganska venligha, att ij ären för:de Her Christiern behielpelighe för sin ålderdoom och fatighdom skuld, Thy han haffuer varit väll ij trettijo åår *in ministerio* eller ij kyrckietienist, att han motte bekomma Lundo prestegield ij Sudherfinland szå frampt om Her Matz bliffver förseedder medh annedt nempligha till Effrabromine. Om szå kunde laghas och bestellas hoos vår nådigaste Herre Kong:e M:tt vore thet uthan tviffuel Gudhi täckt och behagelighit, then iagh Edher sampt medh Edre vordnedher vill evinerlighen befaledt haffue. Dat. raptim Holmiæ Anno d:ni etc. 79 then 28 Julij. Under mitt signet.

E. v.

Henric Canutj.
Aboensis præpositus.

---

7. *Arvid Eriksson Stålarm tillkännager för Arvid Henriksson Tavast till Wesunda, att Kongl. M:t befallt Olof Ångerman vederkänna alla Arvid Henrikssons gods i Tenala socken. Äfven begär han härberge för en eller två nätter på Kuriala.*

Originalet, som eges af Agréén vid målare-akademin i Stockholm, Herr M. Samuelsson, har à tergo följande utanskrift: »Kongl:e M:tz til Sverige min allernådigste Herres Troman och tilförornedt *Generall* Krigzöfverste öfver fott folck, Den Edle och välbördige Arfvedt Hinderson till Wesund, min broder och gode vän thetta broderligen».

Minn välvillig och broderligh helsenn samt mz hvadt mere kärtt och gott uti min förmögenheett ähr eller blifva kan tig

mz Gudh then alzmechtigste altijdh tilförenne. Käre Bror Arfvedt Henrichsson din helse och ständige vällmåge sampt din käre Husfrus min kärc systers hörer och förnimmer jag altiid gärne, Thernest betaker jag tig för myckytt gott såsom migh af tig oftte vederfaritt åhr, hvilkett jag mz altt gott gärne igen förskylle vill, så lenge jag leffver. Och kan tig min Broder icke förhålle att jag hafver bekommitt ehn Copie utaff Kong:e M:tz bref såsom ähr Oluf Ångerman tilschriffvitt, och samme bref förmäler, att alle din godz här i Tenala sochen skall vederkännas oanseett ehvadt tu haffver til att förebäre. Dherföre tycktte mig rådligitt vara at tu ville begiffve tig till Sverige mz thett förste, thett tu sedan viidare kunde uträtte Diine saker. Käre bror, om så ähr, att min broder ähr icke himma otte dag:r här eft:r, beder förthenschuld tig at tu ville väl göre och seije din fougde til ther på Kuriela att han härbergierar mig en natt eller två, när jag drager till Nyslotz Län och thedan vill jag drage til Wiborg, Ther få vij sedan viidare talas vedh om alle hande. Eij annadt på thenne [gång], utan befaller tig här mz Gudh alzmechtig till all lifz välmåge. Datum Gunnarby then 22 Februarij Anno 88.

Arfvedt Erichsson till Lindö.

---

8. *Konung Johan III:s bref till Fogden i Borgå län Henrik Jönsson att igenkalla tredje delen af alla förläningar och underhåll.*

1590.

Delta bref finnes icke uti Riksregistraturet, utan har blifvit meddeladt af Herr M. Samuelsson. *A tergo* finnes antecknadt med samma hand: »Copie wtaff K: M: breff Henrich Jönnssonn tilschriffuit, Fougdte udi Borgå Lhänn. Lijder opå alle förläningar och underhold: ther aff tridie delenn skall igenkalles. — Och sielffue Copien haffuer jagh exerpieret then 19 Aprilis Anno 91.»

Johan thenn Tridie medh Gudz nåde, Sverges, Göthes och Wendes Konungh, Storfurste till Finlandh, Charelenn, Wotzskepetinn och Ingermanlandh i Ryslandh, och öfuer the Ester i Liflandh etc. Hertig.

Wår nåde tillförende. Såsåm vij udi förledne Sommer lathe tigh tilschriffue Hendrich Jönssonn, attu skulle haffue i quarstad alt hvad vij till underhold eller förläningar, anten aff Kyrckietiendenn eller årlige Rentann, haffue efterlatidt våre undersåther och tienere, andelige och verdzlige, allenest undantagandhes ded de fatige udi hospitaler och siukstuger var förlänt och effitherlathz, Så haffue vij nu betenckt oss vele beholle all dhenn Spannemell som till vijnkiöp och kyrckiebygningar är efterlatidt, tesligest domkyrckie tunnen och presternes vederlagh, Såsåm ock en tridie deell aff alles förläningar och underhold, som aff oss kuune vare förlänte till liffztijdh eller behagelig tijdh, så vell Lagmans som Häredzhöfdinge renttan, som alt annet inthz actandes hvem thz helst vare kann, Men the andre två delerne haffue vij efftherlatidt, att the måge bekomme sedann som denn Tridie deell ähr opborenn till vårtt behoff, så longt det kann förslå. Befale tigh fördhenskuldh her medh alffuarligen, attu opber anntten pnngr för Spanemelen. Nempligen 6 Mk. för hvar T:nna, eller och godh reen sädh, hvilchi alle så vell penningerne som Spannemållen du skalt haffue udi godh förvarningh till vijdere beskedh iffrå oss. I lijke motte skall tu och haffue tilstedz all den Rentte och Tiende som tillförenne haffuer varidt aldelis igenkalledt ifrå dem aff årådt[1]) och the som udi vår onåde äre. Där på så väll som ded andre du medh det förste skalt giffue oss viss beskedh, hvadh heele Summan kann förslå, Men hvadh ren-

1) Troligen *»oråd,»* ty så kallade Johan Riksens Råd, när han var förargad på dem.

tann, tesligt gärder och annett tilkommer, som aff gemene hoffmens och knecters hemmand bör wtgå som nu ähre emot fiendenn, skall du inthz befate digh medh, vtan late dem det obehindret niute och beholle, Ther tu må vete digh aldelis efterrette Så frampt du wilt undvijke onåder och straff, Schriffuit på vårtt Slot Upsala thenn 20 Novembris Anno 90.

---

9. *Borgmästare och Råds uti Nådendal vittnesbörd för Fogden uti Norra Finland Mickel Påvelsson (Munck) till Nuhiala, att han tilltalt Mickel Markusson, som sålt några (dagsverks)-märken.*

1591.

Efter originalet uti förbemälte karton å Kongl. Riksarkivet. De vidhäftade sigillerne (1 större och 3 mindre) äro alla bortfallne. —

Bekännes vij effthr:ne Borgmestare och Rådh i Nådendall n. Michil Kollainen, Lasse Nilsson, Erich Nilsson, Madz Simonsson, Morthen Olsson, Matz Michelsson och Simon Thomasson att anno etc. 91 then 22 Martij hölt Kong:e M:ttz vår aller nådigiste herres tro tjenare och Landz fougte i Nårrefinlandh then erligh och veladlat Michil Povalson till Nuchiall Råstugu dagh medh menige almoge i för:de Nådendall, När:v: the Erlige velbördige och velarhtige gode men, Morthen Olsson till Stårby, Lasse Olsson höffvitzman för en feniche Vestgöte knechter, Sigfrid Olsson och Erich Vestgöte hoffman under Hans Strangz fahna, thå kom i detta iblandh all andre käremåll ehn bonde benempd Bencht Matzson i Sondamala och kärde till Michill Marcusson i Nådendall om sijn salig brors Hindrich Matzsons ehn åhrs lön, så och om en T:ne Rogh som för:de Michill aff honom sigh till egne ville för någre Mercker[1]) han och hans hustru honom saligh medgiffuit hade,

1) Dessa gåfvos troligen åt bönderne såsom bevis att de fullgjort sina dagsverken till saltpetersverkstaden. På många herregårdar i vårt land gifvas sådana »märken» ännu åt torparne för hvarje dagsverke.

att selge bönderne, för salpeters verchstad, vedh och muldkörning, som han thå med sigh hade till 120 st. för han i hiel slagin bleff i Halicko, till hvilket för:de Landzfougte thå strax togh ehn selsam meningh och talthe för:de Michill Marcusson till och sporde hvars tilståndh han ther till hade att så försnille H. K. M:tt och Cronan medh sijn betrodde handlingh vidh verchstadh, thå svarade han genstan sigh haffue för samme peninger han för mercker bekomit haffuer kiöpt nogre lass ved til verchstadz behoff, thå begärade Landzfougten opå H. K. M:ttz vegne att han sigh mz lagen värie skulle, att han icke flere Mercker solt haffuer och dher med ramatth sijn egen fördell mehr ehn Crononäs, thz han icke kunde göre eller ville, Derffföre thå begärade velbe:te landzfougten, att vij för:de honom vårt vitnes bördh giffue skulle att han honom dher om till talt haffuer opå H. K. M:ttz vegne, på thz han framdelis icke dher om må miste[n]cht bliffua aff högre öffuerhet, att han icke haffuer medh lagen söcht honom för suich [svek] och snillighet. Hvilke vij honom för retvisons skuldh icke haffue kunadt eller viladht förvegre, Dher och dömdes för:de Bengt Matzson 3 T:nor Rogh för sijn broders löhnn. Till visso under Stadzens signet sampt medh velbemelte och velachtige gode mens signet dat. ut supra.

---

10. *Arvid Eriksson Stålarms bevis, att Borgaren i Narva Henrik Sibbet levererat åt garnisonen öl och annan fetalie, hvarföre han borde få betalning.*

1594.

Originalet finnes hos Herr M. Samuelsson i Stockholm.

Kongl. M:ts till Sverige och Pålenn etc. Minn allernådigste Herres tillförordnat Öffwerste för alle Finske knechter, och nu på denne tidh Stådthållere på Narffwen.

Iagh Arfwedh Erijksonn till Lindöö, Bekenner och her med vitterligit giör, att denne Brefvijsere och Borgare udi Narfuen, Erlig velförstånndig Hindrich Sibbett hafuer förskrifvidt ett skip ifrå Råståck med någre Lester Öll och fult med annan Fittalie Partzeler, Och nu för den store nödh och trångmåll som nu een tidh långh her vedh Befestningen (thes Gud bettre) varit hafuer på malt så vell som andre Fittalie Partzeler, Hafuer hanns Hustru udi hans frånv[aro] Efter min begärenn, för den nödh skull som på färde ähr, most sälie för:ne öll och fittalie Partzeler åth Knechterne, för Klippinger, Rundmarkstycken och halför stycken, Och hafuer opburith huar Klipping och Rundmarkstycke för 2 öre, och 4 halförer på ett rundstycke, Förseer migh ödmiukeligen och underdånigen till H:te Konn. Maij:t och till dhe välborne Herrer Ricksens Rådh, att han motte bekomma sinn Bittalning igen, Och hafuer han begärat mitt Bewijss, hvilkit iagh honom för Rättvijsones skull icke hafuer kunnat förvägre. Datum Narfuenn denn 23 Aprilis Anno 1594.

Arffed
Erichson.

---

11. ***Tvenne bref af Konung Sigismund, hvilka bekräfta åt Kyrkoherden i Helsingfors Henrik Henrici samma underhåll och förmåner, som hans antecessor haft.***

1594.

Efter en afskrift på ett qvartark ibland Herr M. Samuelssons handlingar. Uti Sigismunds registratur hafva dessa bref icke kunnat igenfinnas.

I. Wij Sigismundus med Gudz nåde Sveriges göthes och Wendiss Konungh, storeffuerste till Finland, Carelenn, Wortzschipetin och Ingermanland i Rysland, och öffuer the Ester udhi Lifflandh, Herctigh so och Konungh wdi polen Storöffuerste till Littowen, Ryssen, Prissen, Masvienn, Samogitien,

Kiouenin. Wolhinien och Lifflandh, Herre göre vitterligit, att wij aff ynnest och nåde haffue undt och efflerlatit, som wij och nu mz dette vårtt öpne breff unne och nodeligen efftherlatte, thenne vor troo wndersotte Her Hinrich *Henrici* Kyrckeherde wthi Helsinghefors må niuthe och beholle ded spanmåls wnderhold och hvadh mere som hans *Antecessores* före honom, och han eliest sielf aff vår Salighe Käre Här fader hogloffligh i hugh kommelse hafft haffuer. Ther våre Cammarere, fouther och alle andre haffue sigh att efflerrätte. icke görandes förnende her Hinrich här motht förfongh heller meen. Skriffuit på vårt Konglige Slott Stockholm then 26 Martij anno 1594.

II. På andra sidan af samma qvartark.

Wij Sigismundus med gudz nåde Sveries, göthes, wendes Konungh, storfuerste till Finlandh, Carelenn, Watzschipetin och Ingermanland ij Ryslandh och öfuer the Eester ij Lifflandh Hertigh So och Konungh wdi pålen, Storfuerste till Littoven, Rysen, Prissen, Masurenn, Samogitien, Kiovien, Wolhinien och Lifflandh, Herree göre vitterligit, att vij aff ynnest och nodhe haffue undt och efftherlottit, som vij och nu mz thette vortt öpne breff unne och nådelighe efftherlotte thenne vor troo wndersotte Här Hinrich *Henrici* Kyrckeherdhe wthi Helsingefors, mo niuthe och beholle till oreligh wnderhold Tre punder lester Spannoll, som hans *antecessor* framlidne Här Simon för honom hafft haffuer Hvilke vor Fouthe vthi Borgho län honom orlighe och tillfyllest skall bekomme latthe. Sammaledes skall han och beholle sigh till hielp then tiende som orlighen vthgörss aff vore ladugorder ther vthi fornende Helsingeforss effther som andre Kyrckeherdar ther samma stadz them tillförende plege och vore vane bekomme. Ther vore Cammerrådh, Cammererer, fouther, och alle andre haffue sigh

effter räthe icke görandes för:de Här Henrich här emoth förfongh eller meen. Skriffuit po Konglige Slott Stockholm then 8 Junij 1594.

Sigismundus Rex.

---

12. ***Ryttmästaren Richard Isaksson Rosenkrantz' qvitto på Ryska sändebudet Feodor Boborikins och hans följes förtäring under nio dagars vistelse hos borgaren Kasper Pil i Åbo.***

1612.

Originalet finnes bland Herr M. Samuelssons handlingar.

Kongl. M:tz till Sverige troplichtig tienare och tilförordnet Rytmästare öffver en pfana Ryttere uthi Ryssland, Jagh Riggert Isaksson Rusenkrans till Granhamar tilförordnet Pristaf för den Ryske Sendbodh Fedor Boborikin b[ojar], som nu ähr affärdet ifrån Sverige och till Ryssland till att framfordra honom till Nougorodz Ständer i Ryssland, och efther H. K. M:tz fulmachtz lydelse och välborne Her Johan de la Gardies befallgingz sedell haffwer för:te Sendebodh uthi nijo dag:r förtärt uthi sitt herberge hoos Casper Pijll sielf tijonde nembligen R. wijn trettijo och sju kannor för trettije och siu Dhaler, Spanskt wijn siutton och half kanna för tiugo och en daler och tiugu och åtta öre, Öll fämtijo och åtta kannor för trij daler och fyra öre, Lybesk miöd half trettonde kannor för sex daler och en m:k, Bränvin för half siette daler, för kåst tiugu daler, Summa nijttijo och tre daler och tre mark. Till visso med egen hand underskriffvit och signete förseglet. Datum Åbo den 15 Novemb. åhr 1812.

Richartt Jsackson
Rosenkrans.

---

13. *Ståthållarens öfver Åbo, Tavastehus, Borgå och Raseborgs län Karl Eriksson Oxenstjernas bref till Rikskanslern Axel Oxenstjerna.* [1])

1620.

Aftryckt efter originalet uti Tidö samlingen på Kongl. Riksarkivet.

Wälborne Herre, älskelige käre Broder, Herr Axel Oxenstjerna, min K. B. samt M. K. B.s älskelige käre vårdnads helsa och lyckliga välmåga är mig af hjertat kärt att höra och förnimma, önskar också att den alltid så stadig och fast blifva måtte. Och kan M. K. B. härmed broderligen oförmäldt icke låta mig hafva den 14 hujus bekommit M. K. B:rs skrifvelse daterad den 25 Juni, hvaraf jag förnimmer M. K. B:s broderliga och flitiga förmaning, det jag härefter oftare än härtill skedt är tillskrifva skall, såsom ock H. K. M:t min nådigaste Konung samt Kammarråd om allt landsens tillstånd, räntor och uppbörder, låtandes H. K: M:t tidigt få veta, hvad här finnes i förråd, hvad utgår, hvad innestår och för hvad orsak skull, såsom ock huru eljest allting i landet går till, efter den *Instruction* mig sist blef tillskickad, hvilken H. K. M:ts nådiga vilja och befallning såsom ock M. K. B:s trogna förmaning jag hörsammeligen och gerna skall och vill efterkomma. Men alldenstund K. B. mig nu mera än mina Antecessoribus uppålägges och jag ett sådant bistånd och hjelp, som de för mig haft hafva, icke hafver; ty Secreteraren, som mig tillordnad är, är väl en god gammal man och kan väl små saker och ärender, som i landet beställas skulle, med befallningssedlar och bref uträtta och skrifva, men der något vigtigt, såsom uti mina *Instructioner* förmäles, beställas skulle eller det fullföljas, blifver det honom allena för svårt med skrifvande

1) Meddelas såsom bevis på den tidens embetsskrifvelser; anmärkas bör att modern ortografi blifvit följd vid afskrifvandet, dock utan den ringaste förändring af innehållet.

att efterkomma och mig allena omöjligt. Hvarföre jag M. K. B. broderväaligen och tjenstflitigen [beder] M. K. B. ville så laga, att mig till hjelp en god förståndig man och *Secreterare* hit måtte förordnad blifva, som mina *molestias praesertim in scribendo* levera och mig aftaga kunde. Det M. K. B. förmäler, att jag beskylles för försummelse, i det att jag ingen rättelse ifrån mig gifver; så vill jag förmoda, att sådant annorlunda skall befinnas och att jag esomoftast hafver de välborne Herrar Kammarråd tillskrifvit, såsom ock Jon Mårtensson (alldenstund han med alla räntor och uppbörder hafver att göra) befallt, [att han] dem allt besked både om ett och annat skulle tillskrifva och vissa förslag de gode Herrar tillsända, jag vill ock förmoda att sådant af honom, som han mig berättat, skedt vara. Han hafver sig, så mycket jag förnummit, alltid H. K. M:ts gagn och bästa till det högsta låtit angeläget vara, såsom ock det han beflitat, att allt så mycket honom möjligt [är], måtte riktigt och väl tillgå; vill ock med första lägenhet sin räkenskap, hvilken snart färdig blifver, öfversända. Hvaraf de gode Herrar förnimmandes varda all besked om alla uppbörder och utgifter, så att deraf förnimmas skall, mig inga andra anordningar eller lefvereringar, än af H. K. M:t min någ:te Konung och de gode Herrar Kammarråd anordnade och gjorde äro, gjort hafver, hvilken om mig *Suspition* med Guds hjelp falsk så härefter som härtill finnas skall, utan allenast det med flit och största åhåga förrätta vill och skall, som mig af H. K. M:t och de gode Herrar på H. K. M:ts vägnar mig tillskrifvandes och befallandes varder. *Commissarierne* öfver Elfsborgs lösen belangande hafver jag (det de sjelfve med sanning intet [annorlunda] säga eller berätta kunde) både med bud, bref mundtligen och skriftligen tillskrifvit och befallt, det de all möjlig flit använda skulle, det resten måtte med det första uppburen och lefvererad blifva; desslikes att de utan försummelse

skulle sig med deras räkenskaper och all besked till Sverige begifva; dit och en part allaredan sig begifvit hafva och en part nu på vägen äro, hafvandes med sig alla de penningar de uppburit och i förråd hafva. Orsakerna, hvarföre de så ringa lefvereringar hit i Räntekammaren gjort hafva, måge de sjelfva veta H. K. M:t samt eder gode Herrar samteligen berätta. Hit är intet mera kommet än förslagen, de välborne Herrar Kammarråden tillsända, utvisa; är ej fuller, det mig veterligt är, mera här i förråd än tuhundrade daler, som Sigfrid Henriksson, litet förrän han till Sverige förreste, inlefvererade, ändock jag honom befallte, att han samma penningar till sig igen annamma och öfverföra [skulle]; om han det gjort hafver, vet jag icke, förrän Räntmästaren Jon Mårtensson hemkommer. H. K. M:ts min nådigste Konungs Mandat samt två Instructioner och Riksens Ständers förmanings skrift till alla H. K. M:ts undersåter här i länet är mig den 13 Maj med Sten Månssons Ståthållarens på Wiborg tjenare lefvererad. Och såsom jag af det medföljande H. K. M:ts bref förnam, att jag med det första skulle kungöra och med Biskopen allmogen den pålägga, alltså äro vi den 17 ejusdem förreste hädanifrån och i landet och den efter Instructionens lydelse med största flit allmogen förehållit och tillkännagifvit; är ock af dem välvilligen och utan *protestation* vedertagen, allenast besvärade de sig om tiden och begärde på den en förlängning till hösten, efter det de så snart icke kunde komma till penningar igen, ty alla de penningar de någon tid kunde få eller ihop skrapa, hafva Elfsborgs lösens *Commissarier* uppburit och ännu hafva sina utskickade der i Häraden liggandes, som uppå akta, att såsnart de några penningar förnimma hos dem, de då strax af dem taga. Och efter här i landet så ondt efter penningar är, hafva de alltså begärt att boskap eller andra varor, som hos dem finnas kunde, måtte också efter värderingen af dem taget

blifva, på det de ingen rest i denna skattningen på sig draga måtte, utan måtte den, som de gerna såge och sig derhän så mycket möjligt vore beflita ville, ifrån sig leverera, hvarutinnan vi dem intet *gratificera* kunde eller någon förändring deruppå göra, utan med höflighet och på det bästa sättet, vi möjligt kunde, afslogo. Dock bådo de oss ganska ödmjukeligen, det sådan deras begäran måtte H. K. M:t tillkännagifvas, det vi dem ock lofvade, dock intet med något skonsmål förtröstandes, utan vänligen förmanandes dem, såsom ock på H. K. M:ts vägnar allvarligen befallandes, det de till förr sagdan tid måtte sig penningar förskaffa och fogden ändteligen tillställa, det de lofvade så mycket möjligt att göra. Eljest hade de emot för:ne skattningar inga besvär eller insagor, utan voro allesammans med honom väl tillfreds; allenast besvärade de sig om den Elfsborgs lösens resten och synnerligen tillökningen och begärde, de måtte med honom förskonade blifva; ty der de fullkomligen skulle den utgöra, sade de sig vilja öfvergifva allt det de hade (ändock det kunde intet ändå för:ne rest betala) och draga derifrån; deruppå jag dem svarade och på H. K. M:ts vägnar *Commissariernes* uppbördsmän befallte, det de af rätt utfattiga, som icke mera än en ko eller get hade, icke skulle något taga, utan sålänge med dem fördrag hafva, tilldess besked ifrån H. K. M:t eller Kammarråd skulle tillbaka komma. Och är sannerligen för Gud här i landet hos mesta parten en stor fatigdom, ja större än jag skrifva kan, och *Commissarierne*, der de sanningen berätta ville, det väl veta och förnummit hafva, så att der Elfsborgs lösens nya antecknade och gamla rest skulle uttagas, så blefve mestadelen af landet visserligen öde, såsom med några i Borgå Län allaredan skedt är och mig för full visso berätta, det några skulle i förleden vinter och först i vår hafva begifvit sig dädan ifrån och till Lifland med hustru och barn, ty de äro slätt boslitne

vordne. Jag hade gerna vidare derom ransakat, medan jag der nu stadd var; men efter tiden var så kort och landet stort att öfverfara, hafver derföre måst *differera* till en annan tid. Vi äro ock af samma resa den 16 Juni tillbaka till Åbo komne. Och alldenstund Henriksmässo marknaden förhanden var och då hölls, måste jag med Stadsens saker och de ärender, som mig uti min *Instruction* af H. K. M:t borgerskapet tillkänna att gifva uppålagdt var, hafva fördrag; dock strax efter marknaden hafver jag låtit lysa Rådstugu och allt borgerskap dit stämt med deras bref, bevis och besked, som de hafva kunde på deras åker eller ängar, de sig förmenade med sjelfegande rätt att besitta; kommo så tillstädes, dock med inga bref, utan Borgmästaren berättade och sade, att alla de åkrar, Borgerskapet hade, voro af Stadsens åkrar, deraf de ock Staden deras rättighet årligen göra, hvilka egor af framfarne Konungar under staden gifne och privilegierade [äro], såsom ock förskrefne gåfva och privilegier af H. K. M:t vår allernådigste Konung *confirmerad*, eljest hade de inga andra egor att bruka. Jag hade också efter H. K. M:ts befallning velat refva all Stadsens åker, men jag kunde inga Lagläsare här få, som dermed tillförene umgåtts hafva eller besked visste, skref fördenskull Gref Jakobs Underlagman till, att han oförsummeligen skulle sig hit begifva, hvilken ännu intet kommen är, utan som mig är sagdt skall han vara på några syner i Hollola härad, dit jag ock en förskickat hafver med bref till honom, förmenandes att han utan någon försummelse skulle sig hit begifva; såsnart han kommer, skall H. K. M:ts vilja och befallning efterkommen blifva och derom med det första all besked till Räkningekammaren komma. Med boskaps längdernas skrifvelse går långsamt till, ty jag [har] ännu inga många bekommit och de, som komne äro, sänder jag nu öfver till H. K. M:ts Räkningekammar. Jag hafver också esomoftast fogdarne tillskrifvit och

allvarligen förmanat, det de med all flit skulle pådrifva, att längderna måtte förfärdigas och hit oförsummeligen sändas, på det de kunde uträknade blifva och sedan derefter skatten efter H. K. M:ts nådiga befallning uppburen. Och efter med skrifningen långsamt tillgår, varder också med så många längders uträkning långsamligare tillgåendes, ty Secreteraren intet mycket med räkningar vet att umgås och mig omöjligt är allena dem att uträkna, ej heller hafver dertill tid för många andra landsens saker och åliggande ärender; dock vill jag all flit använda, att såsnart de lefvererade varda, skulle de med det snaraste möjligt uträknade blifva, skulle jag än karlar dertill för mina egna penningar lega, som det göra kunde, på det H. K. M:ts nådiga vilja och befallning måtte med det första efterkommen och fullbordad varda. Hvarföre är till M. K. B. min broderliga begäran, M. K. B. ville mig hos H. K. M:t i all underdånighet hafva *excuserat*, det så långsamligen dermed tillgår, ty landet är vidt och Häraden samt Socknarne stora, så att snarare sådant fullända är icke möjligt; desslikes också att någon förlängning på tiden måtte gifven varda, om det vore icke längre än till Michaelis tid. Dock vill jag det dem intet veta låta, utan med all flit pådrifva att ju förr ju bättre skatten måtte af fogdarne uttagas och uppbäras. Uti H. K. M:ts mig tillsända *mandat* förmäles om den vanliga taxan Presterne skulle igen upptaga; och alldenstund här i landet ingen taxa på presterskapet är eller varit hafver, vet jag icke om dermed något annat förstås, som presterne utgöra skulle eller skulle de allena blifva vid de 18 daler, som de, när gärden pålägges, för hvarje 64 bönder, de i socknen hafva, utgöra skola. Desslikes också förmäles uti samma *Mandat* om en Ordning, hvad alla städer i synnerhet hafva utlofvat H. K. M:t till hjelp med att komma; mig också skulle vara tillsänd, hvilken jag intet bekommit hafver, vet ej heller om hon skulle

vara någon lefvererad, som henne icke hafver framfört; item om Adelns legoboskap, Presternes, Fogdars och Länsmäns boskap också skall skrifvas eller icke, beder jag M. K. B. ville mig härom med det första svar bekomma låta, hvarefter jag mig rättar; på en mil när Adelns säterier skrifs ingen boskap hos deras landbönder, om så i Sverige också sker, ville jag också gerna af M. K. B. veta. Om Elfsborgs lösens ransakning, som uti *Instructionen* förmäles jag hålla skulle, ville jag gerna i verket ställa, men mig äro inga restlängder lefvererade eller tillsända, hvarefter jag gå kan, och sådant allt att ransaka vill mig för svårt blifva för mångahanda andra landsens ärender skull, dock så mycket mig står till att göra och jag förmår, skall jag det oförtruteligen göra och efterkomma. K. B. uti den andra *Instructionen* om räntans utfordrande och uppkräfvande, huru H. K. M:t dermed nådigast vill hafva hållit, förmäles om en jordbok öfver allt mitt län mig skulle tillsänd blifva, hvarutinnan [1]) alla skatte och krono gods, hela, halfva, torpare och nybyggare med dess årliga ränta och utskylder samt frälsegods, antingen de när eller fjerran ifrån sätegårdarne ligga, skulle inskrifne vara; hvilken ock här högeligen af nöden vore och mycket nyttigt att hon hit komme, ty här är och köpes några gods för frälse, hvilka jag intet tror alla frälse att vara. Men alldenstund hon ännu mig icke är tilhanda kommen, hafver jag intet (eftersom Instructionen innehåller och förmäler) kunnat i verket ställa, utan så snart hon hit kommer, skall jag all möjlig flit använda, att H. K. M:ts nådiga vilja och befallning såsom ock gagn och bästa i [alla] måtto må och skall en framgång vinna och hafva. Vill och skall mig derhän beflita, att alla H. K. M:ts min nådigste Konung och Herres befallningar och tituler, som i mina Instruc-

1) Något otydligt, men bör väl läsas sålunda.

tioner förmälte äro, skulle (näst Guds hjelp) af mig så mycket möjligt exequerade och hållne blifva och i ingen måtto tillstädjas, att de med min vetskap skulle öfverträdde varda. Det M. K. B. uti sitt bref förmäler och mig förmanar, att jag uti allt, det Kronans rätt vidkommer, skulle *sine favore et metu* handla, på det mina missgynnare icke måtte hafva eller få orsak annat än väl om mig och mina gärningar tala. Skall jag sådana M. K. B:s trogna råd och broderliga förmaningar (såsom de mig ock till godo och välfärd skedde äro) fliteligen efterfölja, så att jag med Guds nådiga tillhjelp så här i landet mig förhålla och H. K. M:ts min allernådigste Konungs och Herres mig tillbetrodda värf och ärender så förrätta [vill], som jag det för Gud allsmäktig, H. K. M:t och hvar ärlig man vill till svars vara, och min slägt och anförvandter af mig ingen skam utan ära hafva skulle, och mina ovänner med ingen sanning annat skulle kunna öfvertyga, än det som ärligt och godt [är], ändock jag med skrifvande något försumlig hafver varit, dock härefter skall jag [all] möjlig flit använda, det jag oftare kunde H. K. M:t och dig K. B. alla lägenheter tillskrifva. Jag vill önska, det H. K. M:t nådigst täcktes hit att förordna några »Refstherrar», som skulle landet öfverfara och refva, så finge de se, huru med Sveriges Lag af en part domare är handladt, såsom ock huru med skatte och krono gods är speladt och hvarföre de äro öde blefne, ändock om ödes godsen är allaredan ransakadt och dermed icke Konungens eller Kronans utan en part Commissariers egen nytta sökt, fordrad och främjad, det jag ingalunda vill förtiga, när de gode herrar hit komma eller jag sjelf munteligen med M. K. B. kunde få tala. Men kan jag en omakulerad viss jordebok af Kammaren bekomma, som H. K. M:ts nådiga vilja hafver varit, vill jag så mycket mig möjligt [är] med all flit ransaka, så att H. K. M:t bättre besked, än härtill skedt är, bekomma skall; dess-

likes ock om Elfsborgs lösens resten, när mig vissa restlängder tillhanda komma. Jag beder ock M. K. B. ville också laga, att jag måtte af Räkninge Kammaren vissa ödes längder [få] så väl på dem nu i sista ransakningen besattne blefvo, såsom de ännu öde äro. I lika måtto såge jag gerna såsom ock högnödigt vore, att här i landet en mönstring hålles både med ryttare och knektar, ty uti den förra mönstringen, som i fjol skedde med ryttarne, är intet synnerligen visst, alldenstund mången Sventjenare med »lähne» hästar och bössor sig inställde och blefvo inskrifne, och mången tapper hofman, som så hastigt icke kunde framkomma, blef utstruken att göra skatt och skuld, såsom Ryttmästarne mig sjelfve berättat hafva sådant vara skedt, sedan de granneligen (som dem i fjol af oss samteligen befaldt blef) derom ransakat hade om deras underhafvande ryttares lägenhet. Med knektarne måste också i lika måtto hållas mönstring, ty höfvidsmännerne en part, hvilkas längder jag intet hafver ej heller af oss i fjol mönstrade voro, läto sina utskickade taga, hvem de ville, och göra bonden samt hans folk stort öfverväld, och sker sådant mest i Rautalampi och upp i Hollola härad, der jag så snart icke komma kan eller ock dit sända kan dem att antasta låta; och fast man dem bekommer, så skjuta de på deras höfvidsmäns underskrifne längder, hvilka de med sig hafva, så att man icke vet, om man rätt eller orätt gör, att man dem något straff pålade, alldenstund jag inga vissa förseglade mönster rullar öfver hela länet hafver. Hvarföre [jag] broderligen begärer M. K. B. ville så laga, att här en ny mönstring både med ryttare och knektar här i länet hållas måtte, på det jag måtte veta, hvem ryttare, hvem knekt och hvem bonde vara skulle; får jag en viss rulla, de skulle väl sedan låta allmogen med sådant öfverväld tillfreds, ändock jag så mycket mig möjligt hafver varit allmogen derföre hafver försvarat och ännu göra vill, så att

ingen i någon måtto förnär ske skall. Jag kan ock icke M. K. B. oförmäldt låta, att medan jag i Sääksmäki härad var, voro några Rautalampi boer med Länsmannen också tillstädes och klageligen tillkännagåfvo den stora oförrätt och öfvervåld dem vederfaren är af Lars Urbanssons knektar, hvilka hit (någre förrymde knektar igen att taga) af Öfversten Henrik Fleming till en 70 man försände voro. Och sade offentligen, att såframt de icke med [dem] kunde afblifva, ville de sjelfve se till, huru de dem quitte blefve, skulle de än hela socknen mot dem resa. Det jag dem på H. K. M:ts vägnar strängeligen förbjöd och vänligen förmanade, att de ingalunda skulle något uppror göra, jag ville väl så laga, att de skulle dem ingen skada mera göra. Befallte fördenskull Fogden och Lagläsaren, att alldenstund de dit förresa att hålla ting, de då granneligen derom ransaka skulle och mig ransakningen tillsända, såsom ock der de några af »befalhningzhabern» kunde anträffa, skulle de dem bastan ock bunden till mig sända. Men då de dit ankommo, voro de allaredan sin kos och hafva sig der så förhållit, som M. K. B. af medföljande ransakningen sjelf hafver att förnimma. Jag vill ingen ärlig man vara, om jag icke (der jag hade någon af det parti bekommit) skulle hafva låtit lägga samma plåga och straff på honom och så bunden till Sverige till H. K. M:t försändt. Såsnart jag ock sådant förnam, skref jag strax Henrik Fleming till och sände min egen post till honom förmanandes, att han sina knektar skulle tillbaka fordra och icke tillstädja sådan tyranniskhet på allmogen att drifva; såframt det icke skedde skulle han till all vidlyftighet, som deraf följa kunde, svara. Deruppå han mig igen svarade och tillskref sig hafva efter H. K. M:ts underskrifne och medgifna fullmakt (af hvilken han mig en *Copiam* sände) gjort, och ville förmoda sådant intet skedt vara; och der de något strängeligen med allmogen foro, skedde

allenast att de måtte skrämde varda. En sådan skrämning vill intet tjena här i landet, ty de sade det mig i ögonen, att här i landet för mindre orsaker skull en uppresning skedd vara, och mente der icke annars blifva kunde, kunde det också nu sammaledes tillgå. Det jag dem, [såsom] förb:t är, på H. K. M:ts vägnar förbjöd såsom ock afrådde sådant intet göra; det skulle med mindre stillas. Hvarföre jag broderligen beder, att der någon Öfverste sådana fullmakter härefter begärer, de dem då icke mäktiga blifve, utan der någon förrymd vore, måge de mig en viss förseglad längd på dem tillsända, så vill jag densamma, som längden medhafver, upp i häraden sända och Fogden eller ock Länsmannen tillskrifva, att de äro dem behjelplige sådane att antasta och dem honom igen tillställa och lefverera. Eljest blifver här intet godt i landet, ty få de draga som de ville och intet gifva sig hos mig tillkänna, så göra de hvad de vilja och draga sedan sin kos; så att jag dem intet bekomma kan och tillbörligen straffa låta. Den långliga trätan, som emellan Savolax bor på den ena sidan och Hollola bor på den andra sidan [är], vore högnödigt, att den kunde *dirimerad* blifva, på det så många manslag fördenskull [icke] ske måtte och de vrångvise, som sig med Konungsliga domar och confirmationer icke ville nöja låta, måtte också derföre hårdeligen straffade blifva; Gud gifve de vore väl åtskilde, tviflar ock intet j samtlige gode Herrar Riksens Råd varda väl ett godt medel finnandes dem att åtskilja. Hvad tullen anlangar, om hvilken jag H. K. M:t besked skulle veta låta, om han antingen förmeras eller förminskas, vet jag ingen besked derom ej heller af tullenären något veta får, utan svarar sig mig ingen räkenskap skyldig vara ej heller tjenar H. K. M:t, hvarföre han ock icke skyldig är mig på H. K. M:ts vägnar någon besked derföre att göra, utan den herren han tjenar. Dock likväl hafver jag förnummit, att tullenären haf-

ver tullen af Herr Johan Pontusson arrenderat och skall gifva *6000* daler derföre; om hon sig så mycket belöper, vet jag icke, men så mycket gifver han. *Plura quidem haberem; sed ne tibi admodum molestus meis literis sim*, *cum sciam te multis aliis occupationibus molestiisque occupatum esse*, *differam in aliud tempus: interim* beder jag M. K. B. broderligen och tjenst-fliteligen, M. K. B. ville alltid så härefter som härtill blifva och vara min K. B. och vän, och såsom jag visserligen mig deruppå förlåter, M. K. B. varder mig på det bästa sättet möjligt hos H. K. M:t min nådigste Konung och Herre ihågkomma och min försummelse härtill uti skrifvande *excusera*, såsom ock mig [underrätta], hvarutinnan jag beskylles (såsom M. K. B. mig det tillförene tillskrifvit, för hvilket jag M. K. B. broderligen och tjenstfliteligen tackar) *et si tibi non intolerabile fuerit*, hvilka mina ovänner vore, som mig så godt unna, på det jag mig kunde i mina saker bättre akta och för dem mig taga tillvara. Dock hoppas jag till Gud allsmäktig, att de mig uti mitt kall och embete,[1]) att jag icke skulle med all flit och åhåga beställa, hvad mig af H. K. M:t min nådigste Konung och Kammarråd på H. K. M:ts vägnar bjudes och befalles; men uti skrifvande kan väl finnas något fel med mig, hvarutinnan härefter med Guds hjelp ingen försummelse vara skall. Allenast beder jag ännu som tillförene, M. K. B. ville mig den broderliga benägenhet bevisa och så laga, att mig en annan *Secretarius* måtte till hjelp sändas, alldenstund den görs gammal och oförmögen sådant omak (som nu med det embete följa vill) att utstå och mig allena omöjligt [är]. Dock beder M. K. B. ville honom för sin gamla och trogna tjensts skull till någon god lägenhet förhjelpa, som honom tjenlig kunde vara och att, der han afsatt blifver, måtte

1) Här synes något saknas såsom t. ex. »icke kunna beskylla» eller något dylikt.

sina gårdar så väl på landsbygden som i staden för alla utlagor och besvär i sin och sin hustrus lifstid fri vara. Der M. K. B. hit någon förordna ville, såge jag gerna att Andreas Gerslinus, om han sjelf vill, måtte hit komma, alldenstund jag med honom bekant och hans sinne någorlunda vet; dock ställer jag det allt till M. K. B. och hans goda betänkande. Detta jag M. K. B. vidlöftigen icke hafver kunnat underlåta om allt landsens tillstånd att kungöra med broderlig och tjenstflitig bön och begäran, M. K. B. ville mig så härefter som härtill sig alltid till det bästa låta vara befalld. Jag skall alltid vara och finnas M. K. B. för en trogen och tjenstvillig broder, sålänge jag lefver; M. K. B. ville mig intet förtänka, att jag med min långa skrifvelse M. K. B. besvärar; dock hafver det icke annorlunda kunnat göra, utan dig som min egen och trogen broder sådant tillskrifva och tillkännagifva. Befallandes M. K. B. samt allt det M. K. B. kärt är (hvilka M. K. B. på allas våra vägnar kärligen helsa ville) Gud den allsmäktige till all långvarig helsa och välmåga broderligen och kärligen. Af Abo Slott den 20 Julii Anno 1620.

D. t. o. t. B.
S. L. J. L.
Karl Eriksson Oxenstierna.

Bilaga till föregående bref.

Klagopunkter af Rautalampi Socken uppå Lasse Urbanssons, Kapitens uti Nyslotts Län, befäl och gemene soldater, som hafva varit att befråga och uppspana utskrifne knektar, som skulle hafva förrymt ifrån Saguland [1]) och begifvit sig till Rautalampi samt uti Sääksmäki härad, så och till Orivesi

1) Troligen Savolax.

och Ruovesi socknar uti Öfra Satakunta. Ransakade och förhörde för en sittande rätt uti Rautalampi Socken den 12 Junii 1620.

Först steg för rätten Henrik Martinen och besvärade, att Erik Knutsson Profoss under för:te Lasse Urbanssons fänika s. 27[1]) hade kommit i hans gård och velat fängsla en husman be:d Per Asikainen, som för lega hade arbetat hos honom, föregifvandes honom vara utskrifven, hvilket intet finnes i sanning; och förrän som för:ne Per hade låtit fängsla sig, hafver han med knif slagit en knekt. Och emedan Per blef fängslad och spänd i handklofvar så ock satt bräde om halsen, och derföre att Per slog en knekt med knifven, blef för:ne Henrik beskyld af för:ne Profoss att hafva »gjort flåck och samnadh på sig» och spänndes Henrik i handklofvar och nödgades gifva åt för:ne Profoss penningar 20 daler, förrän som de släppte honom utur järnet.

Lasse Andersson Löjtnant hade kommit s. 20 till Thomas Kumbulan och tagit sin kos hans fäherde och sålt åt för:ne Henrik Martinen för 11 ₥. penningar; och en annan drengpojke hade för:ne Thomas löst af Erik Knutsson och gifvit honom 11 ₥. penningar, oansedt att ingendera utaf förskrefne drengar var utskrifven till knekt, och dermed dragit sin kos första gången. Men någontid derefter hade för:ne Löjtnant kommit igen, tagit hans häst i skjutsfärd och haft 2 mils väg till Saukoila och på vägen spänt honom i handklofvar; der hade Löjtnantens hakeskytt stigit till honom och sagt, såframt du icke vill efterlåta honom för möjlig betalning samma häst, som han red hit, så skall du vara förtänkt att hafva längre väg, som du tror; derföre nödgades han sälja Löjtnanten sin häst för 7 daler, den dock icke med 14 daler hade varit betald och ändock tvungit för:ne Thomases bomärke, att han icke derom vidare klandra skulle.

1) Betyder: sjelf 27:de.

Sammaledes besvärade Markus Oksainen Länsman, att för:ne Löjtnant s. 23 hade kommit i hans gård och fångslat 2 hans drengar och klippt håret utaf dem uti Markuses frånvaro; Och emedan han hemkom, sökte han efter sina drengar, som voro i handklofvar. Sedan hade de öfverfallit honom uti hans eget hus och bakbundit hans händer och slagit honom allt omkring med hans egen yxehammare, och nödgades gifva dem 1 timmer gråverk, förränsom de släppte hans händer, såsom och gifvit dem 3 Mk. penningar för den ena drengens jernpenningar. Men den andra drengen hade de fört med sig allt till S:t Mickels kyrkan be:d Per Mattsson och haft bräde om sin hals, sammaledes hans händer varit fastbundne i samma bräde; så hade de på sistone släppt honom sin kos och tagit utaf honom till lösen penningar — 7 Mk., Gråverk — 50 st. och en yxe.

Eliseus Raucka bekände för rätten, att för:ne Löjtnant Lasse Andersson s. 22 hade midnatts tid kommit till honom och frågat efter en dreng Per Hindersson Tijhoinen, som intet är utskrifven, utan Per Mattsson Tijhoinen är utskrifven och är hos Thomas i Kijtös. Oansedt för:ne Per Mattsson öfver 30 år sedan är undansluppen undan knektfänikan uti gamle Per Larssons Höfvidsmans tid, så hade de öfverfallit för:ne Eliseus och slagit neder på gården och illa trakterat honom, sedan hafva de fört honom i hans egen stuga och tvungit honom att bekänna utskrifne knektar, hvilket han intet göra kunde eller nämna utskrifne knektar; så hafva de afhändt honom ifrån dessa efterskrefne persedlar: skjortor 4, fyrskäftadt lärft 24 alnar, linne byxor 1 par, vadmals byxor 1 par, vadmals kjortel 1, skor 1 par, jernpenningar 2 Mk.

Eskil Leinoinen bekände för rätten, att Lasse Andersson Löjtnant s. 8 hade kommit till honom, emedan han på fjerde veckan hade legat sjuk, hafva slagit honom allt omkring och

spännt i handklofvar och fört till prestgården och hängt honom upp med järnen, så att hans fötter nämligen hade tagit vid golfvet, föregifvandes att Lasse Jäskäläinen, som 3 veckor hade arbetat hos honom, skall vara utskrifven, hvilken hade undanstuckit sig, emedan han förnam dem vara förhanden; och sedan andra gången kommit igen om midnattstid och fått fatt på Eskil och illa trakterat honom för för:te Lasse Jäskäläinen.

Herr Thomas Kyrkoherde och Lasse Sikainen bekände för rätten, att för:ne Löjtnant med sitt medfölje hade kommit till Matts Häcki, öfverfallit honom och hans hustru och illa slagit dem båda, så att de äro förlamade vordne, föregifvandes att Jakob Larsson Kovainen, som för sin broder i Kovalanmäkiby uti Pieksemäki Socken är blefven utskrifven, hvilken hade rymt dädan och någon tid varit innehyst hos för:ne Matts, oansedt han nu allaredan är dragen sin kos ifrån honom.

Item hos Per Hänninen hafver Löjtnanten och Fänriken s. 40 varit 2 nätter med hans öl och mat och tagit 3 yxor med sig, emedan de drogo sin kos. Oansedt att de, såsnart de hade kommit der in, hafva fått fatt en dreng, som de hade sökt efter, dock likväl hafva de lemnat drengen uti samma gården igen, der de honom funnit hafva.

Bekände hela nämden, att Thomas Tarvoinen hade kommit till Rautalampi Socken, emedan han öfvermaga varit hade, och tjent länge hos Staffan Hänninen och på sistone gift sig till Matts Hinsikas enka och 19 år hafver stått för skatt och skuld; men nu tvinga de utaf honom penningar — 20 daler, föregifvandes honom vara utskrifven, hvilket aldrig i någon sanning finnes.

Bekände Per Toivacka för rätten, att för:ne följe hafver öfverfallit honom uti sitt eget hus och stött hans hustru med stör ett refben sönder, så ock slagit hans son med en stör öfver armen.

Widare bekände Staffan Persöinen, att samma följe hafver tagit hans drengpojke (hvilken intet utskrifven varit hafver) och begärt 13 daler penningar till lösen, hvilket han intet gjorde; deraf hafva de fört honom fängsligen sin kos med sig.

A tergo:

Ransakningen om Lasse Urbanssons knektar och Profoss, som af Öfversten Henrik Fleming till Rautalampi sände voro att igentaga några förrymde knektar, hvar de sig der ställt hafva.

---

14. *Bestälningh för en Rotteskrämmare. Af Stockholm den 26 Martij 1621.*

Denna handling, som är aftryckt ifrån Riksregistraturet för 1621 bl. 139, är troligen den enda i sitt slag och meddelas derföre såsom ett curiosum.

Wij Gustaf Adolph med Guds nåde etc. Göre vetterligit att vij uthi vår tienst hafve annamedt och tagit Brefvisare Christoffer Kahre, och honom i befalningh gifvidt, at han sigh till alle våre Slott och gårder öfver hele Sverige, Finlandh och Lifflandh skall begifve och alle de Rotter och Ohyrer som der finnes, effter som han sigh förplichtadt hafver, fördrifve. Och hafve vij der emoth honom nådigest tillsagdt och beviliat at vidh hvad Slott eller gårdh han ankommer och sin konst bruker, så att man förnimmer och seer det Rotterne fördrifne blifve, skall Fougdten, som der ähr, honom strax 6 Daler Peningar lefverere och sigh aff honom qvittere låthe. Och skall dedh så varde förståendes att dhe ladugårder och boder, som till ett Slott eller gård lyde, skole och der till reknes och derföre tillhopa icke mehr hafva att fordra ähn 6 Daler. Men hvad *Materialia* som hann dertill behöfver, skall han sigh sielf holla och förskaffa. Befahle fördenschuldh alle våre befalningzmän sampt Länds och Fierdingzmän, der han

fram-rehser att dhe ähre honom medh två skiussbester och annan nödtorfftigh fri Fordenskap i fram och åtherfärdh befordcrlige. Såsom och biude Fougdterne att dhe honom för:ne 6 daler ovegerligen tillställe. Hvilke dem uthi deres rekenskap skolle bestådde och afkortede blifve. Actum ut supra.

---

15. *Copia af Gustaf II Adolfs fullmakt för Gubernatorn öfver Finland, Nils Bjelke, att handla med undersåtarne om en hjelp.*

1628.

Handlingen finnes på Kongl. Riksarkivet uti bunten: Gustaf II Adolf. Rådet och Nils Bjelke till Jöns Kurck 1626—1631.

Me Gustaff Adolph Jumalan armosta Ruotzin, Göthin ia Wendin Cuningas, Suriförsti Suomen Maalle, Estin maalle ja Carelin, Herra Ingermannin maalle etc. Teemme tiettäväxi, että ninquin tämä nykyinen Christicunnan meno suresti tarvitze ja vaati, että me wastaban caickin vihamiesten edesottamista hyvin itzem etehem catzoisim: Ja sentähden suresti tarpellinen on, että me meidän ja caicken meidän uscollisten alemmaiste[mme] varjeluxexi ja edesvastauxexi suren ja culuisan Sotajoukon valmihina pideisimme. Ja että sencaltaisen Sotajoucon ylöspitämisexi ja palcaxi suri culutus ilman estetä tähtämän pitä, ja Rijkin Räntty siehen eij ulotu, Erinomaisesta että Mylly Tulli, ninquin se paras välicappale jonga jelkin me meidän Summa[mme] tehnyt olemme, puolittain swren esten, puolittain vastahacoisuden ja tottelemattomuden nijn monde[n] ja swrden Posteinssa cautta tacaperin lyöpi, nijn etten me colmatta osa meidän lucumme jelkin, ninquin ulvostuleman pidäis, saada taida; Mingätähden, ettei meillen itze meidän poisvaelluxen tähden tila ollut taicka meidän alemmaisiam cocon cutzua anda, taicka mutoin jongun muun menon cautta sitä laitta ja päätta; Olemme meidän racasten Rijkin Neuwon anda-

jain ja monicahtain Pijspain cansa jotca tällä läsnä ovatt ollett, neuwo pitäneett, millä tavalla se swri putos parattaman ja täytettämän pidäis, Ja emmen ole taitanet yhtäkän muta välicappaletta löytä, mutoin vaan että sencaltainen apu pällepandaisin ja ulvostehdäisin, joka jollakin muoto edeslöis ia alemmaisillen huokein olis; Ja nijn tämän sixi parahaxi löydämme, että itze cukin persåna, ioca on ylitze cahdentoistakymmenen ajastajan, ymbäri coco Ruotzin Rijkin Caupungeis ia maankylis ulvostekis colmen märän pälle ajastajas, Nimittäin ensimäisen kerdan Johannexen päivän aican, toisen Lauritzan ia colmannen Michelin päivän aican itze cullakin ajalla (kerdalla) yhden Mk:n Persånan pälle, nijn hyvin palka väki cuin muutkin, ilman yhdentäkän eroituxeta. Ja ne Palcolliset, jolla ej itze ole vara, sitä marcka ulwostehdä, nijn pitä heidän Perhen isändä sen ulvos paneman, ia he jällen palvelcon sen edestä. Ja tämä on se huokein välikappale cuin löytä taitan, ettei kengän sen ylitze valitta taida. Me käskemme sijs teitä Herr Niellss Bielcke että te coconcutzutte yhteitzenn canssan teidän hallituxessanne ia linnain Lufussanne ia toimitat heidän cansans samasta apustu, muistuttain heillen sen swren vaaran, cuin meidän rakas Isämme maa ja he kaicki sisälle ovat, Joca eij ainostans tule tavarallen ia hengellen, ios vihamies ia ne Pavilaiset (Jonga Jumala armolisest varjelkon) jungun voiton sais, Mutta myös, joca enämbi on, heidän Sieluillens ia autudellens. Ja en me epäile, että coska he caicki asiat hyvin ajattele ia heidän omasta terveydestäns vaarin ottavatt, että he sichen suostuvatt ia mielistyvät, niinquin he myös itze näkevät joka päivä vaaran lähemmä joutuvan, ja eij yhtän muta välicappaletta löytä sitä pois estämän, vaan että me itze cukin cohdastamme (yhden hartahan ja nöyrän rucouxen jälken Jumalan tygö) teemme mitä meidän tule, ia cukin hänen vircans ia tilans jelkin hyvällä mielellä ulvosteke

sitä cuin siehen tarvitan ja hätä vaati. Me manamme siis armolisesti caickia meidän alimmaisiamme nijn hyvin Linnan Isändiä [1]) cuin Pijspåjakin, nijn myös caickia muita Caupungis ia Maalla, että he sydämehens andais mennä tämän meidän rackam Isämme maan menon, ia itzens sovitaisit sen jelken cuin mahdullinen ia cohtullinen ombi, hyvällä mielellä seuraten, mitä sijnä asias heidän caickein paraxens, levoxens ia vapaudexens hyvin ylös ajateldu ombi. Sen jälken itze cukin hänens sovittakon. Kirioitetty Stochålmis 28 päivän pälle Huchti cuusta Anno 1628.

---

16. ***Landspresterskapets på Åland anhållan hos Kongl. M:t om confirmation på sina rättigheter jemte 11 bilagor*** [2]).

Originalet förvaras i ett pappers konvolut på Kongl. Riksarkivet.

Nåde och Frijd af Gud fader genom
Jesum Christum.

Stoormechtigste allernådigste drotning.

Uti alsom största underdånigheet in för E. K. M:t andrage vij landpresterskapet på Åland efterföliande 3 postulata, Underdånigst böönfallandes at E. K. M:t tektes med mildheet och nåde them ansee och resolvere.

1. Begäres underdånigst, at vij motte bekomma en förnyat Konglig Confirmation oppå vår förra nådigst efterlåtna tijond fisk af E. K. M. 1643 och 1647, såsom och af E. K. M:t S. Herfader 1627, nemlig: en fierding saltat ströming af hvarie båât som bonden om sommaren fahr i fiske med, emädan aldrig är in til Datum någon anan förordning her på giord af E. K.

---

1) Understruket o. in margine tecknadt: *Stadthollareita.*

2) Emedan tvenne exemplar af denna handling finnas, så skola alla väsendtliga olikheter anmärkas i noterna.

M. och Cammaren, herigenom verkeligen åtniutandes then 4 punct i E. K. M:tz privilegier 1650 gifne allernådigst menige presterskapet.

2. At jempte annor rettigheet, som funderar sig på lag, breff och gammal sedvenia, allernådigst os confirmeras thz som E. K. M:t och framfarna Konnungar i en ruman [1]) tijd allernådigst unt och efterlåtit hafva, formedelst medskickade skääl, som E. K. M. sampt then höge Kon. Regeringen 1643 nådigst gillade, Nemlig at bekomma riktigt uhr kyrkioherbergen halfparthen af sädes tijonde efter thz sett som vanligit varit hafver och infördt är [i] tijondlengderna.

3. Begäres underdånigst på E. K. M:tz S. Herfaders breff 1624 en förnyat confirmation om the tillydande Schafft och halm, at almogen sin sedvenia och plicht på vår anpart fulgör.

Häroppå E. K. M:t underdåneligen önskandes långt lijff, god helso, roligt och lyckosampt regemente, och förvente underdåneligen samptligen och synnerligen en nådig Confirmation, stedze förblifvandes

E:s H. K. M:tz

Underdånige och tro-hörsamme

Undersåtare

Landzpresterskapet på

Åland.

Ålands Landzpresters skääl och orsaker til sköt-fiske och halfva sädestijonden uthu kyrkioherbergen [2]) med thes schafft och halm.

1. Åhre Prestbohlen på thenna öön ganska små och ringa til utsäde, nemlig [3]) 5, 6 och högst 7 tunnland med

1) Betyder troligen samma som: *rund*, d. ä. lång.

2) Dessa ord finnas alls icke i det andra exemplaret.

3) I andra exempl. står: »4, 5, 6 och» etc.

rog och korn, af hvilka åhrs vexten stundom hinner til halfva vintern och stundom til juulen.

2. Åhre sielfva Soknarna små och ringa til utsäde, nemlig: skäribönderna in vid fasta landet 1 halfspan, 1 span eller högst 3 halfspan [1]), men alla andra 1, 2, 3, 4 och högst 5 tunnland [2]). Några byar hafva något lithz och alla andra alzintet fiskerij.

3. Presternas taxering och hielper öfver alt ifrå byy och bonde, är här så stoor, som på alla andra orter i fädernes-landet göras glägar af fulgerdz hemman. Thetta utvijsar alla krixhielper, Cröningzgärden 1650 och the åhrlige prest-penningar. [3]).

4. Maatskottet, Semiosmöret och Klockare vackan är oss ifråtagit, och hielper uthan tvifvel eij mehr tenkia ther på, ehuru vel vij fattige prestmän kunna underdåneligen referera os endeels på fäderneslandsens bruuk uch endeels [på] gamal häfd och Kon. breff, allenast thetta til E. K. M:t uthi alsomstörsta underdånighz sökia vij, at få allernådigst niuta, jempte all annor rettigheet som funderar sig på konunglig bookstaff och gammel sedvenia, nemlig skötfiske och half-parthen sädestijonden efter E. K. M:tz 1643 och 1647 confirmation, och then tillydande skafft och halm, efter E. K. M:tz S. Herfaders, högloflig i åminnelse, Konung Gustaff Adolphs Kongl. förunnelse Anno 1624, och alt thetta för ofvanb:te

1) I andra exempl. står: «1 span eller 1 tunna».

2) I andra exempl. står: «in på landet 2½, 3, 4 och 5 unland».

3) Detta är i andr. expl. den 5 punkten; — 3:dje punkten lyder der: «Klockare vackar, som Prästerna haffva Kon. breff på bleffvo *revocerade* aff Högl. S. Konung Carll til annan nytto; endoch om almogen ville thet förstå och til lydno sigh beqvåma at föda sijna Klockare medh något vist, at the viste hvad thet vore, och väl hålla sijne Kyrckior och Socknestugor byggia och vidh macht hålla».

skääl, hvilka 1643 E. K. M:t sampt then högl. Kon. Regeringen approberade, Och ther på underdåneligen sökia vij nu oss til nödtorftigt Uppehälle en *absolut confirmation*, at icke thetta öfriga med thet förriga genom någon annan limitation och uttydning revocerat varder. Eliest kunna vij förmedelst thessa små prestgeld och prestbohl eij hålla os efter vårt stånd, uptukta tilbörligen våra barn och göra the vanliga utskylder efter som pliktigheeten fordrar, och vij gerna schole och vele, såsom E. K. M:tz andra trogna undarsåtare och fäderneslandsens retta patrioter [1]).

Copier

af

Kon. Dokumenter och breff

ifrå Landzpresterskapet på Åland.

I. *Om Tijond, Maatskot och annor rättighet* [2]).

Vij Gustaff medh Gudz nåde Sveriges, Giöthes och Wendes Konung etc. Hälse eder oss elskelige Lagmän,

---

1) Uti andra exemplaret lyder 4:de punkten:

Maatskotet, Semiosmöret och een deel aff Bondens affvell är så förfallit och ovaant, at thet, til thet bruuk i Sverige är, icke uthan Kon. mackt *Corrigeras* kan».

(Efter 5:te punkten står):

«Anno 1643 bleff Skötfiskie och halfparthen Sädestijonden allernådigst *Corfirmerade* och *Approberade* icke på någon annan uttydningh, än effter thessa skääl, een gammal *absolut* och *odisputerat* häfd, Prästebohlen til hielp och Presterskapet til nödtorfftigt uppehälle; elliest kunna vij fattige Prästmän inthet hålla oss effter vårt ståndh, optukta våra barn och göra the vaanliga utskylder: Underdåneligen förthenskull böönfallandes at få allernådigst aff E. K. Maijt. niuta alt framåth aff ijdell Kon. ynnest och mildheet».

2) Ehuru detta bref förut är tryckt uti *Handlingar till upplysning i Finlands Kyrkohistoria* af J. Tengström, I p. 4, så meddelas det likväl här för att icke göra samlingen af de åberopade bilagorne ofullständig.

Heredzhhöfdingar, våra Fougter, Crononcs skatskyldige bönder och menige almoge som byggia och boo uthi Åbo Biskopz stift kierligen med Gudh alzmechtig. Kiäre venner vij gifue eder tilkienne, at oss elskelige vördige fader Biscop Mårthen och Capitlet i Åbo hafue varit nu hoos oss, och ibland andra theras ärender kärt och klagat hurulunda then menige man och synnerligen frelset ther i landet giöra ganska skröpligen then tiijonden, maatskot och annor rettigheet uth, som the först effter Gudz lagh, Sveriges lagh och gambla goda sedvenior plichtige och skyldige äro utgiöra, hvilket endels ther utaf kommer, at the goda men af frelset vilia sig her ifrå draga, Menandes medh then Evangeliske och Christeliga lära (: som nu Gudi skee lof förhanden är) sådana eller annat slijk kiötzlig frijheet at förverfva, och sådant måge behålla, hvilket doch icke Christi mening ähr eller varit hafver, der utaf then menige almogen utan tvifvell tager sig före et ondt exempell och efterdöme, icke heller viliandes utgiöra redeligen then deel them böör, hvilket oss icke böör tilstädia, eij ståår sådana ohörsamheet till lidande, effter thet ju Gudh hafuer uthi sin helga Lagh enkannerligen budit at giöra rett tijond, theslikes uthi hans Evangelio uttrycht: en skall gifua Gudi thet Gudi böör, och Käijsaren thet Käijsaren böör. Vij hafue i Sveriges Lagh, uthi den artikell, klart för ögonen i så motto, at hvilken der icke giör sin retta tijond utan undandööl ther något utaf, han skall therföre sosåm för annan dulesmål straffat blifua. Och för desse och flere orsaker skull förrundrar oss icke lijtet, at i gode men, både höge och låge, fattige och rijke, fördriste eder, uthi denna motto svijkeligen förminske eder tijond, then doch så med god grund, både för Gudh och menniskor (och eliest när i retteligen tilsee, till deras egen nytto och gagn) insatt och funderat är. Förthenskuld vele vij ännu hafua alle sammans som uthi Åbo Biscopzdöme boen-

des äre, så vell the gode men af frelset som then gemene almogen, strengeligen budit och högeligen förmant, at i hvar i sin stadh effter thenne här tijdh lägge ther boot oppå, utgiörandes eder retta tijondh som edher böör. Theslikes och maatskott och annan rettigheet inthet tviflandes at Gudh som sådant först stichtat och funderat hafuer, varder thet eder hundrade falt igen vedergellandes. Hvar och så skeer at några men af frelse eller almogen, sedan thetta vårt *Mandat* förkunnat och utropat är, ther medh beslagen och medh skälig vitne tilvunnen blifuer, at the icke giöra theras retta tijond, tå hafue vij befalt och nu medh thetta vårt öpne breff strengeligen biude och befale våre fougter och befalningzmen och förläningzmen uthöfver heela Finland at the ther skole hafua ett noge upseende på, Låtandes effter Sveriges lagh ther uthöfver straffat varda såsom för annat dulzmål. Therföre må i Dannemen så vell then ene som then andre taga eder i thenna motton till vara för eder egen skada. Befalandes eder her medh Gudh, aff vårt Slott. Stockholm 27 Maij Anno 1538.

(L. S.)

II. *Om halfparthen Sädestijonden och Klockare vackan.* [1]).

Vij Erich then Fiortonde medh Gudz nåde Sveriges, Giöthes och Wendes etc. Konung, Giöre vitterligit at vij aff synnerligh gunst och nåde haffue undt och effterlåtit och nu medh detta vårt öpna breff unne och effterlåte våre trogne undersåtare menige clerkerijt på Ålandh at the måge åhrligen bekomma til underhåll och hvar besynnerligh uthi sit prestegäldh halfparten aff tijondhe spanmåhl som ther falla kan; Sammalunda Klockare vackan til at underhålla theras Klockare medh, effter som thet i förtijden uthi vår Salige Herfaders

1) Denna handling finnes icke i Registraturet.

tijdh (högloflig h i hogkommelse) effterlåtit varit haffuer, thet våre Cammererare, Befalningzmän och alle andre måge vetta sigh effter rätta. Datum på vårt Slott Stockholm dhen 15 Januarij Anno 1564.

Under vårt Konungzliga Secret.

(L. S.)

III. *Om Klockare vackan och siäletijonden.* [1]).

Vij Johan then tridie medh Gudz nåde Sveriges, Götes och Wendes Konung, Stoorfurste till Finlandh, Carelen, Wåtzshepetin och Ingermannelandh i Rysslandh och öfver the Ester i Liflandh Hertigh. Göre vitterligit at effter vij förnimme at våre undersåtare Kyrkioherderne på Ålandh vederfares någon orätt, således at både Klockare vackan och Siäletijonden som them tilförende aalt ifrå högloflig h i åminnelse vår Salige käre Herfaders tijdh (hvars siäll Gudh evinnerligen hugsvale) haffuer varit til födo och uppehälle effterlåtin, åhr them uthan vårt tilstondh för någre åhr sedan ifrå tagen, oaktandes at vij allestädes hafve förbehållit then renta och upbördh, som hörer Presterne enskylt til, at ingen må them oss oåthsport minska eller ifrå them hålla. Hvarföre vij och endeligen vele at the skole niutha och behålla för:de upbördh, Så haffue vij aff ynnest och nåde undt och effterlåtit förb:de våre undersåter, Presterskapet, för:de Klockare vacka och Siäletijonde igen, Såsom och elliest annammat them som vij och nu her medh tage och annamme them med hustru och barn, folk, boo, bohag, godz och egodelar, både rörligit och orörligit inthet undantagit aff alt thet them tilhörer, uthi vårt Konungzlige hägn, värn, fridh och försvar besynnerligen til at fredha och förwara för all öffvervold och orett, och om

1) Detta bref finnes icke heller i Konung Johans registratur.

någor haffver them något til at tala, så skal thet skee för lagh och rätt, Anten inför oss eller Biskopen och icke elliest. Förbiude förthenskull her medh uthaff Konungzlig macht alle både högre ock nidrigare stender[1]) och besynnerligen fougten och skrifvaren på förb:te Ålandh, at the icke göre våre förb:te undersåter Presterskapet her emot meen, förfong eller något öfvervåld och orett, vidh vår onåde och thet straff som Sveriges lagh ther om förmäler. Skrijffvit på vårt Slott Stockholm den 9 Aprilis Anno 1590 uthi vår Regementz tijd på thet andra och tiugunde.

I. R. S.

(L. S.)

IV. *Om alla presterliga intrader* [2]).

Vij Carll medh Gudz nåde Sveriges Rijkes regerande Arffurste, Hertig til Sudermanneland, Nerike och Wermelandh. Giöre vitterligit, at Presterskapet och Clerkerijdt utöffver hele Finlandh, så väll i Städerna som opå Landzbyghden hafver oss uthi underdånighet besökie lathit, och ödmiukeligen begäret, at the måtte behålla theres gamble privilegier, underhåldh och vederlagh som hvar för sigh her till varit effterlathit. Så effter oss nu på thenne tidh för andre Rijkzens högnödige ärender skuldh, som vij åhre bekiömbrede medh, icke hafver varit läghligit, at gifve them ther opå något fullkombligh svar, Helst effter een dell iblandh dem hafve sigh medh andre ther i Landzenden emoot oss otilbörligenn förhållit, Hvilke och therföre effter thz beslut som nu sidst i Linkiöpingh giort

1) Dessa ord lyda i det andra exemplaret: »i högre och mindre ståndet».

2) Detta bref förekommer i Registraturet på Fol. 62 v. med följande ofvanskrift: »Öpedt bref för Pråsterskapedt i heela Finlandh om theras underhåldh, vederlagh och annedt, som the her till hafft och nuthit hafve.»

blef skola tilbörligett straf bekomma, när ther om een lagligh ransakningh kan hållen blifve. I medler tidh ähre vij nådigest till frijdz at presterskapet ther i Landzenden szå väll i Städerna som på landzbyghden som vedh theras Call och Embethe skole stadde blifve, och sigh elliest grofligen icke förseedt hafve, måge niutha och behålla thz underhåldh och vederlagh allena som the tilförende hafft och nuthit hafve, in till thess at vij om Gudh vill uthi tilkommande Sommer, eller thz förste lägenheten kan tilsägie, någre godhe Män bådhe af adell och andre therhedan förordhne, som ther Konungz Räfst [1]) hålle skole, hvilke då hvars och ens lägenhet och klagan granneligen ransake skole, Sedhan skall hvar och en om sin saak tilbörligh svar bekomma. Elliest hafve vij och i medler tidh tagit och anammat, såsom vij och nu medh thätta vårt öpna brefz krafft taghe och anamme för:de Prestmän, medh hustro, barn, legehion, ägedeler rörligit och orörligit inthit undantagandes af alt thet the äghe, uthi vårt Furstelige heghn, fredh, vern och försvar, för alt öfverväldh och orät till lagh och rätte. Der Befaldningzmän, Fougdter och alle andre måge veta sigh effter rätta, icke giörandes them her emodt hinder eller förfångh i någre måtto. Af Nykiöping then 27 Martij 1600.

V. *Om Klockare vackans revocation och bruk* [2]).

Vij Carll etc. Göre vitterligit, att våre undersåtere Menige man opå Åland hafve haftt theres uthskickede her hoos oss och uthi underdånigheeth ödmiukeligen begäret, att then Klockare vackan, som the af ålder hafve utgiordt, måge

1) I Registr. står: »*Rest*», som tydligen är skriffel.

2) Detta bref finnes blott i det ena exemplaret af Copiorne. I Riksregistraturet förekommer det på Fol. 90 v. med följande öfverskrift: »Öpeth bref för menige man opå Åland, att behålla theres Klockare vacka till Kyrckiones och Klockarestufers förbettringh.»

allene blifve anvendt till Kyrckiones bäste, at hålla Klockare stuffvorne vedh macht, för gammalt folk och små barn varme, och icke tages till andre uthgiffter, efter som een parth, både Fougdten och Presterne understå sigh till att göre. Så hafve vij theres begäran nådigest anseedt och gunsteligen efterlathit, att the samme Klockare vacka måge behålle, och den göre uth till theres Kyrckior och Klockarestuffur, och af samme vacka gifve Klockerne, som göre Kyrckietiensten med ringiende och annet mehre, Så som och hålle Stuffurne varme, så myckit som the kunne hålla sigh varme medh [1]). Der både Presten [2]) sampt vår Befalningzman dersammastädes vette sigh effter rätta. Aff Stockholm den 21 Augustj åhr 1607.

VI. *Om Klockare vackan* [3]).

Vij Gustaff Adolph etc. Giöre vitterligit, at våre trogne undersåter, Presterskapet här opå Åland, hafve oss i underdånigheet besökt; ödmiukeligen begärendes om vår Confirmation opå den klockare vackan, som de en tijdh lång hafve haft i upbörd uthaf deras åhörare. Så aldenstund vij befinne, att de samma rättigheet hafve haft alt ifrån vår salige Faderfaders (Högläflig i åminnelse) Konung Gustafz tijd, såsom den och sedan af framfarne Konunger dem hafver varitt bebrefvad, Hafve vij sådane deres underdånige begären nådigst anseedt; och därföre här med Confirmere och stadfäste dem samma Klockare vacka så här efther som tilförende till att niuthe och behålle. Befale fördenskuld undersåterne, att de den god-

1) Registr. har: »underholle sigh medh».

2) I Registraturet står: »Prosthen».

3) Detta bref finnes endast i det ena exemplaret af copiorna: i Riksregistraturet förekommer det på sidan 1229 med följande öfverskrift: »Confirmation för Presterskapet på Åland opå Klåckare vackan».

villigen uthgöre; anseendes, att Gudh sielff sådant biuder, de deres siälesöriere medh tilbörligit uppehälle underhålle skole. Där de alle och hvar i sin stadh vette sig her eftherrätte. Aff Flijsehampn denn 5 Novembris, åhr 1614.

Gustaffvus Adolphus.

(L. S.)

VII. *Om schafft och halm, oansedt bonden tröskar och förer i kyrkoherbergen* [1]).

Gustaff Adolph medh Gudz nåde Sveriges, Giötes och Wendes Konung, Stoorfurste till Finland, Hertig uthi Estland och Carelen, Herre öfver Ingermanneland. Vår gunst, nådiga vilia och benägenheet medh Gudh alzmechtig tillförenne, Vij låta eder Her Nils Bielke nådeligen förnimma, det våra undersåtare presterskapet i Finland hafva sig här besvärat, at the icke få niuta Skaft och qvicketijondh, som dem af framfarne Konungar (Högloflig i åminnelse) nådeligen undt och effterlåtit, och annorstädes i rijket vaanligit ähr, Såsom och at the icke bekomma tijond af ödes jord, som brukas; Therföre ähr vår nådige vilie och begären, at i der effter granneligen ransaka ville, och så laga, at presterskapet så vell der i Landzänden som annorstädes i Rijket theras skafft och qvicktijond och tijond af öde som brukas, richticht bekomma motte, på thet at Presterskapet i någon måtto icke motte förkort skee, eller hafua orsak offtare oss der om öfverlöpa. Här om i så endtligen bestellandes varde. Gudi alzmechtig eder befallandes. Af Stockholm den 20 Aprilis åhr 1624.

Gustaffvus Adolphus.

(L. S.)

---

1) Detta bref finnes blott i det ena exemplaret; också i registraturet för 1624 saknas det.

VIII. *Om skötfiske, sädestijondens riktiga lefrering af fougtarna och afkortningen* [1]).

Gustaff Adolph etc. Vår ynnest, nådige vilie och benägenheet medh Gudh alzmechtig tillförenne. Vi låte eder Her Nils Bielke nådeligen förnimma, det våre undersåtare Presterskapet uthi Nyland och Finske skären hafve sig besvärat, at the nu icke som förr få niuta den fisktijonde som deres åhörare skärikarlarna dem (Nembligen en fierding ströming fisk af hvar båt som de om sommaren fara i fiskie medh) åhrligen gifua pläga; Så medan Presterskapet i skäregårdarne ringe och af en part, som på klipporne boor, ingen spanmåls tijonde bekomme; Ähr vår nådige vilia at i låte dem deras vanlige fisketijonde utan någon afkortning niuta och behålla. Vijdare besväre de sig fast öfver fougterne, at the giöra them et stoort förhinder på theres *tertial* i så motto at de den opbäre af almogen medh råkat tunna och lefrere så presterskapet deres *tertial* med strukin tunna, den de ändoch icke utan med största mödo, lön och bön af dem mechtige blifva. Derföre är vår nådige vilia och begären, at i det granneligen ransaka ville, och så laga at presterskapet icke måge någon den deel förminskat varda, Såsom de af ålder äre vane at bekomma och skole the *Tertialen* af heele summan, som til tienden utgiöres, bekomma för än the Kyrkie och Biblietrycketunnorna aftagas. Så lagandes at presterskapet uthi sådana och andra motto icke måge förkort skee eller hafva orsak oftare oss derom öfverlöpa. Här om i så endeligen bestellandes varder, Gud alzmechtig eder befallat. Aff Stockholm den 1 Martij åhr 1627.

---

1) Förra hälften af detta bref är visserligen förut tryckt uti *Afhandling om presterliga tjenstgöringen i Åbo Erkestift* af J. Tengström I, p. 294, likasom sednare hälften uti hans *Handlingar till upplysn. i Finlands Kyrkohistoria* I, p. 26, men meddelas här i sin helhet.

IX. *Om halfparthen sädestijonden uthu kyrkioherbergen.*

Vår vänlige och vellvillige helsan och alt gott medh Gudh then alzmechtigeste tillförenne. Synnerlige gode ven Her Ståthållare *Stellan Mörner* vij låte eder nest god velferdz önskande venligen förnimma, thet presterskapet på Åland hafve *supplicando* hoos Hans K. M:t vår allernådigeste Konung och Herre i underdånigheet anhållit, at H. K. Maij:t nådigest ville dem (effter som the uthi longlig tijd nutit hafve) efflerlåta halfparten af den Kyrkie tijond som uthi deres geld falla kan, så hafver H. K. M:t thet them nådigest beviliat och för richtigheet skull, med the förord at bönderna skole föra och lefverera tijonden in uthi kyrkioherberget, sedan skall presten der utaf halfpart utur kyrkioherberget lefvereras, ther öfver i och hand hålla ville, på thz Hans Kongl. M:tz deel icke motte blifva förminskat och rycht. Men fördristar sig någon prestman at annama sin förtienta (deel) af tijonden af bonden för än den in uthi kyrkioherberget lefvererat ähr, så skall den som en Konungz förbudz förachtare och brytare böta och straffat varda, hvilket i och ville i acht hafva. Gudh alzmechtig eder till all velferd venligen befallat. Af Stockholm den 18 Junij åhr 1630.

Claes Fleming. Carll Sparre.

Olof Erichsson.

X. *H. K. M:ts Drotning Christinae confirmation* [1])

Hennes Kongl. M:tz

Nådige svar och förklaring oppå the postulater, som Landzpresterskapet på Åland uthi nu påstående Rijkzdag underdånigest hafva andraga låtit. Actum Stockholm den 30 Novembris, åhr 1643.

1) Denna Confirmation finnes i Riksregistr. för 1643 Fol. 1291 v.

1.

Hennes Kongl. M:t hafver sig låtit föreläsa landzpresternes på Ålandh underdånige inlago, och der af nådigst förnummit, att ändoch de här till hafve förmedelst våre förfäders framfarne Sveriges Konungars nådige tillåtelse nutit halfva Sädestijonden, som i Sochnerne der på Ålandh faller; Likväl effter de icke hafve förvärfvat sig Hennes Kongl. M:tz nådige *Confirmation* der på, skall det vara dem af det Kongl. Cammar Collegio besvär där på giordt, derföre de underdånigst anhålle, att fåå niuta deres förre vilkor och gamble häfdh. Nu såsom H. K. M:t af deres inlagde skääl icke annat sij och befinna kan, än att dem förbe:de halfva tijonde en långlig tijdh för vilse orsaker skuld förundt ähr, altså effterlåter H. K. M:t nådigst att Presterne på Ålandh skole oqvaldh niuta förberörde halfva tijonde till H. K. M:tz angående Regering och vijdare förordning, och skall samma tijonde dem uthur Kyrkioherbergen lefrerad blifva.

2.

Effter som de och besväre sig inthet niuta Salig Kongl. M:tz bref til godo, dem gifvit Anno 1627 den 1 Martij, lydande att Skärbonden skall gifva sin Sochne prest een fierding saltat Strömming af hvar båth, som han om Sommaren faar i fiskie medh, så vill H. K. M:t låta uthgåå befallning och *ordre* till Landzhöfdingen, att han handhafver Presterne på Ålandh vid samma Kongl. breff, så vijda det icke löper emoth någon sedermehra giord *stadga* och *ordinantzie*. Uthi det öfrige blifver H. K. M:t sine trogne undersåthere Presterne på Ålandh medh Konungzlig nåde bevågen. Actum ut supra.

Oppå Högstbemälte H. K. M:tz vegner af H. K. M:tz sampt Sveriges Rijkes respective förmyndare och Regering underschrifvit.

(L. S.)

Matthias Soop	Gustaf Horn	Carl Gyllenhielm
i R. Drätzens stelle.	i R. Marsk: stelle.	R. Admirall.
Peer Baneer i	Gabriell Oxenstierne Frijherre till	
R. Cantzlerens stelle.	Mörby och Lindholm S. R. Skattmestere.	

XI. *Om skötfiske och sädestionden* [1]).

Vij Christina etc. Giöre vitterligit, att oss hafva våre trogne undersåter, samptlige Presterskapet på Åland, underdånigest presentera låtit tvenne bref, det ena vår högstährade Salige Kiere Herfaders (glorieverdigst i åminnelse) daterat Stockholm den 1 Martij Anno 1627 förmedelst hvilket dem ähr beviliat och efterlåtit en fierding saltat Ströming af hvarie båt som om Sommaren far i fiske; det andre våre för detta varande förmyndares och Rijkz Regeringz de dato Stockholm den 30 Novembris Anno 1643. Hvarigenom bemelte presterskap efflerlåtes halfva Sädestijonden att utfordra och bekomma af hvar sit serdeles Kyrkioherberge, Ödmiukeligst oss ansökiandes om vår nådige *Confirmation*. Vij hafve denne deres begären af gunst och nåde anhört och fördenskul i kraft af detta vårt öpne bref them undt och Confirmerat förberörde halfva Sädes och fiskie tijondh till vijdare vår *Disposition*, Och så frampt någon ordning sedermehra författat i Rijkz Cammaren löper här emoth att niuta aldeles på sett och vijss som förre de[r] å gifne bref i bookstaffven innehålla och förmäla, der alle, som detta angår, veta sig til tilbörligen att efflerrätta. Till

1) Äfven denna handling saknas uti Riksregistraturet.

visso medh egen hand underskrifvit och vårt Konungzliga Secret bekräftat. Datum Stockholm den 29 Maij Anno 1647.

Christina.

(L. S.)

At thessa Copier äre med Originalen lijka lydandes vitne och bekräfte vij underschrefne med våra egne hender.[1]

Boëtius Murenig
pp. et p. Saltvicensis.

Christiernus Christophori
pastor Jomalensis.

Andreas Henrici
pastor Hammarlandensis.

Jsaacus Marthini
pastor Lemmelandensis.

Nomine pastoris Sundensis
Martini Clementis
subscribit
Boëtius Murenig.

Carolus Petri
Finstromensis.

---

17. Kommissarien Abraham Stein Meyers berättelse om Ryska truppernas aftåg ifrån Finland.

1721.

Relationen, som troligen är skrifven med Stein Meyers egen hand, förvaras på Risksarkivet i Stockholm och är häftad i qvartformat.

Så snart jag deras *Excellenciers*, de Herrar *Ministres Plenipotentiaires Instruction* bekommit, förfogade jag mig strax den 25 September ifrån *Nystad* till *Abo*, afgifvandes i de begge emellan *Nystad* och *Åbo* belägne *Vemo* och *Virmo*

---

1) Det andra exemplarets underskrift lyder:

»At thesse Copier lyda i bookstaffven med sielffwa Originalen bekräftar iag med mitt nampn och egin hand. Actum Saltvijk på Åland 9 Sept. 1651.

Boëtius Murenig
pposits Alandensis».

Härader till Krono-betjenterne de H:r *Ministres Plenipotentiaires Patent* om fredens lyckliga afslutande, så ock de här hos bifogade *Ordres* N:o A. Uti dessa begge härader förnam jag af Befallningsmännerne, huruledes allmogen sedan den 30 sistledne Augusti de påbudne utlagor i penningar och spannmål till Gref *Douglas* hafver utbetalt, oaktandes sådant i *Tractaterne* varit förljudet. — Den 27 kom jag till *Åbo*, derest jag i anledning af min *Instruction* befriade de på *Åbo-slott* befintlige fångar, hvilka för *correspondence* och annan ogrundad misstanka skull en lång tid varit fängslade, gifvandes till den dåvarande *Commendanten Iwan Strekalof* derpå behörigt *qvittence*.

Derefter gick jag till Gref *Douglas* att göra mig underrättad om den anstalten, som han till *Magazinernes* upprättande förfogat. Och som jag förnam, att han några dagar före min ankomst låtit utgå *Ordres* till Krono-betjenterne, att trenne *Magaziner*, det första vid *Sommar ön*, det andra i *Tavastehus* och det tredje vid *Kymmene flod* till de aftågande Ryska *trouppers fouragering* skulle upprättas; Så ställde jag honom före, att tiden till en sådan vidlyftig *dessin* vore alltför kort, drägterne till *fouragets* ihopsamlande utmattade och årklösa, vägen alltför lång (ty sådant *fourage* skulle på 16 mil omkring med de få hästar, som ännu i landet öfrige vore, anskaffas), hvilket allt han för billigt fann, lemnande mig derutinnan fri *Disposition*.

Så snart jag mig gjort underrättad om *marche-routan*, att *General-Major Zekin* hvar dag ville *marchera* två mil, lät jag strax utgå till alla Krono-betjente de härhos följande *Ordres* N:o B.

Och såsom de Ryske *troppernes* aftågande skedde på 2:ne vägar, nämligen på den *Tavastehuska* och *Helsingforska* vägen; alltså fann jag för nödigt på *General-Majoren*

Zekins »inständige» anhållande sjelf till *Tavastehus* att resa, på det alla deremellan liggande posthållen och ombyten desto snarare med *fourage* måtte blifva försedde, och ingen oreda eller annan vidlyftighet derigenom »entstå».

Reste jag alltså den 28 September ifrån *Åbo*, då jag tillförene öfverantvardat Stadsens, Slottets och Magazinets omvårdnad till Prosten *Ritz* och Borgmästaren i staden med *Ordres*, att dersammastädes förordna vissa borgare, som omskiften skola hålla vakt, intill dess Kongl. M:ts befälshafvare ifrån Sverige dit anlända kunna.

Den 30 September begaf sig *Gen.-Majoren Zekin* med sitt *Cavallerie* Regemente, som bestod af 2428 hästar, ifrån *Åbo;* då jag allt förut reste, post ifrån post att anskaffa det begärda *fourage*, hvartill ock jag ingen liten svårighet hade, på en så kort tid tillsamman föra låta på hvart och ett ombyte en sådan myckenhet af hö och hafra.

Den 2 November kom jag till *Tavastehus*, derest jag anskaffade *fourage*, så väl som på de andra posthållen. Och som jag der i staden ingenting uträtta kunde, förrän *General-Majoren Zekin* sjelf ankom, så begaf jag mig till *Lampis*, derest jag ordnerade *fourage* för 2:ne hvilo-dagar; Emedlertid skickade jag alltid *Ordres* förut ända till *Lappstrand*, att alla ombyten väl skulle förses med behörigt *fourage.*

Vid *Kymmene flod* kom Regementet att hålla tre rästedagar, hvarföre jag ett förråd af 6972 *L℔* hö och 129¹/₄ t. hafra måste låta samla, så ock beordna allmogen vid *Kymmene flod*, det de af de näst liggande skogarna skulle förfärdiga så många flottar, som till Hans *Czarishe* M:ts *trouppers* makliga *transporterande* öfver de der befintliga strömmar, floder och åar nödige vore, hvilket allt i bästa måtto efterkommet är. När *Gen: Zekin* ankom till *Tavastehus*, skref han mig till, att det vore honom omöjligt att *marchera* hvart dygn 2

mil, utan att hålla några raste-dagar. Måste han alltså fördenskull hvila sig med Regementet 8 dagar i *Tavastehus*, så framt han icke alldeles sökte att förderfva *Czarens* hästar; Hvarpå jag strax tillbaka till *Tavastehus* reste, skickande med *Capitein Delamotte*, som hade *Ordres* att fara förut och bese om posterna voro alla väl med *fourage* inrättade, en Härads-skrifvare *Walman* vid namn, hvilken i landet väl kunnig var, tagandes med sig till öfverflöd åtskillige *Ordres* om *fouragets* anskaffande.

Vid min återkomst till *Tavastehus* föreställde jag *General-Majoren*, huru det mig vore en omöjlig sak uti ett utblottadt och utpressadt land för 8 dagar hö och hafra på ett ställe att anskaffa, ja det vore landet till *ruinera* och intet derigenom att *marchera;* uppehöll sig alltså intet längre med sitt regemente än 3 dagar i *Tavastehus*.

Under hvilken tid jag honom föredrog, huru det vore nödigt i följe af *Tractaten*, först att *Casaquernes* hustrur af mig skulle blifva tillfrågade, om de godvilligt och utan tvång ville följa sina männer åt, till det andra att alla betjente af Finsk och Svensk *nation*, som intet längre lust hade att vara hos sina husbönder, skulle af deras tjenster frikallas och intet blifva tvungne att följa dem öfver gränsen. Strax gaf *Gen. Majoren* ut *Ordres*, att alla der på orten med svenska och finska hustrur gifta *Casaquer* skulle sig med dem hos mig inställa, på det man förnimma kunde, om de godvilligt sina männer ville efterfölja; Hvarpå de mig alla till svars gåfvo: att de mycket heldre ville följa sina männer, om det ock vore till *Tartariet*, än att blifva qvar här i landet, förlåta dem och *exponera* sig till den hela finska *nationens* förakt och försmädelse, deras namn äro af bifogade uppteckning N:o C. att inhemta. Betjenterne, som intet hade lust att vara längre i Rysk tjenst, blefvo på fri fot ställde.

Sedan största delen posterna ifrån *Tavastehus* ända till *Lappstrand* voro med fourage väl försedde, reste *Gen. Majoren* den 12 October ifrån *Tavastehus*, lemnandes på min ansökning efter sig en *Under-officerare* och *Corporal* med 12 man gemena till *Magazinets* bevakande, hvilkets förråd bestod af 3639 t. 16 kappar Råg, 948 t. 13 kappar Korn, 114 t. 23 kappar Hafra, 182 pud Salt; Hvaraf berättas sedan den 30 sistl. Aug. ifrån *Björneborg* och *Tavastehus* län öfver 2000 t. vara inkomna och aflefvererade. 170 man *Dragoner* måste blifva efter *Gen. Majorens* afresa tre dagar som *arriere-garde* qvar, för hvilkas *fouragerning* jag af nyo omsorg draga måste.

Ifrån *Wasa* afmarcherade 400 *Dragoner*, ifrån *Björneborg* 70, för hvilka jag också alla ombyten, derest de ankommo, med hö och hafra lät förse.

Commendanten i Tavastehus Corret vid namn reste den 14 October derifrån, sedan jag till mig Staden och Slottet i behörig måtto *inventera* låtit, och fångarna ifrån deras hårda och oskyldiga fängelse befriat, af hvilka så väl som af staden och slottet förteckningen N:o D. »följe», hvilket allt jag under *Rectorens Sadels* uppsigt lemnat, förordnaudes 2:ne Länsmän tillika med 12 bönder, hvilka omskiften i staden skulle hålla vakt, som bifogade *Ordres* N:o F. utvisar.

Till de i *Tavastehus* varande Ryske köpmän och *marquetentare* gaf jag en försäkring, att de sin handel med all skydd och frihet drifva kunde, som är att se af N:o G. — Åtskillige Svenske betjente af det Ryska Kansliet så ock Befallningsmänner, som *Vaivallenius*, *Jacob Hellsing* etc. hafva fått *Ordres* af Gref *Douglas* att förfoga sig till *Helsingfors* att *liqvidera*, men vid deras ankomst blifvit tillsagde sig strax till *Petersburg* att begifva, derest *Liqvidation* med *Gouvernementet* ske skulle, och de som intet godvilligt en sådan svår och kostsam resa velat på sig taga, äro under vakt dit förde.

Eljest äro de aftågande *Troupper* med en god *disciplin* anhållne ingen, det må också vara hvem det vill, på något sätt att ofreda eller våldföra. Och om någon soldat fanns, som den ringaste oreda eller olägenhet förorsakat, blef han utan någon *pardon padoggerad.* Sedan jag ända till *Lappstrand* inrättat vägen så väl för de ankommande resande så ock för *correspondencen*, och allt det, hvad mig i min *Instruction* anbefallt, med all möjlig flit, så mycket som af en person vid en sådan vidlyftig och svår *Commission* görligt och möjligt varit, uträttat, reste jag tillbaka åt *Åbo* att afvänta de ankommande *Transporte*-fartygen, med hvilka jag till *Stockholm* ankom och slöt alltså denna resa den 24 Nov. 1721.

Abrah. Stein Meyer.

(Bilagor.)

N:o A.

Till alla Krono-betjenterne i gemen.

Till ödmjukt följe af deras *Excellenciers* de Högtförordnade fullmyndige Svenske gesandters mig meddelte befallning och *Instruction* beordras i hvart och ett härad, ända ifrån *Åbo* till *Tavastehus*, ifrån *Tavastehus* till *Kymmene-flod* och *Lappstrand* alla Krono-betjenterne.

1:mo. Att skyndsammast inkomma med berättelse till de snart ifrån Sverige öfverkommande Landshöfdingar om Ödes höet, som på åtskilliga ställen förnimmes vara samladt och tillhopa bragt, hvilket till vidare Höga Öfverhetens *Ordres* hålles i god och säkert förvar.

2:do. Huru mycket penningar, spannmål och fourage vid sista *Contributions* erläggande till Gref *Douglas* är aflefvereradt och huru mycket än deraf återstår.

3:tio. Att innehålla på vidare Kongl. M:ts Höga *Ordres* de sedan den 30 sistlidne Augusti intet utlefvererade eller hos Presterskapet stående utlagor af *contributionen.*

4:to. Att med lämpa och foglighet indrifva utlagorna af allmogen efter det sättet, som af Ryska *Gouvernamentet* härtills varit gängse.

5:to. Vid nästkommande kyrkodag låta *publicera* allmogen till efterlefnad det härhos följande *patentet* om fredens lyckliga afhandling, gifvandes deraf som ock af dessa *Ordres* med det aldra skyndsammaste *part* till alla härader och socknar, samt antyda dem, att de likaledes högre upp i landet denna kungörelse på behörigt sätt befordra.

6:to. Till en högnödig *correspondence* och de kommande resandes befordring beordnas Kronobetjenterne, vid de härtills vanliga ombyten och posthållen alltid tre eller fyra hästar i beredskap att hålla, dem resande dermed emot betalning att behjelpa. Härefter hafver sig Kronobetjenterna i alla stycken och mål med oförtruten flit och redlighet att rätta, så kärt dem är att bli ansedde som trogne undersåtare och undvika ett hårdt på tröghet och försummelse följande straff. Åbo den 28 Sept. 1721.

Abrah. Stein Meyer.
Commissarius ifrån Sverige.

N:o B.

Till alla Krono-betjenterne i gemen.

Till ödmjukt följe af deras *Excellenciers*, de högtförordnade fullmyndige Svenske gesandters mig meddelte befallning och *Instruction* beordras strängallvarligen i hvart och ett härad ända ifrån *Åbo* till *Tavastehus* alla Kronobetjenterne, ingen undantagandes, utan något dröjsmål och uppskof på alla

vanliga posthållen och ombyten ända till *Tavastehus* ifrån dernäst liggande och angränsande härader, socknar och gårdar att anskaffa och tillsammans bringa låta 1942 *L℔* hö, 113 t. hafra för Herr *General-Majoren Zekins Cavallerie*, som består af 2428 st. hästar, hvilka efter fredens lyckliga afslutande nu strax utur landet komma att *marchera*. Desslikes skola ock på alla ombyten och posthållen hållas i beredskap 20 st. hästar för Herr *General-Majoren Zekin*, så ock 10 st. dito för Herr *Öfversten Jerapkin*, som efter några dagars förlopp med ofvannämnde *cavallerie* lära komma *anmarcherandes*. I fall ingen Kronobetjente skulle vara tillstädes, så åligger i hvart och ett härad och socken befintlige Kyrkoherdar och Kapellaner jemte deras klockare den anstallt att förfoga, att ofvannämnde *fourage* må utan någon försummelse och det ringaste dröjsmål anskaffas och inhemtas. Kronobetjenterne skola vara pligtige och skyldige att göra sedermera en sådan *repartition* och indelning under allmogen, att den, som nu för »nägdens» *[nejdens* d. v. s. närhetens] skull kommer att lefverera mer än de andra aflägsne socknar, han derigenom intet må komma att lida, utan lika rätt med de andra i *fouragets* utdelande åtnjuta. Härhos följer de ofvanberörde högtförordnade *Ministres patent*, som med nästkommande kyrkodag i alla kyrkor på landet kommer att *publiceras* allmogen till efterlefnad. I öfrigt vill man förmoda, att som hvar och en lärer vara öm och ombeflitad nu vid detta tillfället att visa sin »förja» *[förriga]* lydnos pligt, så lärer ock ej underlåtas i behörig måtto att efterkomma, hvad Riksens fullmyndige *Ministres*, genom mig såsom förordnade *Commissarius*, dem anbefalla. Härefter hafva sig alla Kronobetjenterne i alla stycken och mål hörsamligen att rätta och draga noga försorg, att detta ofvannämnda *fourage* och hästar på hvart och ett posthåll anskaffas, så

kärt dem är att undvika ett hårdt på tröghet och försummelse följande straff. Åbo den 28 Sept. 1721.

Efter befallning

Abrah. Stein Meyer.

Commissarius ifrån Sverige.

Likalydande *Ordres* äro afgångne till alla Kronobetjenterne ända ifrån *Tavastehus* till *Lappstrand*. Och såsom 400 st. hästar komma dertill ifrån Wasa och 77 st. dito ifrån *Björneborg*, som gjorde tillsammans 2905 hästar; alltså beordrades Kronobetjenterne att anskaffa på hvart och ett posthåll ifrån *Tavastehus* till *Lappstrand* 2324 *L℔* hö, 129¼ t. hafra och de förberörde 30 st. hästar. Desslikes afgick *ordres* till Kronobetjenterne vid *Kymmene flod*, att de skulle anhålla allmogen i största hastighet af de nästliggande skogar att förfärdiga de nödiga flottor, hvarmed Hans *Czariske M:ts troupper* öfver vissa floder och strömmar skulle *transporteras*.

N:o C.

Anno 1721 d. 11 October.

Förteckning uppå de *Cosakiske* hustrur och pigor, som frivilligt till Ryssland medresa och omdöpte äro.
Katarina, 2 Anna, Arina, Alena, 5 Maria, Martha, Kristina 2 st.; — En piga vid namn Kristina och en piga Anna.

Förteckning uppå de *Cosakiske* hustrur och pigor, som icke äro omdöpte och frivilligt till Ryssland sig begifva.
2 Kristina, Maria; — En piga vid namn Barbara; än en piga Kristina; än en dito Brigitta. Hustru Maria. Noch en Maria. Noch en Elisabeth.

N:o **D.**

Anno 1721 den 10 Octob.

Förteckning uppå *Tavastehus* Stad och Slott, efter det tillståndet, hvarutinnan det sig nu befinner.

Byggnad.		Kyrkan. Trä.	Kyrkan. Sten.	Stenhus.	Källare.	Bebyggde stugor.	Ödelagde stugor.	Bebyggde hus.	Ödelagde hus.	Visthus.	Ödelagde visthus.	Stall.	Fähus.	Köp-bodar.	Badstugor.	Rundel.	Evärdelig (?)	Smidja.	Fähus.	Kamrar.	Pinehus.
Af Svenska	i Slottet ...	—	1	9	7	—	1	1	4	5	—	—	—	—	1	1	1	—	—	—	1
	i Nedergård.	—	—	—	1	1	—	—	1	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	i Staden ...	1	—	—	2	3	6	15	11	13	2	10	11	9	10	—	—	1	—	—	—
	och dem ...	1	1	9	10	4	7	16	15	18	2	11	11	9	11	1	1	1	—	—	1
Af Ryska	i Slottet ...	—	—	—	—	—	—	—	1	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	i Nedergård.	—	—	—	—	—	—	4	3	—	3	—	—	—	2	—	—	—	—	5	—
	i Staden ...	—	—	—	3	11	—	14	4	14	5	2	—	13	11	—	—	—	2	15	—
	och dem ...	—	—	—	3	11	—	18	8	19	8	2	—	13	13	—	—	—	2	20	—
Öfverallt Ryska och Svenska ...		1	1	9	13	15	7	34	24	38	10	13	11	22	24	1	1	1	2	20	1

Dass alles das, was auf der andere Seite specificiret und aufgezeichnet stehet, sich in *Tavastehus* befinde; attestire. Tavastehus den 13 October 1721.

Jacob Fos
Glas Meister.

Von dem Wohlgebohrnen Obristlieutenant und Commendante Herrn *Corret* habe ich die Stadt *Tavastehus* und das darin liegende Schloss, nach dem auf der andere Seite stehenden Abritz, richtigt entgegen genommen; welches ihm hiermit quittire. Tavastehus den 13 October 1721.

Abrah. Stein Meyer
Commissarius von Schweden.

Af Herr Commissarien *Stein Meyer* hafver jag undertecknad emottagit Staden *Tavastehus* och det derutinnan befintliga Slottet samt nycklarne dertill, efter den på andra sidan stående *specification*, hvarom jag all möjlig omvårdan draga skall, till dess Hans Kongl. M:ts befälshafvare och besättning hit ifrån Sverige anlända kunna; som attesteras. Tavastehus den 13 October 1721.

J. And. J. Sadeel.
Rect. schol. p. t. v. Praepos.

(En Bilaga på Ryska, med ofvanpå tecknadt N:o D, tyckes i korthet innehålla detsamma, som ofvanföre meddelade.

N:o **F.**

Såsom *Tavastehus* Stad, förmedelst Hans *Czariske M:ts trouppers* aftågande, är *evacuerad* och till Hans Kongl. M:t af Sverige återställd; Alltså lemnas denne Staden och Slottet, så ock de härtill behörige nycklar uti *Rectorens* Herr *Michael Sadels* omvårdnad och uppsigt, med anmodan, att han af all-

mogen förordna, och anskaffa låter 2:ne Länsmänner, 12 st. bönder, hvilka här i Staden omskiften skola hålla vakt och hafva uppsigt intill dess Kongl. M:ts befälshafvare och soldater ifrån Sverige hitöfver till dess besättning anlända kunna. Tavastehus den 18 October 1721.

Abrah. Stein Meyer
Commissarius ifrån Sverige.

N:o G.

I ödmjukt följe af deras *Excellenciers* de högtförordnade fullmyndige gesandters mig meddelte *Instruction* försäkras de här i Staden befintlige Köpmänner och *Marquetentare*, att de sin förriga handel och vandel nu som förr med all skydd, trygghet, säkerhet och tillåtlig frihet drifva och bruka kunna, utan att de på något sätt skola rubbas och skadas, så ock att de varor, som de ej kunna föra genast med sig, utan nödgas lemna uti vissa händer qvarstående, dem skola blifva på anfordran återställde och tillbaka lefvererade; som dem härmed och i kraft af detta förvissas. Tavastehus den 14 October 1721.

Abrah. Stein Meyer
Commissarius ifrån Sverige.

Materialier till Finska språkets ordbildningslära,

samlade af

Johan Reinh. Bergstadi.

Denna materialsamling för utredningen af Finska språkets ordbildningslära utarbetades af magister J. R. Bergstadi, såsom af dateringen synes, åren 1846 och 1847, under den resa han, i egenskap af biträde åt M. A. Castrén, gjorde till nordliga Siberien och ifrån hvilken han med bruten helsa och sjunket mod återvände i medlet af 1847. På återfärden uppehöll han sig någon tid i Kasan och ämnade begynna forskningar i kringboende Finska folkstammars språk, men nödgades öfvergifva företaget. Oblida förhållanden gjorde att närvarande samlings bearbetning tills vidare uppsköts, och den 13 Januari 1850 bortrycktes författaren genom döden, blott 29 år gammal, till stor afsaknad för Finska litteraturen, som kunnat hemta mycken vinst af hans grundliga förstudier, lefvande håg och lyckliga själsgåfvor. Kort före sin död hade han till subscription anmält en reseberättelse: *Matkamuistelmia itäisiltä mailta*, men äfven dennas redigerande måste han för sjukdom afbryta redan i början; sålunda var hans korta lif rikt på började företag och svikna förhoppningar, och i tryck återstår nästan intet minne af hans aktningsvärda forskningar. Hans efterlemnade handskrifter inköptes sedermera af bokhandlaren J. W. Lillja, som skänkte dem åt

Finska litteratursällskapet. Man har ansett denna uppsats, fastän ofulländad, vara ett godt förarbete i Finsk grammatik, välkommet för kommande bearbetare, och den framträder derföre nu nästan oförändrad sådan den af författaren i lifstiden nedskrefs.

Anm. Öfverallt i denna uppsats äro hårda och milda ändelser sammanförda under de förra, så att t. ex. under verba på *-un* eller *-aun* äfven verba på *-yn* eller *-äyn* förekomma, ehuru i rubriken endast den hårda ändelsen finnes angifven.

Verbernas bildning.

I. Verba på -un.

A. Inkoativa.

a) Primitiva: aadun, aatun, adun, aitun, ehdyn, eksyn, haidun, haihdun, hihdun, hiudun, hiun, hivun, huollun, häällyn, johdun, joudun, juudun, juuvun, juutun, jähdyn, jäähdyn, karsun, kartun, kasun, kestun, kestyn, kiihdun, kiihdyn, kiuhdun, kostun, kujun, kulun, kuunnun, lannun, lantun, leusun, leysyn, liestyn, liivyn, liudun, lohdun, luidun, luitun, luovun, mahdun, myrryn, myydyn, niellyn, nukun, nuudun, näännyn, paadun, paisun, piinnun, piinnyn, pinnun, pinnyn, puutun, raivun, riudun, rohdun, roidun, ruohdun, ryhdyn, ryydyn, räydyn, räystyn, räytyn, räädyn, sammun, satun, suutun, suuvun, synnyn, sytyn, säilyn, säpsyn, säylyn, tainnun, taivun, tartun, tauvun, terstyn, tidun, toitun, toivun, toinnun, totun, tyrtyn, uuvun, vaivun, vanun, venyn, viekun, vievun, viihdyn, viivyn, virun, väsyn.

b) Derivata af verba: estyn, haudun, hierryn, häädyn, höystyn, juohdun, juovun, juotun, kaadun, kastun, kestyn, kierryn, kiidyn, kuulun, kätkyn, käännyn, laannun, liidyn, liityn, löydyn, maistun, maitun, muistun, murrun, muutun, näyn, nävyn, paahdun, pahdun, painun, paistun, peityn, puutun, riennyn, saavun, siinnyn, siirryn, sorrun, suollun, suovun, syöksyn, syöstyn, syövyn, särjyn, särvyn, säryn, säästyn, taitun, taltun, tallun, tehvyn, tunnun, uinnun, valun, vietyn, voidun, voivun, vältyn, väännyn.

c) Derivata af andra ord: hellyn, hiuvun, hukun, hyydyn, hyödyn, juurrun, jäädyn, kaltun, kauhdun, kesun, kesyn, kiinnyn, koidun, korpun, koukun, kuivun, kuorrun, kur-

tun, kyllyn, kypsyn, köyhdyn, laannun, lahdun, laihdun, laiskun, lauhdun, lepyn, letyn, liedyn, liennyn, lietyn, liukun, liusun, lopun, luidun, luisun, luudun, luunnun, lymyn, löyhdyn, löyhkyn, maadun, miellyn, mustun, muunnun, myödyn, myönnyn, naatun, nestyn, nujun, nuorrun, nöhdyn, nöyrryn, piidyn, puollun, puudun, puunnun, pyörryn, päivyn, päädyn, rikun, ruohdun, ruostun, ränstyn, rääsyn, saastun, soivun, suostun, suistun, suorrun, säikyn, säädyn, säännyn, taajun, taannun, taurun, tullun, tuorrun, turtun, turvun, tuullun, tylsyn, tylstyn, tydyn, tyvyn, tyynnyn, tyystyn, tyydyn, täydyn, unnun, vahdun, vartun, varrun, verryn, vetyn, vedyn, vetkyn, vieryn, viihdyn, vyöryn, virkun, yhdyn, yllyn, yödyn, yönnyn, ärryn, äärryn.

B. Kontinuativa.

a) Som beteckna uthållande ljud, läte, buller: haukun, hiljun, hingun, hirnun, hirsun, hirun, huhun, hyhvyn, hyhyn, häyhyn, ihun, ihvun, inun, jongun, jylkyn, jyskyn, kaikun, kalkun, karjun, kiehun, kiljun, kirkun, kirskun, kolkun, kuikun, kukun, kuohun, kuorsun, kuorskun, loilun, mangun, mausun, myhyn, myljyn, myyvyn, mäikyn, mängyn, mäiskyn, märskyn, määvyn, naskun, naukun, nauvun, nihvun, niiskun, nurun, nurvun, nuurun, nuurvun, nyskyn, parun, paukun, piiskun, porskun, pyljyn, pärskyn, raa'un, raavun, raijun, raikun, rauvun, rauskun, riekun, rievun, riiskun, rongun, ronkun, rouskun, ryskyn, räikyn, räiskyn, räyskyn, räävyn, röhyn, röngyn, seuhun, solun, sorun, surun, tirskun, tiuvun, tyrskyn, tyytyn, tyydyn, tärskyn, vaa'un, vaavun, viiskun, viljun, vingun, viskun, viuhun, vohun, vongun, välhyn, välsyn, väävyn, yöryn, ähvyn, ärjyn, äryn, äyhyn, äyhvyn, äyskyn, öhvyn.

b) Som beteckna ett fortfarande vacklande, svängande, fladdrande, flammande: hehun, hehvun, heilun, heiskun, heljun, helkun, helkyn, hellun, hetkun, hiiskun, hodjun, hohun, hoilun, holkun, horjun, hudjun, huikun, huiskun, huljun, hulkun, huojun, hylkyn, hyllyn, hytkyn, häilyn, häälyn, hölkyn, höykyn, höylyn, järkyn, keijun, keikun, keinun, kellun, kiekun, kierun, kieryn, kiikun, killun, kitkun, kutkun, lehun, leijun, leiskun, lellun, lellyn, lensun, lepsun, lerkun, lerpun, liehun,

lierun, lieryn, liikun, lipun, livun, lirpun, liuhun, loikun, loiskun, longun, lonkun, lonsun, lorpun, loskun, ludjun, luskun, läikyn, läiskyn, läykyn, lötkyn, löyhyn, löykyn, möykyn, nilkun, notkun, nuokun, onnun, pyöryn, rehun, riehun, riipun, roikun, roiskun, suihun, sujun, säykyn, teikun, teiskun, torkun, tousun, tuudun, vellun, väivyn.

c) Öfriga kontinuativa: hähyn, häsyn, höngyn, hörkyn, korskun, nirun, nokun, parskun, pihvun, pirskun, piskun, puhun, purskun, pursun, sylkyn, tihun, tilkun, tipun, tiukun, tiuskun, torun, tuiskun, tuoksun, turskun, yrhyn, yryn, yrmyn.

C. Öfriga verba på -un.

Aalun, ammun, astun, asun, ehdyn, halvun, herun, hiilun, hosun, huovun, hyökyn, hyövyn, häyryn, höryn, höyryn, istun, juopun, kadun, kalun, kehun, kiilun, kiskun, kivun, kirnun, kidun, kohun, kutsun, kykyn, kysyn, kytkyn, kyylyn, kärkyn, kuulun, lausun, liipun, livun, mehun, melun, noidun, nuuskun, pahun, pahvun, puhun, puhvun, puskun, puuskun, pystyn, pysyn, pälyn, riisun, ryöpyn, situn, sivun, soljun, sorvun, suitsun, suoskun, syhyn, syyhyn, tajun, talun, tammun, torjun, tuutun, vaaksun, vartun, vihlun, vilkun, vilskun, vilun, vivun, virkun, väijyn, väikyn, väjyn, välkyn, värkyn, värvyn.

II. Verba på -stun.

A. Primitiva.

Hämmästyn, kiilistyn, kilpistyn, kitistyn, kitestyn, komestun, kukistun, kuupistun, kääkistyn, lahastun, lahistun, lakastun, lutistun, lytistyn, lyytistyn, mulistun, mullistun, nukistun, nykistyn, peljästyn, pillastun, pudistun, rahistun, rapistun, rauvistun, ravistun, rohistun, ropistun, ryytistyn, rättistyn, sovistun, surkastun, takistun, tursastun, tursistun, tylkistyn, önnästyn.

B. Derivata.

a) Af nomina på *as*, *es*, *is*, *os*, *us:* ahdistun, haurastun, huojestun, juovustun, kallistun, karmastun, kaunistun, kei-

kistyn, kiivastun, kirkastun, kompastun, kompistun, kutistun, liukastun, närkästyn, opastun, orastun, oudostun, paljastun, pensastun, puhdistun, raikastun, raitistun, rakastun, rampastun, rammistun, rikastun, sairastun, seijastun, seijestyn, se'estyn, taivastun, terästyn, tivistyn, turpastun, turvastun, tyyristyn, työlästyn, valmistun, varustun, vaurastun, vehmastun, vierastun, viisastun, vilpastun, vilvastun, vöyrästyn, vöyristyn.

b) Af nomina på *a:* ahvistun, aristun, haljastun, hallastun, hiljastun, hyvästyn, hädästyn, ihastun, ijästyn, ikävystyn, illastun, julmistun, kauvastun, kipristyn, kissastun, koirastun, kontistun, kukoistun, kummastun, kyllästyn, kylmistyn, kyyristyn, käyristyn, laahistun, laahastun, lakastun, liiastun, liivastun, livastun, livistyn, lommistun, matkastun, metsistyn, mutkistun, mykistyn, myöhästyn, niljastun, nilkastun, nirkastun, nyrkästyn, nurkastun, näljästyn, nälistyn, omistun, pahastun, piimistyn, pitkästyn, pohjastun, punastun, punistun, roukistun, rumistun, rymistyn, sikastun, soukistun, suoristun, tuimistun, tuskistun, tuskastun, tyhmistyn, tylsistyn, tönkistyn, vahvistun, vihastun, vähästyn, vääristyn, ällästyn, ällistyn.

c) Af nomina på *i* och *ia:* auristun, edistyn, haalistun, halistun, harmistun, hauristun, hengistyn, hengestyn, ilmestyn, irvistyn, jämistyn, kalpistun, kalsistun, kangistun, kapistun, karmistun, kauhistun, kellistyn, laimistun, lavistun, likistyn, luhistun, lähestyn, lähistyn, mielistyn, miehistyn, miehustun, nahistun, notkistun, pensistyn, penseistyn, pienestyn, pöyhistyn, rätistyn, räätistyn, sitkistyn, supistun, tonkistun, tyrmistyn, unestun,' uudistun, valistun, varistun, viilistyn, vilpistyn, virkastun, virkistyn, yhdistyn, ylistyn.

d) Öfriga derivata: ehkästyn, halistun, hallastun, hallistun, hirmustun, iskostun, karaistun, karistun, karpistun, kellastun, kiristyn, kiukustun, kohistun, kouristun, käpristyn, lahostun, luonistun, lyykistyn, menestyn, myrkistyn, nipastun, nurkastun, pollistun, puhistun, pullistun, puristun, pöhistyn, ravistun, riemastun, rohvaistun, rypistyn, ryppistyn, sinistyn, sovistun, tuhostun, varistun, viemistyn, vilustun, virkustun.

C. Utvidgningsformer.

Arkinustun, hengämystyn, luppamastun, nirkkamastun, närkämystyn, oukkamastun, oukkamustun, ruotomastun, surkamastun, surkamustun, äkämystyn, ällämöistyn.

III. Verba på -aun.

A. Primitiva.

Mytäyn, remppaun, renaun, riutaun, suivaun, sukaun, suipaun, suupaun, tukaun, tökäyn, utaun, väiläyn.

B. Derivata.

a) Af nomina på *a:* hairaun, hajaun, hiukaun, hiuvaun, hohkaun, hätäyn, ilmaun, kahmaun, kapaun, kylläyn, känsäyn, lapaun, napaun, nattaun, perstaun, peräyn, rampaun, rantaun, remaun, seisaun, sekaun, tunkkaun, turtaun, tuskaun, unkkaun, äkäyn.

b) Af verba på *an:* antaun, heittäyn, juottaun, jättäyn, kantaun, kylväyn, liittäyn, lyöttäyn, muuttaun, ottaun, peittäyn, pistäyn, valaun, vetäyn.

c) Af verba på *aan:* avaun, harhaun, heräyn, hiiaun, hurmaun, jakaun, karkaun, kehräyn, keräyn, lamaun, leikkaun, likaun, lisäyn, makaun, mukaun, mulkkaun, mutkaun, nakkaun, nenäyn, nuhraun, osaun, pakkaun, palaun, penkaun, perkaun, pilaun, pilkkaun, purkaun, pysäyn, raanaun, rampaun, rapaun, ravaun, rasvaun, salpaun, sieraun, sulaun, sysäyn, tahraun, takaun, tarkkaun, tasaun, telaun, tolaun, toljaun, tuhraun, vaivaun, vertaun, viskaun, vuovaun, vätkäyn.

d) Öfriga derivata: erkaun, eraun, happaun, harjaun, liikaun, nihkaun, piskaun, putkaun, pättäyn, rikkaun, suutaun, tyrmäyn, työläyn, vailaun, valpaun, valppaun, vieraun, vilpaun, vilppaun, väsäyn.

IV. Verba på -aunnun, -aannun.

A. Primitiva.

Eltaunnun, hailaannun, paltaannun, remaannun, renaannun, surkaannun.

B. Derivata.

a) Af nomina på *a:* ahvaunnun, hajaunnun, hallaannun, harvaannun, heraannun, hillaannun, hohkaannun, hätäynnyn, ikäännyn, ilmaunnun, iltaannun, kapaunnun, kissaunnun, kontaannun, kylläännyn, känsäännyn, käsnäännyn, lapaunnun, nalvaannun, napaannun, nattaannun, nihkaannuu, niljaannun, nokkaannun, nuohaannun, näljäännyn, nälväännyn, pehkaannun, perstaannun, rammaunnun, rantaunnun, seisaannun, sekaunnun, tehkäännyn, tunkkaunnun, tuskaunnun, äkäynnyn.

b) Af verba på *aan:* avaannun, enäännyn, haaskaannun, harhaunnun, harmaannun, hiiaannun, hukkaunnun, jakaannun, kasaannun, keräännyn, kiivaannun, lamaannun, liimaannun, lisäännyn, loukkaannun, makaannun, matkaannun, mukaannun, mutkaannun, osaannun, peräännyn, purkaannun, pysäännyn, rampaannun, sakaannun, tahraannun, tasaunnun, telaunnun, tomsaannun, tuhraannun, vaivaannun, viskaunnun.

c) Öfriga derivata: eraunnun, erkaunnun, happaunnun, hapaannun, harjaannun, härskäännyn, istaannun, kylväännyn, raskaunnun, rikkaannun, riutaannun, valjaannun, valpaannun, valpaunnun, vetäännyn, vieraannun, vilpaunnun, vilpaannun.

V. Verba på -eun, -iun.

A. Primitiva.

Houhteun, houteun, huolevun, kiteyn, kopeun, murteun, myteyn, päteyn, siereyn, sukeun, säkeyn, tyreyn.

B. Derivata.

a) Af nomina på *i* och *ia:* keskeyn, koteun, kynteyn, leveyn, maahiun, mahiun, saviun, sileyn, synkeyn, turpeun, luuleun, tympeyn, tyrmeyn.

b) Af verba på *en, in:* imeyn, kuoleun, kääriyn, laskeun, oleun, paueun, sopeun, tastiun, tekeyn, tukkeun, tuleun, tunkeun.

c) Öfriga derivata: aseun, hauteun, iskeyn, känseyn, palkiun, pääteyn, rampiun, ratkeun, tuoreun, turmeun, turmiun, vahtiun, vanheun.

VI. Verba på -eunnun, -eennun, -iunnun.

A. Primitiva.

Huoleennun, ruopeennun, surkeennun.

B. Derivata.

a) Af nomina på *i* och *ia:* alkeennun, kapeennun, keveennyn, korkeennun, laveennun, leveennyn, nahkeennun, pimeennyn, sakeennun, suppeennun, suureennun, synkeennyn, tuleennun, tuleunnun, turpeennun, tuuleennun, yhteyunyn, ylpeynnyn, ylpeennyn.

b) Af verba på *en*, *in:* kuoleennun, laskeennun, oleennun, oppeennun, ratkeennun, särjeennyn, tastiunnun, tekeennyn, tuleennun.

c) Öfriga derivata: aleennun, aseennun, eneennyn, hierreennyn, hoikeennun, kureennun, laiheennun, toiveennun, tuoreennun, turmeennun, turpeennun, turveennun, tylseennyn, väheynnyn.

VII. Verba på -oun.

Ajoun, hajoun, hautoun, hienoun, hieroun, hikoun, isoun, jakoun, jauhoun, kammoun, kirvoun, kokoun, kuloun, lahkoun, lahoun, lakoun, lenkoun, likoun, lumoun, luokoun, maloun, nivoun, palkoun, pikoun, pilkkoun, pöhöyn, reutoun, rikkoun, sakoun, seuhtoun, sitoun, sivoun, tihoun, turvoun, vahtoun, valoun, vesoun.

VIII. Verba på -ounnun, -oonnun.

Hajounnun, halounnun, hautounnun, heikkounnun, hienounnun, hierounnun, hilloonnun, huonoonnun, isoonnun, kehnoonnun, ketoonnun, kirvoonnun, kokounnun, korkounnun, rikkounnun, sakounnun, tajounnun, turvounnun.

IX. Verba på -tun.

A. Verba på -atun, -aitun.

Ahvaitun, kahmatun, kasatun, kevätyn, näivätyn, parratun, räivätyn, sieratun, varatun.

B. Verba på -etun.

Ahvetun, ajetun, asetun, erhetyn, haudetun, helletyn, hierretyn, hometun, jähmetyn, jäletyn, kangetun, karetun, kentetyn, korretun, kovetun, kuivetun, kuuletun, kylmetyn, menetyn, murhetun, mustetun, nurmetun, näivetyn, perhetyn, päivetyn, sieretyn, tuletun, tyretyn, vedetyn, yletyn.

C. Verba på -itun.

Hellityn, irvityn, kauhitun, känsityn, mahitun, nurmitun, pouditun, päivityn, talvitun, tulitun.

D. Verba på -otun, -oitun.

Ahavoitun, ahvoitun, hiotun, huoloitun, hurmoitun, jauhoitun, kahmoitun, kahnoitun, kahoitun, karvoitun, kedotun, kilsotun, kohotun, kokkaroitun, kontotun, kuurotun, kuuroitun, nahoitun, neulotun, nevoitun, paakioitun, parroitun, pulloitun, pöhötyn, pörhötyn, pörrötyn, rammoitun, rasvoitun, rohdotun, ruohoitun, ruskoitun, sammaloitun, sannoitun, sierotun, tierotun, tilsoitun, ulotun, unhotun, varoitun, vesoitun.

E. Verba på -utun.

Savutun, vilutun.

X. Verba på -llun.

Hivellyn, humallun, imellyn, jotkellun, kimmellyn, kymmellyn, mukellun, nisellyn, nivellyn, palellun, puhellun, puhallun, sammallun, turmellun.

XI. Verba på -rrun.

Huimerrun, kaharrun, keperryn, kiperryn, kiverryn, kokarrun, kumarrun, kymärryn, kämärryn, käpärryn, käperryn, muserrun, mykärryn, puserrun, pökerryn, taaverrun, takerrun, tannerrun, teperryn, tommerrun, tuperrun, viherryn, äverryn.

XII. Verba på -nnun.

-ntu-

A. Primitiva.

Hämmennyn, kohennun, korvennun, kärvennyn, lauvennun, markinnun, masennun, mytinnyn, palennun, rakennun, vaimennun.

B. Derivata.

a) Af nomina på *a:* halvennun, kaljennun, kovennun, kuumennun, kylmennyn, lievennyn, lievynnyn, märjännyn, mädännyn, pahennun, pidennyn, rumennun, rusennun, soukennun, syvennyn, tuhmennun, tummennun, tyhjennyn, tyhmennyn, vahvennun, vaivennun, vanhennun, vihannun, vähennyn.

b) Af nomina på *i, ia:* himennyn, himmennyn, kalsennun, kavennun, kypsennyn, likennyn, lähennyn, lämminnyn, ojennun, oijennun, pehmennyn, pienennyn, rohjennun, silennyn, sokennun, tihennyn, ylennyn, ylönnyn.

c) Öfriga derivata: huojennun, kiukunnun, ko'onnun, kädjynnyn, liemennyn, lymynnyn, murennun, ohennun, paksunnun, parannun, tyvennyn, varvennun.

XIII. Verba på -aan, -ajan.

A. Primitiva.

a) Transitiva: ahtaan, arvaan, haappaan, haiskaan, hakkaan, halvaan halaan, hanskaan, haukkaan, hiiaan, hintsaan, hoivaan, holvaan, huijaan, huimaan, huumaan, hylkään, hyssään, hyömään, härhään, härnään, jakaan, jamaan, järsään, kaappaan, kaipaan, kalttaan, kerjään, kiemaan, kitsaan, kolhaan, koomaan, koppaan, korjaan, korvaan, kostaan, kuhjaan, kuppaan, kyhään, käylään, lainaan, lappaan, leikkaan, loihkaan, lommaan, loukkaan, lukkaan, lykkään, masaan, mossaan, muikkaan, muiskaan, mulkkaan, muokkaan, mättään, myöhään, möykkään, möyrään, naappaan, nakkaan, nappaan, naskaan, nirhaan, nuhraan, nuohaan, nuoppaan, nyhkään, paiskaan, paittaan, palvaan, parjaan, peijaan, penkaan, penään, perkaan, purkaan, puuhaan, puujaan, raappaan, rainaan, raivaan, ransaan, rapaan, riivaan,

rillaan, risaan, roimaan, roppaan, rouhaan, rynkään, ryntträän, ryyppään, rähmään, rääkkään, räättään, saalaan, salvaan, sieppaan, sieraan, silaan, silpaan, sivaan, soimaan, solkkaan, solvaan, suijaan, sysään, syymään, säippään, tahraan, tallaan, tapaan, temmaan, tihraan, tirpaan, tohvaan, tokaan, tolaan, toukaan, toukkaan, tuhlaan, tuhraan, tursaan, tuuhaan, tykkään, tyrkkään, tyssään, tähtään, valkkaan, vennään, viemaan, vieppaan, viippaan, virkkaan, viskaan, vuolaan, vänttään, vätkään, vääjään, änkään.

b) Intransitiva: haukkaan, havaan, hilaan, hinaan, hoikkaan, hoilaan, hoipaan, hoivaan, hoksaan, hollaan, horaan, huikkaan, huilaan, huinaan, hulaan, humaan, huokaan, huopaan, huraan, hurraan, huuvaan, hyppään, hyrään, hytään, hyökkään, häilään, ihkaan, jaahaan, jaamaan, jahkaan, jahmaan, jankkaan, janttaan, jaraan, jymään, jyskään, jysään, jytään, jämsään, järään, jäynään, jöhmään, kahaan, kahlaan, kajaan, kalaan, kalkkaan, karaan, karkaan, kasvaan, kehtaan, keisaan, kieppaan, kihaan, kihnaan, kilkaan, kippaan, kirmaan, kirpaan, kitaan, kolaan, komaan, kuhaan, kuihkaan, kuiskaan, kulaan, kumaan, kuohaan, kuorsaan, kupaan, käpään, laahaan, lakkaan, leijaan, leimaan, leiskaan, liikaan, liikkaan, leippaan, lohtaan, loskaan, lotajan, loukaan, luihkaan, luijaan, luiskaan, luukkaan, luoppaan, lyhään, läiskään, lääppään, makaan, meiskaan, melskaan, myrään, mässään, naraan, norkkaan, norppaan, norskaan, nuraan, nurraan, nutrajan, ohkaan, osaan, palaan, pauhaan, paukkaan, pohvaan, pujaan, pyrään, pöyhään, rataan, reijaan, reikkaan, reiskaan, riekkaan, ritajan, roinaan, roiskaan, rotajan, ruhjaan, ruskaan, ryskään, ryymään, rävään, salvaan, siekaan, siuhaan, sohlaan, somlaan, sonkkaan, talvaan, tammaan, tassaan, tauhaan, teijaan, teiskaan, telmaan, tepsaan, teuhaan, tienaan, tieraan, tirkkaan, touhaan, tutaan, tärään, tömsään, töyvään, uikkaan, uinaan, vapaan, venään, vilaan, vohkaan, voikkaan, välhään, välkkään, välsään, välään, öhkään, öyhkään, öykkään.

B. Derivata.

a) Af nomina på *a*. 1:o. Transitiva: ahmaan, aitaan, epään, haaskaan, haavaan, haittaan, hakaan, hankaan, haraan,

harjaan, harmaan, hauskaan, hautaan, helaan, hellään, herjaan, hiivaan, hiukaan, hiukkaan, houkkaan, hukkaan, huomaan, hupaan, hurjaan, hurmaan, hyvään, höylään, ihraan, ivaan, jataan, jyvään, kaarnaan, kasaan, kaulaan, kaunaan, kauppaan, kehrään, kelaan, kertaan, kerään, kesään, kihlaan, kinkaan, kirjaan, kiusaan, kohtaan, kolkkaan, korvaan, kouraan, kuivaan, kultaan, kummaan, kuoppaan, kuormaan, kuumaan, kuvaan, kylmään, kynään, kääppään, lahjaan, lainaan, lamaan, lataan, lauttaan, liekaan, liimaan, likaan, lisään, lokaan, lupaan, läjään, löysään, mittaan, moskaan, mukaan, multaan, muokkaan, murhaan, murskaan, mustaan, mutkaan, määrään, naaraan, nastaan, nauhaan, naulaan, nuraan, nuuskaan, ohjaan, pahnaan, paikkaan, paijaan, palkkaan, perään, piittaan, pilaan, pilkkaan, pohjaan, porkkaan, punaan, pönkkään, raanaan, raippaan, raiskaan, rajaan, rampaan, rasvaan, rauhaan, roskaan, roukaan, ruunaan, räppään, sahaan, salaan, salpaan, saunaan, saumaan, sauvaan, seunaan, seuraan, siimaan, silmään, sokaan, somaan, suojaan, suolaan, suovaan, surmaan, syrjään, tahmaan, takaan, tarkkaan, tasaan, telaan, tervaan, terään, tilkkaan, tuhkaan, tuimaan, tukkaan, tulppaan, turvaan, tuumaan, unkaan, vaajaan, vaaksaan, vaarnaan, vaivaan, vakaan, valtaan, vammaan, vapaan, varaan, vastaan, vertaan, vetkään, vihaan, viittaan, vimpaan, vimmaan, virtsaan, vouraan, vuokraan, välppään. — 2:o. Intransitiva: harhaan, heinään, herään, hikkaan, hoilaan, hoivaan, hornaan, huhkaan, hujaan, huoraan, hyrrään, hälppään, häppään, höpsään, ikään, juhlaan, jutaan, kakkaan, kalaan, keikkaan, kiimaan, kinaan, kirraan, kisaan, kohvaan, konttaan, loukkaan, lonkkaan, losaan, löhkään, löyhkään, löykkään, matkaan, melaan, myyrään, myötään, mäihään, määhään, mölään, nauhaan, nenään, niuhaan, nojaan, noppaan, nulkkaan, nuokkaan, perään, piraan, poraan, poukkaan, puhkaan, pulaan, puuskaan, pärrään, rehmään, ruikkaan, rupaan, ryönään, räikkään, räiskään, räivään, räyhään, räävään, röyhään, saarnaan, saunaan, silpaan, sulaan, taikaan, taljaan, tihmaan, tolmaan, tomsaan, uhkaan, uhmaan, vahlaan, vajaan, varaan, veikkaan, vihjaan, vihmaan, virtaan, virtsaan.

b) Derivata af andra ord: alkaan, atvaan, avaan, enään, hajaan, halaan, hasaan, helään, helppaan, henkään, holaan,

homsaan, houraan, huiskaan, huomaan, hämään, johtaan, kiivaan, koukkaan, kählään, lemaan, lepään, levään, myllään, nyrhään, näppään, pelkään, pysään, raanaan, ramaan, ruiskaan, ruohkaan, rosvaan, rääppään, röykkään, sakaan, suikkaan, särään, tomaan, veisaan, äkkään, ärään.

XIV. Verba på -oan, -oon.

A. Primitiva.

a) Transitiva: holhoon, kaipoon, kajoon, kalpoon, lainoon, lumoon, nilkoon, niukoon, piikkoon, pikoon, rankoon, rapoon, reutoon, sikoon, silpoon, survoon, tarpoon, tuohoon, vihloon.

b) Intransitiva: ammoon, hyökköön, kaikkoon, kaikoon, kajoon, kakoon, kalkoon, karkoon, karkkoon, kasoon, katoon, kimmoon, kirpoon, kirvoon, liemoon, liippoon, luhjoon, putoon, puuhoon, rypöän, sinkoon, sirkoon, siukkoon, tammoon, taukoon, tyköän, uppoon, vajoon.

B. Derivata.

a) Af nomina på *o*. 1:o. Transitiva: halkoon, hilloon, himoon, katkoon, kirjoon, kiroon, kokoon, koloon, kumoon, kurmoon, laistoon, lakoon, linkoon, litoon, luokoon, malkoon, paittoon, pakkoon, patoon, peittoon, piiloon, pilkkoon, pinoon, pivoon, pulloon, rahnoon, rakoon, routtoon, rukoon, runoon, ruokkoon, siivoon, tahkoon, tarjoon, tenhoon, toukoon, tuhoon, tönköän, vainoon, vakoon, varjoon, verhoon, vetoon, vinoon, vuoroon. — 2:o. Intransitiva: aaltoon, aikoon, hennoon, isoon, jakoon, janoon, kaimoon, kammoon, keikkoon, keltoon, kohoon, kurmoon, lahoon, likoon, menoon, noroon, paastoon, pakoon, piiloon, raivoon, remoon, sakoon, samoon, siroon, ujoon, vaaksoon, vahtoon, valoon, venkoon, vihoon.

b) Öfriga derivata: 1:o. Transitiva: asoon, haroon, hiukoon, hiukkoon, jamoon, kankoon, karvoon, kertoon, meloon, napoon, niuhoon, paloon, rasvoon, vartoon, vieroon.

— 2:o. Intransitiva: auroan, hajoon, hikoon, keikoon, lihoon, muikoon, piroon, pisoon, poukkoon, sekoon, tajoon, valoon, varoon, vesoon, vippoon, virkoon.

XV. Verba på -ean, -een, -ian.

A. Primitiva.

Herkeän, herkiin, huikean, härkeän, häviän, höltiin, katkean, kerkeän, kerkiin, kiipeen, kutian, kurniin, kykeän, käkeän, käpeän, lankean, laukean, liukean, niukean, olkean, ratkean, raukean, repeän, riukean, rupean, rypeän, salvean, sikeän, sikiän, sukean, säkeän, tunkean, tymeän, virpiän.

B. Derivata.

a) Af nomina på *i, ia*: aukean, aurian, eriin, eriän, halkean, helteen, heltiin, hirviän, hirveen, häpeen, ilkeen, julkeen, kankeen, kehkiän, kopean, kosian, kypseän, kyytiän, kärkeän, leviän, lihjeen, lyyliän, lämpeän, lämpiän, läpiän, mahian, nokean, oikean, pehmiän, pehmeän, pikiän, pikeän, pimeän, poikkean, puhkean, rohkean, sakean, sappean, savean, selkeän, selkiän, selviän, sokean, solmian, solmean, suvean, syleän, talian, telkeän, tyveän, umpean, vihtiän, vireän, virkiän, virkeän, ylpeän.

b) Öfriga derivata: hiukean, kiireen, lohkean, lommean, piimiän, seikeän, suovian, syveän, vaikean, vaikkean, valean.

XVI. Verba på -uan, -uun.

A. Primitiva.

a) Transitiva: ammuun, ampuun, kahmuan, kaluan, kimpuan, kohmuan, muljuan, rapuan, reutuan, ryhmyän, silpuan, sivuan, taluan, vihluan.

b) Intransitiva: atuun, hiruan, huhuan, hymyän, hyökyän, hälyän, jyryän, kaamuan, kahuan, kojuan, kajuan, komuan, kasuan, kimmuan, kirpuan, kirppuan, kohmuan, kurnuan, lansuan, leimuan, liukuan, lyökyän, mekuan, meluan, meruan, mesuan,

meuruan, mojuan, mosuan, posuan, purhuan, pursuan, putuan, pyljyän, pyylyän, resuan, rimuan, riutuan, seuhuan, sohuan, suhnuan, suitsuan, temuan, tupruan, tursuan, uppuan, valuan, vanuan, älmyän.

B. Derivata.

a) Transitiva: ahmuun, ajuan, haalluan, haluan, juoruan, juttuan, kirnuan, kohnuan, kurmuan, loruan, losuan, lupuan, miiluan, paaluan, piiluan, pilkkuan, pilppuan, pumppuan, pystyän, pölkkyän, pöllyän, rehuan, risuan, rojuan, sauvuan, siipuan, suljuan, suoskuan, suppuan, sylttyän, taamuan, tajuan, vainuan, vipuan, voruan, älyän.

b) Intransitiva: aaltuun, haamuan, hahmuan, heluan, häyryän, höyryän, juomuan, karjuan, kartuan, katkuan, kiemuan, kilmuan, kipuun, kiruan, kiukkuan, kohuan, koukkuan, kuiluan, lemuan, lipuan, liuhuan, loruan, lymyän, marnuan, mauruan, mahuan, messuan, metuan, mouruan, myrskyän, märyän, mölyän, nujuan, pusuan, pelmuan, purkuan, pyryän, rajuan, remuan, repsuan, rumpuan, rytyän, rämsyän, räyhyän, römyän, rönsyän, samuan, silpuan, silppuan, sivuan, sumuan, sylttyän, tauruan, tihmuan, tihruan, tilkkuan, tiukkuan, tuhuan, tuittuan, tuiskuan, tupsuan, uhkuan, vahtuan, virkuan, viruan.

XVII. Verba på -otan, -oitan.

A. Transitiva primitiver.

Harjoitan, haukotan, inhotan, juopotan, juumotan, kirvoitan, kokotan, kolotan, kurmotan, kökötän, mojotan, nuiskotan, odotan, osotan, peipotan, riepotan, ripoitan, sikotan, tioitan, torkotan, tärkötän, ulotan, unhotan.

B. Transitiva derivater.

a) Derivata af nomina på *o* och verba på *on* och *oan*. 1) Af nomina på *o:* armoitan, ehdotan, ha'oitan, helpotan, hulpioitan, höistötän, höystötän, iloitan, kahoitan, katotan, kervotan, kiskotan, konhotan, kouhotan, kulotan, kuroitan, pingotan, pokotan, porotan, pöhötän, pörrötän, roistotan, ruohoitan, sakotan,

siirotan, tanotan, torrotan, vahdotan, veulotan. — 2) Af verba på *on:* haudotan, hiotan, kiskotan, kudotan, ku'oitan, ryvötän, seisotan, sidotan, ulvoitan, valvoitan, vannoitan. — 3) Af verba på *oan:* pudotan, sinkoitan, tauvotan, upotan, vajoitan. — 4) Af såväl nomina på *o*, som verba på *on:* jauhotan, kydötän, neuvotan, ta'otan, toivotan, uskotan, vellotan. — 5) Af nomina på *o* och verba på *oan:* aallotan, kadotan, kohotan, lioitan, pakotan, pinotan, ra'otan, runotan, sakoitan, varjotan, vuorotan. — 6) Af såväl nomina på *o*, som verba på *on* och *oan:* aivotan, kammoitan, lahoitan, piilotan, verhoitna.

b) Af nomina på *a* härledas följande verba på *oitan:* 1) Af substantiva på *a:* ahvoitan, haaroitan, haavoitan, hajotan, hioitan, hikotan, hopioitan, ilmoitan, kapotan, kilvoitan, kirjoitan, lahjoitan, laidotan, laudotan, lihoitan, lonkotan, nahoitan, nauhoitan, nauloitan, nikotan, paidotan, pajotan, paloitan, pauloitan, pihoitan, piukotan, poukotan, raavoitan, rajoitan, rasvoitan, rauhoitan, raudoitan, ripotan, sannoitan, saunoitan, sekoitan, sioitan, silloitan, talloitan, teloitan, teroitan, tiloitan, tilkoitan, tuhvoitan, tusinoitan, uhotan, vaajoitan, vaaroitan, vallotan, varotan, velvotan, vervoitan, vihoitan, viihkotan, viitotan, vioitan. — 2) Af adjektiva på *a:* aroitan, kuumoitan, lujoitan, pahoitan, tarkoitan, tasoitan, veteloitan.

C. Intransitiva.

a) Primitiva: hassotan, huohotan, kaakotan, kallotan, kaskotan, kiimotan, kikotan, kilotan, kiiskotan, kojotan, kollotan, komotan, kotkotan, käyhötän, könötän, körötän, lallotan, lehotan, leitsotan, lihjoitan, lihvoitan, läähötän, möhötän, norvotan, nuijotan, nyrrötän, paapotan, papotan, piipotan, popotan, puhotan, puuhotan, pällötän, pöpötän, raapoitan, rehotan, reikotan, remoitan, retkotan, riipotan, rötkötän, röykötän, toljotan, touhotan, töllötän, vaapotan, ällötän.

b) Derivata: aluvoitan, ammotan, hahotan, hassotan, hehotan, heloitan, hohotan, hoikotan, hoilotan, hollotan, holotan, honotan, hopotan, hopsotan, hototan, hölpötän, hölötän, höpötän, hörkötän, hössötän, jurotan, kaihotan, kellotan, kenotan, kutjotan, kuumotan, lengotan, lerotan, lingotan, lohotan, lojotan,

lollotan, lopotan, lorotan, mökötän, niuhotan, nohotan, nokotan, nolotan, norkotan, norotan, ohotan, oijotan, persotan, pujotan, pullotan, punoitan, ramoitan, sikoitan, siuhotan, solotan, sonkotan, sopotan, sorotan, tehotan, tohotan, venotan, vihoitan, vihavoitan, voivotan.

Efter betydelsen delas Intransitiva på *otan* och *oitan* i följande klasser:

a) Såsom bestämningsord (deskriptiva) till andra verber nyttjade: (nauran) hahotan, hehotan, hohotan, rehotan, reikotan, retkotan; — (laulan) heloitan, jorotan, lorotan; — (puhun) hollotan, holotan, honotan, hopotan, hototan, hölpötän, hölötän, höpötän, lerotan, lohotan, lopotan, möhötän, paapotan, papotan, pullotan, sonkotan, sopotan; — (juoksen) hölpötän, hössötän, kaihotan, lingotan, piipotan; — (itken) hölötän, kalotan, kollotan, lallotan, lollotan, nyrrötän, ällötän; — (makaan) kellotan, körötän, lengotan, lojotan, jorotan, lorotan, mökötän, reikotan, remoitan, retkotan, rötkötän, venotan; — (käyn) kojotan, körötän, lingotan, nyrrötän, vaapotan; — (istun) kenotan, könötän, jurotan, körötän, nolotan, norkotan, nokotan, nökötän; — (palan) hehotan, heloitan, hollotan, kiimotan, kilotan, komotan, kuumotan, rehotan, remoitan; — (kasvan) aluvoitan, lehotan, leitsotan, puhotan, puuhotan, tehotan, vihoitan, vihavoitan; — (lyön) hossotan; — (hengin) huohotan, läähötän; — (haukun) hollotan; — (syön) lopotan.

b) Verba, som utmärka tröghet och långsamhet: hopsotan, lohotan, möhötän, norvotan, raapoitan, ramoitan, riipotan, toljotan, töllötän.

c) Verba, som utmärka ett ljud eller läte: t. ex. härkötän, kaakotan, kikotan, kotkotan, möhötän, mökötän, pöpötän, röykötän, siuhotan, solotan, sorotan, tohotan, touhotan — jemte de från interjectionen afledda: hoikotan, hoilotan, nohotan, ohotan, oijotan, voivotan.

d) Öfriga intransitiva: ammotan, kaskotan, kiiskotan, kutjotan, käyhötän, lihjoitan, lihvoitan, niuhotan, nokotan, norotan, nuijotan, persotan, pujotan, punoitan, sikoitan.

XVIII. Verba på -utan.

A. Primitiva.

Hassutan, heidytän, hieputan, hipsutan, hissutan, husutan, hututan, häkytän, härsytän, jarnutan, karnutan, kitjutan, kuihutan, kuoputan, kuskutan, laputan, lapsutan, linkutan, lopsutan, lupsutan, tyllytän, lyyrytän, läpytän, mangutan, matsutan, murrutan, mutjutan, mutsutan, nalkutan, naputan, narkutan, nutkutan, nyrrytän, pulputan, ratkutan, reikutan, reiskutan, reipsutan, rytkytän, röyhytän, röykytän, susutan, säyhytän, säyrytän, tankutan, taputan, teputan, turkutan, tyrkytän, vaaputan, vaikutan, änkytän.

Anm. Dessa verba hafva mest en freqventativ betydelse; derjemte äro de flesta af dem intransitiva.

B. Derivata med transitiv betydelse.

a) Af nomina på *u* deriveras: arkutan, halutan, hirmutan, housutan, hullutan, huntutan, häyrytän, hötytän, höyrytän, kahutan, kimputan, koulutan, kulkutan, kärrytän, kärytän, liejutan, liekutan, loukutan, lymytän, läksytän, löylytän, ma'utan, mulkutan, myllytän, myrkytän, myrskytän, mytytän, paanutan, pajutan, pillutan, pyrytän, pystytän, pöllytän, ruiskutan, ryöpytän, savutan, sälytän, tajutan, tihutan, tikutan, tilkutan, tomutan, tuoksutan, tupsutan, tuudotan, uhutan, varvutan, viirutan, vilutan, vivutan, virkutan, älytän.

b) Af verba på *un:* adutan, ajetutan, eksytän, erhetytän, estytän, haukutan, heilutan, helkutan, hepsutan, herutan, hetkutan, hiiskutan, hirnutan, hivutan, holkutan, homehdutan, hometutan, horjutan, hudjutan, huiskutan, hukutan, huljutan, hulkutan, huojutan, hylkytän, hytkytän, hyydytän, hyödytän, häsytän, hädästytän, häälytän, hölkytän, höykytän, höylytän, höystytän, ihastutan, istutan, joudutan, juovutan, juututan, jähdytän, jähmetytän, järkytän, jäädytän, kaikutan, kalkutan, kalpistutan, kartutan, kallutan, kestutan, kestytän, kesutan, kiehutan, kiekutan, kiikutan, kiilutan, kiljutan, kirskutan, kidutan, kolkutan, kostutan, kulutan, kuohutan, kutkutan, kuulutan, kyllytän, kyllästytän, kypsytän, kysytän, kytkytän, kyylytän, käännytän, köyhdytän, lahdutan, laihdutan, laihetutan, lannutan, lauhdutan, lausutan, lep-

sutan, lepytän, lerkutan, lerputan, liehutan, linnytän, lierutan, liestytän, liikutan, lirputan, liuhutan, lohdutan, loikutan, lorputan, lusvutan, luskutan, läikytän, lötkytän, löydytän, löyhdytän, löykytän, maadutan, mahdutan, menestytän, miellytän, muistutan, mustutan, myödytän, myönnytän, nestytän, niisutan, niiskutan, noidutan, nukutan, nuokutan, nourrutan, närkästytän, näännytän, nöhdytän, nöyrrytän, onnutan, paadutan, pahdutan, paisutan, parskutan, parutan, pirskutan, piskutan, pudistutan, puhutan, pursutan, puunnutan, puututan, pysytän, pyörytän, pyörrytän, raavutan, riekutan, rievutan, riiskutan, riputan, ruostutan, ryydytän, saavutan, saastutan, sammutan, satutan, sivutan, soivutan, suostutan, suovutan, suututan, syhytän, sylkytän, synnytän, sytytän, säilytän, säädytän, taivutan, taltutan, talutan, tartutan, tiputan, tirskutan, tiukutan, toivutan, torkutan, totutan, tousutan, turvutan, turskutan, tyrtytän, tydytän, tyystytän, tyydytän, täydytän, uinutan, ulotutan, unhotutan, unehdutan, uuvutan, vaavutan, vaivutan, valutan, vanutan, vellutan, venytän, vetytän, viihytän, viivytän, vilkutan, vilskutan, vingutan, virutan, voidutan, voivutan, vyörytän, väijytän, välkytän, väsytän, väävytän, yhdytän, yllytän, yödytän, ärkytän, ärrytän, ärsytän.

c) Medelbart transitiva verber (effektiva), bildade ur imaginära former: aivastutan, ajatustan, haetutan, katsotutan, kuljetutan, kuohitutan, kuulututan, kylmetytän, nikotutan, nostutan, oksennutan, pamahdutan, porotutan, venyhytän, väristytän.

C. Derivata med intransitiv och freqventativ betydelse.

a) Af nomina härledas: hapsutan, hamsutan, hoputan, hopsutan, huilutan, hulmutan, jatkutan, jaukutan, jorutan, jutkutan, jänkytän, kalkutan, kitkutan, kormutan, kornutan, kutjutan, larutan, liirutan, liputan, loilutan, lorutan, lönkytän, marutan, mourutan, myrrytän, möykytän, naskutan, nauskutan, nilkutan, nirsutan, noputan, pumputan, puputan, remputan, repsutan, ressutan, ripsutan, tuhutan, tuiskutan, tyytytän, uikutan, uukutan, viiskutan, viskutan.

b) Såsom biformer till andra verba förekomma: hyrrytän, hyssytän, härnytän, jankutan, kaaputan, kihnutan, kohnutan,

kopsutan, kuikutan, kuiskutan, kurnutan, köykytän, loiskutan, loskutan, maiskutan, matkutan, murrutan, nakutan, napsutan, niekutan, nurrutan, nuuskutan, nytkytän, paukutan, piiskutan, rouskutan, rongutan, ropsutan, rouskutan, ruikutan, ruoputan, ryngytän, ryskytän, rytkytän, räikytän, räiskytän, räpytän, räpsytän, röngytän, sonkutan, säikytän, säpsytän, sävytän, säykytän, tassutan, tissutan, tokutan, tuhrutan, tuikutan, tykytän, tyrkytän, vätkytän.

D. Öfriga derivata.

Hauskutan, hihnutan, houkutan, hypytän, häikytän, hälytän, itkutan, juoksutan, kahutan, keskutan, lypsytän, naurutan. neidytän, nikutan, nokutan, pilkutan, porutan, posutan, poukutan, suitsutan, sujutan, suputan, surkutan, suuvutan, syylytän, tuprutan, tuulutan, tyvytän, vakuutan, vastutan.

XIX. Verba på -etan.

Anm. Dessa äro alla transitiva och, utom *lähetän* och *tyretän*, alla derivata.

A. Af verba på -en härledas.

Haetan, huoletan, imetän, isketän, itketän, koetan, kosketan, kuljetan, kuoletan, kusetan, kylvetän, kytketän, käsketän, kätketän, lasketan, lopetan, luetan, luuletan, lähdetän, menetän, nieletän, nyljetän, panetan, pieksetän, pieretän, puetan, puretan, pusketan, ryvetän, suretan, syljetän, te'etän, tuletan.

B. Af nomina på -a, -i, -et och verba på -an, -ean.

Ahvetan, kuivetan, kuumetan, kylmetän, — kypsetän, lapsetan, opetan, tuuletan, unetan, — huovetan, punetan, tervetän, tuoretan, vaatetan, vaihetan, — ajetan, palelletan, — kiivetän, langetan, niuvetan.

C. Mindre regelbundna bildningar.

Asetan, erhetän, muretan, oksetan, viihetän.

XX. Verba på -atan.

Anm. Dessa äro till största delen transitiva och derivata. Intransitiva äro endast: *hujatan, hulpatan, kakotan, lapatan, lällätän* och *läpätän.*

A. Primitiva.

Kakotan, lällätän, läpätän och sadatan.

B. Derivata.

a) Af nomina på *a:* ennätän, hiljatan, märätän, mädätän, näljätän, omatan, paskatan, pörrätän, roudatan, syylätän.

b) Af verba på *an:* ajatan, apatan, elätän, haastatan, haistatan, hihdätän, huudatan, idätän, jauhatan, jätätän, kaarratan, kaivatan, kannatan, kastatan, kasvatan, keitätän, kierrätän, kiidätän, kynnätän, käännätän, laitatan, laulatan, lennätän, lypsätän, maistatan, murratan, nauratan, nostatan, noudatan, otatan, peitätän, pidätän, pieksätän, riennätän, soudatan, sulatan, särvätän, tapatan, työnnätän, valatan, vedätän.

c) Af verba på *aan:* haudatan, herätän, hiuvatan, huokatan, hypätän, johdatan, karatan, kehrätän, keikatan, kesätän, kuivatan, kuvatan, lakatan, levätän, lisätän, osatan, palatan, peljätän, perätän, pissatan, pysätän, räpätän, sorvatan.

d) Mindre regelbunden bildning ega: hapatan, lähdätän, rynnätän, satatan.

XXI. Verba på -itan.

A. Primitiva.

Heritän, holhitan, ikitän, järitän, kennitän, känitän, lapitan, lehhitän, lipitän, loritan, möhitän, paalitan, pyhitän, päritän, räkitän, saritan, täritän, valitan, yritän.

B. Derivata.

a) Af nomina på *i, ia, io* samt af verba på *in, ian, ean* härledas följande verba på *itan:* eritän, etsitän, harmitan, hellitän, himmitän, hirvitän, huvitan, hurvitan, huutitan, hypitän, hyöritän, hävitän, irvitän, jaaritan, jukitan, jumitan,

jämitän, jännitän, kaapitan, kaaritan, kaksitan, kanitan, kehitän, kellitän, kepitän, keritän, keskitän, kieritän, kiinnitän, kivitän, kolmitan, koritan, kuritan, kutitan, kyyditän, käpitän, käsitän, lehditän, letitän, livitän, lumitan, lyylitän, lämmitän, mielitän, muoritan, mängitän, nimitän, nuolitan, pakitan, paritan, pehmitän, penkitän, piiritän, pikitän, pillitän, pinnitän, pititän, potkitan, pullitan, pyykitän, pyöritän, ripitän, ry'itän, rängitän, selitän, siivitän, si'itän, silitän, sinitän, sitkitän, sovitan, suunnitan, suositan, tallitan, tihitän, tiistitän, tilitän, toimitan, tuiskitan, tukitan, tulitan, tuulitan, tuuditan, varitan, vieritän, viritän, virvitän, vissitän, välitän, yksitän, yskitän.

b) Af nomina på *a:* hellitän, hyvitän, häikitän, hännitän, höllitän, juhlitan, kehitän, kengitän, kotvitan, kovitan, kummitan, kuvitan, kyllitän, kynitän, känsitän, lievitän, lujitan, munitan, määritän, neljitän, nelitän, nenitän, nukitan, nuoritan, nälitän, ojitan, ositan, pesitän, pissitän, pitkitän, po'itan, pyhitän, pönkitän, sonnitan, suoritan, suunnitan, teritän, tuumitan, vähitän.

c) Biformer till andra verber äro följande: horitan, huimitan, häiritän, höritän, nakitan, nuritan, soritan, tohitan.

C. Öfriga verba på -itan.

Hasitan, kohitan, nohitan, rasitan.

XXII. Verba på -ahutan, -autan.

A. Momentana.

Heilautan, hivautan, huiskautan, hujautan, hynkäytän, häyräytän, jutkautan, jyräytän, jyskäytän, jysäytän, järäytän, järkäytän, jäskäytän, jäsäytän, kajahutan, kalkkahutan, kamahutan, kammahutan, keikkahutan, kiehautan, kihautan, kolahutan, kolkkahutan, komahutan, kopahutan, kumahutan, liikahutan, luskautan, läikähytän, pamahutan, paukahutan, pirahutan, posahutan, putkautan, pyörähytän, pöykähytän, rosautan, pölähytän, pöyhäytän, rotkahutan, ryskähytän, rysähytän, räpähytän, räjähytän, räpsähytän, sinkahutan, sirahutan, sitkahutan, siuvahutan, sivahutan, sujahutan, suljahutan, säikähytän, sävähytän, tomahutan, tärähytän, vilahutan, vivahutan, vyöräytän, värväytän.

B. Effektiva.

Hairautan, haivautan, havautan, heittäytän, huokautan, hurskautan, hyppäytän, hytäytän, hätäytän, ihautan, ilahutan, kaljahutan, karautan, karvautan, kehräytän, kitautan, korjautan, kuppautan, kyöläytän, käyttäytän, lakkautan, lamautan, leikkautan, läkähytän, maalautan, makautan, nuoskautan, nyrkäytän, palautan, perkautan, piskahutan, porahutan, putkautan, pysähytän, pyörräytän, raskautan, ryyppäytän, räkkäytän, röyhäytän, röykäytän, röytäytän, seisahutan, sorvautan, tavautan, tukahutan, tuskautan, valahutan, valautan, vammautan, vanhurskautan, vapahutan, vauvautan, veisautan, viipautan, yhdyttäytän, ylläytän, äkäytän.

C. Öfriga verba på -utan.

Hyljäytän, häkäytän, käräytän, liukahutan, livautan, loukkahutan, luikahutan, vaapautan.

XXIII. Öfriga verba på -tan med föregående vokal.

Dessa äro i allmänhet högst få, och hos Renwall förekomma endast följande: hätyytän, ilmuutan, kammoutan, kehnoutan, kipuutan, kovuutan, kähyytän, laskeutan, makeutan, mukuutan, murteutan, paruutan, pimeytän, retuutan, reutuutan, sieroutan, säkehytän, tastiutan, taukoutan, terveytän, tyreytän, uhuutan, vakuutan, vikuutan, visseytän, visuutan.

XXIV. Verba på -ahdan.

A. Momentana.

a) Primitiva: haamahdan, huupahdan, hykähdän, hynkähdän, häirähdän, jupsahdan, jutkahdan, jäskähdän, jäsähdän, kamahdan, kavahdan, keijahdan, kopsahdan, kupsahdan, kuupahdan, lapahdan, liepsahdan, lyypähdän, läpsähdän, läsähdän, moiskahdan, mojahdan, muksahdan, mulahdan, murahdan, mäksähdän, niukahdan, nuljahdan, nurjahdan, nyrjähdän, pauskahdan, pemahdan, pussahdan, päkähdän, pällähdän, pötkähdän, rojahdan, ro-

mahdan, rotkahdan, rupsahdan, rysähdän, sitkahdan, surahdan, säilähdän, tikahdan, tuikahdan, tujahdan, viuskahdan, vävähdän, äikähdän, önnähdän, örrähdän.

b) Parallelt med verba på *un* stå: haukahdan, heilahdan, hiiskahdan, hoilahdan, horjahdan, huiskahdan, häilähdän, häälähdän, jyskähdän, järkähdän, kalkahdan, keikahdan, kiljahdan, kolkahdan, kukahdan, liikahdan, loikahdan, loiskahdan, lonkahdan, loskahdan, läikähdän, löyhkähdän, löykähdän, naskahdan, nilkahdan, nukahdan, nuokahdan, onnahdan, parahdan, paukahdan, piiskahdan, pirskahdan, purskahdan, puuskahdan, pysähdän, pyörähdän, pärskähdän, roiskahdan, rouskahdan, ryskähdän, räikähdän, räiskähdän, satahdan, sujahdan, sylkähdän, tipahdan, tirskahdan, tiukahdan, tiuskahdan, torahdan, tuiskahdan, turskahdan, venähdän, vierähdän, viivähdän, vingahdan, viuhahdan, vyörähdän, värvähdän.

c) Parallelt med verba på *isen* stå: helahdan, hulahdan, humahdan (huumahdan), hyrähdän, jumahdan, jymähdän, jämähdän, järähdän, kahahdan, kalahdan, karahdan, kilahdan, kimahdan, kolahdan, komahdan, kopahdan, korahdan, kuhahdan, kumahdan, kurahdan, narahdan, nirahdan, norahdan, pamahdan, purahdan, pyrähdän, pärähdän, pölähdän, rapahdan, röhähdän, sirahdan, solahdan, sorahdan, suhahdan, tirahdan, tomahdan, tuhahdan, tärähdän, tömähdän, vavahdan, värähdän, ähähdän, ärähdän.

d) Parallelt med verba på *aan* stå: hajahdan, hasahdan, haukahdan, havahdan, herähdän, houkahdan, hujahdan, huovahdan, kajahdan, kallahdan, kuivahdan, leimahdan, leiskahdan, levähdän, liipahdan, luiskahdan, löykähdän, napsahdan, naurahdan, pirahdan, porahdan, poukahdan, pulahdan, punahdan, ruiskahdan, ruskahdan, räpähdän, röyhähdän, sivahdan, suikahdan, särvähdän, tassahdan, tirkahdan, vikahdan, vinahdan, vihjahdan, vilahdan, viskahdan, vätkähdän.

e) Öfriga derivata momentanea på *ahdan* äro: ennahdan, haikahdan, hairahdan, haiskahdan, hassahdan, hivahdan, hyhmähdän, hävähdän, häyhähdän, höynähdän, juolahdan, kaljahdan, kammahdan, katsahdan, kimmahdan, kissahdan, kömähdän, liukahdan, livahdan, lounahdan, muljahdan, mätkähdän, nyr-

kähdän, pakahdan, palahdan, pierahdan, posahdan, potkahdan, puikahdan, putkahdan, pöllähdän, remahdan, riemahdan, riepsahdan, ripahdan, räjähdän, räpsähdän, seisahdan, surkahdan, sutkahdan, sävähdän.

B. Utan bestämd momentan betydelse.

Armahdan, elähdän, jolkahdan, julkahdan, kynähdän, kärvähdän, suvahdan, valjahdan, vapahdan.

XXV. Verba på -an.

A. Transitiva primitiver.

Ahdan, ajan, annan, apan, estän, haastan, heitän, hierrän, hiestan, hiistän, hoidan, hoihdan, hoitan, huudan, häädän, höystän, ja'an, jatkan, juohdan, jystän, jyystän, jäydän, kaadan, kaivan, kalvan, kannan, kartan, kastan, katan, keitän, kiellän, kiistän, kiitän, koinan, kostan, kylvän, kynnän, käännän, laistan, lapan, laulan, liistän, liitän, lypsän, löydän, maistan, maitsan, maksan, muistan, murran, mätän, niedan, niehän, nietän, niistän, noudan, nädän, näännän, ostan, otan, paahdan, pahdan, painan, paistan, peitän, petän, pidän, pieksän, pirstän, pistän, poltan, puutan, pohdan, puistan, puitan, puran, puurran, pyydän, raadan, raastan, raistan, riistän, raatan, ruhdan, ryöstän, saastan, salvan, siedän, siidän, siirrän, soudan, suetan, suollan, syydän, syöksän, särvän, säästän, taitan, taltan, tapan, uitan, uotan, uutan, valan, vatkan, vedän, väistän, väitän, vältän, väännän, yötän.

B. Transitiva derivater.

Alan, autan, avan, haistan, haitan, hiennän, hirtän, hyydän, hyytän, jadan, jauhan, juotan, jällän, jäädän, jäätän, jätän, kaihdan, ketän, kierrän, kirrän, koetan, koitan, kylmän, kypsän, kärtän, käytän, köytän, laitan, liennän, liestän, lietän, liistan, luotan, lyötän, miestän, moinnan, mustan, muutan, naitan, nestän, niitän, nostan, nuistan, näytän, paarran, paltan, piellän, piirrän, poistan, puitan, puollan, pyydän, pyörrän, päätän, päästän, raanan, ryötän, saatan, saarran, sautan, siinnän, siitän, soi-

tan, sorran, suistan, suorran, suutan, suudan, syytän, syystän, syötän, säistän, säädän, säätän, säännän, toistan, tuotan, tyynnän, työnnän, täytän, uitan, uistan, uurran, uutan, vahdan, vaihdan, veistän, vestän, vierrän, vietän, viillän, virran, voidan, voitan, vuollan, vyötän, yötän, äännän.

C. Intransitiva.

Elän, hihdän, hohdan, hohvan, huollan, idän, jaksan, juodan, kaarran, kaikan, kaiskan, kalkan, kapsan, kasvan, kestän, kiidän, kiillän, kitkan, kurnan, kuullan, lennän, loistan, luistan, luotan, luskan, lämsän, lämpsän, läntän, mahdan, maltan, madan, miellän, napsan, nauran, nuudan, nyhdän, nyystän, palan, pöhdän, riahdan, riennän, rihdän, riitän, roiskan, ryystän, räiskän, sadan, soitan, suitan, sulan, suutan, sädän, taidan, tiedän, tähdän, täytän, vaarran, vuodan.

XXVI. Verba på -stan.

A. Primitiva.

Aivastan, anastan, hatustan, hätystän, jatustan, jutustan, kaplastan, kuikistan, kukistan, kääkistän, laapustan, laatustan, lunastan, lutistan, lymistän, lytistän, mulistan, mullistan, myllistän, natustan, nutistan, nutustan, nätystän, pelastan, pilistän, pilkistän, pollistan, ponnistan, pudistan, raavastan, ratjastan, ravistan, rehvastan, rynnistän, ryönystän, räpästän, takistan, teivastan, tepastan, tillastan, tiuvastan, vaapustan, vatustan, vapustan, väätystän, äimistän, ärmistän, öröstän.

B. Derivata.

a) Af nomina på *as*, *es*, *is*, *os*, *us*: ahdistan, alustan, ennustan, edustan, evästän, hammastan, harrastan, hihnustan, hiilustan, häikistän, ijestän, jyrästän, kajostan, kallistan (kallas), kallistan (kallis), kangastan, kannustan, karjastan, karvastan, kaunistan, keihästän, kellestän, keskustan, kimostan, kirkastan, kivestän, kukistan, kutistan, kyästän, käestän, kärkästän, köntystän, köytystän, mielustan, miestän, nahjustan, nietostan, nuotustan

ojustan, opastan, orastan, paljastan, parrastan, perustan, porras tan, puhdistan, puollustan, purastan, rahjustan, rakastan, rampastan, rammistan, ratsastan, ratsustan, ratustan, remestän, rengastan, rinnustan, ruhjustan, ruotustan, rääpystän, räätystän, saapastan, sairastan, seijastan, seivästän, silmustan, sormustan, suomustan, suurustan, säärystän, taivastan, tallustan, terästän, teurastan, tilustan, tuhnustan, tunnustan, tuohustan, tuorustan, tuovustan, tuulastan, vaatastan, valjastan, valmistan, varustan, varastan, varvastan, vastustan, verestän, vierastan, vilustan, vilvastan, vitsastan, voimustan, väipästän, äestän, äikistän.

b) Af nomina på *i*, *y*, *ia*: auristan, irvistän, julistan, kauhistan, kellistän, kätistän, kurkistan, kykistän, kyyristän, likistän, litistän, lovistan, lävistän, nipistän, notkistan, näpistän, onnistan, onnestan, pienistän, pihdistän, pöyhistän, rypistän, sepustan, sitkistän, supistan, tankistan, typistän, tävystän, ummistan, uudistan, viilistän, virkistän, yhdistän, ylistän.

c) Af nomina på *a*: arastan, aristan, aroistan, ehdastan, kalastan, kinastan, konristan, kovistan, kovustan, kukoistan, kummastan, kylmistän, kyyristän, latvistan, latvustan, lommistan, matkustan, mutkistan, myödistän, näljästän, nenästän, närästän, nädästän, omistan, pohjastan, pyyristän, rahastan, somastan, tukistan, vahvistan, vääristän, keikistän.

d) Öfriga derivata: aavistan, edistän, hypistän, illastan karpustan, kipristän, kielistän, konkistan, kouristan, linnustan, pakastan, pallistan, pehustan, piirustan, pinnistän, puhistan, pullistan, punastan, päivästän, päällistän, rivaistan, rä'ästän, todistan, udustan, ujostan, veristän.

Anm. Till antalet af dessa verber höra dessutom de ifrån verba på *isen* härledda faktiva på *istan*.

e) Parallelt med andra verba stå: hilastan, hokistan, kajastan, hakastan, karastan, karustan, kirvistän, kuristan, kuulustan, lannistan, lyykistän, lyytistän, mellastan, möyrästän, nykistän, nypistän, painastan, pidistän, pökistän, ripistän, ripustan, ritistän, soristan, tiedustan, tirkistän, tömistän, varistan, viemistän.

XXVII. Verba på -on.

A. Transitiva.

a) Utmärkande en fortfarande eller ofta upprepad handling: ammon, anon, auvon, halvon, halon, harhon, haron, haudon, haukon, hieron, hilvon, hion, hivon, huhdan, huidon, huuhdon, jatkon, joukon, juopon, karhon, katkon, katson, kermon, kerron, kiedon, kiehdon, kiemon, kimmon, kiskon, kolhon, kolon, ku'on, kudon, kuron, ladon, laikon, laiston, lauvon, leikon, leivon, liehdon, liiston, lipon, liston, lidon, litkon, liuhdon, liuhon, liuskon, lohvon, malvon, neulon, nidon, oijon, palhon, piilon, pillon, pirston, punon, rahnon, rahon, rangon, ratkon, reudon, reuhon, riipon, riivon, rikon, reuhdon, ruokon, rutjon, sarvon, sauvon, seulon, silvon, sohon, soron, sullon, survon, tahvon, tammon, ta'on, tarjon, tarvon, tatron, telson, temmon, tiedon, toivon, tuihon, tuohon, ulvon, valvon, va'on, vellon, verhon, verson, veson, vidon, vihlon, vihdon, vilhon, viskon, viukon.

b) Andra transitiva: hillon, holhon, hurmon, kirjon, kiron, kosion, kuihkon, lahjon, lauhdon, liehon, lietson, lingon, livon, lohon, lumon, melon, neuvon, niljon, nion, nivon, paidon, pilkon, puhvon, pullon, raavon, radon, raipon, raidon, rangon, rauskon, ruunon, sanon, sidon, silvon, sulmon, tahdon, tavon, tingon, uskon, vainon, varjon, varron, vatvon, vedon, velhon, velvon, velon, vieron, viipon, virkon, vismon, visvon, vitson.

B. Intransitiva.

Aijon, aivon, hannon, hennon, hohon, kamon, kammon, kuvon, kydön, lahon, lammon, onnon, ryvön, sauvon, seison, siukon, teuhon, turvon, ulvon, upon, valon, vannon, varon, varson, vion, virvon.

XXVIII. Verba på -in.

A. Verba aktiva, som hafva en frequentativ betydelse, i motsats emot andra former af samma stam: ahmin, hahmin, holvin, hotkin, hourin, huimin, huiskin, huovin, hyvin, hyömin, hädin, häynin, häälin, häärin, höngin, jyhmin, jyskin, kolhin, kopsin, kosin, kuokin, kupsin, kääpin, luiskin,

lykin, mutkin, mäiskin, mätkin, nakin, napin, nyhin, nyjin, ny'in, nyvin, nykin, nypin, nytkin, näpin, näyhin, painin, potkin, puhin, puskin, pyhin, pyhjin, pyyhin, pökin, raapin, raipin, raiskin, ranin, ransin, ratkin, revin, riivin, ropsin, rouhin, ry'in, ryskin, ryypin, räiskin, räyskin, röhin, röyhin, röyskin, silvin, soimin, sotkin, sulmin, sutkin, sysin, särvin, tahmin, tahrin, tepin, tiuskin, tongin, toukin, tourin, tuiskin, tupin, tuupin, tykin, tyljin, tylin, tylkin, töykin, viilin, vuolin, ängin.

B. Verba, som utmärka en till sin natur frequentativ handling: ehdin, etsin, haalin, hapsin, harsin, hedin, heidin, hiivin, hodin, holmin, horsin, hulmin, hutkin, hyrmin, hyörin, jaarin, jahin, juhmin, jukin, jurnin, jyrsin, järsin, jävin, kässin, kaahin, kaalin, kaapin, kaavin, kahmin, kahnin, kanin, kemmin, kiivin, kohlin, kohmin, kohnin, kolin, kolvin, kongin, kuhnin, kuopin, kurnin, kyskin, kähmin, kähnin, kämmin, köhin, köhmin, köhnin, laadin, laahin, lakin, latkin, lepsin, lesin, liisin, listin, louhin, luihkin, lädin, lääpin, madin, maiskin, maskin, matkin, mauskin, mietin, muidin, myhin, mylvin, myyvin, mähin, mäikin, mängin, mäyskin, määlin, möhin, möksin, myöhin, nahin, napin, naskin, nuiskin, nuskin, nussin, nuuskin, orkin, paljin, parsin, pohdin, poimin, puikin, pylvin, pyrin, pyrjin, pyylin, pätkin, pöyhin, rauskin, riuskin, roihdin, ruodin, ruovin, ryöin, ryömin, rähmin, rämmin, räyskin, rääpin, röydin, salin, sersin, sohin, sohrin, suomin, sähin, sääksin, talsin, tersin, tingin, tohin, touhin, tuhin, tuhnin, tuhvin, tohrin, tuikin, tupsin, tuusin, tyngin, tärskin, urkin, värvin, ynin, ähmin.

C. Verba aktiva, härledda af nomina på *i, ia,* o. s. v.: aamin, aistin, haavin, hankin, hapsin, havin, hirvin, hidin, hoimin, huolin, juurin, karhin, karmin, karsin, keksin, kesin, ketin, kirsin, konkin, kontin, korsin, kuorin, kynsin, käärin, lehdin, luhdin, luistin, lurkin, luusin, marsin, mielin, nudin, nyrhin, ongin, onsin, opin, piilin, pälvin, raasin, ristin, rivin, roudin, rovin, runsin, ruopin, siistin, solmin, sormin, sudin, suksin, sunnin, suosin, säälin, teljin, telkin, titkin, tuudin, tyvin, uusin, vidin, vierin, vihdin, vipsin, virsin, volin, vyhdin, yrhin, yrmin, älpin.

D. Verba aktiva, härledda af nomina på *a, o, u,* o. s. v.: huhdin, huorin, huovin, hädin, kehin, kengin, kerin, kiilin, kontin, kourin, koprin, kukin, kuokin, kynin, kyrsin, kähmin, kälvin, kärkin, kärvin, käämin, laahin, liivin, lukin, luudin, mullin, munin, mutkin, mäihin, märjin, märin, määhin, naulin, nokin, nuijin, nukin, noukin, ojin, oksin, omin, osin, odin, paskin, perin, pesin, po'in, pojin, porsin, poudin, puhdin, pytkin, pyörin, raipin, rastin, rehmin, radin, rohdin, rohin, rumin, ruokin, ruoskin, ruodin, rymin, räikin, räimin, sahrin, silvin, sonnin, sorkin, sodin, su'in, sukin, suorin, suodin, suudin, suunnin, syrjin, särmin, tukin, tutkin, tuurin, tuuvin, vohlin, yskin.

E. Andra verba: emmin, heidin, häkin, hävin, kierin, kärsin, loihdin, loitsin, läsin, mainin, miehdin, mietin, moitin, molin, monnin, myösin, nautin, oirin, podin, purjin, py'in, pyjin, raahin, raahdin, raatsin, raskin, rostin, rotsin, ruotsin, sallin, sovin, taastin, tastin, tepsin, tohdin, vaadin, varvin, viihdin, viitsin.

XXIX. Verba på -en.

A. Transitiva.

Haen, huolen, isken, kaitsen, kitken, kosen, kosken, kytken, käen, käsken, kätken, lasken, loitsen, lopen, luen, luitsen, nielen, noen, nuolen, nyljen, paasen, panen, pesen, pieksen, pinnen, poimen, poljen, polen, potken, puen, pujen, puren, purjen, pusken, salven, sotken, suljen, sylen, syöksen, säen, särjen, te'en, tuen, tungen, tunnen, viilen, vuolen, yrhen.

B. Intransitiva.

Haisen, hoen, imen, itken, juoksen, koen, kojen, kuden, kuljen, kuolen, kusen, kuulen, kyden, kylven, lienen, luulen, lähden, menen, nousen, näen, olen, pieren, piilen, poden, pääsen, rypen, ryven, sapen, suitsen, suren, syljen, tuosen, tulen, tuulen, yren.

XXX. Verba på -aisen.

A. Verba momentanea, härledda af verba på *aan:* ahmaisen, aukaisen, hairaisen, henkäisen, hinkaisen, hiuvaisen, hoivaisen, hyömäisen, kiemaisen, kolhaisen, kuihkaisen, kuiskaisen, kääpäisen, muiskaisen, mukaisen, nyhkäisen, näppäisen, ohjaisen, pyhkäisen, raapaisen, raappaisen, rapaisen, rouhaisen, räkäisen, silpaisen, sivaisen, so'aisen, solvaisen, sovaisen, takaisen, tapaisen, tempaisen, tiuskaisen, tohvaisen, toukaisen, toukkaisen, tokaisen, tökäisen, uhkaisen, vetkäisen, vihjaisen, vihkaisen, vihlaisen, vilkaisen, vuolaisen, änkäisen.

B. Verba momentanea, som stå parallelt med freqventativa på *in, on, un:* hahmaisen, hinkaisen, holvaisen, hetkaisen, häynäisen, hönkäisen, kiljaisen, kiskaisen, kuiskaisen, lipaisen, litkaisen, liuhaisen, nykäisen, parkaisen, pökäisen, raapaisen, rapaisen, riipaisen, riivaisen, ruhtaisen, rykäisen, sukaisen, tonkaisen, tylkkäisen, vinkaisen, viuhkaisen, vonkaisen, ähkäisen, ärjäisen, äyhkäisen, äyhäisen.

C. Verba transitiva (mest momentanea), i motsats emot verba intransitiva på *ean, enen:* halaisen, halkaisen, heikaisen, huikaisen häiväisen, häpäisen, häväisen, julkaisen, karaisen, karkaisen, katkaisen, laimaisen, laukaisen, lauvaisen, lohkaisen, lohvaisen, läpäisen, läväisen, muikaisen, oikaisen, puhkaisen, puhvaisen, ratkaisen, rankaisen, rauvaisen, repäisen, rohvaisen, sokaisen, tymäisen, valkaisen, valaisen.

D. Verba momentanea, härledda af andra verba: hivaisen, kiraisen, kuilaisen, mykäisen, niekkaisen, nuolaisen, nyhdäisen, potkaisen, puraisen, ryöstäisen, tympäisen, vetäisen, viilaisen.

E. Verba momentanea primitiva: ehkäisen, heijaisen, hilpaisen, hotaisen, häikäisen, hälväisen, hökäisen, kakaisen, kihtaisen, kytäisen, kyväisen, kyytäisen, käväisen, kötäisen, la'aisen, lakaisen, lavaisen, liipaisen, lotkaisen, mutaisen, mäkäisen, niekaisen, näpäisen, ohaisen, rankaisen, ripaisen, rivaisen, ropaisen, rutkaisen, tihkaisen, väkäisen, älväisen.

XXXI. Verba på -ksun.

A. Verba, som utmärka ett tycke: hyväksyn, kaiheksun, kauvaksun, kummaksun, liiaksun, myöhäksyn, oleksun, otaksun, oudoksun, pahaksun, paljaksun, pieneksyn, pitkäksyn, ujoksun, vieraksun, vähäksyn.

B. Andra verba på *ksun:* ahneksun, moloksun, muloksun, mureksun (mureksin), nureksun (nureksin), uneksun (uneksin).

XXXII. Verba på -ottelen, -oittelen.

A. Primitiva.

a) Transitiva: huokottelen, mairottelen, rikoittelen.

b) Intransitiva: hipottelen, huuhottelen, hyhämöittelen, hyyhämöittelen, loimottelen, lyypöttelen, löhöttelen, munnottelen, mällöttelen, puipottelen, pömpöttelen, sorvottelen.

B. Derivata.

a) Derivata transitiva från verba på *otan:* aivottelen, alottelen, armoittelen, arvoittelen, ehdottelen, eroittelen, haavoittelen, hajottelen, harjoittelen, helpottelen, ilmoittelen, kammoittelen, kankoittelen, karkottelen, kadottelen, kehoittelen, kirjoittelen, kirvoittelen, kiskottelen, kohottelen, kokottelen, kolottelen, korhottelen, kouhottelen, kunnioittelen, ku'oittelen, lahjoittelen, lioittelen, lonkottelen, lujoittelen, manottelen, notkottelen, odottelen, painottelen, paloittelen, pasmoittelen, piilottelen, piroittelen, saunottelen.

b) Intransitiva af verba på *otan:* ammottelen, haukottelen, heloittelen, hiipsottelen, hohottelen, holottelen, huohottelen, jorottelen, juopottelen, kaskottelen, kenottelen, kiivoittelen, kilvoittelen, kurkottelen, kuroittelen, könöttelen, kötköttelen, lallottelen, lehottelen, leitsottelen, lesottelen, lingottelen, lihvoittelen, lojottelen, lollottelen, lorottelen, läähöttelen, löyhöttelen, niuhottelen, norkottelen, paapottelen, persottelen, reikottelen, vellottelen, vihoittelen.

c) Derivata, hvilka ej äga närmaste stamord. 1:o. Transitiva: assottelen, harhottelen, innottelen, kaimottelen, kau-

pottelen, kirkottelen, levottelen. — 2:o. Intransitiva: eskottelen, hemmottelen, herkottelen, herroittelen, isottelen, kielottelen, laahoittelen, lampottelen, luijottelen, lääpöttelen, nunnottelen, pisoittelen, pöllöttelen, töröttelen, vengottelen, viekottelen, viikottelen.

XXXIII. Verba på -uttelen.

A. Primitiva.

Jaskuttelen, tupsuttelen, kaihuttelen, kyhnyttelen, lyhyttelen, muihuttelen, nieputtelen, rä'yttelen, rävyttelen, säiryttelen, tyhyttelen, tyyhyttelen.

B. Derivata.

a) Af verba transitiva på *utan:* eksyttelen, haukuttelen, hauskuttelen, heiluttelen, heittäyttelen, helkuttelen, helkyttelen, hepsuttelen, heruttelen, hivuttelen, holkuttelen, houkuttelen, huiskuttelen, hukuttelen, hulluttelen, hunnuttelen, hykyttelen, hylkyttelen, hynkäyttelen, hypyttelen, hyssyttelen, hytkyttelen, hyydyttelen, hyödyttelen, härsyttelen, hääIyttelen, hölkyttelen, istuttelen, jouduttelen, juoksuttelen, juovuttelen, juututtelen, jähdyttelen, järkyttelen, kaaputtelen, kaikuttelen, kalkuttelen, kartuttelen, keikuttelen, kelluttelen, keskuttelen, kestyttelen, kestuttelen, kesuttelen, kesyttelen, kiikuttelen, kiiluttelen, kiljuttelen, kirskuttelen, kiduttelen, kolkuttelen, koputtelen, kostuttelen, kuluttelen, käännyttelen, lauhduttelen, lausuttelen, lepsuttelen, lepyttelen, lerkuttelen, lerputtelen, liehuttelen, liekuttelen, liepsuttelen, liikuttelen, livauttelen, lohduttelen, loiskuttelen, lorputtelen, luovuttelen, luskuttelen, lymyttelen, läikyttelen, lötkyttelen, löyhdyttelen, mahduttelen, miellyttelen, muistuttelen, nakuttelen, nalkuttelen, naputtelen, noputtelen, nukuttelen, nuokuttelen, näännyttelen.

b) Af verba intransitiva på *utan:* hapsuttelen, hassuttelen, hieputtelen, hihnuttelen, hiipsuttelen, hipsuttelen, hissuttelen, hyrryttelen, juoputtelen, jänkyttelen, jätkyttelen, kihnuttelen, kovuuttelen, kuihuttelen, kuikuttelen, kuiskuttelen, köykyttelen, lapsuttelen, laputtelen, laruttelen, lieruttelen, liiruttelen, liputtelen, loruttelen, lupsuttelen, lyllyttelen, lyyryttelen, lyöryttelen, löyhyt-

telen, maiskuttelen, maruttelen, naskuttelen, niekuttelen, nilkuttelen, nirsuttelen, nurruttelen, nuuskuttelen, nytkyttelen, nätkyttelen.

c) Derivata utan närmaste stamord: hemmuttelen, hemmyttelen, herkuttelen, hiivuttelen, hymyttelen, hyryttelen, juoruttelen, kankuttelen, kapsuttelen, kivuttelen, laiskuttelen, lalluttelen, lelluttelen, lessuttelen, luikuttelen, luonnuttelen, lyrryttelen, meiskuttelen, paluttelen, sisuttelen, suutasuttelen, tipsuttelen, uljuttelen, valvuttelen, vääryttelen.

XXXIV. Verba på -attelen.

A. Primitiva.

Houhattelen, huuvattelen, luuhattelen, rallattelen, värjättelen.

B. Derivata.

a) Af verba på *atan:* elättelen, ennättelen, heitättelen, hujattelen, idättelen, johdattelen, kannattelen, kasvattelen, keikattelen, kierrättelen, kiidättelen, kiivattelen, kuivattelen, kuvattelen, käännättelen, lennättelen, levättelen, maistattelen, noudattelen, osattelen, peljättelen, pidättelen, vedättelen.

b) Derivata utan närmaste stamord: ajattelen, horattelen, kierrättelen, liitättelen, mahdattelen, nuorattelen, nyyskättelen, syydättelen, vierättelen.

XXXV. Verba på -ittelen.

A. Primitiva.

Huirittelen, hyypittelen, kohittelen, lillittelen, lössittelen, mairittelen, mällittelen, sommittelen, vaavittelen, värvittelen.

B. Derivata.

a) Af verba på *itan.* 1:o. Transitiva: erittelen, etsittelen, hasittelen, herittelen, huvittelen, hurvittelen, hypittelen, hyvittelen, hävittelen, kaarittelen, kaksittelen, kengittelen, kerittelen, kiinnittelen, kivittelen, kohittelen, kourittelen, kurittelen, kutittelen, käsittelen, levittelen, lievittelen, mielittelen, muorittelen, mää-

rittelen, neljittelen, nenittelen, nimittelen, osittelen, panettelen, vierittelen. — 2:o. Intransitiva: hellittelen, hengittelen, hörittelen, ikittelen, jaarittelen, jännittelen, kellittelen, keskittelen, kierittelen, korittelen, kotvittelen, kovittelen, lievittelen, lorittelen, lumittelen, lämmittelen, paalittelen, pöyhittelen, sitkittelen.

b) Af verba på *itsen:* havittelen, kaupittelen, kerittelen, leikittelen, mainittelen, pallittelen, vantittelen.

c) Derivata utan närmaste stamord: ehdittelen, jolpittelen, jorrittelen, juonittelen, juorittelen, kielittelen, konnittelen, kylittelen, lapsittelen, lellittelen, monittelen, mämmittelen, ongittelen, pilvittelen, poimittelen, pouditteleu, päivittelen talvittelen, tuskittelen, viekittelen, ällittelen, äänittelen.

XXXVI. Verba på -ettelen.

A. Primitiva.

Höyhettelen, lesettelen, ryhettelen.

B. Derivata.

a) Af verba på *etan:* asettelen, iskettelen, kiivettelen, koettelen, koskettelen, kuljettelen, langettelen, laskettelen, liemettelen, luettelen, luulettelen, lähettelen, menettelen, opettelen, panettelen.

b) Derivata, hvilka sakna närmaste stamord: annettelen, ihmettelen, monettelen, valhettelen, vierettelen, viilettelen.

XXXVII. Verba på -stelen.

A. Primitiva.

Hapistelen, kapastelen, kilpistelen, kinnistelen, kokastelen, litustelen, luujastelen, mujustelen, oinastelen, rävystelen, sukoistelen, tennastelen, terteistelen, öynästelen.

B. Derivata.

a) Af verba på *stan.* 1:o. Transitiva: aavistelen, ahdistelen, alustelen, ennustelen, edistelen, helistelen, hypistelen,

häikistelen, häiristelen, järistelen, kahistelen, kallistelen, kannustelen, kapistelen, karistelen, kihistelen, kilistelen, kiristelen, kirvistelen, kivistelen, kohistelen, kolistelen, kopistelen, kouristelen, kukistelen, kuristelen, kuulustelen, käristelen, likistelen, litistelen, lunastelen, lähistelen, lävistelen, miestelen, mullistelen, mutkistelen, nipistelen, notkistelen, nypistelen, näpistelen, omistelen, ounastelen, paljastelen, piirustelen, pöyhistelen. — 2:o. Intransitiva: aivastelen, hammastelen, harrastelen, hihnustelen, ijestelen, irvistelen, kakastelen, kakistelen, kankastelen, karvastelen, keikistelen, keskustelen, kirkistelen, kitistelen, koristelen, kurkistelen, kuvastelen, kykistelen, kyyristelen, kärkästelen, laatustelen, latustelen, linnustelen, lyykistelen, lyytistelen, matkustelen, muristelen, nahjustelen, natustelen, nätystelen, rahjustelen, saapastelen, vierastelen.

b) Derivata utan närmaste stamord: hairastelen, haukostelen, hauristelen, hierustelen, hiivistelen, hyristelen, ilkastelen, ilkistelen, julmistelen, kainostelen, kaivistelen, kalvostelen, kivastelen, kiilistelen, kimpustelen, koiristelen, kolpustelen, kompastelen, kupastelen, kynsistelen, kunnistelen, kytkystelen, kählästelen, kähmystelen, köhmystelen, letustelen, liipastelen, liivastelen, liukastelen, livastelen, livistelen, lompistelen, lompustelen, luikistelen, luimistelen, lurjustelen, makustelen, muikistelen, mutustelen, nenistelen, niuhostelen, oikastelen, pielistelen, rietistelen, röykistelen, sievistelen, solmustelen, suukoistelen, tepistelen, tivistelen, tollistelen, tuimistelen, tuskistelen, tutkistelen, uljastelen, vainustelen, viekastelen, viekistelen, viisastelen, viisostelen, vilpistelen, votkistelen, vätkistelen, vätkystelen, vätystelen, vötkistelen, ällistelen.

XXXVIII. Verba på -skelen.

A. Derivata af verba på *un:* ammuskelen, astuskelen, asuskelen, hirmuskelen, huhuskelen, huoskelen, istuskelen, kaaduskelen, kiljuskelen, laususkelen, liikuskelen, nä'yskelen, puheskelen, puhuskelen, toruskelen, toreskelen, torjuskelen, viljuskelen, vyöryskelen, ärjyskelen.

B. Derivata af enstafviga verba: juoskelen, käyskelen, myyskelen, syöskelen, uikselen, uiskelen, vieskelen.

C. Derivata af verba på *en:* haeskelen, imeskelen, iskeskelen, kuljeskelen, kuoleskelen, kuseskelen, kuuleskelen, laskeskelen, lueskelen, luuleskelen, meneskelen, nieleskelen, nuoleskelen, nyljeskelen, näeskelen, oleskelen, paneskelen, peseskelen, piereskelen, poljeskelen, pueskelen, pureskelen, suljeskelen, syljeskelen, särjeskelen, te'eskelen, tungeskelen, tuuleskelen, viileskelen, vuoleskelen.

D. Derivata af verba på *in:* etsiskelen, kaapiskelen, kieriskelen, kiereskelen, kuhniskelen, kynsiskelen, kärsiskelen, kääriskelen, laadiskelen, marsiskelen, ongiskelen, pyöriskelen, silviskelen, solmiskelen, tahriskelen, talsiskelen, tersiskelen, tuteriskelen, vaadiskelen, viereskelen, vieräskelen, yskiskelen.

E. Derivata af verba på *an:* elekselen, eleskelen, ja'eskelen, kiereskelen, lauleskelen, lenneskelen, nauraskelen, naureskelen, paineskelen, pideskelen, soudeskelen, vedeskelen, vedäskelen, väänneskelen.

F. Derivata af verba på *on:* haudoskelen, holhoskelen, lohkokselen, lohvoiskelen, neuloskelen, neuvoskelen, nivoskelen, seisoskelen, sulloskelen, tatroskelen, viskoskelen.

XXXIX. Verba på -ailen, -aelen.

A. Primitiva.

Hiemailen, jartailen, kimailen, kompailen, kuljailen, kännäilen, maikailen, muihaelen, mulailen, muljailen, orailen, torrailen.

B. Derivata.

a) Af verba på *aan.* 1:o. Transitiva: arvaelen, avaelen, epäilen, hakkaelen, halaelen, haukkaelen, hiiaelen, hiukailen, hiukkailen, hyväilen, härhäilen, höyläilen, jakailen, kaappaelen, kaipailen, kalailen, kehräelen, kiusaelen, korjaelen, korvailen, kourailen, kuivaelen, kummaelen, kuoppaelen, kuvaelen, lappailen, leikkaelen, lisäelen, loukkaelen, lupaelen, lykkäelen, läjäelen, läppäelen, mittaelen, mukailen, mulkkaelen, muokkaelen, murskaelen, mäihäelen, määhäilen, määräelen, nakkaelen, nappa-

elen, osaelen, paikkaelen, paiskaelen, pohtaelen, ryyppäelen, suojaelen, surmaelen, tahmaelen, tähtäilen, tärväilen, vetkäelen, viskaelen. — 2:o. Intransitiva: harhaelen, hasaelen, heläelen, heräelen, hiivailen, hoilailen, horailen, huikkaelen, hyppäelen, hyräilen, janttailen, kamppailen, karaelen, karkaelen, keikkaelen, kerjäelen, kerskaelen, kisaelen, kulaelen, kuohaelen, kyhäilen, laahailen, lepäelen, luihkailen, luoppaelen, luovaelen, makailen, meikailen, nuokkaelen, pisailen, teppailen, tihmaelen, vihmaelen, änkäelen.

b) Af verba på *an:* kaivailen, kasvaelen, laulailen, mahtaelen, maksailen, valailen.

c) Derivata utan närmaste stamord: ahkailen, aikailen, haarailen, herrailen, hätäilen, jahkailen, jalkailen, kaavailen, kappailen, kemppailen, kyläilen, kässäilen, lauttaelen, leukailen, lohkailen, luikailen, mulkailen, naamailen, sanaelen, suottailen, syltäilen, tismaelen, torkailen, tuikkaelen, turkailen, tuskailen, urailen, uljaelen, venkailen, verkailen, virkailen, ähkäilen, äkäilen.

XL. Verba på -eilen, -ielen, -oilen.

A. Verba på -eilen, -ielen.

a) Primitivum: kahnielen.

b) Derivata af verba på *en:* koseilen, sulkeilen, sureilen, sylkeilen, tunkeilen.

c) Derivata af verba på *ean:* halkeilen, häpeilen, katkeilen, käkeilen, lankeilen, lohkeilen, ratkeilen, repeilen, syleilen, säkeilen.

d) Derivata af verba på *in:* pyhkeilen, solmielen, solmeilen, tahmielen, änkeilen.

e) Derivata utan närmaste stamord: hypeilen, kauneilen, kilteilen, kopeilen, koreilen, pilveilen, poveilen, talveilen, upeilen, ylpeilen.

B. Verba på -oilen, -oelen.

a) Primitiva: kimoilen, laukoelen, rukoelen, sukoilen.

b) Derivata af verba på *on:* hieroilen, kytöilen, leikkoilen, neuvoelen, punoelen, ratkoilen, sanoilen, seisoelen, sitoelen, silvoilen, survoelen, tietoilen, vannoilen, viskoilen.

c) Derivata af verba på *oan:* halkoelen, hikoilen, hiukoilen, hiukkoilen, holhoelen, kajoilen, kimpoilen, kiroelen, kokoelen, putoelen, rankoelen, samoilen, tahkoelen, tarjoelen, varjoelen.

d) Derivata utan närmaste stamord: ahkoilen, intoilen, jalkoilen, joukkoilen, kiloilen, mulkoilen, möhöröilen, rivoilen.

C. Verba på -uilen, -uelen.

a) Primitiva: hotuilen, laukuilen, mutuilen.

b) Derivata af verba på *un, uan*: haamuilen, hahmuilen, huhuelen, juttuilen, kahmuilen, kukkuelen, kuohuilen, lymyelen, meluelen, raukuelen, tuhuelen, yrmyilen.

c) Derivata utan närmaste stamord: hapuilen, hyryelen, höytyelen, käpyilen, luikuilen, suikuilen.

XLI. Verba på -htelen, -ltelen, -ntelen, -rtelen.

A. Verba på -htelen.

a) Derivata af verba på *ahdan:* ailahtelen, armahtelen, haikahtelen, havahtelen, humahtelen, huumahtelen, hyhmähtelen, häyhähtelen, häynähtelen, keikahtelen, kiljahtelen, kopsahtelen, kukahtelen, kupsahtelen, köykähtelen, leimahtelen, liepsahtelen, liikahtelen, luikahtelen, luiskahtelen, naurahtelen, pirahtelen, putkahtelen.

b) Derivata af verba på *ehdin:* ilvehtelen, kadehtelen.

c) Derivata utan närmaste stamord: imehtelen, kujehtelen, tumehtelen, valehtelen.

B. Verba på -ltelen.

a) Derivata af verba på *llan:* kiheltelen, kimaltelen, paleltelen.

b) Utvidgningsform: äkältelen.

C. Verba på -ntelen.

a) Primitiva: kirventelen, riipentelen, terentelen.

b) Derivata af verba på *nnan:* ammentelen, enentelen, enäntelen, hiemontelen, höyhentelen, kaventelen, kohentelen, liementelen, lieventelen, likentelen, lyhentelen, lähentelen, murontelen, ojentelen, oksentelen.

c) Derivata af diminutiva på *skelen:* hirnuskentelen, juoksentelen, juoskentelen, juutuksentelen, käyskentelen, myyskentelen, myöskentelen, naiskentelen, syöskentelen, uiskentelen, uiksentelen, te'eskentelen.

d) Derivata utan närmaste stamord: emäntelen, huikentelen, hurjantelen, häkäntelen, ihantelen, imantelen, kaihentelen, kämmentelen, purentelen, tarjontelen, te'entelen, tierantelen, virantelen.

D. Verba på -rtelen.

a) Primitiva: hipertelen, kujertelen.

b) Derivata af verba på *rran:* himartelen, hoipertelen, hämärtelen, idartelen, kankertelen, kiemartelen, kipertelen, kumartelen, kuvertelen, kymärtelen, livertelen, lovertelen, musertelen, nopertelen.

c) Utvidgningsformer: hypertelen, pullertelen, ällertelen.

XLII. Trestafviga verba på -elen, -ilen.

A. Primitiva.

Kirpelen, kirvelen, koikelen, mutelen, ompelen, palvelen, taistelen, tottelen, utelen, vaitelen.

B. Derivata.

a) Af verba på *an:* ajelen, antelen, autelen, auttelen, elelen, estelen, haastelen, haistelen, heittelen, hientelen, hiertelen, hiistelen, hoitelen, huutelen, hyyttelen, jakelen, juottelen, jättelen, kaatelen, kaartelen, kantelen, karttelen, kastelen, kasvelen, kattelen, keittelen, kieltelen, kiertelen, kiiltelen, kiistelen, kiittelen, kostelen, kylvelen, kyntelen, kääntelen, köyttelen, lait-

telen, lappelen, laulelen, lentelen, lientelen, liittelen, loistelen, luottelen, luistelen, maistelen, matelen, muistelen, murtelen, muuttelen, naittelen, niistelen, niittelen, noutelen, nostelen, nyhtelen, ostelen, ottelen, painelen, paistelen, palelen, peittelen, pettelen, pitelen, piirtelen, pohtelen, polttelen, pyytelen, pyyttelen, raatelen, soutelen, syytelen, särpelen, taitelen, taittelen, tappelen, työntelen, tähtelen, valelen, vetelen, viettelen, viiltelen, voitelen, voittelen, ääntelen.

b) Af verba på *aan:* arvelen, hylkelen, jutelen, kohtelen, leikkelen, mittelen, muiskelen, nakkelen, nuuskelen, paiskelen, paittelen, ryyppelen, suojelen, surmelen, tihmelen, tismelen, tärvelen, vetkelen, vihmelen, viskelen.

c) Af verba på *en:* hakelen, juokselen, juoskelen, kaitselen, kitkelen, kuultelen, kuuntelen, kylpelen, kätkelen, laskelen, lähtelen, panelen, piilelen, polkelen, puskelen, syökselen, särkelen, tekelen, viilelen.

d) Af verba på *in:* kuokkelen, laatilen, lakkelen, nyppelen, otelen, paintelen, repelen, silvilen.

e) Af verba på *on:* anelen, hautelen, hierelen, katselen, latelen, runtelen, sanelen, sitelen, survelen, tahtelen, varjelen.

f) Af verba på *un:* astelen, huikelen, kyselen, kävelen, puhelen.

g) Derivata utan närmaste stamord: arpelen, halpelen, juttelen, koitelen, koipelen, kättelen, nuhtelen, paitselen, riitelen, suutelen, talvelen, tenkkelen, turmelen, tähtelen, täitelen, umpelen, viljelen.

h) Öfriga derivata: kiipelen, putelen, samelen, sivelen.

XLIII. Verba på -tsen.

A. Trestafviga verba på -tsen.

a) Primitiva: ansaitsen, astaitsen, havaitsen, hillitsen, huomaitsen, kallitsen, karvitsen, keritsen, kupitsen, laahitsen, lumoitsen, nautitsen, pallitsen, ravitsen, suvaitsen, valitsen.

b) Derivata. 1:o. Af nomina på *a:* haavoitsen, kaupitsen, kuohitsen, kuopitsen, kuurnitsen, naulitsen, palkitsen, pul-

kitsen, punnitsen, pyhitsen, rampitsen, ruoskitsen, sepitsen, vaarnitsen, vallitsen. — 2:o. Af nomina på *i:* haavitsen, havitsen, kalkitsen, karhitsen, kontitsen, kyyditsen, leikitsen, liekitsen, merkitsen, nalkitsen, pikitsen, riihitsen, ristitsen, siivitsen, talitsen, telkitsen, tulkitsen, vangitsen, vantitsen, varitsen, villitsen. — 3:o. Af nomina på *o:* armoitsen, himoitsen, hennoitsen, iloitsen, lukitsen, luonnitsen, pakaitsen, tehoitsen, tukitsen. — 4:o. Af nomina på *u:* kiukuitsen, riemuitsen. — 5:o. Af nomina på *et, e':* hankitsen, mainitsen, suuditsen, tarvitsen. — 6:o. Öfriga derivata: hallitsen, häiritsen, kutritsen, lannitsen, rovitsen, tuomitsen.

B. Verba på -ioitsen och -joitsen.

Asioitsen, aterioitsen, haasioitsen, hasioitsen, hulpioitsen, kunnioitsen, käräjöitsen, lapioitsen, pantioitsen, saipioitsen, sikiöitsen, vartioitsen, viheriöitsen, viltiöitsen.

C. Verba på -koitsen.

a) Primitiva: ailakoitsen, kuupakoitsen, latikoitsen, liehakoitsen, nahikoitsen, rahmikoitsen, vatikoitsen.

b) Derivata af nomina, bildade med *k:* ennakoitsen, haarniskoitsen, hatikoitsen, kalikoitsen, kielakoitsen, kipakoitsen, kurikoitsen, leiviskoitsen, lepakoitsen, lotikoitsen, lusikoitsen, paalikoitsen, palmikoitsen, patukoitsen, penikoitsen, perakoitsen, pullikoitsen, puoliskoitsen, rastikoitsen, rusikoitsen, salakoitsen, silakoitsen, tadikoitsen, tollakoitsen, tupakoitsen, vahingoitsen, valakoitsen, vasikoitsen, viiniköitsen.

c) Utvidgningsformer: hotikoitsen, hätiköitsen, ilakoitsen, lorikoitsen, mellikoitsen, pulikoitsen, rääpäköitsen, tipakoitsen, tomikoitsen, valikoitsen.

D. Verba på -loitsen.

a) Primitiva: hekkaloitsen, humeloitsen, pappaloitsen, pomiloitsen, reukaloitsen.

b) Derivata af nomina med *l:* aateloitsen, askeloitsen, hutiloitsen, häkylöitsen, kamaloitsen, kapaloitsen, kapuloitsen, kavaloitsen, kuhiloitsen, käpälöitsen, mataloitsen, metelöitsen, peu-

kaloitsen, pykälöitsen, satuloitsen, siivilöitsen, sirkilöitsen, tituloitsen, vetelöitsen.

c) Utvidgningsformer: aaviloitsen, kirpelöitsen, mutehloitsen, nypylöitsen, riepaloitsen, viitelöitsen.

E. Verba på -moitsen.

a) Primitiva: elamoitsen, ilkamoitsen, urimoitsen.

b) Derivata af nomina, bildade med *m:* hedelmöitsen, odelmoitsen, rihkamoitsen, salamoitsen.

c) Utvidgningsformer: myllermöitsen, vakamoitsen, ällämöitsen.

F. Verba på -noitsen.

Akkunoitsen, kapinoitsen, karsinoitsen, kipinöitsen, kuupanoitsen, murkinoitsen, pakinoitsen, sätenöitsen, tarinoitsen, tolvanoitsen, tusinoitsen.

G. Verba på -roitsen.

a) Primitiva: haparoitsen, häkkäröitsen, häkäröitsen, kinneroitsen, komparoitsen, koperoitsen, kuppuroitsen, liveröitsen, naperoitsen, nuturoitsen, pampuroitsen, pehtaroitsen, puiperoitsen, ätyröitsen.

b) Derivata af nomina, bildade med *r:* ahkeroitsen, ankkuroitsen, askaroitsen, avaroitsen, hakaroitsen, hattaroitsen, heiskaroitsen, hoperoitsen, hokaroitsen, hämäröitsen, itaroitsen, junkkaroitsen, kampuroitsen, kantturoitsen, kassaroitsen, katkeroitsen, ketaroitsen, kikkeröitsen, kimuroitsen, kintturoitsen, kopuroitsen, kämpyröitsen, käppyröitsen, kökäröitsen, laveroitsen, lokeroitsen, lääkäröitsen, mestaroitsen, nukkeroitsen, pisaroitsen, sonsaroitsen, soperoitsen, tohtaroitsen, vaikeroitsen, vasaroitsen, vikuroitsen, välskäröitsen, ähmäröitsen, äpäröitsen, äytäröitsen.

c) Utvidgningsformer: himaroitsen, hoikkaroitsen, hätäröitsen, kituroitsen, nuhkeroitsen, puneroitsen.

H. Verba på -voitsen och -poitsen.

Aluvoitsen, haravoitsen, ikävöitsen, kilapoitsen, kullervoitsen, onervoitsen.

XLIV. Verba på -isen.

Havisen, helisen, hohisen, holisen, hopisen, horisen, hulisen, humisen, hurisen, hymisen, härisen, höpisen, hörisen, inisen, jarisen, jorisen, jumisen, jupisen, jurisen, jutisen, jylisen, jymisen, jyrisen, jytisen, järisen, kahisen, kalisen, kapisen, karisen, kihisen, kilisen, kirisen, kitisen, kohisen, kolisen, komisen, kopisen, korisen, kuhisen, kulisen, kumisen, kupisen, kurisen, kutisen, kähisen, kärisen, köhisen, lirisen, lorisen, lotisen, lutisen, morisen, murisen, mutisen, myrisen, mytisen, mökisen, mölisen, nahisen, napisen, narisen, natisen, norisen, nupisen, nurisen, nutisen, nyhisen, nyrisen, nytisen, närisen, pakisen, pamisen, parisen, porisen, potisen, purisen, putisen, pyrisen, pärisen, pöhisen, pölisen, pömisen, rapisen, ratisen, ritisen, ropisen, rupisen, rutisen, rytisen, rähisen, räkisen, rämisen, rätisen, röhisen, sihisen, sipisen, sirisen, sohisen, solisen, sorisen, suhisen, supisen, sähisen, sälisen, särisen, tihisen, tikisen, tirisen, titisen, tohisen, tomisen, tuhisen, tärisen, tömisen, ukisen, ulisen, upisen, vapisen, varisen, vihisen, vikisen, vilisen, vinisen, vitisen, vuhisen, värisen, yrisen, ähisen, äkisen, ärisen, ätisen.

XLV. Verba på -nen.

A. Primitiva.

Herkenen, huikenen, laavenen, laukenen, lohkenen, markenen, olkenen, pakenen, palenen, ratkenen, sikenen, sukenen, surkenen, tarkenen, tirkkenen.

B. Derivata.

a) Af nomina på *a:* enenen, enänen, halpenen, harvenen, hauskenen, heltenen, hiljenen, hoikkenen, kovenen, kuumenen, kylmenen, laihenen, lievenen, liikenen, mustenen, märkänen, mätänen, nahkenen, pahenen, pitenen, päivänen, rumenen, selvenen, soikenen, soukkenen, syvenen, takenen, tummenen, tyhmenen, tylsenen, vahvenen, vaivenen, vanhanen, vanhenen, vähenen.

b) Af nomina på *i:* alenen, erkanen, erkenen, likenen, lähenen, pienenen, suurenen, ylenen.

c) Af nomina på *ea, ia:* alkenen, aukenen, huokenen, ilkenen, julkenen, kapenen, karkenen, kehkenen, kevenen, korkenen, laimenen, lavenen, levenen, makenen, muikenen, murenen, oikenen, pehmenen, pimenen, rohkenen, sakenen, solkenen, silenen, soipenen, sokenen, suppenen, turpenen, valenen, valkenen, virenen, virkenen, ylpenen.

d) Af nomina på *o:* heikkonen, hienonen, huononen, kehnonen.

e) Öfriga derivata: happanen, huojenen, kelvenen, kyvenen, livenen, lyhenen, lämpenen, paranen, seikenen, säkenen, tyvenen, vaikenen, vaimenen, valvenen, varvenen.

XLVI. Verba på -nnan.

A. Primitiva.

Hämmennän, kohennan, kolvennan, korvennan, kustannan, kärhennän, kärvennän, läylennän, oksennan, rakennan, rusennan, vaarannan, värvennän.

B. Derivata.

a) Af verba på *nen:* alennan, enennän, enännän, halvennan, harvennan, heikonnan, heikennän, hienennan, hienonnän, hiljennän, himmennän, hoikennan, huojennan, huononnan, kevennän, kovennan, kuumennan, kylmennän, laimennan, lavennan, levennän, lievennän, likennän, lyhennän, lähennän, murennan, märjännän, mädännän, oijennan, pahennan, palennan, parannan, pehmennän, pienennän, pimennän, pidennän, rohjennan, rumennan, sakennan, silennän, soikennan, sokennan, soukennan, sukennan, suurennan, syvennän, tuhmennan, tummennan, tyhjennän, tyhmennän, tyvennän, vahvennan, vaikennan, vaimennan, vaivennan, vanhennan, varvennan, vähennän, ylennän, ylönnän.

b) Af nomina, bildade med *n:* ammennan, ammunnan, höyhennän, liemennän, paimennan, siemennän, vihannan.

c) Utvidgningsformer och derivata utan närmaste stamord: ammonnan, edennän, huovennan, kohdennan, kypsennän, kärjennän, laulennan, lisännän, lystännän, masennan, ohen-

nan, paksunnan, paskannan, puikennan, pysännän, tihennän, tuimennan, tuorennan, tyvennän (tyvi), uiksennan, uiskennan, ärjännän, ärjennän.

XLVII. Verba på -llan och -rran.

A. Verba på -llan.

a) Primitiva: hevellän, hävellän, hävällän, kihellän, kimallan, kisallan, mukellan, oivallan, papallan, sukallan, sukellan, ujellan, vaellan, vajellan, vihellän, vihillän.

b) Derivata af nomina, bildade med *l:* aadellan, askellan, ihallan, imellän, kahmallan, kovellan, madallan, palellan, pykällän, pyällän, sammallan, taivallan.

c) Utvidgningsformer: ammullan, havallan, havellan, häyhellän, puhallan, puhellan, puikellan, sivallan, tallellan, uskallan.

B. Verba på -rran.

a) Primitiva: hykerrän, hykärrän, jukerran, kaverran, kiemarran, kiherrän, kuherran, kukerran, kumarran, liverrän, loperran, loverran, läkärrän, läkerrän, muserran, niverrän, noperran, noverran, puserran, siverrän, takerran, tiherrän, ummerran, viserrän.

b) Derivata af nomina med *r:* aherran, auverran, hämärrän, idarran, ijarran, kiemurran, kiperrän, kiverrän, koverran, kuverran, kymärrän, kämärrän, laverran, mykärrän, näverrän, pehmerrän, pisarran, piserrän, saivarran, sykerrän, tannerran, tuperran, viherrän, ymmärrän.

c) Utvidgningsformer: havarran, himarran, hoiperran, kangerran, nykerrän, pivarran, punerran, sinerrän, ängerrän.

XLVIII. Verba på -ehdin, -ahdun, -ehdan och -ehdun.

A. Verba på -ehdin.

a) Primitiva: ailehdin, kolehdin, komehdin, mellehdin, rassehdin, täpehdin, vernukehdin, vennehdin, völlehdin.

b) Derivata af nomina på *et:* ahnehdin, einehdin, ilvehdin, kadehdin, kalvehdin, kiirehdin, lainehdin, murehdin, murhehdin, märehdin, märhehdin, purjehdin, raehdin, sosehdin, tuorehdin, vannehdin, varpehdin.

c) Derivata af andra ord: aallehdin, uvehdin.

B. Verba på -ahdun.

a) Primitiva: kumpahdun, kynähdyn, mynnähdyn, suivahdun, säkähdyn, tikahdun, tukahdun, turahdun, utahun, väilähdyn, väljähdyn.

b) Parallelt med verba på *ahdan* stå: elähdyn, hairahdun, havahdun, horjahdun, huumahdun, häirähdyn, joukahdun, järkähdyn, kammahdun, liukahdun, livahdun, läkähdyn, nurjahdun, nyrjähdyn, pysähdyn, rapahdun, seisahdun, surkahdun, valjahdun, vavahdun, venähdyn, väsähdyn, önnähdyn.

c) Öfriga derivata: hiukahdun, kaljahdun, kiivahdun, myrähdyn, nikahdun, niljahdun, pakahdun, tapahdun, tunkkahun, vailahun.

C. Verba på -ehdan.

a) Utvidgningsformer med *k, l, r:* ajelehdan, huumakehdan, kalkkarehdan, kapalehdan, kehelehdän, keikelehdän, kutelehdan, loikerehdan, nykerehdän, ruikalehdan, räpälehdän, rääpälehdän, soikelehdan, suikerehdan, sukelehdan, teuhakehdan, tuperehdan.

b) Öfriga verba på *ehdan:* asehdan, kärvehdän, nälvehdän, poimehdan, tervehdän, tummehdan, vajehdan, vierehdän, völlehdän.

D. Verba på -ehdun.

a) Primitiva: erehdyn, jaamehdun, julehdun, kunehdun, kynehdyn, lemmehdyn, muulehdun, muurehdun, pelehdyn, surehdun, sykehdyn, säkehdyn, tupehdun, tyrehdyn, vuolehdun, väilehdyn, väljehdyn.

b) Derivata af nomina på *et:* homehdun, karehdun, kurehdun, murehdun, purjehdun, tuorehdun, ummehdun.

c) Öfriga derivata: alehdun, asehdun, hairehdun, kaljehdun, kälvehdyn, laimehdun, menehdyn, näivehdyn, palehdun, tulehdun, tummehdun, valjehdun, verehdyn.

XLIX. Enstafviga verba.

En, juon, jään, käyn, luon, lyön, myön (myyn), nain, puin, saan, soin, suon, syön, tuon, uin, vien, voin.

L. Sällsyntare former.

Kiiruhdan, kiukuhdan, unohdan, unohdun, mureksin, nureksin, uneksin, ossunnin, vitoisen, suahden, suvahden, ahnetin, orastin, nöyryynnyn.

Nominernas bildning.

I. Nomina bildade med -r.

1. På *ra:* *a*) substantiva primitiva: ajattara, antura, askara, hakara, hattara, hautera, hetara, inttara, istara, jakkara, juhkura, kamara, kanttara, kassara, ketara, koippura, kopara, kykkärä, kynyrä, kyperä, kypärä, kyynärä, känkkyrä, käppyrä, lukkara, läkerä, makkara, mäkärä, nikara, nivara, niverä, nuttura, nykkärä, pakara, pakura, pilpura, pirpula, pukara, pyperä, pyterä, päistärä, päkärä, pättärä, saivara, sakara, sippura, tappura, tavara, tomera, typpyrä, tökörä, ukura, utara, vasara, vehmerä, vekkärä, väkkärä, vipperä, vimppura, vinttura; — *b*) substantiva derivata: hytyrä, kahkara, kakara, kakkara, kakkora, kalkkara, kehkura, kiehkura, kiekara, kikkara, kinttura, kokkara, koukkura, kukkura, kämyrä, käppärä, mykärä, mykkyrä, pahkura, pisara, sykyrä, sykkyrä, sykärä, tönkyrä, vekara, vekärä, väkärä, viipperä; — *c*) adjektiva primitiva: ahtera, ankara, hatara, hatera, hietra, hokara, hutera, hympyrä, hätärä, itara, kahara, kaiskera, kampura, kanttura, kiehkerä, kiemura, kimura, kiperä, kippura, kiukura, kiverä, kopera, kovera, koppura, kopura, kuihera, kymperä, kymärä, käivärä, kämpyrä, kämärä, muitera, muittera, nyperä, nyttyrä, näyherä, overa, synserä, tiitterä, täppyrä, täpärä, uuttera, vantera, ästärä; — *d*) adjektiva derivata: ahkera, avara, kaihura, kiikkerä, kikkerä, kikkura, kupera, nykerä, näpperä, näppärä, pöhmörä, tumpura, tymperä, tympyrä, typerä, upera, uuppera.

2. På *r:* hiester, sisar (sisär), tytär, som äga blott denna ändelse. De öfriga omvexla äfven med andra ändelser, och äro: askar, auver, huhmar, kangar, kinner, kokar, manner,

penger, penter, pienter, pisar, päistär, pänger, saivar, sonsar, tanner, utar, vemmer. Särskilt böra anmärkas: kuper och tuper.

3. På *ret:* askaret, himarret, huhmaret, kaistaret, kaitaret, kalkkaret, kankaret, kinteret (kinteres), kokkaret, koparet, kykkäret, leipäret, loikaret, manteret, nokaret, penkeret, penteret, pienteret, pisaret, pukaret, päistäret, pänkäret, saivaret, sonsaret, tanteret, utaret, vemperet, äpäret.

4. På *ari:* *a*) primitiva: auvari, heiskari, hokari, huhmari, huippari, kaihkari, kakari, kalari, kasari, kassari, kastari, kulhari, kökäri, lakkari, lekkari, läkkäri, loikkari, pikari, piipari, pukari, pänttäri, saakari, sahkari, sakari, sankari, sonsari, tokari, uhari, viikari, ympäri, äytäri; — *b*) derivata: hiiari, huijari, huopari, ilmari, juomari, keikari, kiemari, koukkari, kuohari, kuppari, käymäri, leikari, leitsari, lietsari, majari, mittari, moukari, muihari, muihkari, muikkari, mylläri, möykäri, puikkari, sieppari, sokari, suihkari, suikkari, syömäri, teikari, teiskari, teppari, tiilari, torkkari, tuhlari, uimari, viemäri, öyhkäri, öykkäri.

5. På *uri:* *a*) primitiva: hömyri, jantturi, kakkuri, kinturi, kopuri, kuhuri, litturi, moskuri, nahturi, neituri, pakuri, piipuri, piippuri, pukuri, tihkuri, tuhkuri, tunturi, tupuri, tömyri, uhuri, vankkuri, vihuri, vikkuri, väättyri, yöhkyri, ämyri; — *b*) derivata: ahturi, aituri, apuri, hakkuri, hituri, hytyri, häntyri, juoksuri, kankuri, kaskuri, kahmuri, koturi, kupuri, laituri, lampuri, lapuri, lautturi, malkuri, multuri, mykkyri, myttyri, nahkuri, napuri, nippuri, niskuri, nylkyri, pakuri, paskuri, paturi, pelkuri, petturi, polkuri, puhkuri, puhuri, päätyri, sahuri, salvuri, sikuri, laikuri, vaikuri, vakkuri, vatsuri, veturi, vesuri, vikuri, vinttyri, yötyri, yöttyri.

6. På *ro:* ajattaro, hohkero, huhmaro, hopero, höperö, kahero, kankaro, kiekerö, kiverö, komero, kopero, koukero, kovero, kuihero, kukkaro, kupero, kyynärö, loikero, lokero, lottero, lukkaro, nupero, pallero, pantero, pinterö, pehmerö, peperö, pyperö, saparo, somero, sopero, suivero, suovero, tohmero, tokero, tökerö, töllerö, tönkyrö, tönttörö, uimero, vaikuro, vaikuuro, vehmaro, viemerö.

7. På *eri:* auveri, hakeri, kikkeri, koveri, kuleri, laveri, lekkeri, nukkeri, oteri, someri, toveri, velperi.

8. På *rainen, roinen,* o. s. v.: hinteröinen, jukkeroinen, kaiturainen, kajeroinen, kiekkurainen, kuperiainen, kuveriainen, lyllyräinen, nukkeroinen, näkäräinen, palleroinen, pellervoinen, pikkuruinen, pikkarainen, tilleroinen.

9. Öfriga med *r* bildade nomina: ankerias, ateria, atria, hietras, hillervo, imartti, kajerkko, kakertaja, koverjas, kujerko, kuperias, kuverias, laverus, nykermä, nykerys, nystermä, näverikki, sysyriä, syysyriä, uhersin, uperas, uperias, vaaderma, vaikurus, veheriä, viheriä, viitseriä, äveriäs.

II. Nomina bildade med -k.

1. På *kka: a*) derivata: ennakka, haarukka, haudikka, herukka, hiilikka, hiirikka, hillikka, hillukka, hutikka, hännikkä, ijäkkä, jouhikka, juurikka, kannikka, kierikka, kipakka, kivakka, kolakka, kulikka, kuulakka, lipakka, lutikka, luhdikka, matikka, mujakka, mullikka, mullukka, munukka, murokka, mustikka, määlikkä, napakka, niljakka, nuljakka, nytykkä, näläkkä, nälväkkä, ojukka, ojakka, otnaakka, pallukka, penikka, piirikka, pillikkä, pohjukka, pulakka, pullikka, pullakka, puolukka, puolikka, puutikka, pääkkä, pötikkä, raasakka, rastikka, reitikka, rentukka, ripakka, rähmäkkä, rämäkkä, räsälikkä, salakka, silmukka, sinukka, sopukka, sormikka, suolikka, tallukka, tassukka, tervakka, tollikka, tuohikka, töllikkä, vaalakka, vaihokka, valtikka, vasikka, vatikka, vatukka, venakka, venukka, ähmäkkä; — *b*) öfriga nomina på *kka:* haalakka, harakka, hatikka, havikka, havukka, huitukka, hepakka, hievukka, hiistakka, hopakka, hulikka, hunnikka, insakka, itikka, jaarikka, jamakka, jantukka, jassakka, juolukka, juomikka, juomukka, juovikka, juovukka, jupakka, kadikka, kanakka, kasukka, kilpakka, konakka, kupukka, kurikka, kässikkä, laatikka, latukka, lautikka, litukka, lepakka, lillikka, lillukka, linnikka, linnukka, lintikka, lotukka, lupukka, lusikka, lutukka, lätykkä, mansikka, muljakka, nasakka, nassakka, navakka, nulikka, nupukka, ohvakka, oivukka, paalikka, palikka, palmikka, paljakka, panakka, parsikka, patukka, pirakka, pitnilkka, pulpukka, purakka, ravakka, rihvakka, rivakka, roipakka, rontukka, rusakka, rusikka, räpäkkä,

räätikkä, saapukka, sammakka, sapikka, silakka, simpukka, simsukka, sivakka, sutikka, tarakka, tenlikka, tillukka, tivakka, tollakka, torakka, töylikkä, ulpukka, upukka, urakka, vaapukka, veitikka, vonukka, ypykkä, ääläkkä.

2. På *kas: a*) primitiva: antsikas, juolukas, kallokas, lavikas, lipokas, luijokas, nulikas, orrikas, purikas, purakas, täplikäs, upokas, vaarnikas; — *b*) derivata: ajokas, asukas, elokas, emäkäs, enokas, haltiokas, haltiakas, harjakas, hartiokas, hartiakas, haudikas, himokas, huolikas, hännäkäs, hännikäs, ihokas, ijäkäs, ilokas, istukas, joudukas, jouhikas, juonikas, juurikas, juustokas, karsikas, kellokas, kenokas, kielikäs, kielakas, kinakas, koivikas, ko'okas, kulokas, kuonokas, kärsäkäs, lapsikas, lastukas, lehdekäs, leuvakas, lihakas, livakas, loimikas, luhdikas, luonnikas, luonnokas, mahikas, miehukas, miehikäs, murokas, naljakas, nartsakas, nenäkäs, niljakas, nuljakas, nurmikas, paasikas, paistikas, paljokas, pallukas, peijakas, persokas, pillikäs, pohtikas, porokas, puolikas, purrikas, päistärikäs, pöhökäs, raivokas, ra'okas, ramukas, riidakas, ruotikas, ruumiikas, salvakas, satokas, sauvakas, seljäkäs, sormikas, sydämikäs, säekäs, tallukas, tamukas, tanokas, tarmokas, tarmukas, taulakas, toimikas, torakas, tujakas, tulokas, tumakas, tuomikas, tuppikas, tymäkäs, vaihokas, valokas, valtikas, varakas, varvakas, vatsakas, vatsikas, viinikäs, viakas, voimakas, yrmikäs, ämmäkäs.

3. På *kko: a*) primitiva: allikko, halikko, hollakko, hulikko, hulpakko, hunnakko, kammakko, kolpakko, komehikko, konakko, kötehikkö, laatikko, linnikko, lotikko, läpäkkö, läsikkö, lätäkkö, naalikko, palmikko, purakko, pylväkkö, rummakko, rymmäkkö, räpäkkö, räseikkö, sammakko, saverikko, suhakko, tammakko, tammelikko, torrakko, turvakko, töreikkö, ullakko, vannikko, ähverikkö; — *b*) derivata: elikkö, ennakko, ennäkkö, erakko, erhakko, erikkö, esikko, etsikko, haavikko, haarikko, havikko, hapsikko, heinikko, heinikkö, hiilikkö, hiirakko, hiljakko, humalikko, hurmikko, juurakko, juurekko, juurikko, jäätikkö, kahilikko, kaisilikko, kanervikko, karikko, karsikko, katajikko, kehikko, kesakko, kivikko, koivikko, koivukko, koleikko, kolmikko, korvakko, kuusikko, kymmenikkö, lammikko, lapakko, lastukko, lehdikko, lehdikkö, lepikkö, lipakko, lohnikko, louhikko, louheikko,

lumikko, lumpeikko, lupokko, lupukko, marjakko, masikko, murrokko, murrekko, männykkö, männikkö, mättähikkö, naavikko, nelikko, nimikko, nurmikko, närikkö, närehikkö, pahikko, pensahikko, piakko, puolikko, puukko, pykälikkö, pääkkö, rajaikko, rannikko, rapakko, ropakko, raunikko, runnakko, ruohokko, ruojakko, ruojeikko, rynnäkkö, ryönehikkö, rämäkkö, räsälikkö, saarnikko, salavikko, sammalikko, saravikko, sarvikko, sauvakko, savikko, silmäkkö, silmikko, sinnikkö, somerikko, sonnikko, sopakko, suolikko, suukko, sydämikkö, tadikko, talvikko, tammikko, tiekko, tuomikko, töyleikkö, ummikko, unekko, unikko, vaarikko, vainikko, varikko, varoikko, vedikko, vesikko, vierikko, vihdikko, viisikko, virvikko, välikkö, ylläkkö, yökkö.

4. På *kki:* ainikki, anekki, häverikki, kerstukki, kulokki, kyllikki, kylikki, lumikki, mustikki, näverikki, valokki.

5. På *ket:* aineket, ainiket, aniket, aulaket, auleket, kanniket, korvaket, liimaket, mustiket, ohdaket, piiruket, pilliket, pyöräket, radaket, rutjaket, saareket, saviket, silmäket, turjaket, vediket, viileket, viiniket, vuoleket.

6. På *kainen* o. s. v.: ainokainen, ainukainen, hilukainen, kastikainen, miehukainen, ohukainen, pienukainen, tanokainen, tavaskainen, veuloskainen, vuotikainen.

7. Med *nk* bildade: ahdinko, ahingas, alanko, aurinko, etsinko, hunninko, juominki, kinnunki, lieminkä, mätinki, poiminki, ryöninki, suopunki, sylinkä, syylinki, täplinki, vaarninka, vahinko, varninko, veranko, karanka, karanko.

8. Med *sk* bildade: juuriska, karpuska, katiska, laimiska, läimiskä, leiviskä, limaska, latisko, puoliska, puolisko, riimiska, romuska, ruhmuska, samaska, tahmaska, tahriska, tihmaska, tollisko, älliskö.

9. Med *hk* bildade: isohko, kanahka, paljohka, pienehkö, punahko, suurehko, vaahehko, vähähkö.

10. Öfriga med *k* bildade nomina: kajerkko, kujerko, monikahta, paljokos, saarekisto.

III. Mångstafviga nomina på -et.

a) Primitiva: harinet, haudalet, himarret, hummaret, hyrkälet, höytälet, ikenet, iljanet, iljamet, ilvenet, imelet, irjannet, jotkalet, kaistalet, kantelet, kapalet, kappalet, karstannet, kekälet, ketanet, koparet, kuitaret, kumpelet, kykkäret, kyynelet, kämpälet, limparet, möhkälet, mörkälet, nokaret; — *b*) derivata: kaaristet, kinteret, kominet, kompelet, kääntälet, leipäret, liimaket, liipannet, liistaret, lohkaret, mustiket, paisutet, viivytet.

IV. Nomina bildade med -n och -m.

1. På *na: a*) primitiva: ahvena, aivena, aivina, akana, etana, haapana, hamina, hapena, hiestana, ihana, ispinä, jäsenä, kamana, karsina, kassina, kettana, ketuna, kipenä, kipinä, kipuna, kommana, kosana, kuikkana, kuippana, kumina, kutvana, kypenä, lötkänä, maruna, murkina, omena, pahtana, pakana, papana, papena, patina, pepana, porkkana, pyttynä, pyörtänä, pähkinä, pölvänä, raappana, repana, reppänä, retvana, ruhmena, ruumena, ruutana, räppänä, rättänä, rätvänä, saakkuna, saatana, sarana, siestana, sikuna, säränä, säässynä, taikina, talkkuna, tolvana, tyvenä, ussina, uuvana, vaikkana, valkkuna, vyölinä: — *b*) derivata: havina, heiskuna, helinä, hetkuna, hiljuna, hohina, holina, hopina, hotkina, huhina, humina, huojuna, hyminä, hyppinä, hyrminä, hyrinä, hyöminä, iljänä, kapina, karina, katkana, kihinä, kilinä, kiljuna, kiminä, kirinä, kirskuna, kitinä, kituna, kohina, kolina, kopina, korina, kuhina, kuikkina, kuikkuna, kuiskina, kulina, kumina, kuohina, kurina, kutina, kähinä, kärinä, köhinä, laikkana, liehuna, louhina, mutina, mylvinä, myrinä, mytinä, myykynä, myykinä, mähkinä, mäikkinä, mälkkinä, mänkkinä, mässinä, määkynä, määkinä, nahina, nahkina, napina, narina, nurina, nyhinä, nyrinä, nyskinä, närinä, pakina, parkuna, pauhina, paukkina, pirinä, potina, purina, pylvinä, pyrinä, pälinä, pärinä, pääkkänä, pölinä, raakuna, rapina, rauskina, remana, riekkuna, riekkinä, riekuna, ropina, rotina, rukkana, rupina, ryhinä, ryskinä, rytinä, rähinä, räikkinä, räiskinä, räkinä, rätinä, rätkänä, räyhinä, räyskinä, rääkinä, röhinä, röhkinä, röyskinä, sipinä, sirinä, sohina,

solina, sorina, suhina, supina, sähinä, sähkinä, sälinä, särinä, tevana, tihinä, tirinä, titinä, tiuskina, tiuskuna, tohina, tomina, touhina, toukkina, toukina, tuhina, tuiskina, turina, tutina, tärskinä, tärskynä, tärinä, töminä, ukina, ulina, ulvina, vapina, vihinä, vikinä, vilinä, vilkkuna, vinkuna, viskuna, vitinä, viuhina, välkkynä, värinä, ärinä.

2. På *n* (genit. *nen*): ahven, ammen, huomen, höyhen, ihven, ijen, joutsen, juomen, jäsen, kiven, kymmen, kyven, kämmen, liemen, paimen, ruhmen, ruumen, rämmen, siemen, terhen, tuumen, tyven, uumen.

3. På *in: a)* primitiva: hohdin, joutsin, juorotin, kehrotin, kemputin, kerähdin, kulkotin, lavasin, lavin, liskin, listin, ludin, lämmin, nepahin, nätkin, nätin, pajatsin, palin, paljin, pelsin, piedin, pietin, pisin, pohdin, polasin, laskin, teesin, udin, untin, unnin, uudin, vaadin, vadin, vesin, vidin, ydin; — *b)* derivata: aistin, akutin, alaisin, annin, astin, haarotin, haaraisin, haistin, halkaisin, haljin, hapatin, herutin, hierin, hypin, härkin, jauhin, joeksin, jorotin, juoksutin, jyräksin, jänkötin, jänkytin, kahlatin, kohlotin, kaivin, kalvin, kannin, karkotin, kaulatin, kelosin, kerin, kierin, kierutin, kiverrin, kolistin, kodiksin, kovaisin, kudin, kuljin, kuolaisin, kusitin, käsitin, käännin, lapotin, laskin, lautaisin, lennin, liipaisin, liustin, luistin, luodin, lypsin, meratin, mäystin, naskalin, niistin, nostin, nuolin, nyljin, nä'in, ohin, olin, odin, paapotin, painin, paistin, panin, parsin, perustin, pesin, pidin, pingoitin, pojantin, poljin, poltin, puhdastin, punetin, purasin, purin, pyhkäisin, pyörin, päitsin, pääsin, päästin, ratsastin, ratustin, rauhaisin, remputin, reväisin, riepotin, rieputin, riivin, rinnustin, rohdin, ruodin, rästin, sadin, sammutin, siatin, soitin, sorotin, suljin, syöksin, särvin, tarhaisin, tarvin, teljin, teräsin, tuhotin, uitin, uistin, valin, valkin, vedin, veistin, vihdin, viskin, vuolin, vyhdin, väännin.

4. På *ain, an: a)* primitiva: ahrain, atrain, hapain, hiestain, iljain, irujain, kaljain, keväin, kuusain, limpsiäin, litkain, maarain, morsian, muurain, nasian, nepain, näsiän, paatsain, pahlain, parahain, parhain, raatain, raatsain, rahdain, sierain, siestain, sitkain, sydän, tutkain, vaarain, valsain; — *b)* derivata: astain, asujain, avain, eläin, härkäin, joutain, juok-

siain, kaljain, karkujain, kasvain, kasvajain, kaulain, kerjäin, kulkiain, kuudain, läksiäin, nostantain, pieksäin, pyörräin, päästäin, rapain, selkäin, sukain, sukahain, särkiäin, tekiäin, viskain.

5. På *en, ein:* asein, aukein, halkein, hyöntein, höyhein, joeksen, kodiksen, poikkein, pyhkäisen, rasein, rikkein, seitsen, unnen, vasen.

6. På *oin, on: a)* alla karitiva adjektiver på *toin, ton*, hvilka kunna bildas af hvarje nomen substantivum och verbum; — *b)* alastoin, avoin, avojoin, hapoin, kalvoin, keukoin, kätilöin, laipioin, leivoin, luutioin, luoppioin, martioin, multioin, raitioin, rikkiöin, rivioin, riviöin, sauvoin, sidoin, survoin, tahdoin, tarvoin, valtoin, vesoin, viertilöin, viertelöin, viltiöin.

7. På *un, uin:* astuin, asuin, atuin, istuin, kantuin, kesuin, kädyin, laidun, leivuin, lypsyin, oluin, paisuin, polkuin, särvyin, tapuin, untuin, unnuin, valkuin, vesuin, ydyin.

8. På *nta, nto, nti: a)* verbalia: asunto, elanto, eläntö, eraanto, haukunto, hirnunto, hoivanto, huudanto, hävintö, imento, istunta, istunto, juonti, juonto, kaanto, kaivanto, kannanta, kannanto, karhinto, kasvanta, kasvanto, katsanto, kiljunto, kohento, kuolento, käyntö, laulanta, laulanto, liikunto, luonto, lyönti, lähdentö, myyntö, myynti, nautinto, nousento, nyljentö, paisunto, palanto, palkinto, panenta, panento, perintö, pidäntö, pistäntö, puinto, puinti, punonta, pysääntö, pyynti, pyyntö, rakento, ravinto, ristintö, ristintä, seisanto, sovinto, synnyntä, synnyntö, syönti, syöntö, sääntö, te'entö, torkanto, tulento, tutkinto, vaivanto, valanto, valinto, vedäntö, venyntä, venyntö, vointi, volinto, saanti, saanto, soitanto, tapanto; — *b)* öfriga nomina på *nta, nto* och *nti* äro: ahvento, alento, avanto, avento, emäntä, isäntä, kesanto, kesäntö, kolventi, korento, korenta, ojanto, permanto, pimento, rajenta, saarento, sarvento, suovanto, suvanto, tyventö, vieranto, vihanta, vihanto, virvanto.

9. På *nsi:* kahdensi, kolmansi, kuudensi, kymmenensi, monensi, neljänsi, seitsemänsi, tuhansi, tuhannensi, viidensi, yhdeksänsi.

10. Särskilt böra anmärkas: emintimä, isintimä, marhaminta, pimentola, romentola, uppalanti, vähäläntä.

11. På *mus: a)* verbalia: aikomus, ampumus, anomus, juopumus, juutumus, kaatumus, katumus, kantamus, kantelemus, karttamus, kokemus, koettelemus, latomus, laiskuttelemus, laittamus, lakkaamus, lakkauttamus, lankeemus, lankeilemus, lausumus, leipomus, liehakoitsemus, likenemys, lisäämys, lukemus, lueskelemus, luettelemus, luottamus, luopumus, läikkymys, läkähtymys, mätänemys, noitumus, nousemus, näkymys, olemus, oleskelemus, ottamus, ottelemus, paatumus, painelemus, paisumus, panettelemus, parantamus, parantelemus, parkumus, pillomus, pitämys, poikimus, puuttumus, pyhkimys, pyrkimys, pysymys, pyörtymys, pääsemys, raatelemus, rakentamus, raukeamus, reväisemys, riemuitsemus, ruokkoomus, ruoskimus, ryytymys, ryöstämys, saamus, sallimus, sanomus, sattumus, seisomus, sikiämys, si'ittämys, sulkemus, suostumus, suuttumus, sylkemys, syntymys, särkemys, säästämys, tahtomus, taistelemus, taipumus, talttumus, tapahtumus, tarttumus, tarpomus, tekemys, te'eskelemys, toipumus, tottelemus, tottumus, tuiskimus, tulemus, tuleumus, tutkimus, tutkistelemus, tylsymys, tytymys, tähtämys, täytymys, täyttämys, uppomus, uupumus, vaatimus, vaatettamus, vaeltamus, vaikenemus, vaihettelemus, vaikeroitsemus, vaipumus, valitsemus, vallitsemus, vannomus, vartioitsemus, vetämys, veristämys, viekastelemus, viekottelemus, viettämys, vihkimys, viiltelemys, viipymys, viljumus, voitelemus, voimus, voittamus, voipumus, väijymys, välttämys, väsymys, yltymys, yskimys, yötymys; — *b)* öfriga nomina på *mus:* aitumus, kokalmus, kokamus, kurimus, kännelmys, läntymys, mäkimys, ohamus, oijelmus, papumus, pietimys, selkämys, tenkelmys, tenkkelemys, uimus, yhdelmys, ylimys, äkämys.

12. På *ma: a)* verbalia: elämä, hekuma, juoma, kaihelma, katkelma, kudelma, kuolema, kutkelma, luoma, lyömä, lähtemä, mustanema, paisuma, polttama, rohtuma, sanoma, syhelmä, syhymä, syyhelmä, syyhymä, te'elmä, voima, yhdelmä; — *b)* öfriga nomina på *ma:* akelma, asema, avojoma, emintimä, etämä, huolema, imehmä, isintimä, kaljama, kojoma, kuulama, kuulema, kuusama, kuuselma, kännelmä, käykämä, köykkämä, lämpymä, lämpimä, maarama, mokoma, mukama, mukoma, mustelma, muutama, muukama, muukoma, muurama, notkelma,

nykermä, nystermä, nätkelmä, odelma, ojelma, onelma, paatsama, patama, putkama, pyörtämä, rivioma, rivinoma, rysämä, saatama, salama, salasma, satama, siestama, sitkama, töykämä, töykkämä, vaaderma, vaarama, vaaterma, vahderma, valkama, vasama, vaterma, äkämä.

13. På *nes:* huovannes, huojennes, huudannes, ihannes, iljennes, imannes, kaarrannes, kaivannes, kapines, karmannes, kasvannes, kolmanes, kolmannes, lavannes, liikennes, liipannes, neljännes, ojannes, painannes, riijennes, riivannes, rähvännes, räijännes, vaippines.

14. På *net:* etsonet, hapenet, harinet, ikenet, iljanet, ilvenet, irjannet, juomenet, karstannet, ketanet, ketunet, kipenet, kipinet, kominet, liipannet, perinnet, pohvannet, pouhannet, pyörtänet, päijännet, rikenet, ruumenet, rämmenet, rähvänet, sätenet, säkenet, tevanet, valannet, valanet, valkkunet, varppinet, voinnet, ylänet, ylännet, ärjennet.

15. Öfriga med *n* bildade nomina: *a)* på *nas:* haminas, huudannas, kupinas; — *b)* på *no:* ihmeno, imehno, imeno, inehmino, kommano, kopano, kuupano, pyörtänö, vieno; — *c)* på *nos:* jäännös, kaivannos, kalmannos, kommannos, riivannos; — *d)* på *ni:* kumppani; — *e)* på *nus:* kuudennus, käviännys, ruumennus; — *f)* på *ntie:* perintie.

16. Öfriga med *m* bildade nomina: *a)* på *met:* iljamet, kuumet; — *b)* på *mas:* kaljamas, koelmas, koiramas, mäkimäs, poikamas, siikamas, sikamas, takkumas, äijämäs; — *c)* på *mo:* kojamo, lyömö, ohimo, rutimo, valimo; — *d)* på *mes:* kutsumes; — *e)* på *mu:* lyömy; — *f)* på *mpi:* enempi, enämpi, molempi, parempi, parelampi, tosmempi, täkempi; — *g)* på *mös:* äkämös.

V. Nomina bildade med -l.

1. På *l:* askel, kappal, kyynel, nivel, petkel, sammal, sepel, sepal, sävel, taival, vemmel, vämmel.

2. På *la:* *a)* primitiva: apila, askela, atula, etelä, hamila, hankala, hantela, hunkala, hyppylä, ihala, imelä, jumala,

kahila, kaisila, kamala, kampela, kanhela, kappala, katala, kavala, kimpelä, kirpilä, kirpula, kyynelä, käpälä, kässälä, mahala, mantila, matala, mokola, mukola, muskula, napula, nappula, nuskula, nikelä, nivelä, nokkela, nävölä, pakkula, papela, parila, piippula, pirppula, pirpula, purila, riehtilä, rietilä, riskilä, riskelä, rutkula, räpylä, rääpälä, sammala, sapila, satula, siivilä, sinkilä, sinkula, sukkela, sukkula, takkala, tohmela, tukala, tukela, turila, täkälä, vempelä, vihelä, vihvilä, vikkelä, vintilä, vintelä, vipula, väikylä, vänkelä, ytelä, äitelä; — *b)* derivata: hakkula, kalkkala, kapula, kukkula, kupula, manala, metsola, naskula, nippula, nyppylä, nopula, noppula, pappila, peurala, pimentola, pohjala, pohjola, pukkila, putila, pykälä, pytkälä, raakela, raakila, romentola, rymättylä, räpälä, räpylä, sirkkala, soikala, sokala, sääkselä, takala, tapiola, tuonela, tyynelä, täkälä, tätilä, vetelä, vätkälä, väännelä.

3. På *lo:* ahmalo, hamilo, hinkalo, honkelo, hontelo, hontalo, hunkalo, hutelo, huumelo, kahmalo, kainalo, kantelo, kapalo, karpalo, kaukalo, kohmelo, kohtalo, kompelo, konkelo, koppelo, koskelo, kotkelo, kukkelo, kuontalo, kuppelo, kuutelo, kuutilo, käpälö, kömpölö, masmalo, metsälö, onkalo, ontelo, papelo, peikalo, peukalo, pohmelo, pohmilo, purilo, purkilo, purtilo, pökkelö, raavillo, rypälö, suivelo, suppilo, takalo, tuhkelo, törsilö, uivelo, untelo, urvelo, vartalo, vattalo, vömpölö.

4. På *li:* hakuli, kesseli, kesteli, komppeli, koppeli, kopuli, kutuli, köhmeli, mateli, meteli, moskali, naskali, nikuli, peeveli, petkeli, populi, pukali, pökköli, pötkeli, raatali, rapuli, remeli, ripuli, rupuli, räkyli, römeli, saakeli, satuli, sekuli, sekali, sepeli, seppeli, sieveli, sinkeli, sipuli, säveli, sääveli, tenkkeli, vastuli, vipuli, virveli.

5. På *let:* askelet, haipalet, haivalet, haudalet, hipalet, hyrkälet, imelet, jotkalet, kaistalet, kalkkalet, kantelet, kappalet, karpalet, ketalet, kompelet, kumpelet, kyynelet, kämpälet, möhkälet, mörkälet, penkelet, pentelet, perkelet, petkelet, poikkilet, pukalet, pykälet, rekulet, repalet, ripalet, roikalet, rypälet, rämmälet, rämmelet, räpälet, rääpälet, röhkälet, sammalet, sepalet, seppelet, siepalet, sipalet, soikalet, säppälet, säpälet, sääpälet, taipalet,

typälet, vempelet, venkalet, viipalet, viipelet, vintelet, vipelet, viuhkalet, vämpelet, vätkälet, ypälet, äihkälet.

6. På *las:* apilas, hamilas, hankilas, hantelas, hunkalas, joutilas, juolas, kahilas, karilas, kuhilas, käriläs, maitilas, purilas, sapilas, suulas, suullas, syöläs, syöttiläs, turilas, työläs, vihviläs.

7. På *lias:* pakelias, puhelias, sanelias, sovelias, tappelias, työteliäs, unelias, uskalias, viitseliäs, väänneliäs, ääneliäs.

8. Öfriga med *l* bildade nomina: *a)* på *les:* näkäles, onales, ryökäles, sepeles; — *b)* på *lia:* matelia, sanelia, viheliä, viitseliä, väänneliä; — *c)* på *lma:* akelma, ankelma, odelma, onelma, syhelmä, syyhelmä, te'elmä, yhdelmä; — *d)* på *lus:* aapelus, hankkilus, hutilus, kattelus, kihtelys, kompelus, naittilus, sepalus; — *e)* på *lvo:* kantelvo; — *f)* på *lu:* kapelu, urvelu; — *g)* på *lampi:* parelampi; — *h)* på *lkka:* pitnilkka; — *i)* på *likko:* pyhälikkö, pykälikkö, räsälikkö, tammelikko; — *k)* på *loin:* ruotiloin, rästilöin, viertelöin, viertilöin; — *l)* på *läin:* rästiläin; — *m)* på *likka:* räsälikkä; — *n)* på *lis:* saalis; — *o)* på *listo:* takalisto; — *p)* på *lmus:* tenkkelmys, yhdelmys.

VI. Nomina bildade med -j.

Följande på *ja:* apaja, elanteja, halaja, hunaja, jalaja, kataja, kuvaja, mahlaja, petäjä, pihlaja, pitäjä, soloja, tohtaja, vainaja, vataja, venäjä, veräjä.

VII. Nomina bildade med -p.

Med *p* bildade nomina äro, med undantag af komparativerna på *mpi*, följande: anoppi, juoppo, kilappa, kilappi, rusappa, ulappa.

VIII. Nomina bildade med -v.

1. På *va: a)* substantiva: aaluva, ahava, ajava, aluva, astuva, hahtuva, halava, harava, hulhava, jalava, kajava, kajova, kaleva, katava, majava, orava, otava, pellava, pihlava, rasuva,

sulkava, suortuva, suottuva, syöstävä, tohtava, untuva, ystävä; — *b)* adjektiva: alava, ehevä, elävä, haleva, halava, hankava, harteva, heinävä, helevä, hentuva, herevä, herrevä, honkava, härevä, ikävä, jalkava, joutava, jouheva, jukeva, jukkova, juureva, jäntevä, kailava, kielevä, kirjava, kuuleva, kärkevä, lihava, lehtevä, loimeva luonteva, läätevä, mahova, matava, mehevä, miehevä, mielevä, mukava, mykävä, mähävä, naseva, nenävä, niskava, nokkava, onteva, ontuva, puutava, puiseva, puisuva, puuhuva, pättävä, rehevä, rikevä, rinkevä, rintava, roheva, roteva, rukeva, runteva, ruokava, ruteva, rutova, selkävä, silevä, sinevä, siulava, soleva, solova, soreva, sorova, säärevä, talteva, terävä, tilava, tukeva, tuttava, vakava, valava, valeva, valova, varava, varteva, veltava, verevä, vihava, vikevä, viljava, villava, väkevä, ylevä.'

2. Öfriga med *v* bildade nomina äro: *a)* på *rva:* ankerva, kanerva, onerva, oderva, otarva, sinervä, änkervä; — *b)* på *vo:* ativo; — *c)* på *rvo:* hillervo, sinervo; — *d)* på *lvo:* kantelvo; — *e)* på *vi:* kutsevi.

IX. Nomina bildade med -s och -t.

1. På *sa:* aaltoisa, ahusa, ehtoisa, emisä, emysä, etuisa, hupasa, ikuisa, imisä, imusa, joutuisa, kaikusa, kipuisa, koisa, koissa, kutuisa, kuuluisa, laatuisa, mieluisa, miehuisa, näköisä, näkyisä, orasa, oraisa, piltosa, pilttosa, puolisa, rikosa, rotosa, roveisa, rätyisä, satoisa, suotuisa, tehoisa, tehtoisa, teräisä, torasa, tuloisa, uhosa, äkäsä, äryisä.

2. På *sto:* airisto, alusto, epistö, haaristo, hiilistö, humalisto, jalavisto, jyvästö, kahilisto, kaisilisto, kalasto, kalmisto, kanervisto, kannisto, kaskisto, katavisto, kivistö, koivisto, koivusto, korvisto, kortehisto, kuusisto, lastusto, lepistö, linnusto, maa'isto, maisto, metsistö, männystö, männistö, mättähistö, ohdakisto, pajusto, pensasto, pensahisto, pihlavisto, puisto, pykälistö, ru'isto, ruohosto, ruovosto, saarekisto, saaristo, saarnisto, salavisto, sammalisto, saravisto, sivusto, suolisto, takalisto, tammisto, tuomisto, tyvistö, vahteristo, vieristö, ympäristö.

3. På *sta:* alusta edusta, hausta, kapusta, miehusta, perusta, romusta, sisusta, sivusta, ta'usta, varusta, änystä.

4. På *stin:* harjustin, helistin, jalustin, kolistin, perustin.

5. På *sti:* holvasti, hommasti, hummasti.

6. På *tti:* ahmatti, ahvatti, elätti, emätti (emättimä), imartti, karnaatti, karvatti, kasvatti, keletti, kevätti, koratti, kärhötti, loonatti, läpätti, paskatti, pihatti, remetti, räpätti, räämätti, syötti, tirkatti, uitti.

7. På *tar* (patronymika): ahvatar, auteretar, etelätär, hempiätär, hiiletär, hongatar, juoletar, kangatar, karjalatar, kekritär, kipinätär, kivutar, kunnotar, kuutar, käreitär, lemmetär, louhiatar, luonnotar, mammotar, panetar, panutar, ruojutar, synnytär, syöjätär, tapiotar, tuuletar, vaavutar, vaiviatar, villatar, vuolatar, väinätär, äijätär, äimätär.

8. Karitiva adjektiver på *toin,* bland andra följande: ajatoin, aisatoin, aistitoin, anhitoin, avutoin, armotoin, arvotoin, aseetoin, auteretoin, aviotoin, edutoin, ehdotoin, esteetöin, halutoin, hampaatoin, hermotoin, hervotoin, hillitöin, hinnatoin, huoletoin, hävytöin, ilotoin, isätöin, jumalatoin, järjetöin, m. fl.

9. På *tin:* akutin, emätin, haarotin, hapatin, herutin, hohotin, jorotin, juoksutin, juorotin, jänkötin, jänkytin, kaulatin, kehrotin, kellotin, kelkutin, kemputin, kierutin, kusitin, lapotin, pesetin, salvotin, m. fl. nomina verbalia.

10. Öfriga med *t* bildade nomina: *a)* på *tta:* ahvatta, hulpatta, karjetta, navetta, ometta, osviitta, puhotta, syöttä, uuvetta; — *b)* på *tto:* epatto, lapatto, lennatto, navetto, omatto, ometto, pihatto, syöttö, te'ettö, uitto.

11. I allmänhet sällan förekommande nominaländelser äro: *a) ska*: elaska, juuriska, karpuska, katiska, leiviskä, rapuska, romaska, romuska, ruhmuska, tahmaska; — *b) sko:* hornisko, koisko, latisko, rapisko; — *c) tsa:* karitsa, katitsa, kolpitsa, laavitsa, määlitsä, rahitsa, rajetsa; — *d) sin:* alaisin, haaraisin, halkaisin, kalvoisin, keloisin, liipaisin, luukoisin, purasin; — *e) si:* koisi, potuusi, seitsemäsi; — *f) so:* koiso, puoliso; — *g) su:* koisu; — *h) ut:* ailut, airut, ehyt, kevyt, kiirut, kytkyt, kätkyt, lyhyt, neitsyt, ohut, olut; — *i) ät:* hemmät, kevät; — *k) it:* orit; — *l) hka:* kanahka, karahka, koihka,

pajahka, päähkä; — *m) hko:* isohko, vähähkö, m. fl.; — *n) ha:* alaha; — *o) h:* kavoh, mureh; — *p) hta:* pajahta (pajahtama), kerähtä, rajehta; — *q) hdin:* hohohdin, kerähdin; — *r) sma:* salasma.

X. Nomina som slutas på -s, uppkommet af -h, -ks, -nt eller -t i stammen.

1. På *as*, genit. *-ahan: a)* tvåstafviga substantiver: ahvas, allas, ansas, hallas, hammas, hangas, haras, havas, hongas, hulas, häpäs, häväs, jurvas, jyräs, kalkas, kangas, karas, karvas, kaskas, keidas, keihäs, kesas, keulas, kinnas, kiuvas, koivas, kunnas, kyytäs, kyäs, kärväs, köngäs, lammas, lannas, leijas, leväs, lipas, longas, loukas, lounas, mallas, mätäs, nepas, nevas, nilkas, nylkäs, oas, odas, oinas, opas, oras, orvas, paatsas, pahdas, pallas, parmas, parras, patsas, pensas, porras, porsas, puras, purras, pylväs, raavas, rahvas, rastas, ratas, ratsas, reivas, riistäs, rukas, ruskas, rutas, rynnäs, rystäs, ryöpäs, rästäs, räystäs, rökäs, saapas, saijas, sammas, seiväs, säekäs, säyläs, säynäs, tahas, tahdas, tahjas, taivas, tallas, tehdas, teuras, toisas, turpas, turras, tursas, turvas, tyrväs, töyräs, uitas, vaarnas, valas, valjas, valkas, valmas, vammas, vangas, vannas, varras, varvas, vehmas, virnas, äkäs, äyräs; — *b)* tvåstafviga adjektiver: ahdas, armas, harras, hauras, hauskas, herkas, hetas, hidas, hietras, hilas, huojas, hurskas, irstas, irras, juolas, jyrkäs, kallas, karjas, karkas, karsas, karvas, keikas, kielas, kieläs, kieras, kievas, kiiras, kiivas, kirkas, kirpas, kitsas, kompas, kontas, kähläs, kärkäs, kärväs, liukas, luikas, luonnas, maajas, marras, niukas, närkäs, paljas, paras, puhdas, rahvas, raikas, rainas, rakas, rammas, raskas, rietas, rikas, runsas, sairas, seijas, suulas, suullas, syöläs, tuulas, työläs, uhmas, uljas, vaalas, valpas, valvas, varas, vauras, vengas, viekas, vieras, vilkas, vilpas, vilvas, volas, vuolas, vuollas, väipäs, vöyräs, yräs; — *c)* öfriga nomina på *as: α)* på *kas:* ajokas, antsikas, asukas, elokas, emäkäs, enokas, harjokas, m. fl.; *β)* på *ias:* antias, armias, harmias, julkias, karmias, kauppias, käkkiäs, laupias, leppiäs, pulskias, puntias, riunnias, talvias,

toimias, toisias, tuulias, tyrmiäs, ulias, valkias, vuotias; *γ*) på *lias:* antelias, anelias, apelias, armelias, haurelias, häveliäs, häväliäs, imeliäs, ko'olias, onnelias, pakelias, puhelias, sanelias, sovelias, toimelias, tappelias, työteliäs, unelias, uskalias, viitseliäs, väänneliäs, ääneliäs; *δ*) på *las:* apilas, hamilas, hankilas, hantelas, hunkalas, joutilas, kahilas, karilas, kuhilas, käriläs, maitilas, potilas, purilas, sapilas, suulas, syöläs, syöttiläs, turilas, työläs, vihviläs; *ε*) på *mas:* kaljamas, ko'elmas, koiramas, mäkimäs, poikamas, siikamas, sikamas, susimas, takkumas, äijämäs; *ζ*) på *vas:* oravas, pellavas, taltevas; *η*) på *jas:* jäätäjäs, petäjäs, pitäjäs; *ϑ*) på *sas:* imisäs, turrisas; *ι*) på *tas:* hurmetas.

2. På *as,* genit. *-annen* (nomina numeralia): kolmas, neljäs, seitsemäs, kahdeksas, yhdeksäs, sadas, tuhas.

3. På *es,* genit. *-ehen:* huudannes, ijes, ihannes, iljannes, iljennes, imannes, kaarrannes, kajannes, kapines, karmannes, kasvannes, kasvates, kintares, kirves, kohvannes, kutsumes, käres, kärres, laes, lennates, levites, liepes, liikennes, nijes, näkäles, ojannes, olkajes, onales, painannes, parannes, purres, remes, riivannes, ryökäles, se'es, seijes, sepeles, säes, tores, vaines, vyöres.

4. På *es,* genit. *-ennen* (nomina numeralia): kahdes, kuudes, kymmenes, mones, tuhannes, viides, yhdeksännes.

5. På *is,* genit. *-ihin:* altis, aulis, kallis, kaunis, kauris, nauris, oris, purkis, raitis, ruis, ruumis, saalis, tiivis, tivis.

6. På *os,* genit. *-ohon:* ansos, talos, talkos, uros.

7. På *tus,* genit. *-tuksen:* aavistus, ahdistus, aivastus, aivotus, ajatus, ajetus, alotus, alustus, ammotus, arvoitus, asetus, eksytys, elatus, elätys, emätys, ennustus, ennätys, enätys, erhetys, eroitus, edustus, edistys, estetys, haavoitus, hajotus, halkaistus, hallitus, hapatus, harjoitus, hasitus, hassutus, haukotus, haukutus, hauskutus, heidytys, heijastus, hekotus, helistys, heloitus, helpotus, hellitys, hengitys, hepsutus, herätys, heritys, herutus, hihnustus, hiilustus, hiotus, hilastus, hillitys, hirmutus, hirmotus, hirnutus, hirvitys, hissutus, hivutus, hoihotus, hoikotus, hoilotus, hoivotus, holkutus, holotus, hoputus, houkutus, huiskutus, hukutus, huljutus, hullutus, huvitus, hurmoitus, hurvitus,

hykytys, hylkytys, hypistys, hyrrytys, hyssytys, hytkytys, hyydytys, hyödytys, häikistys, häikytys, häiritys, häkytys, hämmästys, häväistys, häristys, härsytys, hävitys, häälytys, hölkytys, hölkötys, jorotus, lennätys, liekitys, merkitys, satutus, m. fl.

8. Öfriga mångstafviga nomina på *us*, genit. -*uksen*, med föregående konsonant: *a)* på *mus*, se IV: 11; — *b)* på *lus:* aapelus, ajellus, ajelus, apelus, arvellus, arvelus, epäillys, epäilys, hankkilus, hierellys, hivellys, hutilus, kapelus, katsellus, kihtelys, kohtelus, kommelus, kätellys, nuhdellus, otellus, painelus, pidellys, pitelys, raadellus, raatelus, sepalus, sisällys, sisullus, tappelus, täidellys; — *c)* på *nus:* alennus, emännys, enännys, hoikennus, huojennus, hämmennys, kumppanus, kuudennus, kämmenys, käviännys, liipannus, orpanus, ruumenus, sekaannus, talkkunus, vihannus; — *d)* på *hdus:* erehdys, hairahdus, hivahdus, huiskahdus, humahdus, hyrähdys, häirähdys, julehdus, lummehdus, mullahdus, märehdys, tyrehdys; — *e)* på *rus:* askarus, hoiperrus, laverus, nykerys, onkerus, sisarus, vaikurus; — *f)* på *jus:* sorkajus, sormajus.

9. Tvåstafviga nomina på *us*, genit. -*uksen*, med föregående konsonant: *a)* primitiva: anus, annus, harjus, harus, hius, hivus, horrus, hyrys, ihmus, janhus, jannus, julmus, juomus, kidus, kielus, kolpus, koskus, kuntus, kuotus, kynnys, kytjys, kyönnys, kähmys, kähnys, kährys, kärhys, kärrys, köhmys, köntys, köyrys, lehmus, letus, lompus, lurjus, löhmys, lönkys, murrus, myrrys, natjus, niatus, nivus, nuhjus, nuljus, nurjus, palkus, patus, potus, rahjus, rahnus, ratus, retus, ruhjus, ruojus, ruotus, ryötys, rähmys, rääpys, röhmys, sonnus, suomus, suurus, särys, tahrus, tallus, tarrus, tillus, tohlus, tuhnus, tuhrus, tuohus, udus, uudus, vadus, vannus; — *b)* verbalia: ammus, ehdys, eksys, havus, juovus, kehrus, kerjus, luotus, noidus, nurrus, nurus, näännys, otus, pannus, puutus, pyydys, pyörrys, sammus, suutus, suuvus, syönnys, tainnus, tunnus, uidus, uuvus, vaellus, voipus, voivus, vyörys, väsys; — *c)* andra derivata: alus, edus, emys, ennys, harjus, helmus, hiilus, jalus, juurus, kannus, kaulus, keskus, keskys, kotus, kylys, kälys, lahjus, mielus, mäys, nisus, nuotus, oijus, olus, pahnus, parrus, perus, pielus, polus, punnus, puollus, puolus, päällys, ratsus,

raudus, rinnus, rotus, seinus, serkus, silmus, sisus, solmus, sormus, suojus, suvus, sylys, säärys, tilus, tulus, tyrmys, vammus, vermus, vuohus.

10. På *us*, genit. *-uksen*, med föregående vokal: *a*) på *aus:* aitaus, arvaus, avaus, epäys, haaskaus, hairaus, hakkaus, halaus, halvaus, hankaus, harhaus, harjaus, harppaus, hauraus, haus, hautaus, herjaus, herjäys, hiiaus, hilaus, hinaus, hiukaus, hivaus, hoilaus, hoivaus, holvaus, horaus, horjaus, hornaus, hotkaus, houraus, huikkaus, huijaus, huilaus, huimaus, huipaus, huiskaus, huivaus, hujaus, hukkaus, humaus, huokaus, huopaus, hurjaus, hurmaus, huvaus, hyljäys, hyppäys, hyräys, hyökkäys, häiräys, ihraus, jatkaus, jyrkäys, jäätäys, kimaus, köhmäys, köhnäys, lainaus, lappaus, laus, lehtaus, litkaus, lovaus, naarmaus, paarmaus, parmaus, persaus, pyräys, pyörtäys, päiväys, rutsaus, röhkäys, sekaus, siimaus, silmäys, sisäys, sorkaus, sormaus, tarkkaus, valaus; — *b)* på *eus, ius:* erheys, ereys, käkeys, rupeus, rutius, tuleus, tyreys; — *c)* på *ous:* hierous, holhous, kutous, lahous, lainous, litous, neulous, rukous, seulous, survous, velhous.

11. Tvåstafviga nomina på *os*, genit. *-oksen: a)* primitiva: alos, emoos, horros, jauhos, jokos, jukos, junkos, kinos, kyönnös, käitös, könnös, köntös, köynnös, lavos, luukos, nietos, taivos, tallos, töyvös, uros, vainos; — *b)* derivata: ahdos, ajos, hios, hurmos, jatkos, juotos, jätös, jäännös, kaivos, kajos, kannos, karhos, kasvos, kados, katos, keitos, kelvos, kieros, kierros, kiitos, kylvös, kynnös, käytös, käännös, köytös, lainos, laitos, langos, lennos, letos, liitos, murros, muutos, niitos, nios, näytös, oudos, panos, petos, pielos, piirros, pistos, punos, pursos, puutos, päätös, rainos, riivos, rikos, salvos, syytös, säätös, tainnos, taitos, tarmos, tartos, te'os, tulos, täytös, upos, uurros, uutos, varos, vienos, vyös, vyötös.

12. Öfriga tvåstafviga nomina på *s*, genit. *-ksen: a)* på *as:* aidas, haljas, hallas, harjas, jalas, jyräs, kaimas, kanas, kengäs, kirjas, koiras, koivas, korvas, kuras, kyytäs, kärväs, metsäs, naaras, ohjas, oinas, oras, raudas, roivas, ruskas, sisäs, tervas, teräs, vammas, veräs, vitsas; — *b)* på *es:* apes, ilves, jänes, kaares, kelles, kines, kives, korves, kules, käes, lehdes,

lemmes, letes, pieles, pilves, siimes, säijes, vares, veljes, veres; — *c)* på *is:* emis, jänis, kadis, varis, varvis.

13. Öfriga flerstafviga nomina på *s*, genit. *-ksen:* *a)* på *nos:* kaivannos, kalmannos, kommannos, orpanos, pieksännös, riivannos, sekaannos; *b)* på *nes:* kaivannes, kolmanes, kolmannes, kymmenes, neljännes; — *c)* på *hdos:* julehdos, lummehdos; — *d)* på *jas, jos:* olkajos, roivajas, sormajas; — *e)* på *tos:* lennatos.

14. På *us*, genit. *-uden: a)* på *aus:* ahtaus, arkaus, halpaus, hankaus, hartaus, harvaus, helläys, herkkaus, herkkäys, herraus, hettaus, hitaus, honkaus, hurskaus, irstaus, irtaus, jyrkkäys, karsaus, karvaus, kiivaus, konnaus, kylläys, laihaus, martaus, nuoskaus, osaus, paljaus, paraus, pispaus, puhtaus, rakkaus, riettaus, saastaus, sairaus, saitaus, siemaus, taajaus, uljaus; — *b)* på *eus:* ahneus, haikeus, harveus, haureus, hauskeus, helleys, hemmeys, hempeys, himeys, hirveys, houkkeus, huokeus, ilkeys, julkeus, jyreys, jyrkeys, jämeys, järeys, järkeys, kalleus, kateus, kankeus, kapeus, karskeus, karkeus, kauheus, kauneus, keveys, kiinteys, kipeys, kirreys, kopeus, koreus, korkeus, korskeus, kouhkeus, kulkeus, kylleys, kälppeys, käreys, laiheus, lakeus, laveus, lempeys, leppeys, likeys, naaleus, nuoteus, nuoskeus, pappeus, ryöveys, siemeys, tiineys, tuoreus, yhteys, ykseys; — *c)* på *ius:* autius, haikius, houkkius, huokius, kallius, laupius, leskiys, morsius, paitsius, raittius; — *d)* på *ous:* heikkous, hienous, huonous, isous, jalous, juoppous, kainous, kehnous, kosous, kuurous, lahous, lankous, paljous, persous, raivous, rivous, talous, urhous, velhous; — *e)* på *uus: α)* tvåstafviga nomina: alkuus, arkuus, autuus, harvuus, hauskuus, huimuus, huoruus, hyvyys, julmuus, juomuus, kirnuus, kohtuus, koiruus, konnuus, kovuus, kuivuus, kulkuus, kuntuus, kurjuus, kuumuus, kyllyys, kylmyys, käyryys, köhmyys, köyhyys, laajuus, laihuus, laiskuus, lapsuus, lujuus, lyhyys, matkuus, miehuus, mustuus, märkyys, neitsyys, noituus, nuoruus, nurjuus, nöyryys, orjuus, osuus, pahuus, paksuus, pelkuus, pienyys, pikuus, pituus, poikuus, pyhyys, runtuus, ryövyys, siemyys, suomuus, suuruus, syömyys, tihuus, totuus, tuoruus, turhuus, tylyys, uimuus, uljuus, vakuus, valjuus, visuus, voimuus; *β)* flerstafviga: 1:o på *muus:* hap-

pamuus; derjemte egenskaps-substantiva, härledda af adjektiva på *toin;* — 2:o på *suus:* egenskaps-substantiva af adjektiverna på *nen* och *lias;* — 3:o på *ruus:* aherruus, ahkeruus, ankaruus, avaruus, heikkuruus, itaruus, junkkaruus, katkeruus, niskuruus, pelkuruus, sisaruus; — 4:o på *vuus:* hankavuus, honkavuus, ikävyys, lihavuus, tukevuus; — 5:o på *luus:* hankaluus, jumaluus, kamaluus, kavaluus; — 6:o på *nuus:* isännyys, kumppanuus; — 7:o på *kuus:* kuninkuus; — 8:o på *tsuus:* liehakoitsuus.

XI. Nomina på -et.

1. Flerstafviga: de på *et, ket, let, met, net* och *ret* hafva redan i det föregående blifvit anförda; de på *tet* äro: kaaristet, paisutet, viivytet.

2. Tvåstafviga: *a)* primitiva: halmet, hamet, hedet, helet, hellet, helvet, hernet, hetet, hiestet, hilset, hipet, hodet, homet, hosket, houstet, huonet, huovet, hurmet, huudet, hydet, hyet, hyljet, hämet, höyset, höystet, ihmet, ilvet, imet, judet, jännet, kaarnet, kaavet, kadet, kahet, kahlet, kaidet, kalet, kalhet, kalvet, kasket, kavet, kehnet, kelvet, kidet, kiiret, konet, korret, kortet, kostet, kujet, kullet, kuoret, kuorret, kuvet, kärmet, kästet, laet, lahdet, lainet, lannet, lemmet, liehet, lievet, louhet, lounet, louvet, ludet, lummet, luodet, luotet, lyhdet, lähdet, lästet, löyset, madet, mahlet, maret, mouhet, muhet, muihet, mäännet, neitset, neitet, nuket, nurvet, nytet, näret, närret, närtet, onet, onhet, paatet, paatset, padet, palet, paljet, pellet, perhet, peret, perset, pilet, pohjet, poret, puhdet, purjet, päret, rovet, runnet, ruodet, ruoket, rämet, rästet, röyket, sanet, siidet, solet, soset, suhdet, sumet, sädet, sätket, taalet, tadet, ternet, tervet, tiinet, toet, tuhet, tuoret, tähdet, ulet, uret, uutet, uuvet, vaahdet, vaalet, vaatet, vaihet, valhet, vannet, varet, varpet, varvet, vehet, venhet, videt, vihnet, virhet, vuodet, yret, ärjet; — *b)* verbal-nomina: haastet, haet, haisket, hanket, haudet, heitet, helket, heret, hierret, hiistet, hivet, hiuvet, hohdet, huisket, huumet, idet, jamet, jauhet, johdet, juotet, jysket, jätet, kaadet, kaahet, kaapet, kaarret, kadet, kaisket, kajet, kannet, karet,

karhet, kartet, kastet, katet, katset, kelket, kiepet, kierret, kiistet, koet, kolket, kommet, kudet, kuljet, kuret, kynnet, käytet, käännet, kääret, ladet, lapet, lauset, lietet, liidet, liiket, liistet, liitet, loistet, luisket, luodet, luuset, mainet, meisket, melsket, moitet, muljet, mulket, muret, murhet, murret, muutet, mäiket, mäisket, märet, märhet, nestet, neulet, nidet, norket, noudet, nuhdet, näytet, oiret, otet, paarret, painet, paiset, paistet, palket, pallet, peitet, peret, perket, peset, pinnet, pirstet, pistet, pohdet, poltet, puet, puhet, punet, puret, puutet, pyhjet, pyytet, pyörret, päätet, raadet, raet, raisket, raistet, riidet, roisket, rouhet, ruostet, rysket, ryvet, räisket, rätet, räysket, rääpet, sadet, salet, sidet, syötet, säet, säret, ta'et, taijet, tarvet, tuet, tuisket, tuket, täytet, uhet, uitet, upet, uurret, uutet, valet, valvet, vierret, vietet, viillet, vilsket, voidet, vuollet, vältet, väret, väännet; — *c)* öfriga derivata: hemmet, jalet, juonnet, kalmet, karvet, kiinnet, kiret, kolet, kommet, kostet, kuorret, kuumet, lapet, levet, lommet, mujet, neidet, noret, nuodet, nyrket, näret, pitket, piuket, poiket, pöyhet, riket, rinnet, ripet, suudet, vavet, viret.

XII. Nomina med vokaländelser.

1. Sällsynt förekommande vokaländelser hafva nomina *a)* på *aa:* etää, hapaa, harhaa, harmaa, hataa, helaa, hää, jää, kahtaa, karpaa, maa, monaa, pää, seisaa, sää, vainaa, vajaa, vakaa, vapaa, venää, yhtää; — *b)* på *oo:* aimoo, ainoo, ehtoo, kakoo, leikkoo, makoo, talkoo, timoo; — *c)* på *uu:* epuu, hyy, kainuu, kehruu, kerjuu, kuu, kyy, leikkuu, luu, makuu, muu, puu, pyy, suu, syy, takuu, vastuu; — *d)* på *ua:* ainua, kaatua, lapua, lyhyä, makua, mielua, nyryä, porstua, rasua, saipua, saippua, suortua, suurtua, tanhua, jäsyä; — *e)* på *oa:* ainoa, seisoa; — *f)* på *ai:* lai, täi; *g)* på *ei:* ilmei, kalpei; — *h)* på *oi:* avoi, isoi, karsoi, keihoi, kieloi, koi, koukoi, kuopoi, kuuroi, loi, mutsoi, rahkoi, voi; *i)* på *e:* helme, ihte, ilme, itse, kaase, kahve, kalpe, kolme, liete, talte, tie, uole.

2. På *io: a)* primitiva: ahkio, akkio, arkio, haasio, haimio, hartio, hipiö, hopio, hulpio, hulttio, humpio, huntio, hunttio,

huosio, hupio, hurvio, hyypiö, häikiö, kaatio, kallio, kammio, kapio, karpio, kartio, kavio, kohio, koirio, koisio, kontio, kopio, kotio, laipio, lantio, lapio, laupio, liikkiö, limpsiö, limsiö, loitio, lumpio, lumppio, luntio, luoskio, mahkio, moisio, nuotio, närpiö, paakio, paimio, pallio, pantio, partio, paunio, permio, perniö, pohkio, pöhkiö, pökiö, pöykiö, pöykkiö, raanio, raappio, rainio, raisio, raitio, rantio, rappio, raunio, ravio, rivio, riviö, roittio, roukkio, roumio, rounio, ruoppio, ruopio, rääpiö, röykkiö, saipio, saippio, sammio, sontio, tapio, tuhnio, tunkio, tuokio, vainio, vikiö, viltiö, vintiö, ääliö; — *b)* verbalia: ansio, arvio, atvio, haaskio, haltio, hankkio, heittio, heittiö, huomio, hurmio, häiriö, häviö, kalkio, kosio, lappio, luoppio, mainio, mähkiö, naitio, nauttio, palkkio, perkiö, raiskio, riiviö, rovio, ryöviö, salvio, sikiö, suosio, tainnio, turmio, tärviö, valio, vartio, vääntiö; — *c)* öfriga derivata: aarnio, aukio, autio, haapio, halkio, hirviö, honkio, houkkio, häntiö, joukkio, kaavio, kilpiö, laitio, lappio, martio, rammio, rautio, ruskio, röykkiö.

3. På *ia: a)* adjektiva: alkia, alkkia, aukia, auria, autia, ehiä, ehkiä, elkiä, haalia, haikia, halia, halkia, harmia, hauria, havia, heliä, helpiä, hemiä, hemmiä, hempiä, heviä, hilpiä, himiä, hirviä, hornia, huikia, huokia, hupia, häriä, ikiä, ilkiä, julkia, juolia, jykiä, jylkiä, jylsiä, jymiä, jyriä, jyrkiä, jäkiä, jämiä, jänkiä, järiä, järkiä, kaamia, kaarmia, kailia, kaisia, kalia, kalpia, kalsia, kaltia, kalvia, kankia, kapia, karhia, karia, karkia, karmia, karsia, kasia, kauhia, kehkiä, keimiä, keliä, kelkkiä, kepiä, keriä, kerkiä, keviä, kieriä, kihkiä, kiintiä, kiliä, kilkiä, kilpiä, kimiä, kipiä, kiriä, kirpiä, kolia, komia, kopia, koria, korkia, kostia, kouhkia, kuolia, kuollia, kupia, kuulia, kälpiä, kälviä, käpiä, käriä, kärkiä, köyhkiä, laakia, lahtia, laimia, lakia, lansia, lantia, lappia, lauhia, lauhkia, lauhtia, laukia, lavia, lempiä, lemmiä, lensiä, leppiä, leviä, liehiä, lientiä, liepiä, lieviä, lihiä, lipiä, littiä, luiskia, lämmiä, lämpiä, länsiä, makia, masia, melkiä, monia, mouhia, muhia, muhkia, muikia, muria, myöhiä, möyhiä, nahkia, naukia, neitiä, nepsiä, neviä, nieriä, nihkiä, niukia, nopia, noria, notkia, nuohkia, nuoria, nupia, nuria, näpiä, näppiä, näpsiä, näviä, näyhiä, ohia, oikia, pehmiä, pensiä, pimiä, piriä, puikia, pulskia, puuhkia, puulia, pyyliä,

pyysiä, pyöriä, pöyhiä, pöyhkiä, pöykiä, rahkia, raikia, ramia, rapia, raukia, ravia, rehiä, rehkiä, ripiä, ripsiä, rohkia, ruokia, ryömiä, ryöpiä, räikiä, rämiä, ränstiä, röhmiä, römiä, röyhkiä, röykkiä, sahia, sakia, samia, seikiä, seliä, selkiä, sientiä, siistiä, sikiä, siliä, simiä, siniä, sirkiä, sitkiä, siviä, soikia, soimia, soipia, sokia, solia, soria, sorkia, suikia, sulia, sumia, suppia, surkia, synkiä, säysiä, tahmia, tahnia, tehkiä, tihiä, tihkiä, tihtiä, tikiä, tinkiä, tirkiä, titkiä, tiviä, tohmia, tuikia, turpia, tuuhia, tylkkiä, tylkiä, tympiä, typpiä, typiä, tyrmiä, tyrniä, tärkiä, tölkiä, törkiä, töykiä, uhia, uhkia, ulia, upia, usia, uulia, vaalia, vaikia, valia, valkia, vehriä, viiliä, vilpiä, vinhiä, viriä, virkiä, väliä, välkiä, vämmiä, vöyriä, yliä, ylpiä, ynsiä, yrhiä, yriä, yrmiä, äkiä, äliä, äriä, äyhkiä, äykiä; — *b)* substantiva: akkia, asia, astia, atria, haasia, haikia, haltia, hartia, hasia, haulia, hia, hipiä, hippiä, hitiä, hiviä, hopia, hosia, hutia, huosia, hyypiä, hyytiä, häpiä, jyrkiä, kahtia, kaikkia, kauppia, kavia, kolmia, kontia, kopia, kosia, kulkia, kunnia, kutia, kyytiä, käviä, laattia, lapia, lappia, lattia, lipiä, loisia, maaria, miniä, nasia, nieriä, nihiä, paakia, pallia, pantia, piplia, pohkia, pykiä, päkiä, pääkiä, rasia, rautia, rudia, rutia, salvia, sia, sikiä, sontia, suntia, säkiä, taikia, tia, vaadia, vaatia, valia, vartia, vavia, vidia, vitia, vääntiä, yhtiä.

4. På *i*, genit. *in: a)* tvåstafviga, ur fremmande språk lånade nomina: aami, ahti, holli, holtti, hyysi, iili, jahti, juhti, junni, jussi, juuti, juutti, jähti, jästi, kaaki, kaakki, kaali, kaappi, kahvi, kalkki, kamppi, kani, kapi, katti, keesi, keisi, kelmi, kenkki, keppi, kertti, kesti, killi, kiltti, kilti, kimpi, kirsti, kirtti, kokki, koni, konki, konsti, kori, korkki, korppi, kortti, kossi, kuisti, kuitti, kummi, kuori, kuppi, kyyti, kyökki, kyösti, kälmi, känkki, käppi, kääsi, käävi, kölli, költti, költi, körtti, köökki, laari, laki, lahti, lantti, lasi, lassi, lasti, lauri, leikki, leili, leiri, lenkki, lesti, liivi, luhti, luodi, luokki, luoti, luovi, lusti, luuri, luusi, lysti, lyökki, läkki, läski, lästi, lääni, maali, mahti, maki, makki, mali, malmi, mari, marsi, matti, merkki, munkki, muori, muuri, myntti, mäntti, mäski, nahti, narri, nihti, nikki, nuotti, näkki, olli, paali, paappi, paari, paasi, paatti, paavi, palkki, palli, panni, panski, pantti, pappi, pari,

parkki, partti, passi, patti, peili, peli, pelli, pelti, penkki, pentti, pesti, pieti, pietti, piikki, piili, piisi, piki, piltti, pinni, piuvi, pori, portti, posti, potti, puhti, pukki, punsi, puntti, puodi, puoti, puomi, purkki, puuri, punsti, pyki, pyykki, pyyki, pyökki, pälsi, pänni, pöökki, raadi, raaki, raakki, radi, rati, rakki, ranki, rankki, ranni, ransi, raspi, rassi, ratti, ravi, reivi, relli, renki, rihti, riikki, riiki, riimi, riisi, riksi, rinki, rinti, rintti, rippi, riski, rouvi, rukki, ruomi, ruoppi, ruori, ruovi, ruoti, ruuki, ruukki, ruuni, ruusi, ruuti, ruuvi, ryyni, ryyti, ränni, räntti, rästi, räätti, saavi, saksi, sali, sarsi, seili, sihti, siili, silkki, silli, sipi, sortti, suti, synti, syyni, säkki, sälli, tali, talli, tansi, tappi, teili, teini, testi, tiili, tilli, tinki, tiski, tiunti, tontti, tooli, tooppi, tori, torni, torppi, touppi, touvi, tukki, tulkki, tulli, tunti, tuoli, tuoppi, tutti, tuukki, tykki, tyyri, täkki, tältti, tämmi, tärkki, tästi, uhri, uuni, vaali, vaari, vahti, vaksi, valkki, valli, vanki, vati, veivi, velli, vihki, viili, viisi, villi, vintti, vissi, volkki, vouti, vouvi, vuori, vuovi, väri, värkki, västi, yrtti, yyrtti, äyri; — *b*) substantiva konkreta: aarni, ati, emi, haali, haarni, haili, harkki, harppi, harsti, hauki, heisi, heissi, hinkki, hippi, holkki, hossi, hotti, huiri, huitti, huivi, hulpi, hurri, hursti, hurtti, hymmi, hyppi, hyrkki, häävi, höysi, ihvi, iltti, jankki, jumi, junki, juntti, jämsi, jäntti, jäppi, järkki, jätti, kaati, kaatti, kairi, kampi, kanki, karhi, kari, karppi, karsti, kartti, kasi, kassi, kekri, keksi, kelkki, kelsi, keltti, kemi, keri, kermi, kerni, kiepi, kieppi, kiiski, kili, kirki, kissi, koisi, kolkki, kolli, koltti, kontti, koppi, korri, kosti, koti, kotti, kouki, kouri, kuiri, kukki, kuli, kulli, kulppi, kuomi, kuopi, kuovi, kurvi, kutti, kuutti, kymi, kyymi, käkri, kälkki, käpi, kärkki, kässi, käämi, käärti, kölsi, körri, kössi, köyri, lakki, lamsi, lappi, laukki, launi, lavi, lekki, letti, liekki, lieri, lihti, lintti, lippi, loikki, loisi, loitti, lokki, loppi, lortti, lossi, louhi, luhi, lukki, lunki, luti, lutti, lälli, lätti, läätti, mahi, marri, massi, mehi, molli, monni, moukki, mulli, munni, muti, mutti, myyri, mämmi, mäti, mökki, naali, naarmi, naatti, nali, nalkki, napi, nappi, naski, nati, navi, neihti, neitti, nolkki, nuitti, nulli, nuosi, nuppi, nuti, nyrhi, nyrkki, nyrri, nysi, nänni, näppi, närhi, näri, närmi, närri, närvi, nölkki, orhi, ori, paasi, paitti, panki, pankki, pauni, peippi, peitsi, peni, peski, pii, piiri, pilli,

pinsi, pirtti, pulli, pussi, puti, putti, pyyki, pässi, pätsi, pääksi, pääski, pötsi, pöysti, raasi, rahi, raini, raiti, raitti, raksi, rappi, rapi, rasti, rauni, rehki, reimi, retti, riipi, riippi, rikki, rimpi, risti, rivi, romsi, rossi, roti, rotti, rousi, rumpi, runsi, ruoti, ruotsi, ryti, rähni, rätti, röhmi, sahi, sahti, salkki, sammi, sampi, sankki, sapsi, seipi, seitti, sempi, sentti, sepi, sevi, sievi, sii, siivi, sinkki, sirppi, sissi, sitti, sonni, suosti, suotti, suoti, sykki, syli, sämpi, säpi, säppi, särmi, taari, takki, talti, tapi, tauti, tavi, teikki, teli, telki, terri, tetri, teuri, tiisti, tiiti, tiivi, timppi, tinkki, tintti, tiri, tissi, tilti, toikki, toukki, tovi, turkki, turri, tuumi, tuutti, typpi, täti, tölkki, tölli, tönkki, törni, töyri, ukki, uppi, uumi, vali, valtti, vanti, vantti, varkki, varti, vartti, venni, vieri, vihi, vihti, viippi, viiri, vipsi, virpi, viti, vokki, äiti, äppi, öysti; — *c)* substantiva abstrakta, adjektiva och derivata: aisti, anhi, anti, auli, eri, haimi, hakki, halli, hari, hassi, havi, helppi, hevi, himmi, hoki, huikki, hulivili, hulmi, hupi, hyppi, hänti, häntti, häti, irvi, jolppi, jonkki, jorri, jortti, juonti, juotti, järsi, kati, kani, karpi, karski, keitti, keli, kemppi, kietti, kirri, koli, komi, kouni, kuoli, kuolli, kuri, kurtti, kuti, laimi, lalli, letti, lolli, lomppi, lorvi, luikki, luisti, luntti, luotti, luuti, lyyli, lyönti, läsi, lölli, maahi, maiti, malli, maltti, marsti, mehti, metsi, mootti, muotti, musti, myrri, myymi, mäikki, mälkki, mänkki, naasti, nami, neli, nippi, nori, näppi, näri, nästi, oppi, paini, paisti, pakki, pipi, pohti, puinti, puni, pylli, pyynti, rani, riivi, romi, ryömi, saanti, sapi, setki, siatti, siisti, sili, silmi, sini, sinni, sirri, sisi, sointi, soti, suikki, sukki, suosi, syönti, syötti, sässi, sääli, tihti, tili, titi, tivi, toli, tolkki, topi, tuuti, tärkki, uitti, vaari, vertti, vilkki, vilppi, vointi, vuitti, väli, väri, värti, värtti, väänti, väätti, yrhi, yti, äkki, älli, älppi, äntti, äri, ärri.

5. Tvåstafviga nomina på *i*, genit. *-en:* ali, appi, arki, arpi, elki, ensi, esi, haahti, haaksi, hahti, hanhi, hanki, hapsi, hauki, helmi, helti, henki, hetki, hiili, hiiri, hiisi, hiki, hirsi, hirvi, hoimi, huoli, huomi, huuli, hylki, impi, joki, jouhi, joutsi, jousi, joussi, juoni, juuri, jälki, jälsi, jänti, jänni, järki, kaari, kaavi, kaihi, kaikki, kaksi, kalpi, kalti, kanki, kansi, karsi, kaski, kausi, kelli, kesi, keski, kieli, kilpi, kirsi, kivi,

kohti, koipi, kolmi, korpi, korsi, koski, kuori, kurki, kusi, kutsi, kuusi, kylki, kynsi, kypsi, käki, kärki, käsi, kääri, köysi, laaksi, lahti, laimi, laki, laksi, lampi, lammi, lapsi, lehti, lempi, lenki, lensi, leski, liehi, liemi, lieppi, liesi, liki, lohi, loimi, louhi, lovi, lumi, luomi, luusi, lähi, läpi, meri, mesi, mieli, moni, muhi, mäki, neiti, neitsi, niemi, niini, niisi, nimi, noki, nukki, nummi, nuoli, nuori, nuoti, nurmi, ohi, olki, onki, onni, onsi, orsi, ovi, parsi, parvi, pelvi, permi, pieli, pieni, pihti, pilvi, poikki, polvi, ponsi, poski, povi, puoli, pursi, putki, päitsi, pälvi, pääski, raani, reisi, reki, retki, riihi, riipsi, ripsi, ruomi, rupi, ruuhi, räisi, ränki, saari, saarni, salmi, sappi, sarvi, savi, seimi, siemi, sieni, siipi, soimi, solki, solmi, soppi, sormi, suitsi, suksi, sulki, suoli, suomi, suoni, susi, suuri, suvi, syli, sylki, sysi, säki, sänki, särki, sätki, sääksi, sääri, sääski, taimi, talvi, tammi, teeri, teiri, terni, tieri, toimi, torvi, tosi, tuki, tuli, tuohi, tuomi, tuoni, tuori, tuppi, tuuli, tynki, tyvi, tyyni, tyynni, tähti, täysi, uksi, ulhi, umpi, uni, uuhi, uuksi, uumi, uusi, vaahti, vaaksi, varsi, vaski, veisti, veitsi, veli, veri, vesi, vieri, viini, viisi, viisti, virhi, virsi, vuohi, vuoksi, vuoli, vuori, vuosi, vyhti, väki, yksi, yli, änki, ääni, ääri.

6. **Tvåstafviga nomina på** *u: a*) **ur fremmande språk lånade**: housu, hylly, jakku, joulu, junnu, kaakku, kaapu, kaappu, kakku, kannu, katu, kedju, keppu, kerttu, kinkku, kirnu, kirstu, kistu, kiulu, kohtu, koju, korppu, koulu, kousu, kuosu, kärry, käädy, kääsy, laku, lamppu, lankku, lanttu, lappu, lasku, limppu, lutu, luuttu, luutu, lyhty, lyijy, lykky, läksy, messu, miilu, minttu, mummu, mylly, myssy, märsy, määrly, niku, nuusku, paalu, paanu, palttu, pamppu, pannu, parmu, parru, paunu, perttu, piippu, pilttu, pottu, pumppu, purju, pyssy, pytty, pelsy, päärly, pöksy, raaku, raakku, rakku, ransu, rantu, rappu, rapu, rasu, reisu, riimu, rotu, rumpu, ruotu, rupu, ruunu, ruusu, ruutu, ryijy, ryky, ränny, räntty, röijy, sielu, silppu, simu, simppu, sirppu, sorvu, sulppu, sumpu, sylppy, syrppy, sänky, tamppu, tasku, tantu, temppu, tiinu, tikku, tiu, tolkku, tonttu, tullu, tupsu, turku, tyyny, tyysty, urku, vaanu, vaku, valku, valmu, vanttu, vappu, vaunu, veisu, vellu, viisu, vimpu, vittu, viulu, vormu, välly,

värsy, väsky, öljy; — *b*) adjektiva: ahu, ahvu, alju, armu, harsu, hentu, hersku, hintu, hirsu, hinttu, homsu, hopsu, houru, hullu, häijy, jylhy, kalju, kankku, karju, keikku, kesu, kesy, keuru, kiemu, kieru, kihnu, kolkku, kouru, kurmu, kurnu, kurttu, kuulu, kyyry, kärry, kärtty, kärty, käsy, könty, köyry, lamu, laukku, liusu, luihu, luisu, luittu, luoju, lyhy, mielu, niisu, nilppu, nirsu, nulju, nyry, näsy, ohu, paksu, pikku, pisku, raisu, raju, ruikku, ruju, ryhy, räsy, säysy, tauru, tihu, tihku, tirsmu, tuittu, tykky, tyly, uhu, vaisu, valju, venkku, venku, vilju, virkku, visu, viuru, ynsy, yry, yrmy, äksy, ärjy, ärry, äry, äyky; — *c*) substantiva konkreta: aamu, aivu, aju, ahku, arkku, emu, hahtu, haitu, harju, harkku, haru, hatu, havu, hiekku, hilkku, hillu, hitu, hoitu, homppu, hormu, hotu, huikku, huilu, huippu, huisku, huittu, huitu, hunnu, huntu, huoku, huru, huttu, huuntu, huuru, hylly, hyppy, hyrsy, hämy, häyry, höty, höyly, höyry, höyty, ilku, impu, isku, jalku, jarru, jolu, julku, kaarmu, kaasu, kaatu, kahu, kaihu, kainu, kalhu, kalju, kalu, kamsu, kapu, karhu, karju, karkku, karmu, karpu, karttu, kartu, katku, kauru, kautu, keiju, kelttu, kenkku, kerppu, kerpu, kettu, keuhku, kielu, kilttu, kimppu, kinttu, kippu, kirju, kirmu, kirppu, kiuru, kiuttu, kohtu, kohu, koisu, koivu, kolku, komsu, komu, konkku, konnu, kontu, korju, korlu, kopsu, kopu, kosku, kotku, kouru, kuhmu, kuilu, kuiru, kuitu, kukku, kulju, kulkku, kulku, kulmu, kuoru, kuplu, kuppu, kupsu, kupu, kurkku, kurmu, kurru, kuru, kuttu, kuuru, kyhky, kyhmy, kyty, kyyny, käly, kämy, käpry, käpy, käry, köyry, laju, lampsu, lanttu, lanu, lastu, latu, laukku, lellu, letty, liimu, liippu, liiru, lintu, lippu, lipsu, lipu, lisu, litu, liuku, loukku, luikku, luiku, lukku, luppu, lyhy, lötky, löyly, malju, malu, mantu, manu, marnu, maukku, mehu, menty, meru, mieru, moukku, muhu, muhju, muikku, muju, muksu, mulkku, munnu, mursu, muru, mutu, myhky, myky, myrkky, myrsky, mytty, myyry, mänty, märsky, märy, möykky, naakku, naatu, naarmu, naarttu, naattu, narsku, nartsu, narttu, nasku, nassu, natu, neihty, neitsy, neitty, neity, niippu, niittu, niitty, nilppu, nippu, nisu, norsu, nuppu, nuttu, nyky, nyppy, nyty, näppy, nästy, nätty, olu, oulu, paatu, pahku, paju, palkku, palku, palmu, pankku, panku, papu, pehku,

pehu, pelu, pemppu, pentu, penu, peppu, pepu, permu, pettu, pieksu, piiru, pilku, pillu, pilppu, pilu, piru, piuru, poju, poltsu, potku, purku, purmu, purnu, pursu, purtu, purvu, pusu, putu, puusku, pylsy, pyrky, pyry, pytky, pyyly, pyyry, pälkky, pärty, pääksy, pääsky, pääty, pölkky, pölly, pötky, pöyry, raaku, rahnu, rahtu, ratsu, rehu, renkku, rentsu, reppu, retu, riepu, riettu, rietu, riippu, riipu, risku, risu, riuku, riusu, roju, romsu, romu, rosku, roukku, rousku, ruisku, ruittu, rumppu, runsu, runtu, ruohku, ruoju, rutu, ruuppu, ruupu, ryhmy, rymy, ryppy, rytty, ryysy, ryöppy, räisy, räätty, rölly, rönsy, röty, röykky, röysy, sapsu, sasu, satu, sauhu, sauvu, savu, seikku, serkku, seutu, silmu, silpu, silu, sintu, sirku, siru, sisu, sitku, sittu, siukku, sivu, sohju, sohlu, solmu, soppu, sosu, suhju, suku, sulju, sulkku, summu, sumu, suomu, suosku, sykky, syksy, sylkky, syltty, säippy, säly, säsy, säässy, taanu, takku, tanhu, tanttu, tanu, telju, terttu, tiepsu, tihku, tihmu, tihru, tihu, tiiru, tiku, tilkku, tippu, tismu, tissu, tiukku, tiuku, tiuru, tomu, totku, tuhnu, tuhru, tuhu, tumppu, tuuru, tuutu, tyny, typpy, tytty, tyty, tyyty, tyytty, täky, täppy, täty, tävy, tääny, töppy, törky, töykky, töyry, uhku, uhtu, uiku, ulku, urpu, uru, uttu, utu, uuhtu, uuttu, uutu, vaalu, vaikku, valu, vanku, varpu, vasu, vattu, vaulu, veuru, vieru, viery, viiru, vipu, vipsu, virpu, virsu, viuhku, vollu, vuorsu, vyöry, vävy, väy, väyly, vääsy, yty; — *d*) verbalia: alku, ampu, apu, haku, haisu, haju, hakku, halu, hasu, haukku, hehku, heilu, helu, hinku, hoku, hohku, hohu, holu, hudju, huhu, huikku, hulju, humu, huoju, huoku, hylky, hylkky, hymy, hyrry, hyöky, hyömy, hyöny, hyöty, häily, häly, häpy, häsy, hääly, hönky, höykky, höysty, isku, itku, itu, ity, joutu, jumu, juoksu, jyhmy, jyly, jymy, jyry, jysky, kahu, kaikku, kaiku, kaipu, kaju, kalkku, kalku, karu, karku, keiju, keinu, kerju, kiekku, kieru, kiikku, kiilu, kilju, kitu, kohlu, kohu, kolu, kopu, korju, kuihu, kukku, kulku, kulu, kumu, kuohu, kutsu, kutu, kyky, kylpy, kylvy, kähy, käsky, kätky, kääry, laatu, lasku, laulu, lerku, lerppu, liehu, lieru, lirppu, luku, lypsy, lyömy, läiky, löytty, löyty, möyhy, nauku, nauru, nietu, nousu, noutu, nuolu, nurku, nuru, nuuru, näky, oppu, panu, parku, pauhu, pesu, pieru, poimu, polku, poru, puku, puru, pusku, pyöry, pärsky, pöly, rausku,

rousku, rysky, ryty, ryyppy, ryyty, ryömy, ryösty, ryövy, räby, räisky, räyhy, rääky, rönky, salvu, sohu, soimu, soittu, solu, sotku, sopu, soutu, suhu, suitsu, sulku, suru, syhy, sylky, synty, sytty, syyhy, syöksy, säikky, säly, särky, sääty, tihu, tiusku, tohu, tomu, touhu, tousu, toussu, tuhu, tuisku, tukku, tunku, tuoksu, valu, vihu, viisku, viipy, vilkku, vinku, visku, viuhu, vuolu, ylty, ähky, äyhky; — *e*) öfriga nomina på *u:* asu, avu, etu, haalu, haamu, hahmu, haiku, haltu, hapsu, hapu, happu, hassu, helu, hemppu, herkku, hermu, hiekku, himu, hirmu, hoppu, hosu, huppu, hussu, husu, huuhu, hynky, hyrmy, hysy, hyty, härsy, hörsky, hössy, hösy, juhu, juoru, juttu, jylmy, jyrkky, kalsu, kasu, kauhu, kemu, kiettu, kipu, kisu, kiukku, kohtu, kormu, kornu, kouhu, kuhnu, kuihu, kutju, kykky, kyky, kypsy, kyykky, laku, laru, leiku, lemu, leru, lessy, levy, leiju, liehu, loihu, loppu, loru, losu, luimu, lusu, lymy, lysy, lyyky, lölly, maku, maru, mauru, melkku, metu, mieru, mouru, murhu, mähy, möhy, möry, naku, namu, nasu, neru, nihku, nilju, nilkku, nuhku, nuju, nyky, oiku, pelmu, pelppu, pensu, pippu, pisty, poukku, puhku, pulmu, pupu, purru, putku, pylly, pysty, pöyry, raanu, raju, ramu, rasu, ratku, remu, repsu, ressu, riemu, romu, rymy, ryty, räkky, rämsy, räppy, räpy, rätty, räty, rääpy, rääsy, römsy, römy, suppu, suttu, syykky, säily, sävy, taamu, taju, tamu, tarmu, tassu, teppu, tihu, tippu, tuttu, uulu, vainu, vaipu, valu, varu, vilu, viru, äly, äty.

7. Tvåstafviga nomina på *o:* *a*) adjektiva: aimo, aljo, asso, eho, eino, heikko, heiko, helppo, helpo, hieno, hinto, hinno, honto, hopso, hoto, hulkko, huono, iso, jalo, jolo, kaiho, kaino, kaito, kaltto, kauno, karso, kehno, keikko, keito, kelpo, kepo, koito, koljo, kolkko, komo, koso, kuuro, kähö, laako, laho, laito, lauhto, leuto, lieto, loitto, lojo, maho, marto, mieto, mietto, nerkko, nerko, nirso, nojo, nuljo, nulo, orho, orvo, outo, paljo, paltto, peijo, perso, penko, polo, ponno, pyörö, pöhkö, pöhnö, raimo, raivo, rukko, rinso, rivo, rujo, rutto, suippo, sulo, tauno, uho, ujo, valjo, vauhko, vaukko, velo, veltto, vento, venno, veulo, vino, viso; — *b*) verbalia: aiko, ajo, ammo, anto, ano, arvo, elo, etso, haasko, haasto, haisto, hako, heitto, hihto, hiihto, hohto, hoito, holho, huoto, huollo, huuto, hyyttö, hyötö, höistö,

höystö, ito, jakso, jatko, johto, jouhto, jouto, juonto, jättö, kaanto, kaarto, kaivo, kajo, kasvo, keitto, kieto, kielto, kierto, kiilo, kiilto, kitko, koitto, korjo, kosto, kuoho, kuolo, kuollo, kuulo, kuulto, kylvö, kyntö, kytö, kätkö, käyntö, kääntö, käärö, laino, lasko, lento, lepo, liitto, loisto, luisto, luonto, luulo, lypsö, lyömö, lähtö, löytö, maisto, makso, meno, muisto, murto, muutto, myyntö, nauro, niitto, nouto, nosto, nyhtö, näkö, olo, osto, otto, pahto, paino, paisto, palo, pano, peitto, pelko, perko, peso, piilo, pito, pisto, poltto, potko, puinto, puntto, puro, pusko, puutto, pyyntö, pyytö, pyyttö, päästö, pääsö, raato, ratko, rientö, rikko, ryyppö, ryöstö, saanto, saarto, saatto, salvo, siirto, soitto, solo, souto, survo, syyttö, syöntö, syöttö, säkö, sääntö, säätö, säästö, tahro, tahto, taito, tako, tappo, tarvo, teko, teehtö, teettö, teppo, tippo, toivo, tukko, tulo, tunko, tunto, työntö, täyttö, uitto, usko, uurto, uutto, valo, veto, veisto, veistö, vietto, viilto, voitto, vuolto, vääntö; — *c*) derivata af andra ord: alo, aukko, autto, ero, halko, hanko, hiilo, hiiro, hiitto, irvo, juoppo, juotto, kaikko, kaiko, kajo, kalso, karho, karko, karo, karso, katko, kasto, keiho, kero, kiekko, kiilo, kiiro, kirso, korkko, korko, korvo, kuokko, kyyttö, kättö, leho, lehto, liero, lohto, löyhö, mehto, metso, myrö, norko, notko, oiko, oto, palvo, pasko, piakko, pisko, polko, poltto, puisto, puukko, pyältö, pääkkö, raako, riuto, ru'isto, ruotto, rusko, sako, sanko, selko, sepo, sieppo, silo, sisko, sokko, sorko, soro, suikko, suukko, synkkö, tiekko, turto, tynkö, tyystö, valko, valo, veikko, venno, vetko, vieno, vielto, ylö, yökkö; — *d*) substantiva konkreta: aalto, aarto, aatto, ahjo, aho, ahto, ahvo, airo, aivo, alho, alto, anko, aro, auhto, emo, eukko, euhko, hahlo, hako, havo, hanko, harkko, hauho, hauppo, hehko, hehvo, heimo, hepo, hieho, hillo, hilto, horho, horo, huoko, hämö, höytö, iho, jaukko, jauho, joukko, jukko, juko, jumo, jutko, kaakko, kaalo, kaaso, kahjo, kahlo, kaho, kakko, kako, kaljo, kallo, kalto, kalvo, kamo, kanko, kanto, karkko, katto, kauko, kehto, keijo, keko, kelho, kello, kelo, kelto, kenno, kerkko, kerpo, keso, keto, kelto, keuhko, kihlo, killo, kilo, kimmo, kino, kinko, kippo, kirppo, kirro, kirso, kisko, kohjo, kohko, koiso, kojo, kokko, kolho, kolo, koltto, konno, konto, korko, koro, kosto, koto, koukko, kouko, kouto, kuhjo, kuhlo, kuhmo, kuiko, kuito, kukko, kulho, kulo, kulppo, kuomo,

knono, knopo, kupo, kuppo, kuulo, kyynö, kyytö, kyö, käkö, kässö, kästö, käsö, laakso, lahko, lahto, laiho, lairo, laisto, lakso, lallo, lanko, lantto, lappo, lapo, lavo, leivo, lempo, lesso, letto, liehko, lieko, liemo, liisto, liitto, limo, linko, lippo, lisko, lito, loikko, loiro, lohko, loko, lomo, lonkko, loukko, luiko, luko, luoho, luoko, luppo, luukko, maanto, maito, mako, malko, mallo, malo, manto, mato, mehko, mekko, miero, mullo, muro, mörkö, naappo, nappo, nato, navo, neito, nirkko, nokko, noppo, noro, nuuppo, ohto, oino, olo, ontto, oro, orko, otso, paitto, palko, pallo, palto, paltto, pankko, panko, pato, pehko, peiho, peiko, peikko, peipo, peippo, peitto, pekko, pelto, pepo, perho, peto, piekko, piikko, pilkko, pino, pio, pirppo, pirto, pivo, polo, poppo, porho, poro, puikko, pujo, pulkko, pullo, puo, puro, purro, pursto, putro, puuro, pyrstö, pytkö, pärtö, pöhkö, pökkö, pölhö, pölkkö, pöllö, pölö, pönttö, pöpö, pöppö, pörstö, pöykkö, rahko, rahno, raino, rairo, raito, raivo, rakko, rako, rappo, rehto, renko, repo, riehto, riekko, rio, rijo, rohko, rohto, roisto, roitto, rokko, ropo, rosmo, roso, rosvo, rotko, roto, rotto, roukko, rouko, rousko, routo, routto, ruhmo, ruho, ruko, runko, runo, runto, ruoho, ruoko, ruoto, ruppo, rusto, ruuno, rystö, rytö, ryöpö, rökö, römö, röppö, rössö, rösö, röykkö, röyskö, röystö, saato, sahko, saiko, sakko, salkko, salko, salo, sapso, sarvo, sato, saukko, savo, sauvo, seikko, seipo, seppo, siirto, silko, simo, sohlo, sompo, soro, sorto, sortto, suakko, suanto, suhjo, sumo, suo, suokko, suoko, suoro, sälkö, sälö, tahko, taino, taljo, tallo, talo, talso, tanno, tano, tasso, teljo, telso, terho, tesso, teuhko, teuho, tieno, tihmo, tihro, tiiro, tiirö, tinttö, tohlo, tolho, tolppo, tonko, tortto, totto, tuhto, tullo, tuoro, turppo, tykkö, tyttö, tönkkö, tönkö, töykkö, uikko, ukko, ulo, uro, uukko, vahto, vaimo, vako, vanko, vantto, varjo, vaulo, velho, verho, verkko, vero, verso, veso, vihko, viro, vuo, vuojo, vuorso, vyö, yö, ämmö, ämö, äpö; — *e*) öfriga tvåstafviga nomina på *o:* aisto, armo, arpo, arso, asto, ehto, ento, haahmo, haamo, haaso, hahmo, haho, haitto, haro, haso, hasso, hato, herko, hermo, himo, hohko, hollo, holo, hono, horno, horto, hortto, huno, hurmo, huuppo, höhtö, höllö, hölö, hössö, iinto, ilo, jano, jono, joro, juho, juuso, juusto, jörö, kaapo, kaappo, kaimo, kammo, kato, keino, keno, kerno, kiepo, kino, kirkko, kiro, koho, koko, koppo, kouho,

kumo, kunto, kuro, kuuro, kuulto, kählö, kähmö, könö, laako, lako, lampo, lato, leino, lekko, lenko, lero, liko, listo, loho, lollo, lompo, lotko, lotto, lotvo, luho, lumo, luo, luoso, luosko, lötö, masto, matto, melto, mento, mikko, moro, muho, mulko, muoto, myttö, nehto, nero, neuvo, niippo, nippo, noko, nolo, nuisto, nujo, oisto, paasto, paavo, pakko, pako, patto, pekko, pillo, piltto, pismo, poko, pokko, porkko, porsto, portto, poukko, pyrö, pystö, pyyrö, pökö, pörhö, pörrö, raano, ramo, remo, rento, rojo, rontto, roto, ruokko, römö, rössö, samo, siiro, siivo, siko, simo, sippo, siro, souso, susso, tamo, tanko, tarjo, tarmo, tanko, teho, tehto, tenho, teno, tiho, tohko, tollo, torho, torkko, toro, torro, touko, tuho, tuomo, tuppo, työ, törö, uho, ulko, vaino, valo, varo, veno, veto, viho, viinto, viinno, viisto, vilppo, voro, votko, vuoro, yrjö, yrö, ätö.

8. **Tvåstafviga nomina** på *a: a)* **substantiva konkreta**: aara, aasta, aatra, ahma, ahra, ahva, aisa, aita, aitta, akka, ala, ansa, arra, atra, auma, aura, emä, evä, haala, haapa, haara, haaska, haava, hahka, haikka, haila, halla, hama, hana, hanka, hara, harja, haukka, haula, hauska, hauta, heinä, hela, helma, helta, heltta, hera, herna, hernä, hiekka, hierta, hieta, hiha, hihna, hiippa, hiiva, hila, hilpa, hima, hitta, hiuka, hiukka, hohka, holppa, honka, horka, horma, horsma, huhka, huhta, huiska, hula, hulpa, huoppa, hurtta, hylmä, hyrrä, hyyppä, häivä, häkä, hämä, häntä, häppä, härkä, härmä, härnä, hölmä, hönkä, ihra, ilma, ilta, ina, isä, itra, itä, jaama, jalka, jama, jata, jolkka, jorva, juhla, juhta, jukka, junkka, juola, juopa, juoppa, juova, juska, jutta, jyrkä, jyrä, jyvä, jälttä, jältä, jälä, jämsä, jänkkä, jänkä, jääpä, jäärä, kaarna, kaatra, kaava, kaha, kahja, kahla, kahma, kahna, kahva, kaija, kaima, kaira, kaista, kakka, kakla, kala, kalja, kalla, kalma, kalpa, kana, kansa, kanta, kara, karja, karsta, karva, kasa, kasna, kassa, kata, kauha, kauhna, kaula, kauna, kaura, kausta, kauta, kehrä, keträ, kehä, kela, kelä, kelhä, kelkka, kelkkä, kena, kenkä, kentta, kenttä, kerkkä, kerma, kermä, kersa, kerta, kerä, kesä, keula, kia, kihla, kilha, kilja, kilka, kima, kimma, kinka, kinkka, kippa, kirma, kirpa, kirppa, kissa, kita, kitka, koihka, koira, koiska, kokka, kola, kolkka, koppa, kopsa, korja, korva, kotka, konkka, koura, kousa, kuha, kuikka,

kuira, kuisma, kuja, kukka, kulha, kulma, kulta, kuoha, kuokka, kuoksa, kuola, kuona, kuopa, kuoppa, kuorma, kuotta, kupla, kuppa, kura, kurna, kutta, kuula, kuura, kuurna, kuutta, kylä, kyrpä, kyrsä, kyssä, kähä, kälkkä, känkä, kännä, känsä, kärkkä, kärnä, kärppä, kärrä, kärpä, käsnä, kässä, kääpä, köhnä, kökkä, kölsä, kömä, köppä, käppä, körrä, köykkä, laana, laatta, laava, lahja, lahna, laikka, laista, laita, laiva, laka, lakka, lalva, lana, lanka, lansa, lanta, lapa, lappa, lasta, latva, lauha, lauma, lauta, lautta, lava, lehmä, lehvä, leipä, lemmä, leppä, lerska, lettä, leuka, levä, liekä, lieska, liha, liippa, liiska, liista, liitta, liiva, lika, likka, lima, linna, linta, liska, lisma, lita, litsa, liula, liuma, liuska, liuta, lohja, lohna, loima, loira, loha, loma, lonkka, lonsa, luha, luhta, luika, luikka, luiska, luokka, luola, lupsa, luska, luuta, lyrrä, läjä, lämpsä, lämsä, lävä, läyhkä, läämä, läävä, löhkä, lölvä, löyhkä, maha, mahla, maiva, maja, maksa, malja, malka, maltsa, maltta, mamma, marja, mehta, mela, merta, metsä, miekka, maija, moikka, moska, moukka, muhka, muija, muhta, muna, mura, muta, muuja, mykrä, myrkkä, myrä, myyrä, mähnä, mähtä, mäihä, mäntä, märä, mäyrä, määhnä, määhä, naakka, naama, naara, naarma, naatta, naava, nagla, nahka, nakla, nakka, nalpa, nalva, napa, nasta, nata, natta, nauha, naula, nauma, nauska, nava, negla, neklä. nenä, nepa, neula, neva, niegla, nihjä, niiska, nila, nilja, nilkka, nirppa, niska, nisä, niva, noha, noita, nokka, noppa, norkka, norppa, noukka, nuha, nuhja, nuija, nukka, nuoha, nuora, nuotta, nurkka, nurska, nuuha, nuuska, nyhä, nykä, nylkkä, nysä, näkä, näljä, nälvä, nälä, nänä, nännä, nätä, näättä, näätä, nöhkä, nöhtä, nöyhtä, ohja, ohra, ohta, oja, okka, oksa, ola, olka, ora, orja, osa, osma, ota, otra, otsa, outa, paarma, paatsa, padja, pahka, pahla, pahna, paikka, paija, paita, paja, pakla, pala, palja, palkka, palsta, paltta, pankka, parma, parta, parva, paska, pata, patja, pauha, paula, pehka, pehna, pena, perma, perna, pernä, pesä, petra, peura, peukka, piena, piessa, piha, pihka, piika, piimä, piippa, piirta, piitta, pikka, pilkka, pilta, pinta, pirpa, pirppa, pirsta, pirstä, pisa, pohja, poika, poija, pola, polsta, ponka, ponta, porkka, porska, potka, pouta, puisma, puka, pula, pulkka, puola, puosta, pura, purra, puska, puuhka, puuska, pykä, pyörä, päivä,

päkkä, pälvä, päntä, pärkä, pätkä, päärmä, pöhnä, pöksä, pönkkä, pönkä, pöytä, raaja, raaka, raana, raata, raatta, raha, rahka, rahna, rahta, raina, rainta, raippa, raiska, raita, raiva, raja, ranka, ransa, ranta, rapa, rasa, rasva, rata, rauha, rauta, reikä, reuhka, reuna, riekka, rieska, riesta, rihma, riika, riima, riippa, riista, riitta, rikka, rinta, ripa, rippa, risa, rista, rita, ritta, riuska, riutta, riva, roha, rohka, roira, roiva, rokka, ronkka, roppa, rosa, roska, rota, rouka, roukka, routa, rudja, ruha, ruhka, ruhma, ruija, ruka, rumppa, ruoja, ruoka, ruoma, ruona, ruopa, ruoppa, ruota, rupa, ruska, ruta, ruuna, ruuppa, ryhkä, ryhmä, ryhä, rystä, rytä, ryönä, räimä, räiskä, räismä, räivä, räkä, räpä, rättä, rääkkä, räämä, rääppä, räättä, röhkä, röhä, röhnä, röytä, saahka, saarva, saasta, saha, sahka, sahra, saija, saikka, saima, saitta, sakka, saksa, salpa, sana, sanka, sappa, sapsa, sara, sarja, sarka, sarkka, sarpa, sarva, sauma, sauna, saura, sauva, seena, seera, seikka, seinä, seljä, selkä, seppä, sepä, setä, seula, seura, siekla, siena, siera, siima, siira, sika, sila, silkka, silmä, silpa, silta, sima, simpa, sinkka, sirkka, sira, sitta, sitka, siula, sola, sompa, sonta, sopa, sora, sorkka, sorsa, sotka, suila, suka, sukka, sulha, sumsa, suola, suorsa, suova, suota, surja, susma, suula, sykkä, sykä, syrjä, sysmä, syylä, säippä, säkä, sämsä, särkkä, särkä. taakka, taarna, taata, taha, tahma, taima, taina, tainna, tainta, takka, takla, tala, talja, talka, talla, talma, taltta, tamma, tama, tasma, taula, tela, telkkä, telkä, tella, telta, tenä, termä, terska, terva, terä, teuhka, teva, tiera, tihma, tihta, tilsa, tikka, tilkka, tilka, tilsa, tippa, tirkka, tisma, tiuhta, tiukka, tola, tolla, tolma, tomsa, touda, toukka, tuhka, tuira, tukka, tulkka, tulppa, tulva, tuma, tunkka, turja, turpa, turppa, tursa, tuuma, tuura, tyhkä, tykkä, tylvä, tymä, tynkä, tyrjä, tyrmä, tyrä, tähkä, tähmä, täkkä, tälkkä, tölmä, tönnä, törmä, töykkä, töylä, töyrä, uhka, uikka, unka, unkka, ura, urpa, usma, usva, vaadja, vaaja, vaaksa, vaara, vaarna, vaasa, vaha, vahla, vahta, vaippa, vaja, vakka, valja, valka, vana, vanka, vapa, varma, varpa, varsa, varsta, vartta, vasa, vaska, vata, vatsa, vatta, vaula, vaura, vauva, vehka, vehma, vehna, vehnä, veinä, verha, verka, vesa, vidja, vieska, vihma, vihta, viihka, viima, viita, viitta, viiva, vikla, vilja, villa, virna, virta, virtsa, virva, visa, visma, visva, vitsa, viuhka, vohta, vuoma, vuona, vuonna, vuopa, vuorsa, vuota, väkä,

välppä, värrä, värtä, värttä, väylä, ylkä, yrkä, yskä, äijä, äimä, äkkä, ämmä, ämä, ävä, ääkkä; — *b*) adjektiva: aava, aiva, ava, haira, halja, halpa, harha, harva, hauska, hellä, heltä, herja, herjä, herkka, herkkä, hietra, hilja, hippa, hohka, hoikka, hoila, holka, huikka, huima, hupa, hurja, hyvä, härjä, höllä, iha, iljä, itra, julkka, julma, jura, jylhä, jylkkä, jynkkä, jyrkkä, jäyhä, jäykkä, jäytä, kaiha, kaita, kalja, kapa, karsa, keikka, kekka, kema, kiekka, kirppa, kina, kiukka, kiva, kolkka, kompa, kora, korska, kova, kuiva, kumma, kurja, kuukka, kuuma, kylmä, kyrä, kyyrä, kälppä, kärkkä, käyrä, köllä, köyhä, köyrä, laaja, laaka, laiha, laiska, lausa, lauha, lauhka, lievä, luja, luukka, löyhä, löysä, marta, musta, mykkä, mylä, myöhä, märkä, mätä, nappa, narka, neiva, neljä, netka, nevä, nirkka, niuha, nopsa, nuohka, nuoska, nurja, nyrkkä, näivä, näpsä, närvä, nöyrä, oiva, oma, paha, pehmä, pelkkä, perstä, pitkä, piukka, pohva, pulska, pyhä, pälkä, pälkkä, pöyhkä, raaka, rahva, raima, rampa, raukka, rietta, rievä, ripsa, roima, ruikka, rukka, ruma, rymä, ryömä, rämppä, räsä, saita, sata, seljä, selkkä, selvä, sievä, soikka, soma, soukka, suija, sula, sulja, suora, synkkä, syvä, taaja, tarkka, tauha, tehkä, tiuha, tiukka, tuhma, tuikka, tuima, tumma, turha, turta, tyhjä, tyhmä, tykkä, tylppä, tylsä, tyynä, tärkkä, tärppä, tönkkä, uhma, vahva, vaka, vanha, vankka, varma, vauhka, vaukka, verkka, verma, vetkä, vina, vinha, vinka, vinkka, virma, vitka, viukka, vähä, väljä, väärä; — *c*) öfriga tvåstafviga nomina på *a:* aana, appa, aarna, aatta, aika, arpa, ehta, enna, epä, erä, haika, haitta, haja, harkka, hassa, hausta, hela, herä, hinta, hoipa, hoiva, hoiska, homppa, horna, houkka, houna, huja, hukka, hulva, humppa, huoma, huosta, hura, hurma, hynkä, hyysä, häikkä, hälppä, hätä, höllä, hölppä, hölpsä, höplä, höppä, höpsä, höyhkä, ikä, irta, iva, joukka, juha, jukka, junka, juoma, juta, kaala, kaarta, kaha, kaisa, kahta, kalkka, kalta, kampa, kappa, kartta, kassa, kauka, kauppa, keila, kelta, kera, kerta, kieppa, kiera, kiikka, kiila, kiima, kiista, kila, kilpa, kilta, kima, kina, kirja, kisa, kiusa, kohta, konna, kontta, kotva, kousa, kunta, kyllä, kynkkä, kynä, kyttä, kyöstä, kähmä, käyjä, kääpä, käärä, köhkä, köhä, laaka, laina, laira, laita, lama, lata, laukka, lauka, leikka, leina, lenkka, lesta, levä, lihta, liika, liima, liina, liisa, liitta, limppa, lista, loppa, losa, lotja, louka, loukka,

louna, lua, luoma, luoska, lupa, luppa, lusa, lutka, luuva, luva, lynkä, lyyrä, lyömä, läntä, maija, manna, mara, markka, matka, mera, mitta, moona, muha, muina, muja, mulkka, muona, murha, murska, mutka, muua, mähkä, mählä, määrä, mökä, mölä, naala, nalja, nauta, niekka, nikka, nippa, niukka, noja, nuiska, nulkka, nunna, nuokka, nuusa, nyylä, nälkä, närkä, närkkä, närä, oikka, pakka, panna, panta, para, parka, parma, pasma, pekka, perska, perä, piina, piiska, piisma, piispa, pika, pila, pilkka, pinna, pippa, pira, pisma, pispa, pissa, pora, poukka, puhka, pukka, pulma, puna, punta, puola, pusa, pyyrä, pännä, pärmä, pärrä, päähkä, pääkkä, pörhä, pörrä, raukka, raama, rauska, rehmä, rema, riita, roiska, rotta, rouva, ruikka, ruja, rulla, ruosa, ruoska, rupla, rusa, ruska, rutsa, ruuma, ruuta, rykä, ryssä, rysä, ryttä, ryömä, rähkä, räikkä, rämä, räntä, räppä, rätkä, räyhä, räähkä, räävä, rökä, röyhä, saara, saarna, sala, sama, santa, seka, sieppa, siika, sila, sisä, soka, sokka, soopa, sortta, sorva, sossa, sota, suka, suhta, sunta, suoja, suopa, surma, suunta, syhä, syltä, syöttä, säikkä, sämä, särmä, sätkä, taika, taka, taksa, tana, tapa, tarma, tasa, teija, teiska, telkka, tenkä, tenkkä, tiakka, tiima, tika, tila, tina, toista, tokka, tolppa, tolva, toosa, tora, torkka, torppa, tousa, tulla, tuosa, tupa, turkka, turka, turma, turska, turva, tuska, tutka, tuuma, tärmä, täsmä, tölppä, uhka, uita, ulla, unha, unkka, uula, vaaka, vaana, vaiva, vala, valta, vamma, vara, vasta, veikka, veiva, velka, versta, verta, viepä, viha, vihja, viila, viina, vika, vimma, vimpa, virka, virsta, voima, vora, vosa, votka, voura, vuokra, vötkä, yrjä, yyrä, ähkä, ähmä, äkä, ällä, änkkä, änkä.

XIII. Nomina med slutstafvelsen -nen i nominativus.

1. Två- och flerstafviga nomina på *ainen:* aikainen, ainainen, alainen, alhainen, eiläinen, eläinen, eräinen, etäinen, haapainen, haapsainen, haarainen, hakainen, hallainen, halpainen, hampainen, hankainen, harainen, harjainen, harvainen, heinäinen, herainen, herrainen, hertainen, herttainen, hitainen, hietainen, hiainen, hihainen, hihnainen, hiippainen, hiivainen, hiljainen,

hillainen, hinkainen, hiukkainen, hoikkainen, honkainen, huhkainen, huopainen, huoppainen, hyhmäinen, hynkäinen, hyväinen, hyyppäinen, häinen, häkäinen, häntäinen, härkäinen, härmäinen, hätäinen, höytäinen, ihrainen, ikäinen, ilmainen, iltainen, irstainen, irtainen, isäinen, itäinen, jakainen, jalkainen, jokainen, jollainen, juhlainen, jukainen, jyväinen, jäläinen, jäinen, kaarnainen, kaaskainen, kahainen, kaitainen, kailainen, kalainen, kaltainen, kanainen, kankainen, kansainen, kappainen, karjainen, karstainen, karvainen, kauhainen, kaukainen, kaulainen, kaunainen, kaurainen, kehtainen, keihtainen, keltainen, kellainen, kenkäinen, kertainen, keräinen, kesäinen, keväinen, kihlainen, kiimainen, kitainen, kiukainen, kontainen, korvainen, koskainen, kotkainen, kourainen, kovainen, kujainen, kukkainen, kulmainen, kultainen, kummainen, kumpainen, kunainen, kuolainen, kuonainen, kujainen, kurjainen, kuurainen, kuvainen, kylläinen, kyläinen, kynäinen, kyrsäinen, kykäinen, känsäinen, kärpäinen, kärväinen, käsnäinen, kääpäinen, köhnäinen, köykäinen, laavainen, lahnainen, lainen, laitainen, lakainen, lamainen, lankainen, lapainen, lastainen, lauhainen, laumainen, lautainen, lavainen, lehmäinen, leipäinen, leppäinen, lihainen, liikainen, liinainen, liittainen, liivainen, likainen, lippainen, liuskainen, lokainen, lomainen, lounainen, luhtainen, luolainen, luutainen, läjäinen, lautainen, lääväinen, mainen, mailmainen, mahlainen, majainen, maksainen, malkainen, maltainen, millainen, miekkainen, muinainen, mustainen, muullainen, muunainen, myöhäinen, myötäinen, määräinen, naarainen, naarmainen, nainen, nepainen, näppäinen, pahainen, pakkainen, peijainen, pikainen, pikkainen, poikainen, punainen, reikäinen, reunainen, rieskainen, riestainen, riettainen, rihmainen, riistainen, riitainen, rikkainen, rintainen, risainen, ristainen, riuttainen, rojainen, rokkainen, rottainen, routainen, ruhjainen, ruikkainen, rukainen, rukkainen, ruojainen, ruokainen, ruopainen, ruoppainen, ruoskainen, ruskainen, rutainen, rutsainen, ruumainen, ruuppainen, ryntäinen, ryöttäinen, rahkainen, räkäinen, räntäinen, räähkäinen, räämäinen, rääppäinen, räättäinen, röhnäinen, rökäinen, röyhäinen, saappainen, saastainen, salainen, samainen, sanainen, santainen, sarainen, sarjainen, sarkainen, satainen, saumainen, sauvainen, sellainen, seinäinen, seipäinen, sekainen, seljäinen, selkäinen, seulainen, siainen, siikainen, siirainen,

silmäinen, siltainen, simainen, sirkkainen, sisäinen, sokainen, solainen, somainen, sontainen, sorainen, sorkkainen, sorvainen, sotainen, suhtainen, suijainen, sukainen, sukkainen, sulainen, sulhainen, sulkainen, sumsainen, suojainen, suolainen, suorsainen, suotainen, suovainen, surmainen, suuntainen, syltäinen, syrjäinen, syväinen, syyläinen, säynäinen, säinen, tahmainen, taivainen, takainen, takkainen, tallainen, tammainen, tapainen, tarhainen, tasainen, taulainen, tervainen, teräinen, tiimainen, tiistainen, tilainen, tilkkainen, tilkainen, tilsainen, tinainen, tinkkainen, toistainen, tolmainen, torainen, toukkainen, tuhkainen, tukkainen, tunkainen, tuollainen, tuonainen, turkainen, turmainen, turpainen, turppainen, turvainen, tuskainen, tuumainen, tyhjäinen, tylväinen, tymäinen, tyräinen, tystäinen, työlläinen, työläinen, tähkäinen, täinen, tälläinen, tölmäinen, törmäinen, töyläinen, unkkainen, urainen, urpainen, vaajainen, vaaksainen, vaapsainen, vaarainen, vaarnainen, vahainen, vaivainen, vajainen, vakainen, valainen, valtainen, vanainen, vapsainen, varainen, varhainen, varmainen, varpainen, varsainen, varstainen, vartainen, vastainen, vatsainen, vehkainen, vehmainen, vehnäinen, veikkainen, verkainen, verkkainen, vertainen, vesainen, vierainen, vihainen, vihmainen, vihtainen, viimainen, viinainen, viittainen, viivainen, vikainen, viljainen, villainen, vimpainen, virkainen, virmainen, virnainen, virstainen, virtainen, virtsainen, visainen, visvainen, vitkainen, vohlainen, vuolainen, vastainen, vyötäinen, vähäinen, väinen, väkäinen, ylhäinen, ylläinen, yltäinen, yläinen, ylkäinen, yskäinen, äijäinen, äkäinen.

2. Två- och flerstafviga nomina på *einen:* ahteinen, aikeinen, eileinen, eteinen, hateinen, haureinen, helteinen, helmeinen, hempeinen, herneinen, hetteinen, hirteinen, hirveinen, hopeinen, hurmeinen, höyseinen, ihmeinen, ilmeinen, imeinen, jokeinen, juonteinen, juureinen, jälkeinen, kaateinen, kahkeinen, kaarneinen, kaarteinen, kalveinen, kapeinen, kateinen, kiveinen, koleinen, konteinen, korkeinen, kureinen, kärmeinen, käärmeinen, lakeinen, loheinen, louheinen, loveinen, luteinen, luoteinen, lusteinen, lyhteinen, lähteinen, läpeinen, läveinen, mereinen, murheinen, rehneinen, ruosteinen, ränkeinen, röyhkeinen, sateinen, saleinen, solkeinen, soseinen, sumeinen, suosteinen, säteinen, säkeinen,

taaleinen, tarpeinen, terneinen, terveinen, teinen, tokeinen, turpeinen, uurteinen, vaatteinen, valheinen, vareinen, veinen, viljeinen, venkeinen, viereinen, vierteinen, vihneinen, viimeinen, viimmeinen, virheinen, vuoteinen, vaiveinen, yhteinen, äkeinen, ääreinen.

3. Trestafviga nomina på *inen:* aapinen, arpinen, eilinen, elkinen, entinen, etinen, hakkinen, hanhinen, harkkinen, haukinen, helminen, henkinen, hetkinen, hiilinen, hiirinen, hikinen, hirsinen, hirvinen, hiuksinen, hokinen, hottinen, huittinen, huominen, hurstinen, huulinen, hyttinen, hyppinen, hätinen, höysinen, ihminen, ihoinen, joltinen, jokinen, jouhinen, juhtinen, julkinen, juoninen, juurinen, järkinen, järvinen, kaakkinen, kaalinen, kalkkinen, kapinen, karinen, kaskinen, keskinen, ketinen, kielinen, kiiskinen, kirpinen, kirvinen, kivinen, koipinen, korsinen, koskinen, kostinen, kotinen, kullinen, kuoninen, kuorinen, kurinen, kusinen, kuutinen, kylkinen, kynsinen, kyntinen, käkinen, kärkinen, kätinen, käsinen, köysinen, laakinen, lakinen, lehtinen, leikkinen, leskinen, liekkinen, lieminen, liivinen, likinen, loppinen, lovinen, luminen, lähinen, läntinen, läpinen, maahinen, maalinen, maallinen, merinen, mettinen, millinen, miltinen, mielinen, muhinen, moilinen, mäkinen, päähinen, päälinen, reisinen, reitinen, retkinen, riihinen, riisinen, ristinen, rukiinen, runsinen, rupinen, ruuhinen, ruumiinen, rytinen, saarinen, saarninen, salminen, sappinen, sarsinen, sarvinen, savinen, sieninen, siipinen, silkkinen, sillinen, sininen, sirppinen, sirrinen, sisinen, sittinen, solkinen, solkkinen, solminen, sonninen, sorminen, suolinen, suoninen, suvinen, sylinen, syntinen, sysinen, sytinen, säikinen, säkkinen, sänkinen, särkinen, sääksinen, säärinen, taiminen, takkinen, talinen, talvinen, tamminen, tappinen, tautinen, teerinen, telkinen, tiilinen, tissinen, titinen, toiminen, tokinen, torvinen, totinen, tuikkinen, tulinen, tuutinen, tuohinen, tuominen, tuppinen, turkkinen, tuulinen, tuuminen, tuuttinen, tyvinen, tähtinen, tätinen, umpinen, uninen, urpinen, uuhinen, uutinen, vaaksinen, varsinen, vartinen, varttinen, vaskinen, vatinen, veitsinen, verinen, vesinen, vetinen, vierinen, vihtinen, viiminen, viimminen, viitinen, vilppinen, virhinen, virsinen, virtinen, vuohinen, vuoksinen, vuorinen, vuotinen, väkinen, välinen, yksinen, ylinen, yrminen, yötinen, äitinen, äkkinen, äskinen, ääninen, äärinen.

4. Två- och flerstafviga nomina på *oinen:* aaltoinen, aikoinen, ainoinen, aivoinen, alhoinen, armoinen, arvoinen, ehkoinen, ehtoinen, ehtoonen, haahmoinen, haamoinen, hahmoinen, hakoinen, haloinen, hapoinen, hehkoinen, hepoinen, hevoinen, hienoinen, hiippoinen, himoinen, hinkoinen, hippoinen, hirvoinen, hirstoinen, huokoinen, hämöinen, höytöinen, iintoinen, ilmoinen, iloinen, intoinen, isoinen, janoinen, jauhoinen, jommoinen, juustoinen, kaakkoinen, kaakoinen, kakkoinen, kakoinen, kaksoinen, kalloinen, kalvoinen, kantoinen, karkoinen, kasvoinen, kasoinen, kaunoinen, kehnoinen, kehtoinen, keihoinen, keijoinen, keppoinen, keskoinen, ketoinen, keuhkoinen, kirkkoinen, kiskoinen, kivoinen, koinen, kokkoinen, kokoinen, kosmoinen, kolttoinen, kontoinen, korkoinen, kotoinen, kuhloinen, kuikkoinen, kukkoinen, kuloinen, kuutoinen, kuonoinen, kuopoinen, kurppoinen, kurttoinen, kuuloinen, kuuroinen, käköinen, käkköinen, kämöinen, kärköinen, kätöinen, laaksoinen, laikoinen, latoinen, lehmoinen, liekoinen, lipoinen, loinen, loihkoinen, luulloinen, luontoinen, luotoinen, luppoinen, lämpöinen, löllöinen, mahoinen, maitoinen, makoinen, maloinen, metsoinen, miekkoinen, mimmoinen, moinen, montoinen, muinoinen, munoinen, muulloinen, neitoinen, nilkoinen, nokkoinen, okkoinen, ottoinen, pehmoinen, pitoinen, pienoinen, pyrtöinen, repoinen, rievoinen, rokkoinen, rosoinen, rotkoinen, rouskoinen, roppoinen, ruohoinen, ruokkoinen, ruokoinen, ruotoinen, ruskoinen, rustoinen, ruttoinen, rystöinen, ryöpöinen, römöinen, räsöinen, röystöinen, saloinen, satoinen, selkoinen, semmoinen, siloinen, simoinen, siroinen, sokkoinen, sorkoinen, soroinen, sortoinen, suloinen, sumoinen, soinen, suuppoinen, säästöinen, taammoinen, taamoinen, taanoinen, tahtoinen, takkoinen, tahroinen, taivoinen, taloinen, tankoinen, tanoinen, tappoinen, tekoinen, tenkoinen, teuhkoinen, tietoinen, toinen, toivoinen, tokkoinen, tommoinen, tottoinen, tuhoinen, tuloinen, tuukoinen, tuutoinen, tuommoinen, tuokkoinen, tyhjöinen, tyköinen, tyttöinen, tämmöinen, töppöinen, ukkoinen, ulkoinen, uroinen, uskoinen, vaajoinen, vahtoinen, vaihoinen, vaimoinen, vainoinen, vakoinen, valkoinen, varoinen, varjoinen, veikkoinen, velkoinen, vennoinen, venoinen, verkkoinen, veroinen, versoinen, vetoinen, vietoinen, vihkoinen, viikkoinen, viintoinen, viinnoinen, viistoinen, vilpoinen, vinoinen, voikkoinen, voi-

koinen, voinen, voittoinen, vyönen, vöinen, yönen, yökköinen, äpöinen, äsköinen, öinen.

5. Två- och flerstafviga nomina på *uinen:* aamuinen, aikuinen, ajuinen, aluinen, appuinen, avuinen, etuinen, haamuinen, hahmuinen, hajuinen, havuinen, haltuinen, haluinen, hamppuinen, hapuinen, hatuinen, herttuinen, hetkuinen, hinkuinen, hirmuinen, hituinen, hoikuinen, hoppuinen, hormuinen, huiluinen, huokuinen, hutuinen, hyllyinen, hyttyinen, hyppyinen, hyynen, huinen, hyötyinen, hämyinen, härkyinen, häyryinen, höyryinen, ituinen, ikuinen, itkuinen, jouluinen, juoruinen, kaarmuinen, kaasuinen, kaikuinen, kakkuinen, karhuinen, kartuinen, kasuinen, kattuinen, keskuinen, kesuinen, kettuinen, kiiruinen, kirppuinen, kirstuinen, kiukkuinen, kohluinen, koivuinen, koluinen, komuinen, kontuinen, korkuinen, koskuinen, koukkuinen, kuhuinen, kuihuinen, kulkuinen, kuljuinen, kulkkuinen, kuluinen, kupuinen, kurkkuinen, kurpuinen, kurttuinen, kutuinen, kuuruinen, kyhkyinen, kykyinen, kykkyinen, kyinen, käpyinen, kärryinen, laatuinen, lapsuinen, laukkuinen, lehmuinen, lemuinen, leppyinen, lepyinen, liejuinen, lintuinen, lohduinen, luinen, lulluinen, lyhyinen, lykkyinen, lylyinen, lymyinen, läksyinen, lämpyinen, löylyinen, makuinen, maluinen, miehuinen, muhjuinen, muunuinen, myrkkyinen, myrryinen, neitsyinen, neityinen, nivuinen, pehmuinen, polvuinen, rettuinen, retuinen, riemuinen, riepuinen, risuinen, ruikuinen, rouskuinen, ruittuinen, rumppuinen, runsuinen, ruuppuinen, ruupuinen, ruusuinen, ruutuinen, ryhmyinen, ryppyinen, rypyinen, ryttyinen, rytyinen, ryysyinen, ryöppyinen, räppyinen, römsyinen, rönsyinen, röysyinen, sasuinen, sauvuinen, savuinen, serkkuinen, sieluinen, silppuinen, simppuinen, siruinen, sirkkuinen, sirmuinen, sisuinen, siukkuinen, sivuinen, solkuinen, solmuinen, sopuinen, sukuinen, sulkuinen, sumuinen, suomuinen, suotuinen, suoskuinen, suruinen, suinen, suukkuinen, suuruinen, syksyinen, sylkyinen, sylttyinen, syvyinen, syinen, sänkyinen, säsyinen, takuinen, takkuinen, tamppuinen, taskuinen, temppuinen, tikkuinen, tikuinen, tilkkuinen, tiukkuinen, tohuinen, tomuinen, tuiskuinen, tuittuinen, tuoksuinen, tupsuinen, turkuinen, tytyinen, tätyinen, täppyinen, törkyinen, töyryinen, utuinen, vahtuinen, vaikkuinen, vaimuinen, vanttuinen, varpuinen, varuinen, vattuinen, vieruinen, vieryinen,

viiruinen, viluinen, vimpuinen, vipuinen, virkkuinen, virkuinen, vuohuinen, vuoluinen, vuotuinen, vävyinen, yrkyinen, älyinen, öljyinen.

6. Fyr- och flerstafviga nomina på *lainen*, *llainen:* ahtolainen, anulainen, apulainen, arvollainen, aunulainen, eiteläinen, estiläinen, etäläinen, hatulainen, heimolainen, hempulainen, herhiläinen, hiitolainen, humalainen, hupilainen, hylkyläinen, höyryläinen, hämäläinen, hänttiläinen, härkyläinen, hörhöläinen, imehnolainen, itäläinen, jonkalainen, juudalainen, juutilainen, juuttilainen, jyrkyläinen, jäppiläinen, jäppäläinen, järkyläinen, jättiläinen, kahilainen, kainulainen, kaisilainen, kamalainen, kappalainen, karilainen, karjalainen, kaukolainen, keitolainen, kerjulainen, kerjäläinen, kimalainen, kirpulainen, kitulainen, korentolainen, korpilainen, kotolainen, kulkulainen, kuonolainen, kusilainen, kyhkyläinen, kyitöläinen, kynttiläinen, kynäläinen, kytöläinen, kyytöläinen, kärryläinen, käskyläinen, käypäläinen, köppäläinen, lappalainen, lättiläinen, löytyläinen, maitilainen, majalainen, mammelainen, mehiläinen, meriläinen, mesiläinen, metsäläinen, mierolainen, muikulainen, munkkilainen, muodollainen, mustalainen, muukalainen, mäkeläinen, mökkiläinen, nappulainen, niukallainen, nokulainen, nupiallainen, oululainen, paholainen, paikkulainen, pakolainen, paksullainen, palkkalainen, pannalainen, peräläinen, piikkiläinen, pikalainen, pirulainen, pitkyläinen, pitulainen, pohjolainen, puikkulainen, pytkyläinen, pyöryläinen, rantalainen, rumallainen, runolainen, ruomalainen, ruotolainen, ruotsalainen, rutialainen, ryssäläinen, ryöpäläinen, rääpäläinen, saarelainen, saimalainen, saksalainen, sammalainen, savolainen, sauvolainen, sekalainen, sekulainen, siestarlainen, soikulainen, soipalainen, soipolainen, sukkulainen, sukulainen, suomalainen, suurellainen, syöpäläinen, sääkseläinen, sääksiläinen, sääskeläinen, sääskiläinen, takkulainen, takalainen, talvellainen, tapiolainen, tiholainen, tihulainen, tiinalainen, toisellainen, turjalainen, turkkilainen, turkulainen, tuutilainen, täkäläinen, täpäräläinen, ulkolainen, urolainen, vaaksalainen, vaapsalainen, vaasalainen, vainnilainen, vaivalainen, vapsalainen, varolainen, varpulainen, vehiläinen, vempeläinen, veneläinen, venheläinen, venäläinen, veteläinen, vihalainen, vihviläinen, virolainen, viukkalainen, vuorelainen, väänneläinen, yhtäläinen, ympyrläinen, äiteläinen.

7. Fyr- och flerstafviga nomina på *nainen:* ahvenainen, aivinainen, erinäinen, etanainen, halkinainen, haukinainen, ihanainen, ikkunainen, irtanainen, istunainen, itsanainen, järkinäinen, kaikkinainen, kapinainen, karsinainen, katonainen, keskinäinen, kokonainen, kolminainen, kuusinainen, kuutinainen, lautinainen, liikanainen, luppanainen, moninainen, murhanainen, porttonainen, ruhmenainen, ruhtinainen, taikinainen, täysinäinen, ulkonainen, umpinainen, vajanainen, vajonainen, vailinainen, vaillinainen, vakanainen, vakinainen, velhonainen, väkinäinen, yksinäinen, äkkinäinen.

8. Fyr- och flerstafviga nomina på *kainen, koinen:* ajastaikainen, ainokainen, ainukainen, alankoinen, alvinkoinen, esikoinen, haaruskoinen, harakkainen, harjakainen, haudikkainen, heitukkainen, henkykäinen, hentukainen, hienokainen, hienukainen, helukainen, iljakainen, jakainen, juonikainen, kanahkainen, kastikainen, kaukukainen, kaunukainen, kehnukainen, keijukainen, kevykäinen, kielukainen, kihavanskoinen, kivikkäinen, konninkainen, korkukainen, kuorinkainen, lapsukainen, latinkainen, latiskainen, latukainen, latuskainen, lehtykäinen, lemminkäinen, lenninkäinen, lipinkäinen, lieminkäinen, lietukainen, limaskainen, lipakainen, lituskainen, luotikainen, lusikkainen, lyhykäinen, lätäköinen, löytykäinen, menninkäinen, metsinkäinen, miehukainen, muirukainen, myllikkäinen, männinkäinen, mörrinkäinen, möyrinkäinen, neitsykäinen, nielukainen, niplinkäinen, nuorukainen, ohukainen, paasukainen, pehmukainen, peijakainen, pienukainen, pikkuruikkainen, pitkyrkäinen, puhtukainen, pulmukainen, pörrinkäinen, raavokkainen, rapakoinen, ruhmuskainen, räätyköinen, römyskäinen, salakkainen, sammakkoinen, sarvinkainen, silakkainen, sivokainen, sonninkainen, sortinkainen, suoninkainen, syötinkäinen, tahmaskainen, tanokainen, tarikainen, tavaskainen, tenlikkäinen, tillukkainen, torikainen, tuohikkainen, tuohikainen, turvakkoinen, turvakoinen, urakoinen, uutukoinen, vaapukkainen, vaarninkainen, vahinkoinen, valokkinen, valokkainen, varikoinen, vasikkainen, veitikoinen, veitikkoinen, venykäinen, veuloskainen, vuolankoinen, vuotikainen, vääryskäinen, ymmyrkäinen.

9. Fyr- och flerstafviga nomina på *iainen, ioinen:* ainiainen, ampiainen, antiainen, hartioinen, harvioinen, hiviainen,

hopiainen, hyötiäinen, hyöriäinen, iiliäinen, imiäinen, jämiäinen, kaappiainen, kaapiainen, kalliainen, kaltioinen, kampioinen, karmioinen, kauhioinen, kautioinen, kavioinen, kirviäinen, kusiainen, kuuliainen, kylkiäinen, laskiainen, leppiäinen, liemiäinen, lipiäinen, loppiainen, läksiäinen, läsiäinen, löytiäinen, mahiainen, maitiainen, makiainen, mehiäinen, melkiäinen, mesiäinen, mettiäinen, moiliainen, muuriainen, myyriäinen, mökkiäinen, nahkiainen, nasiainen, neeriäinen, neuliainen, nimpiäinen, nuppiainen, nyrriäinen, paniainen, pilliäinen, poltiainen, puoliainen, puskiainen, pyöriäinen, pääsiäinen, rahkiainen, ristiäinen, ruotiainen, ruskiainen, sainiainen, saipioinen, saksioinen, siniäinen, sittiäinen, sontiainen, sortiainen, surkiainen, surviainen, takkiainen, talviainen, tekiäinen, tuhkiainen, tuhnioinen, tuikioinen, tulioinen, tuukioinen, tuuliainen, urpiainen, vaarniainen, valkiainen, vampiainen, vapsiainen, vaisiainen, viiniäinen, viiriäinen, vuohiainen, vuoliainen, vuolliainen, vuotioinen, äyriäinen.

10. Fyr- och flerstafviga nomina på *mainen*, *moinen*, *minen:* ahkamainen, alammainen, alimmainen, alinomainen, ennemminen, ensimmäinen, esimmäinen, etimmäinen, etummainen, edelmäinen, edellimäinen, hedelmäinen, hekumainen, holjamoinen, hompamainen, höyhimäinen, inhiminen, jälkimmäinen, jälemmäinen, kaljamoinen, kantamainen, kantamoinen, keskimmäinen, kääränöinen, likimmäinen, lähimmäinen, lämpymäinen, lämpimäinen, maailmainen, nyhermäinen, näljämäinen, paksummainen, perimmäinen, pienemmäinen, poikamainen, pukkimainen, puolimmainen, päällimmäinen, pöhkömäinen, rohtiminen, ruikkamainen, ruikammainen, räsymäinen, satiminen, sokiammainen, solkimainen, sietamainen, sikamainen, sisämmäinen, sisemmäinen, sisimmäinen, sisälmäinen, soramainen, suojammainen, susimainen, suuremmainen, sydäminen, sydämminen, takamainen, takimmainen, tasammainen, telkkämöinen, tohkomainen, torromainen, tukkamainen, täysimmäinen, uljamoinen, ulkomainen, vanhimmainen, vanhempainen, vanhemmainen, vankamoinen, veikkamainen, veinämöinen, veistämöinen, vierimmäinen, väinämöinen, ylimmäinen.

11. Fyr- och flerstafviga nomina på *tainen*, *tuinen*, *tinen:* alituinen, erityinen, istutainen, jaaritainen, lauvantainen, nostantainen, omituinen, parahultainen, samettinen, vähäläntäinen.

12. Fyr- och flerstafviga nomina på *jainen:* alkajainen, ammujainen, hunajainen, istuttajainen, jakajainen, jalajainen, katajainen, kihlajainen, naittajainen, nostajainen, odottajainen, polttajainen, purkajainen, päästäjäinen, sarajainen, survojainen, tappajainen, vatajainen, venäjäinen, veräjäinen, viheliäinen.

13. Fyr- och flerstafviga nomina på *rainen, roinen, ruinen, rinen, riainen:* ankeriainen, anterinen, hateroinen, hankeroinen, hituroinen, hieveräinen, hinteröinen, hyyhäröinen, hämäräinen, ilmarinen, jukkeroinen, jämyräinen, kaiturainen, kajeroinen, kakkarainen, kakkorainen, kekkeräinen, kiekkurainen, kiperiainen, kippuroinen, kokkarainen, kottarainen, kujeroinen, kukkuroinen, kuparinen, kuveriainen, kympyräinen, kyynäräinen, käiveröinen, kaiverainen, kämpyräinen, känkkyräinen, lyllyräinen, nukkeroinen, nykeräinen, nyperäinen, nökäräinen, pikkarainen, pikkuruinen, piskaruinen, piskuruinen, polttarainen, pöhmöräinen, rottarainen, saivarainen, säkeriäinen, siesteriäinen, somerinen, someroinen, syykkyräinen, syysyriäinen, sysyriäinen, tappurainen, tattarainen, tavarainen, tilleroinen, tilleröinen, tohmeroinen, tyttäräinen, täpäräinen, vahterainen, vasarainen, veheriäinen, viheriäinen, viitseriäinen, vikeroinen, ympyriäinen, ymmyriäinen, ymmeriäinen, yysyriäinen, yyssyriäinen, ähmäröinen, ähmiröinen, ähmeryinen, äimeröinen, äimäröinen.

14. Fyr- och flerstafviga nomina på *hainen, huinen, hinen:* armahainen, etehinen, etähinen, etähäinen, hernehinen, hettehinen, hurmehinen, ihmehinen, jokahainen, jokahinen, juurehinen, jälkehinen, kaakihinen, kaulahinen, kiiruhuinen, kiukahainen, kiukkuhinen, kotohinen, kuntohinen, kärmehinen, kätehinen, käärmehinen, lakehinen, läpihinen, mielihinen, mieluhinen, muuhinen, muurahainen, muurahinen, nälkähäinen, omahainen, pannahainen, piijahainen, piessahainen, riettahainen, ruostehinen, ruosteheinen, satehinen, siahainen, siahinen, siirahinen, sisuhinen, sulahainen, sumsahainen, suotahinen, syrjähinen, syrjähäinen, taivahinen, vaapsahainen, vaattehinen, vapsahainen, vapsahinen, varahainen, varahinen, vartahinen, varpahinen, varpahainen, vierahinen, viertehinen, vihnehinen, vuolahainen, ylähäinen, ylähinen, äärehinen.

15. Fyr- och flerstafviga nomina på *vainen*, *voinen*, hittavainen, jalavainen, joukkavainen, kanervainen, kantelvoinen, katavainen, pytkylväinen, tillerväinen, vajaavainen, ymmyrväinen.

16. Fyr- och flerstafviga nomina på *ksinen*, *sinen:* jäneksinen, jäniksinen, tervaksinen, teräksinen, vareksinen, variksinen.

17. Fyr- och flerstafviga nomina på *allinen:* ajallinen, aitallinen, alallinen, astiallinen, autuallinen, eväällinen, haarallinen, hajallinen, haltiallinen, hampaallinen, harjallinen, hauraallinen, hekumallinen, helmallinen, hiallinen, hihallinen, himallinen, hulikallinen, huorallinen, hädällinen, hännällinen, häpiällinen, hätäällinen, hääliinen, ijällinen, illallinen, irstaallinen, irrallinen, irtaallinen, isällinen, jalallinen, juhdallinen, juhtallinen, jumalallinen, jyrkällinen, jyvällinen, kahvallinen, kalallinen, kansallinen, kapallinen, kapinallinen, kapustallinen, karjallinen, karvallinen, kattilallinen, kauhallinen, kengällinen, kesällinen, keväällinen, kirjallinen, kiusallinen, korvallinen, kourallinen, kulmallinen, kuninkaallinen, kunniallinen, kylällinen, kynällinen, kärvällinen, laattiallinen, latvallinen, laupiallinen, lehmällinen, leivällinen, lihallinen, liiallinen, luonnollinen, luvallinen, lusikallinen, maailmallinen, mailmallinen, majallinen, maljallinen, muinallinen, murhallinen, määrällinen, nenällinen, oivallinen, paikallinen, pitkällinen, puhtaallinen, reunallinen, ruumallinen, ryöpiällinen, rääpällinen, saappaallinen, saijallinen, sairaallinen, sangallinen, sarjallinen, saunallinen, seinällinen, siallinen, sillallinen, silmällinen, sisällinen, sodallinen, suhdallinen, sukallinen, sulallinen, surmallinen, suunnallinen, syrjällinen, taivaallinen, takallinen, tavallinen, tilallinen, turvallinen, tuskallinen, tuumallinen, tähjällinen, tähällinen, tärmällinen, vaarallinen, vaivallinen, vakallinen, valallinen, vallallinen, vammallinen, varallinen, varkaallinen, varsallinen, vasikallinen, vastallinen, velallinen, vihollinen, viljallinen, virallinen, virmallinen, virvallinen, vitkallinen, voimallinen, ystävällinen, äijällinen, ämmällinen, äyräällinen.

18. Fyr- och flerstafviga nomina på *ellinen*, *eellinen:* ahteellinen, ammeellinen, edellinen, ennellinen, esteellinen, hameellinen, hapsellinen, haureellinen, hengellinen, herneellinen, huolellinen, huoneellinen, hypeellinen, ihmeellinen, imehellinen, itsel-

linen, jouhellinen, juonellinen, järjellinen, jäseneellinen, kannellinen, kaskellinen, kateellinen, kielellinen, kilvellinen, kirveellinen, koneellinen, kujeellinen, kuorellinen, kyljellinen, kynnellinen, käillinen, kärjellinen, lahdellinen, liemenellinen, lovellinen, lävellinen, merellinen, miehellinen, murehellinen, nyvellinen, rehellinen, reellinen, riihellinen, roppeellinen, roveellinen, ruuhellinen, rypäleellinen, rängellinen, varrellinen, sapellinen, sarvellinen, sateellinen, siemenellinen, soljellinen, solmellinen, suurellinen, suvellinen, sydämellinen, sydämmellinen, sylellinen, tarpeellinen, terveellinen, teräksellinen, toimellinen, turpeellinen, tähneellinen, täydellinen, vaatteellinen, vaiheellinen, valeellinen, valheellinen, vanteellinen, vastuksellinen, veitsellinen, veljellinen, venheellinen, verillinen, vierellinen, virheellinen, uusteellinen, väellinen, yhteellinen, ylellinen, yrheellinen, yreheellinen, äkeellinen, äänellinen, äärellinen.

19. Fyr- och flerstafviga nomina på *illinen:* aamillinen, ankkurillinen, hapsillinen, harmillinen, hauvillinen, hiuksillinen, häkillinen, ihmillinen, inhimillinen, jauhillinen, juurillinen, kansillinen, karhillinen, kassillinen, konstillinen, kupillinen, kynsillinen, käsillinen, laarillinen, laillinen, lapsillinen, lehdillinen, lehmillinen, leikillinen, leilillinen, loimillinen, lystillinen, läkkärillinen, lävillinen, majesteetillinen, oksillinen, perillinen, ruumiillinen, saavillinen, salillinen, sankarillinen, sapillinen, sarvillinen, siivillinen, sirpillinen, sisillinen, sonnillinen, sorkillinen, sormillinen, suolillinen, suonillinen, sylillinen, synnillinen, säkillinen, takillinen, taudillinen, vadillinen, vilpillinen, virhillinen, ydillinen, äidillinen, äitillinen, äkillinen, äärillinen.

20. Fyr- och flerstafviga nomina på *ollinen, oollinen:* aimollinen, ainollinen, ansiollinen, armollinen, arvollinen, ehdollinen, ehtoollinen, ennollinen, haarollinen, himollinen, innollinen, jollinen, juustollinen, kaatiollinen, kahmalollinen, kainalollinen, kalliollinen, kansollinen, katiollinen, kaukalollinen, kelvollinen, kirkollinen, kukkarollinen, kunnollinen, kuonollinen, ladollinen, luodollinen, luuvalollinen, maallinen, mahdollinen, maidollinen, mannollinen, nerollinen, otollinen, pahollinen, palkollinen, paskollinen, pelvollinen, petollinen, raavollinen, ruodollinen, sammiollinen, siivollinen, sovinnollinen, tahdollinen, tahvollinen, taidollinen, talkoollinen, talollinen, takollinen, tangollinen, ta'ollinen, tehollinen,

tenhollinen, tiedollinen, totollinen, tunnollinen, uhollinen, urhoollinen, urohollinen, uroollinen, uskollinen, vahingollinen, vaimollinen, vainollinen, vaivollinen, vallollinen, vammallinen, varjollinen, velvollinen, velollinen, vennollinen, venollinen, vieskollinen, vihollinen, viikollinen, viinnollinen, voitollinen, vyöllinen, ylöllinen, yöllinen, verkollinen, verollinen.

21. Fyr- och flerstafviga nomina på *ullinen, uullinen:* aamullinen, arkullinen, avullinen, edullinen, hadullinen, hajullinen, halullinen, hatullinen, herkullinen, hermullinen, hyödyllinen, itkullinen, kalullinen, kannullinen, kiiruullinen, kiulullinen, kivullinen, kohdullinen, kohtuullinen, koukullinen, kulkullinen, kurkullinen, laadullinen, laukullinen, lohdullinen, lukullinen, lykyllinen, maullinen, miehullinen, myrkyllinen, neitsyllinen, oikullinen, riemullinen, rievullinen, ruudullinen, rymyllinen, rypyllinen, sielullinen, sivullinen, solmullinen, surullinen, suullinen, syyllinen, sängyllinen, säädyllinen, takullinen, tamullinen, tiinullinen, vanttuullinen, ydyllinen, älyllinen.

22. Öfriga nomina på *llinen, linen, liainen* och nomina på *loinen:* aadelinen, hedelmällinen, humaloinen, humalinen, huppeloinen, jumalinen, kanteloinen, kivulloinen, kituloinen, koillinen, kommeliainen, koppeloinen, kuppeloinen, kuppuloinen, maallinen, mammeloinen, niinilöinen, rupulinen, sairaloinen, tuskalloinen, tuskaloinen, täillinen, vaaralloinen, vaaraloinen, vaillinen, vaivaloinen, viheliäinen, viitseliäinen, voillinen.

23. Fyr- och flerstafviga nomina på *ninen:* huomeninen, hurmeninen, ihmeninen, imehninen, jäseninen, kymmeninen, ruhmeninen, rämmeninen, terhenninen.

Düdina, den 4 November 1846.

Register.

A) Verbernas bildning.

B) Nominernas bildning.

Handlingar rörande Finlands historie,

meddelade af

K. Aug. Bomansson.

Innehåll.

8. Relation, tvifvelsutan af Lorentz Creutz, om malmstrecken vid Grelsby ladugård samt på Sillskärs holme i Saltvik, äfvensom om svafvel «keset» i Sottunga, alla på Åland; dat. d. 27 Sept. 1640.
9. General-bergsamtet i Stockholm uppmanar kronans befallningshafvande i Finland att lemna all möjlig handräkning åt Lorentz Creutz, som jemte bergmästarne derstädes kommer att besigtiga nyss angifna Finska malmstreck och «ställa order öfver Swartå jernbruk»; dat. Stockholm, d. 14 Aug. 1641.
10. Förmyndare-styrelsen under Drottning Kristina priviligierar ett på Assessor Johan Berndes ägor (i Borgå län?) upptäckt jernmalmstreck, samt frikallar, till dess understöd, några närbelägna byar jemte deras arbetsfolk från utskrifning; dat. Stockholm, d. 20 Oktob. 1641.
11. Bergsembetet i Stockholm underrättar Johan Henriksson och Karl Billensteen att de ej vidare få med bergmästarembeten i Finland sig befatta, erbjudande dem tillika, om de sådant önskade, privilegium på bearbetning af Hywinge svafvelberg i Tavastland; dat. Stockholm, d. 3 Maj 1643.
12. Bergskollegiet i Stockholm uppfordrar Landshöfdingen i Åbo och Björneborgs län Lorentz Creutz, att både sjelf bispringa samt hos General-guvernören och Landshöfdingarne i Finland rekommendera Underbergmästaren i Tavastland, Nyland och «begge Karelerne» Johan Danielsson; dat. Stockholm, d. 3 Novemb. 1649.
13. Detsamma begär Lorentz Creutz' medverkan dertill, att det både på Svenska och Finska tryckta privilegiet för nyupptäckta bergverk i Finland, måtte der allestädes blifva kungjordt och belöning utlofvad åt en hvar, som upptäckte malmstreck, äfven om de voro af mindre värde; dat. Stockholm, d. 26 Nov. 1649.

14. Detsamma tillerkänner åt Lorentz Creutz till resepenningar, då han besigtigar Finska bergverk, de 50 daler Silfvermynt, som Peter Thorwösten är pligtig att årligen «uti pension» inleverera; dat. Stockholm d. 12 Nov. 1650.
15. Detsamma uppmanar Lorentz Creutz se till, att de fyra malmletare, som efter stat bestås i Finland, följa och lyda Bergmästaren Johan Danielsson, hvarjemte Creutz skulle öfversända till Sverige två «Finska drängar» för att undervisas i bergväsendet; dat. Stockholm, d. 15 Nov. 1650.
16. Detsamma ber Lorentz Creutz undersöka och inkomma med berättelse om tvenne nya malmstreck, hvilka Mårten Henriksson i Vesterby i Pojo upptäckt, det ena på hans egna egor och det andra vid Guldkrona by i Nagu socken; dat. Stockholm, den 23 Nov. 1650.
17. Fullmakt af Karl X Gustaf för Lorentz Creutz, att enligt en viss instruction upprätta en jordebok öfver alla kronans bergslag med deras underlydande gods i Finland och Österbotten; dat. Stockholm, d. 29 Juli 1654.
18. Bergskollegiets memorial för Assessor Lorentz Creutz (den yngre) om hvad han vid bergverken i Finland borde förrätta; dat. Stockholm, d. 12 Januari 1675.
19. Bref från Karl XI till Bergskollegiet, hvarigenom Landshöfdingen i Åbo och Björneborgs län Lorentz Creutz (den yngre) erhåller tillstånd att inrätta en hammarbygnad å ett qvarnställe i Kautua by i Eura socken; dat. Stockholm, den 5 Juni 1689.
20. Karl XI bifaller Bergskollegiets hemställan, att Lorentz Creutz måtte, för eldskadas skull, ytterligare erhålla fyra års skattefrihet å sin masugn vid Tykö gård i Bjerno socken; dat. Stockholm, d. 2 Mars 1694.
21. Friherre-bref för General-löjtnanten m. m. Karl Armfelt; dat. Stockholm, den 5 Juli 1731.

1. ***Värdering å persedlar, som ingingo i Torneå Lapparnes skatt samt i deras handel med Birkkarlarne och «de Norrske» äfvensom Lapparnes klagomål på Lappfogdarne och Birkkarlarne, år 1559.***

Aftryckt ur ett i Kejserliga Senatens för Finland äldre arkiv befintligt häfte diverse handlingar rörande Lappmarken för år 1559, Appendix till Österbottens handlingar N:o 4,976 bl. 3 v. — 7.

Vtaff thesse effther:ne Parttzeler pläge Tornö Lapper wttgöre theris skatt åhrlighen effther then wärderningh szåm här effther fölier försth

1 Daaler för 3 ℳ [marc]
3 lodz skedh . . . . . 6 ℳ
1 Mårdh . . . . 1 ℳ
Godh suarth räff . . . 12 ℳ
Godh kårsszräff . . . 6 ℳ
1 Röd räff . . . . . . 2 ℳ
1 suartth fielrack . . 1 ℳ
3 huiithe fielracker för 1 ℳ
1 Vlff för . . . . 2 ℳ
1 Jerff för . . . . 2 ℳ
1 Vther . . . . 2 ℳ
Godh suarth biörn . . . 2 ℳ
Godh Reenss huudh . 1 ℳ
1 L℔ geddår . . . . ½ ℳ
1 L℔ bernfisk . . . . ½ ℳ
5 Råckår i stijcke taal för . . . . 1 ℳ
1 L℔ siick . . . . . ½ ℳ
Godh åxe Reen . . . 8 ℳ
Beredd Reens huud . ½ ℳ

Skall man och wethe här hooss att Lappefåugtten Birckalan och ander szåm bruke handlingen medh för:ne Lapper vpbäre icke för:ne Partzeler dijrare än same för:ne värderningen förmäler wdi siin bittalningh.

Thesse effher:ne Parttzeler pläge Lapperne Köpe aff Birckalan effther thenne effther:ne Värderningh

1 L℔ Smör för . . . . 1 ℳ
1 L℔ Miöll för . . . . 1 ℳ
15 kakur . . . . 1 ℳ
1 siide flesk . . . . . . 2 ℳ
7 eller 8 ostar för . . 1 ℳ
1 L℔ hampa . . . . . . 2 ℳ
4 alnar Wadmall för . 1 ℳ
1 Mijggetiell för . . . 6 ℳ
1 ijx för . . . . 1 ℳ
1 L℔ grijte Copar . . 6 ℳ
1 L℔ Ketill Copar . . 4 ℳ
8 alnar lereffth för . . 1 ℳ
1 aln Neristh . . . . . 1 ℳ
1 aln Lenisth . . . . . 3 ℳ

Thesse efftkr:ne Parttzeler pläge Tornö Lapper köpe vtaff the Nårske effther then värderningh szåm här efftherfölier

1 Daalar för	4 mk.
3 lodz skedh	6 mk.
1 Mårdh	2 mk.
1 godh suarth Räff	12 mk.
1 godh kårss räff	6 mk.
1 Rödhräff	2 mk.
1 suarth fielrack	1 mk.
3 huiithe fielracker för	1 mk.
1 Vlff	4 mk.
1 Jerff	3 mk.
1 Vtter	2 mk.
1 godh biörn	3 mk.
1 L℔ Bernfisk	½ mk.
1 L℔ Råckår	½ mk.
3 L℔ Miöll för	1 mk.
1 siidhe flesk	2 mk.
1 ijx	½ mk.
1 L℔ grijthe Copar	6 mk.
1 L℔ ketill Copar	4 mk.
8 alnar lerefth	1 mk.
1 aln Neristh	6 öre
1 aln Lenist	2 mk.

Lappernes Clage Mååhl

försth

På Lappefåugtterne och Birckalan szåm årlighen drage i fiellet

Atth the sälie lapperne fördijrtth några vtaff för:ne Partzeler o helst them the för bätre köp kunne bekåmme aff the Nårske effther szåm thet förn:e partzele Registre förmäler Begäre fördenskuldh att Kong:e M:tth wille lagatt andreledis åm sådanne partzelers handell.

På Oleff Anundtzssonn

Wttogh för:ne Oleff Anundzsonn anno 58 vtaff Rounåla lappeby 5 reener och Ackior på 5 dax leedh och en ledzagare till att före sitt egitt godtz till Nårie medh giffuandes före att thett skulle ware Kong:e M:ttz godtz huilckitt liquell icke war santh, för same försle finge lapperne ingen bittalningh

Thesligiste körde han på samme Reeså ihiecll en vtaff same fem reener, huilcken han lapperne icke heller bittaltte.

Sammelunde när han kåm tilbake ifrån Nårie måste the före hans gådz medh 6 Reener 7 dagxleedh huarföre the eij heller någhen bittalningh finge Begäre fördenskuldh att Kong:e M:tth icke ville tilstedie thet han skulle drage vp i lappemarcken hädhen effther

På Jöns Jonssonn

1. Att han (szåm och Någre andre för hånåm) vpbär årligen aff en heell skattlappe (vdi the partzeler szåm för:ne ståå och effther same wärderinngh) till fem marck sedhen han bliiffuer en heel mån, och aff en parth szåm wttgöre 3 lodh skeed tager han ändågh till förbätring en Mårdh, huilckett the räckna till 7 d:r och haffuer han icke liquell anskriffuidt i sinn Rekenskap någhen skattelap högre än till 4 ℳ. och mindre, derutinnan han icke rätt giortt haffuer

2. Till deth andre haffuer han icke heller förmältt i siine Register huadh för Partzeler han aff huar lap vpburitt haffuer j skatt vthan skriffuitt them alle an för Reenss huudher, huilckitt lapperne förtijcker alldenstundh the wttgöre j skatten försth the bätzste partzeler szåm lappefåugtten begärer på Kong:e Mattz wengne och sedhen huadh szåm the behålle quartth thet förijthre the medh Birckalan till theris nödtårfftt

3. Item bekende och Lapperne att thet Manttaal szåm han hadhe leffuereerdtt i Cammaren pro Anno 58. war falsktt när the thet hörde vpräcknes för sigh

4. Item toogh han aff Riime Thommasson en suarth fielrack szå han icke fick en skärff i bittalningh

5. Item togh han aff same Riime en Reen och förde sitt godtz medh ifrån Lappemarcken och till Tornö huilcken Reen han icke fick igen

6. Item Toogh han en suarth Jerff aff Jacob person i

Tingauere by och gaff hånåm icke meer i bittalning derföre än 6 alna vadmall

7. Till deth siunde beklagedhe the atth ther äre i Marcken 2 Lapper huilcke haffue sitidt skattfriie i någre åhr den förste hether Peer Arntzsson i Kåutåkeijnå then andre Geradt Mårthensson i Auiouara bij, huilcke äre skattfriie bleffne aff Jöns Håkånsson och Oleff Nielsson Curckj. Haffuer icke heller thenne Jöns Jönsson vpburidt någhen skatt aff them icke heller fördtt them in i Manttaledtt sedhen han bleeff Lappefåugtte. Åm han fatsh hadhe beskedh och befalning der vppå atthe skulle vare skattfriie, borde them liquell ware inskreffne j Manttaledt.

Till deth sijdtzste är vetandes atth en vng lap deth förste åredtt han bliiffuer skattskijllugh wttgör han till en m̃k., dett andre åredt halff skatt deth åhr till 2½ m̃k., deth tridie åredt och fleere dereffther wttgör han antten han bliiffuer fatigh eller Riick een heell skatt. Och effther thet är then fatige försuårdtt, haffuer the begäredtt vdi vndherdånighet thet Kong:e M:tth ville wärdigis lathe bliiffue åttskilnadt på den fatige och den Riike, att den måste wttdrage meere szåm meere förmå, och then mindre szåm mindre förmå.

Öffuer alltt thette begäre the wdj vndherdånigheett een Man till Lappefåugtte szåm szådant öffueruäga kunne, att thet kunne gå någått liikare till then them kunne förskaffe på Kong:e M:ttz vengne huadh szåm rätt och skäl wore

2. *Om nöden i Österbottens norra fögderi, d. v. s. Karleby, Lochto, Kalajoki, Pyhäjoki, Salo, Limingo, Ijo och Kemi socknar jemte Uleå äremark* ***1602*** *och* ***1603.***

Aftryckt ur »Åhrliga Rente bok för Norrfougderij vthi Österbotnen, sampt bewijss på Tienden, jthem Copier aff breff och Quittentier, pro Anno etc. 1602», N:o 4828 bl. 34 i Kejserliga Senatens för Finland äldre arkiv.

Bekenne wij oss menige Mann och skattskyllige bönder vdi Norr Fougderij vdi Österbotnen, och göre her med wetterligit, Att åhr 1603 & när laga winter ting hollen wardt vdi för:de Norr Fougderij, Tå Eskedhe erlig och wällachtet Gabriell Thomasson befalningzmannen beskeedh opå 1602 åhrs Tiende Spanne:ll: som årligen tilförende är want vtgöres, Så endoch opå samma 1602 åhr ingen års wäxt icke till ett korn tilgörende war opå Spanne:ll: vthan af frost förderfwat, *Derföre mong tusende af wår affödc och grannar her wdi Landzenden afsompnade äre*, sosom och nu mongen i thetta åhr icke hade sädes kornet att såå i sijn åker eller och något opskära, eij heller wthi tilstundande åhr wete oss annedt förestå, för det öfuerflödigt Borgleger som wij fatige männ bode af fijre fenicker Knechter der till Båtzmän (kenne Gudh) betungede äre, Oanseedt högborne Furstes aller wår nådigs:te: herres, Hertigh Carls & bref förmäler, Att sedhan then Gärden på Herredagen pålagd, skulle wara vtgiort, skulle wij wijdere på det åhret med andre pålagur icke blifue betungede, Och Sädes kornet som wij fatige männ hafue spart till såningen, nödgom nu till förbe:de: Knechtars och Båtzmäns borgleger vtgöre, Och förorsakes sedhan ther vdaf, att på thet åhret när man 1604 schrifwe må, blifuer ingen opbörd anthen opå Spanne:ll: eller andre Partzeler, Ty på 1602 åhr hade man halm till föde och der man nu inthet hafuer till att såå, wete wij oss eij annet änn Dödhen för Dören, och sedhan öfuergifue bode huus och heem, som nu aldredo för samma borgleger skuld skeedt åhr att theris ende Sädes Kornn är them ifro tagen, och sedhan nödgas afdrage och late hemmanet ståå öödhe. Att thetta så vdi fullkomlighet skeedt är, som förbemältt är, Till yttermere wisse witnesbörd och stadzfästelse, bidie wij samptligen the hederlige och Wällärde Männ wåre Kyrckieherder att the trycke theris Signeter her nedhan före

lämpte wed wårt Sochne Signete, Schrifuit vdi Norr fougderij then 5 Februarij åhr 1603.

Under detta intyg synas 16 sigiller varit fästade, men af dem qvarsitta nu blott hälften, i mer eller mindre fragmentariskt skick. Nedom dessa sigiller är antecknadt: »Beuiss på 1602 års tiende att thett årett blef ingen säd.»

3. *Om nöden i Ijo socken 1602 och 1603.*

Ur samma räkenskap, som nästföregående handling, bl. 93.

Wij fattige Skatskyllige vndersåter och menige Mann vti Jio Sochn Bekenne och här medh witterlige göre Att här vti Sochnen så wäll såsom och vti alle Andre här vti Österbåthn (: Dedt gud bätre) ähr en swår oförmögenheet och fattigdoom för hånden på alle ting Att mångge (: Ty wärre): Aff hungers nödh äre suultne til dödz Eij heller haffue störste Partten nu Annet tiltaga ähn nödgat till förtäringh annama som aldrigh tilförende sport war Såsom och nu vti wintter förleden (: medh tucht): dher ett fööl stodh iblandh monge Andre som til dödz blefne kört, hafuer een wår Sochne inbyggiere nödgat taga vdaff almenige wägen draga kråppen på kälckan, in til sit heem wist, och medh dess: fhåla slächt sin hustrus och barns hunger, *Tesligist vti trångmål, som gudh sigh öfuer förbarma hafue och nödgat försellie theris barn och Afföde til Rydzlandh*, Dherföre peninger och Annet til Cronones vtlagur Och nu för sådenne oförmögenhet ärom och på dhenne tidh vtarmede wordne, Att wij icke hafue Rådh til at förskaffa oss noot, Myckit mindre at vtgöre såsom wij åhrligen wane ähre, wår Nootfisk, huilket wij haffue förskuttidt in til wår Nådigiste öffuerheet, och begäre medell och förskoningh At thette så i Sanningh finnes late wij trycke wåre Sochne Signet sampt och wår Kyrkeheerdes her Jacobz och

12 eedsworne mäns Boomärke, Datum Jio Sochen then 2 Februarij Anno 1603.

Under beviset finnas trenne sigill-aftryck, af hvilka det mellersta, som för två laxar, lärer vara Ijo „sockne signet". Nedom sigillerna läses: „vti Jio sochnn brukades inge nötter och rentade intz 1603."

4. *Stat för Swartå och Hywinge bruk samt Ojamo grufva 1623.*

Meddelad ur en i pergament-band inbunden och i förenämde äldre Senatsarkiv förvarad räkenskap med påskrift: „Aflöningen Till Staten i Findland för Åhr 1623"; Allmänna handlingar N:o 397 bl. 48 v.—52 v. En egenhet hos denna räkenskap är, att inom den blott de venstra sidorna äro påskrifna.

Swartå bruch will Behöfwes till Embetzfolchett

M: Hans Bygmester om åhret Penningar — 120 d: [daler]; Mickell Bygmester Penningar — 48 d:; Till Massmestere Penningar — 72 d.

Till Hyttedrenger Malm Bokare och opsettieren och när icke blåsningen åhr, schollc de boka och Rosta Malmen och hielpa att bryta limsteen medh brucksens drenger Peningar — 80¼ d.; Till 4 Grufwa drenger som bryta Malmen wedh *Åiamå* Grufwa Peningar — 192 d.; Till 2 Hammarsmeder som skolle vtsmida 200 sk:d [skeppund] Peningar — 208 d.; Till 7 Kollare som skolle vpkola — 1100 Stafrum wedh Peningar — 477 d.

För för:ne — 1197¼ d:r är förordnat efter:ne partzeler huilket dem framdeles schall blifwa afrecknat Peningar — 373¼ d., Spann:ll — 202 t:r Humbla — 30 L℔*), Smör — 70 L℔, Kiöt och F. [Fläsk] — 140 L℔, Får — 60 st. S. [Salt] Fisk — 30 t:r.

— 1197¼ d.

Till brucksens Folchz lön Peningar — 30 d., Spann:ll — 48 t:r, Commiss för — 30 d.

— 168 d:r.

*) I stället för detta tecken står i originalet alltid: ℔., hvilket enligt forntidens skrifsätt icke betecknade marker utan *lispund*. *Utg:s anm.*

Till en vnderskrifwere Peningar — 12 d., Commiss för — 12 d.

— 24 d.

Till 2 köredrenger Peningar — 3 d., Walmar — 24 al., Blaggarn — 24 al., Skin — 2 st., Skoor — 8 Par.

— 10 d.

Föreskrefne — 5 Personer till kåst och Förtäring Spanne:ll — 40 t:r 1 f. [fjerding], Humbla — 7 L℔ 16 Mℓ., Smör — 7 L℔ 16 Mℓ., Salt — 9 L℔, Kiöt och f. — 46 L℔ 16 Mℓ., Får — 12 st:r, S. fisk — 42 L℔, T. [Torr] Fisk — 9 L℔ 12 Mℓ.:r.

— 176 dal. 18 öre.

Till 4 werckhester Hafra — 12 t:r, Höö — 56 å. [åmar]

— 55½ d.

Till Blåsning och Malmbrytningh och andre brucksens nödtårfter Wedh — 1616 St:m [Stafrum], Hudar 12 st:r, Jster — 6 L℔, Talgh — 6 L℔, Trån 6 L℔.

— 664½ d:r.

Summa Behöfwes till Swartå bruch Penningar — 418 d. 8 öre, Spanne:ll — 290⅛ t:a, Humbla — 37 L℔ 16 Mℓ., Smör — 77 L℔ 16 Mℓ., Salt — 9 L℔, Kiöt och flesk — 186 L℔ 16 Mℓ., Får — 72 st:r, S. Fisk — 32 t:r, T. fisk — 9 L℔ 12 Mℓ., Hafra — 12 t:r, Höö — 56 å., Wedh — 1616 St:m, Hudar — 12 st:r, Jster — 6 L℔, Talgh — 6 L℔, Trån — 6 L℔, Commiss för — 42 d.

— 2296 d. 26 öre.

Der till *förordnat* Aff Raszeborghz lähn Peningar — 403 d. 11 öre, Spanne:ll — 289 t:r 22½ C., Hafra — 12 t:r, Humbla — 37 L℔ 16 Mℓ., Smör — 77 L℔ 16 Mℓ., Kiöt — 70 L℔ 14 Mℓ., S. Fisk — 32 t:r, Får — 90, Höö — 98 å., Dagz:r [dagsverken] — 3654, Commiss för — 42 d:r.

— 2073 d. 1 öre 19⅕ pen.

Till *Hyfwinge* Bruch Behöfwes

— 484 d. 27 öre 14⅖ pen.

Der till förordnat Aff Hållåla och Hattula Häreder Peningar — 72 d. 25 öre ⅖ pen., Spanne:ll — 135 t:r 3 C., Humbla — 13½ L℔, Smör — 16

L℔ 16 ℳ℔., Kiöt — 1 L℔	Höö — 48 å.
4$\frac{3}{4}$ ℳ℔., Hafra — 21 t:a,	— 484 d. 27 öre 14$\frac{2}{5}$ pen.

Anm: af efterföljande handlingar äro N:ris 5—10 och 12—18 aftryckta efter originaler samt N:ris 11, 19 & 20 efter kopior i Finska Senatsarkivet.

5. ***General-Bergsembetet i Stockholm uppdrager åt Assessorn i nämde verk Lorentz Creutz till Sarflax att begifva sig till Finland för att undersöka ett malmstreck på Forsö vid Forsby i Perno socken äfvensom efterspörja andra dylika i landet; dat. Stockholm d. 2 December 1637.***

Wår Wenlige Helssan, sampt all god Welferdz Lyckönskan af Alzmechtig tillförennde. Gode wen H:r Assessor Lorentz Creutz, Effter såssom wij hafwe förnummit j Borgå Lähn och Pernå Sochn oppå een Öö be:d Fårssöö, strax widh Fårssby belägen, skall wara Malm till fångs som holler bådhe Sölff och Gull, Vtaf hwilcken Sahl: Arfwed Tönnesson fohrdåm Stothollere på Wijborg skall hafwa tagit een Prob, den dhå är befunnen wara god. Hwarföre medan wij icke kunne weta, huru der med nu kan wara beskaffat, begere wij wenligen, atj med dedt snareste wele eder der hedan begifwa, och granneligen der om förfahra, Vtaf hwilcken Malm i då till een 3 eller 4 tunnor inpacka låte, sedtiandes dem j god förwahring till wårdagen och Jsselosningen kommer, då i samme Malm till siös hijdt öfwer welen förskaffa, adt man den her kan låta Probera och förnimma hwad den efter proportionen gifwa will, aviserandes Oss deriempte om samma Malmstrek, huru det är belägit och der med förwetter, adt man om dess beskaffenheeter grundligen må wara förwissat; J wele och desslijkest oppå andra ohrter, effter sodanne eller andre Malmstrek granneligen effterfråga, och oss med dedt samma, af

hwart och edt som kan opspöries Profwer tillskicka, lempte god Vnderredtellsse om alle dess Legenheter. Och befahle eder her med Gud Alzmechtig. Aff Stockholm den 2 Decemb. Åhr 1637.

På General Bergämbetes Wegnar,
Carl Bonde Johann Berndes Mårten Månsson

På frånsidan af detta brefs andra blad läses följande anteckning och utanskrift:

an kåm den 8 Januarij 1638 til Sarfflax

Hennes Kongl. M:tz wår allernådigste Drottnings och Frökens troo Tienare och Assessor Vthj det Konungzlige General Bergamptedt. Edle och Wälbördige Lårentz Creutz till Sarfwolax. Wår gode wän Wänligen.
Finland.

6. Detsamma ber General-Guvernören och Landshöfdingarne i Finland på allt sätt understöda Assessor Lorentz Creutz, som afsändes dit, för att jemte Bergmästaren Henrik Teet öfverlägga om de åtgärder, som för de Finska bergverkenas förkofran borde vidtagas; Dat. Stockholm d. 2 November 1638.

Wij Vnderschrefne, Sweriges Rijkes Förordnade och Residerande General Bärgämbette; Göre witterligitt, att effter som Hennes Konungl: Maij:tt wår allernådigste Drottningh, hafwer för dette gott funnitt, Vttöfwer heele Storfurstendömets Finlandz bergzwärcker, att för Ordna Ehrligh och Wäl:de Hinrich Teett jämptte sin tienst i Hoffrätten, till Bärgmästare: Så emedan högst bem:te H. K. M:tt och Chronan är angelegitt, att samma Finlands Bergwärcker icke mindre än de här

j Swerige äre, måge kunna forttsettias, och så framdeeles komma så wäll Rijkett som Vndersåterne till nytto och förkofringh, Dy hafwe wij till den ändan, nu fullmechtigett och affärdatt breffwijsare, Hennes K. M:tts troo tienare och Assessor j dett Konungzlige bärgämbetedt, wår med Collega, Edell och Wälb: Lårentz Creutz till Sarffwelax: att han sig här ifrån och dijtt öfwer begifwa skall, der oppå wåre wegnar, med bem:te Bärgmästare öfwerlegga och besluta, hwad som till Bergwärckens opkompst der, will tiena och Wara af nöden, och sedan fram i wåhr wed näste Session jämptte Bergmästaren weeta Oss här j Bergämbetedt om alle nödige saaker att göra relation och beskeed.

Wij begäre fördenskulld här med wänligen och fliteligen, att så wäll Wälborne Hr General Gouverneuren, såsom och Landzhöfdingerne der sammestädes, de wille oppå wälbem:tt Creutzes och Bärgmästares anfordring, icke allenest meddela dem, deres gode inråd till Bergwärckens forttstellande, Vthan och bewijsa dem der Vthinnan all god assistence och befordran med hwad de kunne, af nöden hafwe, anseendes att sådannt länder H. K. M:tt och Chronan till behageligh tienst. Till wisso är detta med Gen: Bärgämbettes Secret och Wore Händers Vnderskrift bekreftadt. Datum Stockholm den 2 Novemb: 1638.

(L. S.)

Carl Bonde — Johann Berndes

Davidt friederich von Siegerott

Berthelsson [?] — Gören Grissbach *)

Mårten Månsson.

*) *Georg Grissbach*, som i Svenska bergväsendets häfder intar ett utmärkt rum, var född i Braunschweig 1587, blef 1621 Öfverbergmästare

7. *Detsamma anhåller hos Befallningsmannen på Åland, det han måtte bistå Assessor Lorentz Creutz, nu befullmäktigad att resa till denna ort, för att besigtiga ett vid Grelsby ladugård i Finström upptäckt silfvermalmstreck; Dat. Stockholm d. 18 September 1640.*

Wij Vnderskrefne Sweriges Rijkes Förordnade och residerande General Bergämbete. Göre witterligitt, att wij haffwe afferdig och fullmächtig giordt Hennes Kongl. Maij:tz wår allernådigste drottnings och Frökens troo Man och Assessor här vthj Rijkz Bergämbetedt, Edell och Welb:e Lorens Creutz till Sarfwolax, att förresa här ifrån och till Åland, der ibland annatt att besichtiga ett Sillfwermalmstrek som åhr opfunnitt wedh Grässby Ladugårdh, Såssom och granneligen erfara om dess lägenheeter, och der så behöfwes låta bränna så widt, att man wist kan förnimma af hwad wärde samme Streck wara kan. Begäre fördenskulld wänligen att Landzhöfdingen der sammestädhes, eller och j hans frånwahru befallningzmannen å Landett, att han wällbe:te Lorens Creutz all nödig assistens bewijsa wille, vthj hwad han härvthinnan kan nödigt hafwa, antingen med arbetsfollck, weed eller annatt, efter som tijden och lägenheeten det gifwer och han sielff fordrendes warder, hwillckett sedan af Bergamptedt igen till sin ortt skall blifwa restituerat och opfylltt, Och såsom detta lender hennes K. M:tt och Chronan till tienst och behagh, Så will man förmoda, att de som der sammestädhes befallning hafwe och wederböre, skole så mycket willigare och redebognere här vthi efterkomme deres plicht. Thett the och andre som saken angår wille sig effterrätta. Till wisso åhr thette medh Bergamptets

---

i Sverige och afled 1651. Skref sig till Sallneck, Sund och Tormsjö och behöll sitt tillnamn, då han 1641 adlades. Jfr Stjernmans Adelsmatrikel I. N:o 297 †.

Secret och wåre händers Vnderskrifft bekräfftat. Datum Stockholm den 18 Septembris Anno 1640.

(L. S.)

Carl Bonde Johann Berndes

Frans Cruse *)

Mårten Månsson

8. ***Relation, tvifvelsutan af Lorentz Creutz, om malmstrecken vid Grelsby ladugård och på Sillskärs holme i Saltvik äfvensom om svafvel „keset“ i Sottunga, alla på Åland; dat. d. 27 Sept. 1640.***

Anno 1640 den 27 Septembris.

Een kårth Relation om Grässby Gruffua och deess Beskaffenheet Belä ... **) På Åhlandh och Finström Sochnn,

1. Först ähr Grufuen Beläget från ladugården, Vedh Paass $1/_6$ Mijll Wäg och ligger på Ett Nääss. Gruffuen ifrån Siönn ähr — 30 lacter gruffuen på längden — 5 lacter på Bredden — 1 lact, på diupheeten — $6^1/_2$ lacter, män inthet ähr någen Apparans till eett Wist streck, Vthen hafue Sänckt

---

*) Kommissarie i General-Bergs-Amtet; Landshöfding i Wester Norrland 1641 och död 1654. Hans fader Peter Kruse, född i Lübeck, hade såsom köpman nedsatt sig i Stockholm och blifvit adlad med sitt fädernenamn 1622. Men då Cruus- och Kruse-ätterna vid 1629 års riksdag besvärade sig öfver Peter Kruses adelsnamn, så resolverade Gustaf Adolf att Kruses *barn* skulle skrifva sig Krusbjörn eller Crusebjörn (adl. ätten N:o 136). — Detta underlät dock, såsom vårt bref visar, Frans Kruse, som härföre vid 1643 års riksdag tilltalades af Kammarrådet Johan Jespersson Cruus. Jfr Anrep, Sv. Ad:s ättar-taflor IV, sidd. 506—507.

Utg:s anm.

**) Detta ord, som måste ha varit: *belägen* eller *beläget* står i kanten af originalet, som på det stället är något bristfälligt. *Utg:s anm.*

på diupheeten, der dee något Malm Bekommit haffue Niurwijss Men om Sijder det och så Vthgånget, iagh hafuer och så låttet der sänckia men ingen lijcknelsse, till Malm der kunnat see. Seden dee Gambla inthet hafue funnet på diupheeten haffve dee gäåt medh een stoll in j Bärget Öster Vth Weedh Paass 2 lacter. Der hafue dee något funnet, men och så Vthgäåt men på dett at iag någen Wijssheet kunnde hafue hafuer iagh låttet bränna in i Stollen der då åm sijder fåt see några fläcker Niurwijss och Malmn hijtt med mig hämptat, som det Konungzliga Bärgämptet hafuer at see,

2 Sedan Reeste iag från Grässby, til Saltwijck Sochnn och Besåg det Blystreket, som ähr Beläget på Silld Skärs holma Vppå huilket Streck, allredå Vthj några åtskillige åhr Seden ähr på arbetadh och Weet ingen Vthaf Böndren när som det ähr Ödhe lagt eller på Begynnt, Sielfua Streeket ähr långt som man kan see — 39. lacter och ett fingers Breet, Begynnes in Vthj Siönn, fult Wäster och löper Vp åt Bärget fult Söder, doch störter thet sig in j Siönn, Grufven ähr diup — 32: lacter och lyckwäll synnes ingen Bättre Apparans Vppå streeket Vthen Blifuer altijdh een fingers Bredh, de gambla hafve Begynt sänck Rätt wedh Siö Bredden och gäåt seden med een stoll Vp åt Berget 28 lacter långt. Sielfue Bärget ähr högt ifrån Siönn til — 6 lacter ligger Vthi hafvet Vppå een lijtten holme huilken kan Wara Vngefäär in sircujtu een halff Mijll.

3. Effter deess förrätten drågh iag til Såttinger der det Swaffuel keset ähr, men hafuer inthet kunnat låtta der Bränna, orsaken att dett ligger Rätt i Siö Brädden och när Sunnen Wäder ähr så ståår Watnet öffuer alt streket ähr Brett — 2 finger och löper in j Siönn så at man kan det see långt in j Siönn.

9. General bergsamtet i Stockholm uppmanar kronans befallningshafvande i Finland, att lemna all möjlig handräkning åt Lorentz Creutz, som jemte bergmästarne derstädes kommer att besigtiga nyss angifna Finska malmstreck och „ställa order öfver Svartå jernbruk“; dat. Stockholm d. 14 Augusti 1641.

Wij Vnderskrefne Sweriges Rijkes Förordnade, Och på denne tijdh Residerande af General Bergamptedt. Göre witterligitt, dett wij hafwe affärdigadt wår med Collegam Edle och Wälb: Lorens Creutz till Sarfwelax och Cassaritz, her ifrån till Storfurstendömett Finland, dher att besichtiga de Nyss ahngifna Malmstrek, Såssom och att tillijka med Bergmästarne der sammastädes stella order öfwer Swartto Jernbrwk, och hwad wijdare till samma och fleere förmodelige brwkz och Wärckz befordran lända kan, tijdigt att öfwerleggia. Hwarföre är her med wår wenlige begäran till Hennes Kongl: Maij:tz. trogne Män och Landzhöfdingar, Såssom ock andre Hennes Kongl: Maj:tz officianter och tienare, som Wälbem:te Lorens Creutz Vthj Bergwärkens befordran tillijta kan, att de honom all god assistens och förstreckningh af Cronones medell, till Malmprofwernes Vptagande der så behöfwes opå hans anfordran göra wille, hwilckedt wij sedan af Bergamptz stat igen refundera och Wederleggia wele: Jembwäl och, der han behöfde någon post hijtt till Bergämbetedt, med angelägne ährender (:Bergwärcken angående:) öfwerskicka, adt då Landzhöfdingerne opå dett falledt wille den samma genom landet förpassa och forttskicka, hwilckedt alldt wij med reedebogen Wenskap benägne äre hooss hwarjom och enom af dem Vthi lijka mådto aftiena och förskylla.

Där alle detta angår weedte sig opå H: K: M:tz wegnar adt effterredta. Datum Stockholm den 14 Augusti A:o 1641.

På Rickzssens General Bergämbetes weg:r.

(L. S.)

Carl Bonde Johann Berndes Mårten Månsson.

10. Förmyndare-styrelsen under Drottning Kristina privilegierar ett på Assessor Johan Berndes ägor upptäckt jernmalmstreck, samt frikallar, till dess understöd, inbyggarne i några närbelägna byar jemte deras arbetsfolk från utskrifning; dat. Stockholm, d. 20 Oktober 1641.

Wij Christina med Gudz nåde, Sweriges, Giötes och Wendes Vttkorade Drodtningh och Arffurstinna, Storfurstinna till Finland, Hertiginna Vthj Estland och Carelen, Fröken Vttöfwer Jngermanneland, Göre Witterligitt att Oss ellskelig Wår troo Man, Landzhöfdinge öfwer Kopparbergz- och Sahlbergz Lähn, så och Assessor Vthj Wårt och Richzens General Berg Embette Edle och Wälborne Johan Berndes till Strömsberg och Wijby; hafwe gifwitt oss Vnderdånligen tillkenna, att opå hans ägor j Finland, är Vpfunnidt edt Nytt Jern Malmstreck, såssom man gör sig god förhoppning om, hwilckett han är sinnadt genom någre Borgare Vthj Borgå Stad låta Vptaga och forttsettia, Men effter samme Borgare sig beswära icke kunna dett wäl göra, med mindre dem någre bönder Vnder brukett för Vttskrifningen frij efflerlåtes modte, Alldenstund de elliest intedt arbeetzfollck till adt drifwa Wär-

ckett fordt med, der j Landzortten kunne mechtige blifwa; Fördenskuld hooss oss han Vnderdånligen nu anholler, adt wij dem desse bönder, som nest wed berget äre belägne, Nembl: Kerko med Gamblegård, Toras Kallila Saxby och Tessala, Vnder förbe:de frijheet nådigst techtes privilegiera. Så ehuru wäl wij nogsampt för detta, förmedelst wårt af tryckett Vttgångne General Bergz privilegium med nödtorfftigh frijheet j een och annan modto alle nye Metalliske Bergwärcker j gemeen benådadt hafwa, Så adt desse och andre wåre Vndersåtare sig der wed nog kunne holla förseekrade; Dock icke deste mindre på dedt de än yterligare må spöria wår benägenheet emoodt de Persohner som sådane Wärck wele angrijpa, och andre flere der Vthaf förohrdsakas måge dess mehre sig der opå leggia och beflijta, hafwe wij samme deras Vnderdåniga begäran med nåder ahnseedt, och fördenskuld her med och j dedte Wårt brefz Krafft, icke allenest wele hafwa bem:tt Wårtt Gen: Bergz privilegium in opå detta Bergwärckedt förståndet, samma frijheeter som der Vthi specificerade äre att niuta, Vtan och enkannerligen förbe:de bönder, med deres brukz arbetzfollck för Vttskrifningen frij kalla wele; Och när wij frambdeles spörie deras flijtt Vthi Wärckedtz forttdrifwande Wele wij dem med sådane frijheeter benåda, som detta wärckett då fordra och behöfwa kan. Wij befahle fördenskuld wår Landzhöfdinge der sammestädes, som nu är eller frambdeles blifwer förordnadt, att han å Wåre wegnar håller hand der öfwer, att denne wår gifne frijheet må hollas wed macht, serdeles förbiude wår Vttskrifningz Commissarier adt göra eller tillfoga Welbem:tt Johan Berndes, eller dem som Wärckedt å hans Wegnar drifwa skole, her emodt någodt hinder mehn eller förfång j någon modto. Till yttermera Wisso är dedte med wårdt Secret, och med wåre sampt Sweriges Rijkes respective Förmynderes och Re-

geringz Vnderskrifft bekreftadt. Datum Stockholm den 20 Octobris An:o 1641.

(Locus sigillj)

Matthias Soop, Jacobus De la gardie Carl Gyldenhielm
j R: Drottzens stelle. S: R: Marsk: Richz Ammiräl
Axel Oxenstierna Gabriel Oxenstiern Frijherre
S. R. Cantzler till Mörby och Lindholmen
S. R. Skadtmester.

Att denna Copia är lijka lydandes ord ifrån ord med sielfwe Originalet, Wittnes dedte med General Berg Embetz Secret och Vnderskrefne hender Dat: ut prius.

(L. S.)

Carl Bonde Gören Grissbach

På frånsidan af brefvets andra blad läses denna anteckning af annan hand: *bergs collegij fulmahter åch Memorialer.*

11. ***Bergsembetet i Stockholm underrättar Johan Henriksson och Karl Billensteen, att de, sedan Berghopmannen David Fr. von Sigroth, Assessor Lorentz Creutz och Grufvestigaren Kristoffer Petzell blifvit tillförordnade att användas vid bergverken i Finland, ej vidare få med bergmästar-embeten derstädes sig befatta, erbjudande dem tillika, om de sådant önskade, privilegium på bearbetning af Hywinge swafvelberg i Tavastland; dat. Stockholm d. 3 Maj 1643.***

Wår wenlige hellssan med Gud Allssmehtig tillförende. Gode wenner Johan Hindrichsson *) och Carll Billen-

*) Utan tvifvel menas här den Johan Hindersson, som 1651 adlades under namnet *Axehjelm.* Född i Norrköping 1608 blef han Antiqvarie i Riksarkivet 1630, Advokatfiskal i Åbo Hofrätt 1633 och Assessor derst. 1637; Bergmästare (hos Anrep står orätt: *Borgmästare!*) öfver Finland, Tavastehus län och Nyland 1641 samt Assessor i Antiqvitets kollegium

steen *) Effter såsom den Kongelige Regeringen, hafuer icke allenast tillförende gott funnit till att bruka General Berghopmannen, Welb. David Friderich Von Sigroth wed Berwerkerne i Finland, ehuruwäl hans Embete streker sig och wijdare öfwer the andre Rijksens bergwercker, såsom i lijka motto nu widare resolverat dedt samma, Vthan och honom till Assistens nu fullmechtigat och förordnat Assessoren i berg Embetett Welb. Lorentz Creutz ther iempte Öfver Bergwerckene opsicht och Commendo ther i Storfurstendömmet Finland hafua, och föruthan dedt, nu effter Regeringens wilia af oss Fullmechtig giordt Cristopher Petzell till grufuestijgare, effter som han med grufworne, och huad dertill hörer wäl omgå weet, och altså icke fleere officianter af Bergembetett der sammastedhes wid denne tijdhen behöfues eller för nöden ähr, Wij hafve fordenschuld effter den Kongelige Regeringens resolution här med welat edher begge sådant notificera at i icke widare med Bergmestare Embeten på the Ortterne här effter eder befatte, Vthan inlegga eder relation och besked här i Berg Embetett, för dett i här till Vthj Cronones saker hafua förrätadt och Vnder händer hafft. Doch eliest huad edhre Werken och grufue delar wedkommer, står edher fritt såssom privat personner dem handtera och brucka, såssom edher bäst synnes och wele wij på Embetzens wegnar det oss till står, wara edher derwtinnan til det bästa beforderlighe. Och effter såsom i Tawasteland skall wara et Suafuelberg och bruck be:d

---

1677. Dog i Upsala 1692 och slöt sin ätt. Se Stjernmans och Anreps anf. arbeten.

*) Möjligen är „Carl Billensteen" samma person som Karl Bildsten till Hjortsberga. Hans ena son, Karl, var 1688 inspector öfver Fagerviks, Billnäs och Skogsby bruk i Nyland; andra sonen, Konrad, major vid Åbo läns reg., adlades 1686 under sitt familjenamn (N:o 1078 †). Jfr Anreps åber. arb. II, sid. 180. *Utg:s anm.*

Hyffwinge såsom till äfwentyrs kunne wara nyttigdt at optaga, alttså der eder synes antingen allena, eller och skafua eder participanter att stella detsamma i Werket och fortgång, will man eder det tilbiuda och för någon annan oplåta, såsom och dett för eder och edre arffwingar privilegera med gode wilkor och Conditioner, skole och Vthj alla måto beuisa eder der Vthj Assisstense huilket wij eder till rättelse icke hafue kunnat wennligen förhålla.

Och befahle eder hermed Gud Alssmechtig wänligen aff Stockholm den 3 Maij 1643.

Oppå Richz General Bergamptz wegner
Carl Bonde
Mårten Månsson.

12. Bergskollegiet i Stockholm uppfordrar Landshöfdingen i Åbo och Björneborgs län Lorentz Creutz, att både sjelf bispringa samt hos General-Guvernören och Landshöfdingarne i Finland rekommendera underbergmästaren i Tavastland, Nyland och „begge Karelerne" Johan Danielsson; dat. Stockholm, d. 15 November 1649.

Wälb:e Her Landzhöfdinge Lårentz Creutz, besynnerlige gode wän och medh Collega. Näst wår wänlige och wälwillige hellssan af Gudh Allssmechtigh; Kunne wij honom wänligen ickie Vnderlåta, att effter wij här i Collegio hafue slutit och gott funnit, att i Storfurstendömmet Finland här effter skall wara twenne Vnderbärgmästare, och till den ändan nu i begynnelsen förordnat brefwijsare Ehrligh och Förståndigh Johan Daniellsson Vthj Tawast- och Nylanden sampt beggie Carelerne, efter som Her Landzhöfdingen thet wijdare af wår honom gifne fulmacht förnimmandes warder; huarföre på det han desto bätre må kunna på thee ortterne någon frucht giöra; Så begiäre wij wänligen i weelen honom här Vthinnan wara

till det bästa beforderlige, så för edher sielfue, såssom och hoos Högwälborne H:r General Gouverneuren, serdeles han kunde blifua hulpen med resepenningar af Skiudtz ferdhz penningerne, såssom wij här iempte medh wår skrifwellsse till Wälbe:te Her General Gouverneuren hafue honom recommenderat, Såssom och att Landzhöfdingerne huar i sit Lähn, desslickest efter wår skrifwellsse motte honom assistera. Huillcket wij Her Landzhöfdingens waanlige flijt och omsorg wele hemställt hafua. Och befahle honom här medh Gudh Allssmechtigh wänligen. Aff Stockholm den 15 Novembris Åhr 1649.

Oppå Kongel:e Bergz Collegij wägner.

Carl Bonde Johann Berndes

Erick Flemmingh Christer Bonde C Sternsköldh *)

Mårten Månsson

Utanskriften är: Kongel:e Maijt:z wår allernådigeste Drottningz troo Man och Landzhöfdinge öfwer Åboo och Biörneborgz län sampt Åland, så och Assessor Vthj det Kongel:e Bärgz Collegio. Edele och Wälb:e H. Lorentz Creutz till Sarwolax och Cassaritz, wår synnerlige gode wän och medCollega Wänligen.

Åboo.

13. *Detsamma begär Landshöfdingen Lorentz Creutz' medverkan dertill, att det både på Finska och Svenska tryckta privilegiet för nyupptäckta bergverk i Finland, måtte der allestädes blifva kungjordt och belö-*

---

*) Utan tvifvel: *Claes Stiernskiöld till Biby*, hvilken ss. Landshöfding öfver Westmanland och Assessor i General-Bergsamptet, blef Friherre d. 28 Maj 1651, Riksråd 1660, Amiral 1661 och slutligen, 1663, Direktor i Reduktions-kollegiet. Dog 1676 och slöt sin friherrliga ätt (N:o 24) på svärdssidan. *Utg:s anm.*

ning utlofvad åt en hvar, som upptäckte malmstreck, äfven om de voro af mindre värde; dat. Stockholm den 26 November 1649.

Wälb:ne her Landzhöfdinge Lårenss Creutz besynnerlige gode Wän och med Collega, Näst wår wänlige hellssan och all god wälferdzönskan, kunne wij honom wänligen icke vnderlåta, att effter som wij nu hafwe låtidt bestella och förferdiga ett privilegium Vthj Kongl. M:ts nampn för de nye Bergwerck som kunne opfinnas Vthj Finland, Och thet samme på Finske och Swenske af trycket nu låte Vtgå, att giöra huar och en så myckett willigare der till, hwilcket nu med Johan Danielsson afskickes, och her Landzhöfdingen någre exemplar der af lefuereras skall. Huarföre på dett sådan intention må hafua sin framgång, så begäre wij wänligen, her Landzhöfdingen wille på Embethens wegner bewijse sitt Assistence här Vthinnan, att det samme må blifua på alle ortter Vthj Finland publicerad till gemuternes wälwilligheets disponerande, och att then som nogott Malmstreck oppenbarer och Malmprof præsenterar, må blifwa med recompans gratificerat, serdeles nu j förstone androm till opwäckellsse och exempell, fast Malmen icke wore af nogott stort wärde, Dette wille her Landzhöfdingen så wäll hos h. General Gouverneuren såsom och elliest saken befordeelige wara, efter som han sielff weet huad nytta och gangn der af framdeeles förmedelst Gudz bijstånd föllia kan. Här med befahlandes her Landzhöfdingen Vthi Gudz beskerm till all wälgång wänligen. Aff Stockholm den 26 Novembris 1649.

Oppå Kongl. Bergz Collegii wegner

Carl Bonde — Johann Berndes — Mårten Månsson

Utanskriften är: Kongl:e Maij:tz wår Allernådigste Drottningz tro Man och Landzhöfdinge öfuer åboo och Biörneborgz lähn med Åland, så och Assessor Vthi det Kongel:e Bergz Collegio. Edele och Wälb:ne H:r Lårentz Creutz till Sarwolax och Cassaritz wår synnerlige gode wän och med Collega, Wänligen.

14. *Detsamma tillerkänner åt Lorentz Creutz till resepenningar, då han besigtigar Finska bergverk, de **50** daler silfvermynt, som Peter Thorwösten är pligtig att årligen „uti pension" inleverera; dat. Stockholm den **12** November **1650**.*

Wij Vnderskrefne Sweriges Rijkes Förordnade och Residerande af Richzssens Bergz Collegio. Göre Widterligidt, adt effter såssom Wår medh Collega Edell och Welborne Lorens Creutz måste Vnder tijden om åhret besichtiga dhe Bergwärcken, som allareda Vthj Storfurstendömet Finlandh i Bruck kompne åhre, och elliest wara beredd adt förfoga sigh till dhe Malmstreken som ännu igenom Gudz Welsignelsse der sammestädes Vppenbares kan, och opå Collegij Wegnar med deela dem sidt rådh och betenckiande, som der om bekymmer draga skole, huruleedes sådane Nye Malmstreck, måge med alfvar och Nijdt fordtstelldte Warda.

Alldtså hafwe Wij Welbem:te Wår med Collega Creutz förVndt och effterlåtidt till reese penningar, dhe Femptijo daler Sillfwer Myndt, som W:tt Pedter Towösten Vthi pension Vthaf sine Bruk till wårdt Collegium plichtig är adt Lefwerera åhrligen, och dedte till Hennes Kongl: Maijtz: nådige behag och Wijdare approbation hwilcke peningar bem:te Pedter Thowösten opå Collegij Wegnar Vthi rädtan tijdh honom åhrligen tillstella skall. Till ytermera Wisso är dedta

medh Bergz Collegij Secret, och Wåre henders Vnderskrifft bekräfftadt. Actum Stockholm den — 12 Novembris An:o 1650.

(L. S)

Carl Bonde Johann Berndes

Christer Bonde

Mårten Månsson Jacob Krull.

15. Detsamma uppmanar Landshöfding Lorentz Creutz se till, att de fyra malmletare, som efter stat bestås i Finland, följa och lyda bergmästaren Johan Danielsson, hvarjemte Creutz skulle öfversända till Sverige två „Finska drängar", för att undervisas i bergväsendet; dat. Stockholm d. 15 November 1650.

Wår wänlige och Wälwillige hellssan medh all wälferdhz lyckelige önskan af Gudh Allssmechtigh nu och alltijdh tillförende. Welb:ne her Landzhöfdinge Lårentz Creutz, sijnnerlige gode wän och med Collega; Effter som honom wäl witterligit ähr, att här Vthj Bergz Collegio j hans närwaru bleff resolverat, att Bergmästaren Johan Daniellson skall medgifvas thee 4 malmleetare som effter Staten ther i Finland bestås, hwilcke han behöfwer på åtskillige orter förskicka, emedan honom är pålagt, ickie allenast i sit tillordnade Bergmestaredömme, Vthan och på andre flere orter ther i Landet, i medlertijdh ingen annan Bergmestare thersammestädes ähr, förordnat Vthj Bergwerckers ährender att förrätta dess nödigheeter, doch rättandes sigh effter sin fullmacht, och i thet öfrige effter den befalning honom å Bergz Collegio a part gifuas kan; Och elliest then order her Landzhöfdingen på wåre wegner honom ther in Loco gott finner att meddela. Hwarföre wille her Landzhöfdingen honom här Vthj assistera,

att samme malmletare äre honom följachtige och lydige. Han wille och effter gjorde afskeed hijt försenda twenne Finske drenger ther ifrån, som här i Swerige wed Bergzlagerne Vthi Bergzarter kunne Vnderwiste warda, och sålunda sedan ther i Finland till malmletare at brukas, Capable wara motte; hwilket wij her Landzhöfdingen wänligen recommendere. Och befahle honom Gudh Allssmechtigh till all wälmågo wänligen Aff Stockholm d. 15 Novemb: Åhr 1650.

Oppå Kongel:e Bergz Collegij wägner.

Carl Bonde Johann Berndes

Christer Bonde CSternsköldh

Mårten Månsson

Utanskriften lyder: Kongel:e Maij:tz wår allernådigste Drottninghz troo mann och Landzhöfdinge öfwer Åboo Lähn och Nijland, Så och Assessor vthi det Kongel:e Bergz Collegio. Edhell och Wälborne her Lårentz Creutz till Sarwolax och Cassaritz, wår synnerlige gode wän och med Collega

Wänlighen.

16. ***Detsamma ber Landshöfdingen Lorentz Creutz undersöka och inkomma med berättelse om tvenne nya malmstreck, hvilka Mårten Henriksson i Westerby i Pojo upptäckt, det ena på hans egna ägor och det andra på Dufveholmen vid Guldkronaby i Nagu socken; dat. Stockholm d. 23 November 1650.***

Wår wänlige och Wälwillige hellssan, sampt all Wälferdhz lyckelige önskan, aff Gudh Allssmechtigh nu och alltijdh tillförende. Welb:e her Landzhöfdinge Lårentz Creutz besijnnerlige godhe wän och med Collega, Wij låthe edher wenligen förnimma, att denne brefwijsere Mårten Hindrichsson i Wästerbij vthj Poijo Sochen och Nylandh boendes, hafwer

warit här hooss oss och gifwit ödhmiukeligen tillkienna, sigh hafua opfunnit twenne nije malmstreck, thet ene liggendes på hans egne ägor, och det andre på en hollme be:dh Dufweholl-men, wed Gulldkronoby Vthj Nawo Sochen; hwaruthaff han har tagidt någon malm och fördt oss tillhanda, hwilcken wij hafue låtit probera, såssom Probere sedlerne vtwijsa, hafwe och till at animera honom och andre ther giöre sin flijt ijtterligare att opspana och oppenbara metalliske Bergzstreck, låtit gifua honom en förähring af 4 D. S.M:t och en Silfskål om 12 loodh; Medh befallningh at han wijdare skall på samma streck bränna, att man en större proff och bätre Vnderrättelsse ther aff bekomma motte. Hwarföre på det her Landzhöfdingen må weeta här om beskiedh, och wara be:te Mårten Hindrichsson till befordran; hafue wij honom dette welat Communicera. Wänligen begiärandes her Landzhöffdingen wille om desse Strekens beskaffenheet ehrfara låthe, och sit godhe assistens till dess profz erhållande bewijse, gifwandes oss sedan om thes tillstånd tillkienna, och huadh hopp ther om wara kan; Effter som man her Landzhöfdingens godhe försorg detta recommendera will: Befahlandes honom Vnder Gudhz milde beskydd och beskierm, till all wälmågo wänlighen. Aff Stockholm d. 23 Novembris Åhr 1650.

Oppå Kongel: Bergz Collegij wegner

Carl Bonde — Johann Berndes

Erick Flemmingh — Christer Bonde — CSternsköldh

Mårten Månsson

Utanskriften är: Kongel:e M:tz wår allernådigste drottningz troo Mann och Landzhöfdinge öfwer åboo lähn och Åland, så och Assessor vthj det Kongel: Bergz Collegio.

1.

Enähr H:r Assessoren kommer till Finlandh, låter han lempte Bärgemestaren, till een wiss termin sammankalla Brukzförwaltarne: antingen widh Swahrtå, eller Anskogs bruuk, och där Ransaker, om Brukens nährwahrande tillståndh, sampt dehras blåhsningar för dee förflutna åhren: såssom och huru dhe sina blåhsningar hafwa anstelt, till detta inträdande åhret.

2.

Ransaker och H:r Assessoren huru bruken i desse förflutne åhren ähre hulldne widh macht medh Bygningar, och där till behörige Materialier: och hwadh ohrsak har kunnat warit der till om bruken stundom afstadnade,

3.

Ransakas och om grufwornes sampt dee nije Skiärpningarnes nährwahrande tillståndh, huru dhe ähre blefne drifne, och hwad förhåpningh där finnes till mallm, sampt Strekens bredd och lengdh och hwadh ahrt den samma, antingen dugeligh, eller Rödh- och kallbrecht medh sig föhrer, medh hwadh mehra där widh böhr observeras,

4.

Vthi lijka måtto förhöres och huru brukz förwaltarna efter Kungl: Bergzordningarna handtera sitt brukzfollck: och huru brukzfollcket där emoth sigh hafwa förhållit emoth dehras Huusbönder; Och där någon dehra dehlen emoth den andra hafwa sigh att beswähra, då uptages dehras kiähremåhl, och effter Bärgzordningarna lagligen afhielpes.

5.

Emedan alla Genanter effter Kungl: Resolution ähra uphäfna och Anskogh sampt Swartå Bruuks der å förundte willkor exspirerade ähre, och dee sålunda i krafft af Kungl: Bärgzordningarna här effter åhrligen till Kungl: Maij:tt och Crohnan böhra uthgiöra dehras ordinarie hammarskatt och

tijonde, i proportion effter dehras blåhsningar och tillwerckningar: Fördenskuldh Ransaker H:r Assessoren om brukens belägenheeter till mallm, kåhl, weedh och andra slika beqwembligheeter, så att Collegium dem på Kongl: Maij:tz wegnar der effter beläggia kan.

6.

Emedan alla Riiksens bärgzlager, så wähl som Brukzförwaltarna hafwa godhwilleligen Contribuerat till det af Hans Kung: Maij:tt nyligen allernådigst anbefallte bärgz Regementet, så wähl medh manskap som dess kläder, tåghpenningar och wägekost: Alltså emedan icke annat ähn som Skiähligit är, att dee Finska bärgzbruken, och så bewisa dehras hörsamheet och beredhwilligheet, att Vnderstödia hwadh som länder till Högst bem:te Kungl: Maijt:z tienst och Fädernesfandsens defension; Ty låter och H:r Assessoren af samma bruken, i proportion effter dehras willkor och förmånner af dem, till samma Regementes fullkombnandhe fordra, Tuhundradhe D:r Söllf:r mijnt: åthminstone: men om dhe högre befinnes kunna draga, något mehra, emedan dhe der igenom Vndgå dhen swåhrheet som Bärgzlagerne och brukzförwaltarne häruthi Rijket hafwa måst undergå; icke allenast medh fållketz upbringande; uthan och, dess uthredande med kläder, tåghpenningar och wägekost. Vthi det öfriga heemstelles H:r Assessorens goda Condvite hwadh där in loco ijtterligare kan förefalla, att observeras och rättas,: gifwandes Collegio sedan öfweralt detta een uthförligh Relation. Detta till yttermehra wisso hafwe wij med Kungl: Bärgz Collegij Sigill och wåhra henders Vnderskrifft wehlat bekreffta. Datum ut supra.

På dett Kungl: Bärgz Collegij wegnar.

Erick (L. S.)
Flemmingh Nils Kanterhielm
Johan Otter.

19. *Bref från Karl XI till bergskollegiet, hvarigenom Landshöfdingen i Åbo och Björneborgs län Lorentz Creutz (den yngre) erhåller tillstånd att inrätta en hammarbygnad å ett qvarnställe i Kautua by i Eura socken; dat. Stockholm d. 5 Juni 1689.*

CARL medh Gudz nåde etc.

Wår synnerliga ynnest etc. Wij see uthur Eder Vnderd. skrijfvellsse af d. 13. Sidstledne April hurusom J genom Inspectoren öfver Bergvercken i Finland Daniel Starman hafve på vahnligit sätt låtit ransaka öfver dhe lägenheterne i Biörneborgslähn Eura S:en på Cautuabys ägor hvarest Landzhöfdingen Lorentz Creutz åstundar att få inrätta en hammarbyggnad; Och som J berätte att af bemelte Inspectors inkombne relation skall befinnas, dett forssen och Vattufallet dersammastädes lyder under Cautua by som består af Tije Crone Skattehemman, och att på deth stället hvilket Landzhöfdingen till hammarbyggnadh uthsedt, nu för tijdhen skall vara een Miöhlqvarn opsatt, den han söker att få förändra, Varandes desse tillijka medh Vahe gårdh Oss genom Reductionen hemfallen och för tijden bort arenderas för Trättijo dahl:r koppermyntt; Dessuthan skall Jämbwähl finnas uthaf dhen inkombne ransaackningen, det skall sådan hammarbyggnadt och ändring medh qwarnen uthan någon böndernes i Cautua byy och andre derom kring boendes præiudice, låtas sig giöra, aldenstundh månge qvarnar uti samma forss redan inrättade äre, och flere dher skole kunna ännu opsättias, som hwillket dock skattas onödigt, medan dhe som der redan äre bygde åffta måste i mangell af mäldh stilla stå, allenast tycke J att dher honom Landzhöfdingen denne förändringen medh åfvanberörde qvarnställe skulle tillåtas, vore nödvändigt der vijd att præcavera, det måtte han åhrligen till Oss betahla så myckit som qvarnen nu för tijden uthij Arende importerar;

Skohlandes älliest derå orthen alle de andre lägenheeterne vara som till itt hammarvärkz fortsättiande ährfordras, i dy skall Vattudrächten dersammastädes vara myckit god, sampt Skougen till kåhlande ymbnog nog, så wähl på mehrbemelte Landzhöfdinges egne frälsse ägor, som och uppå dhe deromkring belägne Skattehemman föruthan att och bönderne derå orthen, hvillka hafva nu mycken knapp nähring skulle derigenom få tillfälle att förtiena sigh både deras föda som och så mycket hvar medh de kunde betahla dheras uthlagor; J anseende hvar af J finnen Eder så myckit mehra föranlåtne underdånigst att styrka, dett måtte detta hammarvärcket medh vahnligh frijheet dersammastädes varda efflerlåtit att inrättas, som J icke allenast ansee dett samma för nyttigt, uthan och för landets bättre cultur skuld nödigt, att må (!) dhe finske orterne på beqvämbliga Ställen sådanne nya brukzbyggningar blifva inrättade, nu som Wij intet twijfle att J ju detta ährendet hoos Eder uti noga öfverwägande lähre hafwa tagit, förrän J inkommit deröfver medh ofvanber:de Edert vnderd. betänckiande; Ty gifve Vij och J anseende af åfvan berörde skiähl och omständigheter till denne hammarbyggnaden på åfwanber:de qvarnställe Vårt Nådiga bijfall, hafwandes J derpå bemelte Landzhöfdinge ett vahnligit Privilegium att meddehla och honom så månge frijhets åhr att förunna som andre vidh slijke tillfällen pläge vederfahras och skiähligt pröfwas. Hwar medh Wij befalle Eder Gudh Alzmechtig, Synnerligen, Nådel:n Datum Stockholm d. 5 Junij A:o 1689.

Carolus

C. Piper.

Till Bergz Collegium

20. *Karl XI bifaller bergskollegiets hemställan, att Lorentz Creutz måtte, för eldskadas skull, ytterligare*

erhålla fyra års skattefrihet å sin masugn vid Tykö gård i Bjerno socken; dat. Stockholm d. 2 Mars 1694.

Carl medh Gudz Nåde etc:

Wår synnerlige ynnest och nådige benägenheet medh Gudh Alzmechtigh, Troo Man och Tienare, Respective wårt Rådh, H. Grefwe och President, så och samptelige Assessorer, Wij see af Eder Vnderdånige skrifwelse, Dat. d 3 passato, huru som landzhöfdingen Creutz effter wår Nådige tillåtelse, och Edre uthfärdade privilegier de A:o 1686 och 1689, widh Tykå Gårdh och Poijo bys ägor j Åbo lähn och Bierno Sochn, har inrättadt en Maasugn medh twenne hamrar; Och ehuruwäl till föllie af Bergz Ordningen och wårt egit Spetiale tillståndh, honom till understödh der widh Sex åhrs Frijheet vtj Tijonden och hammar Skatten är förunt, så har han doch nu sedermehra hoos Eder inkommit medh en Suppliqve och derutinnan betygat, att han myken möda och bekostnadh på detta wärcket har användt, der iempte beklagandes, hwadh olycka honom der widh träffat, j dy den ena hammaren widh Poijo by twenne gångor effter hwar andra, sedan Byggnaden warit fulländadh, på en kortt tijdh är blefwen j aska lagdh; Fördenskull han och anhåller, det han och medh någon ytterligare frijheet måtte blifwa Soulageradh, effter de honom förunte Frijheetz Åhren mästedehls äre opgångne under Byggnaden, innan Wärcket kom j gångh. Nu som icke allenast drottning Christinæ uthgångne prolongations Mandat af d. 21 Octobr. 1649. gifwer anledningh till slijke förlägningar, af de 6. Frijheetz Åhren, som Bergz Ordningen förmåhr, uthan tillägger och wårt Speciale privilegium de A:o 1673. j synnerheet sådane wärck, som warda inrättade på aflägne Ohrter, såsom i Finlandh, Norlandh och lappmarcken, någon anseenligare Frijheet än andra Bruuk j Bergzlagen niuta, 10, 20 à 30 åhr, alt effter som beskaffenheeten är till, hemställandes J

fördenskull wårt egit Nådigsta behagh, om icke bemälte Landzhöfdinge ännu må förunnas prolongation på 4 åhrs tijdh, af den förre honom bewilliade Frijheeten widh ofwanbem:te wärck, helst effter han under Frijheetz Åhren har måst betahla genanten widh Vthöö Grufwa, lijka medh de andre Finske Bergwärken, som derifrån hempta Mallen [malmen?] hwilcken nästan swarar emoot Tijonden, kommandes bemälte Landzhöfdinge på det sättet att niuta lijka stoor Frijheet som alle andre utj Finlandh på deras bruuk hafwa åthniutit; Altså samtycke wij dertill j Nåder, och hafwe J honom berörde Fyra Åhrs Frijheet uppå ofwanbem:te des wärck att förunna och effterlåta,

Hwarmedh wij befalle Eder Gudh Alzmechtigh synnerligen Nådeligen, Stockholm d. 2 Martij A:o 1694.

Carolus.

C. Piper.

Till Bergz Coll. för Landzh. Creutz.

21. Friherrebref för General-Lieutenanten m. m. Karl Armfelt, dat. Stockholm d. 5 Juli 1731.

Aftryckt efter en nitid kopia, tillhörande Finska Riddarhuset.

Wi Friedrich med Guds Nåde Sveriges Göthes och Wendes Konung etc. etc. etc. Landt-Grefve till Heszen etc. etc. etc. Giöre witterligit, at såsom en god inrättning och hushållning billigt kan skattas för en väsentelig dehl af ett Rikes styrcka och välstånd; Så plägar och det wara hos Öfwerheten en berömlig sorgfällighet och omsorg, at söka alla de mått och utvägar, som kunna bidraga till detta hälsosamma ändamåletz ärnående. Ibland sådant har då besynnerligen hos Öfwerheten i billig åtancka kommit, på hvad sätt ett Land och Rike, icke allenast inom sig sielf genom nyttiga Stadgar och Förordningar, skulle erhålla sådane fördelar, hvarmedelst det kunde beständigt uprätthållas, utan och har man warit der-

uppå betänckt, huruledes Riks wälfärden, i anseende till mächtige Grannar och Naboer, som wid tillfälle icke underlåta at öfwerskrida den Nabolige wänskapen endast till at föröka sine, och förswaga andras wilkor skulle kunna sättias i det stånd och säkerhet, att vid påkommande händelser af utvärtes oroligheter Riket måtte äga den styrcka och kraft at så wäl sådane i tid kunna afböija som ock at behörigen kunna utföra de till Rikets förkofran och Allmänna säkerhetens bibehållande fattade desseiner. — J sådant afseende har altid en försicktig Öfwerhet sig ganska mycket därom wårdat och winlagt, at hafva ymnog tilgång på sådane personer och ämnen, hvilka äro pålitelige och kunna wid all påkommande Fiendtlighet utföra en rättmätig Sak emot ett Rikes Fiender till Landets wärckelige nytta och fördel, samt Nationens heder och beröm; Och som dermed uti Wårt Land och Rike genom Guds nådige tilhielp så wida kommit, at det framför andra kunnat skatta sig lyckeligit af sådane Män och undersåtare, som med stora dater och dråpelige Giärningar sig märckelige giordt; Så har och Öfwerheten å sin sida icke welat efterlåta at altid täncka på utwägar, hvarmed sådane des trogne Män och Undersåtare, som hafft sitt lif och wälfärd ospardt för Fäderneslandets tienst, kunde icke allenast nu för handen belönas, utan och deras priswärde giärningar med nya nådeteckn, alt såsom de tilltaga i nit och åtrå för det Allmänna ihågukmmas och förökas, wälwetandes at det wore det krafftigaste medel så wäl at bibehålla och stärka dem uti ett så godt och uprichtigt fattat upsåt, som at upmuntra andra at träda uti samma berömmelige fotspår. Wij hafwe i så beskaffat mål ock welat efterföllia icke mindre en betäncksam Öfwerhet än Wåre Glorwyrdige företrädares i Regeringen priswärde exempel, i det Wij så wäl som de äro ganska sorgfällige om, at slik god hushåldning och inrättning i Wårt Rike må florera och bibe-

hållas, hwarmedelst sådane af Oss och Riket wälförtiente och tappre Män måge niuta den belöning, som omständigheterne och förtiensterne fordra och tillåta; J samma nådige åtancka påminne Wij Oss billigt *Wår Tro Mann General Lieutenanten och Öfwerste för Nyländska Regementet till Foot Oss Älskelig Ädel och Wälbördig Carl Armfeldt*, hvilken under det förflutne långwarige kriget, sig ifrån början till ändan så upfördt, som en rättskaffen officerare och krigsman ägnat och anstådt. Strax i begynnelsen och då han Åhr 1683 trädde såsom Corporal uti krigstiensten vid Nylands och Tawastehus Lähns Cavallerie Regementet lät han nogsamt förspöria den lust och åhåga han hyste för krigswäsendet, när han efter trenne Åhrs förlopp, tyckandes sig intet hafwa nog tillfälle, att under en stilla och rolig fred här hemma uparbeta dess naturligen förwärfwade pund och böjelser, begaf sig med ett wackert witnesbörd och afskied til främmande Mackter och Herskaper, at där widare sig evertuera, och försöka sin lycka, hwarwid som han då fant nyttigast at stadna i Franckrike så wedersakade han ock icke det tillbudet at såsom volontaire antagas til en begynnelse under Printz Ferdinand af Förstenbergs Regemente, samt at i 17 månader, i rad och linie med den gemena Soldaten bära musqueten, at dymedelst ifrån den nedersta graden giöra sig underrättad om det som så wäl till den ringare tiensten hörde, som det han sedermera fick förnimma höra en Öfwer Officerare till, då han igenom den ena graden efter den andra befordrades, in til des han efter 12 Åhrs förlopp, samt sedan han uti åtskillige Batailler och 3:ne belägringar, såsom uti Nissa, Willa frenia och Suse i Italien, samt Valenciennis och Ath i Braband, gifvit berömlige prof af des oförskräckte mod och sinne, avancerade til Capitain uti ofvanbemelte Fransöske tiensten. Men som kriget begynte då yppas å Ryska sidan emot Swerige, som sedan hade den

långlige och swåra påföljden af 20 Åhr, öfwermannade honom en berömmelig kiärlek til sitt Fädernesland at häldre där än annorstädes willia upoffra lif och wälfärd; Hvaruppå han Åhr 1701 begaf sig hem til Ingermanland, då han lät strax bruka sig wid de tropper, som därstädes under General Majoren Cronhiorts anförande blefvo sammandragne, hwarwid som han giorde åtskilliga fördelachtiga partier, fant högst Sal. Hans Maij:tt Wår högst älskelige Herr Swåger Konung Carl den XII i Nåder godt at strax derefter förse Honom med dess nådige Fullmackt på General Adjutants Beställning i Arméen. Wid denna Syssla fick han alt mer och mer tillfälle at å daga lägga wackra prof af des försicktighet och behiertade sinne, hwilcket til en början wistes Åhr 1705 då han om Winteren uti Januarii Månad blef ut commenderat med ett partie af 600 Man alla på Slädar och 300 Man Cavallerie till Retusari, at förstöra de Ryske där hopsamlade Magaziner, som med Czarens hus woro retranchementerade, hvilket så wäl aflopp at retranchementerne strax blefwo intagne, Magazinerne upbrände och fienden med 102 Mans förlust af döde och 14 Man med en Lieutenant och 2:ne under Officerare fångne samt resten alt under fästningen drifne. Wid en icke mindre berömmelig expedition blef han samma Åhr brukad, då Han med 30 Ryttare och 20 Dragoner til häst, jemte 33 friwillige Öfwer Officerare gick Påske afton på isen öfwer Siön wid Seitzkare och slog fiendens där stående postering, bortförde 124 st. Artillerie hästar, upbrände Magazinerne, tog en Ryttmästare, en Lieutenant, en under officerare och 5 gemena til fånga, samt de öfriga dels nedergiorde, dels på flyckten jagade; Efter denna förrättning, jemte flere och många in uti Ryssland lyckeligen giorde partier; samt till följje af undfångne Speciele ordres bewistat en belägring i Wiborg; förordnade högst Sahl. Hans Maij:t honom Åhr 1707 till Öfwerste

för Carelske dubblerings Cavallerie Regementet, hwilcket han och icke långt där efter Åhr 1711 tillika med det Sawolaxske Infanteriet brukat på 2:ne stora partier i Carelen, hwarest uppå det första wid Koitlax ett Cosakiskt Regemente blef totaliter nederlagdt, deras förskantzade Magaziner eröfrat, samt hästar och manskapet til fånga tagit. Uppå det senare wid Hannokela håff, blefwo af fienden 175, på platzen, en Capitaine, en Capitain Lieutenant, 5 under officerare med 68 Man gemena och 250 hästar till fånga tagne, och myckenhet af eröfrad spanmål. Häruppå följde strax Hans Maij:ts ytterligare Nåd och i hogkommelse då Hans Maij:t updrog Honom General Majors Ämbetet af Cavalleriet och tillika anförtrodde honom Nylands Regementet til Fot. Som nu icke långt där effter fienden med all mackt å alla sidor ansatte, fick denne Wår Tro Man och Undersåte Åhr 1713, ordres at med 1500 Man taga sin post wid Hälsingforss, hwarest han ofördröijeligen lät upbygga Batterier och draga Linier wid hamnen i Staden, men som han bäst uti det arbetet war begrepen, ankom Fienden den 8 Maii med åtskillige Galeijor och små Fartyg attaquerandes honom på 2:ne ställen, hwilcka han likväl så bemötte, att Gallejorne af manskap tome måste den ena efter den andra bortsläpas, in til des Hans Czariske Maij:tt uti egen person d. 10 dito med några 100 Galerer och andra Fartyg jemte Blockhus och Bombarder Kitzer af 18 pundige Stycken ankom och med canonerande, samt fyrkulors inkastande sökte giöra landstigning, då han wäl i början under betäckning af linierna blef så bemött att Åhrorna blefwo på wattnet liggande, och kunde den dagen ingenstädes fatta land; Men som Ryske krigsmackten war den Swenska commenderingen wida öfwerlägen, blef effter hållit krigsråd af Landshöfdingen i orten och Stadsens äldste, samt de därwarande Regements Officerarne det beslutet tagit, at Staden som innehade mycken-

het af Spannemål och victualier skulle til at förhindra fiendens posterande därsammastädes, sättias i brand, hwilket och wid Fiendens an marche strax där på skiedde; Hwarefter commenderingen nödgades sig afdraga åt Borgo sidan under en continuerlig chargering och Eld med Fienden som dem förföljde jemte 80 Cosaquer hvilka dock af arriere Gardet så tappert blefwo bemötte, at de med widare förföljande måste uphöra och wända tilbaka. Och som samma Åhr om sommaren då arméen stod upp i Tawastland och fienden hade afmarcherat från Helsingfors til Åbo, General Lieutenanten Lybecker blef kallad ifrån arméen till Stockholm, så blef Honom af Kongl. Senaten commandet öfwer troupperne i stället updragit, hwilcka ehuruwäl de till $1/3$ del woro på ett och annat sätt förswagade underlät han icke at taga alla möijeliga mesurer til fiendens motstånd. Till den ändan fattade han fördenskull posto wid Passet Pelkena, hwarest under Öfwerst Stiernschantz anförande Linier med Batterier blefwo uppdragne, hwilcka knapt kommo i sitt fulla stånd, förr än Fienden kom antågandes och uti 6 dagar däruppå ifrån sine å andra sidan upkastadt linier och Batterier stundeligen canoneradt, hwarunder han mycket folck förlorade, deremot allenast några på wår sida blefwo blesserade; men sedan fienden såg sig intet emot Wårt retranchemente kunna uträtta har han under den 6 Oktober under faveur af en starck dimba och stilla wäder genom flottars tillhielp uti en Linie landstigit straxt bakom det Swenska retranchementet, samt repousserat 700 hästar som där stodo posterade, aflade denne Wår General Major ett nytt prof af des oförfärade sinne, enär han med det hos sig hafwande Infanteriet emottog och attaquerade 2000 man Granadirer, som under Fursten Galitziens commando landstego, men måste hufwudstupa begifwa sig tilbaka, då en stor dehl uti Siön omkommo, samt Galitzien sielf lemnade sin häst i sticket.

Under denna tiden attaquerade Ammiral Apranik såsom Commendeur en Chef, Swenska retranchementet tre gånger, men blef alla gånger tappert afslagen, och det med en så efftertänckelig framgång å Wår sida, at icke en man uti retranchementet omkom, men sedan efter det Granadeurerne blefwe uti Siön drifne tilbaka, utbredde Fienden sine Flottar, som då närmare landet hunnit och med 5000 Man landsteg för wåre som eij hinte widare front giöra, då wåre nödgades draga sig af til Tammerfors, war förlusten å wår sida i sielfwa descenten wid pass 400 man jämte några kiäcka Officerare; hvaremot förlusten å fiendens sida til 4 à 5000 Man billigt acktades. Effter denna förrättning, seendes at trouppernе woro myckеt separerade i det at somlige måst, til at observera fienden, taga wägen åt Tammerfors, och somlige åt Rovese, förutan det at de genom actionen blifwit mycket förswagade med mera, fant han godt at draga med sitt hafwande Manskap åt Österbottns sidan, då fienden tog wägen neder åt Åbo; men så warade denna förmente fredlighet icke längre än til December månad samma Åhr, då fienden 8000 man stark under General Lieutenanten Bruses anförande sökte sig wägen genom Björneborg till Österbotten, i tanka at angripa det därstående Manskap hwilcke dock genom denna wår trogne Undersåtares upmärcksamma försicktighet medelst trouppernes sammandragande till at möta fienden, så blef förekommit, at bemälte General Lieutenant Bruse måste den gången afstå med sitt förehafvande och draga des commando aldeles tilbaka. Jcke långt därefter och sedan den wid Åbo stående Ryska armeen fått ntom 8000 Man ifrån Pettersburg en förstärckning af ännu 3:ne Regementer, fortsatte den samma sin resa och anmarche i Januarii månad åhr 1714 åt Österbotten, hvarefter det blodiga och widtbekanta slaget i Storkyro påföljde. — Vid detta tilfället wiste Wår Tro man och General Major ett

rättskaffens prof ej mindre af en berömmelig försicktighet och conduite wid des anförtrodde trouppers rangerande en ordres de Bataille, samt posterande och pallisaderande med mera, än af ett fullkommeligit hieltemod hos en käck officerare, då fienden under den 18 Februarii sig först genom recognoscerande wiste och eftergifne tecken til Slacktordning upstälte alt sitt Infanterie emot den wänstra flygelen; Ty så snart fienden annalckades begynte han icke allenast med canonerande giöra dem ansenlig afbräck, utan ock, sedan han hade fått linierne i ricktig ordning, attaquerade han och öfwerända kastade det fiendteliga Infanteriet, så långt och wida des lilla medhafwande Manskap kunde giöra front, bemäcktigandes sig 6 fält Stycken och förföljde Fiendens förskingrade Infanterie in till dess Fienden seendes, at des Jnfanterie gick aldeles öfwer ända, lät 4 Regementer Dragoner sittia neder, och därmed föll de segrande i ryggen som förföljde fienden, hwilcka de likwäl med Bajonetten å Musquetten genom commando af höger om wänder eij mindre tappert emot togo än fiendens förskingrade Infanterie, som i medlertid fick satt sig, attaque åter igen på ryggen, hwilcket senare de dock hade förhindrat om terrainen tillåtit Cavalleriet komma med i actionen. Med hwad behiertat sinne Wår Tro Man och Undersåte jemte des medhafwande commando sig då förhållit kan lätteligen därutaf slutas, när antalet af des anförtrodde troupper och hela des force bestod af 4022 Man combattarne; Men Fienden däremot af 18000 Man, hwarwid förlusten af Wår sida blef jemte 92 öfwer Officerare döde och 12 fångne 2500 man, men hos de fiendtlige 6000 Man på platzen liggande. Effter denna manliga förrättning fant Wår Tro Undersåte för Wår och Fädernes-landetz tienst och säkerhet nödigt, at med det öfwerblefne lilla manskapet draga sig längre upp i Österbotten til at sökia tillfälle det därstädes recrutera, hwilket han och så wäl stälte

i wercket, at ansenligit antahl af Manskapet ur sielfwa fiendens läger genom des med hafwande, Officerares conduite och adresse hämtades, ja så at innom 4 månader effter Slaget Regementerne blefwo til 6000 portioner starcke. Uti September månad samma Åhr erhölt han Kongl. Senatens ordres at draga des Troupper ifrån Österbotten till Swenska sidan, som skiedde så land som Siöledes til Uhmeå, hwarifrån widare uppå erhållne ordres, trouppernе dragas neder åt Stockholm, som icke mindre genom des goda vigilance och hushållning, medelst beqwämlige Fartygs byggande till denna Transporten wäl förrättades; Och som högst Sahl. Hans Maij:t wid denna tiden genom Guds nådiga tilskyndan, begynte nalkas Swenske kusterne, sättiandes sig således i sinnet at uti Norje giöra försök hvad dess armée där kunde uträtta så blef och denna Wår General Major effter hållne mönstringar År 1716 och 1717 så med en del Swenske som Finske Regementer be ordrat, at recognoscera wägen ifrån Jemtland och Dahlarne in åt Norige, hwar efter han samma Åhr 1717 til den förestående Norske expedition förordnades til General Lieutenant och commendeur öfwer hela Jämtländske Arméen med hwilcken han och sedermehra Åhr 1718 upbröt och uti September månad till Norjet anlände, intagandes där sammastädes straxt Stens Skants, och ett där posterat Dragone Regemente öfwerända kastade, då eröfrades ett Standar och trenne canoner och åtskillige till fånga tagne, samt sedan Slånäs Skantz genom accord och fortsatte så widare coursen ända åt Dronthem, hwilcken Stad han likaledes hade sig bemäcktigat, så framt icke det otienliga wägelaget, som hunger och swårighet effter födan både för Folck och creaturen hade nödgat honom jämte kiöld och wäta, att med mycken förlust af des Manskap draga sine Troupper åt Jämtland tillbaka. Sedermehra och effter högst Sahl. Hans Maij:ts bedröfwelige frånfälle har han med

det då förefallande Fiendtelige ströfwande och härjande, campagnen och commenderingar wid Gefle och Gestrikeland bewistat, intill dess effter erhållen Fred, han åter hade den lyckan att föra sitt med hafwande commando till Finland tillbaka igen och det samma med flere Regementer afmunstra.

Således har nu denne Wår Tro Mann och General Lieutenant, med berömmelig conduite och tapperhet förhållit sig öfwer hela det förflutne Tiugu Åhrige Kriget, hwarwid för dess person ännu det märckwärdige förelupit, att uti Ingriske actionen är hästen honom worden under skuten, likaledes uti actionen wid Pälckenä, samt uti Slaget wid Systerbäck han sielf genom wänstra Axlen skuten och blesserad, hafwandes han således uti femtije Ett Åhrs tid till Wår och Fäderneslandets tienst mångfaldige fatiguer igenom gått, samt medelst dess berömmeliga och tappra uppförande sig Wår nådiga ynnest och åtancka wid alla tillfällen giordt sig wärdig och wälförtient. Wij hafwe fördenskull i anledning af alt sådant och så offta Oss kunnat tillfälle gifwas, welat påminna Oss denne Wår Tro Mans och General Lieutenantens af Oss och Riket wälförtiente Nådige ihugkommelse och belöning, finandes Oss således benägne, att för denne gången giöra det på det sättet, att Wij, till dess och dess efftерkommandes ewärdelige heder, willia förbättra des förra Adelige Stånd och förmåner, med Friherrlig dignitet, Wapn och Skiöldemärke, Wij gifwe altså härmed och skiäncke i krafft af detta Wårt öppne Bref af ynnest och Nåde samt Kongl. Makt och myndighet honom General Lieutenanten och Öfwersten af Wårt Nylands Regemente til fot, Carl Armfeldt, hans hus Fru och äckta Bröst Arfwingar, så man, som qwinkön *Friherre Stånd* och *wärdighet*, effterlåtandes dem at bruka följande *Wapn* och *Skiöldemärcke* nembligen: *En Skiöld fördelt i fyra Fält, och mitt uppå fördelningen dess förra Adeliga Stamwapn,*

som är en Skiöld af gull hvarutinnan öfwerst på wänster sig en blå Sky wisar, utur hwilcken sig sträcker en blå beväpnat krokug Arm, som en upspänd Pistole i handen håller; Men af sielfwa Friherrliga Wapnet, är det första Fältet af Silfwer, upfylt med korswijs lagde Krigs Armaturer, nemligen: twänne swart Canoner, twänne röda Fahnor, och twänne blå Estandarer, samt Wärior och en Morgonstierna; I det andra Fältet som är blått, wisar sig ett Leijon af Gull, som i högre Ramen empoignerar en silfwer Wärja, och med den Wänstra Rahmen håller uti Wänstra öfwersta hörnet af Stamvapnet. Det tredie Fältet är blått, hwarutinnan lyser Tije stijcken pale wijs satte fem kantige Stiernor af silfwer. Det fierde Fältet är af silfwer hwaröfwer en röd Bande ligger chargerad med trenne Kuhlor af Gull, och på hwardera sidan af Banden wisar sig en Fembladig Purpre Rose. Åfwan på Skiölden stå twänne öpne Tornerhielmar, med en Friherrlig Crona emellan, och en på hwardera Hielmen; Utur den högra Hielm-Cronan sträcker sig rätt upåth hälfften af en bewäpnad blå Arm, som en uppspänd Pistohl i handen håller emellan twänne Sper Fahnor, hwaraf den högre är af Gull, och den wänstra blå; Utur den wänstre Hielm-Cronan upstiger öfre delen af ett swart åth

(Vapenteckningen)

höger sig wändande Leijon, som ett Hiorte Hufwud emellan Ramarna håller, Men utur den medlersta Friherrliga Cronan præsenterar sig en Piramide af Silfwer; hwaröfver trenne röda Bander liggia, och på Spetsen lyser en Sexkantig Stierna af Silfwer. Löfwärcket är af Gull, Silfwer, Rödt och Swart och Supporteras Wapnet af twänne en face seende swarta Leijon, hwars kroppar med Femb Röda Strimor pale wijs marquerade äro aldeles som detta Wapen med des egentelige färgor här hos afmålat finnes. Hwilcket Wapn han och de i alla tillfällen, Möten, Samqwämen och handlingar skole och måge föra och bruka effter deras nödtorfft, willia och behag, och där hoos till ewärdelige tider nyttia, bruka och behålla alla de Frij och rättigheter samt för-

måner och härrligheter, som Andra Frijherrar i Wårt Rike gifne och förunte äro, dock så wida slijke förmåhner intet röra den Kongl. rätten förminska Wåre Ingiälder eller löpa emot Kongl. Stadgar och Förordningar samt Riksdags Besluten, ty i sådant fall böra de intet giälla, hwarcken för de Frijherrar, som af forna Sweriges Konungar äro giorda eller af Oss nu för tiden eller här effter giöras kunna, Och såsom Sweriges lag intet tillåter, och Ricksens tillstånd ej heller tåhl någon ewärdelig Gåfwa och abalienation af Wåre och Cronones Gods till Frijherreskap; Ty effterlåte Wij honom och dem att kalla och skrifva sig Friherrar till deras egne Adelige och Arfwelige Godz . . . . Wij begiäre fördenskull härmed af alla Mackter, Keijsare, Konungar, Förstar, Herrar, Frije Ständer och alle andre effter hwars och ens Höghet, Stånd och wärde flijt- wän — och Gunsteligen, så och biude och befalle härmed alla i gemen samt hwar och en i synnerhet, som Oss med lydno och hörsamhet förbundne äro, att de ärkiänna mehrbemälte Wår General Lieutenant Carl Armfeldt, samt dess hustru och äckta Lijfs- och Bröst Arfwingar för rätta Frijherrar; Bewijsandes honom och dem den Åhra och heder, som det Ståndet tillbör och icke giörandes dem däremot något hinder, mehn eller förfång i någon måtto nu eller i tillkommande tider. Till yttermera wisso hafwe Wij detta med Egen Hand underskrifwit och med Stora Kongl. Sigills witterlige här under hängande bekräffta låtit. Som skiedde på Wårt Kongl. Palais i Stockholm den Femte Dagen uti Julii Månad Åhr effter Christi Börd, Ett Tusend Siuhundra och Trettionde Första.

Friedrich.

C. V. Carlson.

Friherrebref för General Lieutenanten Carl Armfelt.

Rättelse: Sid. 230 *står* Berthelsson [?] *läs* Berckhaubtman.

Matkakertomus.

Kirjallisuuden Seura kun viime keväänä (1858) päätti lähettää jonku Inkerinmaalle runoin keruulle ja uskoi tämän toimen minulle, on minun tili tekeminen, miten tehtäväni täytin ja mitä matkaltani sain keräillyksi. Lähden siis seuraavan sommittelemaan, hetiki pyytäin, ettei vaillinaisuutta kovin pahaksi pantaisi, sillä muut työni ovat sen aikoihin saattaneet. Sama syy on ollut, miksi en ole ennen tätä velvollisuuttani täyttänyt.

Jo matkaan lähtöni viivähtyi yli määrätyn ajan. No mikäs tämän teki? Tuo ainonen virkaileminen. Seuran määrättyä matkarahan minulle annettavaksi, panin Yliopiston Konsitoriumiin passin saantiluvan anomuksen, toivoin sen saavani käteeni Kesäkuun 1 päiväksi, milloin olin valmis vaeltamaan. Passin saanti viivähtyi, joten vasta mainitun kuun 9 p. pääsin lähtöön. Räävelin ja Narvan kautta kulettuani pääsin Kesäk. 15 p. ensimäiseen Inkerin kylään, liki Narvan joen suuta, Wäikylä nimeltä, kuuluva Kosemkinan kappeliin, Narvan seurakuntaa. Väki on venäenuskoisia Inkeroita. Vaikka saatavaa ei ollut sanottaviksi, kului päivä katsellessa tätä oudon näköistä kylää. Seuraavana päivänä suunnitin Kallivieren kylään, jossa viivähdin päivää neljä, osittain tullakseni tuntemaan seudun rahvasta, osittain saataviani keräilläkseni, sillä kylässä luulin saavani lauluja lujasti. Tässä en kokonaan pettynytkään, sillä rahvas, kokonaan Suomenuskolainen, oli lauluja auli ilmoittamaan. Kalliviereltä lähdettyäni kävelin pitkin Rosonan joen vartta,

Wanhankylän, Arsian, Kullan- ja Ropsuan kyläin kautta, viivähtäin missä päivän, missä vähemmän ja tulin Kosemkinan kirkolle Narusten kylään, Arsian joen Laukaasen laskulla. Näissä viidessä viimeksi mainitussa, sekä Laukaan partaalla olevassa Struuppovan kylässä oli Europæus ennen käynyt, jonka tähden en niissä viipynytkään kauvemmin, vaan käännyin viimeksi mainitusta kylästä luoteesen päin Kirjamon kylään ja siitä Hakajaan, Konnulle, Kaipalaan ja Kurgulaan, joka kylä on Kosemkinan niemen nokalla. Täältä Pärspäässä käytyäni, kuljeskelin Wenaan ja Wibiän kyläin kautta takasi Kosemkinan kirkolle. Näin kului 3 kokonaista viikkoa.

Kosemkinasta vaelsin Soikkulan kappeliin, jossa kävelin niemen länsi rantaa Koskisen, Säätinän, Mäkikylän, Saaruen, Koskinan, Ruutsian, Wiistinan ja Wolotsan kylissä. Viidessä ensimäisessä kylässä en saanut paljon mitään, sillä kansa oli pelkuria, pitipä minua melkein pahalaista pahempana, eikä sallinut kauvemmin kylissäänkään oleskelemaan. Vasta Wiistinassa tapasin Suomenuskolaisia ja, näiden avulla voitollisesti taisteltuani Wenäenuskoisten kanssa, sain suojaa, ruokaa ja rauhan. Avullisin oli eräs Suomen sydämestä muuttautunut seppä, joka Suomettaren avulla pelasti minun ainaki kovia kärsimästä, kukatiesi pahemmin käymästä; antopa vähistä varoistaan ruokaa ja juomaa sekä kehoitti kansaa laulujaan ilmoittamaan. Näin sain kuullustelleeksi lauluja täällä paljoa enemmän löytyvän, kuin luulinkaan, vaikka niiden kokoaminen kävi vienosti, sillä pelko ei pääsnyt pakenemaan kokonaan. Wolotsasta kävin Soikkulan niemen nenällä neljässä kylässä. Niissä sekä kaikkein nenimmäisessä Kolkanpäässä, ei ollut kymmentä useampaa Suomenuskolaista; Wenäenuskolaiset taas eivät olleet hetaita laulamaan, sillä luulivat saattavansa sielunsa liian syvälle helvettiin, miten sanoivat, jos rupeaisivat reki- eli maavirsiään vetelemään semmoiselle Pahan lähettämälle eli Tontulle. Näin tus-

kautui oloni, sillä jokaisen kuulin laulavan etempänä olessani, vaan annapas likelle pääsin, kyllä suulle tulppo löyttiin. Näin vähin onnin ollessani, päätin tehdä Europæuksen esittelemän matkan Seitskaartoon ja Lavansaarelle, semminki kun sekä Kosemkinassa että Saikkulassa kiitettiin näiden saarelaisten olevan erittäin «utalia laulamaan». Soikkulasta vuokrasin veneen Seitskaartoon, josta taas matkamiesten keralla pääsin Lavansaarelle. Täällä kuultuani Tyttärsaaren ja Suursaaren asukkailla ei paljon ensinkään lauluja olevan, palasin takasi Soikkulaan, toivoin kansan katkeruuden lauhkenneen. Wenäenuskosilta en nytkään onnistunut saamaan sanoiksi, mutta tapasin erään Suomenuskoisen neion, jolta sain koko joukon lauluja. Nyt kävelin Soikkulan itä rannalla Wäärälläojalla, jonka asukkaat Suomenuskolaisia (Karjalaisia, miten kutsuuvat), sieltä Uudessa-kylässä, Somerolla ja muutamissa muissa pienemmissä. Näissä kylissä en enään hyötynyt paljon uutisilla. Soikkulassa tehtyäni, minkä voin, olisi ollut lähtemiseni Europæuksen mainitsemalle Hevaan-joen kulmalle, viisi eli kuusi penikulmaa itään päin, joita paikkoja mainittiin täälläki hyvin laulurikkaiksi, mutta aika oli jo kulunut Elokuun 15 päivään ja lähtöaikani lähestyi, jonka tähden päätin lähteäkseni Kattilan kautta Tuutariin, mistä olin jo ennen saanut luvan päästä Suomen Kaartioväen seurassa Helsinkiin. Mainitun kuun 23 p. pääsin matkaltani takasi. — Näin jäivät Hevaan ja Liperin jokien seudut ja Harjavallan niemi kuulustelemattani, jota en kuitenkaan olisi halunnut. Muutoin olisin ennättänyt käydä sielläki, jos en olisi uskonut muiden puheita ja Europæuksen kirjoitusta Seitskarron ja Lavansaaren laulurikkaudesta. — Tämä matka, joka kuitenki vei liki kaksi viikkoa, oli virvoitukseksení hyödyllinen, vaan ei paljon miksikään muuksi. Mutta tästä heti enempi, puhuissani kunki paikan laulurikkaudesta. Ylimalkain olisi kukatiesi ollut parasta matkustaa Kaarostasta länttä kohti; näin en olisikaan

ennättänyt käydä koko Lavansaarella ja Seitskarrossa. Mutta Herra Europæus sanoo kirjoituksessaan Kirjallisuuden Seuralle: «Länsi puolella Inkerinmaata, varsinki Kaarostasta lähtien aina Narvan joelle asti lauletaan enemmin kuin missään muualla koko siellä maisin». Karttaan katsoen olisi siis pitänyt oleman yhtä hyvän, lähdinkö Kaarostasta länteen, taikka Narvasta itään. Aikomukseni oli kuitenki kävelyni alkaa Kaarostasta, mutta matkapassin viivytteleminen esti Pietariin pääsöni ainaki samalla viikolla, jonka tähden lähdin Räävelin kautta Narvaan. Tosin laulavatki Suomenuskolaiset Kosemkinassa aina Narvan joelle asti paljoki, mutta laulunsa ovat Soikkulalaisten lauluin suhteen vaillinaisia, joita melkein jokaista jälkimäiset laulavat täyteläisesti. Kosemkinalainen laulaa Soikkulan virrestä palasen, jolla usein ei ole alkua eikä loppua ja yleensä on joku eli joitakuita sanoja poissa. Tämä lisäsi paljon työtä keräillessä. Miksi kuitenki viivyin kolme viikkoa Kosemkinassa, siihen oli syynä toivoni käsittää täyteläisempiäki joukosta. Muutoin oli Kosemkinan kansa siksiki herkkä laulamaan ja ilmoittamaan mitä osasi, kun kerran pääsi epäluuloistaan, joita oli paljoa huokeampi vieroittaa kuin Soikkulalaisista. Yhden ainoan kylän, Pärspään, asukkaita en saanut puoleeni millään keinolla, mutta lauluistaan en luule vahinkoa tulleen, kun ympärillä olevista kylistä keräsin mitä tapasin vähäki kirjoitettavaa. Mainitun Pärspään kylän asukkaat voipi hyvin hyvästi verrata Soikkulalaisiin epäluuloinsa ja lauluinsa peittämisen suhteen.

Soikkulan kappelissa ovat laulut erittäin somia, joita lieneeki ennen ollut summattoman paljo, mutta ylenkatse ja hylkiminen, sekä Wenäenkielisten lauluin eneneminen on saattanut ne vähenemään. Päälliseksi sulki epäluulo ja tyhmyys heidän suunsa niin kovin, etteivät tahtoneet ilmoittaa vielä elossa oleviakaan. Murheellisimpia seikkoja olivat seuraavat. Eräs vanha 80 vuotias nainen lauloi humalapäissään neljä somasta laulua ja

tuntui muitaki tuntevan, mutta ei jaksanut sillä kerralla enempää. Parin päivän kuluttua hain eukon toisesta kylästä, josta oli kotosin. Eukko makasi, valitti. Kysyttyäni vaivojaan, virkkoi: «Kyllä minulle piian saatit, kun veit sieluni helvettiin». Miten eukko rukka sen tein? «Niin kun saatit mun laulamaan noita rekivirsiä vanhoilla päivilläni, kyllähän minulla ennestäänki lienee syntiä». Kukas sen sanoi synniksi, jos suloisia laulujanne ilmoititte? — «Pappi on sanonut olevan synnin, jos juot viinaa oksennukseen asti, jos varastat eli teet muuta semmoista, mutta suurimman, aivan anteeksi saamattoman synnin, kun tuolle vietteliälle rekivirsiä ilmoitit». — Nyt havaitsin toisenki syyn epäluuloillansa olevan paitsi tyhmäin, pimeydessä vaeltavain orjain, — sokeain Wenäen pappein tyhmyyden. — Toinen vielä suuremmassa maineessa oleva nainen kätki, luultavasti samain papin sanain tähden, Soikkulan ympäri kuuluisat laulunsa, hää- ja itkuvirtensä, vaikka jo useampia päiviä vietin samassa kylässä, Säätinällä, eukkoa suovutellessa. Mikään ei auttanut. Synti olisi liian suuri tullut. Sittemmin tulivat ehtoolliselle valmistusviikot. Nyt ei ollut ajattelemistakaan; silloin olisi sielunsa ollut kadotettu yhellä rekivirren sanalla. Näin suuri on Wenäenuskoisten raakuus ja epä-usko. Ei siis kumma, jos uskoivatki papin pahaisen sanoja, tyhmyyden tuottamia.

Ylimalkain Kosemkinan ja Soikkulan lauluin keskinäistä kohtaa katsellen ja Niistä Hevaan-joen seuduilla löytyviä virsiä arvellen, voisi sanoa: jos lauluin arvoisuus nousee samassa määrässä itään päin Kaarostaan saakka, pitäisi Hevaan joen suun lauluin oleman erinomaisia ja luvultaan summattomain. Kummasteilen puheli eräs Soikkulaiainen näiden laadusta, sanoen: «Hevaalla ja Harjavallalla käydessäni kuulin naisten iltasella laulavan mokomia virsiä, jommoisia en eläissäni näillä seuduin ole kuullut».

Näin katsellen olisi suureksi viaksi luettava, etten täällä käynyt, mutta empä tahtonut heittää Soikkulankaan virsiä silleen, semminki kun viimeisellä rupesin vähän saamaan. Viimeinpä sainki jo mainitun Suomenuskoisen tytön suusta kokoilloksi luullakseni useimmat jotenki arvoisat täällä löytyvät laulut. Olkoon tämä sanottu mantereen lauluista. — Mitä taas Seitskarron ja Lavansaaren lauluihin tulee ja mistä ne semmoiseen summattomaan huutoon Inkerissä ovat päässeet, josta seikasta Europæuski lienee päättänyt siellä niitä paljon löytyvän, luulen olevan seuraavan syyn. Saarien rahvas on raitis luontoinen, laulua kaikella mahdollisella innolla rakastava, joka kerää ja omistaa laulun, missä vaan sen kuulee. Saarelaiset ovat myötäisessä yhdistyksessä Inkeroisten ja Suomalaisten mannermaalaisten kanssa. Näiltä kuulevat ja oppivat lauluja, joita sitte toisille laulelevat. Seitskarrolainen kuulee esim. Saikkulalaiselta jonkun virren, jonka kohta opettaa Lavansaarelaiselle, tämä vuorostaan laulaa sen Kosemkinassa. Eli kuultuaan Suomessa jonkun, laulaa sen Inkerissä. — Raitis järkensä, vilkas, meren hengen myötäänsä virvoittama mielensä tekee, toisella jotaki ilvehdittävää havaittuaan, siitä paikalla virren, jonka laulaa ystävälleen, ystävä koko kylälle. Näitä omain lauluinsa luonnosta eroavia, iloisia virsiä kuuntelevat Inkerin laulua rakastava, mutta murheellinen ja rasitettu kansa suloin mielin, laulajaa ja laulun tekiää kummastellen. Useampi saarelainen on luullakseni tehnyt jonku virren, sen mannermaalaiselle laulanut, sillä sen ihmettelöä enäntänyt. Mikä kaikkein viehättävintä on mannermaalaisen mielestä, ovat nuo eriskummaset «*ilosat*» nuotit, joilla tekemiänsä laulaa helistävät. (Yhden ainoan minusta korean nuotin kuulin koko Saarilla ja senki, kun jo tuuli oli täyttänyt jaalan purjeen pois lähtiessäni. Sitä en siis saanut. Ihailemistaan eivät mantereelaiset minultakaan salanneet, joka vahvisti luuloni ja pani minun uskomaan muiden

sanoja. Ihastuksella laskinki laukkuni veneen pohjalle päästäkseni tätä kauneutta kuulemaan. Petokseni havaitsin saarille saatuani, virsiä kuusi, seitsemän päivää kuunneltuani. Mitäs löysin siis? Löysin virsiä, manterella ennen kirjoittamiani ja kirjoissa jo ennen lukemiani. Näitä on täällä paljo. Paras ja utalin saaren neito taitaa ainaki Karjalan Kevätkäkösen ja Pienen Runonsepän, vieläpä muitaki kirjoissa löytyviä ulkomuistilta. — Mitäs suloa eikö tämä anna lauluilleen, semminki Kosemkinalaisen korvissa, kun omillaan ei täytelyyttä ole. Minkä ihastuksen eivätkö uudemmat virret, niinkuin: Minun kultani kaunis on — ja M. kultani kaukana kukkuu y. m. m. suloiset Suomen virret herätä tässä laulun lapsessa! Minulle nämä eivät olleet uutisia. Mitä uutta Saarilla sain, oli ainoastaan omia tekemiänsä virsiä, joita kirjoittelin näytteeksi neljäänkymmeneen ja muutamia vanhoja virsiä, joita en luule ennen kirjoitetuiksi. Muutoin näyttävät melkein kaikki Inkeriläisten virret, joita uusiksi sanovat, olevan alkujaan saarilta, sillä sekä niiden luonto *) että nuotti todistavat tätä. Inkeriläinen pukee virtensä vanhaan, rakkaasen runomittaan, saarelainen enempi rakastettuun, Suomessaki hellittyyn laulun muotoon. — Inkeriläinen, joka ei ole elellyt saarelaisten yhteydessä, ei rakasta erittäin ruokottomia virsiä, mutta päin vastoin laulelevat Saarelaisten seuroissa olleet semmoisia suurella halulla. Näissä taas tuskin toinen on tukevampi saaren sukkelaa poikaa. Rupeaisit niitä kirjoittamaan, olisi varmaan kuukaudeksi työtä. Saarelaiset sanoivat uusien virsien muuttuvan melkeen vuosittain, harvoin usiampia vuosia elävän. Tämä onki luonnollista, kun pidetään syntinä pahaa kuolleista puhua, ja useimmat ovat parjausvirsiä. Yhden saarelaisen, Sipi Haukan, virret olivat ylee-

*) Inkeriläisen, miten entisten Suomalaistenki virret juoksevat syvästä tunnosta, Saarelaisen taas sukkelasta ajatuksesta.

sensä arvossa, mutta niistä en saanut käsiini monta. Sanottiin niitä kuitenki kymmeniä olevan. Herra Nimismies A. Kuhko lupasi ne minulle jälestä päin lähettää, jotta minun ei olisi tarvinnut niitä varten kauemmin viipyä saarella, mutta ei tullut lähdettäneeksi kolmea useampaa, sillä kuoleman koura on paraanki halun estävä. Lähdettämänsä 3 laulua liitän sinään keräilemiini.

Nyt olisi sana rahvaasta, jossa kesällä elelin, sanottava, vaan tähän olen liian heikko, semminki kun en keväällä ennen lähtöäni ennättänyt näille mietteille valmistauda, enkä luullutkaan näin vähäisellä matkalla sen välttämättömästi tarpeellisen olevan. Kuitenki olisi hyvä, jos Seura määräisi, että keräysmatkoilleki lähtevän on kaikin mokomin Kansa-tiedossa valmistauminen, sillä vähätki matkat ja havaukset selittäisivät paljon, jota ei lukien niin selkeästi käsitä, mutta joka kerran tarkoin luettua niinki oudoissa vaiheissa, kuin Wiron ja Inkerin kansain keskellä eläissä, olisi hyvänä, sekä johdattaisi monessa kohdassa useaan, hyvinki tärkeään silmäykseen. Tämän tähden olisivat matkarahat määrättävät seuraavaksi kesäksi jo edellisenä syksynä.

Kävellessäni havaitsin niiden vähäinki, joiden seassa ennätin käydä, olevan jaettavan sivistyksensä suhteen kolmeen osaan: alhaisimmalla pykälällä Soikkulan, sitä etevämpi Kosemkinan ja etevin Saarien rahvas. Soikkulalaisen tietoa hyvästä ja pahasta, oikeudesta ja vääryydestä ei voi, yleisesti katsellen, selkeäksi sanoa. Tähän lienee syynä melkein yleinen Wenäenuskonto. Saikkulalainen ei tiedä pitää minään, jos esim. juopi, vaikka paljoki, vaikka yöt ja päivät, kun vaan raha kestää, kun vaan ei ylenanna. Eipä tiedä vääryydeksi toisinaan lähimmäisensä oman ottamista. On epäluuloinen ja epäuskoinen. Monenlaisia palveltavia ostaa hän joltakulta Wenäläiseltä petturilta ja maksaa niistä mitä voi, rikas enemmin,

köyhä vähemmin. Niinpä esim. pyysi eräs nainen, joka oli Nougorodissa muka käyneeltä ostanut ymmyriäisen kiven, mutta sen kirstunsa piilosta kadottanut, minua sitä loihdullani takasi hankkimaan. Itse sanoi koettaneensa kaikkia keinoja sitä takasi saadakseen, sillä se oli hengen arvokas. Uskallus ylhäiseen on kadonnut, jos ristin rinnalta panet pois eli jos muutoin sen menetät. Ristin ja Isä meidän luvun avulla voit ajaa pahoja henkiä luotasi ja tehdä muita semmoisia. Satuimpa minäki tuommoisen ihmetyön kokeen aineeksi. Tulin kerran reppuneni kylään, istahdin erään talon porstuvan kynnykselle, tervehdin naista, kätkyttä keikuttavaa, mutta vastausta en saanut. Näin naisraukan risti kädessä lukevan jotakuta. Nainen, ajat pitkät luettuaan, sanoi viimein: oletkos sinä paha henki, koska et pakene, vaikka luin niin monta kertaa rukouksen? Sanottiin sinun sitä pelkäävän ja paikalla katoavan. Hyppiäin lahko on kuitenki, kaikkine joutavuuksineenki, herättänyt monessa tiedon hyvästä ja pahasta, karkoittanut hiukan epäluuloa ja kuolleiden kappalten palvelua; onpa opettanut monta Wenäenuskolaista lukemaanki. Useammalla lahkolaisella oli omin käsin kirjoittamia hengellisiä virsiä. Suomenuskoistenki sydämiin on se juurruttanut julman tekopyhyyden, jonka piti melkeen ainoana auttajana. Ruumiinsa rääkkäämisellä luulee hän hyvinki puhtaaksi pääsevänsä. Nyt ovat tyrmät täynnä näitä onnettomia. Jälelle jääneet, kuohitsemattomat, kokoutuvat salaa metsiin ja muihin yksinäisiin paikkoihin ja hyppivät, «jotta kylään kuuluu». Suomenuskonnon perikato on, jos sama kylmyys uskon asioissa pysyy, silmin nähtävä, ainaki niissä kylissä, joissa on vähemmin tämän uskon tunnustajia. Näissä kylissä ei pidetä paljo uskonnon eroituksesta vaaria. Molempain uskoin tunnustavat menevät toistensa kanssa avioliittoon ja — lapset tulevat kaikki Wenäenuskoisiksi. Nämä lapset eivät saa oppia lukemaan eikä tietämään mitään. Suomenuskolainen isä taikka äiti ei uskalla

lastaan opettaa. Eivät ymmärrä sanaakaan Wenäjää, pappi pahanen ei taas muuta osaa, jos vaikka jollakulla olisi haluki neuvoa. Opetetaan, jos sattuu, lukemaan Isä meitä, ja joku muu, kuitenkin sanaakaan ymmärtämättä. Suomeksi lukea «on meille pahennukseksi». Suoraan sanoin on uskontonsa vielä vanhalla pakanallisella perustuksella. Eikös ole näiden tila sama kuin Castrén vainaamme sanoo Samojedistä. «Samojedit elävät pimeässä hämärässä uskossa, kuoleman lopettavan ihmisen koko olennon». Tämän todistaaksemme, katselkaamme miten he kohtelevat kuollutta. Hengen lähtiessä ei sielu erkanekaan ruumiista. Sen todistaa ruumista vartioitsemisensa, «jotta ei paha mies pääsisi ottamaan sielua». Tätä varotaan niin kauvan, kun kirstu on ennätetty seinän vieressä pihalla saada valmiiksi. Kirstu tehdäänki oikein vahvoista laudoista, «vet se muutoin lahoo niin piaan», ja «sitä parempihan on, kuta kauemmin kirstu kestää, sillä kirstun on ennen ruumista mätäneminen». Ruumis pannaan kirstuun, jota sitte miehissä vartioidaan, kunnes ruvetaan hautajaisille. Nyt itketään vuorotellen. (Itkiöillä on valkea hurstinen puku tavallisen sinikkeen, aarnitsan, kitaikan, sarahvanan ja muiden, kuka niitä kaikkia muistaa, koreiden hameitten siassa sekä korean korveluksen siassa samallainen hurstinen rätti). Itkuissa ei ole mitään hengellistä, ainoastaan maallisia pyyntöjä ja toivotuksia. Kuolleella on myötäänsä ruokaa vieressä ja hautaan vietäessä otetaan pata, herneitä, (jos patoja ei ole poispantavaksi, keitetään herneet, joita peijaisväkiki maistelee), lihaa, leipää, voita ja mitä laatua suinki talossa on. Nämä pannaan hautaan ruumiin keralla. Ruumista saattaissa istuvat kaikki vainajan lapset kirstun päällä. Nuorimmalla on ohjakset kädessä. Tämän kuitenkaan ei pidetä ajavan, vaan itse ruumiin. Sen todistaa tapansa panna villalangasta ohjakset, jotka ulottuvat ruumiin käsiin. Tottahan sielun luullaan elävän ruumiissa. Sielun haudassa eloa ruumiin

mätänemiseen saakka todistaa aivan selkeästi haudalla itku ja ruumiille ruan anto. Wenäenuskoista ei liene täällä monta, joka ei käy haudalla itkemässä. Joka kerta on ruokaa muassa, parasta mitä olla voipi ja kaiken laatuista, semminki semmoista, josta vainaja eläissään enimmän piti. Lahjoillahan kaikki voidaan. Eihän lahjoitta mitään saada, sen näkevät jo herroistaki. Luonnollista on siis rukoiltavan mielen lahjoilla viehättäminen. Eräässä talossa oli Lavansaarelta kotoperäinen, pilkkasuu palvelia. Emäntä vei kirkolle kaikellaisia ruokia, mutta unhotti voin. Palvelia paneutui piiloon. Emännän itkiessä kuihkasi irvisteliä piilostaan: eihän sinulla ole voita. Voi oli kotoa noudettava. Tällä ajalla pisti palvelia ruat poskeensa ja pötki tiekkoinsa. Nytpä oli emäntä iloissaan, kun kuollut rukouksensa kuuli, jonka todistukseksi söi antimensa. Edellä mainitsemastani kirstun tukevaksi laittamisesta on päätettävä ruumiin mädättyä ei enään itkettävän, sillä silloin ei ole enään sieluakaan missään. Selkoa en saanut, kuinka kauvan pitävät ruumiin mätänemättömänä, mutta luultava on, että hurskaimpain ruumiit varjeltuvat kauemmin kuin pahain, silla heitä kauemmin itketään.

Eivät itkuvirret eikä haudalla itkeminen ole kadonneet Suomenuskoisistakaan. Ihmetellen sanoi eräs nainen: «meidän uusi pastori ei salli itkeä haudalla eikä hautaan vietäissäkään, vaikka Wenäen pappi ei pidä siitä mitään». Usein näet näidenki olevan ryömyllään haudoilla, kun ei vaan pappi näe. Tästä voisi päättää niilläki olevan saman luulon sielun kuolemasta ruumiin tomuksi muututtua, vaikka tätä eivät suin tunnusta. Erään Suomesta kotoperäisen miehen, Tuomas Tuulen, kuulin mainitsevan Inkeriläisten monissa paikoin salaa kokountuvan metsään eli muualle yksinäiseen paikkaan jonku kiven eli puun luoksi juhliaan viettäessä. Niinpä sanoi Harjavallalla olevan suuren kiven, jonka ympärillä pitävät melkeen jumalan-

palveluksen tapaista. Eikös tämä mitään osota? Jolla enemmin aikaa olisi asuskella näiden seassa, luulisin varmaan tulevan näkemään koko, ristillisyyden olevan ainoastaan ulkonaisen muodon, mutta totisen uskontonsa olevan pakanallisen. Näitä asioita pyysin mainitun Tuomas Tuulen tarkasti vaariin ottamaan, ja niistä tietoja lähettämään. Saapi nähdä, jos lupauksensa tulee täytetyksi. Hänelle, joka elää kansan keskessä, on tämä tutkinto mahdollista, mutta tuskin muille, kun pelko on niin summatoin.

Laulunsa ja elantonsa on merkillinen. Mikä olisi tämän kansan elo, jos ei lauluja olisi. Laulut pysyttävät heissä, pahuuden joka haaralta pakkautuessa, rehellisyyden hengen. Ellei virtten neuvoja ja nuhteita löytyisi, menisivät varmaan Wenäläistä alemmaksi tässä kohdassa. Jos Wenäläiset papit saavat laulut ja virret kerran katoamaan, miten jo näyttää, kyllä sitte hukassa ovat. Vanhain neuvot pysyttävät heissä heempeyden tunnon, sillä sen rikottua lauletaan joku vanha virsi uutena, toisinaan uusiki syntyy. Kauheampaa rangaistusta tuskin lienee kuin kujalle kokountuneiden neitoin parjausvirsi jostaki läsnäolevasta. Häpiällä pakenee hän seurasta eikä siihen toisten tule. Näin tapahtuu muissaki seikoissa. Miksikä näitä virsiä tahdotaan karkottaa, miksi näitä hylitään? Eikös ne olisi Suomessammeki kartutettavat, missä niitä on vähä ja sinne saatettavat, missä niitä ei ensinkään ole?

Epäluulo ja sokeus tekevät Soikkulalaisen tylyksi vierasta kohtaan ja tuttavaksensa on vaikea päästä. Mutta jos jonku voitat puolelles, saat epäluulonsa karkkaumaan, silloin on vanha tuttavasi, Suomalaisen mieli, vastassasi. Tämä ystävyyden osoitus virvoittaa voimas, vaikka kuinkaki väsynyt lienet, kehoittaa kärsimään seuraavia vaivoja ja tylyyttä. Viimeksi mainittua suloa omaisuutta sain hyvin harvoin havaita Soikku-

lassa, mutta sitä selkeämmin ilmoittaikse se Kosemkinassa Suomenuskoisten seassa. Katsahtakaamme heitä silmänräpäys.

Tullessani Suomenuskolaisen eli Karjalaisen, miten heitä täällä kutsutaan, köyhään majaan, saat tosin tämän karkean kysymyksen perhemieheltä eli joltakulta muulta, joka on vanhin eli arvoisin talossa: Mitäs haet? Vastattuasi sen, lasket pelvolle laukkusi penkille, luullen karhun pesään joutuneesi. Mutta olepas pelotta, tuumittele tunti, tuumittele kaksi, saatkos enään karkeata ääntä kuulla? Et. Pelkäämättä puhelee hän kanssasi, antaa mitä anot, neuvoo mitä kyselet. Leppeästi ja kärsivällisesti valittaa hän köyhyyttään ja syytä hänellä onki tähän, jos asiat Suomen mitalla punnitsemme, mutta aulisti hän kuitenki antaa, mitä on antamista. Menepäs kuinkaki moneen taloon kylässä ensi kerran, saat saman kysymyksen ja sittemmin saman kohteliaisuuden. Selkeä on Suomalainen luonteensa, uskontonsa on tehnyt sen vieläki lepposammaksi. Täällä näet ei teko-pyhyyden peittäivän, vaan syvän ristillisyyden tunnon elävän. Missä näet Suomessa tavallisen perheen isännän, jos hän nimittäin ei ole lahkolainen, aamulla hiljaisuudessa laskeutuvan polvilleen, rukoilevan Jumalalta hengellistä ja maallista siunausta sekä kiittävän Häntä antaman hyvyyden edestä. Tämän näet hänen tekevän ei sillä kunniaa pyytääkseen eikä muille näyttääkseen, miten moni lahkolainen tekee, vaan sydämen nöyryydessä ja virvoitukseksen. Tämmöinen kun perheen isäntä on, mimmoinenkas on perhe? Sen arvaat kysymättäki. Missä isä ja äiti ovat säveät, siinä lapset säveyntyvät, palkolliset parentuvat; riita, tora toisialla. Lukutaito ylipäänsä hyvällä kannalla, sillä laiskuus on häpeä; hempeys parjaamatoin; rehellisyytensä ihmeellinen, kun asuvat viekasten puhdasten Wenäläisten ja ahnaiden Wenäenuskoisten seassa.

Tämän sanon kylistä, missä ei Wenäenuskoisia ole. Toisin laita toiselassa, toisin toisessa talossa, sanotaan, mutta har-

voin niin havaittavaa eroitusta löytynee kuin Kosemkinan kyläin välillä, missä toinen eli toinen uskonto on yleinen. Kumpi on kylässä voitolla, sen puoleen menevät tavat ja koko elämäki. Kuta enempi on Wenäenuskolaisia, sitä huonompi on asiain laita, kunnes viimmein, niinkuin esim. Pärspään kylässä, koko elämä on aivan Soikkulalaisten tapaista. Kaksi kertaa tulin käymään tässä kylässä; kummallaki kuulin tullessani toran jo kylän ulkopuolella. Kertaakaan en astunut kynnyksen yli kujalle, jottei riita, tora ja rähinä ollut vastassani. Asumapaikkani emäntä, vaikka paraimpia kylässä ja Suomenuskolainen, ei suinkaan sulkenut monta hetkeä suutaan, jos joku oli huoneessa, jolle voi vihaansa purkaa; toraa aina kesti. Miestään kun ei uskaltanut korennolla kopistella, löi löyhäytti lehmää, joka lypsäissä sattui jalalle astumaan; muutoin jyrisi ukonilman tavalla. Mimmoisetkas lapsensa? tottelemattomat, juonikkaat. Tämmöisiä esimerkkejä oli paljo. — Ei ainoastaan näin seurakunnittain vaan kylittäin voisi järjestää elantonsa, siveytensä ja sivistyksensä, sen mukaan miten missäki Suomenuskolaisia.

Valitettavin on vaimoin tila sekä Suomen- että Wenäenuskoisten seassa. Edelliset eivät pitele heitä jälkimmäisiä paljoa sievemmästi. Tätä kohtaa ei ole uskonnon vaikutus voinut kokonaan kukistaa. Miniän tila on surkea, arvonsa alhainen, melkeen eläimen. Monessa talossa kohdellaan varmaan hyvää hevoista kymmentä kertaa leppeämmästi. Eipä siis kumma, jos vaivojaan virsissä valittaa. Naisväen ei ole mitään sanominen, perhemiehen kerran jotain määrättyä. Pojalla, kerran perhemieheksi päästyään, on täysi valta äitinsä ja sisartensa sekä veljeinsä naisten yli. Sattui nyt perhemies vaan olemaan tyly, silloin tiesit kyllin, mitä talosta oli odotettavana. Eräässä Wenäenuskoisessa talossa oli vävy päässyt perhemieheksi. Ämmä (perhenaisen äiti) osasi virsiä paljo ja

olisi ollut halukas niitä ilmoittamaan, mutta oli alinomaa niin vävyn lasten piirittämänä, ettei saanut sanaakaan sanonceksi. Muiden kuullen ei ensinkään uskaltanut mitään jutella, sillä suun työn olisi selkä saanut katkerasti palkita. Selkäsaunan uhalla täytyi tämän 65 vuotiaan muorin tehdä työtä aamusta iltaan, vävyn 15 vuotiaan tytön laiskana päivät pitkät lojuessa. Tämmöisiä perhemiehiä oli uscin. Katkera on nähdä semmoisia seikkoja, etenki kun saavat niin paljo pahaa aikaan. Missä ei uskonta lievitä sydämen katkeruutta, siinä on alinomainen tora, riita ja tappelu eli ainaki nurjuus ja napina. Tässä kohdassa luulenki olevan syyn haettavan Suomen- ja Wenäenuskoisten suureen eroitukseen, sillä edellinen tottelee nöyrästi, pitäin kärsimyksensä Jumalan antamana, jälkimäinen toruu ja taistelee, miten riita on alinomainen. Lapset tätä nähdessään tulevat katkera sydämisiksi ja kiukkuisiksi, miten näkevät vanhempainsaki olevan.

Tässä mainitsemani ja monet muut seikat, joista olisi puhuminen, ovat jo ennestään usealle tutut, jonka tähden niistä en tarvitse puhua. Kukapa ei tuntene näiden köyhyyttä ja puutteenalaisuutta; kuka ei Wenäenuskolaisten kohtuutta ruassa ja juomassa, jos nimittäin arki- ja paasto-päiviään katsellaan, mutta sen siaan ylellisyyttä juhlina eli praasnikka-päivinä, jonku paasto-ajan loputtua. Silloin hän ei tiedä mitä syöpi, mitä juopi. Jos laskettaisiin yhteen mitä juhlinaan vuodessa ylellisyyteensä kuluttavat karttuisi kunki perheen osaksi jommoinenki summa. Useampi perhemies sanoi esim. Pietarin eli Iilian juhlan neljänä päivänä kuluttaneensa ainaki 25 ruplaa. Eipä kumma, jos kuluuki näin summattomasti, sillä silloin pitää talossa oleman ruokaa kaihille kurkkuun asti, parasta mitä emäntä osaa valmistaa; juomaksi taas viinaa ja olutta, ettei sisälläkään pysy. Pietarin juhlaa pidetään muutamissa kylissä, joihin tulee summatoin väen paljous toisista. Nämä pitävät

taas vuorostaan Iilian juhlaa, jolloin saavat palkita Pietarin juhlana nautitsemansa ruat ja juomat. Paitsi toisista kylistä tulleita vieraita ravitaan kaikkia oman kylän asukkaita, jotka suurissa laumoissa kulkevat talosta taloon. Näin neljä päivää mässätessä mitäs eikö kulu? Seuraavana päivänä ei olekaan syömistä ja juominen on kaivossa. Onneksi kaikeksi on paasto. Nyt eletään, miten voidaan — kaalilla; muuta ei saa lainaamallakaan. Suomenuskolaiset eivät menetä juhlina, sempä tähden syövätki muina päivinä vakinaisen, vaikka halvan arvoisen ruokansa. Usein rikkoo Wenäläinen paastonsa pyhyyden Suomalaisen pöydän ääressä, kohmeloissaan kun näkee hänen tavallista ruokaa syövän. Toinen on auli antamaan saadakseen vähä ilvehtiä, mutta tuopa auttaa itsensä huokeasti: «Vet ristin raittiimmasti, luen sen ja sen niin ja niin monta kertaa, eihän Jumala tuosta suutu». Jokainen tietää viinan olevan viehättävän, etenki kun sen ylellistä nautintoa ei minään pidetä. «Kuki juopi minkä saa», vastataan mittäkään häpiättä. Jos rahaa on riuna, kyllä kurkkua kastetaan, sillä paloviinan puutetta ei ensinkään ole. Joka kylässä on viinaa myytävänä. Valitettavinta on nähdä kirkkoin seuduilla viinakauppaa pidettävän. Eipä kummeksimistakaan, jos Inkerissä näet kirkosta tullessa juopuneita, kylläpä näitä näet Suomessaki useassa paikassa. Täällä Suomessa tuota pidetään kuitenki vähinkään häpeänä, siellä ei ensinkään.

Rahvas elää vähäisen peltosarkansa viljasta, mutta kauvaskos tämän anti ulottuu, semminki Kosemkinassa, missä pellot ovat huonot ja kuivan kiusaamat. Soikkulan pellot ovat, vaikka osittain korkeammalla maalla, antavammat. Niittyä ei ole sanottaviksi, toisissa pellon pyörtänöt ainoana heinä alana, sillä herrat ovat ne itselleen anastelleet. Orjain ja herrain vallasta vapaiksi pääsneiden on niittyä vuokraaminen, jos jaksavat, jos eivät jaksa, saavat olla heinittä ja siis elukoittaki. —

Metsästä ei ole puhumistakaan kaikissa Kosemkinan kylissä, sillä herrain metsistä saavat risuja ainoastaan. Paremmat puut ovat ostossa. Toisilla kylillä on omituiset metsäosuutensa. Soikkulalaisilla on vähä parempi metsästä, mutta puut ovat kaukaa vedätettävät. En tiedä miten nämä raukat eläisivät, jos ei onnekseen Narvan ja Laukaan jokien suilla olisi paljo työ-ansiota ja hyvä rahan saalis; sillä käsitöissä ovat tuiki typerät. Toisissa kylissä tehdään yhtä kaluainetta, muutamassa puuastioita, toisessa satuloita, ränkiä j. n. e.; toisissa ei osata tehdä minkään näköista käsityötä; ei ole seppää *), ei mitään. Kaikki on ostossa. Millä kaikkea ostavat, sen saavat jokien suilla. Tämän tähden näinki Narvasta jo ensi kylään tultuani naisten tekevän kaikkia miesten töitä. Kummastellen kysyin miehiä, nähdessäni tyttöin kyntävän, karhitsevan j. n. e. Nämä olivat kaikki leivän saaliissa. Monella paremmin voivalla miehellä on aluksensa, jolla kuljettaa halkoja ja muita puita Pietariin. Muutamissa ranta-kylissä ovat viime vuosina ruvenneet tarkastamaan kalan pyynnön hyötyä; ei kauvan aikaa sitte oli tämä aivan outo toimi. Lavansaaren ja Seitskarron asukkaat käyvät talvella Inkerin rannoilla pyynnöllä, mutta Inkeriläisillä ei ollut varaa yksinään eikä taitoa ensinkään verkon hankkimiseen. Nyt ovat kylät, seuraten Suomalaisten esimerkkiä, yhdistyneet hankkimaan yhteisiä verkkoja ja saavat koko vuodeksi syödäkseen, toisinaan myymisiksiki. Tämä on varmaan auttava elantoaan paremmalle kannalle. Ennen ei ollut talvella mitään hyödyttävää tointa, nyt tulee kalan pyyntö olemaan suurena etuna.

Näin ahtaudessa eläissä ei ole kummakaan, jos Inkeriläinen on virkku luonnoltaan, ainaki paljo virkumpi Suomalai-

*) Koko matkalla en tavannut muuta Seppää Inkerissä, kuin Karl Wiljakaisen, Joroisista muuttaneen. Hän asui Wiistinan kylässä Soikkulassa.

siamme monessa maan paikassa. Virkeätä on soma ja hupa nähdä, kun tämä vaan ei ole viekkauden virkeys, joka kuitenki tahtoo pyrkiä näihinki. Väkevänä vastustuksena on ollut ja on vastaki Suomalainen rehellisyytensä. Wenäeltä tuodut siirtolaiset ovat pahimmat viekkauden levittäjät. Puhtaus on ilahduttava kohta. Tytön silmät ovat harvoin likaiset arkinakaan, sillä vettä on kyllin kaivossa ja oma piluttama rätti rippuu esiliinan nauhassa; oman kätensä tekemät vaatteet ovat aina puhtaat, eivätkä kalliitkaan. Kaupungista ostama sininen pyhähame ja lintit ovat kalleimmat. Helmensä ja huntunsa eivät paljoa maksa. Puetpa nämä päälles, pistät leppeät lippaset jalkaas ja pilutetut kapukat säärillesi, kelpaako kujalle mennä, sormin solkannapsutella, nuoria poikia viehätellä. Tämä on Karjalaisen tytön ja naisen puku, tiltukat jos lisäämme. Isorilaisten kirjava puku on kalliimpi ja rumempi. Tämän kaikki tuntevat. Tässä johtuu mieleeni mitä mainio Castrén sanoo Ostjakilaisesta emännästä: Vår värdinna kan utom det sköna linnet (samoten on täälläki naisten paidat pilutetut koreasti) visa oss en elegant helgdagskostym, som hon sjelf förfärdigat. Den består i en fin, framtill öppen klädesjacka, hvars fållar rundtomhring skimra af perlor och tennsmycken. Tämä sopii hyvin yhteen Isorilaisen nuorikon puvun kanssa. Siinä nyt vasta oli kaikellaista, mutta kuka ne kaikki muistaa. Sen muistan että vyötäräisen ympäri meni tinalla tikotettu nahka vyö, puute; tästä riippui alas kaksi eli kolme kaatteretta, jossa heilui helkkäsi tinaiset, ympyriäiset kellykkäiset, eli rätsykkäiset. Kaattereet olivat vaatteiset, pilutetut, soikeat, noin 4—5 tuuman levyiset ja rippuivat melkein hameen helman tasalle. Tähän jos panemme punasella pilutetun sapanan ja helmillä koristetut usnikkaat sekä rengaslintit ja niistä riippuvat suuret korvarenkaat, mitäs puuttuu edellä mainitusta puvusta? Omin käsin valmistama tämäki puku lienee ollut. Eroitus oli kuitenki

suuri, edellinen oli Ostjakkilainen Siperiassa, tämä taas Isorilainen Inkerissä. Mutta miten jo ennen sanoin, lähtiessäni ja matkallani puutuin tietoa monesta somaasta asiasta, jotka aina olisivat semmoisissa liikkeissä tarpeelliset. Mutta nyt sorruin aineestani. Piti mainitakseni, kuinka hupasta oli nähdä neitoin kujalla oloa. Iloisempaa hetkeä ei suinkaan voi toivoa, kuin mikä on nähdessä Inkerin tyttöin sunnuntaina eli juhlapäivinä lounaan jälkeen kokountuvan kadulle (kujalle) laulamaan ja karkaamaan. Nyt lähtään läpi kyläisen, läpi uulitsan utuisen keräilemään kaikki tytöt kokoon; sittekö iloa ulottuu. Vanhukset, miehet ja naiset, sekä pojat istuvat ikkunalla (tuvan seinän vieressä hiekka penkillä) ihaillen isä ja äiti tytärtään, poika mielensä vaivaajaa eli ilahduttajaa, nainut kaunista nuorikettaan. Tätä ulottuu, kunnes aurinko laskullansa ajaa leikitsiät levolle. Wenäenuskoiset eivät laula leikkiessäänkään enään kaikin paikoin paljo suomalaisia virsiä, jotka niin joutuvat unohduksiin. Hää- ja Itkuvirret ovat vielä arvossa näillä enemmän kuin Suomenuskoisilla. Itkuvirsiä on vaikea kokoon saada, sillä ne eivät ole kaikisti kahdella yhtäläiset, vaan kukin itkee miten osaa. Tätä ei hän tahdo mitenkään ilmoittaa, sillä itkun pisara on silmissä odottamassa, jos vaan virren alkaa. Kaikella kokeellani en saanut enempää kun 24 itkuvirttä, neki suurella tuskalla.

Häitä näin ainoastaan yhdet, neki puolinaiset ja köyhät, sillä niitä ei pidetä kesällä, milloin kukaan ei tahdo antaa tytärtään paraalla työ-ajalla, talven yli kerran elätettyä. Kuitenki valitti eräs vanha nainen nuoren suvun hyljäävän vanhain tavat, menettävän kesäsiä päiviä pulmiin, joita me vanhat pidimme ainoastaan Mikon päivästä isoon paastoon (pääsiäiseen) asti. Vanhain tapain hylkäämistä, koreilemista, ylpeilemistä, vanhusten ylenkatsetta j. n. e. valitti moni vanhus. Häät Kallivieren kylässä pidetään muiden kyläin tavasta eroavaisesti, jonka tähden näistä annan kertomuksen ennätettyäni kirjoittaa.

Näin vaillinaisella kertomisella jääkööt hyvästi nämä Kosemkinan Suomenuskoiset, semminki Kalliviereläiset. Näissä näin paljo hyvää ja huvittavaa. Niiden muisti on mielessäni pysyvä. Silleen jääkööt Wenäenkiuskolaiset kylät Kosemkinassa ja Soikkulassa. Mieleni pitäisi käymään vieläki kerran jälkimäisessä kappelissa, jos aikaa enemmin olisi.

Jos nyt Seura lähettäisi jonku keräilemään runoja näille maille, ei olisi Kuusmon nainen Säätinällä Soikkulassa unhotettava, jos tie sinne vetäisi. Muilta en luule enään olevan paljo saatavaa siinä seurakunnassa, joska ei Uudessa- ja Peräkylässä jotakulta. Eduksi luulisin olevan, jos Seura lähettäisi kohtaki keräiliöitä Inkeriin, jossa niin monta paikkaa on käymättä. Käytävät paikat olisivat Kaarostan ja Siestan väleiset kylät sekä Liissilän seurakunta, Nougorodin läänin rajaa liki; täällä asuu Herra Pastori Fennanderin puheen mukaan puhtaita Äyrämöitä. Jos tarkoitukseksi asetettaisiin Kansa-tiedollisetki tutkinnot, olisi hyvä Liissilästä käydä katselemassa Novgorodin läänissä asuvia Karjalaisia (Koreltsii) ja kuljeskella pitkin Novgorodin ja Pietarien läänien rajaa Narvaa kohti. Eiköhän Magisteri Slöör ottasi käydäkseen tulevana kesänä Kaarostasta Harjavallalla sekä Hevaan ja Liperien jokien seuduilla Siestan likimailla. Se matka ei olisi liian pitkäkään, ainoastansa huvitukseksi neljän, viiden viikon päivinä. Jos Europæuksen sanat toteuntuisivat, tulisi paljo lauluja kerätyiksi; semminki kun Mag. Slöör on ennestään työhön taipunut, menis tämä vilkkaasti. Matkansa ei maksaisi paljo mitään, asuissaan Pietarissa, josta muutamassa tunnissa pääsee Kaarostaan, mistä alotettava olisi.

Hiukan mannermaalaisia Inkerissä katseltuamme, olisi sana Suomalaisista, miten Lavansaaren ja Seitskarron asukkaita Inkerissä kutsutaan, sanominen. Seitskarro ja Lavansaari ovat vähäisiä saaria. Matalat, toisin paikoin hiekkaset, toisin kivi-

kot rannikot ovat vaivaloiset maalle pääsölle. Pohjan puolella Seitskaartoa on ankkuripaikka ja luoteiselle pääsevät omat pienoset aluksensa suojaan. Lavansaarella makaavat aluksensa hyvässä suojassa kyläin alla pohjan puolella saarta vähäisessä ja matalassa satamassa. Molemmilla saarilla on majakka. Metsät ovat jemmoisetki, etenki Lavansaarella, missä maan laatu on parempi; niitä ei saa haaskata, kun ovat aivotut merellä matkustavain suojaksi myrskyillä ja rajuilmoilla. Maata ei ole pelloiksi ja niittyä on nimeksi. — Seitskarron luoteisella rannalla olevaan kolmeen kylään pyrkiessä on oudolle oiva lailla solikoimista rivein ja karein välitse. Likemmäksi päästyä näet pitkin kyläin rantaa veneen toisensa vieressä. Verkkovappeitaki näet kyllin; mutta missä verkot? Niitä ei voida täällä käyttää, kun rannat ovat huonot; ovatpa tallessa talven varaksi; toisilla ollaan mantereessa pyynnöllä kesälläki. Laskien veneiden ja vappeitten luku karttuisi suureksi, tähän ei kuitenkaan ole aikaa; onpa monta muuta nähtävänä. — Heitäpäs silmäsi kylälle, miltäs näyttää? Inkeristä tulevalle, joka on taipunut näkemään huoneita molemmin puolin suoraa katua, päittäin siihen, on outoa nähdä kylässä ei vähintäkään järjestystä. Rannimmaisina ovat aitat, sitte muut ulko- ja asunhuoneet huiskin haiskin, nurkittain, pitkittäin, poikittain ja miten missäki, melkeen miten pahanjuoninen poika viskaa puupalikoita, kun eivät mieltä myöten sovi aivottuun huvitushuoneesensa. Niistä ei kahta jää yhtäälle päin. Asunhuoneiden ja muidenki näet olevan sievempäin ja kaikkein huoneikossa kerralla rakennettuin, eikä, miten Inkerissä, yhden rakennetun silloin, toisen tälloin mittäkään perustuksetta, ainoastaan nurkkakivien päälle. Täällä ovat huoneet tukevalla kivi perustuksella, nurkat sievät ja katto tasainen. Maalle päästyä lähdet kylään, mutta eipä ole hyvä osata eteenpäin; soluttelemalla kuitenki menee. Lähdet jostaki solukasta, tuletpa — rikoille, jotka yhden talon asukkaat

lienevät toisen kartanon, jos sitäkään on, kaunistukseksi heittäneet. Mutta miksi jalkamiehen on soluttaleminen, ajettaneehan hevoisillaki? Niin sen luulisi, mutta on muistettava hevoisia ei sanoiksi löytyvänkään, eikä tarvittavankaan suuresti, sillä kesällä on vene saarelaisen hevosena, talvella taas ajavat apostolein hevoset asian *). — Mutta heittäkäämme kyläin ulkonäön huonous, katsahtaaksemme huoneiden sisustaa, jos siellä olisi enempi järjestystä ja siivoa. Ulkonäöstä jos rupeat sisäistä siivoa päättämään, menet aivan väärään, sillä tähän jos mihinkään sopinee, ei ole karvoihin katsomista. Heti porstuaan päästyäsi, näet sen lattian puhtaaksi, joka on hyvä merkki; tupaan tultuasi havaitset seinäin, uunin, rahien, lavitsain, pöytäin ja muiden kapineiden olevan ei ainoastaan noettomain, johon on kynttilä syynä, mutta puhtaiksi pestyin, lattian la'aistun ja liattoman. Näin kaikki katsahdettuasi rupeat tarkemmin silmäilemään ihmisiäki, jotka jo taloon tultuasi kohtelullaan näyttäivät olevansa toisella kannalla, kuin millä entiset ystäväsi manteressa. Täällä ei tarvitse vastata tuota karkeata kysymystä: Mitäs haet, ja sopimatoin olisiki, täällä kun usein saadaan nähdä vieraita, joilla ei muuta tarkoitusta ole taloon tulollaan, kuin päälleen suojan hakeminen. Jos olet jonku puutteessa, poistavat nämä sen mielellään, sillä itseki ovat olleet tarpeessa matkoillansa. Anomasi saat kohta, jos vaan on talossa, jospa kylässäkään. Mitäs havaitset? puhtauden olevan yleisen; ainoastaan harvalla naisella likaisen hunnun, pesemättömät vaatteet ja nuhrautuneet kasvot. Miehet ovat samate puhtaat. Näkemäsi todistaa siisteyden ja puhtauden paljo yleisemmän täällä olevan kuin useimmassa paikassa Suo-

*) Samaten ovat Lavansaaren kolme, pohjaisella puolella saarta löytyvää kylää ahtaat, hiukan kuitenki väleämmät. Lavansaarella on nimismiestä ja muutamia tullipalvelioita varten kaksinkertanen kivi huone. Tästä lähtien on molempain saarien rahvas puheen aineena.

men manterella. Tämän nähtyäsi rupeat silmäilemään sivistyksensä kohtaa, josta et suinkaan heti voi mitään pahentavaa sanoa, sillä kaikki puheensa ja käytöksensä, josta tuomittava on, näyttävät erittäin siveältä. Tarkemmalla silmällä jos kaikkea katsot, havaitset vaillinaisuuksia, joita ulkonäkö ja kohteliaisuutensa kaikkia vieraita kohtaan peittelee.

Merkillinen on elantonsa. Kaiken hoidon sekä hengellisissä että maallisissa (tässä sanoin liiaksi; kyllä näilläki on nimismies ja lakimme) asioissa voipi sanoa omassa huostassaan olevan. Molemmat saaret kuuluvat Koiviston seurakuntaan, jonka papit ovat näiden hengellisinä hoitajina ainoastaan nimeksi ja saalisten kantamalla. Onhan tuossaki hyötyä. Suuri lienee hyöty rovastista kappeleille, mutta ei suurempi hyöty lähde saarelaisillekaan papeistaan, jotka käyvät täällä kaksi kertaa vuodessa, kerran kumpiki, rovasti ja kappalainen. Pappi kun tulee saarelle lauantaina, kantaa ensin saatavansa, jotka näyttävät olevan pääasiana, (näinpä tehdään muuallaki Suomessa; ahhah, voisaarnan olin unhottaa; eipä olisi ollut suurta vahinkoa, sillä usein se on saadun voin mukaan), pitää rippikoulun, ristii lapset, ottaa vaimot kirkkoon, hautaa ruumiit, saarnaa ja jakaa ehtoollisen sekä tekeepi hengen hädässä muut tärkeät toimitukset. Tämän vuorokaudessa suoritettua, on hän taas sunnuntaina puolisen syötyään valmis lähtemään takasi. Toisinaan täytyy kuitenki jäädä yöksi, mutta viran toimitukset eivät tätä muka tärkeää palaamista saa estää, jos vaan ilma on vähinkään mukasa. — Kummastellen kysyt: mitenkäs hän tämän vertaisella ajalla ennättää toimittaa kaikkia papin virkaan kuuluvia tärkeitä toimituksia, miten neuvoa Jumalan pelkoon, miten siveyteen, miten muuhun? Samaa olen minäki kysynyt; kysympä vieläki; kummalta tämä ainaki kuuluu ja tuntuu. Miksikään maksavat Koiviston papeille palkan, jonka edestä eivät kuitenkaan mitään hyötyä saa! Ovatko herjat eläimiä huonom-

pia, jotka ihmisiä hyödyttämisestään saavat ainaki ruokansa ja hoitonsa! Nämä saavat maksuinsa palkinnoksi ainoastaan muutamia ulkonaisia toimituksia tehdyiksi, jotka pappia vaativat, mutta jonka moni pappi tekisi muutamasta ruplasta. Totista hengellistä hyötyä näistä ei isosti liene. Ehtoollisen hyötyä kun esim. ei tarkemmin teroiteta, niin mennään alttarille täyttääkseen kirkkolain vaatimusta mutta ei sisällisestä kaipauksesta ja halusta. Jos taas joku tarvitsisi lohdutusta, silloin ei ole sen antajaa, silloin saat ilman olla. Mitäpä pappi ennättää opettaa ja neuvoa vuorokaudessa monien muiden töittensä rinnalla. Ei suinkaan mitään; eipä tutkistella huostaansa uskottuin oppiakaan, sen vähemmin opettaa. Sivistyksen, jumalisuuden ja lukutaidon laita täällä on niin hyvällä kannalla kuin mahdollista, asian näin ollessa. Jumalan palvelustaki pidetään kummallaki saarella joka pyhä; silloin luetaan, veisataan ja tehdään, eli ainaki ollaan tekevinään, kaikellaiset tarpeelliset temput. Mutta kukas näitä temppuja tekee pappia ei ollessa? Rahvas toimittaa ei ainoastaan Jumalanpalveluksen, mutta muutki, ollen pappina, lukkarina, kouluopettajana, sanalla sanoen kaiken, minkä papit, hyljäten virkansa vaatimukset ja palkkansa palkinnon, laiminlyövät. Oikein papin nimellistä on kaksi, siihen vara-pappi ja sitteki vara-pappi j. n. e. aina viime micheen. Tässä maininnen Lavansaaren kirkossa käyntini. Pyhä aamuna soitetaan, miten tavallisesti, mennään kirkkoon, veisataan pari virttä, luetaan rukouksia ja saarna jostakusta postillasta ja lopetetaan rukousten luvulla ja veisuulla. Mutta veisuuta kuunnellessamme emme tiedä, missä menee, ennenkun kuulemme kanttorimme kiljasevan viimesen sanan värsyssä ja alottavan uuden värsyn. Ympärilläni kuulen muutaman lukevan edellistä värsyä puolivälissä, toisen jo seuraavaa samoilla paikoin. Nyt alottavat kaikki kanttorimme kanssa uuden värsyn. Mikä tämän sekasorron tekee, on kauhea kiljuminen ja kilvoittelo, kunki

koetellessa toisen yli huutaa hoilottaa. Tuskin kahden kuulet yhdellä äänellä veisaavan; kaikkein körinääpä et voi veisuuksikaan sanoa. Tästä tuskasta päästää pappimme, joka istuen lukkarin penkissä lukee rukoukset selkiästi, sillä ne osaa hän ulkomuistilta, ja rupeaa latelemaan postillasta saarnaa. Tässä kuuntelet tarkkaan jos tarkkaan, mutta etpä muuta paljo käsitä kuin Raamatun sanat ja niiden osoitenumerot, joita pappi ei ensinkään unhota. Kyllähän sanat suusta tulevat koskea laskevan veden pauhinalla, mutta eroitusta niillä ei ole. Välimerkit ovat liian pieniä ennättämään pistää silmään näin sukkelasti lukiessa. Pysähdytään siis kaikissa muissa paitsi välimerkkein paikoissa. Saarnan loputtua tulee kuitenki kaikkein kummimmat kuultavat — kuuloitukset. Kuulisitpa tämän muualla kuin kirkossa, ei naurua puuttuisi, mutta onneksi kuulet nuo hullutukset kirkossa, missä nauru on hillittävä. Virren vedeltyä loppuvat kirkonmenot. Lauma tyttäriä lähtee lehteriltä semmoisessa viuhkassa, jotta luulisi tulen nurkassa leimuavan. Vähitellen vähenee väki ja kirkko jääpi rauhaan viikon päiviksi. Valitettiin kuitenki varsinaisen papin ei olleen saarnaamassa, josta syystä «saarna oli sekalainen, kuulutukset kummalliset.» Samallaisen rahvaspapin kuulin muutamia viikkoja ennen saarnaavan Kosemkinan niemellä Kurgulan kylässä. Tämä toimitti virkansa taitavasti sekä saarnan että veisuun suhteen. Sitä kummemmalle kuului Lavansaaren vara-papin sotku. Maininnen yhdessä jaksossa eräästä toisestaki kylästä, Kallivierestä, Kosemkinassa. Täällä ei ollut kirkkoa, ei sen tapaistakaan, jonka tähden en ymmärtänyt minne mentäisiin, kirkkoon kun sanottiin mentävän. Toisten seurassa tulin pirttiin, jossa oli joksiki huono järjestys; mutta minuutin muutaman perästä oli tämä muuttunut suloisimmaksi Herran huoneeksi, jossa eräs halliparta, kunnioitettu ukko alotti virren suloisella äänellä ja kaikki seurasivat tavu tavulta muassa. Veisattua piti tämä

ukko postillasta semmoisen, suloisesti ja selvästi esitellyn, saarnan, etten ole monen varsinaisen papin kuullut niin mukavasti asettelevan sanoja paperistaan. Seurauksena oli syvä sydämellinen hartaus koko kirkossamme, millä nimellä kutsunen tällä hetkellä tätä törkeää tupaa somemmin kuin Lavansaaren varsinaista kirkkoa, jossa käydään tavan vuoksi, usein saadakseen koreilla ja muille näyttäidä. — Lukutaitoa ja sen edistymistä hoitavat kyläin vanhukset, pitäen pyhäkoulua, ja Lavansaarella sen lisäksi eräs sokea, säveä ja taitava mies, joka muutamalla kopeekalla vuodelta joksiki hyvästi opettaa lapsia lukemaan. — Tämmöinen on näiden tuhannen (Lavansaarella 600, Seitskarrossa noin 400) ihmisen hengellinen hoito.

Nyt voimme sanoa syyn kohteliaisuuteensa, ja ystävällisyytensä vieraita kohtaan ei olevan haettavan sydämen ja mielen sivistyksessä, mutta myötäisessä liikkeessään ja siitä saadussa tavassa. Alituisilla matkoillaan käypi hän Suomet, Pietarit, Inkerit, Wirot ja kuka ne kaikki tietääkään. Täällä havaitsee hän ihmisten ystävällisyyden ja kolkkouden. Eipä tiedä milloin tuuli tuiskaapi hänen minneki. Tästä näkee hän hyväksi pitää kaikkia kotonaan ystävinä, saadakseen toisten tarpeessaan nauttia samaa etua. Tämä on tullut tavaksi. Tavan ylenkatseella ei hän tahdo vetää päälleen pilkkaa ja naurua. Tulipa taloon Suomalainen, Wenäläinen eli kuka muu, kaikille on ruoka valmisna, kaikkia käskee hän pöydälleen samalla kohteliaisuudella. Ulkonaisesti ei siis ole mitään moittimista, mutta sisällinen seikka ei ole niin kaunis ja ihana; mistäpä tämä viimeinen olisikaan saanut elaketta, mistäpä oikeaa juurta ja alkuakaan? Tietävät kyllä eroittaa hyvän ja pahan, oikean ja väärän, joista silmäin edessä pitävät tarkan vaarin, mutta silmän vältyttyä on toisia tuumia. Alinomaisena viehekkinä rehellisyyden rikkoon on haaksirikot, joita joka vuosi sattuu. Turmeltu alus on jokaisen silmäteränä; tätä ei pidetä minään. Tästä karttuu

riitaa, toraa ja monta muuta pahennusta. Ruvetaan parjaamaan toisiaan takasin puolin; toinen kokee palkita j. n. e. Tämä turmeluksen alku, rikkautuneiden alusten ryövääminen, jos kerran tulisi karkotetuksi, putoaisi varmaan pois monta muutaki virheä. Rahvas pääsisi silloin sisällisen siveyden, rehellisyyden ja keskinäisen ystävyyden kauniille kannalle. Mielensä, kerran turmellun ollessa, turmeltuu enemmin ja enemmin myötäisestä kaupasta ja ahtaasta elannosta, jotka saattavat heitä monessa kohdassa ylenkatsomaan mainituita sisällisiä omaisuuksia. Tarpeellinen, vieläpä välttämätöin tarve on siis omituisen ja vakinaisen papin saanti saarilleen. Tämä halu tuntuu jo vähin heränneenki viisaimmissa ja ymmärtävimmissä, jotka sanoivat ennen maksavansa moninkertaisen palkan vakinaiselle papille, joka heitä vähäkään hyödyttäisi, kuin syöttävänsä laiskoja, joista ei ole vähintäkään hyötyä.

Rahvaan raittiutta ja sukkeluutta on täällä hupasa katsoa. Tähänki on alvarit matkustuksensa alkuna. Ravinto on saatava ei kotona vaan muualla. Ruoka on puoli elämää ja sitä hankkii kuki tavalla millä taitaa. Jo mainitsin hevosia heillä ei olevan, mutta eipä ole muutakaan karjaa sanoiksi, niityn vähyys kun vaivaa. Peltoja ei ole ensinkään, paitsi vähäistä potaatti- ja tupakkamaata. Meri on viljamaansa; tätä myöten kuljeskelevatki yhtä taitavasti ja vakavasti kuin sileätä, pehmeäksi muokattua peltoa. Saaren pojan ja neidon näet liukuvan pienessä kaukalossaan niin hetterästi, että luulisit sileätä tannerta tallustelevan; niin taipuneet he ovat tällä vetelällä aineella. Sitä uljempi ja järkähtämättömämpi on mies meren aaltojen ajamana. Pelko ei paina päätään, vaikka tuuli tunturin tapasia vyöryttelee. Vähäisellä veneellään uskaltaa hän meren avaralle aukolle, kiinnittää purjeitaan, taipumattoman niitä löyhdytellessä, toisinaan kokoonki kääriessä. Se mies joka matkan päähän ensin pääsi tuimalla tuulella, viimaisellä

vihurilla. Tämä istuu pöydän päässä, vaikka nuoriki, pilkaten toisten kömpelyyttä ja pelkoa. Hurjuudessaan on toisinaan ollut menettää henkensä, mutta tätä ei pidetä pahana minään, ainoastaan urhoollisuuden osotteena. Näin taipuvat nämä taitaviksi merimiehiksi. Näin liikahtaa luontonsa, järkensä tulee sukkelaksi ja tajukkaaksi. Hän ei makaa, jos tuntee tuulen suunnille päinkään puhaltelevan. Hänestä ei suinkaan voi sa noa, miten kuulin erään mainitsevan Suomemme etelä rantalai sesta: Tuuli kun pikkusenkaan pistää vastaseen, laskee hän ankkurin pohjaan, paneutuu kyljelleen eikä vaivaa itseään mihinkään muuhun kuin jolloin kulloin töllistämään, josko tuuli on mennyt myötäseen. Sen onnellisesti tapahtuneen nähtyään, odottelee vieläki puoli päivää, jos tuuli on seisovainen ja nyt vasta laskee laivansa liukumaan. — Saarelainen ei tee niin. Vastasessaki hän vuovaa, jos ei tuuli aivan ankara ole, muistuttain: Vuovaa varis vastatuuleen, mies on onnehen kovahan. — Hiukka olisi sanottava Saarelaisten keskinäisestä elämästä, parjauksista toisiaan y. m. m. mutta ei anna aika myöten. — Keräilemäini luku on: 230 laulua, 41 häävirttä, 35 eri tiloissa laulettavaa eli luettavaa, 24 itkuvirttä ja 51 uutta virttä, sekä 50 edellisten toisintoa; muutama sananlasku ja arvoitus sekä joitakuita minulle tuntemattomia sanoja. Kymmenkunta satua annan vielä Seuralle puhtaiksi saatuani. — Kirjoitin 30 Hyppiäin virttäki, mutta en tiedä mitä niillä tehnen.

Tähän lopetan kertomukseni vaillinaisen. Elköön kunnioitettu Kirjallisuuden Seura pahastuko, etten enempätä toimittanut. Mitä ymmärsin ja taisin, sen tein, päivä päivältä muistellen: Anna armias Jumala sitä mieltä minun päähäin, etten huomena katuisi töitä tämänpäiväisiä. Kiittäin Kirj. Seuraa entisestä luottamuksesta, sulkeun sen tulevaanki muistoon.

Helsingissä Helmikuun 2 p. 1859.

Jaako Länkelä.

Suomalaisen kirjallisuuden seuran keskustelemiset 18$\frac{6}{4}$59—18$\frac{16}{3}$60.

Huhtikuun 6 päiv. 1859.

Ilmoitettiin tulleiksi seuraavat lahjat: keis. Senaatilta: **1.** Berättelse om Finlands skogar, Helsingfors 1859, **2.** Manufaktur-direktionens årsberättelser för åren 1842—1857, 8 vihkoa; provessori *Paul Bugátilta* Pestissä: Magyar pelda beszedek es jeles mondasok etc. Dugonics Andras, Szegedin 1820; Suom. tiede-seuralta: Bidrag till kännedom om Finlands natur och folk, 1:a och 2:a häftet, Helsingfors 1858; saarnaja *A. Lindmanilta:* afskrift af några anteckningar från 1753 och äldre dokumenter rörande Raseborgs vestra prosteri, käsikirjoitus; maisteri *Ahlqvistilta:* **1.** Eine kurze Nachricht über das Wogulische von A. Ahlqvist, **2.** Ethnographische Schilderung der Wogulen von A. Ahlqvist, Petersburg 1858.

Esimies ilmoitti että provessori Kellgrenin leski, miesvainajansa säännön mukaan, oli Seuralle lahjoittanut yksi tuhatta (1000) ruplaa hop. käytettäväksi, erinomaista ehtoa mainitsematta, Seuran tarkoitusten avuksi; josta mainiosta lahjasta kiitoskirje Seuran puolesta oli provessori Kellgrenin leskirouvalle lähetettävä.

Rahastonhoitaja ilmoitti nimittämättömän lahjoittajan Suomalaisten näytelmäin kilpapalkintoonsa lisänneen 50 ruplaa hop., ynnä sen myötä säätäin, että lahjoittaja itse pränttiin toimittaa palkinnon ansainnutta kirjoitusta.

Päätettiin haettavaksi julistaa matkaraha runokeräämiseen Inkerinmaalla ensi kesänä. Matkarahaa määrättiin 100 rupl. h.

yhdelle matkamiehelle, mutta 150 r. jos kaksi yhdistyisi samaan matkustukseen; halulliset tarjousivat esimiehen tykönä ennen 3:a päiv. toukokuuta.

Maisteri Tikkasen esityksestä päätettiin että Seuran kustantama Kuopion läänin kartta oli uudestaan piirutettava ja järvien nimet mahdollisuutta myöten itse karttahan kirjoitettavat.

Saati rahaston hoitaja Seuran eteen tämän kuukaus kertomuksen: *Inkomst:* Ledamotsafgifter af skolläraren K. G. Leidenius, stud. F. F. Ahlman, stud. J. Krohn, magister Valfr. Alftan, mag. K. A. Slöör 30 rub., försåldt boklager genom C. R. Lilius 2—20, Fr. Lund 21 r., G. L. Söderström 33 r., summa 86—20. *Utgift:* böcker inköpta för biblioteket 6—80, ett halft års hyra för arkivrummet 22—50, summa 29—30. Behållning den 6 april: 909—29.

Toukokuun 4 päiv. 1859.

Ilmoitettiin seuraavat lahjat: provessori *Lönnrotilta:* 1. A Magyar orvosok es természetvizsgálók beszterczebányán tartott harmadik nagygyülésének Munkálatai. A gyüles megbizasabol kiadtak Bugat Pal es Flor Ferencz. Pesten 1843, 2. A Magyar tudós társaság alaprajza es rendszabasai, Pesten 1831, 3. Trattner J. M. es Karolyi Istv. Magyar Nemzeti kalendariom 1829, Pesten, 4. Közönséges kortudomany. Tanitvanyai számára szerzé Bugat Pal, Pesten 1830, 5. Tapasztalati termeszettudomany. Tscharner boldogbul forditva Bugat Pal, Budan 1836, 6. A vegytan alapvonatai mindennemü ifjuság szamara szerzé és oskolai könyvül hasznalja Sadebeck Moritz, Pesten 1843; provessori *P. Bugatilta:* Termeszettudomanyi szöhalmaz ö fölsege kegyelmes kiralyunknak ajanlva Bugat Pal, Budan 1844; provessori *Becker* vainajan perillisiltä: 1. Lexicon Finnicum auctore G. Renvall, ja 2. Finska språkets grammatik af J. Judén, molemmat prov. Beckerin muistutuksilla varustetut; lehtori *Aschanilta:* Euklideen alkeista kuusi ensimäistä kirjaa eli tasapinta-mitannon oppi, Suomensi P. Aschan, Kuopiossa 1859; kappalainen *Vallcniukselta:* vanha Suomalainen käsikirjoitus; kappalainen *Almbergilta:* 1. Dagbok för föraren Lundgren 1808, 2. Lokalax kyrkostämmoprotokoll den 9 okt.

1808 käsikirj.; koulun opettajalta *Leideniukselta:* 1. Joh. Schefferi memorabilia Sveticae gentis exempla, Hamburg 1687, 2. K. Alexanders-universitetets matrikel af A. J. Palm, Hfors 1843, 3. Statuter för K. Alexanders-universitetet, Hfors 1852, 4. Testamentariska författningar om stipendier, Hfors 1832, 5. Rättegångshandlingar emellan J. Chr. Häggström och G. O. Wasenius, Hfors 1842, 6. Sveriges högsta välstånd bygdt uppå en oeconomisk grundval af A. G. Duhre, Stockholm 1738, 7. Afhandling om eldsläckande ämnen af N. Nyström, Norrköping 1793, 8. De loco quo appulerit Birgerus Dux, auct. G. Rein, Hfors 1833, 9. yksi hopia raha; kauppias *Starkilta:* 1. Bibeln på Svensko, Stockholm 1709 (def.), 2. Tankar om frihet i handel af M. Tjeder, Åbo 1826, 3. Geografi för ungdom af D. Djurberg, Sthlm 1781, 4. yksi hopia raha; viskaali *Baarmanilta:* 1. Rechtgläubige Lehre oder christliche Theologie von dem Jeromonach Platon, Riga 1770, 2. Nöjsamma aftonstunder af E. P., öfversatta från Danskan, Westerås 1772, 3. Kristlig religions-lärobok af H. G. Zerrenner, öfversatt af G. Domander, Åbo 1805, 4. Ciceronis orator, Upsala 1736, 5. Anvisning till igenkännande af Cholera, öfversatt af C. F. Gylling, Hfors 1831, 6. Sorgetal öfver kejsar Alexander I af J. F. Vallenius och A. G. Sjöström, Åbo 1826, 7. neljä hopia ja kolme vaski-rahaa; postimestari *Petuchoffilta:* 1. Deutsches Stockholmisches Gesangbuch, Sthlm 1757, 2. Nya allmänna historien (Hallenberg) Band 1. Sthlm 1782, 3. viisi vaski-rahaa; värjäri *Lönnbeckiltä:* 1. Phædri fabler med Svänska anmärkningar, Westerås 1781, 2. yksi hopia- ja viisi vaski-rahaa; kultaseppä *Likriltä:* Hushållsmagasin af L. V. Rothof, Skara 1762, 6 hopia- ja 1 vaski-raha; konsuli *Hultmanilta:* 16 hopia- ja 6 vaski-rahaa; kauppias *Sjödahlilta:* 9 hopia-rahaa; laamanni *Norrménilta:* 3 kunnia- ja 4 hopia-rahaa; ruunuvouti *Holmilta:* kasarivaskinen kotelo, jonka kannen päälle on piirretty kalenteri ja vuosiluku 1582; rouva *Torellilta:* 25 rupl. hop.; kauppias *Hackmanilta:* 10 rupl. hop.; kirjakauppias *Edlundilta:* 10 rupl. hop.

Ynnä myötäseuraavan kirjeen kanssa Seuran asianajajalta lukionapulaiselta Rosendalilta, luetettiin kuultavaksi Turun hovioikeuden päätös 6:lta p. huhtik. 1859 Seuran valittamisesta Helsingin raastuvan oikeuden vaatimusta että leipuri Blombergin tes-

tamentti piti katettamaan karttapaperilla 9 rupl. 88 kop. arvosta; näin se päätös: K. Hovioikeus on käsittänyt Suomalaisen kirjallisuuden seuran ei tuottaneen esiin syytä valittamassaan raastuvan oikeuden päätöstä mainitun suhteen, johonka sillen päättyy. Se karttaraha siis määrättiin maksettavaksi, ja testamentti tavallisessa järjestyksessä vastaki valvottavaksi.

Esimies mainitsi neljä hakiaa ilmaantuneen annettaville matkarahoille, ja päätettiin heistä ylioppilaiset H. Th. Tallqvist, And. Törneroos ja F. A. Saxbäck kukin saavaksi 80 rupl. eli kaikkiaan 240 rupl. hop. matkustamiseksi runokerulla Inkerinmaalla kesäkautena.

Evesti O. Furuhjelmin Seuralle lähettämän kilparahan suhteen päätettiin, että niistä asetettaisi yksi ainoa 150 h. ruplan kilpapalkinto kirjoituksille katovuosien ja näljän estämisestä, ja määräajaksi kilpakirjoitusten sisään antoon määrättiin 1 päivä helmikuuta 1860.

Julkaistiin akatemialaisen Hunfalvyn näin kuuluva kirje:

„Die Auszeichnung, welche mir die Hochgeehrte Liter. Gesellschaft dadurch erwiesen, dass Sie mich in die Reihe der tiedustus-jäsenet aufgenommen, und zu folge dessen mit einem kutsumus-kirja beehrt hat, — überraschte mich freudigst, weil ich darin die Möglichkeit der Erfüllung eines längst gehegten Wunches ahnen darf.

In der Geschichte der Menschheit ist wohl die Gliederung in verschiedene Nationen eine sehr merkwürdige Thatsache, die nur durch eine noch höhere übertroffen wird, nämlich die Verwandtschaft der Nationen unter sich. Die Individuen haben einen doppelten Ursprung, einen leiblichen von den Ältern, und einen geistigen, von der Sprache, durch die der erwachende Geist erst zum individualen, und dann zum nationalen Bewusstsein gelangt. Das Band, welches die Nation als ein, von andern gleichen, abgesondertes Ganze darstellt, ist die Sprache, die Trägerin des individualen und nationalen Bewusstseins. Schon von diesem Standpunkte aus ist die Sprache eine vorzüglich wichtige psychologische Thatsache. Nun aber haben gewisse Nationen, die heutigen Tages weit von einander getrennt sind, ein verwandtes Band, wenn ihre Sprachen verwandt sind. Solche verwandte Nationen bilden

demnach eine höhere, über die einzelnen Nationen hinausgehende Einheit; und deren Wesen und Geschichte in der Sprachverwandtschaft zu erforschen, ist wohl eine der erhabensten psychologischen Aufgaben.

Die Suomalaiset und Ungarn gehören zu einer solchen höhern Einheit, denn sie sprechen verwandte Sprachen. Wir haben neben den grossen arischen (indo-germanischen) Völkern, so gut wie sie, auch eine Aufgabe, zu erforschen: über welche Völker erstreckt sich unsere Verwandtschaft (die wir altaische nennen mögen)? was ist das innere Wesen dieser grossen Einheit, das heisst, worin besteht das Wesen der altaischen Sprachen? Und diese Aufgabe fällt uns, den Suomalaiset und Ungarn anheim; sie ist unsere gemeinschaftliche Aufgabe. Dass wir durch die Lösung derselben ein grosses, bisher theils leer gelassenes, theils unbeachtet gebliebenes Blatt der Geschichte der Menschheit mit Inhalt anfüllen und hervorheben werden; so wie, dass wir eben dadurch auch manche Vorurtheile, welche seitens der arischen und semitischen Sprachen-Gelehrsamkeit genährt, oft genug grell auftreten, berichtigen werden: das ist die nächste unausbleibliche Folge unseres gemeinschaftlichen Strebens.

Jedoch als Vorbedingung dazu erscheint mir die Nothwendigkeit, dass die Suomi-sprache bei den Gelehrten Ungarns, und die ungarische Sprache bei denen in Finnland, Gegenstand ernsten Studiums werden. Meine geringe Thätigkeit im Schoosse der ungarischen Akademie und ausser derselben ist nun darauf gerichtet, die Kenntniss der Suomi-Sprache als unerlässliche Bedingung der ungarischen Sprachgelehrsamkeit zur Geltung zu bringen. Die Hochgeehrte Finnische Lit. Gesellschaft wird gewiss Ihrer Seits ein gleiches Streben für die ungarische Sprache bei den Gelehrten Finnlands unterstützen. Dadurch wird nach und nach eine gegenseitige Verständigung angebahnt, welche dann die gemeinschaftliche Lösung der oben erwähnten Aufgabe verwirklichen wird. Die Hochgeehrte Lit. Gesellschaft hat dazu den ersten Schritt gethan, indem Sie mich in die Reihe Ihrer auswärtigen Mitglieder aufgenommen. Ich kann meinen Dank für diese Auszeichnung nur dadurch bethätigen, dass ich um so eifriger mein Ziel verfolgen will; — und dass ich die lobenswerthe Wirk-

samkeit der Hochgeehrten Gesellschaft, der wir bereits die Kalevala, die Kanteletar, die Suomen kansan satuja ja tarinoita u. s. w. verdanken, unter meinen Landsleuten immer mehr und mehr bekannt machen werde". *Paul Hunfalvy.*

Vuosijuhlassa valitut revisorit ilmoituttivat seuraavaista tutkiokertomusta:

„Undertecknade, af Finska Litteratursällskapet utsedde att för året granska dess kassa, bibliothek och boklager, få om den verkställda granskningen afgifva följande berättelse:

Kassan har under året varit vårdad med all omsorg, och mot räkenskapernas riktighet har ingenting funnits att anmärka.

Bibliotheket befinner sig i den mest tillfredsställande ordning.

Det i sällskapets förlagsrum inneliggande boklager har ej heller lemnat tillfälle till någon anmärkning. Hvad af lagret hos bokhandlarne utestår, tillåter icke nu begagnade bokföringssätt att i detalj kontrollera. Vi få derföre i sällskapets intresse uttrycka den önskan, att bokföringen, om möjligt, för framtiden måtte ställas så, att densamma gifver en öfversigt af det hos hvarje bokhandlare befintliga kommissionsförråd af hvarje särskild artikel.

Helsingfors den 4 Maj 1859.

Carl Gust. Borg. *Aug. Schauman.*

Kun iso joukko Seuran aikakautista kirjaa *Suomea* oli myymätöinnä, päätettiin vuosikertain 1846—1855 hinta alenettavaksi 40:teen hop. kop. nios, sekä ainoastaan 500 kappalen painos tätä aikakautista kirjaa laitettavaksi.

Suostuttiin lehtori Borgin esitykseen, että yhteinen oppilaiskirjasto lahjaksi saisi muutamia tarvittavia Seuran toimittamia kirjoja, sekä vastakin yhden kappalen jokaisesta Seuran kustantamasta.

Rahaston hoitajan kuukauskertoma:

Inkomst: ledamotsafgift och gåfva af handlanden W. Hackman 10 rub., och bokhandlaren G. V. Edlund 10 rub., ledamotsafgifter af fru Mathilda Polén, brukspatron Konstantin von Fieandt, v. häradshöfding H. G. Snellman à 6 rub., 38 rub., försåldt boklager genom C. E. Barck 22—50, summa 60—50; *utgift:* böcker inbundna för biblioteket 20—15, diverse utgift ge-

nom sekreteraren 3—90, summa 24—5; behållning den 4 maj: 945—74. Dessutom har af de såsom gåfva den 6 april influtna 1000 rub. s. blifvit bildad *Kellgrenska fonden*, och denna utlånad mot 6 proc. ränta i medlet af april".

Kesäkuun 1 päiv. 1859.

Viimeis toukokuun 4:n päiv. pöytäkirjan korjatessa, kun eversti O. Furuhjelm vieläkin oli lähettänyt 50 rupl. h. lisään palkintorahoiksi, 5:teen §§:n lisättiin: että palkinto kilpakirjoituksista katovuosien estämisestä, kirjoitusten kelvollisuutta myöten, olisi asetettava taikka yhdeksi 200:ksi, taikka jaettava kahteen: suurempi 150, vähempi 50 ruplanen palkinto, sekä että kehoitus kilpailemiseen näistä näin asetetuista palkinnoista sanomissa julistettaisi.

Ilmoitettiin seuraavat lahjat: provessori *Becker* vainajan perillisiltä: **1.** Sota artikelit 1683, Turussa 1788, **2.** Neuvoja pellavan ruokkojille C. C. Böckeriltä, Turussa 1822, **3.** D. Morten Luther ucceb katekismusas, Kristianiast 1837, **4.** Vanhain Suomalaisten sananlaskut (H. Florinus) Turusa 1702, **5.** Grammatica Lapponica, H. Ganandri, Holmiae 1743, **6.** Grammatica Esthonica edid. J. Hornung, Riga, **7.** Suom. kirj. seuran Wiipurissa asetukset, Wiipurissa 1846, **8.** Huonenhallituxen neuvoja, 2 side Turusa 1802, **9.** Abes ja lokkam girje, Kristianiast 1837, **10.** Jutut J. P. A. Snellilda, Suomexi käändänyt H. Chytraeus, Turusa 1817, **11.** Asianajaja, Wiipurissa 1847, **12.** Jumalan lasten käyminen armo-istuimen tygö, P. Hersleb, Vasa, **13.** Anmärkningar vid C. J. Holms Anteckningar öfver fälttåget 1808, af G. Adlercreutz, Stockholm 1836, **14.** En bok om Sveriges krig 1609—1718 utan titelblad, **15.** Geschichte Ehstlands von J. C. P. Willigerod, Reval 1814, **16.** Orationes panegyricae Academiae Aboensis 1811, **17.** Disp. de comitatu Raseborgensi a R. v. Becker, Helsingforsiae 1833, **18.** Ad recensionem bullarii Romano-Sveogothici accessio edid. H. G. Porthan, Aboae 1797—1801, **19.** Finska adelns historia, disp. af J. F. Vallenius, Åbo 1827, **20.** Åbo stifts herdaminne af C. H. Strandberg, Åbo 1834 (def.), **21.** Bidrag till kännedom af Finlands mineralier af N. Norden-

skiöld, Stockholm 1820, 22. Författningar om stipendier, Helsingfors 1846, 23. Anmärkningar till Finska bibelöfversättningen af G. Geitlin och M. Akiander, **24.** Gymnasi ja koulu-järjestys 1843, Helsingissä, **25.** Reglor för rotehållare vid Indelta Finska skarpsk. batalj., Helsingfors 1856, **26.** Stadgar för lifränteanstalten i Åbo 1857, **27.** Studentkataloger för höstterm. 1819, 21, 23, Åbo, **28.** Underrättelser från Finska hushålln.-sällsk. häft. 8, 9, Åbo 1819, **29.** Redogörelse för Finska hushålln.-sällsk. göromål 1797—1816, **30.** Förteckningar öfver Finska hush.-sällsk. ledamöter 1798—1823, 8 spridda häften, **31.** Finska hush.-sällsk. stadgar 1799, Åbo, **32.** Betänkande om Ahlmanska skolorna (def.), **33.** Om Ahlmanska sockneskolornas tjenligaste inrättning af J. Tengström och J. Bonsdorff, Åbo 1804, **34.** Några ord för väfverskor af C. C. Böcker, Åbo 1823, **35.** Mythologia Fennica af Chr. Ganander, Åbo 1789, interfolierad och med anteckningar af R. v. Becker, **36.** Kort berättelse om J. R. Patkulls död, mscr. **37.** Underdånigt välkommen yttradt i ett tal öfver prins Fredrik Adolfs födelse 1750 af J. Helsingius, mscr.; *Suomen lääkintä-seuralta:* Finska läkaresällskapets handlingar, 5:e bandets 1, 2, 4 häfte, 6:e bandets 2, 4 häfte, Helsingfors 1853—57; kirjakauppias *J. V. Lilljalta:* **1.** Geografisk och historisk karta öfver Finland, Åbo 1858, **2.** Atlas öfver alla verldens delar, öfversedd af T. T. Renvall, I—III. Åbo 1855 —, **3.** Porträtt af Ad. Iv. Arvidsson, **4.** Uskon harjoitus autuuteen jonka ulosantanut on A. Björkqvist, Turussa 1858, **5.** Finlands kyrkohistoria af G. F. Helsingius, del. I. Tavastehus 1855, **6.** Ensimäiset alkeet ihmiskunnan historiassa kirj. G. G. Bredow, mukaillut T. T. Renvall, suom. Turussa 1858, **7.** Oppikirja luontotietehesen Berlinilta, Suoment. H. G. P., Turussa 1859, **8.** Suomen historia, suomentanut G. C., Turussa 1858, **9.** Ajantieto Turun kaupungista, Turussa 1857, **10.** Förslag till folkskolor af F. v. Knorring, Åbo 1857, **11.** Ny lärobok i nutidens geografi, Åbo 1858, **12.** Naturkunnighet för skolor af G. H. Schubert, öfversättning häft. 1. Åbo 1858, **13.** Neljä koulu-sisarusta, Suomennus, Turussa 1858, **14.** Suomalaisia nuteloita, 1:n vihko, Tur. 1858, **15.** Uskovaisten lohdutus, saarna kirjoittanut E. Litzell, Tur. 1858, **16.** Handbok för resande i Finland, Åbo 1858, **17.** Krinolin-boken, häft. 1. Åbo 1858, **18.** M. Lutheruksen vä-

häinen katekismus ja osoitus sen käsitykseen, Turussa 1859, **19.** M. Luthers lilla katekes jemte anvisning att förstå dess innehåll, Åbo 1858, **20.** Pyhän raamatun historia kirj. Hübner ja lisännyt J. F. Åkerblom, suoment. E. O. Stenberg, Turussa 1859, **21.** Lutheruksen vähän katekismuksen selitys Ol. Svebiliukselta, Tur. 1857, **22.** Suomalainen virsi- ja evankeliumi-kirja, Tur. 1858, **23.** Förskrifter, Åbo 1859, **24.** Almanach för 1859 med plancher. **25.** Läsning för folket N:o 3—6, Åbo 1858, **26.** Lukemisia kansalle N:o 71—101, Turussa 1858—59; *Ruotsin tilastolliselta virastolta:* Statistiska centralbyråns berättelse för åren 1851—55, andra afdelningen, Stockholm 1859; *Keis. Senaatilta*: Kertomus Suomenmaan metsistä, Helsingissä 1859; katteini *G. Alfthanilta:* Suomenmaan tilaston selittävä Venäjän kielinen kirja, Petersburg 1859; ruukin isännältä *Frenckelliltä:* **1.** Kristillinen kirkkohistoria, K. G. Barth kirjoittanut, Suomennos, Helsingissä 1859, **2.** Mitä raamattu on? kirj. I. C. Ryle, Veänänen suomentanut, Hels. 1858, **3.** Ovatko syntisi anteeksi annetut? I. C. Ryle kirj. Veänänen suomentanut, Hels. 1859, **4.** Aamu- ja ehtoo-hartauden harjoituksia C. C. Sturmilta, Suomentama, Hels. 1859; lisentiati *Tikkaselta:* Väkiluvun ja asukas-vaiheiden suhteita Suomessa, disp. Hels. 1859; valtaneuvos *Schiefnerilta:* Das Inland N:o 13, 1859; koulun opettajalta *Leideniukselta:* **1.** Horatii liber de arte poetica, Åbo 1810, **2.** Om Finska folkvandringar af J. A. Lindström, Åbo 1848. **3.** De christnas tro, lärobok af Cl. Harms, öfvers. af J. Ekelund, Stockholm 1819, **4.** Lärobok i kristendomen af N. J. Sundius, Lund 1800, **5.** yksi hopia raha; kauppias *Yleniukselta:* **1.** Versuch einer slavischen Mythologie von A. Kayssarow, Göttingen 1804, **2.** Über den Galvanismus als Heilmittel von G. Crusell, Petersburg 1841, **3.** Disciplina morum auctore Kunhardt, Åbo 1829, **4.** Intresseuträkning af B. A. Öhman, Hels. 1830, **5.** Tietoja yhteiselle kansalle myntti-lajista Hels. 1840, **6.** kuusi vaskirahaa; kappalainen *Valleniukselta:* **1.** C. Nettelbladt, Iteratum ad eruditos alloquium, Rostochii, **2.** Aboa restaurata sive A. Stiernmanni Aboae literatae continuatio, mscr. **3.** Anvisning till böcker hvarutur Loccenii gamble handlingar rättas och förökas må, mscr. **4.** kaksi kirjaluetteloa, käsikirj., **5.**

tukku kirkollisia kirjelmiä 1500- ja 1600:sta v. vanhana kopiona, jostakusta kirkonarkistosta.

Kun sopimattoman ajan vuoksi nimilistoja ei vielä ole voitu toimittaa muistopatsaan hankkimista varten Porthanin haudalle, mutta sen muistopatsaan teko kuitenkin jo aikaa oli aljettu, päätti Seura, provessori Cygnæuksen esitystä myöten, että toimituskunnan jäsenet omaan nimeensä siihen tarpeesen lainaisi 2000 h. rupl., mutta Seura menisi takaukseen siitä lainasta.

Rahaston hoitajan kuukauskertoma: *Inkomst:* Ledamotsafgift och gåfva af fru Ch. Torell 25 rb. *Utgift:* Lösen för ett Åbo hofrätts utslag 1—20, bokinköp för biblioteket 1—80, reseunderstöd åt studeranderne F. A. Saxbäck. Th. Tallqvist, A. Törneroos 240 rub., summa 243 rub.; behållning den 1 Juni: 727—74.

Syyskuun 7 päiv. 1859.

Ilmoitettiin seuraavat lahjat: *Keis. Senaatilta:* 1. Underdånig berättelse om resultatet af undersökningar beträffande orsakerna till fiskens aftagande i Finland, Hfors 1859, 2. Alamainen kertomus mihin päätökseen on tultu syitä kalain vähenemiseen Suomessa tutkittaissa, Hfors 1859, 50 kapp.; kirjanpainaja *Granlundilta:* Lyhy Suomen historia ja maantieto, Suomentanut I. F. Granlund, Turussa 1859, 25 kapp.; provasti *Forsmanilta:* Pyhäin palvelus, väitöskirja pappein kokouksessa Turussa tarkastettavaksi julistaa K. R. Forsman, Turussa 1859, 5 kapp.; konsuli *Böninghilta:* 1. Bacchi adelsmäns vapen, Helsingfors s. a., 2. Om Gottlands fornlemningar af C. Säve, Köpenhamn 1852, 3. De starka verberna i Dalskan och Gottländskan af C. Säve, Upsala 1854, 4. Eriksvisan behandlad i språkligt afseende af C. Säve, Stockholm 1849, 5. Några upplysningar om Dalmålet af C. Säve, Stockholm 1855, 6. Visby stifts läroverk 1856—57, program af C. Cramér, Visby 1857; provessori *Sävelta:* Gutniska urkunder, språkligt behandlade af C. Säve, Stockholm 1859; valtaneuvos *Schiefnerilta:* Heldensagen der Minussinschen Tataren, rhytmisch bearbeitet von A. Schiefner, Petersburg 1859; akademiallinen *Wiedemannilta:* 1. Über die Livische Sprache von F. J. Wiedemann, Petersburg 1859 2. Zur Dialektenkunde der wotjakischen Spra-

che von F. J. Wiedemann, Petersburg 1858; tohtori *Kreutzwaldilta:* Kalewipoeg, 3:e Lief., Dorpat 1859; *Virolaisen kirjall. seuralta:* Verhandlungen der gelehrten Ehstnischen Gesellschaft, 4:r B. 3:s Heft, Dorpat 1859; dosentti *Ahlqvistilta:* 1. Anteckningar i Nordtschudiskan af A. Ahlqvist, Hfors 1859, 2. Läran om verbet i Mordwinskans Mokscha-dialekt, disp. af A. Ahlqvist, Hfors 1859; amiraali *Schantzilta:* yksi Venäläinen kirja präntetty Kronstadtissa 1859; kappalais-viran toimittajalta *Lindströmilta:* Om den Keltisk-Germaniska kulturens inverkan på Finska folket af J. A. Lindström, Tavastehus 1859; lehtori *Ranckenilta:* Naturkunnighet för skolor af G. H. Schubert, öfversättning, I. Åbo 1858; kirjakauppias *Lilljalta:* Bibliographia hodierna Fenniæ, 3:e h., Åbo 1859; kouluttaja *Betmanilta:* Åbo stifts matrikel af N. Tolpo, Åbo 1807; kappalaisen apulaiselta *Majanderilta:* 1. Uusi testamentti, Mik. Agrikolan Suomentama (def.), 2. Augsburgin Uskon tunnustus Suomexi käätty a J. P. Raumanno, Stockholmis 1851, 3. Mythologia Fennica af Chr. Ganander, Åbo 1789; nimettömältä: Atlantis N:o III January 1859, London; nimettömältä: 1. Berättelse af tabellcommissionen ang. nativiteten etc. i Sverige 1846—48, Stockholm 1851, 2. Finska trädgårdsodlings-sällskapets årsskrifter 1838, 42, 43, Åbo, 3. Underrättelser från Finska hushålln.-sällsk. N:o 3, 4, 8, Åbo 1808—19, 4. Personalier öfver Dan. Hirn af G. Hirn, Hfors 1830, 5. Hertig C. W. Ferdinands af Brunswik lefvernesbeskrifning af A. Armfelt, Stockholm 1801, 6. Minnesord öfver grefve Joh. Ad. Cronstedt, Sthm 1836, 7. Åminnelsetal öfver Jonas Alströmer af J. H. Kryger, Sthm 1761, 8. Historia om Finska kriget 1741, 42 af Tiburtius, Sthm 1817, 9. Stadgar för hypothenuser (frimurare-) ordens 1:a grad i öster, msc., 10. Kirckolaki 1686, Turusa, 11. Ströskrifter från riksdagen 1786, Sthm, 12. Programmata, Indices prælectionum etc. 1781—1834, Åbo, Helsingfors; palovartia *Mansikalta:* kokous satuja, sanalaskuja ja vähempiä lauluja, usiammat käsikirjoituksia, jota lahjaa vastaan muutamat kirjat hänelle oli lähetettävät.

Rahaston hoitajan kuukauskertoma: *Inkomst:* donation af öfverste Furuhjelm 50 rub., ledamotsafgifter af kandidaten H. Pantzar, kand. K. H. Kahelin, kand. K. L. Lindeberg, skollärareņ

A. Manninen, kapellanssubstituten J. J. Sihvonen, pastorsadjunkten K. F. Calonius, språkläraren J. Judén 42 rub., försåldt boklager genom A. Falck 1 rub., summa 93 rub.; *Utgift:* författarearvoden för Suomi 1857: 38—75, tryckningskostnad för Suomi 1858: 313—62, häftning af d:o 25—88, årsafgift till Finska förlagsföreningen 4 rub., böcker inbundna för biblioteket 14—68, för karteritning 25 rub., hälften af sekreterarearvodet 75 rub., hälften af vaktmästare-arvodet 10 rub., rättegångskostnader genom sällsk. ombud 11—88, summa 518—81; behållning den 7 sept. 301—93.

Lokakuun 5 päiv. 1859.

Ilmoitettiin seuraavat lahjat: jumaluusopin kandidaatilta *E. Sundtilta:* Om Piperviken og Ruselökbakken, Christiania 1858; nimettömältä: Atlantis N:o IV, July, London 1859; provessori *Lönnrotilta:* Eptan, Pesten 1830; provessori *Akianderilta:* Historiska upplysningar om religiösa rörelserna i Finland af M. Akiander, del. 3, Hfors 1859; dosentti *Ahlqvistilta:* Nord-tschudiska samlingar, msc.; kirkkoherran apulaiselta *Caloniukselta:* Handlingar rörande Finska kriget 1808 i afskrift från Tohmajärvi kyrkoarkiv; kirkkoherra *Poppiukselta:* **1.** Kapten Gabr. Poppii liqvider under 1808 års krig, msc. **2.** Diverse bref af Adlercreutz m. fl. till kornetten Johan Poppius omkr. 1790, msc. **3.** Förteckning på pensionärer i arméns pensions-kassa, Sthm 1808.

Tuotiin näytteeksi äsken valmistunut 21:s osa Seuran toimituksia: *H. G. Porthans skrifter i urval, första delen,* joka sisältää edellisen puolen Porthanin Muistutuksia Juustenin piispain ajan-tietoon.

Esimies provessori Lönnrot tarjosi Seuralle painettavaksi hänen tekemänsä Suomalaisen Floran, nimeltä: *Suomen kasvioppi, koelma;* jonka tarjouksen Seura sanoi mielellänsä ottavansa vastaan, ja mainittua teosta määrättiin painettavaksi 750 kappaletta, jota varten kaupungin usiammista kirjapainoista maksun-osoitukset oli kyseltävät.

Rahaston hoitajan kuukauskertoma: *Inkomst:* ledamotsafgifter af medicine kandidaten K. V. Envald, mademoiselle Emelie Berg-

bom, magister V. Floman, kapellansadjunkten Salomon Majander 24 rub., lösen för träsnitt inköpta af P. Aschan 40 rub., summa 64 rub.; *Utgift:* författare-arvode för en artikel i Suomi 1858: 36—25; behållning den 5 oktober: 329—68.

Marraskuun 2 päiv. 1859.

Ilmoitettiin seuraavat lahjat: Herra *Asbjörnsenilta:* Nord und Syd, ein Märchenstrauss von P. C. Asbjörnsen und J. G. Grässe, Dresden 1858; Herra *Paic*'ilta: Pasigraphie mittels Arabischer Zahlzeichen, ein Versuch von M. Paic. Semlin 1859; lisensiaatti *Tikkaselta:* Suomenmaan kartta, Hels. 1859; S. kirj.-seuran kirjapaino-kunnalta: 1. Muistelmia matkoilta Venäjällä v. 1854—58, kirjoittanut A. Ahlqvist, Hels. 1859, 2. Suomalainen virsi- ja evankeliumi-kirja, Hels. 1859; ylioppilas *A. Europæukselta:* Mappa geographica Sveciæ et Finlandiæ, cura Tob. Conr. Lotter; vara kihlakunnan tuomarilta *Vinterilta:* Kiides häradstings dom 1726, msc.; koulun opettajalta *Leideniukselta:* 1. Sveriges sjölag af år 1667 (def.), 2. Cabale och kärlek, sorgespel af F. Schiller, öfvers. Åbo 1800, 3. Iphigenie et Athalie, tragedies par J. Racine, med Svenska ordförklaringar, Upsala 1834, 4. viisi hopia ja vaski rahaa; vara kihl. tuomarilta *Starkilta:* Sveriges stadslag, Sthm 1682; ylioppilas *Hanénilta:* kaksi suurta kunniarahaa; kandidaati *Lindebergilta:* kahdeksan kunniarahaa; nimettömältä: 15 rahaa; lukkari *P. Päivärinnalta* Kalajoen pitäjässä: vanhanaikainen kivinen ase.

Ilmoitettiin määrättynä aikana tulleen neljä kilpakirjeilmää, nimittäin: 1. *Kristillisen uskonnon ja kirkon historia, kirjoittanut G. E. Leo, Suomensi J. A., ensim. osa*, 2. *Nadeschda, yhdeksän lauluja Runebergilta*, Suomentama, 3. *Väinölänniemi, kuvailema äsken mennêstä ajasta*, 4. *Rauhan tie, jonka kirjoitti J. Abbot*, Ruotsista Suomennettu; jotka sentähden tutkiakunnalle lähetettiin.

Kuopion läänin vastuudesta piirutetusta kartasta, joka nyt näytettiin valmiiksi piirutettuna, määrättiin palkkioksi 50 rupl.; sen piirututtaminen kivelle ja painattaminen uskottiin lisensiaatti Tikkasen ja Seuran sihtierin haltuun.

Lehtori Collan esitteli seuraavaisesti:

„Jag anhåller att till korresponderande ledamot af Finska Litteratur-Sällskapet få föreslå den norske naturforskaren och litteratören *Pehr Christian Asbjörnsen* i Christiania. Herr Asbjörnsen är en af de få norske skriftställare, som formerat bekantskap med Finlands litteratur och språk; — synnerlig uppmärksamhet har han egnat den af Litteratursällskapet utgifna samlingen „Satuja ja Tarinoita", ur hvilken äfven tvenne prof blifvit af honom i tysk öfversättning införda i hans för ett år tillbaka gemensamt med bibliothekarien Grässe i Dresden utgifna arbete „Märchen-Strauss," hvilket i dag på hans vägnar blifvit till Sällkapet öfverlemnadt såsom gåfva. — Samlare och utgifvare af sitt lands sagodikter och folksägner, har Herr Asbjörnsen på sitt håll fullföljt en litterär riktning, som är med Litteratur-Sällskapets syftemål nära öfverensstämmande. Jag är derföre af den åsigt att Sällskapet skulle ega full anledning att räkna honom bland antalet af sina korresponderande medlemmar. Helsingfors den 2 November 1859."

Rahaston hoitajan kuukauskertoma: *Inkomst:* ledamotsafgift af studeranden O. Donner 6 rub.; *Utgift:* häftning af Porthans skrifter I: 16—18, tryckningskostnad för d:o 174—45, summa 190—63; behållning den 2 november: 145—5.

Joulukuun 7 päiv. 1859.

Ilmoitettiin seuraavat lahjat: kenraal-kupernööri kreivi *Bergilta:* Verhandlungen der gelehrten Esthnischen Gesellschaft zu Dorpat, Band 1—4 (14 vihkoa) Dorpat 1840—59; protokollasihtieri *J. Leopoldilta:* sata ruplaa hop.; Ruots. muinais-taru-seuralta: Svenska fornskrift-sällskapets samlingar, häft. 28, 31, Stockholm 1857; Virol. kirj. seuralta; Verhandlungen der gel. Estn. Gesellschaft, Band 4, Heft 4, Dorpat 1859; katteini *Segerstrålelta:* vanhanaikainen kompassi; katteini *Böckelmanilta:* kaksi Kinalaista miekkaa; evesti-luutnantti *Stierncreutzilta:* viisi Ruotsalaista rahaa; tohtori *Kreutzwaldilta:* Kalewipoeg, 4:e Lief., Dorpat 1859; valtaneuvos *Schiefnerilta:* Zum Mythus vom Weltuntergange, Petersburg 1859; mamselli *Em. Böckelmanilta:* 6 pientä Suomalaista kirjaa, pränt. Newyorkissa; lehtori *Ranckenilta:* Nuija-

sota kertoellut Yrjö Koskinen, 2:n osa, Turussa 1859; dosentti *Ahlqvistilta:* Schillerin laulu kellosta, Hels. 1859; maisteri *Hällströmilta:* Om nattfroster af G. G. Hällström, Hfors 1851; ruukin isännältä *Frenckellilta:* 1. Latinska skrifófningar af J. A. Söderholm, del. 1, 2, Hfors 1859, 2. Saatanan syvyys, saarnassa selittänyt F. W. Krummacher, A. Veänänen suom. Hels. 1859; ylioppilas *G. Aejmeleukselta:* Ph. Cluveri introductio in univ. geographiam, Helmstadii 1666 (def.); koulun opettajalta *Leideniukselta:* 1. Finska hush.-sällsk. stadgar 1855, Handlingar tom. 3, 4, Åbo 1819, 56, 2. Bromander, Frukterna af nio års mödor, Åbo 1852; torppari *M. Kekkoselta:* tukko omatekemiä käsikirjoituksia.

Esimies antoi tietää, että Porthanin muistopatsasta varten asetettu toimituskunta, kokouksen pidettyänsä, oli päättänyt panna julkisesti liikkeelle nimilistoja rahan kokoamisesta mainittua tarkoitusta varten, jonka myötä kuvittaja *K. Sjöstrandin* seuraavainen kirje luetettiin:

„Genom inhändigande skrifvelse från Hr Professor Cygnæus af den 2:dra Juni hvari jag ser mig vara af Finska Litteratur-Sällskapet hedrad med det ärofulla uppdraget att öfver Professoren vid Åbo Akademie Henrik Gabriel Porthan utföra ett monument i den stil och storlek som för en sådan man passande och värdigt tillfaller; — får jag härmed i all ödmjukhet gående det Finska Litteratur-Sällskapets billiga önskan till mötes afgifva följande förklaring öfver anordningen samt det helas blifvande utseende.

Genom åtskilliga arbeten och lefnadsteckningar samt mundtliga meddelanden från de få i lifvet qvarstående och till hans skola hörande disciplar, med hvilka jag hade äran att under min vistelse i Helsingfors sammanträffa — så har derigenom på grund af mig tillkomna råd och upplysningar kompositionen fått den riktning hvilken jag hoppas skall sannt och klart framställa den hädangångne store.

Statyn i sittande ställning med sin tids drägt hållen i en plastisk stils renhet och enkelhet blifver i dubbel naturlig storlek, i högra handen som liggande mot bröstet kommer i närheten af det tankfullt nedlutande hufvudet håller han pennan, i den ven-

stra hvilande på det venstra låret ett manuscript som är till en del hoprulladt.

Piedestalen kommer att upptaga fem medaljong-basreliefer en på framsidan och tvenne på hvardera af långsidorne.

Framsidan framställer Finlands vapen uppburet af Genier.

På ena sidan tvenne Allegoriska hänsyftningar på hans skola, verksamhet och förlusten vid hans bortgång.

Den ena medaljongen, Vettenskaperna framställda uti en qvinnlig sittande figur upplyst af dess Genius; samt den andra det sörjande Finland lutande sig mot Porthans urna, Fridens Genius som sänker sina palmqvistar deröfver och Historien dikterad af Finland upptecknar den hädangångnes förtjenster.

Motsatta sidan: portraiterna af de ur hans skola framträdande Franzén och Tengström.

Med de förberedelser som jag för detta på sommaren vidtagit hoppas jag innan kort kunna få till Finska Litteratur-Sällskapet öfverlemna en fotografi som skall bättre och tydligare framställa min tanke med det helas anordning. — München den 18 Aug. 1859."

Nimi-kirkkoherra J. Bäckvallilta oli lähetetty alku hänen tekemäänsä Z. Topeliuksen lukukirjan uudistettua suomennosta: *Luonnon-kirja, ala-alkeiskouluin tarpeeksi*, joka tutkiakunnalle lähetettiin.

Dosentti Ahlqvistin kautta ilmoitutti tutkiakunta seuraavan arvostelun tulleista kilpakirjoituksista:

„Niitä Tutkija-kunnan arvosteltavaksi lähetettyjä kilpa-kirjoituksia Tohtori W. Kilpisen palkintoa varten on neljä, nimittäin seuraavat:

1) „*Väinölänniemi*, kuvailema äsken menneestä ajasta;"
2) „*Kristillisen Uskonnon ja Kirkon Historia.* Oppikirjaksi kirjoittanut Gottlob Edvard Leo. Saksan kielestä suomensi J. A. 1:nen osa;"
3) „*Rauhan Tie* eli Taitava Taluttaja siveyteen ja onnellisuuteen, jonka kirjoitti *John S. C. Abbot*, mutta nytt Ruotsista Suomennettu;" ja
4) „*Nadeschda*, Yhdeksän Laulua J. L. Runebergiltä. Suomentama."

Nämä kirjoitukset, joista vaan ensimäinen on alkuperäinen teos, toiset kaikki suomennoksia, on Tutkija-kunta ottanut arvostelemisen alle ja niistä nähnyt seuraavan.

Mitä ensiksi tulee teokseen *Väinölänniemi*, on Tutkija-kunta havainnut, että vaikka se muodoltaan enimmäksi osaksi on näytelmän tavoin tehty, niin kulkee se paikka paikoin kertoelemallakin, joten sitä ei voi sanoa enemmän näytelmäksi kuin kertomukseksikaan; että sen ajatus, Suomen-maan kohta kahden naapurinsa kanssa, joka teoksessa on kuvattu kolmen naapuri-talon keskinäisenä elämänä, on alussa tuntuva, vaan sitten hämmentyy ja haihtuu niin ett'ei lukija etemmäksi tultuansa voi selittää, mikä tekijän ajatus ja tarkoitus on ollut; mutta kerrottujen naapurien kohtakaan ei edisty eikä muodostu teoksessa mihinkään taiteelliseen päätökseen, eikä heidän keskuutensa ole sitä laatua, että se vähänkään voisi viehättää lukijata. Näistä syistä, ja kuin kielikään tässä teoksessa ei ole aivan virheetöintä, ei Tutkija-kunta voi kehoittaa Seuraa antamaan sille kysymyksessä olevaa palkintoa.

Samaan päätökseen on Tutkija-kunta tullut niistä kahdesta teoksesta N:o 2 ja 3. Ne ovat kyllä suomennoksia kiitettävistä ja hyödyllisistä kirjoista. Mutta N:o 2 on vaan edellinen osa sitä kirjaa, jonka kilpailija on valinnut suomentaaksensa, eikä ole sekään aivan puhdas kieli-virheistä, ehkä kieli yleisesti kuitenkin on välttävää; ja kieli N:o 3:ssa, josta teoksesta Tutkija-kunnan jäsen Lisensiaatti F. Polén on antanut lauseen, joka tässä annetaan Seuran pöytäkirjaan, on niin ruotsin-mukaista ja niin kieli-opillisia virhiä täynnä, että syystä voipi luulla suomentajan aivan heikosti tuntevan Suomen kieltä. Toivottava olisi kuitenkin, että niin hyvin yksi kuin toinenkin näitä kelvollisia kirjoja täydellisenä ja parannetulla kielellä joutuisi suomen-kielisen ylisön luettavaksi.

Mitä sitten viimeiseen näistä kilpa-kirjoituksista eli *Nadeschdan*-suomennokseen tulee, niin on se suuresti ilahuttanut Tutkijakuntaa sen tähden, että se nyt on jo toinen suomennos Runeberg'in isompia töitä ja että siis voipi toivoa aikaa myöten saatavan kaikkikin tämän maamme merkillisimmän runoilijan teokset suomennetuiksi ja niin muodoin hän muutetuksi ruotsalaisesta runoilijasta, joka hän nyt, suomalaiseksikin. Aivan seatoin ei Tutkija-kunnan ilo kuitenkaan ole ollut Nadeschdan suomennoksesta.

Se on monin paikoin paljoa miedompi suomennettavaansa; tämän kauniit vertaukset ja täyteläinen kieli eivät ole täysin määrin tulleet muutetuiksi suomennokseen; paikoin on suomentaja pois-jättänyt painavia kohtia suomennettavastansa, niinkuin seuraavassa paikassa neljättä laulua:

„Den sköna flickan talte:
En seglare på hafvet
Är nu min unge furste,
Han varsnar icke stranden,
Men möts dock af dess dofter;
Då undrar han och söker
Och tror, att sjelf han gömmer
Hos sig en skatt af blommor."

Tämän ihanan paikan on kilpailija suomentanut näin:

Ihana impi lausui:
Nyt on mun ruhtinani
Kuin kulkia merellä,
Hän maata ei havaitse
Ja ihmeksii ja etsii
Ja luulee kukka-joukon
Povellaan kätkevänsä.

Kevyesti huomaa jokainen, kuinka heikko suomennos tässä on pää-kirjan rinnalla ja kuinka suomentaja kauniin vertauksen pää-käänteen, sen että merellä purjehtija tuntee kukka-tuoksun vaikk'ei näe maata, on jättänyt pois; esitteleisimmekin että hän tälle paikalle antaisi seuraavan muodon:

Nyt on mun ruhtinani
Kuin kulkija merellä,
Jok' ei havaitse maata,
Vaan kukka-tuoksun tuntee
Ja ihmeksii j. n. e.

Runo-mitassa seuraa suomentaja sitä oppia, joka korkoa polkemalla pitää arvolliset ja korottamat tavuut pitkinä, ja jonka opin nyt, Ingman'in tutkintojen ja Lönnrot'in viimeisten suomennosten perästä, hyvin voimme lukea vanhettuneeksi ja hylättäväksi. Esimerkkiä tälle vanhan-aikuiselle mitan käyttämiselle antaa tämä suo-

mennos joka sivulla; semmoiseksi panemme tähän neljännen laulun alun:

Kaukaisen Kaman maille
Ison elon iloista
Oli pakoon paennut
Yks leski ruhtinainen,
Ja virran rannikolle,
Sen niini-puiden suojaan
Asettanut asunnon.
Tytärtä nuorta kolme
Oli hänen ilonsa.

Mitanko tähden vaiko huolimattomuudesta lienee suomentaja käyttänyt seuraavan-laisia vääriä sanoja ja sanan-muotoja; viidentoistavuotinen (pitäisi olla: *viisi-toista-vuotinen)*, kohtaisisin *(kohtaisin)*, päästyen *(päästen)*, jakala-puu *(jalava-puu)*, vanhukas *(vanhus)*, vuot *(vuodet)*, käin *(käsin)*, tyynehen veden ylitse *(tyynen* v. y.), tuuheen laaksoon *(tuuhean* l.), sokeen lumoukseen *(sokeaan* l.), leivänsä, vavansa, pojansa, puvunsa, tytönsä, hyläsit *(hylkäsit, hyljäsit)*, tapoille *(tavoille)*, kaipaisi *(kaipasi)*, lupaisi *(lupasi)*, juonnut, nainnut, käynnyt, suonnut, arveskeli *(arveli)*, sen virkattua hän viskaksen virkkaan hevon selkähän (sen *virkettua* hän *viskaaksen virkun* h. s.), j. n. e. Edellensä on suomennoksessa lause-virheitä semmoisia kuin: miksi noin sua koreeksi sait; vanhan kättä karkeata vei vasten huulensa; kalvossaan kuvansa katseli; kohta kahdet haukat lenti; nimitä hinnan; ei tiedä sen; elo ken *(kenen)*, ken tahtoa *(kenen* t.), ken rakastan *(kenen, ketä* r.); on rahvas puonnut polvilleen; ja kyynel vielä kaatui kasvoillensa; hän kuulla käskyä on tottunut; salihin nousi Dmitri (salihin *astui* Dm.); Pultavan tanner tuikki verestä, j. n. e.

Nämä ja tämmöiset viat ovat kuitenkin pian poistetut, ja niiden tässä luettelemisesta, jonka Tutkija-kunta tekee osoittaakseen tälle ja muille laulun-suomentajille minkä-laisia poikkeamisia tavallisesta kielestä runollinen vapauskaan *ei* saa tehdä, elköön ku-

kaan päättäkö tämän käännöksen olevan semmoisia täynnä. Vastoin päin on sen kieli yleisesti sujuvaa, selvää, monin paikoin ihanatakin. Ja muistaen, kuinka paljon ja suuria vaikeuksia kääntäjän tulee voittaa suomentaessansa runollista käännettävää, saapi Tutkija-kunta Seuralle esitellä, että Tohtori W. Kilpisen palkinto kokonaan annettaisiin Nadeschdan suomentajalle, sillä ehdolla kuitenkin, että hän ennen suomennoksensa painattamista korjaisi tässä osotetut ja niiden kaltaiset viat ja vaillinaisuudet.

Lyhykäinen arvostelu suomennoksesta: Rauhan tie, jonka kirjoitti John S. C. Abbot.

Tämä suomennos on lähetetty „Herra W. Kilpisen palkinnosta kilpailemaan", niinkuin sen ensi-sivulla ilmoitetaan. Siinä on sentähden koetettu noudattaa venykkeellistä kirjoitustapaa. Siihen on myös liitetty pieni suljettu kirje, joka sisältää tuntemattoman suomentajan nimen. Osoitussanoina on suomennoksen ensisivulla Salomonin Sananlaskuin 7 luvun 4:s värssy: „Sano visaudelle, sinæ olet minun sisareni: ja kutsu toimi ystäväkses".

Alkukirjaisen tekijä, John S. C. Abbot, on kirkkoherra Worcesterin seurakunnassa, Pohjois-amerikan maakunnassa Massachusetts. Hänen kynästänsä on lähtenyt monta erinäistä kirjaista englannin kielellä, niinkuin esm.: „Lapsuuden koti eli Sydän paraimmassa sivistys-mitassansa"; „Koti eli Jumalanpelko, perekunnan kauniin koristus"; „Äidin koti eli vaimo vaikutus-piirissänsä"; „Pieni luonnon-tutkija kouluille ja perekunnille"; y. m.

Näiden kirjaisten nimistä nähdään niiden tekijän tarkoittavan kirjoituksillansa Jumalisen ja siveydellisen elämän korotusta ja parannusta perekunnissa. Niin hän tekeeki, ja heti huomataan hänen osanneen siveyden oikeaan kehtoon, kun on laskeunut puhelemaan perekunnille ja niiden jäsenille. Niistä on ihmis-elämässä kaikki kohoke ja parannus aljettava.

Abbotista on sanottava, ettei hän ole niitä tavallisia siveyden ja säädyllisyyden saarnaajoita, jotka kuivilla lauseillansa tuottavat lukijalle enemmän ikävyyttä kuin sydämen rakennusta. Abbot on eloisa ja taitava kirjoittaja. Hänen ajatuksensa ovat syvät, hänen mietteensä vakaiset; niillä on jänteenä Englannin terästä. Mutta ne ovat puettuina kauniisin ja viehättäviin kuvauksiin, joissa viipyy yhtä mieluisesti kuin kesällä raittiissa lehdikkometsässä.

Ilma on tuoksuvaa ja tervettä, se ei ole sekoitettuna kivuloisuuden kyynelvedellä. Lauseet ovat aina todistetut opettavilla esikuvilla historiasta ja ihmis-elämästä, joiden vaiheissa tekijä on aivan oppinut ja kokenut. Esitystapa on yleensä selvää ja sujuvaa, niin että se johtaa nopeasti kirjan läpi. Että Abbot on syvästi jumalinen ja kansaansa rakastava mies, se havaitaan hänen kirjoituksistansa, jotka Amerikassa ja Englannissa ovat vaikuttaneet paljon hyvää. Niitä on myös käännetty muille kielille.

Hyvä on siis että John Abbotin kirjaisia saadaan suomeksiki. Kirjallisuutemme on kyllä rikas säädylliskirjoista, mutta ne ovat osittain vanhoja ja osittain valitsematta tehtyjä ja suomennettuja. Myös siveyden ja säädyllisyyden tunto edistyy ja muodostuu aikakausien yleistä henkeä myöten. Vanhemmissa säädylliskirjoissa puhutaan paljo esm. perkeleestä ja helvetistä. Näistä on tosin niin toinen kuin toinenki, muistossa pidettävä; mutta näyttää siltä kuin ne joutuisivat enemmän ja enemmän unohdukseen kirjallisuuden tuotteissa, sillä nyky-ajan paraimmat säädylliskirjoittajat heittävät tavallisesti sekä perkeleen että hänen tulisen pesänsä takapajulle. Niin tekee John Abbotki, ja luultavasti on hänen kirjoituksensa sentähden monen mielestä Suomessa huonot. Mutta muistettakoon se, ettei perkele eikä hänen joukkonsa ole koskaan hyvää matkaansaattanut, josta syystä on paras antaa heille aikakyydin ihmis-elämästä ja kirjallisuudesta.

Abbot-nimisen kirjoittajan teoista löytyy kirjallisuudessamme ennistänsä ainoasti yksi suomennos. Se on „Lasten tie Siveyteen ja autuuteen“, painettu Helsingissä 1852. Tämä „Lasten tie“ on niitä tusinasuomennoksia, joita saman kääntäjän kynästä on useita viime- ja tällä vuosikymmenellä julkisuuteen päässyt. Sen tekijä on Jaakoppi Abbot, joka siis ei ole tässä puhuttu Abbot.

„Rauhan tien“ sisätö on jaettu viiteen lukuun, joissa selvitetään seuraavia aineita: 1) Huvitus ei ole onnellisuus; 2) Tapain puhdistuksesta; 3) Perekunta; 4) Kirkko; 5) Lähimäisemme.

Mitä Abbotin kirjoituksista on yleensä sanottu, se sopii suureksi osaksi „Rauhan tiehenki“. Tämä kirjainen ei ole kuitenkaan niin hyvä kuin esm. „Äidin koti eli vaimo vaikutuspiirissänsä“ joka ennen kaikkea ansaitsisi suomentaa. Mutta se pitäisi tehtämän alkukielestä, eikä muusta käännöksestä, niinkuin „Rau-

han tien" suomennos on tehty, joka alentaa paljon sen arvoa. Mutta muutenki täytyy sanoa, sen onnistuneen enemmän huonosti kuin hyvästi. Lauseissa on seurattu niin suoraan ruotsinkieltä, että käännös on sen kautta kehno ja kankea.

Muutamia esimerkkejä suomennoksen ruotsalaisuudesta: „Minä istun kamarini klasilla, nauttien sitæ palsamillista ilmâ yhtenæ ihanaisena Sunnuntai âmuna keskellæ kesækûta, ej yhtæ æntæ sortanu sitæ pyhæ rauhallisûtta, ainoasti yhden Jumalisen virran laulanto kûlu" j. n. e.; „Minæ lainasin korvani sinne" — — —; „Ett sinæ ole tytyvä nyky aian olennossas"; „Edes auttamus ihmisen onnellisûtên on se sûri pæmâli, kuin" — —; „Palavilla sûmuiskuilla peittæ sen kuolevan lapsen posket"; „On voimatoin ettæ" — —; „Sâtto ajattelemân sielunsa pelastuksen pælle"; „Tæmæn huvituksen kanssa on myøskin edesvastaus kînnitetty"; „Lakien peræn elossa — — — sekoittâ itsenssæ sotajoukkoin melskêssæ".

Tämmöisiä virheitä on suomennos täynnä. Myöski kirjoitustapa on epätasainen ja virheellinen. Pääte *nsa* on yleensä kirjoitettu kahdella s:llä; k ei ole pehmennetty missään, niinkuin esm. „henken", „aurinkon" ja „sänkyn", kuunnella on kirjoitettu „kûdella"; „Ett"=et, ja monta muuta virhettä, joita ei tässä käy luetteleminen. Venykkeitä ei ole joka paikassa käytetty.

Suomentaja on kuitenki työstänsä ansaitseva kiitoksen, sen puolesta, että on tahtonut kartuttaa kirjallisuuttamme Abbotin kirjoituksilla. Parantamalla voi käännöksestä tulla hyvä, ja silloin saattaa se palkita teko- ja painokustannukset, ynnä myös tuottaa suomalaiselle lukijalle opetusta ja huvitusta".

Rietr. Polén.

Tätä arvostelua myöten omistettiin kilpapalkinto 109 rupl. hop. *Nadeschdan* suomentajalle, joka löyttiin olevan konsistorion notarius Kaarle Kiljander; jonka vuoksi se ynnä palkitun käsikirjoituksen kanssa hänelle oli lähetettävä.

Rahaston hoitajan kuukauskertoma: *Utgift:* återstoden af arvodet för ritning af Kuopio läns karta 25 rub., ett halft års hyra för arkivrummet 22—50, summa 47—50; behållning den 7 december: 97—55.

Edellisessä kokouksessa julkaistun esittelyn mukaan valittiin herra Pehr Christian Asbjörnsen Kristianiassa Seuran kirjanvaihtojäseneksi.

Helmekuun 1 päiv. 1860.

Ilmoitettiin seuraavat lahjat: assessori *Rabbelta:* Suomi 1842, 5 kapp., Suomi 1843, 10 kapp.; lauluopettaja *Wächteriltä:* Samling af valda sångstycken utgifven af H. Wächter, häft. 1, 2, Leipzig, Hfors 1858, 59; Suom. kirj. seuran kirjapaino-kunnalta: Mansikoita ja mustikoita I, Hels. 1859; konsuli *Böninghilta:* Peter von Havens Reise in Russland, übersetzt, Coppenhagen; Suom. lääkäri-seuralta: Finska läkaresällsk. handlingar 7:e B. 4:e häfte, Hfors 1859; valtaneuvos *Schiefneriltä:* Beiträge zur Kenntniss der tungusischen Mundarten von A. Schiefner, Petersburg 1859; Suomen tiedese.ralta: Finlands foglar beskrifna af M. von Wright, Hfors 1859; lukkari *Snellmanilta:* En i norden ursprungen blodzkiälla, predikan af Dan. Hagert, Åbo 1708; apulainen *Murmanilta:* Antero Vainion runo v. 1788, msc.; talonpoika *Jaako Nikkolalta* Ilmolassa: vanhanaikainen kivi-ase; *Matti Taipalelta* Saarijärvessä: kokous lauluja ja satuja, joka tutkiakunnalle lähetettiin; ylioppilas *Paloselta:* matkamuistelmia Satakunnasta kesällä v. 1859, jotka annettiin tutkiakunnalle arvosteltaviksi; tohtori *Schildtiltä:* iso tukku erittäin painettua näytettä venytysmerkkein käytännästä, hinnatta jaettavaksi.

Suomalaisten näytelmä-kirjoitusten palkintokilpaan oli määrättyyn aikaan lähetetty seuraavat näytelmälliset kilpakirjoitukset: 1. *Ensimäinen rakkaus* Ranskasta mukailema, 2. *Liukaskielinen*, mukailema myöskin, 3, *Kullervo*, alkuperäinen murhenäytelmä 5:sä näytöksessä; jotka tutkiakunnan arvostelun alle lykättiin.

Ilmoitettiin määrättynä aikana tulleen 4 katokasvuin estämistä osottavaa kilpakirjoitusta, joista 3 Suomen ja 1 Ruotsin kielellä; nämät kirjoitukset lykättiin tutkittavaksi sitä varten asetetulle toimituskunnalle, jonka jäsenet olivat kanslianeuvos Rein, assessori Rabbe, apteekari Carger ja lisensiaatti Tikkanen.

Esimies luki Seuran eteen kenraal-kupernööri kreivi Bergin kirjeellinen kysellys Porthanin muistopatsaan perustuskaavasta ja

paikasta, johon tätä nykyä ei vielä muuta vastata voitu, kun että paikka vielä oli määrämätöin ja että muistopatsaan piirustus vasta jonkun kuukauden perästä oli odotettavana kuvastaja Sjöstrandilta.

Rahaston hoitajan kuukauskertoma: *Inkomst:* gåfva af protokollssekreteraren J. Leopold 100 rub., kejserligt understöd för skrifters utgifvande 300 rub., försåldt boklager genom C. J. Moberg 10 rub., ledamotsafgifter af magister G. M. Cederhvarf, tullförvaltaren G. Öller, handlanden G. Lithén, handlanden A. Donner, magister F. V. Rothsten 30 rub., summa 440 rub,; *utgift:* Schildtska priset utbetaldt åt K. Kiljander 109 rub., författarearvode för 2 artiklar i Suomi 48—13, tryckpapper till Kasvioppi 68—16, postporto 26 kop., prenumeration å Finska tidningar 11—19, summa: 236—74; behållning den 1 febr. 300—81. För Porthanska minnesvården influtna medel: 171—80.

Rahaston hoitajan esityksestä päätettiin julkaistaa kuukautisia tilintekoja Porthanin muistopatsaan rahaston karttumisesta.

Maaliskuun 7 päiv. 1860.

Ilmoitettiin seuraavat lahjat: assessori *Rabbelta:* Oulun viikko sanomia 1840, 1852—54 ja Suometar 1853; Suomen lääkäriseuralta: Finska läkaresällsk. handlingar 7:e Band, 5 häft., Hfors 1860; vara tuomari *Holm:* Föreläsningar i nordiska historien af F. M. Franzén 1809—10 msc.; nimettömältä: 1. Antiqvarisk tidskrift udgivet af det K. Nordiske Oldskrift-selskab 1852—54, 2. Antiquités de l'orient par Rafn, Köpenhamn 1856; insienöri *Soldanilta:* Colton and Fitchs School Geography, Newyork 1857, 58; valtioneuvos *Schiefnerilta:* Über ein Indisches Krähen-Orakel, Petersburg 1859; lehtori *Ranckenilta:* 1. Folksången hos de Romaniska och Germaniska nationerna af O. Rancken, Kuopio 1859, 2. Anteckningar ur Gamlakarleby dombok för 1718—38, msc.; provasti *Palanderilta:* Pauli Egardi närvarande tijdz spegel, öfversatt af N. Vendalius, Riga 1627, ja 2 hopia rahaa; kirkkoherra *Eriksonilta:* 6 rahaa ja 1 pronssi-liistake, evestluutnantti *Törneltä:* 1 hopia rahaa.

Provessori Akianderin kautta ilmoitutti tutkiakunta seuraavia kolme mietintää:

„Tutkiakunnan lause prohvessori Z. Topeliuksen „Luonnonkirjan“ suomalaisesta käännöksestä.

Kirjallisuuden seura on jo monta vuotta tätä ennen ottanut toimittaaksensa suomalaisen käännöksen prohvessori Z. Topeliuksen ruotsin kielisestä kirjasta Naturens bok, (Luonnon-kirja). Tämän käännöksen on vara-kirkkoherra Johan Bäckvall Seuran anomuksesta nyt tehnyt valmiiksi, Sen sisällepidosta ja hyödyllisyydestä vasta-alkavaiselle nuorisolle ei siis tutkiakunnalla tällä haavaa ole mitään mainittavana, koska Kirjallisuuden Seura on jo ennen tutkinut kirjan ja päättänyt sen suomennettavaksi. Vara-kirkkoherra Bäckvall on monin keinoin osottanut olevansa mahtavimpiä miehiä suomen kieltä kirjallisissa teoissa käyttämään. Tutkiakunta näkee tämänki kirjan käännöksen varsin hyvästi sujuneen, niin ettei se kielen suhteen tarvitse parantelemista. Ettei kuitenkaan sellaiseen kirjaan, joka on aivottu lasten luettavaksi sattuisi pistäymään erhetyttäviä paino-virheitä, olisi sangen tarpeellinen ottaa miehen, joka kirjaa painettaissa tarkoin käsin korjailisi paino-virheet.

Kertomus yli-oppilaisen L. A. Palosen Kirjallisuuden Seuralle lahjoittamista arvoituksista, loihtorunoista y. m.

Yli-oppilainen L. A. Palonen on viimeiskesänä Satakunnassa matkustellen kerännyt Suomalaisia arvoituksia, loihtorunoja eli sanoja ja erinäisiä puheenparsia kansan keskellä ja nämät lahjoittanut Kirjallisuuden Seuralle. Matkakertomuksessansa hän lausuu vaeltaneensa Nakkilasta Kullan kappeliin, sieltä Lassilaan, Pomarkuun, Siikaisiin ja Honkajoelle, josta kääntyi Kankaanpään läpitse Laviaan ja Mouhijärven toiseen kappeliin Suodenniemelle ja sieltä Kiukaan, Köyliön ja Säkylän läpitse takasin Nakkilaan. Kansan elämästä näillä seuduin hän mainitsee, että Kulan kappelilaiset ovat tavoiltansa raakoja ja turmeltuja ihmisiä, johon arvaa syyn olevan etsittävän siellä löytyvän rautaruukin vaikutuksista. Lassilassa ja Pomarkussa sanoivat asujamet olevansa Savosta tulleita, jonka muutamain paikkainki nimet, niinkuin Savo, Iso- ja Vähä-Savo todistavat. Siikaisten kappeli näyttää järvinensä, saarinensa ja nieminensä sangen iloisalta, ja sen asujamet, jotka luulevat esi-isäinsä sinne siirtäneen Siikajoelta ja Salosta, tahtovat liiaksi „herrotella“, joka tapa talonpoikaisessa kansassa ei tahdo hyvin menestyä. Saman hän havaitsi Laviassa, jossa vaimo-ihmisten ylöl-

linen koreus ja prameus vaate-puvussa myöski pisti matkustajan silmiin. Tämän kappelin-asujamet kertoivat esi-isäinsä sinne tulleen Ruovedeltä, mutta muissa seurakunnissa ei enään löytynyt mitään muistoa esivanhempain entisistä ajoista ja elämästä. Mutta jos Siikaisten ja Lavian kappelissa vallitsee liikanainen koreus ja herrotteleminen, niin näki matkustaja toisissa paikoin toisenlaistaki elämää. Lavialta pohjaiseen päin vetelevät ämmät piipun nysästä oikeita „rusthollarin kintaita“ ja Säkylässä on kansan elämä ja olo varsin ruokotonta.

Mitä Palonen matkoillansa kansan keskellä sai kerätyksi osoittaa, ettei niillä seuduilla enään ole vanhoja runoja eikä lauluja kansan muistossa. Sillä ne loihtorunot tahi sanat, jotka hän siellä sai kokoon, ovat hyvin lyhykäisiä runon jäännöksiä. Sitä vastaan näkyy kansa sieltä teroittavan neroansa sukkelilla arvoituksilla, joita Palonen on kerännyt 247 kappaletta. Joitakuita puheen parsia on hän niiltä paikoin myös pannut paperille ja sanain sioitelmaa (deklination) kansan kielessä.

Kertomus M. Taipaleen Kirjallisuuden Seuralle lahjoittamista satu- ja tarinakokouksista ja laulu- ja runokokeista.

Talonpoika Saarijärvellä M. Taipale on lahjoittanut Kirjallisuuden Seuralle kaksi vihkoa, satuja ja tarinoita yhden, ja lauluja ja runokokeita toisen, jotka hän on kansalaisiltansa niillä seuduilla tavannut ja paperille laskenut. Kirjeessänsä hän mainitsee laulannon ja kaunokirjallisuuden tuotteet ja saannon olevan niillä paikoin maatamme joksiki huonon puolisella pohjalla, ja nyky-ajan kansalta melkein katoamassa, koska se luulo on päässyt valtaan, että satuin ja tarinain puhuminen ja runoin laulaminen ja taitaminen on häpeällistä, ja niiden kerääjät, jotka silloin tällöin ovat siellä kävelleet, ei ole niiden arvollisuudesta ja hyödystä mitään hiiskuneet kansalle. Taipaleen lähettämiä satuja ja tarinoita on 13, kaikki Saarijärveltä kerätyt ja yksi niistä, nimittäin „*taivaan vuohen synty*“ on erilainen kuin E. Salmelaisen toimittamissa „Suomen kansan saduissa ja tarinoissa“, ja toinen on melkein yhteen tapaan kuin satu „Antti Puuhaarasta“ mainitussa kirjassa, mutta kaikki muut näkyvät olevan sellaisia, joita ei vielä ole painosta ulosannettu. Toinen vihko sisältää runo- ja laulu-kyhäyksiä sekä kansalta kuultuja että yksityisiltä saatuja, ja niiden seassa

löytyy monta M. Taipaleen omatekoista, toisia on hän kerännyt Multialta R. Lindbergin sepittämiä ja minkä mistäki saanut kokoon. Arvoltansa ovat sadut ja tarinat parempia kuin runot ja laulut, ehk'ei nämätkään sentähden kaikki ole niin vähäpätösiä, ettei ne vetäisi vertaa monille muille kansan suussa kuuluville lauluille. Paitsi mainituita satuja ja lauluja on M. Taipale lähettänyt luettelon sukunimistä Saarijärvellä ja sen sivussa pannut paperille mietteensä suomalaisten sukunimien arvosta. Tämän luettelon ja mietinnön saisi painattaa Seuran toimitettavassa Suomen nimisessä aikakautisesssa kirjassa, näytteeksi, miten selvästi koulun käymätön ja itseksensä oppinut talonpoika kirjallisesti käyttää äitinsä kieltän".

Näiden mietintäin mukaan nähtiin hyväksi ilman jäsenmaksuta liittää ylioppilas Palosta Seuran jäsenten lukuun, sekä Matti Taipalelle lahjaksi lähettää muutamia Seuran kustantamia kirjoja.

Päätettiin äskenmainittu suomennoksesta „*Luonnon-kirja*" Seuran kustannuksella painettavaksi 2000 kappalen painos, ja sitten niottuna ja leikattuna päästettäväksi kirjakauppaan; korjaus uskottiin tohtori Coranterille, joka sen suosiollisesti otti vaivaksensa, ja yhdelle tutkiakuntaiselle.

Dosentti Ahlqvist esitteli kirjallisesti seuraavaa:

„Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjoittelevaksi jäseneksi saan minä ehdotella rohvessorin Jenan yli-opistossa tohtori *August Schleicher'in*. Paitse kelvollista Litthauin kielen kieli-oppiansa on tämä tiede-niekka kirjoittanut useampia töitä yleisessäkin kieliopissa; niistä mainittakoon, niinkuin Seuran askareita lähimmin koskeva, kirja: *Die Sprachen Europas*, jossa hän on antanut sian Suomi-heimoisillenkin kielille ja näyttää hankkineensa selvät ja luotettavat tiedot meidänkin kielen luonteesta. Ei liene siis liikaa että Seura kunnioittaa häntä ja itseänsä kutsumalla hänen kirjoittelevaksi jäseneksensä".

Rahaston hoitajan kuukauskertoma: *Inkomst:* försåldt boklager genom P. Aschan 55 rub., J. G. Damström 5 rub., C. G. Clouberg 56—80, O. Palander 2—64, A. Falck 2 rub., M. Silvén 1 rub., ledamotsafgifter af studeranden F. F. Neovius och bergmästaren A. F. Thoreld 12 rub., summa 134—44; *Utgift:* redaktionsarvode för en uppsats 5 rub., postporto m. m. 1—12,

paffaskar för antiqviteter 2 rub., summa 8—12; behållning den 7 mars: 427—13. För Porthanska monumentet influtna: 274—75.

Maaliskuun 16 päiv. 1860.

Esimies alkoi kokouksen puheella, joka on painettu Suomettaressa; Seuran sihtieri, rahaston hoitaja, ja kirjavartia lukivat vuosikertomukset, jotka ovat painetut Litteraturblad nimisessä kuukauskirjassa.

Dosentti Ahlqvistin kautta ilmoitutti tutkijakunta tämän lausuman:

„Sitä palkintoa varten, joksi eräs nimittäymätöin Seuran jäsen, „Silmän-kääntäjän" näyteltyä täällä Helsingissä keväällä v. 1858, oli lähettänyt Seuralle sata hopea-ruplaa, jonka hän oli määrännyt annettavaksi paraimmasta suomen-kielisestä näytelmästä, ja johon sama antaja sitten keväällä v. 1859, „Putronius'en näyteltyä, oli lisännyt viisi-kymmentä ruplaa, — tätä palkintoa varten oli määrä-ajan sisään tullut Seuralle kolme näytelmää, nimittäin: 1) *Kullervo*, murhe-näytelmä viidessä näytöksessä, 2) *Ensimäinen Rakkaus* ilveilys yhdessä näytöksessä Scriben mukaan, ja 3) *Liukas-kielinen tahi miten päästään korkialle*, komedia viidessä näytöksessä, mukailtu.

Nämä kilpa-kirjoitukset, Seuran lykkäämät Tutkija-kunnan arvostella, on Tutkija-kunta, tässä toimessa hyvän-tahtoisesti autettuna herra tohtori O. Toppelius'elta, ottanut tarkastuksen alle. Ja mitä ensiksi tulee teokseen N:o 1 eli *Kullervon* murhe-näytelmään, niin on se, niinkuin jokainen osoittamattakin voi arvata, näytelmällinen esitys sitä merkillistä ainetta, jonka runotar Kalevalan runoissa 31—36 on kertomalla tuottanut, ja seuraakin pää-juonessansa sangen tarkoin runon kertomusta. Tämä aine ei tosin ole täydellisesti murhe-näytelmällinen, koska siinä ei ole sitä loukkausta kahden siveydellisen voiman välillä, joka musertaa näiden keskeen joutuneen yksityisen, ja tältä puolen katsoen on tämän näytelmän tekijä antanut teoksellensa liian lavean nimen kutsuessaan sitä „murhe-näytelmäksi". Vaan Kullervo-kertomus on kertomus kova-onnisen miehen äärettömästä onnettomuudesta, kertomus, jossa isien paha-teot, s. o. pohjatoin viha veljesten välillä, jo toisessa polvessa tulevat ankarasti

kostetuiksi lapsille, ja näin ei tämä kertomus koskaan ole liikuttamatta, viehättämättä ja vapisuttamatta sitä, joka sen kanssa tutustuu. Tutkija-kunta on havainnut, että kysymyksessä olevan näytelmän tekijä ei ole kaikin paikoin voinut täydellisesti hallita ainettansa näytelmä-runon muodossa. Koko ensimäinen näytös, kuvaeleva Kullervon lapsuutta ja niitä onnettomia melskeitä, jotka tapahtuivat veljesten Untamon ja Kalervon välillä ja joiden lopullinen päätös on Kullervon onnetoin loppu, tapahtuu kaksi-kymmentä vuotta ennen näytelmän pää-juonen alkua, ja loukkaa näin muodoin jotenkin tuntuvasti näytelmällistä yhteyttä. Viides näytös, yleisesti heikoin kaikista, sisältää liiaksi syrjäisiä välikertomuksia; samassa viidennessä näytöksessä on tekijä kokonansa pois-jättänyt sen ihanan kanssa-puheen miekkansa kanssa, jonka Kullervo Kalevalassa pitää juuri vähäistä ennen itse-murhaansa. Muuten vivahtaa tekijän Kullervo monin paikoin kristilliseen sankariin ja osoittaa liioin määrin pillojensa katumusta ja liikutuksia oman-tunnon vaivasta. Edellensä on tekijä useammassa seikassa loukannut sitä, mitä näytelmällisessä kielessä kutsutaan laveammalla merkityksellä „puvuksi“ eli että teoksessa ajatukset, puheet ja teot eivät aina ole kuvaillun ajan mukaiset. Niin esim. matkustetaan siinä rattailla, niin puhuttelevat sen henget toinen toisiansa koriste-nimityksellä „te“, ja niin löytyy kielessä myöhemmin lainattuja sanoja, jotka Wäinämöisen aikuisten suussa epäilemättä loukkaavat. Yleisestikin on kieli joka-päiväistä ja alhaista ja puuttuu kokonansa sitä jaloutta ja ylevyyttä, jota tämmöisissä teoksissa kutsutaan „kothornoksi“. Parissa kolmessa paikassa sattuvat värsyt ovat aivan kehnot ja ansaitsevat vähimmin tulla puhutuiksi Wäinämöiseltä ja Lemminkäiseltä, jonka tähden Tutkija-kunta soisikin tekijän olevan erillänsä värsyjen tuottamisesta siksi, että näyttää paremmin harjautuneensa kielen käyttämiseen runollisessa puvussa.

Tämä onkin kaikki, minkä Tutkija-kunta on Kullervo-näytelmässä havainnut heikkoa ja muistutuksen alaista. Yleisesti ja niitä vikoja paitse, jotka edellä ovat luetellut ja jotka tekijä vähällä korjaamisella voipi poistaa, on tämä teos erin-omainen sattuma Suomen kielen ja kirjallisuuden alalla. Näissä vallitseva esikuvain puute, kielemme kömpelyys ja tottumattomuus näytelmälli-

seen esitykseen todistavat tekijän rohkeutta, joka ei ole katsonut vaikeutten ja esteiden paljouteen, vaan uskaljaasti heittäynyt halunsa siiville korottaakseen isän-maallista kieltä ja kirjallisuutta. Toisekseen se seikka, että tekijä on valinnut Kullervo-kertomuksen näytelmäksi muodostaaksensa, tämän aineen, joka epäilemättä on suomalaisen hengen jaloin ja ihanin tuote, ja se taito, jolla hän sen yleisesti on tehnyt, antavat Tutkija-kunnalle syyn luulla, että tällä tekijällä on toivollinen tulevaisuus Suomen kirjallisuudessa. Enemmän siis kehoittaaksensa häntä astumaan edellensä sitä tietä, jolla hänen ensimäiset askeleensa osoittavat näin kauniin alun, kuin palkitaksensa jo nyt saatuja voittoja, on Tutkija-kunta, tarkastettuansa ne kaksi toista näytelmää, jotka tässä ynnä ovat lähetetyt kilpailemaan, päättänyt Seuralle ehdotella, että edellämainittu palkinto kokonansa annettaisiin Kullervon tekijälle.

Mitä niihin kahteen toiseen kilpailemaan lähetettyihin kappaleihin tulee, niin säälittää se Tutkija-kuntaa, että varojen olemattomuudesta ei niitäkin voinut esitellä Seuran palkittaviksi. Aineensa ja näytelmällisen muotonsa vuoksi ovat ne niin onnellisesti valitut, kielensä puolesta niin taitavasti käännetyt, että semmoisten kappaleiden jättäminen painattamatta olisi rikkaammallenkin kirjallisuudelle kuin suomalaiselle vahingoksi. Tutkija-kunta on siis miettinyt keinoja estääksensä tätä vahinkoa tapahtumasta ja saa nyt ehdotella Seuralle, että Seura erinäisenä osana toimituksiansa nimellä *Suomalaista Näytelmä-kirjallisuutta* painattaisi kustannuksellansa nämä kaksi komediaa. Siihen olisi Seuran ensin hankittava lupa niiden tekijöiltä, jotka kuulutuksella sanoma-lehdissä pitäisi kehoitettaa ilmoittaumaan. Myös on Tutkija-kunta katsonut hyväksi ehdotella, että näiden kappalten tekijöille maksettaisiin Seuran kassasta vähän runsaampi tekijäis-palkka kuin tavallisesti, esim. 10 hopea-ruplaa paino-arkilta".

Tämän mietinnön mukaan päätettiin 150 rupl. palkinto annettavaksi *Kullervon* kirjoittajalle, joka nimilipun auvastua nähtiin olevan ylioppilas *Alexis Stenvall.* Aleksis Kivi

Katokasvuin estämistä osottavia kilpakirjoituksia varten asetettu toimikunta ilmoitutti kanslianeuvos Reinin kautta tämän lausuman:

„Täflingsskrifter till besvarande af frågan om missvexters orsak etc.

N:o 1. På Svenska, med motto „Visligt lefva och göra godt“ etc.

Orsaker: Frosten, en följd af den befinteliga stora vattendränkta jordvidden, till hvars uttorkande de hitintills vidtagna åtgärderne icke varit tillräckeliga; utan borde till ändamålets vinnande företaget bedrifvas med krono och samtel. Flds invånares förenade krafter; gemensam fond, bildad gen. årlig åtagen uppoffring ell. skatt; hvarje arbetsför person som njuter fattigunderstöd borde i arbetet deltaga. 2) „Jordens ofullständiga och efterlåtna bebrukning“, som ytterligare hindras genom hållskjutsen, hvilken om den fullgjordes gen. entreprenörer skulle åtminstone bespara jordägarene i Fld 500,000 arbetsdagar. — Bättre förvaltning af sockneмagasinerne, hvilkas direktioner borde få köpa och sälja spanmål efter bestämda priser, på det de behöfvande icke måtte falla i snikna köpares händer. 1 ark Fol. Uttömmer icke ämnet.

N:o 2. *Katovuosien lievittämisestä Suomessa* af J. P. Sahlgren eli Jokelainen Talonpoika. — Nattfrosters förekommande: dikning å åker, samt åkern omgifvande kärr; kärrodling och bränning och huru dervid bör förhållas; bör verkställas i stort. Bristande höbol. Tillstyrker circulations och växelbruk (vuoroviljelys), samt lemnar en kalkyl visande afkastningen efter tvåskiftesbruk och efter 8 skiften, hvaraf synes att medan tvåskiftet i goda år lemnar en afkastning till ett värde af 347 rub. 40 kop. och i missväxt 203 rub. 57 kop., lemnar samma area i växelbruk begagnad i goda år 445 rub. 40 kop. och i missväxt 313 rub. 5 kop., samt framställer nogare huru vid växelbruk bör förfaras, och statuerar som axiom att endast genom växelbruk höafkastning kan bringas till nödigt förhållande motsvarande spanmålsproduktionens behof. 2 ark 4:o. Icke heller uttömmande sitt ämne.

N:o 3. *Mietteitä katovuosista Suomessa.* Anon. Motto: „Arka tuota peljätköhön, elkäköt jalot urohot“ etc. — Dat. Kuopio Jan. 1860. 136 pp. 4:o. Begynner med ett företal der de mångfaldiga orsakerne för missväxt vidröras och missväxters aftagande sägas stå i omvändt förhållande till jordbrukets förbättring. Den derpå följ. inledningen framställer frågan huruvida någon allmän lag för missväxters periodiska inträffande kunde låta

bestämma sig, och stadnar vid en åsigt att genom under längre tid fortsatta nogranna klimatologiska och meteorologiska observationer för hvarje ort en sådan åtminstone approximatift säker icke borde vara omöjlig, ehuru de hitintills vunna erfarenhetsrön och derpå grundade theorier icke hålla streck. Arbetet sönderfaller i 4 afdelningar: a) om missväxters orsaker och medel att dem afvärja medan säden växer; b) D:o medan den skördas och insamlas; c) D:o medan den uppbevaras och magasineras; d) tankar om andra särskilda åtgärder till lättande af missväxters följder. Den första afdelningen om missväxters orsaker och förekommande under växten indelas i 8 kapitel 1) för mycken väta; 2) torka; 3) frost; 4) hagel, blåst och stormar; 5) skadliga insekter; 6) otjenlig såningstid; 7) snöfall på ofrusen mark; 8) glansis och käla. Uti ett slutord assumeras den föregångna framställningen. Hufvudorsaker till missväxt: förmycken väta och dåligt jordbruk; väta framkallar köld och andra skador för växterna; dåligt jordbruk är orsak så väl till torka och väta samt att klimatets ogenhet lättare får öfverhand. Allt kan icke på engång förändras af brist på medel. Mycket kunde dock lyckas, derest vi ägde lika mycken *företagsamhet* som uthållighet „kuin vaan olis meillä yrittäväisyyttä siinä määrässä kuin on kestäväisyyttä". Önskar vidare mera samfundsanda och enighet på det med förenade krafter måtte kunna företagas, hvartill den enskiltes förmåga är otillräckelig, hvaremot styrelsens omedelbara deltagande afstyrkes, på det folket icke må lära sig att med händerne i kors vänta allt af densamma „ettei kansa oppisi ristissä käsin odottamaan kaikkia vaan hallitukselta". — Föreslås assuransföreningar mot hagelskador, magasiner för missväxtår och fri spanmålshandel, samt arbetsställen under missväxt för behöfvande, hvartill regeringen skulle förskjuta kommunerne medel. — Arbetet vittnar om en tänkande, vårt lands förhållanden noga kännande, men icke heller om andra länder alldeles okunnig författare, lemnar ganska rika bidrag till den uppgifna prisfrågans besvarande, och är med enkelhet, klarhet och redighet författadt. Komitén tror sig derföre hos Sällskapet kunna rekommendera denna skrift till ett pris af 150 rub. med villkor att derest den komme att i tryck utges, några ifrån saken afvikande frågor, såsom förslaget om hagelassurans bolaget,

kunde uteslutas, och deremot ängskulturen och boskapsskötseln, såsom i synnerhet af största vigt uti de nordligare trakterne af vårt land, der stora ängsfält genom vanvård nu afkasta vida mindre än de kunde och borde, med större utförlighet behandlades.

N:o 4. Anon. Med bihang och slutord 25 ark Fol. också på finska. Begynner med åkerdikning; öfvergår till kyttländer; 2) kärrodling, hvilken af byalagen gemensamt borde bedrifvas och de som blifvit fällde till böter borde användas till arbete; 3) skogsrödjning: åt solsidan af åkern borde löfskog aflägsnas minst 40 famnar till förekommande af frost; hvaremot åt norr granskog borde bibehållas till afhållande af kalla vindar; 4) om plöjning och gödsling; 5) spillningsberedning; 6) åkerjordens förbättring, lerjordens genom sandblandning, kärrjordens genom lera och sand; 7) om såningstiden; 8) Regeringsunderstöd åt smålägenhets innehafvare till utvidgning af åkervidden: 9) ängsskötsel; 10) boskapsskötsel; 11) skrifter af ekonomiskt innehåll; 12) barnauppfostran, hvaraf förf. tar sig anledning att teckna folkets seder och deras brister i en ganska utförlig episod. Det myckna lösa folket, äfvensom arrendatorers och torpares osäkerhet att få skörda frukten för sina mödor, uppgifvas såsom särskild orsak till bristande bearbetning och deraf uppkommande missväxter. Föreslår en egen kommunaltjenst till vårdande af kommunens angelägenheter men derjemte äfven sedlighet och ekonomi, samt gemensamma arbetsinrättningar för lösdrifvare. Uti tillägget behandlas frågan om folkskolor, hvilka skulle underhållas genom kapellansaflöningarne hvilka borde indragas, samt några andra föreslagna intrader. Då förf. icke hållit sig till prisfrågans besvarande har komitén icke heller till prisbelöning ansett sig kunna anmäla hans arbete".

Tämän mietinnön mukaan päätettiin 150 rupl. palkinto annettavaksi N:o 3:n (*Mietteitä katovuosista*) kirjoittajalle, joka nimilipun auvastua nähtiin olevan maaviljelysopettaja *Antti Manninen*.

Ylioppilas F. A. Saxbäckin puolesta annettiin sisään hänen mennäkesäiset kokoamat Inkerin maalta; nämät kokoamat,' 11 vihkoa lauluja, 5 vihk. satuja, 1 vihko arvoituksia, sekä matkamuistelmia, lykättiin tutkiokunnan arvostelemiseen.

Ilmoitettiin seuraavat lahjat: evesti *Furuhjelmilta:* 25 rupl.; nimettömältä: 20 rupl.; vara tuomari *Schlyterilta:* 1. Tiburtius, Historia om Finska kriget 1741, Sthm 1817, 2. E. v. Vegesack, Etthundrade år, Sthm 1850; postimestari *Grenqvistilta:* C. Galeni ars medica, Venetiis 1544; lisensiaatti *Polénilta:* Mehiläinen 1859; provessori *Cygnæukselta:* Den 16 mars 1860, Hfors; lisensiaatti *Tikkaselta:* 2 käsikirj. runoa ja 1 kunink. kuulutus, Sthm 1768; ylioppilas *Saxbäckilta:* 10 Venäl. hop. rahaa, ja 1 kunniaraha 1796.

Rahaston hoitajan kuukauskertoma: *Inkomst:* försåldt boklager genom Frenckellska bokh. i Tammerfors 17—76, A. V. Grönholm 8—38, A. V. Edgren 1—17, C. R. Lilius 30 kop., Frenckell et Sons bokh. i Helsingfors 77—25, Wasenius et C:o 20—65, Sederholm et C:o 60—37, Sällsk. sekreterare 9—60, ledamotsafgifter af kollegan mag. J. G. Geitlin, handlanden U. Lindholm, kronofogden J. Viander 18, upplupna intressen 15—41, summa 228—89; *Utgift:* sednare hälften af sekreterare-arvodet 75 rub., d:o af vaktmästare-arvodet 10 rub., summa 85 rub.; behållning den 16 mars: 571—3.

Suljetuilla huutolipuilla valittiin: Seuran esimieheksi: provessori *E. Lönnrot*, vara esimieheksi: assessori *F. J. Rabbe*, sihtieriksi: kirjaston amanuensi *S. G. Elmgren*, rahaston hoitajaksi: lehtori *C. Collan*, kirjavartiaksi; maisteri *R. A. Renvall*; tutkiakunnan jäseniksi: provessori *M. Akiander*, lehtori *K. G. Borg*, lisensiaatti *P. Tikkanen*, dosentti *A. Ahlqvist*, kielenkääntäjä lisensiaatti *F. Polén:* revisoriksi: assessori *Rabbe* ja revisori *A. Rothman*.

SUOMI,

Tidskrift i fosterländska ämnen.

1860.

Tjugonde årgången.

Utgifven
på
Finska Litteratur-Sällskapets förlag.

Helsingfors,
Finska Litteratur-Sällskapets tryckeri,
1862.

Imprimatur: *L. Heimbürger.*

Innehåll:

Rättelse:

Sid. 206, rad. 7, *står:* norra, *läs:* södra.

Om de fordna Birkarlarne

af

Johan Adolf Lindström.

Åsigterna hafva hos historieforskare varit mycket delade rörande den omständighet: till hvilken nation de uti äldre tider ryktbara Birkarlarne hörde, hvilka bildade den stora handelsföreningen, hvilken kan benämnas Birkarla-kompaniet, och som uti den historiska tiden hade sin hufvudstation uti Piteå, Luleå och Torneå. Uti medlet af 17:de århundr. bodde i Westerbotten tvenne män Niurenius och Plantinus, hvilka, stödjande sig på Lapska traditioner, påstå, att Birkarlarne kommit ifrån Birkala socken i Tavastland samt att de således voro rena Tavastlänningar. Buræus, som äfven lefde på samma tid i Westerbotten, säger deremot, att Birkarlarne endast bodde i Birkala. Stödjande sig på dessa uppgifter antaga Porthan och Franzén, att impulsen till Birkarla-företaget väl utgick från Svensk källa, men taga dock för afgjordt, att de Svenska elementerna snart assimilerade sig med de Finska. Yrjö Koskinen (Georg Forssman) synes hafva gått längst uti påståendet om Birkarlarnes ursprung ifrån Finland, ty han vill bevisa, att tillockmed sjelfva Birkarla-namnet är bildadt ifrån lokal-namnet Birkala. Franzén och Porthan medgifva deremot, att namnet Birkarlar är Svenskt. Det är redan inemot tre år sedan, då den delen af tidskriften Suomi kom ut, hvarest Koskinen framlagt sin åsigt rörande de fordna Birkarlarne, ty den är tryckt år 1857. Han har vid belysandet af denna

fråga sökt begagna alla för honom tillgängliga källor, och, sanningen att säga, är hans afhandling i allmänhet sagdt förträfflig, hvad Birkarla-handeln angår, men den sak har alltid förefallit mig besynnerlig, att Birkarlarne skulle varit rena Finnar eller egentligen sagdt Tavaster hemma ifrån Birkala socken. I Suomi såg jag visserligen, hvarifrån dessa uppgifter voro hemtade, men kunde ej med bästa vilja motsäga dem, emedan jag ej egde källan till nämnde uppgifter. Först uti December 1859 var jag lycklig nog att erhålla Schefferi Lapponia, och då tänkte jag: «bättre sent än aldrig.» Jag skref en kort uppsatts rörande de fordna Birkarlarne i Åbo Tidningar för år 1859 N:o 98 och 100 samt i samma Tidningar för år 1860 N:o 14. Båda dessa uppsattser har Koskinen besvarat uti Åbo Underrättelser för år 1860 N:o 6 och 30. Visserligen hade jag ännu längre kunnat fortsätta tvisten rörande Birkarlarnes nationalitet, men då det hade blifvit allt för inskränkt att på några tidningsspalter visa orimligheten af de författares påståenden, som föregifva dem härstamma ifrån Finland, beslöt jag att nedskrifva mina tankar uti en skild afhandling, och det är denna som jag här framlägger. Under fortsättningen af förhandenvarande undersökning skola författares olika åsigter närmare skärskådas, men nu vill jag till en början framlägga min egen öfvertygelse rörande samma sak.

Sillén yttrar sig: «Lapparne voro ända till 12:te århundradet det nordligaste Norrlands enda bebyggare, men då kommo de sedermera så kallade Westerbottningar från Norge först att om sommaren fiska i floderna, och sedan qvarblefvo de med lax och skjälfångst till hufvudnäring».*) Tuneld säger åter: «Stammen af Westerbottningar tros vara ifrån Norge,

*) Svenska Handelns och Näringarnes Historia 2 del. pag. 104.

hvilka i början reste öfver fjällen för att vår- och sommartiden fiska i de stora elfvarne. Efterhand satte sig en och annan qvar öfver vintern. Desse höllo Lapparne, som förut nyttjat fiskelägenheten, ifrån elfvarne och trängde dem efter hand från sjelfva hafsstranden. Att Lappar förut innehaft landet, kan man finna deraf, att namnen på byar, vattudrag, sjöar, berg m. m. äro Lapske. Ibland dess märkligare inbyggare i Kristna tiden voro de så kallade *Birkarlar* (Birkarli), hvilka liksom herrskat öfver Lapparna, och drifvit handel der uppe i orten».*) Tuneld fortfar: «Intill Kon. Magni Ladulås tid hafva Lapparne varit sui Juris, men då lät han förkunna, att de, som kunde bringa dem under välde, skulle för deras Öfvermän anses.» . . . . . . Sådant företogo sig Birkarlarne, som derpå i långliga tider herrskat öfver Lapparna. De bekommo för den orsaken af Kon. Gustaf I tillökning på sina utlagor, och hade då hunnit till det anseende i Norrlanden, att Lapparne ansågo dem för sina herrar; och de ville med möda erkänna sig undergifne Svea Konungens öfvervälde. Dessa Birkarlar hafva, som namnet utmärker, hvilket kommer af *Bjark (Bjærk)* handel, varit köpmän här uppe i landet, hvilka uppköpte allahanda varor af landets afkomster, dem de medförde till rikets södra landskaper, och i stället bragte sådana varor till Westerbotten, som der voro af nöden.» **) Högström yttrar sig: «Birkarlarne, som bodde i Soknarna i Wästerbotn förr än der bygdes Städer, voro mägtige och drefvo stark handel så väl på landsbygden som i Lapmarken, åtogo sig detta (Lapparnes underkufvande), och drefvo jämväl dels med list dels med wold samma sak i verket, så att

*) Geographie öfver Konungariket Sverige. Tredje Bandet pag. 147.

**) Samma verk pag. 242. «Uti Malmö och Landskronas privilegier af år 1360 och 1415 förekommer ordet *Bjærker-öre* såsom benämning på vissa böter af dem som idkade handel.»

de fläste Lappar funno sig föranlåtne att gifva sig under Sveriges Krona. Om desse Birkarlar hafva sina namn af *Bergkarlar* är ovisst, äfven väl om de, efter Schefferi mening, voro komne ifrån Birkala Sokn i Björneborgs Län, emedan det är troligare, att de kallas Birkarlar af det gamla Svenska ordet *Bierka* eller köpslaga, för den handel de drefvo i desse landsorter, samt att både *Birkala* och *Björkö* etc. torde äfven af samma ord fått sina namn o. s. v.» *) Uti Norrige qvarstå de flesta minnen efter Birkarlarne, och denna omständighet bevisar säkrast, att de derifrån kommit till Westerbotten. Ibland dessa minnen må först anföras, att uti äldre tider fanns uti Rygiafylke eller det nuvarande Stavanger Amt, *Bjarkarheims* skeppslag och *Bjarkarheims* socken. **) Birkarlarne voro således här tidigare än i Sverige. Munch yttrar sig: Norrmännernes eller öfverhufvud den nordiska stammens äldsta benämning på handelsplats synes hafva varit *bjarkrey (birkrey, berkrey)* . . . . . Närmast torde det varit brukadt om handelsplatser på öar, hvarest handeln ej så mycket drefs emellan handelsmännerna på den ena och landtboarne på den andra sidan, som emellan de från särskilda kanter sammankomne köpmännen sjelfva . . . . . Sedan synes *Bjarkey*, hvars egentliga betydelse förlorar sig i den aflägsnaste forntid, allaredan gått ur bruk, undantagande i sammansättningen *bjarkeyjarretr* köpstads-rätt. ***) . . . . . Emedlertid torde dock det ursprungliga namnet varit blott *birk* eller *bjark*, utan afseende på läget, och *bjarkey* kan ej hafva varit brukadt om något

---

*) Beskrifning öfver de till Sveriges krona lydande Lappmarker, pag. 236.

**) Historisk-geographisk Beskrivelse over Kongeriget Norge i Middelalderen af Munch pag. 126—127.

***) *Björkörätten* uppstod i 12:te seklet i Norrige. Sillén 2 del. pag. 128.

annat ställe än en verklig ö. Då nu *birk* uti Danmark brukas uti betydelsen af särskildt distrikt, ledes man häraf till den slutsatts, att namnet *birk*, *bjarkey* närmast antyder ett afgränsadt ställe, en afgränsad ö, och detta syftar åter på förhållandet under den oroliga vikinga tiden, då man, för att kunna drifva handel i fred, måste fredlysa det ställe, hvarest sammankomster höllos.» *) De många minnen efter Birkarlarne i Norrige äro följande: Uti Halogaland fauns under medeltiden ett ställe kalladt *Bjarkey*, hufvudstation för Thorer Hund; uti Nordmörafylke *Birkiströnd*; Eynafylke *Bjarka* (jemför finska *Saksa*, ett ofta förekommande lokal namn), *Berknes;* Stjordælafylke *Bjarkeng;* Sygnafylke *Bjarkir;* Hördafylke *Bjarknesey*, *Birkiland;* Egdafylke *Birkiland*, *Birkines*, *Birkanes;* Hadafylke *Bjarka* på tvenne ställen; Raumafylke *Bjarka* på tre ställen, *Bjarknes* på fyra ställen, *Birkiegg*, *Birkikaupangr*, *Birkihlid*, *Birkines;* Oslofylke *Bjarka* på tvenne ställen; Vestfold *Bjarkey*, *Bjarknes*, *Birkiholt;* Grönafylke *Birkivollr;* Borgesyssel *Birkines;* Ranrike *Bjarkey* och *Birki.* **) Munch yttrar sig åter: «Den del af Norrige som rimligtvis först bebyggdes var Halogaland. Här finna vi ön *Bjarkey*, hvars blotta namn vittnar, att den varit en handelsplats i en aflägsen forntid, då Halogaland var den förnämsta och bäst bebodda del af Norrige.» «Handeln på Finnmarken», yttrar sig en författare, «ansågs af Norrska Konungarna så vinstgifvande, att ingen, utan deras särskilda tillstånd, fick köpslaga med Finnarna; och den som detta oaktadt, utan ett sådant tillstånd, dref något slags handel med dem, straffades ovillkorligen med döden. Derföre var äfven förläningen af Finnmarken ett bevis på Konungens synnerliga ynnest och väl-

*) Ofvannämnde verk af Munch pag. 29.

**) Alla dessa lokal-namn äro samlade ifrån Munchs Historisk-geographisk Beskrivelse over Kongeriget Norge i Middelalderen.

vilja, samt skänkte på kort tid sina innehafvare stora rikedomar. Vanligen erlade dessa embetsmän åt Konungen en bestämd qvantitet af de varor Finnmarken alstrade; endast Sigurd Raneson berättas hafva erhållit Finnhandeln med villkor, att hvarje halfår betala Konungen trettio marker Silfver, hvilken summa likväl knapt ansågs utgöra hälften af Finnmarkens verkliga inkomster.» *) Den menskliga egennyttan synes emedlertid hafva trotsat alla förbud, hvad handeln med Finnmarken uti äldre tider beträffar. Den åsigt, att Birkarlarne utgått ifrån Norrige vinner ny styrka uti den omständighet, att de, till följe af ett formeligt privilegium af Konung Magnus Ladulås 1277, underkufvade Lapparne «allt intill norra och vestra sjön», och således sträckte sig Birkarlarnes välde äfven öfver Norska Lapmarken. Detta bekräftas äfven af Konung Hans bref af den 14 Februari 1498 till sin ombudsman Ingevald Birgersson, som lyder: . . . . . . «tå klagade menigha *Bijrcharlar* som byggia och boo i Lula och Pittha, till the gode men som byggia och boo vid westerhaffvett, att the måghe ee (altid) niutta theres gambla häffd af the lappar, som ther boo och byggia, hvilkett theres gambla föreldrer och tilförende hafft haffua, som theres gambla breff Kon. Månses uthvisar» — Birkarlarne vunno också med sitt klagomål sin gamla rättighet öfver Lapparne i Norrige, hvilket ytterligare bekräftades den 3 September 1498, ty Christian Bagge skrifver till Fogdar och menige allmoge i Norrige: — «ath thet haffver veridh aff aldher och gamel sedvenie thet lappefogeden och fflere dandæmæn aff *bærchara* j norrebotn plæga ffare jn i jdert landh æpter theress bærning», och Birkarlarne fingo, såsom orden lyda, «fara ffry uthen alt hinder jn i . . . . norge æpter theriss bærning och lappa skat

*) Fosterländskt Album 1:sta häftet, pag. 106.

utkreffvie som theriss fforældre ffor them aff alder giort have.» Gustaf 1:sta gaf ännu den 20 September 1551 åt dem rättighet att fiska i «Westerhafvet, som af ålder plägseedh varet, och Fader och Föräldrar före them oqvalde och ohindrade gjordt hade.» Men huru kunde Birkarlarne, som kommo ifrån Svenska Norrland, förskaffa sig ett så stort välde i ett fremmande land, Norge? Saken torde kunna lätt förklaras just på den grund, att Birkarlarne kommit till Westerbotten ifrån Norge. De stödde sig naturligtvis på gammal häfd. Helsingeland, eller som det äfven kallas Norrland, hörde ännu omkring slutet af 10:de seklet till Norge. *) Men Helsingarne gjorde till följe af gammal häfd anspråk på Lappmarken ända till Uleå träsk, ty det heter i gamla Helsinge-lagen: *Swa äru Helsingia Raa som byrias i Ulo thräski* **); till följe häraf är det icke att undra på, om de ville utthränga Birkarlarne, såsom varande främlingar i landet, ifrån sina gamla besittningar. De klagade deröfver hos regeringen, men genom Drotset Johanssons bref år 1328 stadfästades Birkarlarne uti deras af Konung Magnus Ladulås förlänta rättigheter. ***) Ännu uti medlet af 17:de årh. funnos i Westerbotten qvar Kurkska bref och kontrakter. Alla de skrifter och dombref, som ännu finnas i behåll och som röra den fordna Birkarla-föreningen, ådagalägga, att de hade sin hufvudstation i Piteå, Luleå och Torneå, således samma ställen, derifrån de efter all sannolikhet sedermera kommo till Finland. De handlingar, som jag

---

*) Chronicon Episcoporum Finlandensium af Porthan pag. 318.

**) Äfven Norges gräns sträckte sig till Uleå, ty det heter i Helsinge-lagen: *Swa skiptis landom twäggia Konunga mällan, att Sverikis och Norikis birias i Ula träsk, oc ledher äptir isina femptan vikna langan.* Porthans Chronicon pag. 317.

***) Man kunde härvid på visst sätt jemföra de privilegier, som under medeltiden gåfvos åt Tyskarne, emedan äfven de voro främlingar i Sverige.

känner och som angå de fordna Birkarlarne, äro följande: Drotsen Knut Johanssons bref, gifvet i Telge år 1328 om tvister emellan Helsingarne och Birkarlarne; Konung Erik Magnussons bekräftelse på Birkarlarnes privilegier, dat. Stockholm 6 Augusti 1358; Upplands Lagmannen Nils Gustafssons stadfästelse å Lappefararnes gamla rättigheter och stadgar, gifven å Lagmanstinget i Piteå 6 Juli 1424; Fogden i Norrbotten Sten Henrikssons intyg, att några Lappar, som voro komna från Tavastland med rätta tillhörde Birkarlarne i Luleå och Piteå, dat. Torneå 27 Decemb. 1454; Under-Lagmannen i Westerbotten Nils Djeknes vidimation å ett dombref, gifvet i Torneå 1420 öfver obehörig skatteuppbörd uti Lappmarken, dat. s. st. 19 Juli 1489; Ingevald Birgerssons, Kon. Hans Ombudsman i Westerbotten, öppna bref för Birkarlarne i Luleå och Piteå att njuta deras gamla rättigheter af Lapparne vid Westerhafvet, dat. 14 Februari 1498; Skrifvelse af Christiern Bagge, Kon. Hans Fogde och Embetsman på Stockholms slott, till Fogdar och allmoge i Norge, att ej vidare hindra Lappefogden och Birkarlarne i Norrbotten från att resa in i deras land efter sin «bärning» och Konungens Lappskatt, dat. 3 Septemb. 1498; Stadgande om Birkarlarnes Skatteskyldighet, Upsala 1 April 1528; Resolution för Birkarlarne i Luleå sochn, angående Laxfisken och några andra fiskerier dersammastädes, hvarom emellan dem tvist har varit, dat. Stockholm 6 Novemb. 1541; Bref från Konung Gustaf I till Jöns Håkansson, Rönö 12 Octob. 1549; Bref från Konung Gustaf I till Inbyggarne i Torneå Socken, Upsala 3 Juni 1551; Öppet bref för Birkarlar och lands köpmän i Norrbotten att bruka fiskeri i Westerhafvet, dat. Stockholm 20 September 1551. Åren 1555, 1556 och 1561 omtalas Birkarlarne äfven i Norrbotten. Anmärkas må äfven, att staden Hudikswall uti Helsingeland räknar sitt ursprung från Konung Johan III:s tid, hvilken år 1582 befallte

de i Norrland kringfarande Birkarlar att här sätta sig neder till handelns idkande. *)

Men låtom oss nu gå för att göra oss bekanta med Finlands Birkarlar. Det är en känd sak, att Niurenius, Plantinus och Buræus påstå, att Birkarlarne voro hemma från Birkala socken i Tavastland, och för att bevisa denna sin åsigt gå de tillväga på sätt, som nedan skall visas. Uti Schefferi Lapponia, tryckt i Frankfurt 1673, hvarest nämnde åsigter anföras, förekommer pag. 42—56 ett skildt kapitel med rubrik: «*De Origine Gentis Lapponicæ*» (Om Lapska folkets ursprung). Uti förbigående må man fästa sig vid den egna omständighet, att hvarken Porthan, Franzén eller Koskinen hafva betraktat ofvannämnde författares bevisningssätt uti sin helhet, utan utplockat det af deras uppgifter, som de funnit vara det mest bevisande, och dock är det just af bevisningen i sin helhet, som man kan finna, huru haltande och sjelfgjorda dessa påståenden i sjelfva verket äro. Olaus Niurenius säger pag. 46: «Lapparne sjelfva härleda sin härkomst *(prosapiam)* af Mieschogiesche. Då jag frågar, hvem och hvarifrån han varit, svarade, att de ej inhemtat annat af sina föräldrars

---

*) Oaktadt i Norrige finnas qvar de flesta minnen efter Birkarlarne, visa sig sådana äfven på andra ställen af den skandinaviska halfön. Uti Småland nära eller invid nuvarande Kalmar (andra säga invid Sigtuna) fanns omkring tusen år sedan en stor stad benämnd Birca, «hvarest funnos rika köpmän, öfverflöd på alla slags egendomar och många skatter.» Denna stad förstördes af Danskarne 1036. Ännu i denna dag finnes i Nyköpings län och Jönåkers härad *Birckevik;* på Gottland *Bircke* eller *Byrcke* socken; uti Småland *Birkvad* och *Birkanäs;* Uti Konga härad *Birkeö;* vid Roskild *Birke.* Enligt Wieselgrens Ny Smålands Beskrifning pag. 334 «utmärktes med det allmänna namnet *Birke* köphamnar — *Birkerätter* voro handelslagar och *Birkekarlar* handelsmän.» Koskinen tyckes ej veta, att flere författare ställa Adami *Birca* uti Småland nära Kalmar. Härom kan man få underrättelse af Wieselgrens Ny Smålands Beskrifning pag. 20—31.

och förfäders berättelse *(traditione)*, än att han fordom ifrån Finland flyttat till deras trakter.» Algoth Scarin skiljer sistnämnde persons eller mans namn uti tvenne delar samt skrifver Miescho Gische. *) Anmärkas bör, att *Gijse* är ett gammalt dopnamn i Östergöthland, och det är äfven vanligt, att dopnamn gå lätt öfver till tillnamn såsom Laurentz, Anthoni o. s. v. Zacharias Plantinus anför åter pag. 46 och 47 följande: «De förståndigare af våra (Lappar) hafva på förfrågan bekänt, att de blifvit utförde ifrån Finland under anförande af en viss Tins Kogreh.» Namnet *Tins* är detsamma som Svenska *Tinis* och Holländska *Tinius* hvilket är en förkortning af namnet *Antonius*. Kogreh tror jag åter vara det gamla namnet *Kogh*, som äfven skrefs *Koogh* och *Kogger*.**) Franzén anser deremot, att Kogreh är ett förskämt uttal af namnet *Kurk*, hvarom snart mera. Men den Kurks förnamn var Mathias, hvarom Plantinus talar. Sistnämnde författare fortfar: «Det berättas, att de (Lapparne) företagit sin flyttning till följe af sina öfverhetspersoners *(magistratus)* grymheter. Ty förtryckte af hårdare utlagor, än de voro i stånd att utgöra, lemnade de hvad de fått af sina föräldrar i Tavastland omkring Brokarla (Birkala) och Rengo fälten *(Rengoarius*, Franzén skrifver *Rengo arvis)*, trängde först fram genom den så kallade Tavastskogen (Tavastmon) och stadnade ej förr än vid Bottniska vikens då ouppodlade södra strand, som finnes i Österbotten. Efter sina första irrfärder slogo de dit sina första bopålar.» Hvar finnes i Österbotten «Bottniska vikens södra strand»? Hvar finnas Rengo fälten? Författaren till denna afhandling har under en tid af innemot fyra och ett halft år tidt och ofta gjort presterlig tjenst i Rengo, men aldrig kunnat

*) Tidskriften Suomi för år 1843 pag. 50.

**) Chronicon Episcoporum Finlandensium af Porthan pag. 277.

finna några *arva*, utan omvexlande höjder samt sjöar, så mycket mindre för omkring 600:de år tillbaka. Då var Rengo troligen uppfylld med skog. Man kan dessutom ej begripa, hvarifrån Plantinus kunnat hitta på namnet Rengo, ty Birkala och Rengo äro på långt när icke grannsocknar. Nu för tiden är Rengo blott ett obetydligt kapell. Ifrån Rengo till Birkala är lika långt, som ifrån Birkala till Kumoelfs utlopp. Plantinus fortfar ytterligare: «Dessa (öfverhetspersoner) som förut voro deras (de bortflyttades) landsmän, drifne antingen af ett rättvist hat för de på ett orätt sätt öfverlemnade fordna boningsplatserne, eller upprörde af något förderfvadt girighets och afunds raseri till de förlorade systrarne, eller ock af beggedera *(Ipsi ipsorum antea conterranei, sive justa impulsi ob desertas improbe pristinas sedes, ira, sive perdito aliquo perditarum sororum avaritiæ atque invidiæ perciti æstro, sive etiam utroque)* *), angripa dem, såsom det berättas, under en viss anförare, Mathias Kurk, med ett mördande krig, hugga, plundra och slutligen fördrifva dem ifrån hela den så vidsträckta och sköna trakten; visserligen först eländigt till de på laxfiske så namnkunniga Torneå och Kemi elfvarna, men straxt derpå på det ymkligaste sätt just ända till de öknar, hvilka de nu innehafva, och som ligga på ömsesidor om Alperne (Norska fjällarne).» Det var således blott qvinnor *(perditæ sorores)*, som ifrån Rengo och Birkala begåfvo sig till Österbottens södra strand samt derifrån till Lapplands öknar? Enligt Plantini förklaring var det en blandning af hat, girighet och afund, som förmådde dem *(magistratus)* att angripa de stackars Lapparne. Hvilka dessa magistratus voro skola vi snart få veta. Men hvad hade då Lapparne gjort dem — endast flytt undan grymma menniskor! Månne man

*) Sannerligen jag förstår ej dessa Plantini ord eller meningar.

icke redan häraf finner, att dessa af Plantinus anförda förklaringar äro af honom sjelf påhittade och således ej upptecknade efter folkets tradition? Följande berättelse af Niurenius pag. 48 visar ännu tydligare, att så väl hans egen som ock Plantini framställning af saken är nästan helt och hållet diktad — hans ord äro följande: «Vid nämnde Kristi födelses tid hände, att några hushåll *(familias)* ifrån Finland ifrån Birkala och Rengo socknar drogo fram genom Tavastmon och fästade sina läger och boningar vid de då för tiden af ingen dödlig bebodda stränderna af Österbotten, hvarest nu Nerpis och Mustasaari (äro belägna), och förvärfvade sig derstädes, utan att på något sätt förtryckas af de pålagor, hvarmed Finnarne i sitt fädernesland plågades, uti största fredlighet mycket varor, återburo dem årligen och lemnade dem till salu åt sina landsmän. Deraf började de (Lapparne) på ett underbart sätt att stoltsera med präktig klädnad, läcker spis, rikedomar och prydnader, så att man deraf med största sanning slöt, att de njöto den högsta sällhet. Tavasterne, ifrån hvilkas provins de utgått, som sågo och fördrogo detta med förtrytelse, valde ifrån sitt slägte en namnkunnig Mathias till ledare och anförare, hvilken omgifven af en stor mängd Tavaster inbröt i deras hus, och röfvande och plundrande allt *(omniaque rapinis involvens)* icke förr upphörde, än han hade fördrifvit dem ifrån sina boningsplatser till Kemi och Torneå elfvar. Och efter icke långt uppskåf, då de (Lapparne) efter åtminstone några förflutna år blifvit öfvertygade, att de, utdrifne och förskingrade, lefde icke obeqvämt vid nämnde floder, angrepo de (Tavasterne) för andra gången dem med största ansträngning och behandlade dem då så omenskligt, att de (Lapparne) tvungos utan något ök eller någon boskap draga sig till de öknar, hvarest de nu lefva — endast sina nät fingo de behålla.» Uti den förra berättelsen af Plantinus hette det, att det var systrar *(perditæ*

sorores), således blott qvinnor, som drogo genom Tavastmon till södra Österbottens stränder, och uti den sednare berättelsen af samma man åter, att det var några hushåll *(aliquot familias)*, som flydde undan ifrån Tavastland. Vidare anföres här i den sednare traditionen, hvilken svårligen kan så kallas, «att de (Lapparne) förvärfvade sig derstädes (uti Nerpis och Mustasaari) utan att förtryckas af de pålagor, hvarmed Finnarne i sitt fäderneslaud plågades, uti största fredlighet mycket varor» . . . . . Häraf ser man således, att både Lappar och Finnar voro samtidigt förtryckte af oerhörda pålagor, men att Lapparne gjorde sig fria ifrån dessa skatters utgörande på det sätt, att de flydde till södra Österbottens stränder, samt förvärfvade sig der stora rikedomar. Af historien vet man, att det var Svenskar, som år 1249 kufvade Finnarne eller egentligt sagdt Tavasterne. Det var således äfven Svenskar, som skattlade Lapparne, emedan det skedde samtidigt. Voro de der så kallade *magistratus* således Finnar eller Tavaster ifrån Birkala och Rengo? Önskade Tavasterne, att de Lappar, som flydde bort ifrån deras landamären, skulle komma uti samma förtryckta belägenhet, uti hvilket de sjelfva befunno sig? Det var således af ren afund till Lapparne, som Tavasterne erbjödo sig att bistå Svenskarne vid Lapparnes underkufvande! Och först efter år 1277 skulle Lappland fått inbyggare, och det ifrån Rengo och Birkala! Är allt detta tänkbart? Huru haltlösa dessa af Niurenius och Plantinus anförda berättelser äro, ser man äfven deraf, att nämnda författare här förblanda Tavasternes besegrande af Birger Jarl 1249 samt Lapparnes underkufvande af Birkarlarne år 1277. Månne icke namnet Rengo, som är ett kapell under Tavastehus pastorat samt ej långt aflägset ifrån sjelfva staden, åstadkommit denna blandning? Niurenius och Plantinus förklara äfven, att Lapparnes här omtalade fördrifning till Kemi och Torneå elfvar

samt derifrån ytterligare ända till de på ömsesidor om Norrska fjällen varande öknar, skett i början af kristna tideräkningen — således åter en orimlighet. Om man ville förklara dem, som stoltserade med präktig klädnad, läcker spis o. s. v. för Birkarlar, så blir uppfattningen af Plantini berättelse ännu absurdare, ty då skulle det ej mer blifva Lapparne utan Birkarlarne, som fördrefvos af Tavasterne under Kurks anförande. Johan Buræus tror sig känna saken bäst, och, sanningen att säga, äro hans uppgifter de rimligaste — hans ord äro följande: «I Konung Magnus Ladulås tiidh voro Lapparne sit egitt folk. Och efter han icke kunne vinna them under kronan, böd han them som ville våga och komma them under Sverikes Krona, så ville han gifva them hina i händer till egendom. Ty gingo Birkarlarne til, som boodde i Birkala sochn, och gåfvo sigh in til them, dagtingadhe med them, på så många daghar eller tiidh, och thes emillan förraskade the them, och slogo många ihiäl och vunno them under sig alt intil norra och västra sjön, och fingo så bref af Konungen, att the skulle hafva Lapparna, som än tå boodde uth med Botnen, med allan skatten och Laxfisken, allenast att the goffvo Kronan några timber gråskin til een vederkännelse. Theraff blefve thesse Birkarlarna svåra mächtige och riike, gåfvo them fattigom allenast en smutt, och togo så bästa håfvorna. Thetta förträt them fattigom, och gingo så til och klagade för Konung Gustaf. Han lät insättia Hinrich Larson i Tornä och taga myckit af honom. Och togh så Konungen sjelf skatt af Lapparna, och lät them i frid köpslaga med Lapparna.» Buræi uppgifter äro således, som man ser, helt andra, än Niurenii och Plantini. Han känner ej något Rengo, äfvensom han icke uppgifver, att Birkarlarne voro till sin härkomst Tavastlänningar, utan att de endast bodde i Birkala socken. Af Buræi berättelse finner man äfven, att Lapparne

vid Konung Ladulås tid bodde utmed bottniska viken, och voro ännu då ett sjelfständigt folk. Först af Birkarlarne blefvo de kufvade. Ej heller känner Buræus till någon Lapparnes flykt ifrån Birkala och Rengo till Nerpis och Mustasaari och deras fördrifvande derifrån till Kemi och Torneå elfvar samt vidare till de yttersta Lapmarkerna, utan han säger blott, att Birkarlarne med list och våld vunno dem under sig till norra och vestra sjön. En Kurk, som skulle hafva varit Tavasternes anförare, är för Buræus äfven obekant. Plantinus uppgifver, att Österbottens stränder voro vid Lapparnes förjagande dit «ouppodlade», Niurenius åter, att de voro af «ingen dödlig bebodda», och Buræus, att Lapparne «än tå boodde uth med Botnen (Bottniska viken)» — således tvenne raka motsattser. Det är troligen på dessa uppgifter som Koskinens påstående stödjer sig hvad angår Lapparnes gränsor samt Österbottens beboende vid Konung Erik den Heliges tid, — han säger neml. «Om vi drage en gräns längs åt Kumo elf samt derifrån åt öster till Sysmä, St. Michel och Puumala, så funnos troligen icke norr om denna gräns annat än Lappar, ja man kan tveka, om Finnarnes boningsplatser på alla ställen sträckte sig ens så långt mot norr» . . . . . . «Om Österbotten vet man tämmeligen noga, att vid Birger Jarls tid funnos der ej andra invånare än Lappar» *) men 1249 fanns vid Kemi elf redan en kyrka (bönehus?) **) och månne den byggdes der för Lapparnes räkning? Åttatio år sednare eller 1329 bestämmer Konung Magnus uti ett bref till Salo och Kemi tionden till kyrkor, biskopar och kyrkoherdar ***), och således måste der redan länge förut kristna läran varit känd, (hvilken kommit dit genom handelsmän ifrån

*) Suomi 1857 pag. 111—112.

) Suomi 1858 pag. 277. *) Suomi 1843 pag. 123.

Sigtuna, som förstördes 1188), samt äfven någon mindre kyrka eller bönehus varit uppförd. *) År 1348 utfärdar Konung Magnus Smek en författning till Nerpis, Mustasaari och Pedersöre socknar angående handeln derstädes. Uti förordningen heter det, «at the måga låfliga, utan hvar mans genmäle och hindran, sällia och kiöpa, hvar androm sin emellan, alla ätande vahror, såsom råg, smör och annor slijkt, som the skola till sina kost hafva.» — **) «Dessa orter drefvo handel med spanmål och smör. Åkerbruk och boskapsskötsel hade alltså redan betydligt förkofrat sig, äfvensom kommunikationer, förmodligen både till lands och sjös, voro begagnade. Dessa tidigt utvecklade förhållanden, i en aflägsen provins, synas antyda, att deras ursprung icke låg inom gränsen af blott ett århundrade». ***) Nu uppgifver Plantinus, att Lapparne år 1277 flydde från Rengo och Birkala till Nerpis och Mustasaari, och således 71 år förr än Kon. Magni ofvannämnde författning utkom, och således följer häraf naturligt, att, då Lapparne ej voro några jordbrukare, de ej heller kunde hafva bott vid berörde tid långs åt Österbottens stränder, utan voro de, såsom andra författare uppgifva, bosatte uti medlersta delarne af Finland. Häraf ser man äfven opålitligheten af Plantini uppgift, att 1277 voro Österbottens stränder «ouppodlade» samt af det som Niurenius säger, att de voro af «ingen dödlig bebodda», hvilket vederlägges just af den omständighet, att långt före 1348 fanns jordbruk och boskapsskötsel uti förut nämnda tre socknar. År 1303 omtalas redan Lappfjärd och Sastmola. †)

---

*) Uti Uleå, Kemi och Simo bodde vid den tiden Karelare. Franzén pag. 25.

**) Joukahainen, Andra Häftet pag. 5.

***) Samma afhandling pag. 10. På 8:de sidan säger samma författare, att uti södra Österbotten funnos Svenskar före Birger Jarls tid.

†) Det är i allmänhet sagdt ett fel hos finska historieforskare, att

Nu möter oss åter Niurenius, som yttrar sig på följande sätt: «Jag har talat om en viss Mathias, som varit Finnarnes anförare vid Lapparnes bekrigande och fördrifvande till Nordens yttersta öken *(sic)*. Några föregifva, att han varit af Kurkarnes adeliga ätt i Finland, och att han ej förr upphört att plåga dem (Lapparne) med angrepp och infall, än de lofvat åt honom årliga skatter. Ledsen slutligen vid den besvärliga och långa resan, berättas han med några vissa (personer) i Birkala, en socken i Tavastland, börjat ingå ett byte, och i stället för de underlydande Lapparne emottagit såsom en bestämd skatt vissa byar i Finland. Deraf är en följd, som äfven är den riktigaste, att Lapparne årligen ända till år 1554 betalt åt Birkarlarne en bestämd skatt, och förutan Birkarlarne var det ingen tillåtet att handla med dem. Några äldre personer finnas ännu i lifvet, som berätta sig sett Kurkarnas bref och kontrakter förvarade af Johan Nilsson i Ernäs socken i Luleå.» Häraf ser man nu, att Kurk lemnat de Lappar, hvilka han i Öster- och Westerbotten underkufvat, åt vissa personer, sannolikt åt Birkarlarne i Luleå och Piteå, emedan deras hufvudstation var der, emot det att han af dem erhöll vissa byar *) i Tavastland, och detta bekräftas äfven fullkomligt ifrån annat håll, ty år 1454 den 27 December, således blott omkring 170 år sednare, intygar Fogden i Norrbotten Sten Henriksson, att Birkarlarne af Luleå och Piteå hade några Lappar, som komne voro ifrån Tavastland (neml. under deras välde), och att «the them medh rette skiffte fångitt haffva af sine Skifftebröder af Tauestaland.» Birkarlarne i

de vilja göra finska historien för mycket sentidig, och främst bland dem är Koskinen.

*) Dessa byar torde hafva varit Anola i Ulfsby, Totkijärvi och Laukko i Wesilax samt Harviala i Wonå, hvilka ifrån äldre tider tillbaka tillhört Kurkska slägten.

Luleå och Piteå hade således fått nämnde Lappar «med skiffte» d. v. s. i utbyte, och man vet ju redan, att Kurk utbytte dem mot vissa byar i Finland. Uti Westerbotten funnos ju ännu omkring 1650 i behåll Kurkska bref och kontrakter. *) Niurenius säger: «Deraf är en följd, att Lapparne årligen ända till år 1554 betalt åt Birkarlarne en bestämd skatt», och här menar han påtagligen Birkarlar i Finland. Sådant känner emedlertid icke Finska historien, men att det varit fallet i Westerbotten är deremot allmänt bekant. Häraf ser man således åter, huru Niurenius missförstår traditionen. På grund af hvilka handlingar kan man bevisa det, att Lapparne betalt ända till år 1554 skatt till Birkala?

Alla de tre omnämnde författarne Plantinus, Niurenius och Buræus instämma deruti, att Birkarlarne kommo ifrån Birkala socken. Men anmärkningsvärdt är, att ingen af dem anför Kon. Magnus Ladulås bref uti sin helhet eller privilegiets egna ord, hvilket härvid lag hade varit det tydligaste och säkraste, utan de företaga sig att förklara innehållet af hans skrifvelse, och det är just orsaken, hvarföre de så mycket misstaga sig, och derigenom åstadkomma så mycken oreda vid belysandet af de fordna Birkarlaförhållanderne. Stödjande sig på Lapska traditioner tro de sig kunna antaga för afgjordt, att Birkarlarne voro hemma från Birkala socken. Men det är just uti denna omständighet, hvaruti förnämsta misstaget ligger, och hvarifrån de öfriga falska utläggningarne härleda sig. Magni Ladulås privilegium uppgifves hafva utkommit 1277 och Niurenius, Plantinus och Buræus lefde omkring 1650 — är det således tänkbart, att traditionen om Birkarlarnes företag lefvat hos Lapparne i Westerbotten i så färskt minne,

*) Uti Kemi-Lappmark är *Korkalo* ännu ett vanligt namn. Suomi 1846 pag. 134.

att ännu efter en tid af omkring 400:de år man kunnat uppgifva ifrån hvilka socknar i Tavastland, neml. Birkala och Rengo, Birkarlarne kommit, till hvilka ställen, neml. Nerpis och Mustasaari, Lapparne först blifvit af dem drifne, samt huru de derifrån slutligen blefvo jagade till Lapplands yttersta öknar? Plantinus vet tillochmed berätta, «att de tvungos utan något ök eller någon boskap draga sig till de öknar, hvarest de nu lefva — endast sina nät fingo de behålla.» Efter en så lång tid är det i hög grad tvifvel underkastadt, om en tradition kan bibehålla sig så ren ända till de minsta omständigheter, och det tillochmed hos Lapska folket, om hvilket likväl allmänt klagas, att de hafva högst få traditioner, och enligt Læstadii kännedom äro äfven dessa föga att rätta sig efter. *) Och då vi under föregående undersökning funnit, att nämnde författares förklaringar oftast äro haltande och sjelfgjorda, så kan man med skäl påstå, att uppgiften om Birkarlarnes utgång samt härkomst från Birkala och Rengo, eller i allmänhet sagdt ifrån Tavastland, är blott en tom gissning, som aldrig kan försvara sig mot kritikens invändningar. **) Man måste i allmänhet vara mycket försigtig vid begagnandet af äldre Svenska författares uppgifter, emedan de vanligtvis efter eget hufvud framlägga saken, utan att likväl uppvisa källan för sina påståenden. Stats-Rådet Sjögren tyckes betvifla uppgiften om Birkarlarnes utgång ifrån Tavastland, men Koskinen, som synes vara en blind beundrare af Plantini, Niurenii o. s. v. sattser, säger: «Det finnes ingen den ringaste anledning att betvifla, det de samvetsgrannt återgifvit de Lappska traditionerna, sådana de funnit dem på sin

*) Svenska Folkets Historia af Geijer, pag. 93.

**) Detta blir så mycket mer säkert, då t. ex. Plantinus vet ännu efter 400:de år uppgifva, af hvilka passioner Birkarlarne leddes, då de angrepo Lapparne, neml. af hat, girighet och afund.

tid.» Men huru hafva nu desse författare hittat på namnet Birkala? Man måste härvid märka, att det var en mani hos äldre författare att uppsöka roten till folkslags, orters o. s. v. benämningar, om den ock hade blifvit huru orimlig. Detta synes äfven varit fallet, hvad Birkarlanamnet vidkommer. Olaus Magnus härleder deras namn från *berg-chara* i. e. viri montis. Buræus, Niurenius och Plantinus åter, hvilka ej hade någon kännedom om ordet *bjark* eller *birk*, och som visste, att Birkarlar funnos i Tavastland, togo för afgjordt, att de härstammade derifrån och till följe deraf äfven sjelfva namnet. *) Också funno de, att Birkarlarnes namn i äldre tider verkligen skrefs *Birkala*, deraf fingo de ännu större anledning att vara öfvertygade, det Birkarlarne voro hemma från Birkala socken och äfvenså deras namn. Ytterligare näring för sin öfvertygelse fingo de af den omständighet, att uti den äldsta skriftliga urkund, som rör Birkarla förhållanderne, neml. Drotset Knut Johanssons bref af år 1328, förekommer, såsom Schefferus pag. 156 anför det, både benämningen *Birkarlaboa* och *Birkala.* **) Såsom folknamnet Birkarlar förändrades till «*the Birkala*», på samma sätt antogo de, att Birkala socken-namnet ursprungligen hetat *Birkarla*, men att det sedermera blifvit genom ett förskämdt uttal förändradt till Birkala. Koskinen deremot svänger meningen om och säger, för att få ännu mera bevis för Birkarlarnes förmenta finska

---

*) I stället för Lycksele skrifver Schefferus pag. 75 äfven *Lycksala*, i likhet med *Upsala*, emedan Norrländska ordet *Sel* var honom obekant.

**) «In perlamento Telgæ habito inter Helsingos ex parte una, et *Birkarlaboa* ex parte altera - - - ab his tamen, qui illic ad habitandum loca susceperunt, sive *Birkala* fuerint, sive alij». . - - Hos Franzén: De Bircarlis förekommer samma urkund, pag. 23 och 24, och han skrifver: «sive *Birkarla* fuerint, sive alii» . . . . Schefferus uppgifver pag. 156, att denna handling härrör ifrån år 1318, men det rätta årtalet är 1328.

nationalitet, att Birkala är det ursprungliga namnet, men att Svenska skribenter ifrån lokal-namnet bildat med tiden *the Birkala*, *Birkarla* samt slutligen *Birkarlar*. Till stöd för detta sitt påstående uppgifver han, att «formen Birkarlar icke förekommer före 1549 d. v. s. då Birkarlasamfundet redan var på sista upphällningen», men detta påstående är ej sanningsenligt, ty Ingevald Birgersson skrifver den 14 Februari 1498 «menigha Bijrcharlar»; år 1454 den 27 December finnes uti Sten Henrikssons intyg åter skrifsättet «Birckerlar», ungefär såsom man i äldre tider ser skrifvas «Föreldrer» o. s. v. *) För att ytterligare kunna bevisa sin satts, att namnet Birkarlar uppkommit af sockne-namnet Birkala åberopar Koskinen det ofta omtalade Knut Johanssons bref, hvarest förekommer, som man vet, så väl skrifsättet *Birkarla* som ock *Birkarlaboa*, och detta sednare öfversätter han med «Birkarla (eller Birkala) boar», förklarande derjemte, «att detta visar, att deras namn var taget ifrån ställets namn, hvilket Svenskarne lätt kunde förvända till Birkala och Birkarla». . . . . Men härunder ligger en ellips och Birkalaboa betyder helt enkelt Birkarla (landets) boar, och Birkarlarnes hufvudstation var ju Westerbotten, derifrån de utgått, och hvilket land de innehade ända till »Westerhafvet.» Westerbotten kunde således med största skäl kallas Birkarlarnes land eller förkortadt *Birkarla-landet.* **) Med tiden försvann derifrån sednare delen, så att man skref endast *Bærchara*, likasom man nu för tiden säger endast *Kökar* i stället för Kökar landet. Namnet Kökar skrefs i äldre tider *Thiyckekarl* och *Tiokarle.* Under tidernas lopp skrefs namnet Birkarlar på mycket olika sätt: 1328 *Birkarla* och *Birkarlaboa;* 1454 *Birckerlar* och *Birckerla;* 1498 *Bijrckarlar*

*) Handlingar rörande Skandinaviens Historia 29 Del. pag. 32 och 29.

**) Här var således det verkliga Birkarla-landet, och icke Birkala socken i Tavastland.

och *Berchara;* 1528 *Berkala* och *Berkalæ* — hos Schefferus förekommer dessutom på flere ställen *the Birkala;* 1551 *Birkarla* och *Birkarler;* 1555 *Birkarler;* 1556 *Birckekarrer;* 1561 *Bijrkarler*, så att häraf besannas fullkomligt den stora språkforskaren Rasks ord, då han talar om de nyare Skandinaviska språken: «I denna jäsnings period (Medeltiden) voro nordiska språken rå och barbariska, främmande ord och former, ordfogningar och talesätt utan smak och harmoni, blandade med inhemska, betydelsen vacklande, föredraget ojemt och icke sig sjelft likt hos två författare.» *) Anmärkningsvärdt är, att ordet *karl* uti äldre språket har ej i pluralis något *r*, hvilket äfven är fallet med många andra ord; deraf skrifsättet *Malekarla*, *Stafkarla*, *Skærie-karla*, *Birkarla* o. s. v. Har således *Birkarla* och *Birkarlar* bildat sig ifrån lokal-namnet Birkala? Och likväl säger Koskinen, att hans härledning af namnet «har åtminstone lika mycket skäl för sig som hvarje annan.» Namnet Lappar skrefs äfven i äldre tider *Lappa.*

Kanske man nu mera kunde framkasta en gissning om, hvarifrån Niurenius och Plantinus hittat på namnet Rengo. En *Jöns Rengosson* egde 1426 gods i Melikkälä by af Reso socken. Hans far *Rengo* lefde således troligen uti sednare hälften af 14:de seklet. Månne icke någon Rengo möjligtvis varit en af Birkarla-anförarne, som hade sitt anhang omkring sig? Och då sistnämnde författare härledde Birkarlarne ifrån Birkala eller eg. Tavastland, så kunde de på samma sätt härleda Rengos parti ifrån Rengo kapell. *Ring* är ett namn, som förekommer ofta uti Skandinaviens äldre historie. **) Enligt min enskilda öfvertygelse hade Niurenius och Plantinus

---

*) Anvisning till Isländskan pag. V.

**) På samma sätt *Rögn-valdr, Ragn-vald, Ragnar, Regnaldus, Regno, Regnerus.* Nb. förnamnet *Rengo* skrifves af andra *Rango.*

härledt äfven Kurk och hans medfölje ifrån någon annan socken i Tavastland än Birkala, om de tilläfventyrs hittat på något sådant socken-namn. Det är att anmärkas, att *Nils Korkä* omkring 1425 satt uti Sveriges Rådskammare. Rengo och Korkä voro således samtidiga. *Henrik Sverd*, som var en brorsson till Nils Korkä, innehade äfven egendomar uti trakten omkring Åbo, om jag rätt påminner mig. För att få namnet Kurk till finskt härleder man det ifrån finska *kurki* trana, och finska allmogen uttalar detta namn alltid sålunda. Men det är äfven en känd sak, att då folket får ett främmande namn, böjes detsamma i deras språk så, att äfven der finnes en derivation. Man misstager sig derföre mycket, om man anser, att alla tillnamn, som hafva en finsk klang, ursprungligen äfven äro finska, såsom t. ex. *Tott*, som uti äldre tider skrefs *Totto*, *Kyle* o. s. v. Samma tror jag äfven varit fallet med namnet Kurk, som skrefs *Korka*, *Korkæ*, *Korke*. En rysse vid namn *Korke* omtalas ju år 1555. *Giesche* och *Kogreh* äro ju Skandinaviska, hvarföre då icke äfven *Korke?* — *Kort*, förkortadt af Konrad, är äfven ett utländskt namn. Kurks förnamn uppgifves varit *Mathias*, hvarföre kan då icke äfven sjelfva namnet Kurk vara utländskt?

Men låtom oss vidare undersöka, om någon grund gifves för det påstående, att Birkarlarne voro, såsom Koskinen säger, «rena Finnar.» Tavasterne blefvo kufvade af Birger Jarl 1249 — kan man då på något sätt antaga, att de redan 1277 voro så vunne för Svenskarnes sak, att de tillochmed underkufvade å sina besegrares vägnar Lapparne? Denna invändning förklarar Koskinen sålunda, «att Tavasterne redan under biskop Folquini och isynnerhet under biskop Thomas tid hade börjat blifva böjde för kristendomen och Svenska föreningen, ehuru Svenska väldet först genom Birger Jarls tåg stadfästades» — hvartill han tillägger dessa ord: «För att

icke detta faktum må synas sjelfgjordt, hänvisas till påfven Gregorius IX:s bulla af år 1237.» Uti stor tacksamhets förbindelse står man hos Koskinen, att han upplyser, hvarifrån han tagit förklaringen till ofvannämnde invändning. Men på goda skäl kan man misstänka, att Koskinen ej någonsin läsit påfve-bullan af den 9 December 1237, ty på annat sätt kan man ej förklara Koskinens ytterliga okunnighet om bullans innehåll — hvilken lyder sålunda: «Den vingård Herrans hand planterat och fuktat med Sin Sons blod, på det den, befruktad genom den bäck, som flutit ur Frälsarens sida, måtte bära ett vin, öfver hvars vederqvickande sötma den höga Planteringsmannen skulle fröjdas; denna vingård förstördes nu beklagligen i grund af ett vildsvin, i ty att ett folk, vid namn Tavaster, hvilket fordom med stor möda och mycket arbete till Catholska läran blifvit omvändt, nu, understödt af korsets nära intill boende fiender, återvändt till den gamla villfarelsens trolöshet, och i samråd med några barbariska folkslag, samt med djefvulens tillhjelp i grund förstörer Guds kyrkas nya plantering i Tavastland.» Påfven berättar vidare, «att Tavasterne röfvat och dödat barn, för hvilka Christi ljus lyst i döpelsen; att de offrat några fullvuxna, sedan de först utryckt deras inelfvor, åt sina afgudar, och tvungit andra, att springa omkring ett träd, tills de liflösa fallit till marken, samt att de dels utstungit ögonen på Christna prester, som råkat i deras våld, dels grymt stympat dem till händer och andra lemmar, dels låtit dem, invecklade i halm, förtäras af elden.» *) Utgifvaren af nedanstående af mig citerade afhandling säger i stöd af anförda bulla: «Det var således med förtviflans yttersta förbittring, som Tavasterne, understödde af sina vanliga bundsförvandter, försvarade eller sökte att återvinna sitt oberoende,

*) Biskop Thomas och Finland i hans tid af Rein, pag. 77, 78.

och med eld och svärd, som de förföljde allt hvad som bar det Christna namnet.» Thomas tåg emot Ryssarne år 1240 misslyckades äfven helt och hållet. På grund af allt detta säger samma författare: «Sålunda utblottad på alla hjelpkällor, såg han (Thomas) hedendomen åter utvidga sitt välde öfver de fält, der han sökt upptända Christendomens, om ock genom menskliga tillsattser förmörkade, likväl alltid välgörande ljus, såg sin kyrka, dess lärare och sig sjelf af fienderne föraktad och förföljd, och uppgaf sluteligen, sedan han ytterligare i fem år sökt hejda stormen, hoppet att på sin lefnadsafton å nyo kunna begynna och fullända, hvad han under en lång följd af år och uti sin kraftigare ålder icke förmått utföra. Trött af mödor och redan närmande sig grafvens brädd samt dessutom plågad af samvetsförebråelser, begärte och erhöll år 1245 Thomas Påfvens tillstånd att nedlägga sitt mödosamma embete, samt lemnade skådeplatsen för sin trettiosexåriga verksamhet med den bittra känsla, att resultatet af hans hela lif åter försvunnit till ett intet.» *) Läsaren finner således, huru mycken sanning ligger uti följande af Koskinen uttalade ord: «Tavasterne hade således redan många tiotal år före nämnde (Birger Jarls) tåg kommit på nya vägar (eg. stigar), och just denna hos dem vaknade rörelse-ande *(liikunto-henki)* torde jemte andra obekanta orsaker hafva åstadkommit Birkarla handels-bolaget!» *Dormitat ipse Homerus!* Men om nu ock Birkarlarne voro komne ifrån Tavastland, hvilket icke är fallet, kan man då genast deraf draga slutsattsen, att de voro rena Tavaster? Norrmännerna intogo som man vet år 912 Normandiet i Frankrike. «Äfventyrare från norra Frankrike, isynnerhet från Normandie bildade en egen beväpnad styrka under Rainulf och grundade grefskapet *Aversa* 1029. Andra Norr-

*) Samma afhandling pag. 97 och 98.

män kommo snart efter och bildade grefskapet *Apulien* 1043.» På sådant sätt uppstod det så kallade Norrmandiska riket i södra Italien. Men då dessa Norrmän kommo från norra Frankrike, kan man också deraf sluta, att de voro till sin härkomst Fransoser? Skulle Birkarlarne varit hemma från Tavastland, så hade ordet *birk* bort finnas qvar ännu i finska språket, men något sådant förekommer ej i Finnarnes tungomål. I Norrskan och Danskan är det deremot fallet, ty der betyder: «*Birk* s. n. (plur. *Birker)* ett district i Grefskapen, svarande mot *Herred* i det öfriga Norrige; äfven i Dannemark: *Birkedommer* s. Domare i ett *Birk*. Svarar mot *Sörenskriver* eller Häradshöfding.» I Svenskan förekommer deremot ej något ord Birk, och detta bevisar således äfven, att Birkarlarne utgått ifrån Norge. Är det äfven tänkbart, att Tavasterne, lemnande vind för våg sitt fädernehem, med hustru och barn genom skog och ödemark förföljt Lapparne ända på andra sidan om Norrska fjällarne samt slutligen nedsatt sig uti Piteå, Luleå och Torneå, och det endast af begär att samka sig stora rikedomar? Likväl säger en annan författare, att »när en Finne talar om att öfvergifva fädernetorfvan, sker det ingalunda för ro skull; han lider vanligen hellre hemma allt elände än han söker lyckan på främmande ort, så kär håller han sin fädernebygd.» *) Man känner icke ens, att de fordna Bjarmalandsboarne (Karelarne) företogo sig några längre handelsresor eller nedsatte sig som kolonister uti andra länder eller på främmande orter, derföre är det så mycket mindre tänkbart om Tavasterne, hvilka uti äldre tider ingalunda voro något handlande folk. Om Niurenius, Plantinus o. s. v. sagt, att det var vid hafskusten bosatte Österbottningar, som nedsatte sig i Piteå, Luleå och Torneå, så hade det varit mycket mera

---

*) Suomi 1857 pag. 242.

tänkbart, men då de uppgifva, att Tavaster kommo ifrån Rengo och Birkala, så kan man med fullkomlig säkerhet dertill svara: «hvilket är orimligt.» Birkarlarne voro deremot stora affärsmän, «hvilka uppköpte allahanda varor af landets afkomster, dem de medförde till rikets södra landskaper, och i stället bragte sådana varor till Westerbotten, som der voro af nöden. Damianus a Goes räknar Birkarlarne för Svenska «adelsmän» samt «noblessen» uti Westerbotten. Hade det dessutom icke varit högst opolitiskt af Svenskarne att lemna ett så stort välde åt ett nyligen besegradt folk, Tavasterne, då man vet, att ännu Gustaf I måste «straffa Tavasterna», emedan de «öfverfallit och brännt gårdarna för de Svenska nybyggarne i Österbotten, som rest sig sköna hemman på skogarna?» Inga offentliga handlingar, icke ens några traditioner finnas, som skulle visa, att Birkarlarne voro Tavastlänningar, med undantag af Niurenii och Plantini misslyckade gissningar. Koskinen framkastar ännu följande: «Äfven den omständighet, att Torneåtrakten synbarligen har en äldre odling än de sydligare nejderna på Westerbottniska sidan, torde bevisa att denna kultur är att söka från Finska sidan.» Detta är mycket sannolikt, ty man vet ju, att de fordna Qvenerna, som uti uräldsta tider bodde uti Westerbotten, voro rena Finnar. Uti Torneå-Lappmark känner äfven jag sådana namn, som *Jukkasjärvi*, *Peldojärvi*, *Raunala* o. s. v.; uti Luleå: *Woggonsaari*, *Tarrijoki*, *Kamajoki;* uti Piteå-Lappmark: *Arvisjärvi*, *Wesijärvi* o. s. v. Uti sednare seklerna hafva finska bönder nedsatt sig uti Lappmarken för att uppodla det, likasom man vet, att under Karl IX:s tid Finnar öfverflyttades till Wermeland för svedje skull. Om nybyggare i Lappmarken yttrar sig Högström: «Förutan de rätta Nationäla Lapmarkens Invånare — — hafva jemväl tid efter annan satt sig der ned åtskillige Svenska och Finska Bönder, i mening at upodla landet. Huru länge desse

derstädes sutit är ovisst, ändock jag tviflar om något Nybygge skall vara stort öfver hundrade år, men de mästa öfver 50. Schefferus, som tryckte sin Lapponia år 1673, har ingenting nämt derom, emedan få den tiden lära funnits, som man fast hälre den tiden var af den tankan, at ingen säd kunde i Lapmarken växa.» *)

Jag tror det således vara ådagalagdt, att Birkarlarne ursprungligen utgått ifrån Norge samt nedsatt sig i Westerbotten såsom kolonister, der de sedermera assimilerade sig med Svenskarne. Härifrån seglade de öfver till Finland, för att, i stöd af Magnus Ladulås privilegium af år 1277, underkufva Lapparne. Man må ej föreställa sig, att desse Birkarlar voro så få till antalet, ty man vet, att då Norska embetsmän, under Konung Harald Hårfagers tid, skulle handla med Finnarne (Lapparne) och af dem indrifva tributen, så hade de med sig trettio och ända till nittiofem man **), och sannolikt hade äfven Birkarlarne lika stort antal manskap omkring sig, om ej ett större. Minnen efter de fordna Birkarlarne har man äfven i Finland, såsom «*Birklot*» uti Maxmo skären uti Wörå socken, uti Kumo Harjavalda kapell *Birkala*, på andra sidan om Kumo kyrka *Birknäs* samt nära Tammerfors åter socken-namnet *Birkala.* År 1636 fanns nära Ekenäs stad en by benämnd *Birknäs.* ***) Följande åsigt, rörande de fordna Birkarla-förhållanderne i Finland, delar äfven jag: «Utan att tala om än äldre tider, är det ett allmänt bekant och af tillräckliga bevis bestyrkt factum, att *Lapparne* emot slutet af 13:de århundradet och än sednare innehaft de då ännu obebodda skogiga delarne af det medlersta Finland, hvarifrån de blifvit fördrifne af de

*) Beskrifning öfver de til Sveriges Krona lydande Lapmarker, pag. 252.

**) Fosterländskt Album 1:sta Häftet, pag. 105.

***) Handlingar rörande Finlands Historia af Tigerstedt, pag. 289.

så kallade *Birkarlarne*, hvilka af den på förstnämnde tid regerande Svenska Konungen *Magnus Ladulås* erhöllo ett formeligt privilegium, att emot en ganska inskränkt tribut till kronan, så vidt de förmådde, underkufva Lapparne och göra dem sig skattskyldige; — ett privilegium som de med våld och list ganska skickligt till sin fördel begagnade, antingen de då, såsom Porthan antager, utgått ifrån den östra eller ifrån den motsatta kusten af Bottniska hafsviken. Dervid kommo dem åtskilliga andra sammanträffande omständigheter till hjelp, hvilka de lika skickligt medelst sin inverkan och ledning torde vetat att till sin fördel begagna, helst samma omständigheter voro af den beskaffenhet, att de, om ock inga Birkarlar någonsin hade funnits, likväl med tiden, ehuru till äfventyrs något långsammare, skulle för Lapparne haft samma förderfliga följder. Med dessa omständigheter mena vi de finska stammarnes utspridande allt längre och längre i landet. På östra sidan om Bottniska hafsviken hade *Tavasterne* ifrån söder börjat allt mer utbreda sig och möttes af en annan finsk stam *Karelarne* (hvartill äfven *Savolaxarne* hörde) hvilka från den motsatta sidan, men förnämligast ifrån nordost och öster likaledes utbredde sig och togo Lapparnes fordna boningsplatser i besittning. Olikheten i lefnadssätt hos Finnar och Lappar alstrade, oaktadt den ursprungliga stamförvandtskapen, en nödvändig conflict, som så till sägandes vid hvarje steg af Finnarnes utspridande beständigt förnyade sig. Finnarne voro redan jordbrukare; utom sitt nomadiska lefnadssätt kände och idkade Lappen deremot blott jagt och fiske: hvarest de förre framträdde, der måste den sednare lemna rum, och antingen vika undan längre, eller sjelf öfvergå till det bättre lefnadssättet. Så blefvo äfven de medlersta delarne af Finland ifrån slutet af 14:de århundradet efterhand genom Tavastlänningar, Savolaxare och Karelare odlade och med beständigt bosatte invå-

nare befolkade. Men redan långt dessförinnan hade en gren af den mägtiga Karelska stammen sönderssprängt den Lappska, ifrån öster framträngt genom dess område ända till Bottniska viken och till och med väster om densamma och befann sig der redan ifrån 9:de århundradet, dels i vänliga, dels i fiendtliga förhållanden till sina sydliga grannar *Kvenerne*, hvilka då hade sina bosäten emellan Sverige och Lappland uti det Svenska Norrland. Sednare undanträngdes, af de på västra sidan om Bottniska viken ifrån söder och väster sig alltmer utbredande Svenske och Norrske Nybyggarne, såväl *Kvener* som *Karelare* till Österbotten, hvarest de förres namn än bibehöll sig åtminstone uti de finska namnen *Kainunmaa* och *Kainulaiset*. Det är väl ganska troligt, såsom Rask antager, att Karelarne på denna tid af Kvenerne än vidare tillbakaträngdes åt sydost till den trakt af Finland, som alltsedan utgjort deras hufvudsäte, och derföre äfven burit namnet *Karelen;* men lika så troligt är ock å andra sidan, att en del Karelare, till och med vid sjelfva hafsviken qvarstannade uti sina fordna egna boståder och der efterhand — dock med mer eller mindre bibehållande af sitt fordna lynne — sammansmälte till ett folk med Kvenerne, och således bidrogo att bilda sednare tiders vanligen så kallade *Österbottningar.*» *)

---

*) Anteckningar om Församlingarne i Kemi-Lappmark af Sjögren, pag. 1—4.

Tillägg.

Sedan denna afhandling redan var färdig skrifven samt lemnad till Finska Literatur-Sällskapets granskning, har författaren haft tillfälle att begagna sådana verk, hvarifrån ytterligare bevis kunna hemtas till de uti föregående afhandling framställda åsigter; jag kan, till följe deraf, ej underlåta att här göra följande tillägg:

«Den älsta skriftliga underrättelse man har om Nokia (i Birkala) är den att år 1274 *Matts Kurk* skall der haft sitt herresäte.» *) «Slägten Kurck hör till de älsta och förnämsta adliga ätter i Sverige. Slägten förmenas vara ifrån Preussen eller Lithauen och derifrån inflyttad till Småland. Man skiljer emellan de äldre och yngre Kurckarne. De äldres vapen var en fogel, hvilken synes vara en stork: de yngres ett svärd, lagdt på tvären emellan 2 stjernor ofvan och en nedantill. Äfven kallade sig en gren af den äldre ätten Svärd. Axel eller Oxle uppgifves som stamfar för den gamla Kurckska ätten. Han lefde omkring medlet af 1300-talet. Hade 2 söner Knut och Erik; Knuts gren torde hafva utslocknat med hans son Peder, lefvande i början af 1400-talet. Eriks son Axel och sonson Erik skrefvo sig till Näs. Erik Axelsson hade en son, Knut till Lauko och Anola, hvilken 1514 var Lagman i Österbotten och Satakunden.» **) Månne Kurckska slägten numera är ursprungligen finsk samt hemma ifrån Birkala socken? Uti Åbo Tidningar för år 1859 N:o 100 samt för år 1860 N:o 12 påstod jag redan, att Kurckarne voro hemma från Småland, men det behagade den gången icke Herr Koskinen! Förut har blifvit anmärkt, att Buræus ej känner någon

*) Undersökningar om Finska Adelns gods och ätter af Wilhelm Gabriel Lagus pag. 44.

**) Samma verk pag. 108 och 109.

Birkarla-höfding vid namn Kurck, som skulle hafva varit hemma ifrån Birkala socken i Tavastland, och som skall hafva underkufvat Lapparne. Niurenius och Plantinus stödja sig deremot, hvad uppgiften om Kurck vidkommer, på den omständighet, att de sett i Westerbotten Kurckska kontrakter. Äfven jag har numera fått tillfälle att inhemta kännedom om en Kurck i Westerbotten. Uppgiften härom är följande: «Värdering å persedlar, som ingingo i Torneå Lapparnes skatt samt i deras handel med Birkarlarne och «de Norrske» äfvensom Lapparnes klagomål på Lappfogdarne och Birkarlarne, år 1559» — «7. Till deth siunde beklagedhe the atth ther äre i marcken 2 Lapper huilcke haffue sitidt skattfriie i någre åhr den förste hether Peer Arntzsson i Kåutåkeijnå then andre Geradt Mårthensson i Auiouara bij, huilcke äre skattfriie bleffne aff Jons Håkånsson och Oleff Nielsson *Curckj.* *) Denna Kurck, som var Lappfogde, lefde således omkring medlet af 16:de seklet samt Niurenius och Plantinus ett århundrade sednare. Det är således alldeles icke otroligt, att de läsit några skrifter af en Kurck. Men hvad han var för en man, upplyser Schefferus i sin Lapponia pag. 48, der det heter: «testatum esse ante dictum Andream Andresonium, se vidisse literas veteres, in quibus unus ex Præfectis Lapponum *Kurk* nominetur.» Denna Kurck var således en «Præfectus Lapponum» (non Birkarlorum) d. v. s. en Lappfogde, och sannolikt just samma Curckj, som ofvan omtalades. Man vet, att Konung Gustaf I:sta redan omkring 1530 tillsatte fogdar, som skulle handhafva ordning samt uppbära skatten af Lapparne. Men Niurenius uppgifver, att Tavasterne under anförande af en Mathias Kurck skola förjagat Lapparne till Norden. Härtill bifogar han den anmärkning, att «några föregifva, att han (Mathias) hört till

*) Suomi för år 1859 pag. 220 och 223.

Kurckska adliga familien i Finland.» Men pag. 48 uppgifver han, att detta Lapparnes förjagande skall hafva skett «*tempore nativitatis Christi*, och således skulle äfven Mathias Kurck lefvat eller bott i Birkala omkring Kristi födelse. En Lappfogde, som lefde omkring 1550, samt Mathias Kurck är således för Niurenius och Plantinus samma person! Är det således orätt, om jag säger, att sistnämnde författares uppgifter äro deras egna gissningar och hugskott, hvilka sakna allt historiskt värde? Buræus synes vara sjelfständigare i sin framställning rörande Lapparnes besegrande af Birkarlarne, ty han nämner ej någonting, hvarken om några Tavasters medhjelpande, ej heller känner han någon Tavasternes och Birkarlarnes höfding, som skall hafva hetat Mathias Kurck. Buræus uppgifver, att Birkarlarne år 1277 erhöllo af Konung Magnus Ladulås fullkomligt privilegium att slå Lapparne under sig. Naturligtvis gaf han detta löfte åt sådana personer, som redan förut haft att göra med sistnämnde folk. Detta förutsätter således, att Birkarlarne långt före 1277 befunnit sig i Westerbotten, derifrån de sedermera kommo till Finland. Om Birkarlarne utgått ifrån Tavastland (Birkala), så hade äfven det framdeles bort blifva deras hufvudstation, eller uppvise man ett motsatt förhållande på andra ställen i Europa. De hittade äfven vägen till Kumo elf. Tradition förmäler, att en stad vid namn *Telje* fordom funnits i Kumo samt att St. Henrik predikat der. Hvem hade visat honom vägen dit, om ej handlande eller köpmän? Det är således mycket sannolikt, att äfven Birkarlarne jemte andra Svenska köpmän före år 1157 handlade på Kumo elf och kommo sålunda i fäl med Lapparne. Följande uppgift må hit äfven tilläggas: «Birkala kyrka skall vara uppbygd af de Burer, som sedan Konung Ingeld (den en gammal krönika kallar Brand Amundsson) hade upbränt Helsinge Konung samt 5 andra Konungar, rymde in i Finland,

hvilka då de begynt rota sig, hafva så utvidgat sig at de med sina råmärken råkat Helsingarne, efter som uppenbart är af det bref, som gifvet var 1328 punct 2.» *) Härmed förstår Palmsköld tvifvelsutan Drotset Knut Johanssons bref dat. Telge den 6:te Sept. 1328. Man ser häraf, att Burer och Birkarlar här blandas eller växlas med hvarandra. Brand Amundsson lefde omkring 700. Det enda som man af denna Palmsköldska uppgift kan inhemta är det, att redan uti 8:de århundradet besöktes Kumo-elf. Detta torde äfven ifrån annat håll bestyrkas.

Rörande Ladulås privilegium af år 1277 må anmärkas, att inga andra författare, än Buræus, känna det. Då Geijer afhandlar nämnde Konungs historia nämner han ej ett enda ord om något sådant privilegium. Uti alla de dombref samt utslag, som röra Birkarlarne, åberopas ej en enda gång något af Konung Magnus Ladulås gifvet privilegium. Månne man icke häraf åter har skäl att misstänka uppgiften såväl rörande sjelfva privilegiet som ock det uppgifna året 1277?

Johan Adolf Lindström.

*) Handlingar och Uppsattser rörande Finlands Kyrko-Historia af Lagus, 5 häftet pag. 130. Lagus har tagit dessa uppgifter utur Palmskölds *Topographica* i Upsala Universitetets Bibliothek.

PHAIDRON,

Auguston Vapautetun,

Aisoopolaisia Satuja.

Latinasta Suomentanut

D:r Samuel Roos.

Johdatus Lukemiseen.

Satujen alku on varsin vanha. Niitä tavataan kaikissa kansakunnissa jo sivistyksen alkeissa, vaikka niitä ei paljosti ole kootuksi tullut. Vanhin meidän tietoomme saatu kokous on Arabialainen Viisaan Lookman'in nimellä, jonka arvataan eläneen Kuningas Salomon aikoina ja olleen ainakin vapaan, jollei peräti kansakuntansa pään (Emir). Muutoin tiedämme itäisellä maalla vertauksia vahvasti harjoitettavan; ja vertauksista satuihin ja saduista vertauksiin ei ole pitkä askel. Mutta erinäisistä, moninaisissa tiloissa erityisiltä ihmisiltä jutelluista saduista ei tullut Euroopalaisen sivistyksen alkupesässä mitään kunnollista riviä eli kokousta ennen kun juuri Atheenin loistavimmana aikana Phrygialainen Aisoopos niitä näkyy kaikkinaisiin asioihin ja tapauksiin sovittaneen; lienee hänellä sitte jo kotomaaltansa joku alkuperäinen saturunsaus ollut, taikka niin nerokas äly, että hän paikalla taisi ajatuksensa satupukuun niin somasti sovittaa, että hän jutuillansa sai Atheenilaisen, mielen terävyyttä rakastavaisen, kansan innokkaasti ihastumaan; josta sitte seurasi että hänen satujansa kokoamalla koottiin.

Miten Aisoopos Atheeniin ja Phaidros Roomaan tullut lienee, siitä ei näissä saduissa, eikä muutoinkaan, ole mitään vakavaa tietoa; sillä Franskalaiselta de la Fontainelta Planudeen nimellä kerrottu juttu Aisoopon elämäkerrasta on enemmän Markolphon tai Ulspeilin mukainen kun toden näköinen. Kumpikin näkyy vasta nuorella miehen ijällä kotoa muuttaneen. Lieneekö Aisoopos otettu sodassa, joita siihen aikaan Vähän Aasian Graikalaiset asukkaat Atheenilaisten avulla pitivät Persialaisten vallotusvehkeitä vastaan, ja sen aikaisen tavan mukaan sitte orjana pidetty. Että hän Atheenilaisille oli hyvin tuttu ja nerostansa kunnioitettu *), se näkyy toisen kirjan päätöksestä. Phaidron tulo Roomaan on myös tietymätön ja samaten hänen toimituksensa Auguston hovissa. Jos luulla olisi luvallinen, niin luulisin häntä pidetyn Lukijana (ἀναγνώστης), joita sen aikaiset valtavat Roomalaiset pitivät useampia, ja joiden virka oli huvittaa isäntiänsä ja vieraita aterian aikana, taikka kirjottajana *(librarius)*, joiden tuli kopioita kirjoja niistä, kuita isäntä oli käsiinsä saanut. Nimi Phaidros, Φαιδρος, loistava, kirkas, lieneekö alkuinen ollut, vaiko vasta orjana annettu, on myös tietymätön asia.

Muutoin on Phaidron myöhemmästä elämäkerrasta kirjamme tarkastaja Christ. Timoth. Dressler latinaisessa esipuheessansa Teubneriläiseen ylöspanoon kokenut kaikki koota, mitä hänestä ja kirjansa vaiheista vainkin vielä ilmiin saada taidetaan **).

Paitsi näitä tässä suomennettuja viittä kirjaa on mainittu Dressler saanut kokoon useampia, joita niihin lisänä liittänyt on.

Kirjan kunniaksi sopii tässä sanoa, että latinan kieli siinä on mitä selvintä, sanarikkaus suuri ja värsy niin huo-

*) A. Gellii Noct. Att. II: 29.

**) M. Fab. Quintilianus, Inst. Or. X: 1.

keasti juokseva, kuin tämänlainen värsy joinkin olla taitaa. Nämät edut, yynnä huvittava aine, tekevät tämän kirjan hyvin sopivaksi melkein ensimäiseksi latinan kielen oppikirjaksi.

Värsyjänsä Phaidros kutsuu *Senarii*, kuutoisiksi, kuusjalkaisiksi eli kuus-askelisiksi, kuiden askelmat aina olivat *iambit* (◡ —), lyhykäinen eli hieno eli matalempi sanajäsen edellä ja pitempi eli lujempi perässä, juuri niin kuin astuessa jalan nostaminen vähemmän kuuluu kun laskeminen.

Tämänlainen värsy kuvataan

näin:	◡ —	◡ —	◡ —	◡ —	◡ —	◡ —	, ja
luetaan:	Jo saat	ti hä	nen ke	too ki	pakoit	semaan	, taikka
latinaksi:	Athe	*nae* quum	florē	*rent* ae	quis le	gibus	
	Procax	*lī*ber	tas ci	vita	tem mi	scuit	
	*Fre*num	que sol	vit pri	stinum	licen	tia.	
	Hinc con	spira	tis fa	ctio	num par	tibus,	
	Arcem	tyran	nus oc	cupa	vit Pi	si*stratus*	&.

Tässäkin jo näkyy luonnostansa pitkä sanajäsen (syllaba) käytettävän lyhyen verosta niinkuin: *nae*, *rent*, *li*, *fre* ja *hinc* *), ja myös kaksi lyhyttä pistettävän yhden pitkän siaan, niinkuin: *stratus;* mutta useasti pistetään kaksi syllabaa lyhykäisenkin siaan, niinkuin:

*Ae*so	pus au	ctor quam	ma*teri*	am rep	perit,
Hanc ego	poli	vi ver	sibus	sena	riis.
Et quod	*pru*den	ti vi	tam con	*si*lio	monet.
Calu	mnia	ri si	quis au	tem *volu*	erit,
Quod ar	bores	loquan	tur, non	tantum	ferae,
Fictis	joca	ri nos	memi	*nerit* fa	bulis.

Vielä on kaikessa latinaisessa värsyssä muistettava tämä latinainen värsy:

Ecthlipsis necat *m*, **Synaloephe** vero vocalem, se on: edellisen sanan päättestä lähtee *m* ja pääte-äännäin, jos seu-

*) Systole longam corripit, at Diastole contra.

raava sana alkaa ääntäimellä taikka *h*:lla (kuta Latinalaiset eivät pitäneet kirjaimen arvoisena, vaan sanoivat: *H magis est aspiratio quam littera)* niinkuin nähdään ensimäisen Sadun jo toisesta sanasta alkain:

Ad ri	v eun	dem lupus	et a	gnus ve	nerant,	
Siti	compul	si: supe	rior	stabat	lupus	
Longe	qu inferi	or a	gnus. Tunc	fauc im	proba	
Latr in	cita	tus jur	gii	caus in	tulit.	
Qui pos	sum, quae	so, *face*	re, quod	*querer*is,	lupe	- - -
Ant hos	sex men	ses ma	l, aït, di	xisti	mihi	- - -
Pater hercu	le tuus,	inquit,	malê	*dī*xit	mihi.	

Näistä halullinen oppilas niin paljon osviittaa saanee, että hän hyvän opettajan neuvolla asian päälle pääsee.

Ensimäinen Kirja.

Esitys:

Aisoopos isä hyvän aineen keksinyt,
Kun minä kaunistellut kuutos-värsyillä.
Kakskertaisesti kirjaiseni hyödyttää:
Se naurattaa ja neuvoo viisaast' elämään.
Jos jonkun ehkä mieli tekee moittimaan,
Puidenkin muka puhuvan ja eläinten,
Niin muistais' meidän tässä tarinoitsevan.

Satu 1.

Usein on huokea syyttömän sortaa.

Susi ja Karitsa.

Luo saman puron suden ynnä karitsan
Tuo jano ajoi; susi seisoi ylinnä
Ja karits' alempana varsin kaukana,
Niin häijy nälkäkurkku riitaa nostamaan:

Minvuoksi juomaveden mulle sekoitat?
Peljäten lieminkäinen: miten taitaisin,
Voi susikulta! tuota tehdä? tänne päin
Sun puolestasi mulle juoksee juotava.
Todeksi nähden tiuskas': ennen puolta vuott'
Mua kiroilit: ja lammas parka vastasi:
Empämä vielä silloin ollut saatukaan;
Niin isäis sitte minua haukkui kiroten,
Hän ärjäs', häijy, raadellessa syyttömän.
  Tä satu niille kirjoitettiin miehille,
Jotk' vale-syillä syyttömiä sortavat.

Satu 2.

Vähin vastuksista.

Sammakkoin kuninkaan pyyntö.

  Atheenin kukoistaissa hyväin lakien
Suojassa, liika vapaus kansan paisutti
Ja ylimieli särki siteet entiset.
Kuin tästä lahkokunnat nousi vastuksin,
Yksvaltiaana linnan otti Pisistrat.
Siis kurjaks' miesten itkellessä orjuutta,
Hän vaikk'ei ollut ankara, vaan vaikea
Kuin oli varsin tottumatta rasitus;
Aisoopos heille tämän sanoi satuisen:
  Vapaina allikoissa uiden sammakot
Heillensä huutain kuningasta pyysivät,
Vallalla hillitsemään ilkitapoja.
Niin ilmanvalta naurahtaen nakkasi
Vähäisen kartun; vesi siitä roiskahtain
Pelkäämään saatti su'un peri pelkurin.
Kuin karttu kauvan uponnunna makasi,

Niin eräs kerran hiljaa nosti päätänsä
Ja tutkei kuningasta, joukon kokosi,
Ku, pääsnyt pelostansa, pani hävynkin
Pois, puusen päällä sitte pahoin hyppeli
Ja häpiällä häväistessä riemusi.
Nyt uutta mentiin kuningasta anomaan,
Kosk' ennen annett' aivan oli mitätön.
Niin pani heille käärmeen, terähampaalla
Ku heidät kaikki yksitellen käsitti:
Turh' oli parkain pako, pelko äänenkin
Sulki. Siis airun lähdettivät kerjäämään
Kurjillen armoa. Vaan ylinen vastasi:
Se hyvä saatunne kosk' eikä kelvannut,
Niin kovaa kärsikää. Siis tekin veikkoset
Tätä kärsikäätten, ettei tulis' tuimempi.

Satu 3.

Paras pysyä säädyssänsä.

Ylpeilevä naakka ja riikinkukko.

Ei kerskailemaan toisten loisto-eduista,
Vaan omaan paremmin pukuunsa tytymään,
Aisoopos tällä esimerkill' opettaa.
Turhasta naakka ylpeydestä paisunut
Sai riikinkukon suoltuneita sulkia
Kokoon, ja niillä itseänsä koreili:
Sitt' omiansa kaunaten hän yritti
Loistavan riikinkukko-parveen, mutta ne
Pois repeilivät höyhömet ja nokilla
Ajoivat poijes; naakka surkumielellä
Näin pyrkii seuraan omain sukulaistensa,
Mutt' näiltä hylky hyljättynä häpesi.

Niin yksi niistä, joita oli kaunannut:
Jos oisit meidän oloihimme tytynyt
Ja omiin luonnon lahjoihin ei suuttunut,
Niin et ois tähän häpiäänkään joutunut.

Satu 4.

Ahneus ahneen pettää.

Koira lihaa virran yli viemässä.

Oikein omansa hukkaa toisen pyytävä.
Kuin koira lihaa veden yli uiden vei,
Niin veden kalvossa hän näki kuvansa,
Ja luuli toisen myöskin vievän saalista:
Tuot' anasti, mutt' pettyi ahneudesta
Ja päästi ruoan, kun jo piti hampaissa,
Mutt' eipä saanut, kuta ahne himosi.

Satu 5.

Vältä valtavaisten kumppanuutta.

Lehmä ja Vuohi, Lammas ja Leijona.

Ei vakaa valtavaisten kanssa kumppanuus,
Sen todeks' osottaapi tämä tarina.
Kuin lehmä ja vuohi ja lammas väärän kärsivä
Leijoonan kanssa seurustivat korvessa,
Ja saatu oli hirvi hirmu lihava;
Niin leijo sanoi heille, osain tehtyä:
Mun ensimäinen vuoksi leijon nimeni;
Antakaa toinen uroollisuudestani;
Mun voiman vuoksi kolmas ompi omani,
Ja kovin käy jos joku koskee neljänteen.
Näin kaiken saaliin piti väkivallalla.

Satu 6.

Lurjukset lurjusten sikiötkin.

Sammakot Auringolle.

Häät herkulliset varkaan näki läheisen
Aisoopos, siitä kohta läksi lausumaan:
Kuin kerran aurinkokin aikoi naimiseen,
Niin sammakoilta parku pääsi pilvihin,
Ja parkumasta liikkui pilvein haltia
Ja kysyi syytä: vastas' allikon asukas:
Jo yksin polttaa kuivaks' kaikki lammikot
Ja saattaa kurjat kuivuudella kuolemaan;
Voi mikä surma! saisi vielä sikiön!

Satu 7.

Tyhmäin kunnia on mitätön.

Repo valenaaman nähdessä.

Sai kettu kerran valenaaman näkemään;
Voi, huusi, miten pulskea muoto aivuton!
Sanottu niille, joille paljaan kunnian
On onni lahjottanut, taidon kieltänyt.

Satu 8.

Ei hyvä häijyä auttaa.

Susi ja Kurki.

Se, joka työnsä palkkaa pahoilt' anonee,
Hän pettyy: ensin, auttain kelvottomia;
Ja sitte, kuin on paha päästä pulasta.
Luu hukan kurkkuun nielless' oli tarttunut;
Ja tuska pani, suuren palkan ehdolla,

Jokaista tuskan apuun houkuttelemaan.
Ja viimein saikin kurjen varsin valalla
Kurkkunsa pitkän pistämällä kitahan
Luun oman hengen vaarallansa vetämään.
Työn tehtyä, kuin kurki pyysi palkkaansa;
Niin vastas': kiitä kuin sait pääsi suustani
Viel' eheänä; siin' on palkkaa kylläksi.

Satu 9.

Älä huoli hätäynnyttä pilkata!

Varpuinen ja Jänes.

Its' olla huoleton ja toista pitittää
On hullun tapa, värsyseni opettaa.
Kourissa kokon valittavaa jänestä
Varpuinen torui: kussa pitkät potkusi
Ja nopsat jalkas, missä ne nyt viipyivät?
Näin laruttavan havukka yhtäkkiä
Löi, turhaan kyllä kuikuttavan kuoliaks'.
Niin puolikuollut jänes tuonen tuskassa:
Kyll' äsken huoletonna minua pititit,
Jo tuli sama kova onni kotihin.

Satu 10.

Ei valettelijaa totta puhuessakaan uskota.

Susi ja Repo, tuomarina Apinia.

Ken kerran petturiksi ilkeäks' tiedetään,
Hänt' eipä uskota, puhuessa tottakin:
Aisoopos todistaa lyhyellä sadulla.
Kuin susi syytti repoa varkaudesta,
Ja kettu kielsi ryhtyneensä ollenkaan;

Apinia istui riitaa ratkaisemahan.
Kuin kumpikin oil asiansa ajanut,
Niin julisti Apinia tämän tuomion:
Et sinä kadottaneen näy, kuta kaipailet;
Sun uskon salaa siepanneen, kuta kieltelet.

Satu 11.

Naurattaa kunnottoman kerskaus.

Aasi ja Leijona metsän ajossa.

Kuin kunnotonkin kerskaa jalotöistänsä,
Kyll' oudot uskottaa, tutuill' on nauruksi.
Kuin leijo aasin avull' aikoi metsistell';
Hän peitti hänen pensastoon ja neuvoili,
Ett' otuksia äänell' tavattomalla
Peljättäis' karkuun, its' hän kiinni ottaisi;
Niin tämä korvat pystyyn äkki kiljasi
Voimaansa myöden, saikin siten otukset
Äänellä uusihirmuisella liikkeelle
Ja polkujansa pakenemaan tuttuja.
Kuin leijo, väsynynnä teurastamasta,
Pois käski aasin, käski vaiketa, niin hän,
Röykästyneenä, kysyi äänens' ankaruutt'.
Jo verraton, jos minäin en ois tuntenut
Sun sydäntäs ja sukuas, oisin hätäillyt.

Satu 12.

Usein hyödyllisintä hylkynä pidetään.

Peura lähteellä (hetteellä).

Useinkin hyödyllisint' ylön katsotaan
Ja turhaa kehutaan; sen näyttää satuni.

Kuin peura juotuansa seisoi lähteellä
Ja veden päällä näki kauniin kuvansa;
Hän ihmetellen kehuu haara-sarveja
Ja moittii sääriänsä sangen hoikkia.
Mutt' äkki pelko metsämiesten äänistä
Jo saatti hänen ketoo kipakoitsemaan;
Näin koirat jätti pian: pääsi metsähän;
Mutt' täällä sarvet tekivätkin vastuksen,
Ja koirain hampaat hirmuisesti purivat.
Niin kuollessansa sanotaan hän sanoneen:
Voi, minä vaivainen, kuin vasta havaitsen,
Ne hyödyttäneen, joita pidin huonona;
Ne turman tuottaneen, kuin kouho kehusin.

Satu 13.

Kehuja kavalin kaikista.

Repo ja Kaarne.

Ken kehumista pyytää sulo sanoilla,
Hän usein pettyy häpiään ja vahinkoon.
Kuin kaarne juuston akkunalta näppäsi
Ja lensi syömään pitkään puuhun metsässä;
Niin repo näki sen ja alkoi kehua:
Oi kuinka suloisesti sulkas kiiltävät,
Kuink' ompi kaunis kasvantos ja katsantos,
Jos ääni ois sen vertainen, niin linnuista
Sä oisit ensimäinen. Tämä raakkumaan
Ja äänens suloisuutta hullu näyttämään
Mutt' avattua nokan juusto putosi
Kun kettu kavala sieppas' haluhampaalla.
Näin näkyy miten arvoinen on ymmärrys,
Ja viisaus voittaa voimat varsin vahvatkin.

Satu 14.

Vahingoksensa joku vihollistans auttaa.

Mies ja Puut.

Ne hukkuvat, jotk' vihollistans auttavat.
Mies, kirveen tehtyä, läksi puilta pyytämään,
Ett' antaisivat varren puusta lujasta.
Jokainen käski antaa metsä-öljypuun.
Hän lahjan otti, teki varren, sovitti
Kirveesen, kaasi sitte suuret tammetkin,
Ja valikoitsi mieltä myöden. Saarnelle
Sitt' tammi sanoi: syystä meitä hakataan.

Satu 15.

Kyllä viisas keinon keksii.

Sukkela Vares.

Janoinen vares savipataa läheni,
Ku vettä puolellansa; koki kumota;
Vaan lujana kuin seisoi, tämä kivejä
Pudotti pataan, joiden paljoudella
Sai veden nousemaan ja janon sammutti.
Se tästä näkyy, mitä nero aikaan saa:
Miehuutta etuisempi ain' on viisaus.

Satu 16.

Joukon luulo usein pettyy.

Suutarista Parantajaksi.

Kuin kelvottomuutensa vuoksi suutari
Juur' alkoi nälkään nääntyä, niin rupesi
Hän piilo-paikass' parannetta tekemään,

Ja myymään pettäin myrkkyvasteen nimellä.
Jo huutoon tullut, rikastunut sairastui.
Niin tuli kuningaskin tätä tutkimaan:
Sai pikarihin tätä myrkyvastetta
Ja vettä, oli myrkkyä panevanansa,
Niin käski juoda suuren palkan ehdolla.
Mutt' kuollon pelossansa konna tunnusti,
Ei taitavansa parantajan oppia,
Vaan joukon hulluudesta saaneen huutonsa.
Niin kuningas käsketti kansan kokohon:
Voi, kuinka hulluiks' teitänne te luulette,
Kuin tämän haltuun uskallatte hengenne
Joll' jalkojansa kengittää ei uskottu!
Nyt tämä niille todell' olkoon sanottu,
Juur' joiden hulluus hävyttömii hyödyttää.

Satu 17.

Ei haltian tavat köyhään koske.

Aasi vanhalle paimenellensa.

Kuin kansakunta hallitusta muuttanee,
Ei köyhäin onni muutu valtiaan tavoista;
Sen todistaapi tämä lyhy tarina.
Aasia niityll' äijä syötti pelkuri:
Hän vihollisten äänist' äkki peljästyi
Ja käski pakoon ettei kiinni saataisi;
Mutt' tämä laiska kysyi: muka luuletko
Voittajan kahdet satulat mulle panevan?
En, sanoi äijä. Mitäs siis mun väliä
Ketä palvelen, kuin kannan kannettavani?

Satu 18.

Vältä vilpillistä takausta.

Lammas, Peura ja Susi.

Joka lainaa pyytää vilppi-takauksella,
Ei selvittää, vaan vahinkoa virittää.
Lampaalta Peura pyysi mittaa nisuja,
Ja takaus susi: peljäten vain vilppiä:
Tuo hukka raatelee ja pötkii kohta pois,
Sä juokset lentäin poijes kaikkein paikoilta;
Kussa ma teidät löydän makso-päivänä?

Satu 19.

Konnalle konnan palkka.

Lammas, Koira ja Susi.

Ainakin konna pahuutensa palkan saa.
Kuin väärää velkaa koira velkoi lampaalta
Ja väitti leivän antaneensa velaksi,
Niin hukka todistajana: ei kyll' yhdessä,
Vaan totta kyllä kymmenenkin velkaa on.
Niin lammas tuomittiin valalla väärällä,
Ja maksoi kuta hän ei velkaa ollutkaan.
Sitt' jonkun päivän peräst' äkkäs' kuopassa
Makaavan hukan: saitpa valeen palkkasi!

Satu 20.

Jokainen pelkää paikkaa kussa loukattiin.

Vaimo Synnytys-vaivassa.

Ei kukaan mielellänsä paikkaan loukkaavaan.
Synnytys-hetkenä, kuukautten perästä,

Makaili valmo maassa valittain valvojans;
Mies kehotteli nousemahan vuoteelle,
Huokeempi kussa päästä luonnon kuormasta;
Ei, sanoi, luottavansa, sillä sialla
Vaivansa päättyvän, kuss' ensin aljettiin.

Satu 21.

Älä päästä pahaa paikoillesi.

Penikoiva koira.

Ihmisen pahan makioissa sanoissa
On vilppi, kuta opetetaan välttämään.
Muinainen tiine koira pyysi toiselta,
Jos saisi penikkansa hänen pesäänsä;
Sen mielellänsä sai; vaan sitte takasin
Kuin tahtoi, vielä vähää aikaa rukoili,
Ett' penikatkin vähän vahvistuisivat.
Jo ajan kuluttua kysyi kiivaammin
Pesäänsä: — Minun ja mun kaiken joukkoni
Jos voinet ajaa poijes, lähden, muutoin en.

Satu 22.

Tyhmyys usein tuottaa turmion.

Nälkäiset Koirat.

Ei tyhmä toimi ollenkaan ol' avuksi,
Vaan usein vetää vaivaisia vahinkoon.
Nähdessä vuodan, koirat, veden pohjassa,
He sitä syödä saadaksensa alkoivat
Vähentää vettä juoden, mutta repesivät.
Ja kuolivat siis ennen saaliin saatua.

Satu 23.

Onneton on kunnottomimmankin pilkkana.

Vanha Leijona, Metsäkarju, Härkä ja Aasi.

Se, joka hyvän arvonsa on hukannut,
On hädässänsä huonojenkin pilkkana.
Vuosista väsynynnä voiman puutteessa
Kuin leijo makais, vetäin henkee viimeistä,
Niin tuli metsäkarju leisku-hampailla
Ja niillä iski, kostain vanhaa vääryyttä:
Niin kohta härkä pisti, viha-sarvilla
Vihatun raadon läpi. Aasi nähdessä
Näin kostamatta petoo loukattavan, hän
Potkasi otsan paljaaks'; tämä kuollessans:
Kyll' katkeraa oil jaloin kovuutt' kärsiä,
Mutt' sinun ilkeyttäs, luonnon häväistys,
Kuin täytyy kestää, kuollo kaksinkertainen.

Satu 24.

Se, joka omaks' hyödyksensä toista hyödyttää,
Hän olkoon kerskaamatta hyväst' työstänsä.

Kärppä ja Mies.

Kuin kiinni saatu kärppä kuollon pelossa
Ja siitä päästäksensä miestä rukoili:
Voi armas! säästä minua, joka hiiristä
Huoneesi perkaan! Sanoi: jopa säästäisin,
Jos mun vain hyödykseni hiiret tappaisit:
Mutt' kuin sa tapat saadaksesi jäännökset,
Ja hiiret vallan herkuksesi hotkaiset;
Niin älä mulle kehu ansiotasi.
Näin sanottua koppas' kärpän kuoliaks'.

Ne heillens tämän omistakoot sanotuks',
Jotk' oman hyödyn vuoksi toista auttavat
Ja vähää apuu suurill' sanoill' kehuvat.

Satu 25.

Pahain antimet ovat pahan luuloiset.

Uskollinen Koira.

Yhtäkkii antelias on kouhoill' kehuksi,
Vaan järkevälle turhaan jakaa juonia.
Kuin öinen varas pisti leipää koiralle,
Jos, kokein, muka saisi lahjall' leppymään;
Niin koira: koet konna suuni sulkea,
Ett'en mä talon puolest' haukkuis'; petytpä;
Sill' äkki anteliaisuus vaatii varomaan,
Ett'et sä hyötyis' huolettomuudestani.

Satu 26.

Ei valtavain kanssa kilpaan.

Sammakko ja Härkä.

Rinnalle rikkaan köyhä pyrkien häviää.
Kuin muinain sammakko näki härän niityllä
Ja kadeksei niin suurta hänen kokoa;
Niin täyteen puhalsi hän ryppy-nahkansa,
Sikiöiltä kysyin, eikö ollut paksumpi
Kun härkä. Nämät kieltää, hän siis uudesti
Viel' lujemmin pingotti pintansa kysyin:
Nyt kumpi voitti? vielä härkä, sanoivat.
Vihassa viimein tahtoi vielä vahvemmin
Pintansa paisuttaa, vaan raukka repesi.

Satu 27.

Turhaan viisaalle verkkoa virität.

Koira ja Krokodiili.

Ne, jotka kavaloivat miestä viisasta,
Ne tekee turhaa, saavat naurun palkaksi.
Sanotaan koirain juosten juovan Niilistä,
Ett'eivät krokodiilit heitä kiinni sais'.
Niin krokodiili koiraa, joka juosten joi,
Puhuttel': latki mieltäs myöden viekkaammin
Ja tännenmäksi tule, älä kavaluutt'
Ollenkaan pelkää! Totta kyllä tulisin,
Jollen mä tietäis' lihaani sun himoavan.

Satu 28.

Minlainen teko, senlainen kosto.

Kettu ja Haikara.

Ei ketään loukkaamaan, vaan joka loukannee,
Saa samanlaisen sakon, satu muistuttaa.
Sanotaan ketun kutsunehen haikaran
Pitoihin ensin, panneen lavian latukan,
Ja siihen lientä vetelää, kuta nälissäns
Ei tainnut maistaa vieras: sitte haikara
Taas kutsui ketun, kuivaa ruokaa putellin
Juur' täyteen sulloi, siitä saikin nokalla
Kyll' tarpeeksensa: vieras näki nälkää vain
Ja potun kaulaa turhaan nuoleskella sai.
Niin oudon linnun sanotaankin sanoneen:
Jokainen esimerkkiins omaan tytyköön!

Satu 29.

Saita on oma surmaajansa.

Koira, Aarre ja Korpikotka.

Kyll' tämä satu sopii saidoille ja niill',
Kut sääty-hylkyinä rikkaiksi pyrkivät.
Kuin koira kaivoi ihmisluita, aartehen
Hän löysi, rikkonunna rauhan kuolleiden
Hän kostoks' syttyi rikkauden himohon,
Juur' sopivaksi rikoksensa palkaksi.
Näin aarteen vartojana unehutti pois
Hän ruokans, kuoli nälkään. Kotkan sanotaan
Sen nähdessänsä totisesti sanoneen:
Kyll' syystä koira parka makaat raatona,
Kuin rikastua pyysit valtain rinnalle,
Syntynyt kadulla, tunkiolla kasvanut.

Satu 30.

Älä ylhäisenäkään katso huonoa ylön!

Repo ja Kokko.

Syy ylhäistenkin alhaisii on pelätä,
Sill' koston kyllä keksii nero sukkela.
Kuin kokko kerran ketun pojat pesäänsä
Kanteli pojillensa raadeltaviksi;
Niin emä perässänsä juoksi rukoillen,
Ett' tätä haikeutt' kurjalle ei tekisi.
Tuo pilkkasi vain pesäpaikkans turvissa.
Mutt' repo sieppas' soiton paimentulesta
Ja teki reiskan ympärille koko puun,
Näin kostaaksensa vihollisen verellä.

Niin kokko, perilliset pelastaaksensa,
Rukoillen viepi revoll' sikiön terveenä.

Satu 31.

Kuin tyhmä toista pilkkaa, niin pian saapi vahingon.

Aasi pilkkaa metsäkarjua.

Kuin aasi kerran metsäkarjua kohtasi,
Niin sanoi: terve veli! tuopa närkästyi
Ja hyljäs' kunnian, kysyin, miksi valehtel'.
Niin aasi laski suorons: jollet vertanais
Mua pidä, sanoi, on tuo kärsäis kaltainen.
Jo karju aikoi jalon koston tehdänsä,
Mutt' laski vihans: huokea kyll' ois kostaani,
Hän sanoi, vaan en huoli hylkyyn koskea.

Satu 32.

Kansakunnan vaivat koskevat alamaisia.

Sammakot kuin pelkäävät härkäin taistelua.

On alhaisilla vaivaa valtain riidoista.
Sammakko suossa näki härät kuokkivan;
Voi, sanoi, kuinka suuri meille surkeus
On tuleva; ja toinen kysyi, miksi niin,
Kosk' härät karjan vallasta vain taistelee
Juur' keskenänsä, muutoin kaukan' elävät
Ja ovat eri luontoiset ja laatuiset.
Mutt' joku laidun-vallastansa sortunut
On valmis suossa piilopaikkaa hakemaan
Ja meitä kovill' sorkillansa sotkemaan:
Näin meidän henkeen koskee heidän riitansa.

Satu 33.

Katso eteesi keneen luotat.

Poutahavukka ja Kyhkyiset.

Se, joka häijyn huomaan itsens uskonee,
Hän avun siaan saapi surman surkian.
Kuin lennollansa kiiruisella kyhkyiset
Henkensä usein pelastivat haukalta;
Niin neuvokeinon rosvo väänsi vilpiksi,
Ja petti turvattomat kavaluudella:
Miks' elämänne hätäillessä vietätte?
Tehkää mä kuninkaaksi, liitto lyökämme,
Kyllä mä teidät vääryydestä varjelen.
Tuot' uskoen valtaan antauvat havukan,
Ku, vallan saanunn', alkoi sitä harjottaa
Heit' yksitellen järjestänsä repien.
Niin jäänyt sanoi: Syystä meitä surmataan.

Toinen Kirja.

Esitys:

Aisoopon tapa osotteilla neuvoa,
Eikä hän muuta tarinoilla tarkoita,
Kun erhetyksii ojennella ihmisten
Ja ahkerasti teroitella neroa.
Mikä siis vainkin lienee jutun aineena,
Kuin suotuinen vain kuulla, totta tarkottaa,
Se arvon antaa, eikä nimi tekijän.
Myös vanhan minä tapaa seuraan huolella,
Vaan mieli tehnee jotain väliin pistämään
Tai jospa huviks' jonkun sanan muuttamaan,

Sen pyydän lukijani suomaan hyväksi.
Niin lyhyys tulee sulle suosion maksamaan;
Mutt' ett'ei ikävyyttäis' tarjosanani,
Niin neuvokaamme himoavalta kieltämään
Ja tarjomaan ujoille, kut' ei pyytäneet.

Satu 1.

Saapi siivous palkinnonkin.

Mulli, Leijona ja Rosvo.

Kuin leijo seisoi mullin päällä kaadetun,
Niin tuli rosvokin osaansa tahtomaan;
Kyll', sanoi, antaisin jollet ois oppinut
Its' ottamaan, pois konna! Sattui tulemaan
Juur' samaan paikkaan siivo matkamies,
Ku pedon nähtyänsä kohta pakeni.
Niin lempiästi lausui tälle: rohkene!
Tul' ota osa, jonka sinun siivolles
Mä määrään: selkäpalan sitte jakaili
Ja meni metsän luokse päästäin ihmisen.
Kyll' esimerkki kaunis on ja kiitetty,
Mutt' ahne nähdään rikkaan', ujo köyhänä.

Satu 2.

Kaltaisensa kunkin kaunis.

Ämmä ja Tyttö Miehen kultaisina.

Niin näinkin miehet vaimoväeltä kiskotaan,
On syynä rakkaus, sen näyttää satumme.
Mies keski-ikäisenä ämmään rakastui,
Ku peitti ikäns kauniill' helleydellä;
Mutt' kaunis tyttö myöskin veti sydäntä.

Kuin kumpikin hänt' tahtoi kaltaiseksensa,
Alkoivat kilvan hivuksia nykkiä,
Ja mies, ku luuli häntäns kaunistettavan,
Yhtäkkiä oli paljaspää; sill' juurittain
Oil tyttö harmaat nykkin', akka mustavat.

Satu 3.

Rankaisemattomuus on kehoitus pahuuteen.

Mies ja Koira.

Mies, haavoitettu kiukkuiselta koiralta,
Viel' antoi leipäpalan, vereen kastetun,
Kun kuullut oli hyväks' haavan paranteeks'.
Aisoopo sanoi: älä koirajoukossa
Näin lahjo, ett'ei meitä elävänä söis',
Kuin näkevät työn pahan palkittavan näin.
Kuin häijy hyötyy, moni kiihtyy häijyyteen.

Satu 4.

Kavala kylvää kurjuutta.

Kotka, Kissa ja Metsäsika.

Ylimmäks' tammeen kokko tehnyt pesänsä:
Ja kissa kolon keskipuussa valinnut:
Maan kyntäjä metsäsika juurell' poikinut.
Tään sattumaisen kissa yhdess' asunnon
Sai kavalalla pahuudella hävlämään.
Hän kiipee linnun pesään, sanoo: hävlö
Jo sulle lähestyy ja mulle vaivaisell',
Kuin nähnet joka päivä maata kyntävän
Tuon viekkaan metsäsian tammee kaataaksens,
Näin maassa sikiömme surmataksensa.

Näin tämän pelkoon saanut, mielen häirinnyt,
Hän sian harjakkaan sitt' astuu asuntoon,
Nyt sikiös, sanoo, suuress' ovat vaarassa;
Niin pian kuin sa ruokaa lähdet hakemaan,
On kokko valmis porsaitasi ottamaan.
Näin pelkoon saattanunna paikan tämänkin,
Hän kavalasti kätkeysi koloonsa,
Mutt' yöllä hiipei käpälällä kepeäll',
Söi mahan täyteen, sai myös sikiöllensä,
Ja teeskennellen pelkäävänsä makasi
Hän kaiket päivät. Kotka peläten jo puun
Kaatuvan, näki nälkää, istui oksalla.
Mutt' sika surmaa peläten oil kuopassans.
Sanalla sanoin: nälkään kuolivat poikinens
Runsaaksi kissan poikinensa ravinnoks'.
Kuin paljon pahaa kaksikieli matkaan saa,
On hetas-uskoisille muistutukseksi.

Satu 5.

Kohtuus hyvä kaikissa.

Keisari Passarillensa.

On ilvehtijäin joukko suuri Roomassa,
Jotk' turhaan paljon puuhailevat laiskoina
Ja joutavina hätyröivät läähöttäin
Itsillens vaivaksi ja muille kiusaksi.
Näit' olis' tarves voimaa myöden ojentaa
Juur' tosi-jutull': vaivan maksaa kuullella.
Keisar Tiberius Neapolin matkalla
Kuin tullut oli moisioonsa Miseeniin,
Lukullo jonka muinain tehnyt vuorelle,
Kuhunka meri näkyy puolin molemmin.

Siell' eräs ylössonnustettu passari,
Jonk' hieno palttinainen riippui ihokas
Hartioilta, kaunis roikkuvilla heltuilla,
Herransa käyskellessä kukkatarhassa,
Hän alkoi puisell' viskimellä tuoksuttaa
Tuo tulikuumaa multaa, kehuin tointansa,
Vaan häpiäksi naurettiin; siit' pujahti
Edellä puistoon tuoksuansa asettaan.
Nyt Keisar tunsi miehen, ymmärs' asian.
Hoi! Keisar huusi; tämä juoksi hypäten
Jo toivoin jotain erihyvää saavansa,
Ja varman lahjan ilossakin hilpeä.
Niin Suurivalta naureskellen lauseli:
Et paljoo tehnyt, turhaan meni puuhasi,
Viel' vapaun anto meillä maksaa enemmän.

Satu 6.

Kuin juoni valtaa puollustaa,
Kenpä käsistä pääsee.

Kokko, Vares ja Kilpikonna.

Ei väkivaltaa vastaan kestä varustus;
Jos vielä lisäks' tulee häijy kavaluus,
Niin häijyys voiman kanssa vahvan hävittää.
Kuin kokko kilpikonnan korkealle vei
Ja tämä itsens kätki luiseen koppaansa,
Eik' häntä käynyt kätkössänsä loukata,
Niin vares, ilman lintu, lensi likelle:
Kyll' kauniin, sanoi, kaapann' olet otuksen,
Mutt' jollen neuvo, miten siitä muonan saat,
Niin turhaan raskaall' taakallas suas rasitat.
Kuin osan lupas', neuvoi kokon nousemaan

Ain' taivasalle, pudottamaan kallioon
Ja kuoren särjettyä syömään saaliinsa.
Sanoihin suostunut kokko neuvoo totteli,
Sai itse, antoi neuvojalle aterian.
Näin luonnon lahjallakin varustettuna
Hän kahden konnan kurilla surki surmattiin.

Satu 7.

Rikkailla on enempi pelkäämistä.

Muulit ja Rosvot.

Kaks' muulia vaelsi taakall' kuormitettuina;
Näist' yksi kantoi täysiä rahakopsia,
Ja toinen turpioita ohrasäkkejä.
Tuo rikas-kuormainen hän päänsä pystyssä
Heleästi helisteli kaula-tiukua,
Mutt' hiljaa kuljeskelee toinen kumppani.
Yhtäkkiä väijyksistä rosvot hyökkäävät
Ja tappelussa muuliakin leikkelee,
Pois ottain rahat, jättäin halvat ohraset.
Kuin rosvottu siis kovaa itki onneans,
Niin toinen: iloinen kain ylönkatseesta
Mä oon, en mitään hukann' enkä haavaa saann'.
Tuo näyttää turvalliseks' köyhän kohtuuden
Ja rikkauden monta tuskaa tuottavan.

Satu 8.

Enemmän nähnet omillasi kun muiden silmillä.

Peura ja Härät.

Kuin peura paennunna metsän piiloista
Pois päästäksensä metsämiesten taposta,

Hän peloissansa juoksi taloon lähimpään
Ja kätkeysi avonaiseen navettoon.
Niin lymyvälle härkä: mitäs täällä teet,
Kuin, raukka, ehdoll' olet juossut kuolemaan,
Ja ihmiskaton alle uskoit henkesi?
Rukoillen tämä sanoi: te vain säästäkää,
Mä pian, kohta lähden tilan saatua.
Jo päivän perästä yön vuoro tuleepi
Ja härkäpoika rehuu tuo, ei huomaakkaan.
Työmiehet kaikki käyvät edestakasin,
Ei kukaan äkkää; käypi voutikin
Ei hänkään tiedä mitään. Otus ilolla
Jo alkoi kiittelemään siivon härkiä,
Kut suojaa soivat hälle hädän aikana.
Yks' vastasi: sun kyllä suomme säilyvän,
Vaan jos hän tulee, jolla sata silmää on,
Niin henkesi juur' suuressa on vaarassa.
Täll' aikaa isäntä tuil ehtoolliselta
Ja nähtyänsä härät huono-korjussa
Käy soimen luo: miks' tässä vähä rehua?
Kuss' alus-oljet? Hämmähäkin verkotkin
Sais' ottaa pois. Näin järjestänsä katsellen
Hän myöskin näkee peuran sarvet korkeat
Ja käskee kokoon palkolliset tappamaan,
Ja otti saaliin. Tämä satu sanoopi
Isännän parain asiansa näkevän.

Päätös.

Kateus kunnian kumppani.

Aisoopos Atheenissa kunnia-patsaalla
Palkittiin, orja korotettiin kunniaan,
Osottain kunnian kaikill' tarjon' olevan,

Eik' sukuu seuraavan, vaan töitä jaloja.
Kosk' ennätt' ennen, etten joutun' ensimmäks',
Niin koen laittaa ett'ei hän jäis' yksinäns:
Eik' tämä ole kateus, vaan kilvan työ.
Jos Latinaiset sukoilevat työtäni,
Niin heill' on lisää Helleenien rinnalle.
Jos pahansuoma vielä polkee vaivaani,
Niin ei hän sorra tietoani ansion.
Jos kirjaiseni sunkin korviis kuulunee
Ja mieles' huomaa sopiviksi satuni,
Niin ilo kyllin palkitseepi vaivani.
Jos niille yliviisaaks' näkyy tekoni,
Joit' nurjamielin luonto saatti elämään,
Jotk' eivät voi, kun parempia parjata;
Niin kovan onnen kärsin mielell' lujalla,
Siks' kuin he saavat tyhmyyttänsä hävetä.

Kolmas Kirja.

Esitys Eytycholle.

Jos haluttaa sun lukea Phaidron kirjoja,
Niin, Eytycho, sun täytyy olla joutilas,
Ett' vapaa mieli tarkoituksen käsittää.
Mutt', sanot, nerosi sen ei ol' arvoinen
Että mä siihen rahdun aikaa hukkaisin.
Siis ei oo syytä siihen käsin koskea,'
Ku ei näy toimitäysiin korviin sopivan.
Mutt' ehkä sanot: tulee joutopäiviä,
Kut minun huoletonna käskee lukemaan.
Luetko, veikko, ennen huonojakin loruja
Kuin pidät huolta talouden tarpeista,

Ja käytät aikas' tutuill', huvitat emäntääs,
Mieltäsi huvittain, ruumista levähtäin,
Vahvistuakses tavallisiin toimihin?
Mutt' muuttaa täytyy toimesi ja elosi,
Jos mielit yli Tiedotarten kynnyksen.
Myös minä, saatu Laulutarten vuorella,
Kussa Muistotar sai jyristäjäll' Ukolle
Kerralla yhdeksällä parven taitoisen,
Vaikk' melkein keskell' opistoa syntynyt
Ja kaiken omaisuuden halun hylännyt
Viel' kehuttuna eloni tähän käyttänyt,
Kuitenkin tuskin tähän joukkoon otetaan.
Sen kuinka käyvän luulet, joka tavaraa
Ain' kokoon saada pyytää valppaudella
Ja pitää voiton tietoa etuisempana?
Mutt' käynee miten tahtoo (sanoi Sinonkin,
Kuin vietiin nähtäville Troian kuninkaan);
Niin kolmannenkin viel' Aisoopon tavalla
Mä kirjan sinullesi kunniaksi teen.
Ja iloitsen jos lukenet; vaan jospa et,
Niin jälkeentulevaiset saavat hupia.
Nyt sitte satukeinon alku lyhysti
On sanottava. Orjuus tuohon ompi syy,
Kuin mieltänsä ei suoraan sanoa tohtinut,
Niin käänsi ajatukset jouto-jutuksi
Ja pisti moitteet näppärästi naljaksi,
Nyt hänen polkuansa olen tehnyt tien
Ja ajatellut enemmän kun jättikään,
Omiini tuskiin muutamia sovittain.
Joskapa syyttäjäni muu Seiaanolla
Ja toinen todistaja, toinen tuomari,
Niin myöntäisin kaikk' ansainneeni vaivani,

En näillä kokis' lievitellä tuskaani.
Vaan jospa joku erhettynee luuloissans
Ja ottaa itsellens kaikille sanotun,
Niin hullusti hän paljastaapi tuntonsa:
Suokoon, mä pyydän, sittekin mull' anteeksi,
Sill' aikomus ei merkitellä yksittäin,
Vaan kaiken ihmiselon tavat osottaa.
Kyll' joku sanoo kovan asian alkaneen'.
Jos Phryx Aisoopos, Anacharsis Skytalain'
On nerollansa saanut iku-kunnian;
Niin Helleenistä kirjaisuutta likempi,
Minä isäin kunnian mitenkä tuhlaisin?
Kuin Thraakeillakin vanhat olleet veisaajat,
Apollo Linon vanhin, Laulutar Orpheon,
Joka soitoll' siirsi kivet, kesytti villiköt
Ja Hebrin rapiat virrat lumosi viipymään.
Siis kateus kauvas; älä turhaan huokaile,
Kosk' kauniin ansainnunna olen kunnian.
  Sun saatuani lukemaan, vielä pyytelen
Sä vakuudellais että minua puollustat.

Satu 1.

Hyvät hyvän jäännöksetkin.

Ämmä tyhjälle Savi-astialle.

  Kuin ämmä näki tyhjäks' juodun astian,
Falerni-viinin jäännöksiltä haisevan,
Ku haju makiana kauvas leveni,
Niin täysin sitä sieraminsa vetäen:
O, sulo henki! mitä lienee ollutkaan
Täss' ennen hyvää, tämmöiset kuin jäännökset?
  Tä kuhun koskee, arvaa minun tunteva.

Satu 2.

Hyvintekijän käy hyvin.

Pantteri ja Paimenet.

Ylönkatsotuiltakin saa kukin palkkansa.
Pantteri kuoppaan muinain joutui varoton,
Tuon näki paimenjoukko; toiset seipäillä
Ja toiset rasittivat kivillä, ja muut
Vain surkutellen luulivat sen kuolevan
Jo loukkaamattakin, ja leipää antoivat.
Yön tullessa he surutonna menivät
Kotiinsa, luullen kuolleena sen löytäväns.
Mutt' tämä, lepäämällä voimiin taipunut,
Juur' pika hyppäämällä pääsi kuopasta
Ja kiirukäpälällä juoksi pesäänsä.
Mutt' päivän jonkun perästä hän syöksäsi
Taas edes, kaasi karjan, tappoi paimenet,
Hävittäin kaikki hirmuisella kiukulla.
Niin nekin pelkäämään, kut olivat säästäneet,
Ei huolein hukasta, kuin henki säilyisi.
Mutt' peto: kyllä muistan kivittäjäni
Ja leivän antajat; te älkää pelätkö!
Vain niitä vihaan, jotka ovat loukanneet.

Satu 3.

Taito luuloa parempi.

Aisoopos ja Maamies.

Mies taitava on poppamiestä parempi,
Niin sanotaan, vaan syytä eipä sanota,
Se saadaan nähdä vasta mun jutustani.
Eräälle karjarikkaall' lampaat vuoneivat

Karitsoi' ihmispäisiä: kummaa peläten
Hän juoksi huolen neuvoa poppamiehiltä.
Yks' vastas', isännän koskevan henkeä,
Ja vaaran poistettavan paistin-uhrilla.
Jo toinen tiesi luuleskella emännän
Nuon synnyttävän hälle lapsipuolia,
Kun sovinnoksi juhla-uhri tarvitaan.
Ja monta muuta, kaikki eritavalla,
Vain lisäilevät huolta miehen huoleisen.
Aisoopos yksin äijä varsin nerokas,
Ku luonnon salaisuudet tarkoin ymmärsi:
Mies parka, välttääksesi näitä kummia
Niin riennä, sanoi, paimenesi naittamaan.

Satu 4.

Katso miehen neroa, älä muotoa.

Teurastaja ja Apinia.

Luo teurastajan tullut särvin-ostaja
Sai nähdä apinian ruokain rinnall' rippuvan.
Tuo miltä maistuu? Myyjä vastas' pilkaten:
Mimmoinen pää, semmoinen on myös makukin.
Tuon ennen pilkaks' näen kun todeks' sanotun,
Useinpa kauniimmia nähnyt häijyimmiks',
Ja monta rumaa sydämestä paraimmaks'?

Satu 5.

Paha pahalle palkka.

Aisoopos ja Katukonna.

Menestys vetää monen konnan vahinkoon.
Aisoopoa eräs konna iski kivellä.

Kah, hyvä, sanoi, hänell' äyrin antaen,
Ja vielä: myötäni ei ole enempää,
Mutt' enemmän sun saamaan näytän paikalla.
Näet tuossa rikas mahtava; niin häntäkin
Kivellä iske, saatpa palkan ansaitun.
Tuo todeks' otti, teki niinkuin neuvottiin,
Mutt' toivo petti ilkeyden typerän;
Sill' pahan työnsä palkan hän sai hirressä.

Satu 6.

Naurettava kunnottoman uhka.

Kärpänen ja Muuli.

Kärpäinen aisall' istuin torui muulia:
Kuin laiska olet, etkö astu kiiruummin?
Kats' ett'en pistä pistimelläin kaulaasi!
Tä vastas': sinun sanoistas en huolikkaan,
Vain pelkään etu-istuimella istuvaa,
Ku ruoskallansa länget olkiin likentää
Ja suuni pitää kovill' kuolattimilla.
Siis lakkaa moitista pois mitättömästä,
Sill' verkkani ja juoksuin tiedän paremmin.
Tuo satu sopii sitä sievin nauramaan,
Ku kunnotonna turhaa uhkaa yrittää.

Satu 7.

Vapaa on köyhänäkin
Orjaa rikastakin onnellisempi.

Susi ja Koira.

Kuin vapaus suloinen, on mieli jutella.
Sai syötti-koiraa susi nälkään nääntyvä

Kohtaamaan, tervehtää oil ensin asia,
Sitt' puhuttelemaan: mistä, veikko, karvasi
Niin kiiltää, ruoalla mill' olet lihonnut?
Minä paljoa vahvempi juur' näännyn nälkähän.
Niin tuohon koira: ehto sull' on samainen,
Jos isännälleni voit saman toimittaa.
No mitä? kysyi. Olla oven vartia
Ja yöllä karkottaa pois varkaat talosta.
Kyll' siihen valmis oon; nyt lumet sateetkin
Mun täytyy kärsiä ja metsän kurjuutta.
Huokeempi paljoo katon alla elellä
Ja runsaan ruoan saada ravinnoksensa.
Siis kanssani! Mutt' käydessänsä katsahti
Susi koiran kaulaa kulunutta kahleista.
Mi, veikko, tuo? Ei mitään. Sanos kuitenkin!
Kuin kiivaaks' näytän, sitovat mun päiväksi
Lepäämään päivällä, ett' yöllä valvoisin.
Hämärässä päästetty käyn kunne tahtonen.
Mull' suotta tuovat leipää, luita isäntä
Tuo pöydältänsä, väki pistää paloja
Ja keitoksien jäännöksiä kylliksi:
Niin vaivattani vatsa kyllin täytetään.
Mutt' saatko mennä mieltäs myöden poijeskin?
En varsin. Pidä kehuttusi hyvänäis;
Minä pyydän vapaa olla, vaan en hallita.

Satu 8.

Varsin hyvä on kyllä kaunis.

Sisar ja Veli.

Kuin neuvotaan, niin ota ojennukseksi.
Eräällä tytär aivan rumannäköinen

Ja poika oli eri-kaunis kasvoilta.
Nuo kuvastimeen istuimella äitinsä
Laps-askaruksissa sattuivat katsomaan.
Tuo kerskaa kauneuttans, toinen vihastuu
Eik' kärsi veljens ilo-pila-puheita,
Ottaen kaikki (kuinkas sitte?) pilkaksi.
Siis juoksi isän eteen kannattelemaan
Ja ankarasti pojan päälle valitti,
Ku mieheks' syntynn' naisten osaan koskenut.
Molempii isä syleili ja suuteli
Ja samaa molemmille jakoi rakkautt':
Te joka päivä kuvastimeen katsokaa,
Sinä, ettes pahuudella muotoas turmelis';
Sinä, ettäs tavoillasi muotos voittaisit.

Satu 9.

Kustas löydät uskollisen ystävän?

Sookrates Ystävillensä.

Nimi ystävän yleinen, usko harvainen.
Kuin vähän huoneen hällens teki Sookrates,
(Jonk' kuollon kärseisin, jos maineen voittaisin,
Enk' laita loppua, jos jälkeen siunataan);
Niin joku kysyi joukosta, kuin tapa on:
Semmoinen mies, miks' huoneesi niin ahtaaks' teet?
Oi, joska tämän ystävillä täyttäisin!

Satu 10.

Älä ole hetas uskomaan
Kielittelijää kumminkaan.

Auguston aikainen tapaus.

On vaara uskoa ja olla uskomatt'.
Lyhysti näytän kumpaisenkin todeksi.
Hippolytos kuoli, kuin äitipuolta uskottiin;
Ja Troia sortui, Kassandraa kuin ei uskottu.
Siis totuus ennen tarkoin tutkittava on,
Kun tyhmä mieli taipuu väärään luulohon.
Vaan näit' ei näyttääkseni vanhoill' loruilla,
Sull' jutun muiston-aikaiseni asian.
Mies sangen rakastava puolisoansa
Ja pojallens jo miehen pukua teettävä,
Kuulteli salaa vapautettua orjaansa,
Ku toivoi pääsevänsä perilliseksi.
Tuo ensin paljon valetteli pojasta,
Ja puhtaan vaimon käytöksiä parjasi,
Sitt' pisti, minkä tiesi kovin koskevan
Sydäntä hellää, käyvän luuhattelijan
Ja talon kunnian häväistävän huoruulla.
Hän syttynynnä ilkeästä kanteesta
Teeskeli lähtevänsä maalle, jäipä kaupunkiin
Ja yöllä tuli sisällen yhtäkkiä
Ja kohta vaimon vuoteen viereen hyppäsi,
Kuss' äiti pojan maata oli käskenyt,
Näin nuorukaista tarkoin valvoaksensa.
Hakeissa valoa, hätäillessä orjainkin,
Hän vihan vimmaansa ei enään kestävä
Koht' astuu liki, päätä pimeäss' pitelee;
Kuin kerityks' tuntee, pistää miekan rintahan
Ei huolien mistään, kostaaksensa kipunsa.

Kynttilä tuotiin, tuossa näkee poikansa
Ja vaimon puhtaan vuoteellansa makaavan
Juur' ensi-unessansa mitään tietämätt';
Sitt' itse rankas' itsens työnsä kostolla
Syökseinsä miekkaan, kun hetas usko paljasti.
Kantajat tästä vaivasivat vaimoa
Riepottain Roomaan yli-oikeutehen.
Juur' paha luulo viatonta rasittaa,
Himoavan tavaraa: vahvasti puoltajat
Seisovat vaimon viattoman puolesta.
  Augusto vainaalta siis pyysivät tuomarit,
Auttaisi valaa vannottua täyttämään
Kuin erhettyvät asian pimeydessä.
Hän pian poisti kanteen kaiken pimeyden,
Totuuden lähteen löysi varsin vakavan,
Hän päätti: vapautettu, vaivan alku rankaistaan;
Sill' pojan hukannut ja leski miehestä
On surkuteltava, vaan rankaistava ei.
Jos rankaistavat syytökset ois tutkinut
Isäntä perheen, jospa tarkoin valehen
Ois kirvoitellut, eipä totta juurittain
Ois pahoin hävittänyt talouttansa.
  Ei korva mitään hyljätkö, eik' kohta uskoko:
Sill' usein sekin hairahtaa, kun ei luuliskaan,
Ja viatonta kavaluulla syytetään.
  Täss' yksinkertaisillen olkoon varoitus
Ett'eivät koskaan luota toisen luulohon.
Sill' erilainen ihmisten on pyrkimys
Tai suosiohon taikka vihaan taipuva.
Se tuttu, jonka itse olet tutkinut.
  Tätä nyt olen pitemmältä puhunut,
Kuin liika lyhyys jotain kuuluu loukanneen.

Satu 11.

Itse-ansaittu vika valitettava.

Kuohittu hävyttömälle.

Mies kuohittu sai riitaan hävyttömän kanss',
Ku ilkeill' sanoilla ja pisto-toruilla
Viel' soimas' hälle ruumiins vajavaisuutta:
Kas senpä tähden työtä teen mä vahvemmin
Kuin eheyden todistajat puuttuvat.
Mutt' mitäs, hullu, onnen vikaa pistelet?
Se miehen häpiä, minkä its' on ansainnut.

Satu 12.

Usein hyväkin hyljätään.

Kananpoika Päärlylle.

Kuin kananpoika ruokaa rikkaläjästä
Kuoputtain haeskeli, päärlyn huomasi:
Huonossa makaat paikass', kallis kappale!
Oi, jospa arvos arvaava sun äkkäisi,
Niin totta kerran kunnia-kiiltoon pääsisit:
Minä, ku sun löysin, etsin ruokaa ennemmin,
En voi sua auttaa, etkä sinä minua.
Tän' niille jutun, jotk' ei minua ymmärrä.

Satu 13.

Työ tekijäänsä kiittää.

Mesiäisten ja Kimalaisten riita, jonka Vapsainen ratkaisee.

Mesiäiset mettä tammen koloon kokosivat,
Niin tätä kimalaiset tahtoi omistaa.
Käräjiin asia tuotiin tutkittavaksi;

Vapsainen tutkii kumpaisenkin tunteva;
Hän päätti oikein molemmille puolille:
On ruumis sekä karva yhdenkaltainen,
Niin että siinä pian pettyy viisaskin:
Siis, ett'en päättäis' väärin vastoin valaani,
Niin kumpikin tehkään omaan pesään erittäin,
Niin meden maku rakennuksen haamukin
On osottava riitakalun tekijän.
Kimalaiset vastaan, mesiäiset suostuvat.
Siis riidan ratkaisija teki päätöksen:
Nyt selvä ken ei taida, kuka tehnyt on;
Siis mesiäisille mä päätän omansa.
Tän sadun sanomatta oisin jättänyt,
Jos kimalaiset toteen olis' tytyneet.

Satu 14.

Ole joskus jouten voidaksesi työtä tehdä.

Aisoopos lasten askareissa.

Atheenilainen näki poikaparvessa
Aisoopon pähkinöillä leikkivän ja seisahti
Kuin hullua naurain. Tuonpa äijä äkkäsi,
Parempi nauramaan kun nauruna olemaan,
Ja laski jousen laukastuna kadulle:
No, viisas, selitäppä mitä tein.
Kokoontuu kansaa: tämä vaivaa päätänsä
Jo kauvan, eipä saakkaan mitään selkoa.
Myödytti viimein. Vanha viisas selitti:
Pian murrat jousen aina pitäin jännissä,
Mutt' laukeana, tarpeessa on jäntevä.
Näin mieli tarvitseepi joskus hupia,
Ollaksens sitte voimakkaampi miettimään.

Satu 15.

Syöttäjä paremmin isä kuin siittäjä.

Karitsa Vuohen kasvattina.

Kuin koira kuuli vuonan vuohissa määkyvän,
Hän neuvoi: hullu, tääll' ei ole emäsi,
Ja näytti kaukaa lammas-lauman hajalla. —
En siitä huoli, kiimassa ku siittänyt
Ja vissit viikot huoletonna kantanut
Ja viimein poijes pudottanut taakkansa;
Vaan siitä, joka nisällänsä elättää,
Ja pettää omat killinsä mull' antaaksens. —
Mutt' etevämpi synnyttäjä. — Eipä niin:
Tiesikö mustan vaiko valkoisen hän sai?
Jos tiesikin; kuin uroiseksi synnytti,
Hän toki lapsellensa teki hyvän työn
Kuin teurastajaa joka hetki odotan.
Kun vallassa ei ollut siittäminenkään,
Mitä hän paree sitä, joka armahti
Ja suotta aivan hyljättyä hyväilee?
Vanhemmiks' hyvyys tekee, vaan ei vaatimus.
Värsyillä näillä kirjottaja osottaa:
Kovuuteen suututaan, hyvyyteen miellytään.

Satu 16.

Siveys suotuisampi ja suojavampi.

Heinäsirkka ja Yökkö.

Se, joka siveyteen ei voi sopia,
Useinkin ylpeyden pahan palkan saa.
Kuin heinäsirkka kovin haukkui yökköä
Ett' elons' aina pimeässä hakeili

Ja päivät puiden kololoissa makaili:
Tuo pyysi vaikenemaan; sitä vahvemmin
Hän alkoi huutaa: toinen vielä rukoili;
Hän siitä kiihtyi. Yökkö minkään nähdessä
Ei auttavan, vaan hyljättävän sanansa,
Hän kirkujalle tämän teki petoksen:
Kosk' en saa maata, sanoi, sinun virsiltäs,
Kut Wäinämöisen verrannetkin soittohon,
Niin maistunee sull' nektar, kuta Pallas mull'
Juur' äsken antoi: tule jollet huonoksu,
Juokaamme yhdess'. Tämä paloi janosta,
Kuin vielä kuuli kehuttavan ääntänsä,
Lens' himoiten. Ja yökkö kävi kolosta,
Kiinn' otti hätäilevän ja sen surmasi.
Niin, eläissä min kielsi, teki kuolleena.

Satu 17.

Hedelmissä puun kunnia, ei lehdissä.

Puut Jumalitten huostassa.

Kuin muinain epäjumalat puita huostaansa
Valikoivat, tammen Jupiter otti lempeensä,
Ja Venus myrtin, Phoibos otti laakerin,
Kybele hongan, pitkän haavan Herkules.
Minerva ihmetellen, hedelmättömii
Miks' valikoivat, kysyi, vastasi Jupiter:
Ett'emme hyötyyn kunniaamme kaupitse.
Mutt', totta, kukin sanokoon mitä tahtonee,
Oliva mull' otollisin hedelmästänsä.
Niin isä jumalitten sekä ihmisten:
Sinä syystä viisaaks' kutsuttaos kaikilta;
Jos työmm' ei hyödytä, niin turh' on kunnia.
Ei hyödytöntä tekeen neuvoo satumme.

Satu 18.

Tydy omaasi, älä toisen omaa himoitse.

Riikinkukko Junolle äänestänsä.

Luo Junnon riikinkukko meni suuttunut
Kuin häll' ei ääntä suonut laulurastasen,
Joka kaikki korvat äänellänsä ilottaa,
Vaan jätti hänen äänens kaikkein nauruksi.
Niin jumalatar sanoi lohdutukseksi:
Sinä voitat muodossa ja ruumiin koossakin;
Sun kaulas kiilto voittaa kalliit kivetkin,
Ja pyrstösulkas leveänä päärlyiset.
Mitä mun mykkä haamu äänettömänä?
Teill' Luojan määräll' osat ovat annetut!
Sull' muoto, voimat kotkall', ääni rastaalle,
Kaarneelle enne, varekselle aavistus;
Ja jokainen on äänehensä tytynyt.
Äl' ahnasta sitä, kuin ei sulle sopinut,
Ett' turhan toivon välitukset välttäisit.

Satu 19.

Moni ihmisen nimellä, ei kunnolla.

Aisoopon vastaus Kopsa-suulle.

Aisoopos isännällens, yksin palvelija,
Käskettiin ruokaa varhaisemmin laittamaan.
Siis tulta hakein useassa talossa
Hän viimein löysi kusta lyhtyyns sytytti.
Mutt' tie kuin kiertäin oli jotain pitempi,
Hän lyhens' käyden poikki torin takasin;
Niin joku lörpöttäjä kansan joukosta:
Aisoopo, mitäs tulella teet päivällä?

Minä haen ihmistä; ja siitä kotihin.
Jos nenittelijä tämän pani mieleensä,
Niin totta tunsi äijän hänt' ei ihmiseks'
Lukeneen, joka kiiruhtavaa pilkkasi.

Kirjottaja Suosittajalle.

Viel' on mitä kirjottaisin, mutta tietäen
Mä säästän, ensin ett'en vaivais' sinua,
Jota monet moninaiset asiat kiiruhtaa;
Jos, sitte, joku samaa kokea haluisi,
Hällekin jäisi jotain työni jäännöstä;
Vaikk' aineen vara vieläkin niin runsas on,
Työ kaipaa tekijää, ei tekijä tehtävää.
Ett' lyhyyttäni palkitset, sitä pyytelen,
Kuin itse oot tarjonnunna; pidä sanasi.
Sill' eloa kuollo joka päivä lähenee,
Ja sitä vähemmän minä saan sun lahjastas,
Mitä enee aikaa kuluu viivytyksessä.
Jos pian täyttänet, niin hyöty pitenee;
Kauemmin nautin mitä saanen pikemmin.
Kuin vaipuvan viel' ikäni on jäännöstä,
Niin avullen on tila: sitte vanhaa riutuvaa
Sun hyvyytesi turhaan pyytää autella,
Kuin lakkaa sopimasta hyvyydellesi,
Ja kuollo läheisenä vaatii velkaansa.
Minä pidän hulluna sinua vielä rukoilla,
Joka mielelläsi itse olet armelias.
Saa tunnustava syypää vikans anteeksi:
Miks' eikö syytön sitä vielä paremmin.
Nyt sull' on valta, muiden ollut ennemmin,
Ja järjestänsä vuoro tulee toistenkin.
Siis päätä minkä usko, totuus sietänee,

Ja vakaasti mua suojaa päätökselläsi.
Jo mieli juoksee yli tehdyn määränsä:
Vaan vaikea on intoansa hillitä,
Ku vakaan vilpittömyytensä tunnossa
Juur' pahansuopain ynseyyltä poljetaan.
Ket ovat? kysynet; aika heidät ilmottaa.
Minä muinoin lapsena oon lauseen lukenut:
«Julkinen mutina on vaara rahvaalle,»
Ja muistan hyvin siks' kuin pysyn järjessä.

Neljäs Kirja.

Esitys Particulolle.

Kuin päätin työni tähän määrään lopettaa
Vain jättääkseni muille kyllin ainetta,
Niin päätökseni pian hiljaa kumosin.
Sill' jospa joku tätä kunniaa halunee,
Niin mistä tietää minkä minä jätinkään,
Kokeaksens juuri samaa saada saduksi,
Koska jokaisell' on oma juoksu mielensä
Ja oma kauneus? Siis mielen hilpeys ei,
Vaan tarkka järki minun vaatei kirjottaan.
Sentään Particulo, koska satuja hyväksyt
(Aisoopolaisiksi kut kutsun, en Aisoopon,
Hän harvat näytti, minä monta juttelen,
Pidän vanhaa tapaa asioilla uusilla);
Niin joutessa saat lukea kirjan neljännen.
Jos pahuus vielä tätäkin pyytää moittia
Kuin ei voi moista tehdä, jopa moittikoon.
Mull' on se kunnia: sinä, sinun kaltaises
Jo kirjoihinne saatte minun sanani

Ja pitkän muiston arvoisina pidätte.
Miks' enää tuhmain kehumista kaipaisin?

Satu 1.

Onnetonna elettyänsä,
Katalampi kuoltuansa,
Sepä surkea on.

Aasi ja Gallit.

Ken onnettomaks' syntyi, ei vain elämää
Hän vietä surkeaa, vaan kuoltuansakin
On häntä kova onni takaa ajava.
Kybelen papit muonaa kerätessänsä
Ain' aasin kuljettivat kuormaa kantamaan.
Mutt' kuin se kuoli vaivasta ja lyönnistä,
Niin nahka riisuttiin ja tehtiin trumpuja.
Jo joku kysyi, kuhunka he hupinsa
Olivat panneet. Hälle vastasivat näin:
Hän kuoli saadaksensa olla levossa;
Vaan katso, toiset tuskat tulee kuoltua.

Satu 2.

Phaidros.

Sull' pilailevan näkynen, tosin turhia
Minä piirtelenkin arvoisemman puutteessa.
Mutt' tarkemmin sä tutki näitä loruja,
Niin paljon niistä löytänetkin hyötyä!
Ne eivät aina ole mitä näkyvät,
Sill' muoto monta pettää: harva ymmärtää
Mitä tarkka taito syvään pisti piilohon.
Mutt' ett'en tätä turhaan näkyis' sanoneen,
Niin kirjottanen kärpästä ja hiiristä.

Kuin vanha kärppä vuosista jo väsynnä
Ei voinut hiirten vikkelyyttä voitella;
Niin kääriysi jauhoon, loukkoon pimeään
Hän heittäysi. Hiiri pitäin ruokana
Luo juoksi, saatiin kiinni, saipa kuoleman,
Jo toinen samaten kuoli, vielä kolmaskin.
Ja muita seuras' muuan kuivan-ketinen,
Joka monta ansaa, hiirenlautaa välttänyt,
Ja kaukaa keksei vihollisen väijyvän:
Voi hyvin, sanoi, jauhona kuin makaatkin.

Satu 3.

Ylpeä huonoksuu kuta ei voi saada.

Repo ja Viinarypäle.

Nälkäinen repo viinapuusta ylhältä
Pyys' rypälettä kaikin voimin hypellen,
Vaan kuin ei saanut siepata, sanoi lähteissäns:
Ei kypsikään, en röhkäleistä huolikkaan.
Jotk' kaunailevat kuta eivät tehdä voi,
He tätä saavat pitää esimerkkinäns.

Satu 4.

Kostonhimokas tuottaa itsellensä vahingon.

Hevoinen ja Metsäkarju.

Kussa hepo usein sammutellut janonsa,
Sen allikon metsäkarju rypein hämmensi.
Tuostapa riita. Töminäjalka kiukussans
Pyys' miehelt apua, nosti hänen selkäänsä.
Niin vihollista vastaan. Ratsus aseilla
Sai tappaa pedon, sanotaan sitte sanoneen:

Oon iloinen kuin autin sinua pyytävää,
Sill' sainpa saaliin, tulin hyötys tuntemaan.
Näin vaatei vastamielin suitset sietämään.
Tuo huoleissansa: vähän asian kostoa
Kuin hullu hain, löysin raukka orjuuden.
Tuo satu muistuttelee tuittupäisiä
Kärsimään ennen vääryyttä, kuin kostamaan.

Satu 5.

Ei miesten luku, vaan nero.

Aisoopos testamentin selittäjänä.

On usein yksi nerokkaampi joukkoa,
Sen lyhy juttu tulevillen opettaa.
Mies kuollessansa jätti kolme tytärtä:
Juur' kauniin yhden, miesten silmä suloisen;
Ja toisen kehrääväisen, talon toimisen;
Kolmannen viinaan kiihtyneen ja rumimman.
Mutt' äitin äijä pani perilliseksi
Sill' ehdoll', että tavaran hän tasaisi
Juur' kaiken näille kolmelle, vaan sillä laill',
Ett'ei kukaan pitäis' saatuans, ja samassa
Kuin lakkasivat pitämästä saatunsa
He kokoisivat äitille sata tuhatta.
Atheenin huhu täytti, äiti toimessa
Lainoppineilta tutkei; selvää saamatta,
Miten eivät annettua saisi omaksens
Ja hyödyksens, ja miten mitään saamatta
He kuitenkin kokoisivat suuren rahaston.
Näin kuluttua pitkän ajan viivykin
Ja jälkeensäännön mielt' ei selvään saadessa
Jo vanhin turvaa tuntoons, ehdot hyljäten.

Haureelle jakaa vaatteet, vaimon korukset,
Hopeaiset pesimet, parrattomat kuohitut;
Mutt' kehrääválle pellot, karjan, työväen;
Juovalle kellarin täynnä juomavaroja
Ja komean huoneen, kauniit kasvitarhaset.
Näin päätettyä jokaiselle antaaksens,
Ja kansan, heidät tuntevan, siihen suostuissa,
Aisoopos äkkiä nousi joukon keskeltä:
Jos mieli pysyis' haudatussa isässä;
Hän totta suuttuisi, kuin hänen mieltänsä
Atheenilaiset eivät voineet selittää!
Kuin kysyttiin, hän erhetyksen selitti:
Huoneen ja koristukset yynnä kukkatarhaset
Ja vanhat viinat kehräävälle antakaa;
Puku ja päärlyt, palvelijat ja semmoiset
Sill' antakaa, joka kyllyyteen on tottunut;
Niin pellot, karjat, viinapuut ja paimenet
Portolle antakaa. Ei kukaan mielisty
Sellaisiin, kuin o'ot tapoihinsa vastaiset:
Tuo ruma myypi pu'un viinaa saadaksens;
Ja portto hylkää pellot koreillaksensa;
Hän, joka karjaa, kehruutyötä hyväksyy,
Myy mihin hyväns runsaan kyllyydens.
Näin yksikään ei pidä annettuansa,
Ja kokoavat äitillensä rahaston
Perintökaluin hinnasta mitä kukin myi.
Niin mitä monen järki ei voinut keksiä,
Sen yhden miehen nero saatti selväksi.

Satu 6.

Korkeimmaan kallioon ukko iskee.
Siihen kova koskee, mikä ylinnä.

Hiirten sota Kärppäin kanssa.

Kuin hiiret voitettuina kärppäin joukolta
(Kuin kapakoissa kuva näkyy maalattu)
Reikäinsä hätäilivät suulla ahdasten,
Kuitenkin vaivoin pääsivätten pakohon.
Vaan päällysmiehet, jotka sarvet päähänsä
Sodassa näkyäksens olivat sitoneet,
Ett' joukko tappelussa heitä seuraisi,
Ne jäivät reikiin vihollisen saaliiksi,
Joka heidät uhras' himoovalla hampaalla
Ja nieli kitaans tuiki syvään tuonelaan.
Kuin kova perikato kansaa kohdannee,
Niin ruhtinasten korkeus on vaarassa
Ja alhaiskansa säilyy huonoudessans.

Satu 7.

Tuhma ei muuta kiitä, kuin omaa tekoansa.

Phaidros Aisoopolaisten satujen moittijoille.

Sä nenäkkäästi kirjojani moittiva
Ja huonoksuva pilajutun lukua,
Suo vähä kuitenk' kärsiväisyys kirjalle,
Siks' että lepyttelen mieltäs ankaraa
Ja myös Aisoopos saapi uudet saappaansa.
Voi josk' ei koskaan Pelion metsä-harjulla
Ois hongan Tessalaisen kirves kaatanut!
Eik' ennustetun kuollon tielle uljaalle
Ois Argo tehnyt koneellista alusta,

Jok' ensin avasi Mustan meren perukat
Surmaksi Hellan sekä muukalaistenkin.
Sill' suruss' on Aieteen heimo ylevän
Ja Peliaan valta riutuu noituull' Meedeian,
Joka häijyn sisuns juonikkaasti julkasi:
Tuoll' karkuun pääsi palotellen veljensä,
Tääll' saattain Peliaan pojat isäns murhaamaan.
Niin miltä näyttää? Mitätöntä tämäkin
Ja väärää, sanot; paljoapa ennemmin
Jo Miinos meren laivastolla vallotti
Ja oikein kosti surman väkivaltaisen.
Siis mitä sulle saanen lukija ankara,
Kuin eivät kelpaa sadut eikä jututkaan!
Varo kovin kova olemastas kirjoille,
Ett'eivät kovempaa sull' saattais' vastusta.
Tä niille olkoon, joita kaikki inhottaa,
Ja luulo-viisaat taivastakin moittivat.

Satu 8.

Parjaaja parjaajaa pahemmin puree.

Kyykäärme ja Karrutin.

Joka terävämpää loukkaa terähampaalla,
Hän tietköön tämän tarkottavan häntänsä.
Kuin käärme kerran sepän pajaan pujahti
Ja koki mikä täällä kelpais' ruoaksi,
Niin puri karrutinta; tämä jäykästi:
Minuako, hullu, hampain koet haavottaa,
Ku kovan raudan kulutankin karruttain.

Satu 9.

Häijy polkee hädästä päästäksensä.

Repo ja Pukki.

Mies viekas suureen vaaraan joskus joutunut
Siitä päästä pyytää toisen sortamallakin.
Kuin huomaamatta kaivoon repo hyppäsi
Ja korkeat partaat hänen syvään sulkivat,
Niin pukki janoissansa sinne juoksahti
Ja kysyi: onko vesi raikas, makia
Ja kyllältä? Tuo vilppiänsä virittäin:
Tänn' astu ystäväni, vesi niin makia
Ett'en mä täältä malta lähteänikään.
Niin partaleuka meni: kohta reponen
Kaivosta pääsi pitkäin sarvein nojalla
Ja jätti pukin suljettuna kaivohon.

Satu 10.

On jokaisella virheitä;
Vaan eipä tunne omaansa.

Jupiterin Laukut.

Jupiter meille pani kaksi laukkua:
Omiamme täyden vikoja pani selkäämme,
Vaan muiden syillä raskaan ripusti rintaamme.
Näin omia syitä emme sovi näkemään;
Jos toiset erehtyvät, kohta huomaamme.

Satu 11.

Ne usein, joita elätit,
Ovat vastustajat pahimmat.

Pyhyyden ryöstäjä eli Varas ja Lyhty.

Kuin varas lyhdyn sytytti Jovin uhrista
Ja ryösti templin valollansa omalla;
Niin mennessänsä taakan kanssa pyhäisen,
Yhtäkkiä äänsi pyhän paikan pyhitys:
Nuo vaikka pahain ovat olleet anteita,
Ja minulle siis kauhistus, enk' kaipaakkaan;
Niin, häjjy, tekos hengelläsi maksanet,
Kuin aikanansa koston päivä joutunee.
Mutt' pahuudellen ett'ei valaisis' tuleni,
Kull' hurskaat jumalille kunnian osottaa;
Mä kiellän kaiken valkeuden yhteyden.
Siis nyt ei altarilta kukaan sytytä
Eik' lyhdystä saa altarille sytyttää.
Kuink' monta arvon asiaa tässä neuvotaan
Ei kukaan arvanne muu kuin sen keksinyt.
Se ensin neuvoo niiden, joita elätit,
Useinkin sulle vastaisimmat olevan:
Ja toiseks' ilkeän vihalla ei jumalain,
Vaan määrätyllä kostettavan ajalla.
Viimeksi kieltää, pahain kanssa kenenkään
Paremman pitämästä kanssakäymistä.

Satu 12.

Usein varat vetävät pahuuteen.

Herkules ja Plutus.

Jo syystä rikkaus on hylky jalolle,
Sill' varain suuruus oikean estää kunnian.

Kuin kunnon töistä Herkules vietiin taivaaseen
Ja jumalitten toivottaissa terveeksi
Myös Plutus tuli, tavaroiden tuottaja;
Pois silmäns käänsi; syytä kysyi Jupiter;
Minä vihaan, sanoi, tuota häijyin ystävää,
Joka kaikki voiton tarjollansa turmelee.

Satu 13.

Vilpittömyys kiitettävä.

Leijo Kuninkaana.

Ei mikään parempi kuin totta puhua:
On joka miehen mieli sekä sanakin;
Mutt' usein surman saapi toden sanoja.
Kuin leijo petoin kuninkaaksi tekiiksen
Ja pyysi voittaa vakaisuuden kunnian;
Hän entisestä tavastansa poikkesi
Ja tytyi kohtu ruokaan heidän keskensä
Ja teki pyhän oikeuden vilpittä.
Mutt' horjua kuin alkoi tätä katumaan,
Kuin luontoansa eipä voinut muuttaakkaan;
Hän salaa kutsui muutamia erillen
Ja kysyi, onko suunsa henki haiseva.
Niin jotka sanoivat haisevan ja jotka ei
Hän tappoi kaikki, lihat söi hän suuhunsa.
Näin syötyänsä monta, kutsui apinian
Ja kysyi, käykö löyhkä hänen suustansa.
Tuo pyhää sanoi suloisemmaks' savua
Ja makiammaks' alttarien käryä.
Nuon kehuvaa kuningas häpesi, aikoi säästäänsä,
Mutt' pian, maistaaksensa, muutti mielensä
Ja keksei vilpin, potevansa. Kiiruhtain

Jo parantajat joutuu, suonten juoksua
He tutkittua tunsivat voivan hyvinkin,
Ja kehottivat keviää ruokaa ottamaan.
En tarkoin tunne, sanoi, lihaa apinian,
Sitä maistanen. Näin sanoen matkittelijan
Hän julma kohta tappoi ruokaa saadansa.

Satu 14 ja 15

eivät sovi Suomeksi.

Satu 16.

Ei puku, vaan kunto kunnian antaa.

Kutut ja Pukit.

Kuin kutuillekkin parran myönsi Jupiter,
Niin pukit surren pahaksua alkoivat,
Kuin naarat kunniassa heihin verrattiin.
Hän sanoi: suokaa heille turha kunnia
Ja teidän virka-kaunistusta viljellä,
Kuin kunnoss' eivät verraksenne pääse vain.
Tuo neuvoo sinun huonommankin saltimaan
Verhoissa verrakses, kuin kunnokkaampi liet.

Satu 17.

Hyvin käydessä pelkää, vastoin käydessä toivo!

Laivuri ja Merimiehet.

Kuin eräs kerran vaivojansa valitti,
Aisoopos lohdutellen sanoi satuisen:
Kuin laiva myrsky-lainehilta viskeltiin
Ja kulkijoilla itku, kuollon pelkokin;
Yhtäkkiä sitte päivän seijes selkeni

Ja laiva liikkui myötätuulen turvissa;
Niin väki ylölliseen riemuun riemastui;
Vaan hädistänsä viisastunut haltia:
«On kohtuus ilossa ja määrä murheessa,
Sill' elämämm' on itku, ilo sekasin.»

Satu 18.

Ylöllinen ujous saattaa hävyttömäksi.

Koirain airuet Jupiterin tykö.

Joville muinoin lähdettivät koiratkin
Parempaa heillens' elon aikaa pyytämään,
Ett' heidät pelastaisi pilkast' ihmisten,
Kut heille leipää kaunasekaa heittelee,
Ja nälissänsä täytyy syödä sontaakin.
Niin airuet läksivät, ei suinkaan kiiruusti,
Kuin nuuskien ruokaa tunkiosta haettiin.
Ei kysyen vastanneet: ja tuskin heidät sai
Merkurius kokoon hajalta kussa juoksivat.
Vaan vasta ison Joovin kasvot nähdessä
He peljästynnä rivastivat linnankin
Ja ulos sitte kalikoilla ajettiin:
Mutt' Jupiter kielsi päästämästä heitä pois.
Niin ihmetellen airujen ei palauvan
Jo luultiin heidän itsiänsä häväisneen
Ja jonkun ajan päästä toiset käskettiin.
Entiset sana jalkavainen ilmoitti.
Taas peläten samallaista näille sattuvan
He täyttää perät hyvähajuil' runsaalla,
Määräävät asian; airuet joutuu, pyytävät
Näät päästää eteen; heti heille suotiinkin.
Niin istuimellans istui isoin jumala,

Viipahtain pitkäistä, jo kaikki vapisi:
Ja koirat, säikähtäneet äkki järystä,
Hätäillen haisun päästivät sonnan sekana.
Yht' ääneen kaikki: kosto häväistykselle.
Näin ennen rankaistusta lausui Jupiter:
Ei sovi kuninkaan ei päästää airuja,
Myös rikokselle huokea koston keksiä.
Nyt tämän sakoksenne koston kärsikää:
En päästöö kiellä, nälällä vaan kitukaa
Niin kauvan että maha hyvin sitouu.
Vaan jotka teidät kelvottomat lähdetti,
Heilt' ihmis-ylönkatse älköön puuttuko!
Näin airujansa koira vielä odottain
Jokaisen tulevaisen häntää haistelee.

Satu 19.

Ei häjjyä ole hyväileminen.

Ihminen ja Kyykäärme.

Ken pahaa auttaa pian saapi katua.
Kyykäärmeen kylmänkankeana nosti mies
Ja hautoi povessa, vahingoksens armias.
Tuo virkistynnä kohta tappoi ihmisen.
Kuin toinen kysyi syytä pahan tekonsa,
Hän vastas': ett'ei kukaan auttais' pahoja.

Satu 20.

Ahne on kullan vartia, ei haltia.

Repo ja Lohikäärme.

Kuin repo maata kaivoi pesää tehdäksens
Ja kuopei syvemmälle sala-retkiä,

Hän viimein joutui lohikäärmeen luolahan,
Ku vartioitsi kätkettyjä varoja.
Tuon nähdessä: suo tapaturmain anteeksi,
Rukoili ensin; sitte hyvin nähdessäis
Kuink' vähän kulta mulle sopii suuhuni
Niin vastaa leppyisesti kysymyksiini:
Min hyödyn vaivastasi saat, min kunnian,
Kuin valvoin pimeässä ikäs kulutat? —
En mitään, sanoi; mutta tämä ylhäisen
On mullen säännös. — Siis et ota itselles
Etk' anna muille mitään? — Niin on säännetty. —
No, älä suutu, totta jos ma sanelen:
On onneton jokainen sinun kaltaises.
Sun täytyy mennä minne menivät entiset,
Siis huolella mitä hullull' vaivaat mieltäsi?
Sen sanon, saita, sull', ilo perillistesi,
Ku suitsun kiellät jumalilt', eineen itseltäs,
Joka nurkumielin kuulet soiton helinää
Ja jota huilun ilo-ääni itkettää,
Kun särpimien hinta panee huokaamaan,
Joka äyrin lisätäkses perinnöllesi
Taivasta kiusaat häpiällä petoksen:
Viel' käärin-liinojakin vaadit huonoja
Näin vähentääkses hautajaisten kuluja.

Satu 21.

Ei paranteleminen häpiäksi.

Phaidros saduistansa.

Mitä pahansuoma aina ajatelleekin,
Minä peitellessäkin yltä ymmärrän.
Sen, minkä pitää jonkun muiston vertana,

Aisoopoll' omistaa; mitä vainkin huonoksuu,
Sitä omakseni väittää miten hyvänsä.
Minä tälle sopivan luulen vastaukseksi:
Lie kirjaiseni huono taikka hyväkin,
Niin hän on keksinyt, minä valmistanut vain.
Mutt' kääntykäämme järjestykseen aljettuun.

Satu 22.

Totista tavaraa ei kukaan ryöstä.

Simoonideen haaksirikko.

On miehell' oppineella aina tavaraa.
Simoonidees, joka kauniita teki lauluja,
Kurjuutta köyhyytensä huojentaaksensa
Hän Aasian mainio kaupungeissa käveli
Ja sankareita ylisteli palkalla,
Ja tällä keinoin rikastunut jotenkin
Hän aikoi meriten mennä kotomaallensa
(Kuin sanotaankin Kean saaressa syntyneen)
Ja astui alukseen, kun myrsky ankara,
Jo laho-vanhan, keskimerellä hajotti.
Nuo vöitänsä ja toiset kokee kalliinta
Säilyttää elon tarpeeksi. Jopa kysytään:
Simoonides, sinä etkö varojas korjaakkaan?
Mun, vastas', myötäni kaikk' on. Harvat pääsevät
Viel' maalle, paino liika kuin useat uuvutti:
Ja sitte rosvot ryöstävät mitä säilyikin,
Alasti jättäin. Vanha kaupunki Klazomenee
Likeell' utausi, kunne päässeet pyrkeivät.
Tääll' eräs kirjahupiin hyvin halukas,
Simoonideen joka värsyihin oli mieltynyt
Ja rakastunut kaukana jo olevaan,

Kuin puheen hänestä kuuli, kohta halulla
Tyköönsä otti, rahat vaatteet varusti,
Muut tarpeet katsoi. Toiset hätänsä kuvalla
Ruokaansa kerjäsi; näitä utaus' näkemään
Simoonidees: jopa sanoin kaikki myötäni
Mun·omani olevan; teidän saamanne hukkuivat.

Satu 23.

Suuri uhka, vähä tehto.

Vuori synnytys-vaivassa.

Kuin vuori synnytys-vaivassa haiku huokaili
Ja maalla suuri kumman oli odotus;
Tuo hiiren synnytti. Tämän sulle kirjoitan,
Joka suuria uhkaat etkä mitään toimeen saa.

Satu 24.

Tosi kunnia turhan häväisee.

Viholainen ja Kärpänen.

Oli riita kiivas viholaisen ja kärpäsen,
Ken etevämpi. Kärpänen ensin alotti:
Mun rinnalleni kehtaatkos sinä pyrkiä?
Kuin uhrataan, niin minä maistan edellä,
Minä alttareilla elelen, lentelen templeissä,
Mä kuninkaankin istun päässä, jos tahtonen,
Ja valtavaimoja kauniimmia suutelen,
En työtä tee ja nautin yli-parasta.
Sen vertaa mitä sulle, tuhma, tapahtuu?
On kyllä kunnia elää joukoss' jumalain,
Mutt' sille vain, joka kutsutaan, ei norkulle.
Sä kehut kuninkaista ja vaimoin suukoista;

Kuin jyviä minä talven tarpeeks' kokoilen,
Sun huomaan katu-ojassa sontaa imevän.
Käyt alttareilla: mutta poijes ajetaan.
Et työtä tee, tarpeessa kärsit tyhjyyttä.
Sinä muutoin kehut mitä tulis' hävetä.
Mua kesällä kiusaat; vaikenetpa tavella.
Kuin vilu sun vaatii käppyrässä kuolemaan,
Mun koto ottaa varakas vastaan terveenä.
Jo lienen lannistanut ylpeytesi.
Tällainen satu erottaapi ihmiset,
Kut turhista ja luulo-eduista kerskaavat
Ja joiden toimi vakaan tuottaa kunnian.

Satu 25.

Jumalan palvelija saa palkkansa.

Simoonidees säilytetään jumalilta.

Kuink' kirjataito hyvin kelpaa ihmisill',
Jo ennen sanoin: mikä niille kunnia
Myös jumalilta annetaan tulee sanoa.
Simoonidees se sama, josta juttelin,
Pyydettiin voittajalle laulua tekemään
Voittonsa kunniaksi määrä-palkalla.
Kuin aineen vähyys esti mielen lentonsa,
Niin laulumiesten tavalla hän käsitti
Ja väliin pisti Leedan kaksi tähteä,
Tämänkin tekoa heidän kunniaans verraten.
Työ hyväksyttiin, mutta kolmas palkasta
Vain osa maksettiin; kuin pyysi kaikkea,
Ne, sanoi, maksakoot, joill' kaks' on kiitosta.
Mutt' mielipahoin ett'ei luultais' lasketun,
Niin tule aterialle, sukulaiseni

Mä tänäin kutsun, joihin luen sinunkin.
Vaikk' petetty ja vääryydestä suuttunut,
Hän hyvän suosion suhteen suostui kuitenkin
Ja meni määrä-aikaan, asettui pöytähän.
Jo loisti ilo-pito-pöytä pulloilla
Ja soitto kaikkui hankitussa huoneessa;
Kuin äkkiä kaksi nuorukaista tomussa
Ja hikijuoksevina, suuren kokoiset
Yli miehen mitan, palvelijalle käskivät
Simoonidesta puheillensa kutsumaan,
Kuin pian joutuis', oma olis' etunsa.
Mies hämmästynyt käskeekin Simoonideen,
Ja tämä tuskin jalkans sai yli kynnyksen,
Kuin huone sortui, kaikki jääneet muserti;
Eik' ketään nuorukaista nähty ovella.
Kuin sanoma tästä järjestänsä juteltiin,
Niin kaikki tiesivät jumalaisten avulla
Ja palkan siaan laulajan hengen säilyneen.

Päätös Particulolle.

Viel' paljo olisi mun jutellakseni
Ja aineen moninaisuus yltäkylläinen;
Vaan kohtuus leikinlaskussa on suotuinen
Ja ylöllisyys loukkaa. Siis sinä vilpitön
Particulo, jonka nimi elää kirjoissain
Niin kauvan kuin on kielellämme arvonsa,
Jos neroa et kiitä, kiitä lyhyyttä,
Joka sitä enemmänkin kiitettävä on
Kuta ikävämmät laulut pitkäpaksuiset.

Viides Kirja.

Esitys:

Aisoopon nimen väliin kussa pistänen,
Joll' aikaa maksanut olen mitä velkaakin,
Sen tiedä työni kunniaksi tehneeni:
Niin taituritkin tekee meidän aikaiset,
Kut teoksillens korkohintaa saadansa
Praksiteleen nimen pistää uuteen marmoriin,
Ja Myron hopea-kaluun, Zeuksin tauluihin.
Näin vale-vanhuudelle suosiollinen
On kateus enemmän kun nykyis hyvillen.
Mutt' juttuun kääntykäämme tämänlaatuiseen.

Satu 1.

Hyvä kuulu kunniaan auttaa.

Kuningas Demetrius ja laulaja Menander.

Demetrius, joka kutsuttiin Phalereus,
Atheenin otti väkisellä vallalla.
Kuin joukon tapa, juostiin kilvan joukottain
Ja «hurraa» huutain kilvan. Jopa ruhtinaat
Sitä suutelevat kättä, joka rasittaa,
Hiljallen huokaillessa onnen muutosta.
Viel' laiskatkin ja lepo-eloon tottuneet,
Ett'ei pois-oloon suuttuis', konttaa viimeksi;
Menander näissä, mainio näyttelyksistä,
Joit' häntä tuntematta oli lukenut
Demetrius ja ihmetellyt mielen juoksua,
Voiteilla voideltuna liehu-vaatteissa
Hiljaa ja vetelästi käyden läheni.
Kuin hänen valtias näki joukon perässä:

Ken veltto, kysyi, kehtaa mulle näkyviin
Näin tulla? Tähän vastasivat likimmät:
Menander kirjottaja. Kohta muuttui hän;
Ei totta, sanoi, mies voi olla kaunempi.
Näin miehen mieli usein pettyy muodosta.

Satu 2.

Kerskaava kieli, juokseva jalka.

Matkamiehet ja Rosvo.

Kuin kahta sotamiestä rosvo kohtasi,
Niin toinen pakeni, toinen piti puolensa
Ja väkevällä kosti konnan kädellä.
Niin rosvon tapettua tuli pelkuri,
Paljasti miekan, riisui vielä mekkonsa,
Annappa, sanoi, kyllä hänen opetan
Ketä hätyytti! Niin vastustaja vastasi:
Jos näillä sanoillakin oisit auttanut,
Niin rohkeemp' oisin ollut luullen todeksi.
Nyt kätke miekkais, kieles myöskin mitätön,
Taitaakses tietämättömiä uskottaa.
Minä nähnyt millä voimilla sinä pakenet
Jo tiedän ett'en luota sinun miehuutees.
Tä satu sille ompi sovitettava,
Ku voitossa on vahva, vaarass' pakenee.

Satu 3.

Suottansa ilkeälle ei anneta anteeksi.

Paljaspää ja Kärpänen.

Kuin paljaspäätä päähän puri kärpänen,
Hän tuota kostaaksensa löipä korvallens.

Tuo pilkaten: mun, vähän linnun, pistämää
Kostaakses, mitä itselles teet kipua
Ja lisäät häpiän! Tuohon äijä vastasi:
Mä itse kanssani teen pian sovinnon,
Kuin tiedän enkä aikoneeni loukata;
Vaan sinä hävytön ja ilkeä elävä,
Joka ihantelet vertä juoda ihmisen,
Sun tahdon tappaa suuremmallain haitalla.
Tuo näyttää sille annettavan anteeksi,
Ku tapaturmaan rikkoo. Vaan joka ehdolla
On pahan alku, rangaistuksen ansaitsee.

Satu 4.

Se viisas, joka toisen vahingosta viisastuu.

Aasi ja Porsaat.

Kuin muinaan Herkuleelle karjun uhrasi
Mies auttamasta, lupauksens täyttävä,
Niin pani aasillensa ohran jäännökset.
Tuo heitti raiskaksi ja sanoa pakisi:
Mä varsin mielelläni söisin ruokana,
Jos niillä syötetty ei olis' tapettu.
Tään jutun vuoksi peljätettynä
Mä vaarallista aina vältän voittoa.
Mut sanot: ottaneilla ompi tavaraa. —
Siis lukekaamme kiinnisaadut hukkuneet;
Saat nähdä rangaistujen joukon suuremmaks'.
Ryövyyllä harva hyötyy, moni hukkaantuu.

Satu 5.

Tekoluulo pettää tiedon.

Lipilaari ja Maamies.

Turhasta suosiosta moni pettyypi
Ja erhetystä, tutkiessa, puoltava
Saa hävetä tarkan toden ilmi tullessa.
Kuin rikas tahtoi tehdä mainio-näyttelyn,
Hän kutsui kaikki luvatulla palkalla,
Jokaisen näyttämään mitä outoa osaisi;
Niin tuli taitureita kunnia-kilpahan
Ja niissä lipilaari, tuttu kujeistans.
Hän kehui keksineensä kujeen uutisen,
Kun vertaa näytelmäss' ei nähty ikänä.
Tuostapa huuto saapi kansan liikkeelle
Ja kaikki, muutoin tyhjät, paikat täytetään.
Kuin viimein yksin seisoi näytös-paikalla,
Ei mitään koneita, eik' apulaisia,
Jopa kumman odotus piti kaikki ääneti.
Hän päänsä pikaisesti pisti poveensa
Ja porsaan ääntä äänellänsä mukaili,
Niin että porsas luultiin takin alla olevan
Ja päästää käskettiin. Vaan tämän tehtyä
Ei mitään löytynyt, häntäpä kehuttiin
Ja kunniaksi paukutettiin käsiä.
Tuon näki maamies. Eipä, sanoi, ainakaan
Hän minua voita, kohta myöskin lupasi
Jo huomis päivänä sen tehdä paremmin.
Nyt kokous suurempi. Jo suosio mielissä
Ja ääneti ollaan nauraaksens ei nähdäksens;
Molemmat näkyy: lipilaari esinnä
Saa röhkimällä koko kansan kehumaan.

Niin maamies teeskelee myös peittelevänsä
Vaatteella porsasta (kuin todella tekikin,
Vaan salaa, kosk' ei mitään nähty toisessa),
Ja nipistää korvaa porsaan, jonka salasi:
Tuo kipiästä päästi äänen luontoisen.
Nyt kansa huusi lipilaarin paljoa
Paremmin mukailleen, ja käskee maamiehen
Koht' ajaa ulos; tämä porsaan povestans
Kaikille näytti, erhetyksen osotti:
Tuo näyttää milliset te oletta tuomarit.

Satu 6.

Ei kaikki kaikille hyvä.

Paljaspää ja Hivusheitto.

Kuin paljaspäinen löysi kamman kadulta,
Niin toinen tuli myöskin hivusheittona;
Hei, sanoi, pannaan tasan mitä löysitkin.
Hän näytti löytökalun, sanoi lisäksi:
Kyll' ylhäiset soi hyvää, onni kadehtei:
Kuin sanotaan, syttä saimme aarteen verosta.
Kenen toivo pettää, sen näin sanoa sopinee.

Satu 7.

Tyhmä ylpeys tulee kaikkein nauruksi.

Huilunsoittaja Prinsi.

Kuin turha mieli tyhjästä vain huhusta
Itsellens ottaa uskalluksen ylpeän,
Niin hetas luulo saattaa naurettavaksi.
Tuo Prinsi oli hyvällinen soittaja,
Bathyllon pyörei apuna näyttelyksissä;

Hän kerran näytelmässä, kuta en muistakkaan,
Sai tapaturmaa korkealta putoamaan
Ja mursi siinä vasemaisen säärensä,
Kuta ennen kaksi oikeaa kätt' ois hukannut.
Hän nostettiin ja vaikeasti valitti
Kuin vietiin kotiinsa. Kuukaudet kuluivat
Sitt' ennen kun hän tuli terveyteensä.
Kuin katselijain on naurettava tottumus,
Jo ikävöitiin häntä, jonka huilulla
Hyvin kiihoitettiin hyppymiesten hilpeys.

Niin eräs ylhäissuku teetti näytelmän
Sill' aikaa kuin jo Prinsi alkoi kävellä,
Ja pyysi häntä pyytäin että kumminkin
Itsensä näyttäisi näyttelyspäivänä.
Juur' hänen tullessans oli puhe Prinsistä,
Koko huone hörisi: kuolleheksi muutamat
Ja toiset väittelivät kohta näkyvän.
Kuin esirippu laskettiin ja ukkoiset
Oli jyrisneet ja jumalat julki puhuneet;
Niin kuori veisun, tälle tuntemattoman,
Juur' alkoi, tarkoitus kun oli tämmöinen:
«Iloitse Rooma Prinsin terveen ollessa!»
Niin noustiin käsiä paukuttaan. Tämä muiskuja
Viskaili, luullens häntäns tervehdeltävän.
Niin ritarit, jotk' erhetyksen äkkäsivät,
Suuresti naurain, käskivät veisun kertoa.
Tuo tehtiin. Tämä kokonans maahan kumartui.
Viel' ritarikunta paukutteli pilkaten;
Vaan kansa luulee hänen valtaa pyytävän.
Mut asia kuin kaikille tuli tiedoksi,
Niin Prinsi sidottuna valkeill' siteillä,
Valkeilla ihokkailla, valkeill' kengillä,

Tään juhlahuoneen ylistyksest' ylpeä,
Sysättiin päätä myöden ulos kaikilta.

Satu 8.

Aika.

Tuo lento-juokseva, jalka veitsen terällä,
Pää-paljas, otsatukkainen ja alaston,
(Kun jos saat kiinni, pidä: muutoin pääsnynnä
Ei itse Jupiter saa kiinni uudesti).
Ett' tointamme ei estäis' laiska viivytys,
Jo vanhat ovat ajan täten kuvanneet.

Satu 9.

Älä neuvo neuvottua,
Älä seppeä opeta!

Härkä ja Vasikka.

Parsissa ahtaissa kuin härkä sarvinens
Juur' vaiki vaivoin pääsi soimen paikoillen;
Niin vasikka näytti kuinka itsens kääntäisi.
Ol' ääneti, sanoi, tiesin ennen sinua.
Tä niille sopii viisasta kut neuvovat.

Satu 10.

Ei vanhuus yksin tule.

Koira ja Metsämies.

Ain' ennen ollut juoksu pedoill' ankara
Ja heidät isännän käsittänyt iloksi,
Jo koira rupesi vanhuudesta vaipumaan.
Niin kerran karjun kanssa seikkaan joutunut

Kyll' iski korvaan; mutta muru-hampaista
Se pääsi saalis. Tästä metsämies suuttunna
Koiraansa torui. Tämä vanha vastasi:
Ei into sinua pettänyt, vaan voimani;
Mitä ennen olin kekut, nykyistä moloksut.
Tään kyllä näet, Philete, miksi kirjotin.

Suomalaisten suku-nimistä.

Kirjoittanut

Aug. Ahlqvist.

Siitä ei ole kovan kauan, kuin nähtiin julkisissa lehdissämme ilmoitus kolmelta suomalaiselta oppi-pojalta Oulussa, jossa he laillisessa järestyksessä kuuluuttivat *muuttaneensa suomalaiset nimensä ruotsalaisiksi*, jotka he myös silloin ilmoittivat. Muutamia kuukausia myöhemmin nähtiin toinen saman-lainen ilmoitus kolmelta toiselta nuorelta mieheltä (ne olivat kisällliä), jotka samoin muuttivat nimensä ruotsalaisiksi. Tämmöinen peri-juurensa peittäminen on entisiin aikoin kyllä ollut tavallinen Suomessa, ja muissakin maissa tapahtui ennen useasti, että opin tielle joutunut nuorukainen muutti eli tavallisesti käänti oma-kielisen nimensä joko latinaiseksi eli kreikkalaiseksi, jonka jokainen näitä kieliä lukenut vielä nytkin havaitsee niistä monista, meidänkin maassa löytyvistä nimistä, joilla on loppuna joko latinainen pääte *-us* eli kreikkalainen sana *-ander*. Vaan tämä on jo kauan sitten hävinnyt muissa kansoissa, ja meilläkin nähdään yli-opistomme oppilais-luettcloon vuosi vuodelta enenevän suomalaisia nimiä, todistus siitä, että opin tielle lähteneet Suomalaiset elikkä oikeammin ne, joiden vallassa nämä lapsuudessansa ovat olleet, eivät enää häpeä suomalaista nimeä.

Sitä kipeämmin viileksi jokaisen Suomen kieltä rakastavaisen sydäntä, tuosta yllä-mainitusta ilmoituksesta nähdessään, että tämmöinen häpeäminen sivistymättömässä osassa kansaamme vielä on voimassa, sillä muuta syytä kuin suomalaisen perijuurensa halveksimisen emme voi luulla näillä pojilla olleen nimi-muuttoon. Semmoisten miesten ja niiden nimien katoamisesta ei tosin ole suurta vahinkoa Suomen kansalle; joka ei muista käskyä: *kunnioita isääs ja äitiäs*, joka syyttä häpeää niitä, jotka häntä heikkoudessansa ovat korjanneet ja elättäneet, joka kieltää sen kansan, jonka lait suojelevat häntä ja jonka sivistys pyytää häntä ihmiseksi, — semmoinen mies on hävitön konna, jonka uusi nimi, vaikka se olisi kuinka korea ja minkä-kielinen tahansa, pitäisi teloittajalla lyötettää kaakkiin ja joka itse pitäisi häpeällä ajettaa maasta niinkuin kansansa petturi ja kavaltaja. Edellä kerrotussa tapauksessa luulemme kumminkin tuhmuuden olleen pää-syynä nimien muuttamiseen, vaan se seikka ei huojenna suomi-rakkaan mieli-karvautta asiasta, koska hänen tässä tapauksessa täytyy muiden päälle muuttaa se syytös kylmä-kiskoisuudesta kansaansa kohtaan, joka nimen-muuttajia, näiden ollen täydellisesti vastaavaisia, olisi kohdannut itsiään. Painavin soimaus kohtaa tässä seurakunnan kirkko-herraa, joka epäelemättä tiesi näiden herrasmiesten aikomuksen; oliko hänellä niin vähä vaikutusta seurakuntalaisiinsa, että mainitut pojat hänen kiellettyänsäkin täyttivät pahan aikomuksensa? elikkä oliko hän niin laimea kansallisissa tunteissaan, että se hänestä oli yhden-tekevä, muuttuivatpa nimet hänen kirkon-kirjoissaan vaikka kiinalaisiksi? Jommin kummin, sillä kolmatta siihen ei voi ajatella, on tämä surkuteltava asia päässyt liikkeelle. Se olisi kuitenkin voinut estyä toisellakin tavalla, jos nim. näiden veitikkojen lähimmäiset seuralaiset olisivat vähänkään olleet suomalaisuuden henkeä; nämä olisivat kieltäneet heitä hurjasta työstänsä, tahi jos

he eivät olisi sitä totelleet, niin olisi naapurien ja seuralaisten käytös voinut nimen-muuttajille tehdä elämän niin tukalaksi, ett'ei kunnian kukko heille koskaan laulaisi.

Tämä muuten häpeällinen asia toi tämän kirjoittajalle sen hyvän, että hän sen kautta johtui tarkemmin arvelemaan Suomalaisten nimistä. Hän kysyi itsekseen: ovatko ruotsalaiset ja ulko-maalaiset nimet *ääneltänsä* niin paljoa kauniimpia kuin suomalaiset, että tämä niiden etuisuus vastaisi sen häpeän, joka nimensä-muuttamista aina seuraa? Vastaukseksi tälle kysymyksellensä havaitsi hän, että harvassa muussa kielessä löytyy niin kevyt-sanaisia ja kaiullisia nimiä kuin Suomessa. Toisekseen kysyi hän itseksensä: mutta ehkä suomalaiset nimet *aineensa*, merkityksensä, vuoksi ovat niin rumia, että ihmisen, joka on olevinansa sivistynyt, täytyy hävetä niiden omistamista? Tälle kysymykselle etsiessänsä vastausta tuli hän aivan luulemattomaan päätökseen, nim. siihen, että kaikkein kansojen suku-nimillä yli-päätään on yhden-lainen peri-juuri, että yhdet eli yhden-laiset ajatukset ovat heitä kaikkia johtaneet kuvatessa itselleen nimiä, ja että suomalaiset nimet niin muodoin eivät ole kummempia kuin muidenkaan kansojen. Päin vastoin kohdataan näiden nimissä enemmän kummallisuutta kuin suomalaisissa; niin tavataan useassa kielessä nimenä kokonainen lause, esim. ven. *Njepeipivo* (suomeksi: elä-juo-olutta); saks. *Bleibimhaus* (jää-kotiin), *Fürchtenicht* (elä-pelkää), *Griepenkerl* (ota-mies-kiini), *Habenicht* (ei-ole-mitään), *Sondergeld* (ilman rahatta), *Spalteholz* (halo-puita); engl. *Shakespeare* (keihään-tärisyttäjä); ruots. *Stjernstolpe* (tähti-patsas), *Gyllenstolpe* (kulta-patsas), *Stjerneld* (tähti-tuli), joiden viimeksimainittujen nimien vertaisia ei yhdelläkään kansalla ole ja joissa Ruotsalaisten kerskaus kyllä loistavasti paljastaksen. Englannissa ottivat Cromwell'in aikana uskon-huimat itsillensä kummallisia nimiä; tavallisinta oli, että suku-nimen edelle pan-

tiin joku raamatun värsy, esim. *kiitä-jumalaa-Barebone*, eli *lyö-heidän-kuninkaansa-kahleihin-Smith* *).

Näiden-kaltaiset kummalliset nimet ovat kuitenkin vaan poikkeuksia. Yleisesti nähdään, niinkuin jo sanoimme, kaikissa kielissä sama ajatuksen-juoksu nimien synnyttämisessä, ja siitä, mitä tässä nyt tulemme lausumaan, on suomalainen lukija näkevä, että hänen kielensä nimet ovat yhtä hyvät eli yhtä hylittävät kuin muidenkin kansojen, joten nimen-muuttamisen turhuus on vielä enemmän silmin-nähtävä, kuin jos tätä seikkaa emme tuntisi.

Miten nimet ensiksi ovat annetut ja syntyneet, siitä emme tässä nyt aio lukua pitää. Meillä on nyt tarkoituksena vaan osoittaa niiden merkitystä, ainetta. Tässä katsannossa havaitsemme, että iso osa Suomalaisten niinkuin muidenkin kansain nimiä on ensiksikin otettu *luonnossa* tavattavien esineiden nimistä.

Useimmat *imettäjäiset* eläimet ovat lainanneet ihmiselle nimensä. Seuraavat suomalaiset näiltä otetut nimet olemme tavanneet **). — Karhu, Karhunen, Ohtonen, Kontio (karhu); muissa kielissä vastaavia: ruots. *Björn*, norj. *Aasbjörn*, saks. *Bär*, latin. *Ursinus* ja siitä *Ursin*, ital. *Orsini*, ven. *Medvedjev*. — Susi, Sutinen, Sutelainen, Hukka, Hukkanen, ruots. *Ulf*, saks. *Wolf*, ven. *Wolkov*. — Ilves, Ilvonen, ruots. *Lohman*, saks. *Luchs*. — Repo, Kettunen, ruots. *Rääf*, saks. *Fuchs*, engl. *Fox*, ven. *Lisitsin*. —

*) Ulko-maalaiset nimet ovat osaksi otetut *Pott*-nimisen oppineen tekemästä kirjasta: *Die Personennamen, insbesondere die Familiennamen*, Leipzig 1853.

**) Suomalaisista suku-nimistä tulee meidän kiittää Weaporin luteerilaista pastoria, herra tohtori *H. A. Reinholm'ia*, joka niitä on koonnut mahdottoman määrän koko itä-Suomesta, Kuusamosta alkaen aina eteläisintä Inkerinmaata myöten.

Ahmoinen. — Orava, Oravainen, saks. *Eichhorn*, ven. *Bjelkin*. — Näätänen, slav. *Kunik*. — Jänis, Puputti, ruots. *Haare*, saks. *Haase*, engl. *Hare*, kreik. *Lagus*, ven. *Saitsov*. — Kärppä, ruots. *Hermelin*, ven. *Gornostajev*. — Siili, ven. *Joschin*. — Saukko, saks. *Biber*, ven. *Bobrov*. — Hirvi, Hirvinen, Hirvonen, ruots. *Hjort* ja *Hjortsberg*, saks. *Hirsch* ja *Ellendt*, ven. *Olenin*. — Hiiri, saks. *Maus*. — Vesikko. — Härkänen, Härkönen. Sonni, Mulli, Mullikka, Tarvas, Tarvainen, ruots. *Oxman*, *Oxenstjerna*, saks. *Ochs*, *Stier*, engl. *Bull*, ransk. *Lebeuf*, ven. *Bykov*. — Jaatinen (ori), Tamma, Ruuna, Varsa, saks. *Hengst*, *Hengstenberg*, *Ross*, *Rösslin*, *Kracke*, kreik. *Hippias*, ven. *Sherebtsov*, *Kobylin*. — Karjunen, Sikanen, ruots. *Galt*, *Svinhufvud*, saks. *Ferkel* (porsas), ven. *Kabanov* (metsäsika). — Oinas, Oinonen, ruots. *Bagge*, saks. *Schaaf* (lammas), ven. *Baranov*, puol. *Baranovskij*. — Pukki, Hanna-Pukki, Kala-Pukki, Santa-Pukki, Vuohelainen, saks. *Bock*, ven. *Koslov*. — Peni, Penikka, Koiranen, saks. *Hund* ja *Hundt*, ven. *Sukin*. — Eläinten tuotteista ovat niminä: Tali, Talja, vertoele saks. *Schmalz*, *Speck*, *Ziegenbalg*, Villa ja Villanen, ruots. *Ullman*. Viimeksi mainittakoon, että kaikkein eläinten yhteinen vihoillinen Nälkä myös on suku-nimenä Suomessa.

Linnuista tavataan tämmöisinä niminä seuraavat. Kokko, Kokkonen, ruots. *Örn* ja *Örnberg*, saks. *Adler*, ven. *Orlov*. — Haukka, Havukka, Havukainen, Poutiainen, ruots. *Höök*, *Falk*, saks. *Weihe*, *Habich(t)*, *Geier*, ven. *Sokolov*. — Pöllö, Pöllönen, Pöllänen, Hyypiö, Huuhkaja, ruots. *Uggla*, saks. *Eule* ja *Euler*, ven. *Pugatschev*. — Korppi, saks. *Rabe*, tansk. *Rafn*, engl. *Crow*, ransk. *Corneille*, lat. *Corvinus*, ven. *Worontsov*. — Varis, saks. *Krähe*, *Kreie*, ven. *Woronov*. — Harakka, saks. *Elster*, ital. *Pica*, engl.

Pye, ransk. *Lapie* ja *Pyat*, ven. *Sorokin*. — Hakkinen, saks. *Dohle*, ven. *Galkin*. — Haikara, Haikarainen, Haikarinen, saks. *Reyher*, ven. *Tschaplin*. — Kurki, josta suom.-ruots. Kurk, ruots. *Trana*, saks. *Kranich*, ransk. *Lagrue*. — Metso, Koppelo, ruots. *Tjäder*, saks. *Auerbach*. — Tetri, ruots. (kuningas) *Orre*. — Pyy, ruots. *Hjerppe*. — Kyyhkyläinen, ruots. *Dufva*, saks. *Taube*, lat. *Columbus*, ven. *Golubjev*. — Kukkonen, saks. *Hahn*, ransk. *Lecocq*, ven. *Petuhov*. — Kananen, saks. *Huhn*. — Rastas. — Närhi, Närhinen. — Tiainen, engl. *Wren*. — Peippo, Peipponen, ruots. ja saks. *Finke*, engl. *Finch* ja *Chiffinch*. — Kiuru, saks. *Lerche*. — Pääskynen, saks. *Schwalbe*, ven. *Lastotschkin*. — Tikka, Tikkanen, saks. *Specht*, ransk. *Lepic*. — Käki, saks. *Kuckuck*, ven. *Kokuschkin*. — Wiitikka ja Witikka. — Joutsen ja Luikki, saks. *Schwan*, ruots. *Svahn* ja *Svanström*, lat. *Cygneus*, ransk. *du Cygne*, ven. *Lebedev*. — Hanhinen, saks. *Gans*, byöm. *Huss*, ven. *Gus'ev*. — Kuikka, ruots. *Lohm*, saks. *Taucher*, ven. *Gagarin*. — Sorsa, ven. *Utkin*. — Sotka, Sotkonen, ven. *Gogol*. — Telkkä. — Tavi. — Koskelo. — Haapana. — Vikla. — Partti. — Ja viimeksi on mainittava Lintunen, joka olisi pitänyt olla ensimäisenä tässä luokassa ja jolla ovat vastaavat saks. *Vogel*, *Schreyvogl*, *Grauvogl*, engl. *Bird*, ransk. *Loiseau*.

Meidän vesissä ei ole paljo *kaloja;* sentähden niiden nimiäkin on vähä Suomalaisten niminä, niinkuin: Hauki, Haukinen, ruots. *Gedda*, saks. *Hecht*, ven. *Schschtukin*. — Kuha, Kuhanen, ruots. *Göös*, saks. *Sander* ja *Zander*. — Matikka, Matikainen. — Ahven, Ahvenainen, vert. saks. *Kaulbars*. — Siikanen. — Salakka. — Muikku, Muje. — Kiiski, Kiiskinen, vert. ruots. *Girsén*. — Särki vert. ruots. *Mörtengren*. — Angerias, vert. ruots. *Ålgren*. — Kalanen

löytyy myös ja vastaa saks. *Fisch* ja ransk. *Poisson;* samoin myös Kalavainen.

Hyönteisiltä ovat seuraavat nimet otetut. Kirppu, saks. *Flohmann*, ven. *Blohin.* — Torakka, ven. *Tarakanov.* — Kärpänen, ven. *Muhin.* — Sääski, Hyttinen, Mäkäräinen, saks. *Mücke* ja *Mügge*, ven. *Muschin.*

Kasvit sitä vastaan ovat Suomalaisille antaneet useampia nimiä. Ensinkin ovat kasvien eri osain nimet katseltavat. Juurunen, Juurikko, ruots. *Rothman* (jos tämä nimi ei liene saksalainen ja merkinne «punaista miestä»; katso jälempää). — Haaranen, Haaronen, ruots. *Grenman.* — Oksanen, ruots. *Qvist.* — Latva, Latvanen. — Käpy. — Vihtanen, Vihtonen. — Vesanen. — Pehkonen, saks. *Busch*, *Buschmann.* — Kukkanen, ruots. *Blom*, saks. *Blum*, *Blume*, ransk. *Florencourt*, *Fleurant*, *Bellefleur*, *Florian*, engl. *Flower*, lat. *Florus* ja *Florinus* (josta *Florin)*, ven. *Tsvetkov.* — Janhunen. — Urpiainen. — Kantonen, vert. saks. *Güldenstubbe.* — Heino, Heinonen, Heinikainen, vert. *Kraut*, *Kräutlein.* — Jos nyt eri kasvi-lajia rupeamme tutkistelemaan, niin löydämme niistä niminä seuraavat. Honkanen, Honkonen, Mäntynen, vert. ruots. *Furuhjelm*, *Furumark*, *Tallgren*, *Tallqvist*, saks. *Fichte*, ransk. *Dupin*, puol. *Sosnitski.* — Katainen, vert. ruots. *Enqvist*, *Enegren*, *Enehjelm.* — Leppänen, Lepistö, vert. ruots. *Ahlqvist*, *Ahlman*, *Ahlgren*, saks. *Erlemann*, *Erler*, ven. *Ol'hin.* — Haapalainen, vert. ruots. *Aspegren*, *Aspelin.* — Saarnia, Saarninen, saks. *Escher*, ruots. *Askegren.* — Pajunen, vert. ruots. *Wideman.* — Putkuri, Putkinen, Putkonen, ven. *Butenjev*, saks. *Kerbel*, myös *Rohr.* — Kahilainen, Kaislanen, ruots. *Säve*, *Säfström.* — Tatti, saks. *Pilz*, *Reiske*, *Lerchenschwamm*, ven. *Gribojedov.* — Viholainen, ruots. ja saks. *Nessel*, *Nettelbladt.* — Korte. — Lumme. — Litmanen. —

Heiskanen. — Matarainen. — Malinen. — Vattulainen, ven. *Malinin.* — Mansikka. — Mustikainen, ven. *Tschernihin.* — Nisu, saks. *Waitz.* — Otranen, Otronen, vert. saks. *Gerstenzweig*, ven. *Jatschmenikov.* — Papu, Papunen. — Herneinen, vert. saks. *Linse*, ven. *Gorohov.* — Tattari, ven. *Gretsch*, puol. *Gretschkievitsch.* — Kaura, saks. ja ruots. *Havermann*, *Haber*, *Haberkorn.* — Humala, ven. *Hmelnitski.* — Laukkanen, saks. *Lauch*, *Knoblauch.*

Tähän luokkaan kuuluvat myös seuraavat. Lautanen. — Halko, saks. *Holz*, *Holzmann.* — Kekäle, Kekäläinen, saks. *Brand*, *Kohle.* — Nokelainen, saks. *Russ*, *Russwurm.* — Kipinäinen, saks. *Gneist*, *Funke*, *Funck.* — Tuhkanen, saks. *Asche.*

Kivi-kunnasta saatuja ovat seuraavat nimet. Kivinen, ruots. *Sten* ja siitä latinoitu *Stenius*, saks. *Stein*, *Fels*, lat. *Petra*, kreik. *Petros*, *Petrus*, ven. *Kamenov.* — Hiekkanen, Hietanen, Mutanen, Mutikainen, Multanen, ruots. *Sandman*, saks. *Sand*, ven. *Peskin.* — Savinainen, ruots. *Lehrberg*, saks. *Lehm*, ven. *Glinka.* — Kulta, Kultainen, Kultamies, ruots. *Gyldén*, saks. *Gold* ja *Golde.* — Hopea, saks. *Silber*, ven. *Serebrin.* — Kupari, Waski, Waskelainen, saks. *Kupfer.* — Rauta, Melto, vert. ruots. *Ståhl*, saks. *Stahl*, *Eisen*, engl. *Steele.* — Suola, saks. *Salz* ja *Salzmann*, engl. *Salt.*

Maan-pinnan eri laaduista ja muodoista on meillä myös hyvä joukko nimiä. Korpinen, Korpelainen, Salonen, Mehtäläinen, ruots. *Skogman*, norj. *Schoug*, saks. *Wald*, *Forstmann*, *Förster*, *Holzmann*, ransk. *Forestier*, *de la Foret*, *Dubois.* — Lehtonen, Lehikoinen, Wiitanen, ruots. *Lund*, *Lundman*, ransk. *Dubuisson*, *Duboccage* j. n. e. — Huuhtilainen, Huuhtanen, Huuhtinen, Rasilainen, Kaskinen, vert. ruots. *Svedberg.* — Peltonen, ruots. *Åkerman*, saks.

Ackermann, *Feld*, *Feldmann*, vert. saks. *Gerstäcker*. — Nurminen, ruots. *Engman*, saks. *Wiese*, *Anger*, ransk. *Duprat*, *Desprez*, *Dupré*, hisp. *Deprado*. — Aho, Ahokas, Ahonen, saks. *Brach*, *Brachmann*. — Ketolainen, Kankaanen, vert. ruots. *Moberg*, saks. *Kampen*, *Heyde*, *Heyden*, *Heydemann*, *Heidtmann*, ransk. *Beauchamp*, *Bonchamp*, *Ducamp*, hisp. *de la Vega*, ital. *Campobasso*. — Marjamaa, vert. ruots. *Bärlund*. — Mäkinen, Mäkeläinen, Harjunen, ruots. ja saks. *Berg*, latinoitu *Collan*, saks. *Schwartzenberg*, *Schönberg*, ransk. *Dumont*, *Beaumont*, *Bourmont*, *Rougemont*, *Montaigu*, hisp. *Montenero*. — Louhinen, Louhelainen, Kallio, ruots. *Granit* ja *Gråsten*, saks. *Fels*, *Löwenfels*, *Meerfels*, *Riesenfels*, *Schönfels*, ransk. *Delaroche*, *De la Pierre*, *Rochet*, *Baroche*, *Laroque*, *Duroc*, ital. *Rocca*. — Törmänen, ruots. ja saks. *Brinkmann*. — Orkonen, Orkolainen, ruots. *Dahl*, *Dahlman* j. n. e., saks. *Thal*, *Schlucht*, *Höhle*, ransk. *Duval*, *Lavallée*, *Devaux* j. n. e. — Suokas, Nevalainen, ven. *Bolotinski*. — Jokelainen, Kymiläinen, Puronen, ruots. *Bäck*, *Bäckman*, *Flodin*, saks. *Bach*, *Bachmann*, (ruotsinn. *Backman)*, ransk. *Delarivière*, hisp. *Ribera*. — Lampinen, Lampi, ruots. *Träskman*, *Träskelin*, saks. *Teicher*. — Järviä, Järviö, Järvinen, Järveläinen, Meronen, Meriläinen, ruots. *Sjöman*, saks. *Langensee*, *Struensee*, ransk. *Dulac*. Nimestä Meronen on syntynyt suomalais-ruotsalainen *Merón*. — Rantanen, ruots. ja saks. *Strandmann*, saks. *Küstner*, ransk. *La Coste*, *Descôtes*, ital. *Costa*, engl. *Banks*, *Beach*. — Saari, Saarinen, Saarelainen, ruots. *Holm*, *Öhman*, saks. *Inselmann*, ransk. *Delisle*, puol. *Ostrov*, *Ostrovski*. — Kari. — Niemi, Nieminen, Niemonen, Niemeläinen, ruots. *Uddman*. — Salmi, Salminen, Salmelainen, ruots. *Sund*, *Sundberg*. — Laks (lahti), ruots. ja saks. *Boucht*, ruots. *Wiik*.

Ilmasta otettuja nimiä on meillä myös vähin. Eteläinen, ruots. *Söderman;* Pohjanen, Pohjalainen, *Nordman.* (Vertaele ruotsalaiset *Wester*, *Westman*, *Östman).* — Taivainen, vert. saks. *Himmelstern.* — Kesänen, Keso, Kesonen, saks. *Sommer.* — Pakkanen, saks. ja ruots. *Frost* (josta latinoituna *Frosterus).* — Pouta, Poutanen, vert. ven. *Pogodin.* — Leino, Leinonen, saks. *Sonnenschein.* — Tuuli, Tuuliainen, vert. ruots. *Storm*, *Uhrveder*, saks. *Sturm*, *Windt*, *Wendt.* — Häkä. — Häyry, Häyrynen, Utunen, saks. *Nebel*, *Nebelthau.* — Härmä. — Päiviö, Päivinen, ruots. *Sohlman.*

Siitä, mitä tähän asti olemme lausuneet, näkyy että Suomalaiset niinkuin muutkin kansat ottivat nimiä kaiken-laisista luonnon kappaleista. Nyt saamme nähdä heidän ottaneen nimiä omasta itsestänsäkin, ensinkin *ihmisen-ruumiin osista.* Tämmöisiä nimiä ovat seuraavat. Kallonen, Ohtanen, saks. *Haupt* ja *Kopf*, ven. *Lobanov.* — Suurpää, saks. *Grosskopf*, *Breitkopf*, *Breithaupt*, engl. *Greathead*, lat. *Capito*, ven. *Golovin.* Saksan kielessä löytyy tästä ruumiin-osasta saatuja nimiä useampia, niinkuin: *Dünnhaupt*, *Schönkopf*, *Steinkopf*, *Stahlkopf*, *Hanekopf;* samoin siitä johdettuja, ehkä toisilla merkityksillä, ovat suomalaiset nimet semmoiset kuin: Jauhopää, Weripää, Lihapää, Hikipää, Naulopää. Tukan väristä ja muista omaisuuksista ovat nimet: Mustapää ja Mustonen, saks. *Schwartzkopf* ja *Schwarz*, ransk. *Lenoir*, ital. *Negrelli*, lat. *Niger*, *Nigellus*, *Nigrinus*, engl. *Black*, unk. *Fekete*, ven. *Tschernischev;* Walkeapää ja Walkonen, saks. *Weishaupt*, *Weisshaar*, *Weissmann*, *Weisse*, holl. *de Witte* ja *Wittkopp*, ransk. *Blanc* ja *Blanche*, ital. *Bianchi*, lat. *Albinus;* Keltanen, saks. *Gelbhaar*, *Geelhaar*, lat. *Flavius* ja *Fulvius*, ven. *Sholtin;* Harmaanen, Hallikka ja

Hallikainen, ruots. *Gråå*, saks. *Grau*, *Graue*, engl. *Grey*, lat. *Canus;* Kähärä, Karhapää, Hurri, Takkunen, saks. *Kraus*, *Krause*, *Krauskopf*, *Kruskopf*, *Moskopf*, *Wolkenhaar*, *Wollhaupt*, *Strobel*, *Strube*, *Struve*, engl. *Locke*, lat. *Crispus*, ital. *Crispi* ja *Riccio*, ven. *Kudrävin;* Kaljunen, saks. *Kahl*, *Kahler*, lat. *Calvus*, ven. *Galitzin*. — Parta on antanut nimet: Partanen, Pitkäparta, Wäkiparta, Poskiparta, Rautaparta, Herranparta, saks. *Barth*, *Baartmann*, *Bartling*, ital. *Barbarossa*, lat. *Barbatus*, *Ahenobarbus*, ransk. *Beaupoil*. — Muista jäsenistä otettuja nimiä ovat seuraavat. — Paloposki, vert. saks. *Fettback*. — Korva, Korvanen. — Nenonen, Puunenä, Könönen, saks. *Nasemann*, *Näsemann*, *Spitznass*, lat. *Naso*, ital. *Naselli*. — Niskanen, Kaulio, vert. saks. *Kurzhals*, *Kropff*, lat. *Struma*. — Koura, Kopra, Kopru, Koprunen, Sormunen, Näppinen, Hyppynen, vert. saks. *Klaue*, *Tatze*, *Handt*, *Handl*, *Faust*, *Faustmann*, *Daum*, *Deumchen*, lat. *Scaevola* j. n. e. — Wahvaselkä, Poikkiselkä, Ryhänen, vert. saks. *Breitrück*, *Hunsrügge*, ven. *Gorbatov*. — Mahanen, saks. *Bauch*, *Schmerbauch*, *Breitenbauch*, ven. *Sinebryhov*. — Maukku, vert. saks. *Galle*, *Herz*, *Herzen*, joilla kumminkin on eri merkitykset. — Jalkanen, Puujalka, Karvajalka, Kapio, Haapakapio, vert. saks. *Fuss*, *Füsslein*, *Ziegenfuss*, *Hünerbein*, *Kuhfuss*, *Streckfuss*, *Blaufuss* j. n. e. — Polvinen, saks. *Knie*. — Kinttu, Reisi, vert. saks. *Schenkl*. — Warvas, Warpainen, saks. *Zeh*, ven. *Pal'tsov*.

Edellensä ovat ihmisen *ruumiilliset avut* muuttuneet nimiksi. Semmoisia nimiä ovat seuraavat. Ihanainen, Ihalainen, saks. *Hübsch*, *Hübschmann*, *Schön*, *Schönemann*, ransk. *Lebeau*, *Lebell*, ital. *Bellini*, lat. *Pulcher*. — Pitkänen, Pitko, ruots. *Lång*, saks. *Lang*, *Lange*, *Gross*, *Grosse*, engl. *Longman*, *Longfellow*. — Pikkarainen, Wähänen,

Matalainen, ruots. *Lille*, saks. *Klein*, *Kleineh*, *Kleinmayer*, *Kurz*, *Kurzmann*, ransk. *Lepetit*. — Paksunen, Paksu, Turpeinen, Leveinen, Lihavainen, saks. *Dicke*, *Dickmann*, *Vette*, *Brede*, ransk. *Grasset*, lat. *Crassus*, ven. *Tolstoi*. — Kyllönen ja Kyllänen kuuluvat myös tähän. — Laiha, Laihanen, Laihia, Hoikka, Hienonen, Ohkanen, Kuivainen, Kuivalainen, ruots. *Smalén*, saks. *Mager*, *Hager*, *Dürr*, *Schmal*. — Pystynen, Pöyhönen, ruots. *Högman*, *Stolt*, saks. *Hoch*. — Wahviainen, Wäkevä, Suoninen, ruots. ja saks. *Stark*, *Kraft* ja *Kraftman*, saks. *Baumstark*, *Standfest*, ransk. *Le Vaillant*, lat. *Valentinus*, ven. *Silin*. — Huono, Kitunen. — Hurri, Karvanen, Karvonen, Karvinen, Karvaja. — Kirjavainen. — Rahkonen, Rokkonen. — Turtio. — Kylmänen, Wilunen. — Väärä, Kiero, saks. *Krumme*, *Schiefer*, ven. *Kosov*, *Krivin*, ransk. *Lecourbe*. — Kiljunen, vert. saks. *Brummer*, *Heyse*. — Mykkänen, saks. *Stummer*, vert. *Taubmann*, vert. ital. *Balbi*.

Myös *hengellisistä omaisuuksista* on nimiä otettu. Miettinen, Mielonen, Tietäväinen, Keinänen, Keinonen, Neuvonen, Teräväinen, saks. *Weise*, *Weissmann*, *Scharf*, *Kluge*, *Witzig*, engl. *Wiseman*, lat. *Prudentius*, ransk. *Le Sage*, *Prudent*, *Proudhon*. — Tarkkanen, Tarkkonen, saks. *Giere*, *Gierig*, ven. *Skupin*. — Hyvönen, Hyvärinen, Lempiä, Lempinen, saks. *Gütig*, *Gutherz*, *Guttwill*, *Liebmann*, *Liebermann*. — Hurskas, Hurskainen, saks. *Gerecht*, *Biedermann*. — Toivanen, Toivonen, saks. *Wünsch*, *Wünscher*. — Walvonen, Wirkkunen, Nousiainen, saks. *Munter*, *Wach*, *Wachler*, holl. *Wakker*, lat. *Vigilantius*. — Kaino, Hiljainen, ruots. *Fredman*, *Spak*, saks. *Fromm*, *Frommann*, *Friedemann*, *Blöde*, *Ruhig*, ven. *Tihanov*, *Tihonravov*. — Ilonen, Remunen, ruots. *Glader*, saks. *Lustig*, *Frölich*, *Ohnesorge*, *Kleinsorgen*, lat. *Gaudentius*, *Hilarius*,

Laetus, ransk. *Gaillard*, byöm. *Wessely*. — Laulajainen, Kuuluvainen. — Kuuliainen, vert. saks. *Treu*, *Gutknecht*, — Kärkäs, Kärkkäänen. — Pelkonen, saks. *Bangemann*, *Schreck*. — Wihainen, saks. *Bitter*, *Hitzig*. — Kovanen, ruots. *Streng*, saks. *Strenge*, *Ernst*, *Finster*, lat. *Severus*, ven. *Stroganov*. — Tora, Kiukkonen, ruots. ja saks. *Wrede*, saks. *Zorn*, *Zürner*, *Kräckler*, *Krekeler*, *Grimm*. — Myöhänen, saks. *Faul*, *Faulmann*. — Suukko, Suukkonen, saks. *Frech*. — Houru, saks. *Toll*. — Pöykiö, saks. *Hochmuth*. — Wauhkonen, saks. *Narr*, *Irrmann*. — Hatara.

Siirtyen eteen-päin aineessamme havaitsemme, että erinäisten *säätyin*, *virkojen* ja *askareitten* nimityksiäkin käytetään suku-niminä. Suomalaisilla ei tämmöisiä nimiä kumminkaan ole paljo, ei läheskään se määrä, mikä niitä on esim. Saksan kansalla, joka se onkin oikea virka-vallan ja käsi-työläisten kansa. Meillä tavattavat nimet tätä laatua ovat seuraavat. Herranen, Pajarinen, ven. *Panin* (vähä-venäläisestä sanasta *pan* herra); jälkimäinen näitä suomalaisia nimiä on nähtävästi johtunut ven. sanasta *bojar*. — Majuri. — Herttuainen, vert. saks. *Kaiser*, *König*, *Fürst*, ven. *Korolev*. — Woutilainen, saks. *Vogt*, *Voigt*, *Voigtmann;* vert. myös saks. *Richter*, *Schultess*, *Schulz*, holl. *Schulte*, josta *Schultén*, ransk. *Le Maire*. — Piispanen, saks. *Bischoff*, ransk. *Lévéque*. — Pappinen, saks. *Abbt*, ransk. *Labbé*, engl. *Abbot*, saks. *Probst*, ransk. *Prévost*, *Chapelain*, ven. *Popov*. — Kluostarinen, saks. *Klostermann*, *Klausser* j. n. e., ransk. *Leprieur*, *Lemoine*, engl. *Monk*, ruots. *Munck*. — Lukkarinen, saks. *Küster*, *Köster*, *Kirchner*, ven. *Ponomarev*. — Paavilainen, vert. saks. *Pabst*, *Pape*, *Pfaff*. Käsi-töistä ja muista askareista ovat nimet, semmoiset kuin seuraavat. Pakarinen, saks. *Becker*, holl. *Bakker*, engl. *Baxter*. — Rautio, Rau-

tialnen (josta suomalais-ruotsalainen *Rautian)*, Seppä, Seppänen, saks. *Schmidt*, *Schmidtmann*, *Kaltschmidt*, *Eisenschmidt*, *Goldschmidt*, *Bauernschmid*, *Blechschmidt*, *Nagler*, *Nagelschmidt*, *Schlosser*, j. n. e., engl. *Smith*, *Smithson*, *Goldsmith*, ransk. *Favre*, *Lefebvre*, *Faucher*, *Dufour*, *Ferron*, *Serrurier*, ven. *Kusnetsov*, vert. ruots. *Smedberg*. — Mylläri, Myllynen, Jauhiainen, saks. *Müller*, *Miller*, holl. *Möller*, *Moller*, josta latinoitu *Mollerus*, saks. *Mühlmann*, latinoitu *Mylius*, *Mehlmann*, *Grützmacher*, *Grieser*, *Griessmann*, edellensä *Oehlenschläger*, *Walker*, *Welcker*, ransk. *Meunier*, *Moulin*, *Moulinet*, *Molière*, unkar. *Moldr*, ital. *Molinaro*, ven. *Melnikov*, vert. ruots. *Qvarnström*. — Nikkarinen, saks. *Tischler*, *Stüler*, *Stuhlmann*, *Schreiner*, *Kästner*, *Kastner*. — Suutari, Suutarinen, saks. *Schuster*, *Schumacher*, ven. *Saposhnikov*. — Nahkuri, Parkkonen, saks. *Lohmann*, *Lohstöter*, *Löher*, *Löhgerber*, *Gerber*, *Weissgerber*, *Lederer*, *Ledermann*, engl. *Barker*, *Tanner*, edellensä *Kürschner*, *Feller*, *Fellmann*, ransk. *Lepelletier*, *Pelissier*. — Kankuri, saks. *Weber*, *Wollenweber*, *Leinweber*, *Schleiermacher*, ransk. *Tessier*, *Le Tessier*. — Kauppinen, Saksa, saks. *Kaufmann*, holl. *Koopmans*, engl. *Chapman*, ransk. *Mercier*, *Lemercier*, saks. *Haendler*, *Kramer*, *Krämer*, *Mäckler*. — Tokkari; tämä nimi on varmaan saanut alkunsa venäläisestä sanasta *tokár'* = sorvari; sitä vastaa saks. *Drechsler*, *Dreier*, ransk. *Le Tourneur*. — Tervo, Tervonen, saks. *Thermann*, byöm. *Smolar'*, vert. saks. *Brenner*, *Aschenbrenner*, *Kalkbrenner*, *Glassbrenner*. — Puoskari (= eläin-lääkäri, huono lääkäri), vert. saks. *Arzt*, *Weiler*, *Kräutermann*, *Baader*, *Schröpfer*, ven. *Doktorov*. — Kalpio, saks. *Degener*, *Schwertner*, *Schwertfeger*, *Schwerdtmann*. — Kilpiö, Kilpinen, saks. *Schildt*, *Schilder*, *Schiller*, *Schildener*, *Schildknecht*. — Kempas, Kemppinen, Huovinen, saks. *Krieger*,

Kriegesmann, *Geleitsmann*, *Reiter*, engl. *Horsman*, *Carter*, ransk. *Chartier*. — Piiparinen, sota-väestä saatu nimi, vert. saks. *Spielmann*, *Geiger*, *Fiedler*; *Pfeiffer*, *Pfyfer*, *Pfeuffer*. — Wartiainen, myös sota-vehkeistä otettu nimi, jota hyvin vastaa saks. *Schaumann*. — Yhteydestä muiden kansojen kanssa on saatu suomalainen nimi Tulkki, ven. *Perevodtschikov* (joka kumminkin voi tulla myös juuri-sanansa toisesta merkityksestä: yli-kulettaja, lossi-mies). — Suomalaisille omituisia ovat nimet Pesu, Peso, Pesonen, josta latinoitu *Pesonius*, sekä Lipiäinen kuin myös Moilonen, joka luultavasti tulee ven. sanasta *mylo* = saippua, jota Suomalaiset paikoin sanovat moilaksi. — Omituisia ovat myös nimet Arponen, sanasta *arvon*, *arpoa* = povata, taika-keinoilla ennustaa, Metelinen ja Karkulainen; myöskään emme nimeä Päiväläinen, joka itä-Suomessa sanana merkitsee *päivä-miestä*, ole tavanneet muilla kansoilla.

Lähimmässä yhteydessä edellisten nimien kanssa ovat ne nimet, jotka ovat otetut *työ-asetten* eli muiden *tarvis-kalujen* nimityksistä. Semmoisia ovat seuraavat. Kuokkanen, saks. *Hacke*, *Beilhack*, *Radehack*, ransk. *Hachette*. — Kirves, Isokirves, Nyrhinen, saks. *Axt*, *Beil*. — Puukko, Nykänen, Nykyri, saks. *Dolch*. — Höylä. — Ora, Oranen, Näveri, saks. *Bohr*, *Bohrer*. — Hara, Harinen, Karhinen, saks. *Egge*. — Häkkinen. — Rekonen, Kaplas, Laitinen. — Wanninen, vert. saks. *Pflug*, *Pflugbeil*, *Pflugradt*, ven. *Sohin*. — Seula, saks. *Sieber*; nimi Siitonen, joka luultavasti on saatu ven. sanasta *sito* = sihti, kuuluu myös tähän. — Säkkinen, Leipäsäkki, Pussinen, Pötsönen, Konttinen, Kesseli, Massinen, saks. *Sack*, *Sacken*, ital. *Sacco*, *Sachetti*, *Sacchi*. — Kirnu. — Kauhanen, saks. *Kelle*. — Pyöränen, saks. *Rad*; tähän kuuluu myös Rissanen, joka epäilemättä johtuu ruotsalaisesta sanasta *trissa*. —

Melanen, vert. saks. *Steuer.* — Pursiainen, vert. saks. *Kahn*, *Schiff*, ven. *Barkov.* — Mertanen, vert. saks. *Angel* ja *Netz.* — Julkunen, saks. *Stange.* — Kiila, vert. saks. *Meissel.* — Wasarainen, saks. *Hammer*, *Schlegel*, ransk. *Maillet.* — Torvinen. — Räty. — Keränen. — Kela. — Kattila, saks. *Kessel*, *Pfanner*, *Pott*, hisp. *Calderon.* — Ruuskanen, luultavasti ven. sanasta *krushka*, saks. *Kanne*, *Krug*, *Krüger*, *Töpfer.* — Neula. — Nuija, saks. *Keule.* — Naskali. — Siera, saks. *Schliepstein*, *Wettstein*, *Wetzer.* — Ruoskanen, saks. *Peitsche.* — Nuora, Kultanuora, Olkinuora, vert. ruots. *Sidensnöre*, saks. *Seiler*, *Zwirmann*, *Zwirner*, ransk. *Cordier*, *Moulinié*, hisp. *Espartero.* — Nauha, saks. *Bandmann.*

Läheisessä heimolaisuudessa edellisten nimien kanssa ovat semmoiset nimet, joilla on alkunsa josta-kusta *vaatekappaleesta.* Tämmöisiä ovat. Kiiveri, varmaan sota-väessä saatu. — Tupsunen, vert. saks. *Knopf*, jonka jälkimäisen kanssa nimellä Nupponen myös näyttää olevan yhteyttä. — Sopanen (sovat = vaatteet). — Turkki, Sarkkinen (katso edellä nimeä Nahkuri ja muutamia sen kanssa lueteltuja nimiä), saks. *Pelz*, ven. *Schubin.* — Mekkonen, Takkinen, saks. *Wamsler*, *Kappe.* — Hihonen. — Kormano. — Pöksyläinen, Nahkapöksy, Suurhousu. — Wirsu, Laapotti, Löttönen, Kautonen, Tallus, vert. saks. *Schuh*, *Stiefel*, *Stiebel*, *Strümpfler.* — Kannus, *Sporn*, *Spohr*, *Sporer*, *Spohrmann*, ruots. *Spåre.*

Yksin *ruoka-lajitkin* ovat antaneet Suomalaisille, niinkuin muillenkin kansoille, nimiä. Semmoisia ovat. Muona; saattaa kumminkin myös olla väännetty ruotsalaisesta *Måne.* — Möykky. — Huttu, Huttunen, Puuronen, Putrolainen. — Piiroonen, ven. *Pirogov.* — Taikinainen. — Lemettyinen. — Happonen. — Saikkonen, luultavasti ven. sanasta

saika; vert. saks. *Semler*, *Krengel*, byöm. *Kolatschek.* — Rokkanen. — Makkara, saks. *Wurst.* — Piimäläinen, byöm. *Smetana*, saks. *Kernemelk*, *Milch*, *Süssmilch*, *Schlegelmilch.* — Mallat, Maltanen, saks. *Malz.* — Sokuri, Imeläinen, Metinen, Metiläinen. — Verrattaviksi mainitsemme tässä vielä seuraavat tähän laatuun tehdyt, muukalaiset nimet; saksalaiset: *Schönbrod*, *Dünnebier*, *Gutbier*, *Käsebier*, *Sauerwein*, *Botter (Butter)*, *Pfannekuchen;* venäläiset: *Salamatin (salamata* vellin laji), *Kapustin (kapusta* kaali), *Kiselev (kisel'*, ytelmä, hyyde) j. n. e.

Ovat Suomalaiset ottaneet muutamia nimiä myös kaluista ja esineistä, jotka kuuluvat *asumaan* ja *kotoon.* Niinkuin seuraavat. Majanen, josta suomalais-latinais-ruotsalainen *Majander.* — Kotilainen, vert. saks. *Hausen*, *Vonhoff*, *Imhof*, *Heimbürger*, ransk. *Maison*, *Grandmaison*, ital. *della Casa*, hisp. *de las Casas.* — Pönkkä, vert. saks. *Krampe.* — Uksunen, Uksulainen, saks. *Pforte*, *Pfordten*, *Oberthür*, *Hinterthür*, ital. *della Porta.* — Nurkka, saks. *Winkel*, *Winckler*, *Winkelmann*, *Eck*, *Eckmann*, *Eckermann*, *Cronegg*, *Vieregg.* — Pätsi, ransk. *Dufour.* — Tolppanen, Pylväänen, ruots. *Stolpe*, saks. *Pfaler*, holl. *Pilaar*, *Zuylen.* — Rahikka, Rahikainen, saks. *Schemel*, *Banck.*

Kansojen ja *koto-paikan* nimistä saatuja suku-nimiä ei ole kovan paljo. Seuraavat olemme tavanneet. Suomalainen, josta ruotsalainen *Finne.* — Ruotsalainen, ruots. *Svenske*, josta luultavasti suom. nimi Wänskä tulee. — Wenäläinen. — Juutilainen. — Puolakka, josta ruotsinnettu *Polén;* ruots. *Polack.* — Lätti. — Lappalainen. — Kemiläinen. — Kainulainen. — Karjalainen. — Savolainen, josta *Savander.* — Wepsäläinen. — Wirolainen, josta *Estlander.* — Hämäläinen, ruots. *Tavast.* — Turunen,

Turkulainen. — Sysmäläinen. — Jämsäläinen. — Jääskeläinen. — Puumalainen. — Paikka-kuntien nimistä ovat saadut semmoiset Suomessa tavattavat nimet kuin seuraavat latinais-kreikkalais-ruotsalaiset: *Molander*, *Kajander*, *Cajanus*, *Jurvelin*, *Uskelin*, *Toppelius* ja *Topelius*, *Ylenius*, *Warelius*, *Lampén*, *Eurén*, *Sallmén* j. n. e. Tämmöisiäkin nimiä kuin edellä-mainitut on muilla kansoilla, esim. saks. *Türk*, *Dähne*, *Dehn*, *Cossak*, *Engländer*, *Hollander*, *Schott*, *Böhm*, *Pohl*, *Pohle*, *Kurländer*, *Siebenbürger*, *Sachs*, *Schwab*, *Baier*, *Beuermann*, *Holst*, *Lübeck*, *Lübecker;* ransk. *Gallois*, *Legallois*, *Lebreton*, *Lallemand*, *Lenormand*, *Langlois;* ven. *Karelin*, *Mordvinov*, *Tatarinov*, *Bulgarin*, *Dunajev;* ital. *Tedesschi*, *Lombardi*, *Toscany*.

Heimolaisuuden nimitykset ovat antaneet joita-kuita nimiä Suomalaisille, niinkuin: Ukkonen, Wanhonen, saks. *Vater*, *Altvater*, *Alt*, *Greis*, ransk. *Vieillard;* Pereenmies, saks. *Wirth;* Akkanen, josta kreikkalais-ruotsalainen *Akiander;* Leskinen; Sikiö, Poikonen, saks. *Sohn*, *Jung;* Orpana, ransk. *Cousin;* Weikkolainen; Lankolainen, Heimonen; Kaksonen, Kolmonen; Pahnia, saks. *Späth*.

Ristimä-nimistä on meillä otettu muutamia nimiä, ja tämmöisillä nimillä on kahdenlainen peri-juuri; yhdet ovat nim. paavilais-luterilaisista ristintä-nimistä, toiset kreikkalais-venäläisistä johdetut. Edellisiä ovat: Pietarinen, Pekkarinen, Pekkanen, Pekkinen, Pekkonen; Anttinen, Anttilainen, Anttonen, Anttolainen, Antikainen; Heikkinen, Heikkonen; Mikkonen; Hannonen; Hemminkinen; Knuutinen, Nuutinen; Niilonen; Ollilainen, Ollikainen; Ristolainen; Penttinen; Wilppolainen; Tuomainen; Simonen. — Wenäläis-kreikkalaisista ristimä-nimistä tulleita suomalaisia suku-nimiä ovat: Huotari ja Huotarinen, ristimä-nimestä *Huotari*, joka on Wenäläisten *Feodor;*

Hovatta ja **Hovattainen**, ristimä-nimestä *Hovatta (Feodot)*; **Iivanainen**, ristimä-nimestä *Iivana*; **Simanainen**, ristimä-nimestä *Simana (Simeon)*; **Timonen**, ristimä-nimestä *Timo (Timofej)*; **Saavalainen** ja **Saavanainen**, ristimä-nimestä *Savelej*; **Riikonen**, ristimä-nimestä *Riiko (Grigorij)*; **Waskonen**, ristimä-nimestä *Wasko (Wasilij)*. — Ruotsalaisten tämän-laatuisten nimet päättyvät sanalla *-son* (poika), esim. *Petterson*, *Anderson*, *Henrikson*, *Hansson*, *Knutson*, *Nilsson*, j. n. e. Englannin kielessä päättyvät tämmöiset nimet samalla sanalla niinkuin myös Saksankin kielessä (elikkä sanalla *-sohn*), Tanskan ja Norjan kielissä kuuluu sama sana ja päätös *-sen*. Wenäläisillä on myöskin tämmöisiä nimiä, niinkuin: *Petrov*, *Andreiev*, *Mihailov*, *Filipov*, *Davidov*, *Grigoriev*, *Feodorov*, *Matveiev*, *Romanov*, *Nikolaiev*, *Paulov*, j. n. e.

Tämä esityksemme ei vaadi täydellisyyden kunniaa; sen se kumminkin on osoittava, jota sillä tarkoitimmekin: että Suomalaiset ovat itsilleen nimiä kuvatessaan menetelleet aivan samalla tavalla kuin muutkin kansat, josta seuraa, että heidän nimensä ovat yhtä arvolliset ja yhtä arvottomat kuin muiden, josta taas seuraa, että se, joka muuttaa suomalaisen nimensä joksi-kuksi ruotsalaiseksi eli muuksi, kantaa yli ojan vettä, eli, toisin sanoen, on narri.

Kertomus Runonkeruu-matkasta Inkerissä, kesällä 1859.

Kirjoittanut

Th. Tallqvist ja **A. Törneroos.**

Sittenkuin kunnioitettava Kirjallisuuden-Seura hakemuksemme jälkeen oli viime kevännä määrännyt meidät molemmat ja ylioppilaan Saxbäck'in Inkerinmaan rahvaan runoja keräämään, päätimme keskenämme Kirjallisuuden-Seuran suostumisella, että kaksi meistä alkaisivat matkansa yhdessä Narvan puolelta Inkeriä, vaan kolmas läksisi Laatokan meren puolista maata kiertämään. Meidän kolmen yhdessä kulkeissamme, olisimme varmaankin olleet toisillemme vastukseksi. Kuin Saxbäck otti Laatokan puolisen maan kulkeaksensa, jäivät meille ne maat matkustettaviksi, joista tässä kirjoituksessa käymme kertoilemaan.

Toukokuun 30 p:nä aloimme kulkumme Helsingistä Inkeriä kohden ja samana päivänä tulimme höyrylaivassa Rääveliin. Passiamme poliisi-kammarista odottaissa viivyimme siellä 2 yötä. 1 p:nä Kesäk. läksimme Räävelistä postihevoisilla Narvaa kohden koittamaan, jossa meiltä taas meni 2 vuorokautta tiedustellessa siellä asuvaiselta suomen kirkkoherralta Inkerin asioita ja muissa matkavarustuksissa. Sieltä saatujen tietojen jälkeen päätimme ensin käydä etelä-Inkerissä ja sieltä sitte vetäytyä meren puolelle loppu-kesäksi. Siis 4 p:nä Kesäk. pääsimme

vasta itseä Inkeriä jalkamatkassa patikoimaan. Valtatietä Pietariin päin noin 10 virstaa käytyämme, tulimme ensimäiseen suomalaiseen kylään, Suokylä nimeltä, ja poikkesimme erääsen taloon, joka jo ulkonäöltä näkyi muita kauniimmalta. Kuin siinä ensikerran tulimme rahvaan seuraan, olkoon sentähden meille suotu muistossamme vielä siihen hetkeksi pysähtyä. Tupaan tultuamme ja hyvää päivää mainittuamme, kysyi emäntä heti: «mitä vieraille pitää», olisimmeko ruuan tai juoman puutteessa. Vaan uteliaat kuin olimme saamaan tietoa rahvaan runotaidosta, ilmoitimme olevamme ei ruuan vaan sitä enemmin runojen tarpeessa ja kysyimme josko niitä ja niiden laulajia kylässä löytyisi. Oikein kummastuimme kuullessamme emäntämme vastauksen, että melkein jokainen kylässä olisi mahtava laulaja. Hän lupasi samassa laittaa sanan kylään laulajia kotiinsa kutsumaan, johon mielellämme myönnyimme. Ilomielin ja siunaillen onneamme, kuin sen suomasta olimme jo ensimäisenä päivänä sellaisen runo-aarteen löytäneet, aukasimme matkalaukkumme näytelläksemme rahvaalle myötänämme olevia kirjaisia ja kuvapaperia. Ei kauvan aikaa, kuin iso akkajoukko ilmaantui tupaan, siunaillen jo ovesta tullessaan meitä «hurskaita nuorukaisia», kuin olimme tulleet heidänkin «syntiseen nurkkaan.» Tämä meitä vielä enemmin kummastutti, sillä emme koskaan olleet kuulleet runonkerääjiä Inkerissä pyhinä miehinä pidettävän. Kohta havaitsimme kumminkin heidän olevan erhetyksissä, nähdessämme muutamilla rahvaasta, jota kohta sylmäsi tupa täyteen, virsikirjat käsissä. Emäntämme oli meitä kokonaan väärin ymmärtänyt. Kuin me puhuimme runoista ja niiden laulajista, luuli hän meidän haastelevan rukouksista ja virsien veisaajista, ja saattoi kylän luuloon, olevamme kuleksivia rukouksen pitäjiä, joita Inkeriläiset paljon suosittelevat, nekin, jotka, niinkuin tääkin kylä, eivät muuten ole «seuraväkeä.» Eikä ihme, etteivät meitä kohta ymmärtäneet, sillä kielimurteensa oli niin

erilainen ja Viron kielellä niin sekoitettu, jott' emmekään tahtoneet heitä oikein ymmärtää. Nyt jouduimme pahaan pulaan, miten saattaa nämät hyvät ihmiset erhetyksestänsä, heitä suututtamatta ja mieltänsä pahoittamatta. Viimein täydyimme suoraan sanoa haluavamme ei rukouksia eikä psalmia, joille kyllä arvonsa antaisimme, vaan runoja, rahvaan omatekemiä ja vanhemmilta oppimia lauluja. Eivät he sittenkään meitä ymmärtäneet tai eivät olleet ymmärtävinään, vaan pyrkivät sittenkin päästä rukouksiin ja virren-veisuun, ja siinä aikomuksessa alkoi eräs akka veisata kauhian pitkää virttä, jonka laulamisessa olisi kulunut koko iltakausi, ellemme ajallaan olisi laulunsa keskeyttäneet. Vielä lujemmin vakuutimme heille, etteivät huoli toivoakaan ryhtyvämme jumalisiin harjoituksiin. Nyt vasta hoksasivat he minkä hengen lapsia olimme. Ehkä näin toivossansa pettyivät, eivät kumminkaan tuosta suuttuneet, jota pahasti pelkäsimme, vaan rupesivat katselemaan ja lukemaan kirjojamme, joihin niin mieltyivät, että hinnalla millä tahansa pyysivät niitä ostaa. Heillä näkyi olevan erinomainen halu Jumalan sanaan ja hyvä lukutaito vielä pienillä lapsillakin. «Pilttiäkin» (kuvapaperia) ihailivat niinkuin ennen tuntemattomia taideteoksia. Mieli-hyvikseen lahjoitimme heille moniaita kirjaisia ja «pilttiä», joista saimme tuhannet kiitokset ja siunaukset. He valittivat kirjain puutetta, ja kyllähän heille onkin vaikia kirjoja saada. — Tässä kylässä kuulimme ensimäiset huokaukset orjallisesta elämästä, aljettuamme elostansa kysellä ja haastella. Jo usia vuosi sitte oli heille «hohistu» vapauden saamisesta, vaan eihän siitä vielä ole mitään lähtenyt, juttelivat ukot. Tälläisen luulottelemisen sanoivat vaan saattaneen elämänsä ikävämmäksi, eikä «kuninkaasta» helpoitusta lähtevän, kuin ei vaan itse «Jumala Vapahtaja tule ja tuo armot tullessaan.» Täällä jo havaitsimme hyväksi keinoksi päästä rahvaan ystäväksi, että ruveta orjuudestansa surkuttelemisella haastelemaan.

Seuraavana aamuna varhain heitimme ystävälliselle emännällemme jäähyväiset ja läksimme edemmäksi kulkemaan. Samana päivänä matkustimme aina Moloskovitsan kirkolle. Ainoastaan yhdessä kylässä valtatien varrella poikkesimme vielä, mutta se oli jo niin venäläistynyt, ettei siellä suomalaisista runoista mitään tietty. Lapset tuskin enään ymmärsivätkään suomea, jonka Venäläisten lasten seurassa olivat niin unohtaneet, jotta vanhemmat valittivat vaikiaksi «saada heitä kirjallekaan.»

Moloskovitsan kirkolla saimme ensikerran runoja kirjoittaa. Vaikiaa oli ensin päästä alkuun, sillä rahvas osaksi ujosteli meitä, osaksi pelkäsi ryhtyä häneltä ennen kuulemattomiin töihin, ja vielä vaikiammaksi olisi käynyt, ellei seurakunnan kirkkoherra olisi hyvätahtoisesti seurannut meitä kylään ja kehoittanut rahvasta pelotta ilmoittamaan laulujansa. Lukkarin vaimonensa alun tehtyä, rupesivat sanat vähitellen muidenkin suussa selvenemään. Täällä, niinkuin Inkerissä yleisesti, olivat naiset ja tytöt miehiä paljon selvemmät laulamaan. Harvoin saimme miehiltä runoja, joissa ei vähän kumminkin olisi ollut ruokottomuutta ja muuten olivat siivommatkin runonsa melkein mitättömät. Ehkä jo kohta alussa havaitsimme naistenkin runot «heikoiksi» ja vaillinaisiksi ja usean niistäkin toisinnoiksi jo tunnettuihin ja täydellisempiin runoihin, tahdoimme kumminkin viikon päivät viipyä seurakunnassa, kuin ei tietääksemme ketään runon-kerääjätä ollut pitäjässä käynyt. Emme juuri viikkoa enemmän voineetkaan siellä viipyä syystä, jonka kohta mainitsemme, ja siinäkin ajassa luulemme melkein kaikki pitäjän runot saaneemme kokoon, käytyämme ainoastaan 5:ssä kylässä. Melkein samoja runoja laulettiin joka kylässä. Yli muita mainittavia laulajia emme tavanneet. Nekin, joita pidettiin mahtavampina laulajina, olivat itsestään kehnoja runomiehiä. Maineensa olivat saaneet siitä, jotta humala-päässä olivat huimat huutamaan missä vaan liikkuivat.

Matkamme ja työmme kävi onnellisesti helluntai-juhlaan asti. Rahvas tosin meitä vähän vierasteli, vaan liikaa pelkoa ja luuloa emme hänessä vielä havainneet, ennenkuin mainitun juhlan aattona tulimme Ruskovitsan kylään. Onnettomuudeksemme joutui siellä kylän-vanhin eli «taarasta» vastustelijaksemme. Hän nim. kielsi rahvaan ilmoittamasta meille runojansa, ja kuin me huolimatta kiellostansa toisaalta kehoitimme rahvasta runoilemaan, mitä vaan taisi, jouduimme kanssansa sanasotaan, jossa uhkauksilla viimein saimme taarastan kaikessa mahtavuudessansa vaikenemaan meidän saapuvilla ollessa (olimme jo huomanneet kovain sanain ja uhkausten vaikuttavan väkevämmin, kuin maanittelemisen, niissä, jotka muita liiemmin hieroivat vastakynttä). Vastustelemisestansa ei hän kumminkaan luopunut, vaan yllytti kuulemattamme rahvasta vastaamme. Jo samana päivänä näyttivätkin nurjempaa mieli-alaa kohtaamme kuin ennen, jonka havaitsimme seuraavasta seikasta. — Kuultuamme kylän nuorison aikovan helluntai-kokkoja polttaa, joilla kokkovirsiä lauletaan, tanssitaan ja kaikellaista leikkiä lyödään, pyrimme kaikin tavoin niille päästä. Vaan nuoriso kuin kuuli aikomuksemme, epäsi ollenkaan kokoille käyvänsä. Pahoilla mielin, että toivomme kävi näin turhaan, rupesimme jo ajoissa levolle, vaan tuskin lepo-sialle päästyämme, kuulimme laulun kiminän toiselta puolelta kylää, josta heti arvasimme rahvaan sittenkin kokoille kulkevan. Tästä huomasimme myöskin, ett'ei meitä kokoilla suvattaisi, kuin niin tietämättämme koettivat niitä polttaa. Kumminkaan emme voineet pidättäitä, vaan riensimme tulille. Mutta tuosta ei meille suurta iloa lähtenyt, sillä tuskin olimme kokoille päässeet, kuin laulu herkeni, leikit hämmentyivät ja kokon polttaminenkin loppui. Harmissa tästä vastoinkäymisestä läksimme Venäläisten kokoille, joita noin virstan päässä poltettiin. Siellä saimme kuulla venäläisiä kansanlauluja ja katsella «Venakkoiden» (Venään tyttöjen) monitem-

pullisia tanssia. Tanssissa näkyivät he olevan suomalaisia tyttöjä taitavammat ja keveämmät. Laulunsakin sävelet olivat mielestämme soriammat, kuin Suomalaisten Inkerissä, joitten laulunnuotti jokapaikassa on yhtä ikävää ja pitkä-piimäistä jonoa.

Helluntaina tuli rahvas vielä hullummaksi vastaamme. Varmaankin olivat jotkut «hyppääjien» apostolit, joitten mielestä runolaulu on pelkkää perkeleen palvelusta, häntä kirkon luona riivanneet. «Antikristuksen käskyläiset ja pahalaisen lähettiläät» olivat ne kauniit nimet, joilla meitä nyt kunnioitettiin ja joita siitä ajasta saimme kantaa melkein koko kesän. Olomme ja kulkumme ennusti vielä lisäksi maailman loppua. Kirjoistansa olivat he lukeneet, että koska erinomaisia merkkiä alkaisi taivaalla näkyä ja Antikristus apostolinensa maata kulkea, silloin viimeiset ajat olisivat käsillä. Viime talvena näkyi suuri pyrstötähti ja nyt ilmaannuimme me, jotka epäilemättä olimme Antikristuksen joukkoa, kuin niin outoja ja syntisiä askarcita toimitimme. «Näist' näkyy jo joutuu tuomiopäivä», päättivät ukot virsikirjan sanoilla. «Eihän se pyrstötähti suinkaan suotta ollut niin kauhian suuri ja niin hirmuisella hännällä», arvelivat akat. «Muuten olivat pienemmät pyrstötähdet», tiesivät taas muutamat haastella, «aina ennen ennustaneet sotamiehen-ottoa Inkerissä.» — Inkeriläisillä, niinkuin vähän sivistyneillä kansoilla muuallakin, on se lapsellinen luulo ja usko, että suuretkin luonnon tapaukset ja ilmaukset koskevat ainoastaan jotakuta yksityistä paikkaa tai henkilöä. Ne ovat tavallisesti ennustuksia vahingoista jollekulle kylälle tai talolle eli jonkun ihmisen kuolemasta, luulevat he.

Synkeämmällä mielellä, kuin ennen, läksimme toisena helluntai-päivänä Ruskovitsasta Gubanitsan seurakuntaa kohden. Jota likemmäksi Gubanitsaa lähenimme, sitä vastahakoisemmaksi kävi rahvas vastaamme. Sitä jo ennalta pelkäsimme, kuultuamme Gubanitsan äsken olleen hyppääjä-seuran pahempia pesiä.

Tultuamme viime-mainittuun seurakuntaan, johon sanomat meistä oli jo ennen ehtineet, saimme itsekin jo kuulla kummia seurauksia töistämme. Totena asiana haastettiin meille, kuinka muutamat tytöt, jotka olivat meille runoja lukeneet, olivat, kohta paikoilta lähdettyämme, tulleet hulluiksi. Nämät eivät olisi enään saaneet yörauhaakaan, laulamatta yösiallaan kolme kertaa niitä runoja, joita meille olivat laatineet. Samoin olisivat täytyneet tehdä syömäänkin käydessään. Sanomat tiesivät vielä jutella, että rahat, joita välisti olimme antaneet laulajille palkinnoksi, olivat jälkeenpäin muuttuneet lastuiksi; josta rahvas alkoi arvella tekevämme noitakeinoilla rahoja lastuista. — Vakojiksikin (spioniksi) rupesivat meitä varomaan. He luulivat ruunun ruvenneen jo runoniekkojakin vakojilla etsimään ja ahdistelemaan, niinkuin hyppääjien esimiehiä ja kuohittuja oli etsitty ja ahdistettu, ja pelkäsivät runoistansa tulevansa tyrmään ja kentiesi Sipiriaankin.

Näin kummalliseen huutoon jouduttuamme, näimme kaikki kokeemme runon-keräämisessä turhaksi pappien tai muiden asianomaisten avutta. Sentähden riensimme Gubanitsan kirkkoherran luoksi ja pyysimme häntä jollakin tavalla saattamaan rahvasta luuloistansa. (Kiitollisuudella tulee meidän muistella tämän seurakunnan kirkkoherraa ja muita Inkerin pappia siitä avullisuudesta, jolla he olivat valmiit vaivojamme huojentamaan). Kirkkoherra otti kirkossa kuuloittaakseen meidän seurakunnassa olostamme ja aikomuksestamme ja kuuloittaissa kehoittaakseen rahvasta heittämään turhat luulonsa ja pelotta ilmoittamaan runojansa. Lisäksi selitti hän, missä tarkoituksessa runoja kerätään ja mikä arvo ja hyöty niillä on. Tämä tosin teki rahvaan vähemmin luulevaiseksi ja epäileväiseksi, vaan saada häntä luuloistansa peräti luopumaan oli mahdotonta papillekin, sillä hyppääjät, jotka entisestään eivät juuri olleet pappien parhaimpia ystäviä, luulottelivat häntä, pappienkin jo

olevan Antikristuksen juonilta vieteltyinä. — Kuin samana sunnuntaina, jolloin meistä merkillisistä miehistä julistettiin, olimme kirkossa, saimme nähdä rahvaan elämää ja käytöstä jumalan-palveluksessansa. Heränneet ja niiden hengeltä vaikutetut voi pian outokin eroittaa «maailman lapsista.» Edelliset pitivät merkillistä meteliä koko saarnan ajan. He siunailivat, pitivät hiljaista rukouksen hyminää itsekseen, heiluttelivat ruumistaan joka haaralle ja huokailivat välisti, että kirkko kumisi. Kuin pappi saarnassansa joutui mainitsemaan Vapahtajan nimeä eli sanaa «armahda», silloin kävi kirkossa hirmuinen hohaus, joka syntyi siitä, että heränneet kertoilivat näitä sanoja korkeaäänellisellä huokauksella ja hyppääjät pitivät vielä vähän hyppimistäkin, jott'ei papin ääntä vähään aikaan kuulunut. Kumminkaan ei tämän metelin sanottu olevan mitään sitä menoa vastaan, jota he herännäisyyden ylimmällään ollen olivat muutamissa kirkoissa pitäneet. Huolimatta papista ja halveksien sen saarnaa, olivat he kirkossa pitäneet milt'ei samallaista menoa, kuin omissa kokouksissansa. Ruunu oli kovilla kourillansa saanut heidät paljon masentumaan kirkossa ja kotona, vaan ei kumminkaan perikatoon. Vanhaa hapatusta on vielä paljo jälellä. Epäiltävä on, saataneeko kovuudella ja kurilla herännäisyyttänsä koskaan peräti katoamaan, sillä ahdistuksilla ovat he saatetut luuloon, marttyrinä kärsivänsä jumalisuudestansa. Ja Inkeriläisetkään eivät ole aivan haluttomat marttyri-kruunun perään. Muutamat papitkin arvelivat, kuin eihän vaan viimeiset villitykset tulisi pahemmaksi kuin ensimäiset. Mitä kuohittuihin ja niihin tulee, jotka julkisesti rikkovat luonnon ja valtakunnan lait, niin on varmaankin kovuus ja kuri heille paikallaan. Mutta jättäkäämme heidät tällä kertaa.

Gubanitsassa vietimme neljä viikkoa, kävellen kumpikin eri kylissä, joten usiammat suomalaiset kylät tulivat käydyksi ja runot tarkkaan kerätyksi. Runot siellä olivat parempia ja

täydellisempiä kuin Moloskovitsassa, vaan eivät itsestään juuri kiitettäviä. Suurin osa niistä on laulu-runoja ja hää-lauluja, vähin virsi-runoja. Loihtu-runoja emme ollenkaan löytäneet. Arvoitukset ja sananlaskut, jotka siellä kuulimme, ovat Suomessa tunnetut. Sadut, joita rahvas tiesi tarinoida, ovat enimmäksi Venään kielestä suomennettuja. Niitä ovat he oppineet «Vellaisilta» (Venäläisiltä) joko kotona eli «linna-teillä liikkuissaan.» Ainoastaan muutamia satuja kirjoitimme, joita tarinoitsiat ja me luulimme suomalaisiksi, ehkä niidenkin suomalainen alkuperäisyys on epäiltävä. — Täälläkin olivat tytöt ja naiset «selvempiä laulajia», kuin miehet. Muuten ei ollut miesten ja naisten runoissa muuta eroitusta, — miehet vaan enemmän rakastivat ruokottomuutta runoissaan. Ei meillä ole täältäkään muita mahtavampia laulajia nimitettävänä. Usiammat olivat yhtä taitavat laulajat, kuin vaan ottivat laulun työkseen.

Runoistansa puhuttuamme, otamme tähän runo-kielensä näytteeksi seuraavan runo-pätkän, jolla laulajat siellä usein virtensä päättävät pyytäin, ettei heikkoja runojansa halveksittaisi, vaan muistettaisi missä kurjassa tilassa laulaja-parat virsiänsä veisailevat. Sen sanat kuuluvat näin:

«Älkäi pahaksi panko,
Ehtoset emoni lapset!
Älkäi ouoksi otelko,
Risti-kansa rienaelko,
Hot mie virren väärin laulon,
Sanat ristihin ripasin!
En mie opissa ollut,
Seissont seppien seassa,
Takojien tanterella,
Syönt en rauan suurimoja,
Lappant en teräksen lientä.

Mie vaan olin orjuessa,
Vietin päivii vierahassa,
Luusin kissat, luusin koirat,
Luusin luuat liien alla,
Palvelin patsaat kujassa».

Olo-ajastamme Gubanitsassa ei meillä ole juuri mitään erinomaista kertomisen ansaitsevaa tapausta muistossa. Juhannusmarkkinat Gubanitsan kirkolla ja yhdet häät eräässä kylässä, joissa toinen meistä kävi kuokkavieraana, olivat tämän ajan merkillisimmät tapaukset. Niinkuin tunnettu lienee, kantavat Suomenki kirkot Inkerissä jonkun pyhän nimeä. Näiden (kirkon ja pyhän) nimipäivinä pidetään molempain kunniaksi markkinoita. Turhaan ovat muutamat papit kokeneet saada näitä markkinoita joko hävitetyiksi eli arkipäivinä pidettäviksi. Gubanitsan kirkon nimi- ja markkina-päivä on Juhannus-päivä vanhan lu'un jälkeen. Jo aamulla varhain mainittuna päivänä kokoontui sinne rahvasta ulkopitäjistäkin ja aljettiin markkinat jo ennen jumalan-palvelusta. Outoa oli nähdä ja kuulla sitä kauhiata menoa ja meteliä, kuin he parahan saarnankin aikana pitivät kirkon ympärillä. Näitä katsellessa juohtui mieleemme kysymys, missä silloin oli se Inkeriläisten jumalisuus, jonka aina vetivät huulillensa, kuin me heitä pyysimme runojansa lukemaan, ja tälläisen kysymyksen teki toinen meistä eräälle taarastalle, joka siellä kuljeskeli ja rähisi samallaisena «turakkana» kuin joku muu, vaan joka muutamaa päivää ennen oli niin kiivas jumalisuudessaan, jotta oli kylästään karkoittaa toisen meistä selityksellä, että kuin ruunu oli niin kelvoton ja vainosi jumalisia heränneitä, niin ei rahvaankaan puolestansa tarvinnut Antikristuksen palvelijoita suvaita, jos heillä ruunultakin olisi lupa kävellä. — Muuten olivat markkina-seikat siellä melkein niinkuin Suomessakin. Kauppapuodiksi oli laitettu lauta-

kojuja, joissa Pietarista ja linnoista tulleet «saksat» ja puotimiehet tekivät kauppaa. Paitsi kylän kapakkaa oli siellä markkinoita varten varustettu muitakin juoma-paikkoja, tee- ja kahvilaitoksia. Kauppa- ja kapakka-miehinä oli muutamia talonpoikiaki. — Raa'empi kuin mikään muu oli mielestämme nuorison käytös siellä. Niinkuin kaikissa juhlallisissa tiloissa tavallisesti, viettivät tytöt täälläkin ensin aikaansa laululla ja tanssilla, niin muodoin, että «tykky tyttölöitä» käveli käsi kädessä ja kukka-seppeleet päässä markkina-tannerta, laulain käydessään, ja välisti taas seisahtui, kihertyin rinkiin, jonka sisässä kaksi tyttöä kerraltaan pitivät tanssin muotoista tepistelemistä ja letkuttelemista, niinkuin Venakot muutamissa tanssissansa. Tämä olisi mennyt tuonaan ja ollut vielä jotensakin kaunista katsella, elleivät poika-rahjukset, joilla edellä puolipäivää ei näkynyt olevan juuri muuta tekemistä kuin juominen ja reuhakoitseminen, olisi keskeyttäneet tyttöjen tyynet laulut ja tanssit ja ruvenneet niiden kanssa pitämään raakaa ja ilkeää menoa. He nim. hyökkäsivät kesyttömäin tavalla tyttöihin kiini ja tempasivat tyttö-ringistä yhden toisensa perään. Tyttö, joka näin ringistä ryöstettiin, raastettiin mies-voimin johonkuhun saunaan eli solaan, johon hänelle jäi yksi pojista kumppaniksi. Tälläistä ryöväämistä tekivät he siksi kuin jokainen sai omansa eri paikkaan. Tyttöjen vastaan-pito ei auttanut mitään, niidenkään, jotka todenperästä näkyivät sitä tekevän. Usiamman kaunottaren vastahakoisuus taisi kumminkin olla teeskennelty ja näön vuoksi, sillä käytöksensä näytti melkein siltä, kuin eivät olisi ryövääjiänsä liioin kamoneet.

Häät, joista äsken mainitsimme, pidettiin eräässä kylässä Narvan maantien varrella. Näihin oli toinen meistä, joka silloin joutui olemaan likellä hääpaikkaa, päättänyt lähteä, huolimatta varoituksista. Jos totta lienee mitä ystävämme rahvaasta meille haastelivat, olivat muutamat hyppääjät niissä kylissä

ennen tuloamme saarnanneet, että jos sellaiset kansan villitsiät, kuin me, lyötäisi vaikka kuolliaksi, niin ei sitä tulevassa maailmassa luettaisi synniksi, vaan päinvastoin Jumalalle otolliseksi työksi. — Liiotenkin hankalaksi katsoivat lähtöäni häihin, joissa rahvas olisi rohkeempi kuin muualla. Lähteissäni otin erään renkin, Suomesta kotoisin, tien-neuvojaksi ja auttajaksi, jos hätään joutuisin. Hää-taloon tultuani oli koko pitoväki vastassani ja pian olin joka haaralta piiritetty miesjoukolta, jonka välissä puoliväkisin täydyin kohta mennä tupaan. Ehkä näin humala- ja hurja-päisen rahvaan käsissä yksinäni — sillä kotimaalainen tien-neuvoja ja apumieheni näki, kohta pihaan tultuamme, vakaammaksi jättää minut Jumalan huomaan ja suojelukseen ja itse luopua auttamisen neuvoista —, en kumminkaan kovempata kohdannut, vaikka ensin näytti vähän jyrkemmältä, kuin jo ovessa töyttäsi vastaani muuan viinalta ja uskon kiivaudelta muita liiemmin liikutettu mies, nyrkki oi'ettuna nenääni kohden ja toinen käsi «kormannossa» jo valmiiksi puristettuna korvieni varaksi — ainoastaan kokeeksi, voitaisiko minulta pian «haltiaa ottaa», selitti nyrkki-ukko sittemmin, kuin minä puolestani rupesin kovaa kovaa vastaan panemaan ja uhkailemaan. Kumminkin olisin tuskin eheällä selkänahalla häistä päässyt, ellei talon-isäntä, sulhasen isä, joka ennen oli sotamiehenä Suomessakin palvellut, olisi ruvennut puolelleni. Toisen hyvän ystävän ja puolustajan sain siellä eräästä talon-isännästä, joka tätä ennen oli muutamista «suloisista sanoistani jumalisissa asioissa» tullut siihen luuloon, ett'emme muka olisikaan Antikristuksen palvelijoita, vaikka työmme «oudon silmissä» näytti jumalattomalta. Sitä vastaan arveli hän meidän ehkä kuuluvan lähetysseuraan, joka olisi meidät lähettänyt tiedustelemaan, vieläkö sellaista pakanuutta kuin runon-laulamista Inkerissä harjoitettaisi ja millä kannalla uskon asiat muutoin siellä olisivat. — Hetken siinä ukkojen kanssa sanasotaa pidettyäni, tuotiin morsiaisparia

makuuhuoneesta virren veisulla. Tätä kävi rahvas katsomaan ja kuulemaan ja jäin minä vähäksi aikaa unohduksiin. Kohta tupaan päästyänsä lopettivat «nuuvemiehet» (morsiamen saattajat) laulunsa ja morsian itse «kaasinensa» (morsiamen keralliset tytöt) aloitti toista virttä veisata. Nyt jouduin minä onneton läsnä-olollani taas saattamaan häiriötä. Morsian nim. ei tiennyt siellä olostani mitään, ensimäistä värssyä laulaissaan. Mutta kaikeksi onnettomuudeksi tulin uteliaisuudesta pistäneeksi päätäni muita edemmäksi, jolloin morsian joutui näkemään oudot kasvoni ja silmä-lasini, ja otti tuosta niin säikähtääkseen, että virsi suussansa ensin sekaantui ja hän viimein kävi äänettömäksi. Varmaanki katsoi morsian-parka pahalaisen palvelijan olon häissänsä pahaksi entumeksi tulevalle onnellensa. Pian rohkasi hän jälleen sydäntänsä ja rupesi korkialla äänellä värssyä taaskin alusta laulamaan, kuin kaaset ja muu väki jo värssyn viimeisiä sanoja venyttivät. Veisaamasta herjettyä, käytiin ruualle ja ruuan aikana laulelivat tytöt lattialla morsiamelle runoja, joita en joukon hälinältä voinut kirjoittaa. Ruuan jälkeen ruvettiin kertajaisiin, joissa rahan antajille annettiin viinaa ja olutta. Lahjoja ei morsiamella ollut antaa. Tähän loppuivat hää-seikat. Varmaankin olivat usiammat pulmatemput jo tehtyinä morsiamen kodissa Moloskovitsassa. Ylkä oli jo puoliikäinen leskimies ja häitänsä ei taidettu siis niin täydellisesti viettää, kuin nuoren ylkämiehen häitä vietetään. Ilman sittä olivat sinne kokoontuneet kaiken maailman syömärit ja juomarit, niinkuin ennen «Präiskälän Maija-vainaan» hautajaisiin, joille liiotenkin juominen oli tärkein asia. Vähän ajan sisässä olivat miehet, vieläpä muutamat naisetkin, hyvässä hutikassa, jott'ei heistä enään ollut leikin tekiöitä ja vanhojen tapojen kannattajia. Ainoastaan tytöt leikitsivät ja laulelivat suvi-illan raittiin ilman alla. Mutta tätäkään huvitusta ei kauvan kestänyt, ennenkuin pojat rupesivat tekemään tytöille samallaista ilvettä, kuin

äsken mainitsimme heidän markkinoilla tehneen. Viimein veivät he väkivoimin kaasetkin tuvasta pöydän takanta «kainaloisiksi kanoiksensa», josta vähältä oli syntyä suuri tappelu poikien ja nuuvemiesten välillä, jotka viime-mainitut kokivat varjella kaasia poikien käsistä. Tämä outo ja ruma tapa täällä kummastutti vielä enemmin, kuin sitä harjoitettiin nuorison omien vanhempain silmien edessä. Kummastukseni ilmoitin eräälle tutulle miehelle ja kysyin tämän tavan merkitystä ja tarkoitusta. Tätä tapaa sanoi hän käytettävän yleisesti Gubanitsassa, Moloskovitsassa ja jossakussa muussa seurakunnassa. Sen tarkoitus ei olisi niin saastainen, kuin se oudon silmissä näyttää; eikä näissä piilopaikan käymisissä haureutta harjoitettaisi. Tätä tekisivät pojat ainoastaan saadaksensa tytöiltä, joihin ovat rakastuneet, kahenkesken kysellä, suostuisivatko he avioliiton kauppoihin rakastajainsa kanssa. Ainoastaan jonkun heittiön vakuutti hän näissä tilaisuuksissa saastaisia himojansa tyydyttävän. Kuinka sitte asian laita lienee?

Heinäkuun 14 p:nä heitimme Gubanitsalle jäähyväiset. Aikomuksemme oli nyt vähitellen vetäytyä Inkeroisten luokse meren puolelle, mutta sitä ennen käydä katsahtamassa Gubanitsan likeisiä seurakuntia, Spankkovaa, Kolppanaa ja Skvuoritsaa, ehkä olimme kuulleet näissä jo ennen runon-kerääjiä käyneen. Tällä poikkeusmatkalla meni meiltä viikko umpeensa, emmekä siitä paljoa hyötyneet. Ainoastaan Kolppanan kirkolla saimme vähän runoja kirjoittaa sunnuntaina jälkeen puolipäivää. Arkioina emme tavanneet väkeä kotonakaan, sillä silloin oli kiirehin työ-aika ja väki etäällä metsissä heinässä. Sen kumminkin saimme hyötyä tästä matkasta, että tulimme vakuutetuiksi runon-keräyksen Savakkoiden luona, joita kaikkien tähän asti mainittuin seurakuntain suomalaiset asukkaat ovat, ei enään vaivaa palkitsevan. — Näihinkin seurakuntiin oli sanoma meistä ehtinyt ja rahvaassa luuloja ja pelkoa herättänyt. Erinomattain

jäykät olivat Skvuoritsan Äyrämöiset vastaamme. Siinä pitäjässä emme voineet päivääkään viipyä ja kiitimme onneamme, kuin pääsimme sieltä; sillä ne kylät, joihin matkamme sattui, eivät laskeneet meitä huoneisinsakaan. Ja olimme jo nälkään nääntyä ja väsymyksestä vaipua, kuin viimein pääsimme venäläiseen kylään, jossa ei Antikristuksesta mitään tietty ja josta siis saimme, mitä ruumiin ravinnoksi tarvitsimme. Samana päivänä kuljimme aina Serepetan kirkolle asti. Tähän loppui vaelluksemme Savakkoiden luona. Mutta ennenkuin heidät kentiesi iäksi jätämme, kääntäkäämme silmämme vielä kerran puoleensa, yleisesti katsahtaaksemme elämätänsä ja oloansa.

Koko etelä-Inkeri on ikävämpiä maita matkustaa. Se on jokapaikassa, kussa kävimme, sellaista lakeata, ett'et siellä näe kummuksikaan sanottavaa korkeutta, mä'istä ja vuorista mitään virkkamattakaan. Vielä ikävämmäksi tekee tämän maan muodon sen täydellinen puute järvistä, jo'ista ja metsistä. Metsän, joka Inkerin ukkojen puheen mukaan oli ennen ollut vahva ja tuuhea, on huoleton haaskaus niin hävittänyt, jotta sitä tuskin muualla näkee, kuin hoviloiden seuduilla ja ympäristöillä. Joka jonkun virstan on etelä-Inkeri matkustanut, hän on nähnyt kaikenä sen kehnon kauneuden, kuin luonnolla siellä on näytettävänä. Etelä-Inkerin sanotaan nojaivan kalkki-pohjalle, samaten kuin Vironkin maan, ja tälläisiä maita on kiitetty kasvuisiksi. Kumminkin on maaviljelys siellä kehnolla kannalla. Mikä jo kohta Suomalaista kummastuttaa on se, että siellä tuskin missään näkee perattuja ja aidattuja niittyjä. Tämän seikan pitäisi melkein todistaman, ettei karjan-hoito ole siellä kovin korkialle noussut. Vähänpä rahvaalla siellä onkin karjaa. Tälle vähäiselle karjallensa niittävät he heiniä metsästä, muutamat vielä myydäksensäkin. — Maanviljelys on karjan-hoidon mukaan, molemmat siis kehnot. Muulla emme nähneet rahvaan peltojansa sonnittavan, kuin sillä vähäisellä «tahteella», jonka muu-

tama lehmänsä ja lampaansa hälle antaa ja jonka lisäksi pannaan ne rikat ja likaisuudet, jotka tuvista lakaistaan. Maanviljelyksen kehnouteen on ehkä sekin luettava, ett'eivät pidä pelloissansa ojia. Itse he sanoivat peltonsa ei niitä tarvitsevan. Peltonsakin ovat useammassa paikassa aidattomat ja niiden varjeleminen eläinten jaloista on paimenen työnä. Näin huonolla viljelyksellä ovat ne, ehkä maanlaadun suhteen hyvät, tulleet «heikoiksi.» Niiden kasvun sanotaan olevan keskimäärin 4:teen jyvään.

Enemmän kuin rahvaan velttoutta ja huolimattomuutta, voimme tämän maanviljelyksen kehnouden syyksi sanoa orjallista tilaansa. Tuskinpa maanviljelys voisi olla paremmassa kunnossa, vaikka rahvas luonnoltansakin olisi vireämpi ja toimellisempi. Orjuus, joka kaikki elon voimat kahleillansa sitoo ja kaiken edistymisen estää, on tässäkin surkean työnsä tehnyt. Usiammat talonpojat nim. ovat «herran valtaa» (alustaa) ja usiammat päivänsä vuodessa menevät herrainsa työssä. Jo tästä syystä jää oma maanviljelyksensä takapajulle. Ne, jotka taas rahalla pyytävät päästä hovin työstä vapaaksi, saavat maksaa korkean veron, jota eivät suinkaan maastansa voi saada, vaan täytyvät sen hankkimisessa viettää aikansa muualla. Orjuutta seuraa myös omat mukaisensa oikeudet ja säännöt. Näistä on maanviljelykselle vahingollisin se vuotuinen sarkajako talonpoikien pelloilla. Kuin kylässä on kasvanut poika työhön kykeneväksi mieheksi, pidetään siellä yleinen peltojako, jotta hänkin saisi sarkansa ja pääsisi siitä työtä tekemään ja «oprakkaa» maksamaan herrallensa. Näissä ja'oissa ei kuuluta huolivan, jos toisen viljelty sarka vaihetaan toisen viljelemättömään. Tälläisessä epävakaisuudessa ei talonpoika suinkaan pane vaivaansa ja varojansa maahansa.

Arvattavasti on niiden talonpoikien tila, jotka kuuluvat «kuninkaan valtaan» (ruunun alustaan), tässä kohdassa paljoa

parempi. Heidän aikansa ei kulu kartanoiden työssä, eikä heidän tarvitse pelätä vuotuista saran-jakoa, ja uskaltavat sentähden paremmin maansa päälle työtä tehdä. Ainoastaan joka viidestoista vuosi pidetään heidän pelloillansa jakoa, jossa ne, jotka siihen aikaan ovat ehtineet lailliseen ikään, saavat sarkansa tullaksensa verollisiksi. Kumminkaan ei heidänkään maanviljelyksensä ole kiitettävä, eikä maan-oikeutensakaan.

Maanviljelyksen näin kehnolla kannalla ollen, täytyy rahvaan muillakin keinoilla hankkia tarpeitansa. Syrjä-elatuskeinoistansa ovat seuraavat tärkeimmät.

Ruunun-lasten ruokkiminen ja elättäminen. Elatusrahaksi näille ruunun-lapsille, joita yksityisille annetaan ruokittavaksi löytö-lasten huoneesta Pietarissa, saavat niiden ruokkiat ensimältä kolmatta ruplaa kuukaudessa, mutta niiden vanhemmaksi tultua vähemmin. Mutta tämän elatuskeinon luullaan täälläkin vaikuttavan enemmän vahinkoa kuin hyötyä. Vaimojen, joitten imetettävinä ja ruokittavina nämät lapset ovat, tulee pitää suurta huolta niiden ruokkimisesta, sillä he saavat muutaman kerran vuodessa vastata niiden hoidosta lääkärille, jonka peräänkatsomuksen alla ne ovat. Jos ne eivät ole lääkärin mielestä tarpeeksi lihavat ja puhtaat, toimittaa hän ne jollekulle toiselle kasvatettavaksi. Näitä imettäissä ja ruokkiessa jää usein omien lasten hoito huolettomalle perälle, josta luonnollisesti heihin syntyy tautia. Missä ruunun-lapsia yleisesti ruokitaan, siellä valitetaan pieniä lapsia kuolevan paljoa enemmin, kuin missä niiden elättäminen ei vielä ole tullut yleiseksi tavaksi. Niiden kasvattaminen eli oikeemmin siitä saatava palkinto oli edellisinä aikoina, joina ei niin tarkkaa peräänkatsomusta oltu pidetty, vietellyt muutamia rahvaasta petoksiin ja luonnottomiin töihin. Niin oli välisti tapahtunut, että kuin kasvattajalta kuoli ruunun-lapsi, hän pisti oman lapsensa sen siaan ja tällä keinoin otti vielä kasvatuslapsensa kuoleman jälkeen ruunulta

rahaa sen ruokkimiseksi. Jonkun köyhän ja tunnottoman vanhemman sanotaan laittaneen lapsensa iäksi päiväksi kuolleen ruunun-lapsen siaiseksi ja siis tästä vaivaisesta ruokkorahasta myyneen lapsensa uskontone päivine Venään uskolaiseksi ja ruunun orjaksi. Tälläistä kauhiata petosta mahtoi kumminkin harvoin tapahtua ja nykyjään ei sellaista suinkaan voi tulla kysymykseenkään.

Toinen varmaankin hyödyllisempi elatus-keino on kutsarina eli isvosikkana ajaminen Pietarissa ja sen likeisissä linnoissa. Harvat ovat ne talonpojat, jotka eivät jonkun viikon edes talvella tätä virkaa toimita. Muutamat pitävät tätä toimitusta varten pari kolme hevoista kaupungissa ja ovat sillä tavoin tulleet oikein rahallisiksi miehiksi. — Yleiseen on rahansaalis siellä huokiampi kuin Suomessa. Kuin Pietari ja useita «kuninkaan vortsia» (Keisarin linnoja) on likellä, saa rahvas kaikellaisista maa-tavaroistansa melkein mitättömistäkin hyvät hinnat. — Muutamissa paikoissa pitävät he mehiläishoitoakin, joka ei suinkaan ole turha keino, sillä hunajalla on ainakin hyvä hintansa.

Näillä syrjä-keinoilla on moni päässyt niin varakkaaksi, että hän voi pitää renkiäkin. Melkein joka kylässä tapasimme miehiä Suomesta minkä renkinä minkä paimenena. Usiammat heistä olivat Savosta. Mäntyharjulaisille liiatenkin näyttää Inkeri olevan oikea Kaanaan maa, sillä niitä kohtaat joka paikassa siellä. Eikä ihme, että sinne köyhää väkeä Suomesta rientää, kuin hän siellä saa monta vertaa suuremmat palkat kuin kotimaassaan. Renkien palkka on siellä paikottain 50 ja 60 ruplaa paitsi ruokaa ja vaatetta työtä tehdessä. Paimenet ja «konuhkatkin» (hevos-paimenet) saavat muutamat kymmen-ruplat kesässä. Moni poika-nulikka, jonka kotimaassaan täytyisi elättäitä kerjuulla, saa siellä kesässä enemmän rahaa, kuin renkit vuodessa monessa Suomen pitäjässä.

Jos Inkeriläiset ovat maatyössä taitamattomat, ovat he käsityössä vielä tyhmemmät. He eivät ole miehet tarpeellisimpia kalujansakaan tekemään. Kaikki pitää ostettaman, vielä työreetkin. Harvassa talossa näimme puukkoveistäkään, jolla kelvollisesti olisi tainnut puuta vuolla. Naisetkin ovat enemmittäin saattamattomat vaatteen-valmistamisessa. Huoneita on heillä sangen vähän. Tavallisesti on talossa kaksi tupaa, toinen asunto- ja keitto-huoneena ja toinen «romuhuoneena». Läävä on usein rakennettu saman katon alle kuin tuvat. Ometan ja tupien välissä on pieni piha, johon sonta ja lika kootaan. Riihi, sauna-hökkelö, pieni heinälato, jota kutsutaan paikottain «hiisaksi» paikottain «sarajaksi» — siinä ovat kaikki huoneensa. — Sisärakennukset tuvissa ovat yksinkertaiset. Penkit pitkin perä- ja sivu-seinää ja niiden kolkassa pöytä. Oven suussa muuri uuninensa ja kiukainensa, — rahvaan mieluisin makuupaikka. Sänkyä ei heillä ole, vaan sen siaisena laudoista laitettu «rovatti» toisella sivuseinällä, muurin ja peräseinän välillä. Tuolia emme nähneet yhdessäkään tuvassa.

Siivo ja puhtaus huoneissa ja ihmisissä on ainakin yhtä suuri siellä, kuin yleisesti Suomessa. Savutuvissakaan eivät ne suinkaan ole tuntemattomat asiat. Kuin joku juhla lähestyi, niinkuin esim. helluntai, silloin tuli naisille kiirettä tupia siivoamaan ja pesemään. Savutupainkin seinät vuoltiin veitsillä eli muilla rautakaluilla valkoisiksi; joka siivollisuus useasta Suomen Savolaisesta, jonka tuvan seinät kiiltävät kymmenvuotisesta noesta, olisi liikaa koreutta. Pestyjä lattioitakin nähdään siellä paikottain.

Niinkuin jo mainitsimme, ovat näiden Inkerin etelä-seurakuntain suomalaiset asukkaat Savakoita. Ne eroavat Äyrämöisistä selvemmin naisten pu'ussa, kuin muussa. Kielessä on vähän eroitusta. Molempain kieli kuuluu melkein kuin Wiipurin läänin Suomalaisten kielen-murre. — Savakko-naisten vaatteista

on jo paitansa ommeltu toisella tavalla kuin Äyrämöis-naisten. Hihat siinä ovat avarat ja käsivarren pituiset, joiden suut sidotaan ei ranteesen, vaan yläpuolelle kyynäspäätä kiini, jotta suurin osa käsivartta on paljaana. Hihan suissa ja olkapäissä on punasella langalla ommeltuja koristuksia. «Rekkoa» ei siinä ole, vaan sen paikalla noin korttelin pituinen sepalus, jonka kulmat yhdistetään napilla, eikä soljella. Yläpuoli paitaa eli «yliset» on valkoista hienompaa liinakangasta ja alapuoli ruovimpaa. — Arkioina pitävät he juovikasta villa-hametta, joka alkaa syolivöistä, ja tämän päälle panevat he pyhinä joko toisen kauniimman villa-hameen eli useimmin hienon karttuni-hameen. Puoli alastoman ylipuolen ruumiistaan peittävät he pyhäsinä pitkän röijyn muotoisella nutulla, jota on kahta lajia, toinen hihaton, jota kutsutaan liiviksi, toinen hihallinen, kutsuttu «tankiksi.» Kylminä aikoina on heillä venään turkki päällysvaatteena. Huoneissa ja kesällä ulkonakin kävelevät tytöt paljain päin. Hiuksensa ovat palmikoidut letille eli kassalle, jonka alapäässä liehuu pitkiä ja leveitä, punaisia, sinisiä ja muun karvallisia silkkinauhoja. Koristuksiinsa kuuluvat vielä helmet ja korvarenkaat, joissa kiiluu kellon-muotoisia lasi-kappaleita, «tiltukaiset» nimeltä. Naisilla on tämän pu'un lisänä päässänsä «lakki» hienosta ja valkoisesta liina-kankaasta, reunustettu kapealla pitsillä, sidottu kiini niskaan ja painettu lujasti päätä myöden. — Savakko-naisten puku on paljoa somempi ja kauniimpi, kuin muiden vaimojen Inkerissä. Miehillä, niin Savakoilla kuin muillakin Inkerin Suomalaisilla, on samallainen vaate kuin Venäläisillä. Ainoastaan valkeasta liinapaidasta tuntee Suomalaisen vaatteen puolesta.

Ulkonaisista seikoista ehkä jo kylläksikin juteltuamme, olisi kentiesi velvollisuutemme kirjoittaa jotakin kansan sisällisestä elämästä ja luonnosta. Mutta täydymme edeltäpäin tunnustaa, olevamme liian tottumattomat tälläiseen työhön. Tuskinpa

meillä oli matkallamme tilaisuuttakaan rahvaan elämän ja luonnon tarkempaan tutkimiseen, kuin melkein koko ajan saimme kulkea epäluulojen alaisina ja rahvas oli meitä, niinkuin sielun vihollista vastaan, varallansa. — Tästä asiasta olisi meillä se nöyrin esitys tehtävä kunnioitetulle Kirjallisuuden-Seuralle, että Seura, jos hän tahtoo tarkempaa tietoa Inkerin rahvaan luonnosta, kuin mitä tähän asti on saatu runon-kerääjiltä, lähettäisi sinne tutkian ainoastaan tätä asiata varten, tekemättä hänen velvollisuudeksensa runon-keräämisen, jota hänen (kerääjän) siis ei tarvitsisi tehdä muulloin ja muualla, kuin milloin ja missä hän itse näkisi voivansa siihen puuttua, saattamatta rahvasta epäluuloon ja pelkoon.

Savakoita on kiitetty sivistyneemmäksi kansaksi, kuin heimolaisiansa Äyrämöisiä. Kuinka tämän kanssa lienee laita, emme voi sanoa, sillä me olimme sangen vähän aikaa Äyrämöisten luona, tullaksemme heitä likemmin tuntemaan. Käytöksessänsä ovat Savakot kumminkin vilkkaampia. He ovat taipuvampia luopumaan vanhoista tavoista, joista he jo ovatkin monta hyljänneet, ehkä heilläkin on taikauksia ja epä-uskoja kylläksi jälellä, ja suostumaan uudempiin keinoihin ja parannuksiin, kuin itsepintaiset Äyrämöiset, jotka pitävät pysyväisyytensä entisyydessään kunniananansa ja syyttävät Savakoita kevytmielisyydestä. Eräs Äyrämöis-ukko sanoi, kuin Savakoista tuli puheeksi: «niinhän ne Savakot ovat kuin vesa-puut, joita kaikki tuulet tutjuttaa». Ja tämä lauseensa ei taida ollakaan aivan perätön, sillä jos Savakot ovat taipuvat hyvään, niin ovat he vielä nopeammat suostumaan kaikellaisiin hulluuksiin ja villityksiin. Niin oli Savakoita ensin ja enin suostunut hyppääjien herännäisyyteen. Moloskovitsa, Gubanitsa ja Skvuoritsa, joiden asukkaat ovat Savakoita, olivat hyppääjien pahimmat pesät. — Merkillistä on, kuinka huokiasti rahvas taipui tähän järjettömään herännäisyyteen. He itse tunnustivat, että

jos ei sen levenemistä olisi vastusteltu, tuskin yhtään ihmistä enään löytyisi näissä seurakunnissa, joka ei jo olisi hyppääjä; ja miehistä, varoivat he, taitaisi jo joka kolmas olla kuohittuna. Kysyttyämme mikä siinä niin voi ihmisiä viehättää, sanoivat sen olleen hyppääjien hartaan jumalisuuden, joka pani sivullisenkin tunnot liikkumaan. Erittäinkin laulun sanoivat vahvasti vaikuttaneen, sillä hyppääjien kulkeissa kylästä kylään ja laulaissa «niin ihanasti kuin taivaan enkelit», voi harva kuulia olla seuraan yhtymättä. «Kun sitte olit seurassa vähän aikaa, rupesi henki tekemään työtänsä sydämmessäis; ei silloin enään käynyt sotiminen henkeä vastaan, vaan täydyit ruveta liittoon kanssansa». — Näillä heränneillä on omatekemiäkin lauluja, joita he «seuroissa» veisailivat ja joitten sanat ja ajatukset eivät suinkaan voineet kenenkään tuntoa liikuttaa, sillä ne ovat sellaista sekasotkua, että niissä on tuskin yhtäkään järjellistä lausetta ja ajatusta, jotta ne luulisi jonkun lapsen eli hourailevaisen sepittämiksi. Muuten on hyppääjien uskonnolla se omaisuus, ettei se paljon ymmärrystä ja ajatusta suvaitse. «Hengen» ainoastaan pitää vaikuttaman. Kirjoista ovat virsi-, veisu- ja rukous-kirjat heille rakkahimmat, ja sellaiset, joissa, niinkuin esim. kirjaisessa: «Huutavan ääni korvessa», voimallisilla sanoilla ja kuvauksilla koetaan tuntoa liikuttaa, eli joissa ulkonaisiin jumalisuuden-harjoituksiin kehoitetaan. Opettavaiset kirjat eivät ole heille niin mieluisat.

Yleisesti on lukutaito siellä niin hyvä, kuin useammassa Suomen pitäjässä. — Emme liioin erhettyne, luullessamme lukutaidon olevan ja olleen heille suureksi onneksi, ei ainoastaan tiedon ja taidon, mutta kansallisuudenkin suhteen. Epäiltävä olisi, kuinka suomalaisuuden kanssa olisi laita Inkerissä lukutaidotta ja jos tuota ilman sittä muutaman ajan perästä enään löytyisikään. Se on lukutaitonsa, joka heissä luullaksemme parahin kannattaa kansallisuuden tuntoa, sillä suomalaisuutta

seuraa mielestänsä tieto jumalan-sanasta — mutta «mitä siitä Venään kielestä, eihän sillä opita jumalan-sanastakaan tietämään mitään». Suomalaiset eivät juuri pidäkään itseänsä kirjan ja jumalan-sanan taitamattomia «Vellaisia» halvempina. Inkeroiset ovat tosin tähän asti säilyttäneet suomalaisuuttansa, ehkä he ovat Venään uskoa ja siis taitamattomat kirjan-lu'ussa. Mutta tuskinpa heillä suomalaisuutta enään olisi paljo jälellä, elleivät he asuisi Suomen uskoisten Äyrämöisten ja Savakoiden seassa ja rinnalla. Ja kuinkahan niiden Inkeroisten suomalaisuuden kanssa lienee laita, jotka asuvat edempänä näitä? Nekin Inkeroiset, jotka asuvat Suomen uskoisten naapurina, rupeevat jo kieltänsä ja suomalaisuuttansa halveksimaan, liiotenkin nuori kansa. Nuorisolta harvoin enään kuulet suomalaisia lauluja. Jotka vaan venäjätä osaavat, haastavat keskenänsäkin mieluisammin sitä, kuin suomea. Eräässä Inkeroisten kylässä oli korttieri-talomme nuori emäntä suuttunut niin Suomen kieleen, jott' emme mitenkään tahtoneet saada häntä sitä haastamaan. Jos kysyimme Suomen kielellä, vastasi hän aina venäjäksi, ehkä kyllä suomea taisi. Hän näkyi halveksivan anoppiansakin sen suomalaisesta pu'usta ja kielestä, eikä suvainnut sen suomen sanaakaan virkkavan lapsellensa, jonka hän oli kasvattanut ummikko-Venäläiseksi. Anoppinsa sitä vastaan näkyi ikäänkuin miniänsä kiusalla kieltänsä rakastavan ja otti aivan hyväksi, kuin me suomea puolustimme. Rukouksensakin Jumalan kuvan edessä piti hän suomeksi, jonka me akan tietämättä jouduimme kuulemaan; ja harvoin olemme niin harrasta ja liikuttavaista rukousta kuulleet.

Suomen uskoisten lukutaidosta ja kansallisuuden tunnosta äsken mainitessamme, emme suinkaan aikoneet todistaa heidän venäläisyyttä ja Venään kieltä ylenkatsovan. Päin vastoin on Venään kieli heillä hyvässäkin arvossa, sillä se on heille tarpeellinen ja hyödyllinen — eikä se mielestänsä ole mies eikä mikään,

joka ei sitä taida. Mutta eivät he noin ylimalkaan sentähden omaa kieltänsä ja kansallisuuttansa halveksi. — Mitä taas lukutaitoonsa tulee, jonka jossakussa määrässä sanoimme kansallisuuttansa kannattavan, niin ei se ole niin ymmärrettävä, kuin olisi heillä sellainen kirjallinen taito, joka olisi voinut heitä herättää kansallisia rientoja harrastamaan. Kirjallinen taitonsa on sangen vähä, eikä ulotu sisältä-lukemista paljoa edemmäksi. Ainoastaan niin kutsuttuja hengellisiä kirjoja rakastavat he lukea. Ett'eivät he niitäkään ole harjaintuneet ymmärtämään lukeissansa, todistavat törkeät herännäisyytensä. Osoittaaksemme kuinka hämärät tiedot heillä on raamatun historiallisissakin asioissa, otamme tähän erään Moloskovitsan ukon viisauden esimerkiksi. Häntä sanottiin kylän «selvimmäksi lukiaksi» ja itse hän kerskasi, kerta kanssamme taistellessaan, raamattunsa hyvin tuntevansa. Vähän jälkeen tätä taistelusta jouduimme kuulemaan, kuinka ukko selitti kylän miehille historiaa Babelin tornin rakennuksesta. Tornin sanoi hän rakennetuksi jo niin korkiaksi, että sen päällä kuultiin enkelien laulu taivaasta. Mutta kuin rakentajat eivät vielä tähän tyytyneet, vaan mielivät jatkaa rakennusta aina taivaasen asti, päästäksensä siten suoraa tietä laulamaan enkelien keralla, estettiin rakennus sillä tavoin, että Jumala nosti paksut pilvet taivaalle, jotka pyhälsivät tornin kumoon. Kuin me muistutimme ukkoa erhetyksestänsä, niin ei hän ollut siitä millänsäkään, vaan lausui erinomaisella ylenkatseella, kyllä uskovansa asiat *meidän* (Antikristuksen) raamatussa olevan toisin selitetyt, kuin muiden kristittyin ihmisten raamatussa. — Maallista tietoa ja oppia sisältävät kirjat eivät heille kelpaa. Mutta ei ainoastaan kirjoissa, vaan elämässäkin ovat kaikki maalliset asiat heidän, niin heränneiden kuin heräämättömäinkin, mielestä pelkkää turhuutta. Omat runonsakin päättävät he synnin synnyttämiksi. Runoilla ei taida siellä enään olla pitkää elon-aikaa. Ja lieneeköhän niistä enään

mitään hyvää laulajillensa? Viattomaksi huvitukseksi laulua tuskin enään voi lukea niille, jotka itse ovat vakuutetut laulaissansa syntiä tekevänsä. Eiköhän se sitä vastaan vaikuta heissä enemmän pahennusta ja paatumusta? Sillä niille, jotka näin ovat vakuutetut runojen synnillisyydestä, tulee niiden laulaminen, ehkä ne itsestänsä ovat viattomat, ehdolliseksi synniksi, ja sen arvoisena mahtaa sillä (laulamisella) myös olla sen seuraukset. Siltäpähän se melkein näyttää, rahvasta itseä katsellessa. Niillä paikoilla, joissa runoja kovin tuomitaan, eivät siveä-luontoisemmat tahdo mielellään niihin ryhtyä, vaan sellaiset hurjamieliset, jotka eivät syntiä paljon pelkää, harjoittavat niitä enemmin ja nekin useimmittain niissä tiloissa, joissa he jo muuten ovat omantunnon ja siveyden lait rikkoneet, niinkuin esim. juomingissa. Sentähden ei ole ihme, että papit paikottain ovat niitä vastaan. Kumminkin olisi heiltä kunnollisemmasti tehty, jos he turhan tuomitsemisensa siassa neuvoisivat ja opettaisivat rahvasta, ett'ei hän näitä viattomia ja kauniita runojansa tekisi synnin ja omantunnon asioiksi. — Niille taas, jotka olivat parannusta entisistä synnistänsä ruvenneet vuovaamaan, oli muisto runoilemisestansa oikein kalvava omantunnon mato. Usein saimme vanhemmilta ihmisiltä, pyytäessämme heitä runojansa ilmoittamaan, sen vastauksen, että nimensä oli runojen tähden jo pahalaisen kirjaan kirjoitettu ja ett'eivät he meidän tauttamme ja tähtemme aikoneet sitä sinne toisaasti kirjoituttaa. — Oikein mieli kävi karvaaksi nähdessä runojen sorrettua tilaa, ja kuinka halvasta arvosta ne ovat rahvaan silmissä, — nämät oman henkensä ihanimmat tuotteet.

Mitä rahvaan siveyteen tavoissa tulee, niin on vaikeata siitä mitään sanoa, kuin siitä meille kahtiapäin puhuttiin. Nuorison keskinäinen raaka käytös tekee siveytensä epäiltäväksi. Kumminkin on varma, että siellä vähä syntyy äpärälapsia vuodessa, verraten siihen mitä niitä Suomessa vuosittain ilmaantuu.

«Niinhän jo», sanoi eräs akka huoaten, «tavat täälläkin rupee turmeltumaan; äpäröitä synnytetään seurakunnassa neljään viiteen vuuessa». «Kumminkin», lisäsi hän, «on niistä suurin osa ruununtyttö-raukkoja, jotka tähän turmioon joutuu». Gubanitsassa ollessamme tapahtui tälläinen tapaturma yhdelle tytölle. Ja niin suuri oli rahvaan ylenkatse ja niin inhottava omavanhurskautensa, ett'ei yksikään koko kylästä ruvennut lapselle kummiksi. — Enemmän kuin muita, on tästä synnistä syytetty heränneitä eli hyppääjiä. He opettavat, että «hengellinen rakkaus» miesten ja naisten välillä on luvallinen ja se ainoa rakkaus, joka on Jumalalle otollinen. Avioliittoa pitävät he syntinä, sillä Aatami ja Eeva lankesivat syntiin silloin, kuin he rupesivat avioliitossa elämään. Avioliitosta ei niinmuodoin tarvitse kenenkään huolia, vaan jokainen saa valita itsellensä «hengellisen veljen eli sisaren». Tämän «hengellisen rakkauden» sanotaan välisti olleen sangen lihallisen.

Inkeriläisten hyvistä omaisuuksista on tässä mainittava heidän nöyrä ja ystävällinen kohtelunsa vierasta vastaan, jonka aina tapaat, jos vaan ei epäluulo ja pelko ole ennalta päässyt heitä villitsemään, kuin myöskin rehellisyytensä matkustavaista ja toisiansa kohtaan. — Ystävällisen ja teeskentelemättömän kohtelun olisimme mekin kohdanneet siellä, jos ei työmme olisi saattanut heidät meitä kamomaan. Korttieripaikoissa saimme aina talonväkemme ystäviksemme, vaikk'eivät he muuten olisi tuumihimmekaan suostuneet. Vääryyttä ja varkautta emme missään tarvinneet pelätä. Omassa keskuudessansakin harvoin kuuluu pahan-tekoa tapahtuvan, ehk'ei siellä oikeudesta ole paljo tietoa. «Suutoherrat», joitten tehtävänä oikeus on, kuuluvat olevan sellaisia veitikoita, jott'ei kenenkään tee mieli heihin turvautumaan. Vaivainen niiden käsiin joutuu, hän heistä ei pääse irti, ennenkuin on oikeuden kulungiksi ja lahjoiksi rahansa menettänyt, olkoon sitte hänessä

totuus eli vääryys. Tälläinen tieto annettiin meille näistä «suutoherroista».

Äyrämöisistä erittäin emme tässä rupea kirjoittamaan. Niistä on jo mahtavammilta miehiltä muualla kirjoitettu. Niiden, niinkuin myös Savakoiden ja Inkeroisten tavoista häissänsä tiedustelimme matkallamme minkä taisimme, mutta kuin niistä on jo lavialta kirjoitettu vallasto-neuvoksen Sjögrenin kirjaisessa: «Ueber die Finnische Bevölkerung des St. Petersburgischen Gouvernements», emme rupea niistä mitään virkkamaan, eikä meillä olisikaan juuri paljon lisättävää siihen, mitä mainitussa kirjaisessa niistä kerrotaan. Ainoastaan matkastamme ja havainnoistamme Inkeroisten luona ai'omme lopuksi lyhykäisesti kertoa.

Heinäkuun 23 p:nä tulimme ensikerran Inkeroisten parihin Konnun kylissä Serepetan seurakuntaa. Seuraavana päivänä, joka oli sunnuntai, rupesimme siellä onneamme koettamaan runon-keruussa. Rahvas näytti ensin taipuvalta runojansa laulamaan, liiotenkin akat, jotka olivat erinomaisen ahkerat juomaan viinaa ja polttamaan tupakkia ja valmiit muutamasta kopeekasta juomarahaksi runojansa laatimaan. Mutta ei kauvan aikaa, kuin häijyläinen viinan seassa meni miehiin ja riivasi ne vastaamme. He kokoontuivat 20:neen mieheen ryöstämään meiltä runokirjojamme ja sitomaan meitä kiini. Työn tuskin pääsimme runoinemme käsistänsä juoksemaan korttieri-talomme väen turviin. Kaikeksi onneksi rupesi isäntämme meitä puolustamaan ja sai heidät hillityiksi siksi, kuin kylän taarasta ehti passiamme lukemaan. Erään «piisarin» avulla sai taarasta sen verran selkoa passistamme, että meillä olisi oikeus kulkea missä hyvänsä, vaan lupaa runonkeruusen ei hän voinut passista lukea eikä sanonut voivansa vastata, mitä rahvas humalassansa ja villissänsä meille tekisi, jos kauvemmin kylässä viipyisimme.

Ei muu neuvoksi, kuin samana päivänä lähteä kylästä, ehkä kyllä inhoitti, kuin niin mokoman runopaikan täydyimme jättää. Koko sen viikon saimme juosta kuin sudet yhdestä kylästä toiseen, saamatta mitään. Ainoastaan Luuskan kylissä liki Kapooriaa saimme muutamia runoja. Sielläkin joutuivat muutamat hirmuiseen pelkoon ja epäluuloon. Eräs akka, joka ensin mielellänsä ilmoitti meille runojansa, joutui hänestä erottuamme sellaiseen tunnon tuskaan, että hän heti riensi luoksemme, vavisten joka jäseneltä ja voivotellen, meidän kauttamme myyneensä sielunsa pahalaiselle. Ei mikään selitys eikä lohdutus voinut häntä tyydyttää, vaan hän rukoili hartaasti «sielunsa autuuen takkii» meitä repimään kirjoistamme runonsa, tariten takaisin meiltä saamansa juomarahat. Tuskaansa huojentaaksemme olimme myös niin tekevinämme, ja sitte vasta rupesi akan tunto rauhaantumaan. — Seuraavaksi sunnuntaiksi ehdimme Inkeroisten kyliin Hevaajoella, vaan ei sielläkään annettu meille lupaa runoja kirjoittaa syystä, ett'eivät kylien kymmenniekat ja taarastat nähneet passissamme runoista mitään mainittavan. Jos vaan rupeaisimme «rahvasta laulattamaan», uhattiin meitä joko sitoa tai muuten hätyyttää. Sentähden emme uskaltaneet vasten tahtoansa ja kieltoansa puuttua koko runonkeräämiseen, vaan päätimme heti lähteä Pietarista suojeluskirjaa tavoittamaan. Tämä matka teki meille turhaa kulunkia ja vei meiltä toista viikkoa aikaa, sillä osittain ei matkamme käynyt niin joutusasti, osittain saimme Pietarissa viipyä monta päivää suojeluskirjaa hakiessa ja odottaissa, emmekä sittenkään sitä sieltä saaneet. Palaus-matkallamme Pietarista saimme kumminkin Rampovan (Oranienbaumin) «pravleeniasta» eli oikeudesta suojeluskirjan kaltaisen paperin, jonka kanssa läksimme Rampovasta pitkin meren rantaa länteen päin Hevaata kohden pötkimään. Ensimäisissä Inkeroisten kylissä Rampovasta ei runoja paljo osattu, niinkuin tavallisesti on laita linnojen tienoilla.

Vasta Kangaisten kylässä, joka on noin keskipaikalla Rampovan ja Hevaan väliä, pääsimme taas kiinteemmin työhömme kiini, mutta silloin oli jo kesäkin ehtinyt 14 päivään Elokuuta. Tämä kylä on siitä merkillinen, että siinä asuu eräs Äyrämöisukko, Juhana Siitkonen nimeltä, kirkonmies ja seppä viralta, joka taitonsa ja viisautensa puolesta oli ylävin kaikista talonpoikaisista miehistä, joita matkallamme kohtasimme. Hänen luonansa oli Sjögren-vainaakin käynyt Inkeriä matkustaissaan ja saanut häneltä varmoja tietoja Inkerin asioista. — Paitsi tätä kylää kävimme vielä Yhimäen ja Harjavallan kylissä, joissa viimeisen viikkomme vietimme. Ehkä nämät olivat kaikista edellä-mainituista kylistä runorikkaimmat, emme kumminkaan niissäkään tavanneet runoja, joita taitaisi ihan uuden-uutukaisiksi eli ennen tuki tuntemattomiksi sanoa. Usiampia niistä olimme jo ennen kirjoittaneet, ehkä entiset olivat paljon vaillinaisempia. Täällä tulimme vielä tarkemmin havaitsemaan, kuinka heikot ja vajalliset Savakoilta saadut runomme olivat, joiden keruussa kumminkin suurimman osan aikaamme menetimme. «Itkuja» eli itku-runoja oli näissä kylissä summaton joukko, vaan meillä ei ollut aikaa niitä paljon kirjoittaa.

Harjavallassa lopetimme 22 p:nä Elok. runon-keräämisen ja käännyimme Pietarin kautta kotiin kulkemaan. Mielellämme olisimme vielä Hevaalla käyneet, liiotenkin loihtorunoja tavoittamassa, joita muutamien Äyrämöis-ukkojen Oja-kylässä ja Hirsikonnussa sanottiin osaavan, vaan tuskin kellekään ilmoittavan — muita ennen tuntemattomia runoja sieltä tuskin olisimme tavanneet, niinkuin itse luulimme ja eräs nainen Harjavallassa, joka äsken oli Hevaalta sinne naitu, meille vakuutti, — mutta kukkaro rupesi jo niin supistumaan, jotta pelkäsimme omin varoin kunnollisesti kotiin pääsevämme. Ilman sittä oli Europæus, rahvaan puheen mukaan, siellä käydessään vähän runo-

jakin kirjoitellut, niinkuin hän oli tehnyt äsken mainitussa kolmessa kylässäkin. — Mitä viimeksi kulkemiimme seutuihin tulee, niin ovat maat rantapuolla Inkeriä enemmän Suomen maitten näköisiä ja laatuisia. Siellä löytyy paikottain suuriakin soita ja metsiä, joita etelä-Inkeri puuttuu. Elatus-keinot ovat melkein samallaiset kuin eteläisemmissä seurakunnissa, maanviljelys ehkä lie parempi. Muuten on kaupanteko siellä vilkkaampi ja huokiampi. Suurilla veneillä eli pursilla vievät he alituiseen kaikellaista maa-tavaraa Pietariin. Ruunun-lapsia ei heillä muistaaksemme paljo hoideta.

Inkeroisten omituisista tavoista mainittakoon heidän outo tapansa kuolleita itkeä. Jokaisella kylällä on eri hautaus-maansa eli kalmistonsa. Tällä kalmistolla käyvät he itkemässä kuolleita sukulaisiansa ensin hautajaisten aikana, jolloin kotonakin itketään. 6 viikkoa jälkeen hautajaisia, joita he kutsuvat «maahan-mättäjäisiksi», kokoontuvat kuolleen likeisimmät sukulaiset vainajan kotitaloon ja pitävät ikäänkuin pienemmät hautajaiset, joita he taas kutsuvat «pomitkoiksi». Pomitkoja pidetään sillä tavoin, että ensin joukossa mennään haudalle itkemään. Tämän tehtyä palaavat he vainajan tupaan, ja talonväki laittaa ruuan pöytään. Mutta ennenkuin syömään käydään, avaa perheen-mies oven, ottaa suoloja kouraansa ja viskelee niitä pöydälle, jupisten huulissaan: «syökäi, syökäi», joilla sanoilla hän käskee kuolleita sukulaisiansa syömään. Tämän ajan istuu muu väki ääneti, siksi kuin perheen-mies saattaa kuolleet vieraansa tuvasta ja panee oven kiini. Sitte vasta on elävitten vuoro syödä. Pomitkoja pidetään vielä sen jälkeen vainajan kuolemapäivänä kolmena ensimäisenä vuotena. Paitsi pomitkoja pidetään kaksi kertaa vuodessa niin kutsuttuja «lakajaisia», ensin keväällä helluntain aikana, jolloin kuolleita herätetään ja kutsutaan «kesä-tyyhyisii kerittelemään», ja toiste syksyllä 8 p:nä Elok., jolloin heitä taas pannaan levolle ja käs-

ketään «makaelemaan makeita unoisii». Molemmat kerrat lakaistaan haudat, josta juhlallisuus varmaankin on saanut nimensä, ja pannaan niille useampaa lajia ruokaa kuolleitten syötäväksi. Välisti kysytään vielä mitä lajia ruokaa kuollut vaatii, niinkuin eräs tyttö Hirsikunnassa kysyi äiti-vainajaltansa: «suvaitsetkos sie suurima-putroisii, vai halailetkos sie hapan-ruokaisii?» Lakajaisia pidetään niin kauvan kuin kuollut pysyy rakkaassa muistossa. Sen sivussa käy moni usein lakajaisten väli-ajoillakin itkemässä kuolleita, joita hän todella murehtii ja kaipaa. Merkillistä on, että he itkurunoissansa kutsuvat kuolleitansa käymään tykönänsä ja näyttäimään, ehkä he, niinkuin Suomalaisetkin, pelkäävät kuolleita, niiden kävelemisiä ja kummituksia. Kumminkin on havaittava, että he toivovat niiden ilmaantuvan ei kalmeana eikä lahouneena ruumiina, vaan jossakussa kauniissa haamussa, niinkuin «tuuvina, sirkkusena eli muuna ilmalintuisena» j. n. e. — Morsiamen itkujakin on heillä paljo, joita hän ennen häitänsä ja hääpäivinänsä itkee. Hänelle luetaan häpiäksi, ellei hän osaa oikein kunnollisesti itkeä häissänsä, ja saadaksensa kunniata sanotaan muutamien morsianten itkevän ulvovan koko hää-ajan. — Syy näiden itkurunojen paljouteen on, että itkiät useimmiten sepittävät ne oman päänsä ja elämänsä jälkeen. Harvoin tapaa kahta itkiää, joitten runot olisivat ihan yhtäläisiä. Yhtäläisissä tilaisuuksissa ovat ne tosin sisältönsä suhteen monessa kohdassa samaa johtoa, vaan itkiän taito ja tunnot, kuin myöskin elämän vaiheet, määräävät kumminkin niiden pituuden. — Ehk'ei niiden runollisuus ole suuresta arvosta, ovat ne kumminkin Inkeroisille mieleiset. Oikein ihmeellisesti liikuttavat ne heitä, liiotenkin naisia. Emme tavanneet yhtäkään, joka ei todestaan olisi itkenyt niitä lukeissaan. Ei ainoastaan lukian, vaan kaikki saapuvilla olevat naiset, pani niiden lukeminen itkemään, sillä kohta niitä alottaissa «syän lankesi». He joutuivat aina silloin «ajattelemaan omaa elämäkerraistaan

ja mustia mureitansa, eivätkä voineet katsoksennella kahella kai'alla katsimuisellaan», kyyneleen niihin nousematta.

Mainittava on vielä, kuinka Inkeroisten uskonto ja taikaus ovat usein sekoitetut toisiinsa. Taikauksia eivät he juuri pidä syntinä. Molemmat, uskonto ja taikaus, ovat muutamissa tilaisuuksissa yhden arvoiset ja molempia käytetään välisti rinnattain. Niin esim. haetaan keväällä Wapun-päivän aikana, karjaa laitumelle ensikerran laskettaissa, joku taitava akka sitä loihtomaan vahingon vaaroista ja pappi sitä siunaamaan ja pyhällä vedellä kastelemaan. Pappi on valmis pitämään pyhää toimitusta heille missä tahansa vähäisestä maksusta. Hän siunaa ja priiskottaa heidän sikansa ja porsaansa, siunailee keväällä heidän peltonsa ja syksyllä jyvä-purnunsa ja vakkansa. Maksutta on hän taas kylien «praasnikoissa» mies paras juomaan ja reuhakoitsemaan.

Pyhiä puita ja kiviä kuuluu Inkeroisilla joissakuissa paikoissa olevan. Näiden tykönä olivat he näihin aikoihin asti tehneet jonkun-laista uhrausta, niinkuin esim. kaataneet ensimäisen maidon äsken poikineesta lehmästä pyhän puun juurelle. Näiden ohitse käydessä sanotaan muutamien ristineen silmiänsäkin. Joillakuilla yksityisillä oli ollut erikoinenki pyhäkkönsä, jolla oli joku ainoastaan häneen koskeva merkitys. Niin oli yksi mies eräässä kylässä käynyt «pomiluitsemassa» ja silmiänsä ristimässä yhden puun juurella, jossa hän oli syntynyt, siksi kuin muuan suomalainen renki teki siinä törkeätä «pillaa» ja sai miehen pyhän puunsa hylkäämään.

Inkeroistenkin naisilla on erilainen vaatteen-parsi, jota nykyjään ainoastaan akat kantavat. Nuoremmat naiset ja tytöt ovat jo hyljänneet pukunsa ja kantavat «Venakkoiden» vaatetta. Heidän omituisesta pu'ustansa on mainittava: Hameensa villakankaasta, nimeltä «aanua», joka toiselta sivulta on halaistuna kainalosta alas asti, ja jota kannetaan yhdessä kannittimessa,

nimeltä «olkamus», toisella olkapäällä; tämän aanuan alla, sivuhalkion kohdalla, leveä villainen kaista, «hurstuksi» kutsuttu, jonka alapuoleen on ommeltu sormen levyisiä keltaisia nauhoja; ja noin kyynärää pitkä ja toista korttelia leveä «huntu», jonka keskipaikka on samallaista keltasen-sinistä kangasta, kuin paidanki yläpuoli eli «hartiukset», vaan jonka reunat ovat valkoisesta aivinaisesta.

Tähän loppukoon kirjoituksemme Inkeroisista. Niiden runoista ja kielestä emme tässä rupea mitään mainitsemaan, kuin runokokouksemme tulee kohta kunnioitettavan Kirjallisuuden-Seuran itsensä tutkittavaksi ja tarkastettavaksi. Me olemme, niin paljon kuin mahdollista on, kokeneet kirjoittaa niitä sellaisina, kuin ne ovat rahvaan suusta lähteneet.

Viimeiseksi saamme nöyrimmästi pyytää kunnioitettavaa Kirjallisuuden-Seuraa antamaan anteeksi ne monet virheet ja vaillinaisuudet, joita sekä runon-kirjoituksissamme että tässä kertomuksessa on paljo, syntyneitä kirjoittajain tottumattomuudesta tälläisiin töihin. Nöyrimmästi kiitämme kunnioitettua Kirjallisuuden-Seuraa luottamuksestansa, jolla hän uskoi tärkeän runon-keräämisen työn haltuumme, ja toivomme vastakin saada olla Kirjallisuuden-Seuran suosiossa.

Kemiallisia Tiedesanoja,

esittänyt

J. Krohn.

Ennenkuin suomennos Stöckhardtin kemiasta, ensimäinen Suomenkielinen koe mainitussa tieteessä, painon kautta annetaan yleisön käteen, on katsottu tarpeelliseksi julistaa tässä kirjassa käytetyt tiedesanat, niin että heitä asianomaiset saisivat tarkastella ja parannella. Sillä ainoasti tällä tavoin voipi tässä käytetty sanasto tulla vakavaksi perusteeksi vastaisille kemiallisille teoksille Suomenkielellä ja tulee kemiassa vältetyksi se tiedesanain epävakuus ja sekanaisuus, joka muissa tieteissä meillä on niin haitallinen. Sentähden pyydettäisiin että muistutuksia tästä sanastosta lähetettäisiin joko suomentajalle Wiipuriin, taikka vielä paremmin julistettaisiin sanomalehdissä.

Kemiallisia tiedesanoja.

Absorbera	imeä itsehensä.
Adhesion	kiinne, kiinnevoima.
Afdunsta (neutr.)	haihtua, höyrytä.
„ (akt.)	haihduttaa, höyryttää.
„ *(till torrhet)*	„ kuiviin.
Affinitet	taipumus.
Aggregationstillstånd	olomuoto.
Alkalisk	kalimainen, emäksimäinen.

Allotropi	erinkaltaisuus.
Aluminat	aluminiohapposuola.
Aluminium	aluminio.
Amalgama	elohopeaseos, amalgama.
Ammonium	ammonio.
Amorf	muodoton.
Analys	tutkinto.
„ *(qvalitativ)*	aineen tutkinto.
„ *(qvantitativ)*	paljouden l. suhteen tutkinto.
Antimon	antimo.
Areometer	uppopuntari.
Argentan	valehopea l. tekohopea.
Arsenik	arseni.
Atmospher	ilmakehä.
Atom	hiuke.
Barium	bario.
Barytjord	baryti.
Bas	emäs.
„ *(Svafvel-)*	rikki-emäs.
„ *(Syre-)*	happi-emäs.
Basisk	emäksimäinen.
„ *klorid*	happiklorimitalli.
Bergkristall	vuorilasi.
Berlinerblått	berlininsini.
Beryllium	beryllio.
Beta	moukki.
Blicksilfver	hohtohopea (?).
Blodlutsalt	verisuola.
Blodsten	punakivi.
Bly	lyjy.
„ *socker*	„ sokuri.
Blåsrör	juottopilli.

Blåsrörslåga	juottopillinlieska.
„ *(yttre)*	juottopillilieskan reuna.
„ *(inre)*	„ sydän.
Blåsyra	kyanivetyhappo.
Blände	valemalmi (?).
Boka (malmer)	möyhytä.
Bor	bori.
Borax	puras.
Brom	bromi.
Bromid	bromimitalli.
Bromur	bromutmitalli.
Brunsten	ruunikivi.
Byrett	alkalimittari.
Cadmium	kadmio.
Calcium	kalkio.
Caput mortuum	tähde.
Chlor	klori.
Chlorid	klorimitalli.
Chlorur	klorutmitalli.
Chrom	kromi.
Cyan	kyani.
Daggpunkt	kastekohta.
Daguerrotypi	Daguerren kuvaus.
Degel	teekeli, upokas?
Dekantera	kaataa erille.
Dekrepidationsvatten	räiskevesi.
Deliqvescera	ilmassa liuveta.
Desoxidera	tehdä hapittomaksi.
Destillat	tislaama.
Diffusion (gasers)	kaasujen sekaantuminen.
Dimorfism	kaksmuotoisuus.
Eau de Cologne	kölninvesi.

Elektropositiv	myötäis sähkeinen.
„ *negativ*	vastais sähkeinen.
Element (kem.)	alje, alkeen.
Eqvivalent	verre, verteen.
Erbium	erbio.
Facett	särmä.
Fast kropp	jähmeä? kappale.
Fatescera, katso	*Vittra*.
Filtrera	siivitsen, vitä.
Filtrum	siivilä.
Flammugn	lieska-uuni.
Flintglas	piilasi.
Fluor	fluori.
Fluss-spat	fluss-spati.
Flytande kropp	sula kappale.
Formel	kaavio.
Fosfor	fosfori.
Framställa	saaduttaa.
Fri	irtonainen.
Frigöra	irtauttaa.
Frändskap	taipumus.
„ *(predisponerande)*	yllyttävä taipumus.
Fräspulfver	kähäpulveri.
Fälla	sakkauttaa.
Fällning	sakka.
Fältspat	feltspati.
Förening (actus)	yhdistys.
„ (status)	yhteys.
„ (produkt)	yhtiö.
Föreningsgrad (högre)	runsaampi yhdistysmäärä.
„ (lägre)	niukempi „
Förlag	esi-astia l. esastia.

Förpuffa	lauvahdella.
Garkoppar	kypsy kupari l. puhdas kupari.
Galmeja	kalmeja.
Galvanoplastik	sähkekuvaus.
Gas	kaasu.
„ *(beständig)*	pysyväinen l. sakenematon kaasu.
„ *(obeständig)*	pysymätön l. sakenevainen kaasu.
„ *(koercibel)*	saennettava kaasu.
Gasometer	kaasusäilytin.
Glans	kiillukka.
Glimmer	kissankulta.
Grafit	lyjyskivi l. sysikivi.
Granulera	rakeuttaa.
Guld	kulta.
Guljord	keltamulta.
Hafssalt	meri- l. keittosuola.
Halogena	suolansaattajat.
Haloïdsalt	vetysuola.
Hammarslagg	pajakuona.
Hornsilfver	sarvihopea.
Hyalogena	lasinsaattajat.
Hydrogenium, katso	*Väte.*
Hydrat	vettymä.
Hydrothion-ammoniak	rikkivety-ammoniakki.
Hydrothionsyra	rikkivetyhappo.
Hygroskopisk	kosteuden ilmottaja.
Hypothes	arvioima, arvelu.
Indifferent	taipumaton.
Iridium	iridio.
Isomeri	samanosaisuus.
Isomorfism	yhdenmuotoisuus l. samanmuotoisuus.

Jemna mångfaldiga	parikertaisia.
Jern	rauta.
„ *malm*	„ malmi.
„ *ockra*	„ multa.
„ *vitriol*	„ vihtrilli.
Jod	jodi.
„ *tinktur*	„ neste.
Jodid	jodimitalli.
Jodur	jodut „
Jordarterna	savet.
„ *(alkaliska)*	kalkit.
Kali	kali.
„ *(kaustikt)*	syöpä kali.
Kalium	kalio.
Kalktuff	kalkkikarsta.
Kapillaritet	huokoisveto.
Kis	kiisu.
Kisel	pii.
Kiselsyra	piihappo.
Knallgas	läjähyskaasu.
„ *gull, silfver* etc.	„ kulta, hopea j. m.
„ *syra*	„ happo.
Kobolt	kobolti.
Koercibel gas	saennettava kaasu.
Kokpunkt	kiehumakohta.
Kol	hiili.
Koncentrera	keittää väkeväksi (?), väettää.
Koncentrerad	väkevä (?).
Konstituerande vatten	olettava vesi.
Koppar	kupari.
Kristall	kide.
„ *(berg-)*	vuorilasi.

Kristallinisk	kiteemmäinen.
„ (stråligt)	kiteemmäisinä säteinä.
Kristallisera	kiteyttää.
Kräkvinsten	oksetinsuola.
Kungsvatten	kuninkaanvesi.
Latent värre	salalämmin.
Legering	mitalliseos.
Lerjord	savi.
Lithium	litio.
Luftformig kropp	ilmamainen l. kaasumainen kappale.
Lysgas	valokaasu.
Lösa	liuvottaa.
Löslig (lätt-)	helppoliukoinen.
„ *(svår-)*	vaikea „
Lösning	liuvos.
Magnesium	magnesio.
Mangan	mangani.
Mekanisk förening, lösning m. m.	ulkonainen yhteys, seos l. hämmekki, liuvos j. m.
Metalloïd	epämitalli.
Moderlut	emävesi.
Modifikation	vaihos.
Molybden	molybdi.
Mätta	täyttää? kyllästyttää?
Mättnings kapacitet	täyttymis- l. kyllästymis määrä.
Mönja	mönjä.
Natrium	natrio.
Natron	natri.
Neutral	kylläinen (?) laimea (?).
Neutralisera	kyllästyttää (?) laimentaa (?).
Nickel	nikkeli.

Niobium	niobio.
Nitrogenium, katso	*Qväfve.*
Nysilfver	valehopea.
Obeständig gas	sakenevainen l. pysymätön kaasu.
Oktaeder	kahdekssärmiö.
Oorganisk	eloton.
Organisk	elonperäinen.
Organogena	elinsaattajat.
Osmium	osmio.
Oxalsyra	suolakehappo.
Oxid	happimitalli (?).
Oxidationsmedel	hapetin.
Oxidera	hapettaa.
Oxidul	happilomitalli (?).
Oxygenium, katso	*Syre.*
Ozon	ozoni.
Oädel (metall)	halpa.
Palladium	palladio.
Permanent gas	pysyväinen l. sakenematon kaasu.
Petroleum	vuori-öljy.
Platina	platina.
„ *svamp*	„ hohka.
Pneumatisk vanna	kaasuvannu.
Polymorf	monimuotoinen.
Porositet	huokoisuus.
Precipitat, katso	*Fällning.*
Predisponerande valfrändskap	yllyttävä valitaipumus.
Preparat	laite.
Prisma	särmiö.
Process (kem.)	tapaus (kem.).

Pyramid	särmäkartio.
Pyrogena	tulensaattajat.
Pyrometer	hehkunmittari.
Qvalitativ analys	aineen tutkinto.
Qvantitativ „	suhteen „
Qvarts	ukonkivi.
Qvicksilfver	elohopea.
Qväfve	typpi.
Radikal	juures.
Reagens	tunnustin.
Reagera	vaikuttaa (hapolle, emäkselle).
Reducera	pelkistää.
Retort	tislain.
Rhodium	rhodio.
Rhomboëder	tasavinosärmiö.
Ruthenium	ruthenio.
Sammansatt kropp	liitto-aine.
Sandbad	hiekkapesä.
Segring	valutus.
Selen	seleni.
Silfver	hopea.
Slamma	vesin hämmennellä.
Snällod	pikajuotin.
Specifik vigt	omituinen paino.
Sprit	viinaväki.
Sprutflaska	ruiskupullo.
Statu nascenti	eriämäisissään.
Strontium	strontio.
Stryklod	voidejuotin.
Sublimat	härme.
Sublimera	härmistää.
Suboxid	alahappimitalli.

Sulfid	metallirikkiö.
Sulfuret	rikkimetalli.
Superoxid	ylihappimetalli.
Svafvel	rikki.
„ *blomma*	„ härme.
„ *mjölk*	„ maito?
Synthes	yhdistys l. yhdistäminen.
Syra	happo.
„ *(koncentrerad)*	väkevä happo.
„ *(svag)*	heikko „
„ *(stark)*	voimakas „
„ *(utspädd)*	vedensekainen happo.
„ *(vattenhaltig)*	vedellinen „
„ *(vattenfri)*	vedetön „
Syre	happi.
Syrebas	happi-emäs.
„ *salt*	„ suola.
„ *syra*	„ happo.
Syrlighet	hapahko.
Syrsätta	hapettaa.
Säkerhetsrör	varouspilli.
Talkjord	talkki.
Tantal	tantali.
Tellur	telluri.
Tenn	tina.
Titan	titani.
Undersyra	alahappo.
Uran	urani.
Utspäda	vesin seottaa.
Utspädd	vedensekainen.
Vacuumpanna	tyhjäpata.
Valfrändskap	valitaipumus.

Vanadin	vanadi.
Vismut	vismuti.
Vittra	rapautua.
Volym	volymi (?).
Vägen (på torra-)	sulauskeinoin l. sulattamalla.
„ *(på våta-)*	liuvoskeinoin l. liuvottamalla.
Väte	vety.
Wolfram	volframi.
Zink	zinki.
Öfverskjutande	liikenevä.
Öfversyra	ylihappo.

Kumo socken uti historiskt hänseende,

af

Johan Adolf Lindström.

Läge. Om man ifrån Åbo stad seglar uppåt Bottniska viken, håller sig sedan åt öster och viker in i Kumo elf, så anländer man till Björneborg; och om man åter ifrån sistnämnde stad seglar floden uppåt, så möter man efter omkring två och en half mils resa Kumo gräns. Uti geometriskt hänseende ligger Kumo omkring 40 graders longitud samt $61\frac{1}{4}$ grads latitud. I nordvest gränsar Kumo till Kulla kapell af Ulfsby socken, i norr till Tyrvis, i nordost till Mouhijärvi och i öster till Hvittis. På andra sidan om Sääksjärvi sjö finnes en stor sten, kallad *Rukakivi*, som redan ifrån uräldsta tider tillbaka synes hafva utgjort en gemensam råsten; ty ännu i dag delar sig derifrån Ulfsby, Mouhijärvi, Tyrvis, Kumo och Hvittis rå. I sydost och söder gränsar åter Kumo till Kjulo socken. Till *Halkivakan kivi* stöter åter Hvittis, Kjulo och Kumo. Ifrån sistnämnde sten löper gränsen emellan Kumo och Kjulo till *Peräkallio* eller *Pöytäkallio* sten samt derifrån vidare till *Ilmiön riutta*, der Kumo och Kjulo göra ett knä eller en böjning. I sydvest gränsar Kumo till Kiukais kapell af Eura socken samt i vester till Nakkila och Gammelby församlingar, hvilka höra till Ulfsby pastorat. Man har här antagit, att Kumo elf löper ifrån öster till vester, hvilket likväl ej är öfverensstämmande

med sanna förhållandet; men då man i sjelfva socken räknar väderstrecken efter flodens lopp, så har man ej heller härvid velat frångå den antagna bestämningen. Ifrån öster till vester är sockens längd 3 mil eller 30 verst, men dess längd uti norr och söder är deremot 40 verst. Kumo ligger inom Åbo och Björneborgs län, Åbo erkestift, Björneborgs öfre prosteri, Öfre Satakunda nedredels härad, Nedre Satakunda tingslag, samt har eget Länsmans distrikt. Ännu 1453 hörde Kumo till Norrfinne lagsaga. Kumo areal är 102,362 tunnland, hvaraf åker utgör 5,197 tunnland samt äng 18,235 tunnland, eller tillsammans 23,432 tunnland odlade egor, d. v. s. 22$\frac{8}{10}$ delar af hela arealen. Denna uppgift är enligt med Landtmäterikontorets år 1845 upprättade kartabeskrifning, som grundar sig på mätningar åren 1761—1807, de flesta på 1780:de talet. Uti Kumo finnas något öfver 145 förmedlade mantal, och således kommer på hvarje mantal 160 tunnland odlade egor. Skogs-, kärr-, bergs- och vattenarealen utgör tillsammans på hela socken 78,930 tunnland eller omkring 540 tunnland på mantalet, d. v. s. att hvarje mantal således utgör i areal endast omkring 700 tunnland, hvilket är högst ringa i jemförelse med socknarne omkring Kumo. Kjulo t. ex. har 1,361 tunnland på mantalet, Hvittis åter 932, och det räknadt efter oförmedlade mantal; Eura har deremot på sitt mantal 1,450 tunnland. Kumo är i allmänhet sagdt flackt; blott en lägre bergsås stryker fram på norra sidan om elfven, men äfven öfver den går en landsväg. Åt Harjavalda kapell höjer den sig något. Uti socken finnas trenne moar, neml. *Ronkka* vid Hvittis gräns, *Kooma* vid Kjulo gräns samt Harjavalda mo uti kapellet med samma namn. Den största sjön är *Sääksjärvi*, som till största delen ligger inom Kumo område. Fråga har blifvit väckt om dess uttappande till en del. *Pitkäjärvi* sjö blef deremot uttorkad år 1816. Man har ofta sagt, att Finnen har en särdeles förkärlek för vattudrag samt

att han gerna vid deras stränder bygger sig sina boningar. Denna böjelse hos honom visar sig näppeligen någorstädes ögonskenligare än i Kumo, ty af 60 byar är endast *Sonnila* belägen ifrån elfven omkring tre verst samt *Hiirijärvi* åter omkring en mil *). Af 20 enstaka hemman äro endast följande belägna längre bort ifrån elfven, neml. *Kankaantaka* eller *Kankaanlauri*, *Ronkka*, *Kuittilo* och *Höytiö*. Kumo är så tätt bebygdt, att man svårligen kan åtskilja de mindre byarne ifrån hvarandra.

Ålder. Så mycket jag vet, omtalas Kumo för första gången den 18 Januari 1324, och det af följande orsak. «*Wässunda* ligger i Hattula socken och utgör ett skatteköpt säteri af 1⅝ mantal, indeladt till dubbelt berustadt säteri. I en skrift, uppsatt i *Tavastiæ castrum* den 3 Nov. 1319, erkänna Paul till Wäsunda och hans hustru Melutha, att de, emot vilkor att erhålla föda och kläder, upplåtit nämnde egendom till Gunnar och hans arfvingar. Äfven innehåller ett intyg, gifvet den 18 Januari 1324 af Biskop Benedikt i Åbo, att Paul till Wäsunda öfverlåtit nämnde gods till *Gunno* i *Kumo*, emot förbehåll att till dödedagar erhålla föda och kläder. Intyg om denna gåfva utfärdades ock den 24 Jan. 1325 af Riksrådet, Drotsen, Guvernören öfver Finland, Riddaren Matts Kettilmundsson. Bemälde Gunno, kallad *Sadhlamestare*, och hans hustru Cecilia, hvilka voro barnlösa, skänkte derefter den 23 April 1357 Wäsunda till Åbo Domkyrka» **). Nämnde Gunno, som bodde i Kumo, var således Sadhlamestare. Men sadel heter på finska *kakkula*, och efter Gunno har otvifvelaktigt *Kunni* hemman i *Kakkulais* by fått sitt namn, och häraf ser man äfven, att Kakkulais byanamnet härrör ifrån dessa tider. Namnet Gunno skrifves uti gamla handlingar äfven Gunne.

*) *Grootila* by ligger äfven omkring 1½ verst ifrån Kumo elf, men för några decennier tillbaka låg den helt nära ån.

**) Undersökningar om Finska Adelns Gods och Ätter af Lagus, pag. 324.

Namn. Det är anmärkningsvärdt, att flere socknar uti Finland hafva tvenne olika namn, nemligen ett finskt och ett svenskt. Så t. ex. kallas Wirmo af Finnarne *Mynämäki*, Sastmola åter *Karvia*, Messuby *Kivikirkko* o. s. v. Den socken, hvarom uti denna afhandling kommer att talas, bär äfven tvenne namn, neml. *Kumo* och *Kokemäki*. Det sistnämnde, som är rent finskt, kan härledas ifrån *kokea*, som här på orten nyttjas om fiskande, samt *mäki* backe. Man säger *kokea kalaa*, vitja fiskbragder, *kalan kokeminen* fiskredskaps vitjande. Det är en bekant sak, att Finnarne, i likhet med flere andra folkslag, ursprungligen lifnärde sig med fiskande, och dertill var Kumo elf särdeles lämplig. Men uti gamla i socken befintliga handlingar kallas Kumo *Kockimäki*, och uti finska språket betyder *kokki* fiskarekoja. Således skulle Kokemäki ursprungligen betyda en backe, hvarpå funnos fiskarekojor. Att ordet *kokki* numera ej kännes i Kumo gör till saken ingenting, ty flere lokal-namn finnas i Kumo, som ej mera af Kumobon kunna till sin betydelse förklaras, såsom *Nirha*, *Astala* o. s. v. Dessa ord kännas deremot nog på andra orter af Finland. Rörande Kemi elf vet Mathesius berätta följande: «Midt uti elfven, nära till dess utlopp, vid det ställe som blifvit ryktbart för laxfänge, ligger en liten ö, fullsatt med Uleåborgs boers stugor, på hvilken desse i Juni och Juli månader årligen församlas för att derifrån utskeppa lax till Stockholm» *). Hvar sjelfva den backen, som kallas Kokemäki, legat, har jag ej fått reda på. Möjligtvis har den kunnat finnas nära gamla kyrkan, ty en by kallas der ännu af allmogen *Mäkikylä*. Ett kronoboställe bär i Kumo namnet *Kokki*. Men hvarifrån kommer då namnet *Kumo?* Det kan vara en möjlighet, att äfven detta namn finnes ännu qvar i socken. Ifrån stora postvägen **), som går på södra

*) Tidskriften Suomi för år 1843, pag. 122.

**) Redan år 1447 omtalas på norra sidan om elfven *Aross* väg, som

sidan i jemnbredd med Kumo elf, tager en biväg nära Kumogård af åt Kjulo, och denna väg bär namnet *Kooman tie.* Ännu finnes på Kumogårds mark en stor äng samt ett kärr med namnet *Kooman niittu* och *Kooman suo.* Den mon, som gränsar till Kjulo, bär äfven namnet *Kooman kangas.* Ifrån Kooman suo löper en bäck, genom Äimälä by ut i elfven, och denna kallas åter *Kooman oja.* Säpilä-boerne hafva ännu en åker med namnet *Koma.* Namnet Kumo skrifves uti gamla handlingar mycket olika, såsom: *Kwmo*, *Kwmmo*, *Kwmâ*, *Kwme*, *Kwmme*, *Kwma.* Anmärkas må, att Kuhmois skrifves af gamla författare *Kumos*, och Gerhard Mercator känner på södra kusten af Finland namnet *Cuma.* Månne namnen *Kemi*, *Kymi* och *Kumo* möjligtvis kunde stå i slägtskap med hvarandra?

Urtid. Efter all sannolikhet hafva trakterna omkring Kumo elf varit i äldsta tider öfversköljde af vatten. Det är på grund häraf, som man kan förklara den egna omständighet, att folket på härvarande orter omtala qvarlefvor af skepp på sina egor. «Man har hört berättas om ett skeppsvrak på *Ladugårds* ägorne vid en liten holme i stora Cumo elfven i nägden af Björneborg, samt om ett annat vid *Sundnäsgård*, och ett tredje i ett kärr kalladt *Lettomeri*» *). Å sistnämnde ställe har nyligen vid gräfningen af ett dike hittats ett stycke af ett ankare. Uti *Hörpö* (Harjunpää) by uti Ulfsby socken skola fordom funnits jernringar i bergen, dit skeppen, enligt

---

ledde till Ulfsby å. *Aro* ängen tillhör för närvarande Simula rusthåll. För tre eller fyra år sedan anlades en ny väg ifrån Kauvatsa kapell i Hvittis socken till *Kynsikangas* vägen i Kumo, som leder till Kulla kapell i Ulfsby.

*) Försök till en Oeconomisk Beskrifning öfver Satacunda Härads Norra del af Pehr Adrian Gadd, pag. 30. — Här skrifves *Lettomeri*, likasom det skulle komma af Fin. *letto* fly, dy, Forn-högtyska *lett, leddo,* Fornnordiska *ledja*, Sv. *lättjord*, men af ortens invånare kallas detta ställe *Lattomeri*.

sägen, blifvit fastbundne. Ännu till sednaste tider hafva derstädes qvarlefvor efter skeppsvrak blifvit funne. På en äng i *Laihia* by och Kiukais kapell skall, enligt tradition, ett skepp stadnat, som varit lastadt med salt. Uti *Panelia* by och Eura socken nära Lammijärvi har hittats en båt, en famn under jorden. Uti Harjavalda på *Starringi* ängen samt uti *Pyhäsuo* skola för närvarande finnas qvarlefvor af skepp, och samma är förhållandet med *Harjunsuo* uti Kumo. På östra kanten af nämnde Harjunsuo finnes en bergsklack, kallad *Linnamäki*, omkring 5 famnar i höjd samt 70 i omkrets. Ännu lefvande personer säga sig derstädes sett jernringar i berget. Uti *Juutinsuo* nära Laiko finnes midt i kärret en stor sten samt bredvid den ett skeppsvrak. Äfven vid *Ollenkankari* äng har man i kanten af berget funnit jernringar. Tradition förmäler äfven, att invid Piska hemman i Haistila by skall en saltlast sjunkit. Uti Sonnila har två alnar under jorden hittats ett bräde med jernring på. Uti *Ronkkasuo*, som ligger på andra sidan om Kumo kyrka nära Hvittis gräns, har man äfven hittat skeppsvrak. Någon naturrevolution måtte någon gång i urtiden på dessa orter skett, emedan det uppgifves, att man vid gräfningar på tre alnars djup möter säf och rö på bottnet.

Att trakterna omkring Kumo elf redan ifrån uräldsta tider blifvit besökte af främmande folk, bevisar ibland annat äfven det, att här finnes en hop så kallade *Hiiden kiukaat*, hvilka äro grafvar ifrån hedenhös. «En mil söderom Björneborg finnas på *Rimpi-alho* backen, vid det ställe der farleden (numera kärr m. m.) strukit åt det fordna Björneborg i Kumo, mer än tio stycken stenhögar, minst af en famns höjd, kallade *Hiitolaisten haudat*. Under dessa säges vara hvälfda grafvar». Uti Gammelby på Anola egor skola äfven finnas så kallade Hiiden kiukaat. Flere sådana skola äfven förekomma uti Birkala bys skog. Nära Merstola by uti Harjavalda kapell finnas

på den så kallade *Isohakavuori* backen 9 stycken, af hvilka tre ännu stå nästan orubbade. Af dessa tre ättehögar har en af dem en diameter af 10 famnar, men de tvenne andra 8 famnar. Höjden är omkring två famnar. På *Harjavalda* bys mark åt Hiirijärvi finnas 3 likadanna, på *Toriseva* landet 6, *Torttila* åtminstone 3 samt på *Näähälä* egorna 3 — alla åt Hiirijärvi trakten. Uti *Laihia* och *Panelia* byar uti Kiukais kapell gifvas sådana i mängd *). Märk väl, att dessa byar ligga nära till Hiirijärvi, och en del af sistnämnde by hör till Kiukais. Uti Hiirijärvi har man bestämdt hittat under en sådan stenhög vapen af jern samt dessutom menniskoben. På den så kallade *Kooman kangas* nära Pitkäjärvi sjö förekomma 3 ättehögar. Hela Paistila byn synes uti äldre tider varit betäckt af sådana. Ifrån *Köönikkä* rusthålls fönster kan man nästan åtskilja 17 ättehögar. Af dessa är den största i diameter 6 famnar. Alla sistnämnde äro nedfällde, så att blott grundstenarne qvarstå, hvilka gå i cirkel, vanligen tre stenar i bredd. Byn har förut legat vid stranden af Kumo elf. På Säpilä marken finnas äfven sådana stenhögar.

Efter Lapparne har man i Kumo äfven qvar några minnen. Uti Harjavalda by bär ett hemman namnet *Lapila*. Invid Kumo elf uti Suomenkylä by kallas åter en äng *Lapin niittu*. På Paistila backen benämnes en stor sten *Lapin linna*. Uti Grootila by får en hage namn af *Werkasuo haka*, och en äng der nära kallas åter *Peuran pää*. Märk väl, att uti Lapskan betyder *värka* stället der Lapparne slå upp sina tjäll, betesmark. Uti Hiirijärvi kallas ett torp och en äng *Saama*, och

*) Ifrån Hiiden kiukaat har sannolikt *Kiukais* kapell sitt namn, emedan der finnas sådana till ett betydligt antal. Uti Eura kallas de *vare'* plur. *vareet*. Samma ord synes visa sig uti det i Mouhijärvi förekommande namnet *Warhennenä*.

detta namn kunde härleda sig ifrån Lapska *Same* *). Ändelsen *taro* uti *Kiettaro*, *Ylistaro* torde äfven ursprungligen vara Lapsk, ty uti detta språk betyder *taro* Svensk. Namnet *Kalvomäki* torde äfven hafva att tacka Lapska språket för sin betydelse, ty uti nämnde tungomål har *kalvo* bemärkelsen af husgeråd, lösören, vara. Kalvomäki backen ligger just invid stranden af Kumo elf samt i Köömilä byn. Anmärkningsvärdt är, att under tidernas lopp på nämnde backe alltid någonting blifvit hittadt. Ibland sådana fynd må här omnämnas tvenne små vigter, hvilka ovedersägligt härröra från hedniska tider. De äro nästan lika med dem, som Holmberg uti «Nordbon under Hednatiden» pag. 135 beskrifver, neml.: «Vigterna äro af jern, öfverdragna med bronzskålla, på hvilken finnes utsatt i punkter vigtens valör.»

Uti Kumo qvarstå äfven minnen ifrån hedendomens religiösa föreställningssätt. För heliga måtte väl *Pyhän korva* och *Pyhä suo* varit ansedde. Vid Orjanpaasi berg finnes en källa, kallad *Uhri lähde*, som ännu tros ega en undergörande kraft. Om ett par dugliga och feta oxar har man ännu talesättet: *Ne ovat pulskiat kuin Kalevan pojat*. Gårds namnen *Kilkku* och *Lempais*, hvilket sistnämnde fordom skrefs *Lempoinen*, förråda äfven sitt ursprung ifrån hedniska tider, ty man vet, att *Lempo* och *Kilkku* hafva numera betydelsen af djefvul. Kristendomen förvandlade forntidens gudar till djeflar. *Hyyti*, tvenne hemman, det ena i Kakkulais by och det andra i Paistila, torde äfven vara ett minne ifrån hedendomen, ty *Hyytö* var köldens moder. Om *Hiisi* har man åtskilliga berättelser. Fordomtima seglade sjömän vilse på hafvet, då de händelsevis fingo på afstånd se en eld brinna. De begåfvo sig dit samt funno der en lång blind gubbe (hiisi) liggande

---

*) Uti Rimitto finnes en ö med namnet *Samsaari*.

vid elden. Han frågade dem, hvarifrån de voro? De svarade: ifrån Finland. Jätten, som förr varit i Kumo, frågade då: «*Vieläkö Purjalan haavisto versoo, ja vieläkö Pyhänkorvan kuuset kasvavat?*» Invid Kumo elf nedanför Birilä by växer en stor alm, ett på dessa orter sällsynt träd. Man berättar, att hiisi hemtat detsamma ifrån aflägsna orter samt planterat det i Kumo. Under almen skall han hafva begrafvit sin fader. Fordom hade folket den öfvertygelse, att då detta träd förtorkas af ålder, så blifver det verldens slut. Uti Birilä by finnes äfven en gammal väg, ledande öfver Heikkilä åkrar, hvilken kallas *Hiitten tie.* Samma berättelse, som anföres i Gananders Mythologia Fennica pag. 30, förekommer äfven i Kumo, neml. att en Hiisis dotter upptog i sin famn en häst, en plöjare samt en plog, bar dem till sin moder och frågade: hvad för en tordyfvel är detta som jag fann, min moder, böka i jorden? Modren svarade: för dem bort min pija, vi måste bort från detta land; de komma hit att bo. En jätte eller hiisi skulle ifrån Orjanpaasi berget kasta en väldig sten, som kallas *Kantolan kivi*, till Pahdinki fors för att dämma densamma, men just när han kastat stenen gol tuppen, till följe hvaraf stenen föll på Hyyti eller Wastamäki backen, der den ännu står. På Orjanpaasi berget visas ännu spåren, der jätten stått, då han kastade omnämnde sten. Äfven berättar man, att då han slungade stenen, skall han hafva sagt följande ord: *Tukin tuki Tursan vahan, Levitän Orjapaaden vuoren.* Uti stenen, hvarifrån en del blifvit bortsprängd, har funnits likasom stället efter skuldran samt på motsatta sidan åter ett hål och uti detsamma likasom figurer efter alla fingrarne. Jätten skall på det stället fattat i stenen samt lyftat den på axeln. Nära Ulfsby gräns finnes en skog, som kallas *Pirun korpi.* En liten holme eller klippa i Kumo elf vid Säpilä by bär namnet *Kohdan kallio.* Uti sjelfva klippan finnes ett hål eller

mindre grotta, der hiisi berättas hafva bott. Ingången till grottan kallas *Hiiden ovi* eller *Helvetin portti.* Invid Woltis kallas en hage *Hiisi*, och samma namn tilldelas äfven en holme nära Forsby. Der finnas äfven namnen *Hiiden oja* och *Hiiden haka.* På Kiettaro bär en äng namnet *Hiitten nokka* samt en mindre grotta åter *Hiitten kellari.* Så mycket jag vet har vidskepelse och trollerier, för hvilka Finnarne blifvit utropade, till största delen försvunnit ifrån Kumo. Uti hyfsning och yttre bildning står Kumobon mycket öfver sina grannar uti omkringliggande socknar.

Kumo elf. Denna fiskrika och stolta flod med sitt kristallklara vatten, som delar Kumo socken uti tvenne delar, den norra och den södra, har sitt ursprung ifrån *Lippo källa* i Etsäri kapell af Ruovesi socken. Elfven får sitt bidrag ifrån otaliga sjöar inom Wasa, Tavastehus samt Åbo och Björneborgs län. Kumo elfs hela vattensystem ligger inom 40 socknar, och innan den hunnit till sitt utlopp i Bottniska viken, har den tillryggalagt omkring 40 mil. Man har beräknat, att Kumo elf uttappar i timmen nära 617 millioner kannor vatten, och att den således är dubbelt vattenrikare än Temsen i England och mer än tre gånger så stor som Seine i Frankrike. Namnet *Kumo elf* börjar uti Tyrvis socken ifrån Tyräjärvi sjös utlopp. Innan detta vattudrag anländer till sitt utlopp i hafvet, måste den göra t. ex. i Kumo stora krökningar. Om elfven skulle få fritt löpa ifrån öster till vester, så skulle den ifrån Niska strand till Ylistaro bron behöfva blott fyra verst, men nu måste den vika af till full nord och göra en krökning af omkring två mil eller 20 verst. Landet, som ligger emellan flodbugten, kallas *Raitio loukko.* Ifrån Ylistaro flyter den sedermera nästan i rak linie samt utfaller genom fem utlopp först i Björneborgska viken. Dessa utlopp äro: *Lotsöre* ådran nordligast, sedan *Kimpa* ådran, *Inderö* ådran, *Lana* ådran

samt sydligast *Rauto* ådran vid Lillraumo, deraf äfven kallad *Lill-Raumo* ådran. Uti Helsingfors Tidningar för år 1860 N:o 118 fanns af en insändare följande korta uppsats angående Kumo elfs utlopp i hafvet; innehållet af uppsattsen var följande: «Björneborgs hamn, belägen 3½ geografiska mil från staden vid Kumo elfs utlopp, innanför Räfsö, begränsas i öster af en sandbank, som går tvärs öfver elfvens utlopp mellan Ytterö och Tylti. Denna bank ligger på hela dess längd under vattnet och genomskäres årligen af vårfloden, som derigenom underhåller en, men kanske äfven flera djupa rännor. Den myckenhet sand, som strömmen året om, men isynnerhet under vårfloderna, från högre upp vid elfven belägna, flodbädden omgifvande, branta sandstränder till kusten nedför, passerar banken och dess rännor ned till hamnen, derifrån detsamma förut till större delen afleddes med strömmen, genom de från hamnen nordvart befinteliga djupare afloppen, längre bort emot kusten och ned till hafvet. Om dessa aflopp anför G. af Klint, för år 1839: emellan Ranko och Tylti, vester om Sandö och Gisselö och öster om Hagen holmen, Sältö och Bågaskär går en farled för 5 fots djuptgående fartyg, till Brändö hamn i Sastmola. Men denna farled är numera så grund, att derigenom endast mindre båtar kunna flyta. Så är också förhållandet med farleden norr om Räfsö till Lilla Enskär och Wasikkasaari, hvilken farled uppgrundas mer och mer, isynnerhet vid de så kallade Borgmestarstenarne. För par decennier sedan passerade der 8 fots fartyg; nu knappast 5 fots.» Ifrån 1801 tillochmed 1849 har isen strukit i elfven vanligen i April månad; medeltalet 22 April. Endast en gång har det skett den 17 Mars samt 11 gånger i Maj och det senast den 10.

Få vattudrag i Finland torde hafva varit så namnkunniga, som Kumo elf. Dess rika lax- och sikfångst är just det, som gifvit denna flod sin namnkunnighet. Hvarest finnes dessutom

i Finland den flod, som ställt en och samma stad på tre olika ställen vid dess stränder; och oaktadt dess sista flyttning, befinner den sig likväl tre mil ifrån hafvet och det vid Kumo elf? Uti Kumo hette nämnde stad *Telje*, uti Ulfsby *Ulfsbystad* och nu sist åter *Björneborg*. Hvilken flod i Finland har skapat ett slott, tre Kungsgårdar, neml. *Kumogård*, *Ulfsbygård* och *Björneborgsgård*, samt ett stort län, som kallades *Kumogårds län?* Till dessa namnkunnigheter må ännu tilläggas kanske den största af dem alla, nemligen att Kumo sannolikt var den första orten i Finland, som genom St. Henriks predikan fick höra Kristi lifgifvande lära — och hvarföre skulle han hafva kommit just till Kumo, om ej här då redan fanns en stad, och således ett ställe dit folk från olika, främmande samt utländska orter samlat sig? Kumo elfs namnkunnighet synes äfven varit utbredd ibland Tyska folkslag, ty år 1609 utkom en förnyad upplaga af Gerhard Mercators geografiska verk, som äfven beskrifver de nordiska länderna, och uti nämnde kartebeskrifning förekommer ej en enda flod omnämnd på Finlands vestra kust med undantag af Kumo elf, som derstädes kallas *Asson* *).

Handeln på Kumo elf. Man har ofta talat om den stora forntida handeln på Bjarmaland äfvensom om den, som drefs i Austurveg, hvilken likväl hufvudsakligast torde hafva skett på kusten; men man har ej undersökt hvilka ställen på Finlands vestra kust i handels affairer företrädesvis voro besökte samt huru djupt i landet handeln sträckte sig. Ibland sådana för handeln i forntiden besökta platser ställer jag utan all tvekan i första rummet Kumo elf. Att denna flod blifvit uti äldre tider begagnad till farled, ådagalägger följande omständighet. Af Konung Magnus Smek fick Biskop

---

*) Suomi 1846 pag. 173. Uti Nederländskan betyder *as* vatten.

Hemming år 1347 Lammais fiskvatten till skänks, och tillsades andra strängeligen «ath inghin *skipleed* fortagis up eller nidher ath fara badhe tär och anderstaadh ther biscopsins landh ligger» . . . . Häraf finner man således, att redan vid den tiden for man upp långs åt Kumo elf, emedan det uttryckligen bestämdes, att man ej fick taga någon skipleed d. ä. båtled vid Biskopens land. Det är annars eget, att på en karta öfver Lammais och Harjavalda forsar, uppgjord den 28 Augusti 1800 af Moring, är betecknadt skildt: «Canal för Båtfart». Nämnde canal är på kartan dragen långs åt norra sidan af elfven samt är 12 alnar bred. Följande uppgift må här tilläggas: «Birkala kyrka skall vara upbygd af de *Burer*, som sedan Konung Ingeld (den en gammal krönika kallar Brand Amundsson) hade upbränt Helsinge Konung samt 5 andra Konungar, rymde in i Finland, hvilka då de begynte rota sig, hafva så utvidgat sig at de med sina råmärken råkat Helsingarne, efter som uppenbart är af det bref, som gifvet var 1328 punct 2» *). Enligt Wieselgren lefde Braut Anund omkring 660 samt Ingialld Illråda omkring 690 efter Chr. Här åsyftas påtagligen de fordna Birkarlarne. Niurenius, Plantinus m. fl. uppgifva deremot, att de fingo af Konung Magnus Ladulås år 1277 emot en «ringa vederkännelse» löfte att underslå sig Lapparne. Det kan i bevis ledas, att dessa Birkarlar voro ursprungligen hemma ifrån Norrige samt nedsatt sig redan för längre tider tillbaka uti Westerbotten, derifrån de sedermera kommo till Finland för att underkufva Lapparne. De hittade äfven in i Kumo elf, hvilket förutsätter, att nämnde elf redan före 1277 var känd såsom en stor handelsflod. På norra sidan om Kumo elf ofvanom Lammais fors samt uti Harjavalda kapell kallas

*) Handlingar och Uppsatser rörande Finlands Kyrko-Historia af Lagus 5 häft. pag. 130. Sistnämnde författare har tagit denna uppgift ifrån Palmskjölds *Topographica* i Upsala Universitetets Bibliothek.

ännu en by *Birkkala*. Att denna by verkligen fått sitt namn af utlänningar, Birkarlar, ser man deraf, att den följande byn uppåt elfven heter *Suomenkylä* d. ä. *Finnby*, såsom den äfven benämnes. Går man nu vidare ifrån sistnämnde ställe 1½ mil uppåt, så möter oss namnet *Birknäs* åter vid Kumo elf*), samt derifrån efter tillryggalagda fem mil hit om Tammerfors bya- samt socknenamnet *Birkala*. Ordet *Bjerk*, *Bjerka* betyder handel, handla; år 1415 förekommer *Bjærker-öre* såsom benämning på vissa böter af dem, som idkade handel. Efter Wieselgrens uppgift »utmärktes med det allmänna namnet *Birke* köphamnar; *Birkerätter* voro handelslagar och *Birkekarlar* handelsmän». Buræus, Niurenius och Plantinus uppgifva, såsom redan blifvit sagdt, att Birkarlarne fingo år 1277 af Konung Magnus Ladulås privilegium att slå Lapparne under sig. Dessa tre författare lefde omkring 1650. Men Palmskjöld har nu framkommit med ett gammalt dokument, der det åter uppgifves, att Birkala kyrka blifvit uppbygd af *Burer*. Märk väl, att detta dokument härrör äfven ifrån omkring 1650. Det kan fullkomligen ådagaläggas, att Buræi, Plantini o. s. v. uppgifter äro deras egna hugskott samt toma gissningar. Sjelfva utslagets ord har jag ej heller sett hos någon annan författare, och då Geijer afhandlar tiden för Konung Magnus Ladulås regering vet han ej heller af något privilegium åt Birkarlarne ifrån år 1277, till följe hvaraf man har åter anledning att misstänka, huruvida sistnämnde årtal är det rätta, och om ej äfven det är fingeradt af Plantinus, Niurenius o. s. v. Men ofvannämnde *Burer* kommo till Birkala**), sannolikt vandrade de således långsåt Kumo elf, efter Ingiald Illrådes tid d. ä. om-

*) År 1559 skrifves detta namn *Birckinäis*, såsom Finnarne ännu i dag säga *Pirkkinäinen*, genit. *Pirkkinäisen*, samt deraf förkortadt *Pirkkinäis*.

**) Att Birkkala kyrka blifvit af dem uppbygd, kan på goda skäl lemnas åsido.

kring 700. Kan en så långt aflägsen tid, rörande handeln på Kumo elf, äfven på andra historiska grunder ledas i bevis? Låtom oss försöka ådagalägga, att uti årtalet 700 ej ligger någonting öfverdrifvet, utan att det tvertom eger stor sannolikhet för sig.

Enligt en tradition skall uti äldre tider en stad vid namn *Telje* funnits i Kumo samt stått invid Kumo elf på Ylistaro bys mark, ungefär der St. Henriks predikohus nu står. På nämnde stället har man ännu i sednare tider sett kalk och grus af tegelsten. Telje skall hafva förlorat sin betydelse af stad, då Ulfsby fick stadsprivilegier, hvilket skedde den 7 Februari 1365 *). Skulle den sistnämnde staden ej blifvit omtalad i gamla handlingar, så hade man om densamma ej heller mera qvar än traditionen. Det är handeln, som bildar städer. Men hvarifrån kommo nu dessa köpmän, som gåfvo anledning till grundläggande af staden eller köpingen Telje i Kumo? Namnet Telje leder oss till den skandinaviska halfön. En hvar torde veta, att ännu i denna stund finnas i Sverige tvenne städer med namnet Telge, nemligen *Norr-Telge* uti Uppland samt *Söder-Telge* uti Södermanland. Sillén anför, att Söder-Telje förskrifver sig ifrån hedniska tider; Telges invånare foro fordom till Norrige på strömmingsfiske, och derstädes har varit en källa, helgad åt Thor. Den har från uråldriga tider idkat fiske och sjöfart **). År 1280 omtalas *Telgboa skiplag*. Under

*) År 1355 sålde en Andreas Van, som kallar sig «*Civis in Hulsby*» (Ulfsby) åt Biskop Hemming Forsby egendom i Kumo. På grund häraf påstår Porthan uti sin Chronicon pag. 273, att uti Ulfsby fanns stad redan före 1355, emedan på den tiden ej andra kallades *cives* än stadsboar. Ulfsby nuvarande kyrka, som grundlades eller bygdes 1429, helgades St. Olof till ära, och ifrån Olof tror man att namnet Ulfsby härleder sig. Men namnet Ulfsby omnämnes ju redan 1355!! *Ulf* och *Björn* voro deremot gamla dopnamn. Olof uttala Finnarne *Olli, Uoti.*

**) Svenska Handelns och Näringarnes Historia I del. pag. 87.

medeltiden fanns uti Halogaland i Norge ett ställe kalladt *Telgarheimr*. Men då Telgeboarne redan under hedniska tider (d. v. s. före 9:de århundradet) ända uti Norge idkade fiskhandel, hvarföre kunde de då icke öfver Åland hafva kommit till Kumo uti samma ändamål? Vägen till sistnämnde ställe var vida kortare. Enligt en annan uppgift har den i Kumo belägna staden kallats *Öster-Telje* och det sannolikt till skilnad från det Svenska Telje, som var beläget i vester. Detta stadfäster således ytterligare vår förmodan. *Kemi* elf är äfven namnkunnig för sin lax, och der hafva åter Sigtunaboar handlat, ty ännu kallas en by nära elfvens utlopp *Sigtuna*. Staden Sigtuna härrör äfven ifrån de äldsta hedniska tiderna samt förstördes af Karelarne 1188. Vid Kemi elf byggdes den första kristna kyrka 1249. Månne icke man ifrån Sverige förr hittade vägen till Kumo elf än till Kemi? Den 31 Mars 1649 tillförsäkrades Gefle och «Städerna i Mälaren» rättighet att idka fiske i Norrlands hamnar. Månne icke detta löfte stödde sig på gammal häfd? Enligt uppgift skall Björn på Håga, som lefde omkring 829, anlagt *Raumo*. Kritiken har velat utmönstra detta påstående, men frågas: på hvad grund? *) Konung Erik Emundsson, som dog 885, skall hafva grundlagt den borg, hvars ruiner ännu synas invid Borgå **). Här måste tilläggas rörande Söder-Telge ännu följande: Telgeboarne hade uti Norge en källa helgad åt Thor, och samma torde hafva varit fallet hvad Kumo elf beträffar, ty nära Björneborgs stad finnes ännu en by som kallas *Thorsnäs*. Sillén yttrar sig åter på följande sätt (2 del. pag. 246): «Det är allmänt kändt, att kristendomen först blef bekant i Norden genom köpmän. De första kristne lärare anlände på köpmans skepp, hvilket äfven sedermera ofta inträffade, ty i Olof Haraldssons Saga berättas

*) Suomi 1843 pag. 342.

**) Album utgifvet af Nyländningar pag. 129.

på ett ställe, att då ett dop skulle förrättas gick man ned till ett handelsskepp för att höra om någon prest händelsevis var om bord. Köpmännen öfverförde kristendomen ej blott till Skandinavien, som låg vesterlandet närmare, utan äfven till länderna öster om Östersjön. Kristendomen skall enligt samma författare (Rimbertus) i 11:te århundradet blifvit införd i landet (Kurland) af en köpman, som skickades dit af danska konungen Sven. Köpmän förde äfven prester med sig till Liffland». Detta lands inbyggare omvändes år 1186. Men nu förmäler traditionen, att St. Henrik predikat i Kumo, och huru hade han hittat vägen dit, om ej också med köpmän? Detta bevisar således, att långt före år 1157 idkades handel på Kumo elf, och till följe deraf fanns redan då en stad eller köping i Kumo med namnet Telje. Då för tiden torde ej Åbo ännu funnits till, och derföre är det mycket troligt, att han först kommit till Kumo långsåt elfven d. v. s. på en af Svenska köpmän allmänt begagnad samt känd väg. Men ifrån Kumo vände St. Henrik sig åt Kjulo, der han sedermera på träsket med samma namn mördades. Hvad gjorde han der, eller hvart skulle han ifrån Kjulo vidare begifva sig? Månne icke hans afsigt var att komma till Raumo? Traditionen förmäler ju, att den är urgammal. Den fanns troligen äfven förr till än Åbo. Af sjöstäderna var Raumo närmast Kumo, och vintertiden kunde han göra ginväg dit.

På många andra sätt kan det äfven bevisas, att på Kumo elf uti äldre tider drifvits en stor handel. Uti Ylistaro by fanns ännu i 16:de århundradet en äng med namnet *Kalmari*. Det är allmänt bekant, att ännu i dag bär en stad uti Småland namnet *Kalmar*. År 1020 kallar Saxo den *Kalmarnäs*, och hundra år derefter får den namnet af köpstad. Messenius påstår, att staden varit till redan under Ane den gamles regering och i åttonde århundradet benämnes den *oppidum*, säkert

är, att den är mycket gammal *). Der Kalmarboarne handlat, der hafva de äfven lemnat minnen efter sig. Uti Bleking kallas ännu ett ställe *Kalmar*. Uti Svearike vid Mälaren ligger äfven ett *Kalmare* med sin Kalmarekulle **). Sannolikt är, att Kalmar köpmän äfven besökt Kumo samt der lemnat efter sig namnet Kalmari.

«Norra Tysklands invånare», yttrar sig en författare, «kallades fordom med ett gemensamt namn *Sachsare*. Att desse börjat den första utländska handel med Finlands inbyggare, kan ej allenast med sannolikhet slutas deraf, att Finnarne ännu hafva samma namn på en köpman och en Sachsare, utan med visshet af den bekanta sak, att ännu på långt sednare tider än de, då Svenskarne här bosatte sig, *all* utrikes handel äfven i Sverige och alla nordiska länder låg i Sachsarnes hand. Floderna äro de första vägvisare uti en öde trakt, och till utloppet af alla större floder, till det inre af alla djupa vikar i södra Finland, likasom i södra Sverige, hade tvifvelsutan det mäktiga Hanseförbundet, hvars hufvudstad var Lybeck, utsändt Tyska familjer, som hade att mot industrins och ett sydligare klimats alster tillbyta sig Nordens handelsartiklar samt afsända dem till Tyskland» ***). Jag för min del skulle tro, att Sachsarnes nedsättning i Finland härrör ifrån mycket äldre tider, än ifrån Hanseförbundets, och detta slutar jag till en del deraf, att redan uti 4:de seklet efter Chr. omtalas Saxare uti Thule (Skandinavien). Emellan Kuolajärvi och Sodankylä Lappmarker har man under hörnet af en sten hittat 150 Anglosaxiska och Tyska mynt slagne emellan åren 800 och 1272. År 1820 hittades nära Åbo 30 Anglosaxiska

*) Sillén I del. pag. 87. Uti Ungerskan betyder *Kalmar* handelsman.

**) Ny Smålands Beskrifning af Wieselgren, I del. pag. 27. Uti Jomala socken på Åland fanns år 1546 *Westerkalmar* och *Österkalmar*.

***) Historik öfver Staden Borgå af Joh. Edv. Öhman pag. 5.

mynt med årtalet 800 samt inscription *Alfred Rex.* Kajan uppgifver äfven i sin Finska Historia pag. 190, att ur finsk jord blifvit upptagna Arabiska, Grekiska, Engelska och Saxiska penningar, hvaraf flere hafva varit vida äldre än kristendomen i Finland. Att Saxarena och Tyskarne äfven beseglat Kumo elf, ser man deraf, att nära Björneborgs stad finnes i elfven en stor sten kallad *Saksan kivi (Sakskivi)*, der handlande fordom skola hafva upplagt sina varor; uti Ruskela fors uti Ulfsby socken kallas en liten holme *Saksan korva* *) — ett torp nära invid bär samma namn — vidare uti Kumo nära elfven tvenne hemman med namnet *Saksa*, samt åter i elfven nära Kumo kyrka en sten kallad *Saksan kivi*, dit köpmän på samma sätt fordom skola upplagt sina varor. Denna sten finnes ej mera qvar, men enligt en Kumobos utsago skall den stått vid nordvestra hörnet af Tulkkila bron. Enligt en annan berättelse skola alla större stenar uti Pahdinki fors burit namn af *Saksan kivi* af samma orsak som de föregående. Men denna fors ligger nära Kakkulais by, hvaraf torde kunna förklaras, att nämnde by, enligt berättelse, fordom skall hetat *Hahlon kaupunki*. På Kyrkholmen skola Tyskar fordomtima handlat, och St. Henriks predikohus skall ursprungligen hafva varit en handelsbod. Under golfvet af samma rum har hittats en jernvigt med årtalet 1200 (sista siffrorna kunna ej åtskiljas noga). Denna vigt hänger nu fastmärlad på väggen af nämnde rum. Porthan påstår också uti sin Chronicon pag. 273—74, att namnen *Van*, *Bowe*, *Paskudagh*, *Arnichini*, *Öskäræ* **), hvilka förekomma uti köpebrefvet rörande Forsby gårds försäljning åt Biskop Hemming år 1355 (se ofvan pag. 185), äro Tyska,

*) Underligt nog att Fortelius uti sin afhandling: »*De primis initiis Biörneburgi*» kallar detta ställe *Saksan kivi*.

**) Månne icke hemmans namnet *Öykkäri* härledes derifrån? Detsamma är ej långt borta ifrån Forsby.

samt att de voro utländska köpmän, som nedsatt sig uti Ulfsby och Kumo. Uti Paistila by, som ligger nära till Ylistaro, kallas ett hemman *Kesti*, och samma namn förekommer äfven i Ulfsby. Anmärkas må, att uti äldsta tider »voro *Gäster* i Ryssland främmande köpmän, som kommo till Ryssland i handelsaffärer, hade inflytande hos ryska storfurstarne och erhöllo vigtiga uppdrag af dem. På Island närmade sig betydelsen af ordet gäster den af utländska köpmän. I Sverige menades dermed utländska köpmän eller sådana, som reste ifrån det ena landskapet till det andra» *). Uti Kanteletar talas äfven om gäster t. ex. uti 3:dje delen 22 och 32 sångerna.

Att handeln på Kumo elf uti fordna tider var betydlig bestyrker äfven följande omständighet. Uti Hindikkala by invid Mangois hemman och Kumo elf, omkring tre verst ifrån Ylistaro, bär ett ställe namnet *Killan kirkko*. Viken nedanföre kallas *Killan lahti*, och en nära intill belägen holme benämnes åter *Killan luoto*. Tradition förmäler, att uti nämnde Killan kirkko kastades lott med tärningar *(helmiä jaettiin ja arpaa lykättiin ja lyötiin)*, hvilka voro uppträdde på en tråd; sjelfva tärningen kallades *helmi* samt det verktyget, som var ett svärd, hvarmed tärningen kastades, benämndes åter *kalpa*. Ännu finnes qvar af sjelfva lottbordet tvenne höga fötter; bordet har varit åtminstone 5 famnar långt samt 2 alnar bredt. På Mangois finnes ännu qvar en stugbänk af nämnde bord. Omkring Killan kirkko har funnits, såsom man tycker, en stengrundvall, som har varit på de längre sidorna 30 samt på de kortare 15 famnar. Sjelfva rummet har utgjort en rektangel. Nämnde Killan kirkko är, såsom redan blifvit sagdt, belägen invid Kumo elf, och nedanför kyrkbacken invid stranden finnes en tydligt af menniskohand gjord vall, rundad i hörnen; ofvanpå

*) Svenska Handelns och Näringarnes Historia af Sillén 2 del. pag. 137.

vallen finnes åter en gångstig. Man berättar, att folk ifrån olika orter under hedendomen samlats dit för att rådslå om såväl andliga som verldsliga saker. Nära Killan kirkko har äfven funnits en begrafningsplats, hvilken numera är förvandlad till en åker. Men hvad har nu detta *Killa* varit? *) Efter all sannolikhet ett handelsgille. Sillén anför: «Från denna tid (11:te årh.) förskrifver sig Knutsgillet på Gottland, hvilket danska konungen Waldemar I tog under sitt särskilda beskydd år 1177, men sjelfva gillet är sannolikt äldre. Der fanns äfven ett St. Nikolaj gille för köpmän och sjöfarande. Vid samma tid omtalas ett Hertig Knuts gille i Skanör, som sedan förvandlades till konung Knuts gille och hvilket 1256 erhöll sina statuter i sammandrag efter Ringstedska. I alla Skånska städer funnos Knuts gillen; det i Malmö, det ryktbaraste af dem alla, inrättades 1081 eller 1086. Gillenas antal i Sverige uppgifvas till öfver hundrade, då de i Danmark och Norrige utgjorde omkring tjugu, och likväl omtalas ofta gillestugor **) i de Norrska sagorna under denna tiderymd; vi kunna således antaga, att gillen redan funnos på flera ställen i det medlersta och kanske nordliga Sverige. . . . . Handelns trygghet åsyftades isynnerhet med de gillen, som ett lands köpmän bildade i utlandet . . . . Flera statuter i dessa utländska köpmansgillen, såsom att den som inskrefs i dem äfven skulle vara medlem af deras hemmavarande gille, visa tydligen detta ändamål. De köpmän i en utländsk stad, som voro från samma ort, blefvo alltid närmare associerade med hvar-

*) Uti Tursanperä by och Wirmo socken kallas ännu en lund *Killan keto*, der Wirmo- och Nousisboarne anställa högtidliga kroppsöfningar med löpa, springa, bållspel och sjunga.

**) Den 26 Januari 1487 omtalas Gillestuga i Sampu by i Hvittis socken. Arvidsson 5 del. pag. 108 och 119 samt 1466 i Åbo. Uti båda dessa Gillestugor hölls ting.

andra, isynnerhet om de handlade med samma varor. Äfven i Sverige finna vi redan dessa utländska gillen såsom slutna korporationer; så nämnes, att utlänningarne i Helsingborg hade sin egen prest och sitt eget altare, som kallades kompaniets altare. Gillena riktades dessutom genom donationer såsom då Knuts gillet fick bekräftelse på fisket vid Lüneburg af Danska konungen 1142. — Gillen ombildades ofta till handelskompanier, hvilka på sätt och vis hade sina kolonier i utlandet. . . . . Gillen i Sverige omtalas (under medeltiden) öfverallt både i städerna och på landsbygden. . . . . Gillesstugorna voro samlingsorter för gästabud samt öfverläggningar af alla slag» *). Uti medlet af 14:de seklet kommo Biskopen i Upsala samt Biskopen i Åbo i strid med hvarandra angående deras stifts gränser uti Kemi. För att få någon klarhet uti saken sammanträdde Satakunda landets förening (kompaniet? *Communitas terre Satagundie)* den 16 Julii 1374 vid Kumo kyrka *(apud ecclesiam Kumo in publico placito)*, och de intygade, «att Kemi och Ijoki kapeller äro belägne inom Åbo stifts gränser, att de så länge lydt under Domkyrkan i Åbo, att ingen minnes annat, samt att denna kyrka uti förenämnde kapeller intill denna dag haft en fri och obestridd besittning.» Till att ytterligare bestyrka sanningen af sitt påstående tillägga vittnena: *De et super quibus omnibus premissis non solum nos per experienciam, verum eciam per legitima propatrum nostrorum documenta recepimus plenam fidem.* De hade således genom sina förfäders uppgifter fullkomlig kännedom i saken. År 1377 intygade Boo Jonsson Grip, att «inför honom blifvit bevisadt, att *Kakamaa* hörde till Helsingland, men deremot *Kemi* och följakteligen äfven *Ijoki*, *Ulajoki*, *Sikajoki* och *Patajoki* (Salo) till Åbo Biskopsdöme, och att desse gränser

*) Sistanförda arbete af Sillén 2 del. pag. 133—35 samt 3 del. pag. 128.

enligt i *Norrbotten*, *Ulfsby*, *Kumo* och *Birkala* bosatte gamla personers utsago blifvit i ett hundrade års tid och derutöfver iakttagne.» Dessa sammanträden inträffade således åren 1374 och 1377. Båda gångerna åberopade de dervid varande vittnen sina förfäders utsago. Öfver hundra år hade ofvan anförda kapeller hört eller lydt under Åbo Domkyrka. Vittnena intygade således sådant, som varit fallet redan åtminstone omkring 1250. Märk väl, att det var gamla personer, som intygade det, och de hade åter hört saken af sina förfäder. Omkring 1250 voro således Kemi, Ijoki o. s. v. redan kapeller, samt hörde till Åbo stift. Att Kemi första kyrka blifvit, såsom ofvan pag. 186 uppgafs, uppbygd år 1249, vinner således härigenom ny bekräftelse. Men huru kunde de, som bodde i Birkala, Kumo och Ulfsby, lemna upplysningar rörande Kemi? Det var påtagligen åter köpmän, som seglade långsåt Kumo elf börjande ifrån Birkala till Norrbotten. Namnet Birkala visar, att det var Birkarlar, och det har redan pag. 183 blifvit sagdt, att de voro hemma från Westerbotten. Långt före år 1250 handlade således Birkarlarne på Kumo elf. År 1361 fick Ulfsby rättighet att drifva handel med victualier på Norrbotten. Men Satakunda landets förening eller kompani höll sitt sammanträde i Kumo. Häraf synes, att vid Kumo elf var Kumo socken hufvudorten, ehuru stad redan fanns uti Ulfsby. Öfverläggningen skedde vid Kumo kyrka *(apud ecclesiam Kumo)*, och månne icke densamma försiggick uti Killan kirkko, emedan tradition uppgifver, att folk ifrån olika orter samlats dit för att rådpläga om olika slags affärer? *) Det var således ett gille, och de fordna gillena hade sin egen prest och

*) Eller månne rådplägningen skedde på *Keräjämäki*, som ligger invid Kumo elf omkring en fjerdedels rysk verst ifrån Kumo gamla kyrka? *Communitas Satagundie* var det äfven, som öfvertalade Konung Albrecht af Meklenburg att låta nedrifva Kumo slott, hvilket skedde 1367.

sitt eget altare *). Satakunda föreningens medlemmar voro således *Congildones*, och sjelfva föreningen motsvarar *Gild-scipe* uti Anglosaxiska staten. Det är dessutom att anmärkas, att det fordna Satakunda omfattade just länderna omkring Kumo elf. Den sak är äfven egen, att vårt lands indelningar hafva sina namn efter skilda folkstammar, slott, städer, kungsgårdar o. s. v.; men detta är icke fallet med namnet *Satakunda*, som utmärker en förening af hundrade. Denna benämning synes äfven häntyda på uråldriga tider, men hvarifrån har en sådan indelning kommit till trakterna af Kumo elf? Cronholm yttrar sig: «Det är bragdt till en hög grad af sannolikhet, att hos de fordna Sveo-Göter utgjorde *Hundari* och *Tolfter* de enda politiska korporationer. Hvad som i Götaland hette *Härad*, kallades i Svealand *Hundari*. Båda dessa liktydiga uttryck motsvara det Anglosaxiska *Hundred*. Hvad som stadfäster, att ingen annan territorial-indelning i Skandinavien funnits, än den i Hundari, eller Härader, och tolfter, äro dels flera särskilda lagstadganden, dels den skilnad, som göres mellan *Hundaris kirkia* och *Tolfta kirkia*, såsom särskilda helgedomar för större eller mindre district. Landets indelning i Tolfter stadfästes genom hvad som yttras i St. Sigfrids legend, «att i Sverige funnos tolf tribus, af hvars Magnater, eller Ädlingar, staten och de gamla lagarne förvaltades». Den Skandinaviska indelningen i *Hundari*, *half-*

---

*) Jag kan ej här underlåta att visa, hvad Adam ifrån Bremen säger om folkförsamlingar eller rådplägningar i Sverige; hans ord äro följande: «Prædicatores autem veritatis, si casti, prudentes et idonei sint, ingenti fovent amore, adeo ut concilio populorum communi, quod ab ipsis *Warph*, a nobis *Thinc* vocatur, Episcopos interesse non renuant». Månne *Warph* kommer ifrån *werfen*, *werfan*, *wairpan*, *varpa*, *varpe* o. s. v., hvilka betyda kasta? På tinget skulle således hafva kastats tärning? Märk härvid *arpa*, som kastades i Killan kirkko.

hundari och *fjärdungar* var sednare» *). Man ser således häraf, att namnet *Satakunda* är en öfversättning af *Hundari*, och månne icke Kumo äldsta kyrka varit en *Hundaris kirkia?*

Ännu några bevis. Vid Säpilä udden kallas en äng *Halsi*, och uti gamla Svenskan betyder *halsa* refva segel, lägga till. Namnet halsi häntyder således på forntida segling på Kumo elf. Månne icke hemmans-namnet *Askola* kommer ifrån det gamla ordet *ask*, som betyder skepp? *Haapio*, namnet äfven på ett hemman, har betydelsen af båt, gjord af asp (*haapa*). *Hampula* hemmans namnet torde åter komma ifrån ordet *hampn*, *hamn*. Ändelsen *valda* uti *Harjavalda* eller eg. *Harjavalta* **) kommer åter ifrån Germaniska ordet *wald*, *walda*, som betyder skog; *Uddevalla*, *Axevalla* skrifves uti äldre handlingar *Uddevalda*, *Axevalda*. Påminner man sig härvid de många och stora ättehögar, som finnas nära eller just invid Kumo elf, t. ex. uti Paistila by, som ligger nära det fordna Telje; vidare bronzvigterna, som blifvit funna på Kalvomäki backen, se ofvan pag. 178, samt sistnämnde backes namn eller bemärkelse — så torde det ej mer betviflas, att länderna på ömse sidor om Kumo elf äro ibland Finlands tidigaste kultur-orter, och att således årtalet 700 är alldeles icke öfverdrifvet ***).

Men icke endast ifrån Sverige och Tyskland, utan äfven ifrån andra länder har man uppsökt den vidtberyktade Kumo elfven. Dalsänkningen emellan Kalvomäki och Juubeli hemmans åker kallas *Wiron-lahti* och tradition vet berätta, att på sistanförda backe stått en kyrka, som åter får namnet *Wiron*

*) Forn-Nordiska Minnen af Cronholm I del. pag. 251.

**) På Ingermanländska kusten förekommer äfven namnet *Harjavalla*.

***) Den vanliga spån-sagan förekommer äfven i Kumo. Spån-kastning härleder sig i Sverige från den äldsta hedendomen, se Snorre Sturlesons Ynglinga Saga af Carl Säve pag. 57.

kirkko. Häraf ser man, att äfven ifrån Estland, som af Finnarne kallas *Wiro*, har man uti en forntid kommit till Kumo. Härvid må anmärkas, att den 30 Juli 1368 gaf konung Albrecht af Sverige försvars- och skyddsbref åt biskopen af *Ösel*, samt befaller höfvitsmannen på Åbo och Wiborgs slott att ej emottaga öfverlöpare och flyktingar från biskopens land och lemna dem skydd; men deremot tillåter konungen Öselboarne, att, såsom ifrån ålder har varit vanligt, fritt idka handel, hvartheIst de komma i hans rike; men deremot förbjöd han handel med hästar *). Raumo var en betydande stad under medeltiden. Den fick köpstads frihet den 14 Januari 1444 samt dref en stor handel. Äfven till Kumo elf inlöpte Raumo köpmän, hvaraf ännu såsom ett minne qvarstår namnet *Lill-Raumo*, en by nära Björneborg. Hafvet emellan Qvarken och Åland kallas äfven af Finnarne *Rauman meri*. Uti Sääksjärvi sjö åt Kumo sidan kallas en vik *Hämeenlahti*, och häraf ser man tydligt, att äfven ifrån Tavastland har man besökt samt nedsatt sig i Kumo.

Strömrensningar. Ifrån sitt utlopp i hafvet till Ruskela by i Nakkila kapell, d. v. s. 4½ mils sträcka, kan Kumo elf begagnas till sjöfart, men derifrån afbrytes den genom tätt förekommande forsar. Likväl har man ofta påstått, att Kumo elf under hela sitt lopp kan med ringa besvär och kostnad göras farbar, derföre har regeringen låtit uppmäta hela elfven till dess forsar, vattenfall och andra stupningar. Den sednaste mätningen gaf följande resultat:

---

*) Medeltidens handlingar af Grönblad pag. 9.

N:o		Fallets höjd.		Summa.	
		Fot.	V. t.	Fot.	V. t.
	Ulfsby socken:				
1	Ruskela eller Saksan korva . .	—	5	—	5
2	Arantila	1	2	1	7
3	Kukonharja	1	4	2	11
	Kumo socken:				
4	Lammais eller Birilä	21	9	24	8
5	Draget till Harjavalta	1	9	26	5
6	Harjavalta eller Winnais . . .	25	10	52	3
7	Pitkäpälä	4	6	56	9
8	Näähälä eller Havinki	14	8	71	5
9	Draget till Köömilä	1	11	73	4
10	Köömilä fors	1	11	75	3
11	Draget till Lempais	2	4	77	7
12	Lempais eller Öykkäri fors . .	3	4	80	11
13	Draget till Naara	—	1	81	—
14	Naara fors	1	9	82	9
15	Draget till Äimälä	2	1	84	10
16	Pyhänkorva eller Woltis fors . .	3	5	88	3
17	Tulkkila eller Kumo kyrkfors *) .	1	—	89	3
18	Pahdinki fors	9	5	98	6
19	Wastamäki drag	1	7	100	3
20	Potila	5	6	105	9
21	Draget till Ketola	1	8	107	5
22	Harola fors	4	4	111	9
23	Ketola, utom den föregående . .	12	3	124	—
24	Kankaanpää	1	8	125	8
25	Rukakoski	—	8	126	4
26	Pahakoski	1	11	128	3
27	Niska	8	9	137	—
28	Kiettaro	1	—	138	—
	Således ser man häraf, att den sista forsen i Kumo elf står 138 fot öfver hafsytan **).				

*) Kumoboarne tro, att gamla kyrkans grundvall varit i jemn höjd med Ulfsby kyrkas takås.

**) Tal, innehållande anmärkningar om finska insjöarnes och vattudragens beskaffenhet samt möjligheten och nyttan att genom segelleder förbinda dem med hafvet, af N. G. Schultén pag. 57 och 58.

Kumo elf svämmar ofta öfver sina bräddar samt åstadkommer sålunda stora skador. År 1599 var en stark vårflod, äfvensom åren 1754 och 1755. År 1756 steg floden 5 alnar öfver vanligheten. Uti Hvittis flödade den i 6 a 7 veckors tid öfver 200 tunnland sådd åker samt 2000 åmars ängsmark. År 1800 nedförde eller förstörde strömmen alla fiskverken, och 1804 var äfven en stark öfversvämning. Vid 1756 års riksdag anhöll till följe häraf en del af allmogen ifrån Björneborgs län och isynnerhet Hvittis socken om strömrensningar förnämligast i afsigt att få sina egor fredade för vattufloder, som förderfvade kostbara broar och qvarnar samt hvilka årligen medtogo både sädes- och höväxt till saknad för jordbrukare i deras näring samt Kronan äfven till men och skada i deras dymedelst förorsakade oförmögenhet, fattigdom och elände. Ständerna beviljade äfven strömrensningar i Kumo elf. Konungen uppdrog öfverinseendet öfver arbetet åt Generalen Grefve Ehrensvärd, som dervid skulle biträdas af Öfversten sedermera Riksrådet Hjärne och Öfverstlöjtnanten sedermera Landshöfdingen Baron Boije. Sedan Ehrensvärd i början af sommaren 1757 besökt Kumo elf, samt Chydenius och Direktören Daniel Tunberg, dervid närvarande, uppgifvit plan för rensningen, påbörjades densamma den 8 Augusti samma år under ledning af Docenten Jakob Stenius, såvida Chydenius redan den 11 Juli hade vådligen omkommit i Niska fors vid derstädes anställd mätning. Ifrån den 8 Augusti till den 7 November 1757 samt ifrån den 16 Augusti till den 11 November 1758 blef sprängdt, undanrödjadt samt bortgräfvit:

I *Putaja* ådran 35,540 kub.alnar sten samt 19,200 kub. alnar lera och grus,

I *Niska* forsen 850 kub.alnar sten,

I *Rukakoski* 2,130 kub.alnar sten,

I *Kankaanpää* 1,600 kub.alnar sten,

I *Ketola* 100 kub.alnar sten *).

Till detta arbete blef användt af Kronan 29,003 dagsverken samt 2,197 frivilliga dagsverken af Hvittis, Kumo och Ulfsby socknars allmoge. Fyra kompanier af Björneborgs läns infanteri bearbetade *Putaja* grenen och *Niska* forsen, och endast ifrån Hvittis utgjordes 600 dagsverken åren 1757 och 1758. År 1759 bortsprängdes eller genomgräfdes en holme, som ligger i *Wuorio* fors, med tillägg af 40 (?) soldater å Kronans vägnar; 1760 arbetades i *Niska*, *Wuorio*, *Rukakoski* och *Kankaanpää* med 200 man militär samt dessutom frivillige; 1761 fortsattes på norra sidan af *Niska* och äfvenså fortsattes år 1762 i *Putaja*. Emellan åren 1763 och 1766 lemnades en damm uti Putaja. Emellan åren 1759 och 1762, då sistnämnde strömrensningar bedrefvos i Kumo elf, bidrogo dertill frivilligt, utom Hvittis och Kumo socknars allmoge, äfven Pungalaitio församlings och Wambula kapells ledamöter. Arbetet afstadnade år 1762 och blef slutligen på 1765 års riksdag af det segrande mösspartiet helt och hållet inställdt. Vid 1770 års riksdag beslöts, att arbetet åter skulle fortsättas. Befallningar afgingo till vederbörande om verkställigheten häraf, men emot förmodan blef likväl intet tillgjordt.

Uti Tyrvis, Lempälä och Tammela fortsattes likväl rensningarne. «Men alla dessa rensningar hade till påföljd, att underbyggarena vid Kumo elf, hvilka redan under åren 1765 och 1768 lidit af öfversvämningar, än mera derefter och särdeles under åren 1779, 1780 samt 1782—1785 fingo vidkännas

---

*) Uti »Statistisk Teckning af Storfurstendömet Finland af Gabriel Rein, Helsingfors 1843» uppgifves pag. 16, att *Ketola* ligger på gränsen emellan Kumo och Hvittis, men detta är alldeles oriktigt, ty om man antager, att Kumo elf löper ifrån öster till vester, så är Ketola beläget omkring 7 verst ifrån Kumo kyrka, och det i full nord.

skador af dem. Och ehuru allmogen derstädes år 1780 hos regeringen hade anropat om hjelp emot sådana olyckor, så skedde derutinnan likväl icke någon verksam åtgärd förrän år 1799». «Sedan de indelta finska regementerna redan den 18 December 1797 blifvit för ifrågavarande ändamål (strömrensningar) försatta under deras fordna arbetsskyldighet samt den finska passevolance-kassan genom vidtagna anstalter jemväl vunnit någon besparning, hvilken komme att, såsom förskott till statsverket, för strömrensningarne disponeras, så blef det förordnadt, att förslagsvis en arbetsstyrka af femhundra man och en kostnad af 6,000 riksdaler årligen skulle användas för arbetet, som borde begynnas uti Kumo elf». Till den direktion, som skulle hafva öfverinseendet och styrelsen öfver arbetena och hvilken borde residera i Åbo, utnämndes General en chef Klingspor såsom ordförande, Landshöfdingen Willebrandt såsom vice ordförande, samt General-Majoren Aminoff, Lagmannen Wibelius, Kammarrådet Winter och Henrik Gabriel Porthan *). Efter sådana anordningar sysselsattes under året 1800 vid Kumo elf 200 man soldater med en inalles använd kostnad af 3,256 rdr. 21 sk. och 3 rst. rgs. Sedan arbetet derefter hvilat för inträffade missväxter under de två följande åren samt Direktionen med afseende å de många forsar, som äro belägna mellan Kumo och Hvittis kyrkor, och hvilkas rensning uppskattades till 50,000 rdr. riksg. sedlar, funnit förmånligare och billigare att på denna sträcka leda en sidokanal utför *Sonnila* å och *Kohijärvi* träsk till Alastaro by, fortgick gräfningen derstädes från 1803 med en arbetsstyrka af sju till åttahundra soldater årligen och med en omkostnad, som för åren vexlade mellan åtta och fjorton tusen rdr. rgs, tills kriget

*) Cancellie-Rådet Porthan var ofta i Kumo samt hade sitt qvarter vanligtvis å Witikkala rusthåll.

åter afbröt företagets fullföljande» *). Konung Gustaf IV Adolf reste sjelf år 1803 uti Juli genom Kumo, der han stannade vid Ylistaro bro för att bese kanalarbetet. En ny Strömrensnings-Direktion under General-Guvernörens ordförande blef den 8 Febr. 1816 åter upprättad, hvartill valdes till ledamöter Statsrådet Gyllenstolpe, Öfversten af Schulten och Öfver-Direktören vid General-Landtmäteri-Kontoret Nordenstedt. Direktionen tillkom att hos Hans Majestät «föreslå hvad, såväl till fullbordande af *Kumo* kanalgräfning som till befrämjande af strömrensningarne och kanalarbetet i allmänhet är att tillgöra». År 1817 den 8 Juli bestämdes för arbetets bedrifvande en total summa af 25,000 Rub. silfver för första året. Åren 1817 och 1818 rensades uti Kumo *Kulju*, *Mankois*, *Mattila*, *Ketola* **), *Niska*, *Skyttälä*, *Kuivas* och *Wuorio* forssar. År 1819 fördjupades *Mattila* fors-armen dels medelst gräfvande dels medelst sprängning af 400 alnar berg; sedermera började man att rensa *Niska* fors, ofvanför hvilken sattes en så stor damm, att man sällan sett en sådan. Uti dess skygd gräfdes och sprängdes Niska till 20 famnar bredare och 2 alnar djupare. År 1824 den 19 Juni heter det: Uti *Kuljunkoski*, som är nedanför Mattila, är en kanal af 400 alnars längd, 5 famnars bredd samt på sina ställen 5½ djuplek sprängd ifrån berget. Dessutom förstorades, utvidgades och fördjupades *Mankois* fors, *Ryyt-*

*) År 1803 arbetade 800 man af Björneborgs regementet med en kostnad af 14,328 rd. 42 sk. 10 öre; år 1804 åter 754 man äfven af Björneborgska regementet, hvilket detta år kostade kronan 8,566 rd. 23 sk. och 8 öre banko; år 1805 voro åter 700 man af Österbottens regemente i arbete och för dem åtgick under denna tid 10,469 rd. 46 sk. och 6 öre banko; år 1806 arbetade 697 man af Nylands Regemente med en kostnad af 9,798 rd. 23 sk. och 8 öre; år 1807 åtgick för arbetsstyrkan, som då utgjorde 700 man af Österbottens regemente, 12,500 rd.

**) Uti Ketola fors blef år 1818 en holme, kallad *Sankon kallio*, helt och hållet bortsprängd.

sälän kari och *Ämmän kari*. *Säpilä* udden och klipprefveln borttogs efter behof. Sedan *Niska* forsen blifvit tillfyllest jemnad, gjordes blott en kanal för qvarnar, på hvars yttre sida uppfördes en mur för att leda tillfyllest vatten i kanalen; på landssidan gjordes äfven en mur för att förhindra jordens eller strandens nedrasande i elfven. Niska, som förut var 9 fot hög, är nu blott 4 fot. Med *Kiettaro* fors begyntes om hösten 1822, men till följe af starkt regnande fortsattes dermed först följande år med den framgång, att forsen, som förut var endast 165 alnar bred samt full med sten, nu är 352 alnar bred; stenarne borttogos och bottnet fördjupades 3 fot. På Inspektören öfver Strömrensningsarbetet i Finland Baron Rosenkampfs begäran befalltes kronobetjente i Åbo och Björneborgs län den 16 Maj 1831 att uppbåda dagsverken samt anskaffa qvarter åt arbetsmanskapet. Åren 1831 och 1832 fortsattes sedermera strömrensning uti Kumo och det vid Säpilä udden. År 1832 anhöll en del sockneboar i Kumo, att *Öykkäri*, *Forsby*, *Woltis* och *Kyrk*-forssarne skulle rensas; men då ej de öfriga hemmans egarene dertill bidrogo, så företogs ej heller någon rensning uti sistnämnde forsar. För 4 a 5 år sedan anställdes rensningar ytterligare uti *Kuljunkoski*.

Fiskerier. Att vattnet uti Kumo elf under tidernas lopp betydligt sänkt sig, finner man ibland annat deraf, att Kumo gamla kyrka fordom stått på en ö, som numera är fast land. Samma är äfven fallet med Kalvomäki (se pag. 178) äfvensom med Likholmen, hvarom framdeles mera. Till följe af vattnets sänkning har äfven fiskfångsten blifvit mindre gifvande i Kumo. Elfven faller ut som man vet genom fyra utlopp i Österbottniska viken, af hvilka *Räfsö* och *Rankor* väl äro smalare, än de två andra, men tillika djupare. Det är just genom de sistnämnde sunden som äfven laxen och siken uppstiger i elfven. Men förrän floden hinner ut till hafvet måste

den genom fem armar eller ådror utfalla i Björneborgska viken. Redan för längre tid tillbaka har man gjort den observation, att fiskfångsten årligen förminskas, och orsaken dertill är den, att Sandudds fjärden och Björneborgs viken hvart år upplandas, hvilken, såsom beväxt med rö och vass, numera i allmänhet förer knapt en alns djupt vatten och kungsådran, der laxen och siken nödgas uppstiga i elfven, är föga öfver två alnars djup. (Så uppgafs det omkring 1750). Redan i 17:de årh. var man i farhåga, att fiskfångsten i Kumo elf skulle alldeles upphöra, ty man hade kommit till den erfarenhet, att isynnerhet under torrare år, ifrån början af Augusti till Oktober, fisken tog en annan kosa, nemligen uppåt Sastmola å, der det således fieks ymnigt lax och sik. På grund häraf blefvo år 1713 de hemmansegare, som voro bosatte nära Sastmola å, dömde att utbetala hälften af fiskafkastningen till kronan. Att förekomma fiskeriets hotande undergång i Kumo elf gaf Karl XII, till följe af riksdagsbeslutet af den 23 December år 1697, befallning att uppgräfningen af kungsådran nära Björneborg skulle fördelas emellan närmaste socknar. Kongl. kammarkollegium förordnade genom bref af den 11 Maj 1737, att Ulfsby, Kumo, Hvittis och Tyrvis socknar skulle genom ett dagsverke af hvart hemman upprensa kungsådran i Kumo elf. År 1740 föreslog kammar-kollegiet ett så kalladt uppbaggningsverk till dess upprensning. År 1759 den 11 April anbefalltes «Magistraten i Björneborg, att ej allenast alfvarligen förständiga stadsens invånare, utan ock sjelf hafva noga tillsyn deröfver, att med det första sig göra låter upprensa *Lus-Öre* ådran, som de af ålder betjent sig utaf till skuthamn och lastagieplats». Att fiskfångsten i äldre tider varit i Kumo elf vida ymnigare än nu, bevisar äfven det, att i Kumo elf funnits fiskverk äfven på sådana ställen, som nu ej mera ens kännas vid namn, men de flesta numera försvunna verks platser

äro dock bekanta. Vid mynningen af Kumo elf fiskades ännu för trehundra år tillbaka. Vid Storsands holme, midt emot Björneborg på Aittaluoto egorna, går en å kallad *Toijoki* eller ursprungligen *Toe-joki*, d. ä. fiskverks ån. År 1557 funnos i Kumo, utom flere andra, följande fiskverk: *Harjavalta* verk, *Pitkäpälä* verk, *Merstola* verk, *Torvela* verk, *Luodonkylki* verk, *Hauvala* verk, *Memmismäki* verk, *Laikko* verk, *Kaukaritsa* verk, *Köömilä* verk, *Kiusala* verk, *Luodonpää* verk, *Kuurola* verk, *Kirvis* verk, *Bengtilä* verk, *Askola* verk, *Kareksela* verk, *Tulkkila* verk, *Kaarenoja* verk, *Pahakoski* verk, *Rudanko* verk och *Kiettaro* verk. Alla dessa 22 fiskverk finnas ej mera till. Före år 1545 fanns äfven i Woltis fors fiskverk som till $\frac{1}{4}$ del lydde under Pyhänkorva frälsehemman, och ett likadant har för hundra år tillbaka funnits uti den så kallade *Siikakoski* forsen vid Linnaluoto ön. För 30 år sedan har fiskverk funnits uti Tulkkila. Uti 14:de och 15:de seklet har varit fiskverk vid *Poti*, *Hindikkala* och *Rudanko*. Huru rik afkastningen af fisket uti Kumo i äldre tider varit ådagalägga följande verser, som ännu höras i Kumo:

Silloin oli kaloja, kun säkilläkin saatiin,
Että yösen kalat upott' tahtoi ruuhen eli paatin.

Ännu för hundra år tillbaka sträckte sig de regala fiskverken börjande ifrån elfvens mynning 7 mil uppåt elfven, men numera sträcka de sig blott 3 mil. Uti medlet af sista århundradet funnos ännu i Hvittis 35 kronofiskare. Emellertid synes siken varit, såsom ännu i dag, hufvudfisken i Kumo samt laxen i Kemi, såsom versen säger:

Kemi lax och Kumo sik
Finnes ej i verlden lik,

eller

Kumo sik och Kemi lax
Är det bästa i landet tags.

Man må ej tro, att, fastän laxen och siken är hufvudfisken, Kumo elf saknar helt och hållet annan slags fisk, ty der fångas äfven betydligt nejonögon, ål, lakor, gäddor, abborrar, gös, karp, mört, braxen, vimba, litet id, stäm, obetydligt nors, girs, simpa, löja o. s. v. Möjligtvis har någon gång en skäl förvillat sig i Kumo elf, emedan såväl i Kumo som i Ulfsby finnes ställe-namnet *Wiikkari*, som betyder skäl.

Den mesta laxen fås med Klockarsands noten, och den mesta sik åter uti Lammais fors. Men förrän fisken uppstiger i forsen måste den passera Lammais vik. Folkets öfvertygelse är, att ju längre på våren nämnde vik är betäckt med is, desto rikare blir om sommaren fiskafkastningen, men ju tidigare isen går bort, desto sämre blir fiskfångsten. Vikens längd är enligt uppgift 1250, bredd 900 och djuplek 9 tillochmed 15 alnar. Här dröjer fisken en tid för att sedan med så mycket större styrka kunna begifva sig uppför den kokande forsen, som i mynningen var i medlet af sista århundradet blott 150 alnar bred, men sedermera något högre upp utvidgar sig åtminstone till 400 alnar. År 1625 uppmätte en *Hieronymus von Birckholtz* till *Yläne* Lammais fors, och han fann den ej bredare än 225 alnar; men vattnet ifrån forsen hade skurit sig på södra sidan af elfven under marken, så att åren 1686, 1709 och 1727 uppstod ett stort jordras, hvarmedelst för byalaget mycken åker gick förlorad. Det stället, hvarest det brusande vattnet är tvunget att vända sig ifrån söder till nordost till sitt utlopp, kallas af Finnarne *krupa*, d. ä. *skrubban*. Lammais fors kallas äfven Birilä fors. Lammais by ligger på Ulfsby (Nakkila) sidan samt Birilä by åter på Kumo (Harjavalda) sidan. Lammais är den största och bredaste fors uti Kumo elf och der finnas äfven de flesta fiskverken; deras antal har stundom varit sex, sju och åtta, nemligen:

Notvarp uti Ulfsby.

1. Klockarsand, tre verst ifrån Björneborg uppåt elfven under en holme *(Lukkarisannan luoto)*.
2. Sonnäs, tvenne notvarp under Sonnäs egor på norra sidan.
3. Svartsmark (Suosmeri), under byns egor, tvenne notvarp på norra sidan.
4. Saaris, tvenne notvarp på norra sidan.
5. Moukku eller Friby, ett notvarp på södra sidan under Koivisto gård.
6. Napa, tvenne notvarp under Storgårds egor på norra sidan.
7. Prestgårds tvenne notvarp, kallade Britu, på norra sidan.
8. Ruhade, ett notvarp under Ruhade by på elfvens södra sida.

Fiskverk uti Ulfsby.

1. Ruskela, 2. Ruhade, 3. Arantila, 4. Svensby eller Soinila, 5. Kukonharja, 6. Wiikkala; alla dessa fiskverken ligga på södra sidan om elfven, med undantag af Wiikkala verk. Följande till Ulfsby hörande fiskverk, hvilka ligga på södra sidan, finnas alla i Lammais fors: 7. Lammais gamla verk, kallad äfven Alanenranta verk, vid Krupas utlopp, finnes ej mera till, 8. Lammais nya verk, kallas äfven Savikko, 9. Köönikkä, 10. Kallio. Lepistö fiskverk har ej varit bygdt på 20 år.

Fiskverk uti Kumo.

1. Kronoverket, hvilket är det största af alla fiskverk; omkring år 1800 voro tvenne verk bredvid hvarandra. 2. Jyräs, 3. Suomenkylä — omkring början af detta årh. funnos äfven här tvenne verk, 4. Sockneverket, 5. Winnais, 6. Havinki — alla dessa äro belägna på norra sidan, 7. Lippo-Portaat (Lippstänger), 8. Lahko, 9. Launus eller Krapula, utdömdt, 10. Näähälä — alla dessa ligga åter på södra sidan.

Huru fiskverk uppföras *). Fiskverken kallas på finska *toeh* plur. *tokeet;* dessa uppbyggas samt i ordning ställas på följande sätt: Först göres på stranden en mindre stockbänk. Ifrån bänkens nedra ända utsläppes i vattnet *kaaripuu*, hvilken föres i sned riktning uppåt strömmen; ena ändan af kaaripuu står på den omnämnda bänken, den andra har fötter under sig, hvilka kallas *marimet*. På kaaripuu rullas nu en stor stock, *selkä* eller *selkäpuu*, som slutligen stadnar vid motsatta ändan af bänken samt kaaripuu. Till selkäpuu lägges nu äfven fötter, *marimet;* äfvenså höjes efter omständigheterna selkäpuu något öfver kaaripuu. När selkäpuu innehar sin bestämda plats, så utsläppes ifrån dess yttersta ända åter en annan kaaripuu nedåt strömmen, på hvilken åter rullas en annan selkäpuu, som kommer slutligen att stå eller hvila med ena ändan på stockbänken samt med den andra på kaaripuu, åt hvilken selkäpuu åter på samma sätt bestås fötter, och på detta sätt fortsättes tills fiskverket blir färdigt. Om man står vid Kumo elfs norra strand med ansigtet vändt åt vattnet, så flyter strömmen ifrån öster till vester. *Selät* (ryggarne) stå, såsom redan är sagdt, på fötter; dessa ryggar gå i parallel riktning ända till fiskverkets slut. Den östra ryggens venstra fötter kallas *suoja-marimet*, de högra åter *tyki-marimet;* vestra ryggens venstra fötter få åter namn af *sarja-marimet*, de högra åter *alaset marimet*. Ryggarne stå uti forsar omkring 2 alnar öfver vattenbrynet, men uti blott rinnande vatten stå de vida högre. Med undantag af *Anola* och *Ruhade* verket befinnas de öfriga fiskverken i forsar. Tvärs öfver ryggarne läggas åter mindre stockar eller spiror, hvilka benämnas *painot* och som äro omkring 5 famnar långa; de hvila tätt invid hvarandra, och dermed fortsättes ända till verkets slut-

*) Fiskverk omtalas, så vidt jag vet, för första gången i Kumo elfs vattudrag år 1455, och det i *Kuokkala* fors i Lempälä socken.

punkt, så att det liknar locket på en bro. På öfra sidan af sarja-marimet sättas, börjande ifrån bottnet samt $\frac{1}{2}$ aln öfver vattnet, så kallade *sarjat*, spjälar, så tätt invid hvarandra, att fisken ej slipper igenom. Dessa äro fastbundna med hvarandra med små *vitsat* eller vidjor. Nedanför suoja-marimet nedsättas åter *suojat* eller *suoja-laudat* för att förhindra strömmens häftighet emot sarjat; de tagas bort vid litet vatten. Fiskverken byggas ej alltid uti rak linie, utan äfven i så kallade *polvet*, knän, hvilka ställas antingen snedt upp emot forsen, eller nedåt forsen, hvilket allt beror på forsens lopp, ty medelst dessa böjningar försöker man att samla mera vatten till verket. Framför sarjat hvilar fisken, och man har dit äfven gräfvit vissa gropar, dit den isynnerhet samlar sig. Ofvanför nämnde gropar utskjuter man ifrån stocklocket en större stock, och på densamma, som kallas *lippo-porras*, står fiskarn med sin fiskhåf, *lippo*, samt uppsöker fisken ifrån vattnet. Nedanför sarjat, der vattnet ej är så stridt, stannar fisken samt simmar hit och dit långsåt fiskverket. Midtpå bryggan eller stocklocket finnas åter så kallade *kala-haudat*, d. ä. större lådor, dit den upplippade fisken sättes. För tvenne lippo-porras förslår vanligtvis en sådan låda. Nedanför fiskverket finnes äfven så kallade *ruona-karsina* d. v. s. små fyrkantiga kettor, uti hvilka nedsättas ruonat eller mjerdor. Dessa ruona-karsinat äro äfven omgifna af spjälor, hvilka här få namn af *kiidat*, men dessa få ej nå hufvudverkets sarjat, utan böra de vara något skilda derifrån, på det fisken må slippa in i mjerdan, *merras*. Dessa ruona-karsinat bestå af tvenne stockar, som äro utskjutne ifrån verket samt stå på stolpar; vid yttersta ändan finnas äfven två eller flere stockar, som hvila på de tvenne sistnämnde stockarne, och på det ej dessa stockar må väga för mycket på de stockar, på hvilka de hvila, samt dymedelst vippa upp dem, som äro utskjutne ifrån stocklocket, har man äfven under dessa stockar uppsatt små

styltor, hvilka kallas *nukka-sauvat*. På dessa stockar står fiskarn och vitjar mjerdorna. Vid slutet af verket samt dess högra sida finnes äfven en ruona-karsina, men den får här namn af *siiste* eller ledgård; den är vida längre än den föregående, och dess mjerda kallas *potko-ruona*. Dessutom nedsänkas nedanför verket så kallade *kotti-* (skott) *ruonat*, hvilka ej äro omgifna af några spjälar; fisken lägger sig dit stundom hoptals, isynnerhet då åskan bullrar nattetiden. Midt uti fiskverket finnas äfven mjerdor. Till kronoverket hör äfven ett nedanföre beläget mindre verk, som tager sin början ifrån *maaluoto* och benämnes *värkkäys;* dess spjälar, som äro mycket glesa, så att fisken obehindradt slipper igenom, kallas *haturit*. Detta verk finnes der blott för att skrämma fisken till hufvudverket. Detta värkkäys finnes blott vid kronoverket, och det är just sistnämnde verk, som härmedelst blifvit beskrifvet. Huruvida de andra fiskverken skilja sig ifrån kronoverket kan jag ej säga.

Hvad fiskverkens längd vidkommer, så kan derom lemnas följande upplysning. «Af Commissions-Landtmätaren Jakob Stålströms i September månad år 1769 författade Charta med derå följande beskrifning inhemtas ibland annat, att bemälde Landtmätare efter Högvederbörligt Förordnande affattat och beskrifvit Lammais och Birilä, i gränsen emellan Kumo och Ulfsby Socknar belägne Strömfallet jemte de derstädes inrättade särskiljde Lax- och Sik-Fiskverken; hvaraf först förekommer så benämnde *Könikä* verket, som befinnes uppsatt ifrån Södra Elfstranden, under Lammais bys i Ulfsby Socken egor, hvilken med en krökning nederåt Forssen, längs efter midten deraf, den tiden utgjorde ifrån dess Landtända till böjningen 66 alnar och derifrån vidare intill yttersta ändan emot verkets utföre strömmen bebyggde arm eller Ledgård 52 alnar, — som tillhopa (utgör) 118 alnars längd; *Lammais Savikko*

ett litet stycke der nedanföre belägne verk, i rak streckning ifrån Lammais stranden intill dess arm, efter medlet deraf, till 126 alnars längd uppgående; *Kallio* verket, ofvanföre Könikä beläget, ifrån samma strand utåt dess arm, längs efter midten om 35 alnar i längd; *Lammais Nedre* verket, nedanföre så kallade Lammais igenom jordfall tilldanade vik, gent emot det i Forssen varande Södra stenraset, likaledes ifrån Lammais stranden, efter midten af verket, intill dess arm, en rak sträckning af 39 alnar; det så kallade *Krono* enskildte verket, ifrån Norra eller Birilä stranden, med tvenne böjningar nederåt stenraset, till första bukten, efter midten, 78½ alnar, derifrån till andra böjningen 59 alnar och härifrån till yttersta ändan vid dess arm 57½ alnar, eller tillsammans en längd af 195 alnar; *Jyräs* verket, ofvanföre sistbeskrifne, med en krökning nederåt Forssen, ifrån Birilä strand till knäet 89 alnar, och derifrån intill Ledgården vid yttre ändan uti Forssen 52 alnar, och således hela längden efter midten till 141 alnar; och tätt ofvanföre Birkala bys öfre mjölqvarn en af Birilä och Birkkala byamännen för Fjellfiskfänge utsatt ställe om 44 alnars längd ifrån stranden intill yttre ändan, i rak sträckning. Utom dess en ställning längs efter strömmen, utmed det Norra stenrasets Sydvestra strand, af flere stocklängder, för så kalladt *Lippande* efter Sik, om 61 alnars distance och hvarest gent emot på Södra eller Lammais stranden en dylik *Lippspång* då skall tillvarit, hvilken likväl icke ansetts nödig att å Charta till sitt ställe affattas».

«Vidare finnes en af Commissions-Landtmätaren Isak Tillberg öfver samme Lammais Forss i September månad 1793, enligt Härads-Rättens förordnande, författad Charta, som upptager *Krono Lax- och Sik-verket* ifrån landet till första mjerdan 125 alnar, till andra mjerdan 148 D:o, till tredje mjerdan 168 alnar, till fjerde D:o 183, till femte D:o 196 alnar, till

sjette mjerdan 209, till sjunde 220 och till åttonde mjerdan 232 alnar, samt derifrån till verkets slut vid då vordne förändrade Kongsådran tre alnar, så att förthy hela verkets längd utgjordt 235 alnar; der gentemot belägne *Lammais verket* å öfre sidan 18 och å nedre brädden 20 alnar ifrån Krono verkets yttre ända (oansedt distancen deremellan enligt 1769 års Charta är 60 alnar å öfre och 66 alnar å nedre sidan, hvilken difference förmodligen småningom tillkommit igenom Kongsådrans förändrade läge) innehållande sex mjerdor och efter en liten böjning nedåt Forssen, utgörande, ifrån Landet vid Lammais vattuqvarn till yttre ändan emot Kongsådran, 144 alnars längd utmed midten deraf; *Könikä verket* med fem stycken mjerdor, som efter dess böjning nederåt Forssen, ifrån ändan vid stranden intill armen, enligt denne Charta uppgår till 130 alnars längd; *Jyräs* med äfven fem mjerdor, efter en böjning nederåt strömmen, ifrån Birilä Landet till yttre ändan vid armen, om 143 alnar i längd; *Alanenranda verk* med en mjerda, ifrån Lammais stranden till yttersta ändan af 33 alnars distance».

«Den af Commissions-Landtmätaren Georg Johan Elgh i November månad 1812, enligt Härads-Rättens Beslut författade Chartan med dess beskrifning, öfver Lax- och Sik-Fiskverken under Suomenkylä, Winnais och Harjavalda stränder i Kumo socken, upptager vid Östra stranden: *Winnais Werket*, gent emot Merstola Wattuqvarnen, om 48 alnar; *Sockne-Werkets* föregifne af gammalt hafde läge gent emot Peldonkivi sten i strömmen 66 alnar lång; och samma Werks då befintliga läge straxt nedanföre Winnais Wattuqvarnen, till lika höjd; *Suomenkylä Öfre Werket*, ett stycke nedanföre dess mjölnqvarn, om 43 alnars längd; samt vid vestra Elfstranden Sockne-Werkets nyare ställe, om 53 alnar i längd, samma Werks, föregifne efter gammalt hafde läge, gent emot Peldonkivi af 43 alnars längd; och *Launus Werket* straxt åfvanföre Harjavalda Wattu-

qvarnen och emellan benämnde samt Merstola bys härvarande mjölqvarnar, i längd till 47 alnar; hafvande dervid stridighet varit om Sockne-Werkets tillbörande läge, som förmodeligen af Loflige Härads-Rätten i orten, sedermera är vorden ransakad och afgjord».

Följande hemman i Kumo socken, hvilka från urminnes tid presterat dagsverken in natura till Laxverken till Kumo elf, äro i ersättning derföre, jemlikt Landshöfdingen i Åbo Län L. Creutzs Resolution den 28 Augusti 1688, befriade ifrån de i Mantals räntan ingående *dagsverks-* och *skjutsfärdspenningarne*, hvilka vid Krono-uppbörden af *Laxverks Bonde* alltså böra afdragas, i mon af hvar och ens innehafvande nya *mantal*, nemligen:

By.	Hemman.	Mantal.	By.	Hemman.	Mantal.
Birilä	Pria	$1\frac{1}{6}$	Birkkala	Kouhi	$\frac{5}{8}$
	Heikkilä . . .	$1\frac{1}{6}$		Kurru	$\frac{5}{8}$
	Futka	$1\frac{1}{6}$		Kärki	$\frac{5}{8}$
Peipohja	Keskiperä eller Isotalo . . .	$\frac{1}{2}$		Räikä	$\frac{5}{8}$
				Hakuni . . .	$\frac{5}{8}$
	Wiikkari . . .	$\frac{2}{3}$		Froomi . . .	$\frac{5}{8}$
Kuurola	Nikkinen . . .	$\frac{3}{4}$	Pumpula	Piisi	$\frac{1}{2}$
	Futtari	$\frac{3}{4}$		Korvatti . . .	$\frac{1}{2}$
	Härmä	$\frac{3}{4}$		Hiivola . . .	1
	Bäkki	$\frac{3}{4}$	Enstaka	Öykkäri . . .	$\frac{1}{2}$
Pelhola	Pulkka	$\frac{1}{2}$	Wareksela	Nokki	$\frac{1}{4}$
	Toikka	$\frac{1}{2}$		Krekula . . .	$\frac{3}{8}$
	Kuukka . . .	$\frac{5}{12}$			

Under Krono fiskverk höra således 24 hemman, utgörande tillsammans $15\frac{23}{24}$ mantal. Åren 1614 och 1619 lydde dit 40 mantal. För de friheter, hvilka de åtnjuta, åligger dem 1:o att hemta det trädvirke, som är nödvändigt till de publika fiskverkens uppbyggande, till hvilket ändamål Landshöfdingen

Lorentz Creutz gaf dem löfte, att, då de ledo brist på skog, hugga träd i Kronans allmänna skog; 2:o att uppbygga de regala fiskverken samt förse dem med alla slags förnödenheter, förutan lippor och nät, hvilka arrendatorn får sjelf skaffa sig. Dessa arbeten böra vara färdiga till den 12 Juni enligt gamla stilen *); 3:o att skaffa så mycket salt, som behöfves icke blott till kronoverket utan äfven så mycket som fordras att salta den hälft som kronan erhåller af de öfriga fångsterna; 4:o att hemta och klyfva det virke, hvaraf kronans tunnbindare förfärdiga de käril, dit fisken insättes; 5:o att föra fisken till försäljningsorter, landvägen vanligen till Åbo, men sjöledes till sjelfva hamnen, hvarest de föras till skeppet; 6:o att om hösten, då fisktiden upphör, på arrendatorns befallning återföra de regala fiskverkens timmer på landet för att bevaras till kommande fiskningstid; 7:o då fiskverken lida någon skada eller alldeles förstöras af öfversvämningar, på egen bekostnad straxt uppbygga nya, samt 8:o att uppbygga fiskarekojor samt reparera dem, om de på något sätt skadas. Numera skaffas salt endast till kronoverket, och hvad som i N:o 4 och 8 bestämmes iakttages ej heller. Emedan det ofta händer, att, till följe af elfvens våldsamhet, det ena fiskverket störtar på det andra **), är det ifrån äldsta tider tillbaka bestämdt, att alla vid sådana tillfällen böra på arrendatorns af kronoverket befallning öppna sina fiskverk samt lemna fritt lopp åt flodens häftighet. Den så kallade Kungsådran, som på Morings karta är uppgifven till 45 alnar bred, bör alltid lemnas öppen vid

*) Krono fisktiden sträcker sig numera ifrån den 24 Juni till den 20 September d. v. s. tillsammans 90 dagar. Uti medlet af sista århundradet begynte Kronotiden 14 dagar före Johanne och slutades 8 dagar efter Jacobi. Uti äldre tider började fiskningstiden i Kronoverken den 18 Maj samt slöts uti medlet af Juli månad.

**) Sådant inträffade åren 1800 och 1840.

40 dal. silfvermynts vite. Det är ej tillåtet att anlägga några nya fiskverk utan krono arrendatorns vetskap och tillåtelse under den tid af året, som kronan förbehållit sig. Om han deremot tillåter det, måste uppbyggaren af det nya fiskverket äfven betala enligt lag utskylder i likhet med de öfrige. Alla tillfälliga olycksfall måste arrendatorn räkna sig sjelf till skada, med undantag likväl af krig och pest, ty då medgifves honom lindring i skatten. Förutom nu nämnde bönder, hvilka höra eller lyda under kronoverket, eger kronan äfven skilda fiskare, hvilkas åliggande är att upptaga fisken — de äro merendels 15 eller 20 till antalet, eller, i allmänhet sagdt, så många, som nödvändigt fordras till kronofisket. Lagarne, som röra dessa fiskerier, förbjuda allt slags häftigt ropande vid fiskens lektid. Derföre tillåtes ej heller, att några qvarnar få vara i gång under kronotiden *). Sistnämnde bestämning iakttages numera icke.

Fiskeriernas historia. Låtom oss nu kasta en blick öfver Kumo fiskerier uti äldre tider. Helsinge lagen erkänner att den, som eger land, äfven eger vatten och får detsamma fritt begagna om ej «allmanna ledh» går deröfver. Genom Helgeands-holms beslutet af år 1282 har kronan vunnit en regalrätt öfver lax-, ål-, sik- och idfisket uti alla finska och nordlänska strömmar, der sådant hufvudfiske egde rum. Båda dessa lagstadganden synas äfven blifvit följde hvad beträffar fiskerierna uti Kumo elf; ty uti ett dombref af år 1453 uti Juli månad medgifves «allom thöm nidan före Lamands forss byggæ frijt meth Lippio och Colke at fare innan hwars thera bolstadhæ skijl forwtan *Lamandz* wigh *Anale* aa ock *Ligholmen* hwlcken aff forno forbwdhen äre». — Detta upprepades den 21 Juli 1463 med något förändrade ordalag, neml. «Ithem

*) De regia piscatura Cumoënsi pag. 15—24. Detta var allt fallet ännu 1750.

allom thom nidhan for lammas fors byggia frijth med lippo nooth kolk fara innan hwars thera bolstadskel ffor wtan *lagmans wijk*, *anila* aa och *licholmen* hwilkom fordom forbwdne ære». År 1484 klagade dannemän af öfra- och nedra Satakunda *) om ett olagligt fiske, som gjordes med not uti Kumo å, hvaröfver lagmans ting hölls i Ulfsby, och då föll domen på följande sätt: «Och forbiwde wij alle ehwa the heltzt äre eller wara kunne saa epter kommandhe som the nw äre with liff och gotz noghen tijdh herepter nodh at draghe eller brwghe wti for:ne Kwme aa, eller nogre the grene aff henne gaa fra *Lamandz* wigh och jnd til *lige* holmen (Ligholmen), änthinge offwen eller nædhen». Lagman Sten Stures dom af år 1530 förbjuder «all nothdrägt i Kumo åhn från Lammais wik och intill Likholmen». Detta förbud förnyades den 29 Juni 1699 af landshöfdingen öfver Åbo och Björneborgs län Jakob Burre. Här äro således bestämda ställen uppgifne, inom hvilka man ej fick draga not. Lammais vik och Anola å äro allmänt bekanta ställen, men angående bestämmandet af Likholmen hafva åsigterna varit delade. Man har ställt den uti Lammais viken, der en liten holme finnes, som af allmogen skall kallas *Kuoleman luoto* eller *saari;* men dermed kan omöjligen menas den förut omnämnda Likholmen, emedan Lammais vik redan i och för sig sjelf var förbjuden. Vidare har man velat uppsöka Likholmen uti Ruskela fors, som ligger söder om Anola å; men uti en fors torde det vara svårt att draga not, och således är äfven denna förklaring helt och hållet utan grunder. Angående Ulfsby uti äldre tider ega vi följande uppgifter: «Pastoratets första moderkyrka var anlagd redan år 1311 på en elfsholme kallad *Likholm*, der rudera ännu skola synas och

---

*) Häraf bestyrkes ytterligare, hvad som ofvan pag. 196 blifvit sagdt, att Tavastlänningar i äldre tider besökt Kumo, och häraf ser man att det var i ändamål att begagna sig af dess elfs rika fiske.

hvaraf socken först kallats *Liikis*». På samma holme finnes ännu ett hemman kalladt *Liikistö*. Ulfsby nuvarande prestgård ligger äfven på nämnde Likholmen, och Ulfsby pastor har rättighet att derstädes fiska. Anmärkas må, att började nära Ulfsby Haistila uti äldre tider gått en å, som numera är uttorkad. Nämnde å har fallit ut i Kumo elf söder om Ulfsby prestgård. Men af hvad orsak var nu på de omtalade ställen, nemligen i Lammais vik, Anola å och vid Likholmen förbjudet att fiska? År 1347 skänkte konung Magnus Smek åt biskop Hemming Lammais laxfiske. Anola å löper emellan fasta landet och Kyrkholmen. Namnet utvisar, att derstädes i äldre tider stått en kyrka, som tillhört antingen Kumo eller Ulfsby Pastorat. «Kyrckeholmen innehades under Katolska tiden af Biskopen i Åbo». På Likholmen har åter, såsom redan blifvit visadt, stått Ulfsby äldsta kyrka, och således har efter all sannolikhet, äfven detta ställe tillhört Åbo biskoparne. Troligen var förhållandet, hvad nu nämnde trenne fiskställen vidkommer, detsamma som i Lempälä socken och Kuokkala fors år 1455. Nyssnämnde år var en rättegång angående fiskverken uti sagde Kuokkala fors, hvars utslag blef följande: «Alle the werka, the af Kokala haffua i then offre forssen, skulu upp kastas och rensas, fforvtan Kyrkj herrens i llempela (Lempälä) verka stadha Som han i thennem offre forssen laglica fongit hauer och honom före *fult prestebool* lagdeære, them scal han her epter ffry och obehindradhe beholde». Anmärkas må, att nära Ulfsby prestgård finnes ännu en backe, som af allmoge kallas *Kappelin mäki*, och der har hittats menniskoben.

Men äfven ett annat ställe fanns i Kumo elf, der det ej var tillåtet att fiska, och som ännu är fallet. År 1420 den 22 Juni klagade Kumoboarne att de af Öfra-Eura och de af Nedra Eura samt Luviaboarne hade förhindrat dem uti deras fiskeri,

och föll domen sålunda, att hvar och en fick behålla den vik inunder sitt eget land, som han kan bevisa af ålder sig innehaft och egt, och får hvar och en äfven slå skog så mycket han visa kan att höra till hans hemmans eller gårds del. Här syftas på Kumoboarnes fordna fiskande vid Kumoelfs utlopp. Just till följe häraf kallas ännu Inderö af Finnarne *Kokemäen saari* (Kumoholm). Redan år 1419 omtalas *Kumboö* såsom lydande under Koivisto herregård. Anmärkas må, att på norra sidan om Inderö flyter Kumo elf, men på dess södra sida finnes en vik kallad *Kumnäs-viken*, och här framsticker äfven namnet *Kumo.* Inderö har fordom varit, såsom namnet utvisar, en ö, ty ifrån Kumo elf till Kumnäs viken har uti äldre tider flutit en numera uppgrundad flodarm, men nu utgör Inderö en halfö. Det är att förmoda, att Kumnäs viken, den uppgrundade armen och utloppet af Kumo elf varit föremål för Eura, Luvia och Kumoboarnes stridigheter före år 1420. Midt emot Kokemäen saari (Inderö) ligger åter en annan ö, som åter efter Grootila by i Kumo socken kallas *Grootilan luoto* (Grootilaön). *Hvittisbofjärd* har åter sitt namn deraf, att Hvittisboarne fiskat derstädes. År 1527 den 24 Maj förebrår Konung Gustaf I:sta Kumo- och Ulfsbyboarne för ett orätt laxfiske utanför åmynningen i Ulfsby fjärd, så att fisken ej får gå i åmynningen, att de nemligen stötte-nötter *) bruka, samt beder dem bruka sådana vid deras eget land. Ibland dem nämnas skildt Ylistaroboarne, som, yttrar han sig, våra laxfiske bruka. Konungen fordrar af dem att få njuta och behålla sin kungsliga del efter gammal sed hvar tredje dag. År 1549 fingo Ulfsbyboarne ännu lof att hålla strömmingsnot uti sjön. År 1553 lemnar Gustaf 1:sta i uppdrag åt sin fogde Matts von Clefven att han skulle försvara konungens och kronans rätt samt icke

---

*) Stötte-nötters brukande vid åmynningen omtalas redan 1420.

tillåta någon utsätta nät i elfven nedanom Konungens fiskverke, på det att detsamma ej skulle lida någon skada. Clefven borttog äfven af Gustaf Fincke till Sonnäs i Ulfsby, Ståthållare på Nyslott, hans fiskbragder i Kumo elf. Häröfver klagade Fincke hos Gustaf I samma år med det uttryckliga tillägg, «att ther som laxen fförsth vpstigher J Åå minnedt förstrecker mijn äghor alth vp åät och er förbudit *aff oldher* att ther inghen fiskie skall eller buldhra Thet Jagh icke heller begerar Thy fisken skulle ther ffòre bliffua sky och icke stigha så alffuart vpp, Och effther thet aller Nod:e herre att thet haffuer waridt migh och mina förmeent att bruka noghot fiske bra̎gdh vdi Å minnedt vnder mine egne ägor, Haffua the ffòr then skuldh hafft ffrijt ath bruka högre op j Åon met andra som ther Jordh ägandis ära — helsth ther äre szå monge andre ther bruka sama fiskie bragh». Samma år fick han sedan af Gustaf I löfte att fiska, utom i åmynningen, allestädes der hans egor sträckte sig, dock med den uttryckliga befallning, att han skulle lägga sin kolka *) öfver (ej nedom) Konungens kolka **). Emedan fisken genom flerfaldiga natur-

*) Redan år 1347 omtalas kolkanot.

**) Ännu uti medlet af sista seklet omtalas ofta kolker och kolkande. Numera finnes ej till ens något tecken af någon slags fiskbragd med namnet kolka, som skulle begagnas uti Kumo elf. Att likväl något fisksätt med nyssnämnde namn fordom verkligen brukats uti Kumo elf, ser man deraf att uti Harjavalda by vid elfvens strand finnes ett torp med namnet *Kolkka* samt ett annat *Kolkanpää*. Vid St. Henriks kapell har ännu för 40 år sedan stått ett torp äfven med namnet *Kolkka*. Renvall förklarar *kolkka* för remus navigiorum brevior samt *kolkka mies* vir sagenam piscariam conto promovens. År 1484 göres skilnad emellan *not* och *kolka*, ty det heter: «Och hade ther noghra wrangwise forscrefue H:r Erich Axelssons bref forfalsketh ok screfuet ther wti nodh for kolcke». Utom de fiskbragder, som redan blifvit omtalade, må omnämnas *lippo* fiskhåf samt *kalf* notkil. Med sistnämnde not fångades småfisk och det uti träsk.

hinder, redan ifrån äldre tider tillbaka, afhållits att uppstiga i elfven, har man ofta gjort det förslag att fiskeri-rättigheten skulle öfverflyttas till Björneborg, men detta har aldrig tillåtits, utan tvertom beslöt Lag-Commission och Kronan den 15 Februari 1727, att all slags fiskande i Björneborgska viken ifrån 12 Juni till 8 September (d. v. s. den lagliga kronotiden se pag. 213) förnekades vid 100 daler silfvermynts böter. Dock medgaf Kammar-Collegium 19 Juli 1737 åt arrenderare af kronofiskverken löfte att fiska derstädes blott då, när fiskverken i Kumo elf så förstöras af öfversvämningar, att under den lagliga fiskeri- och lektiden ingen vinst erhålles. Ännu i denna dag står vid mynningen af Kumo elf en så kallad vikvakt. År 1759 antyddes Magistraten i Björneborg, att ej allenast alfvarligen förständiga stadens invånare, utan ock sjelf hafva noga tillsyn deröfver 1:o att ingen må med nät eller andra bragder fiska i den Kronan förbehållna och så kallade *Inderö* ådran, vid laga bot tillgörande och 2:o att ingen får ifrån medio Juni till sista Augusti, räknadt efter gamla stilen, hvarken betjena sig af samma Inderö ådran till farled, eller i viken skära något säf, rö eller fräcken, hvarigenom fiskens uppstigande i elfven ofelbart hindras. Johan III skall äfven hafva förbjudit all slags häftigt roende i elfven, såsom åstadkommande buller och dymedelst skrämma bort fisken.

Redan 1549 den 5 Oktober omtalas «Klockare holmen» uti Ulfsby, och är det troligt att dermed förstås den nuvarande *Klockarsands* holmen, hvarest kronan har sitt notvarp, se pag. 206. År 1779 uppgafs, att Svartsmarksboarne haft gammal häfd vid Storsands och Klockarsands holmar, undantagandes Kronans enskilda lax- och sikfiske ifrån 23 Juni till 19 September. Axel Kurk till Anola hade vid *Fridala* (Friitala) by laxnot, hvilken han delte till hälften med sin broder Knut Kurk till Laukko. På grund häraf dömdes, att Laukko och

Anola skulle hafva gemensam laxnot vid Fridala; detta skedde den 2, 3 och 4 November 1664. Nu för tiden har Anola uti Fridala notvarp, *Moukku* kalladt, $\frac{5}{7}$ delar och Uotila $\frac{2}{7}$ delar; den sednare af orsak att noten finnes på dess mark. Fridala by jemte flere andra hafva fordom tillhört Anola, men då gårdarne eller hemmanen bortsåldes förbehöll Anola sig fiskrättigheten qvar. Fordom har äfven Koivisto haft del uti Fridala not*). Uti *Ruskela* verk äro delaktiga endast Ruskela by, hvarest finnas 7 hemman och 2 frälsehemman, hvilka ej gifva åt kronan någonting; men af de öfriga hemmanens delar tager kronan hälften. *Ruhade* verk: derifrån tager Anola ena hälften och Ruhade by den andra hälften. Här finnas 2 frälsehemman, med hvilka förhållandet är detsamma som *uti det föregående*. Ruhade not tillhör ensamt byn, och att fiska med nämnde not erhölls tillstånd för omkring 40 år sedan. Bonden Mårten Jaakkola från Leistilä by utverkade detta löfte. *Arantila* verk: 3 gårdar, deraf 1 frälse, med alldeles lika förhållande. *Arantila* verket hörde ursprungligen till Anola. Då arrendatorerne ej hade tillfyllest skog, så klagade de deröfver hos Regeringen, och då blef dömdt, att Tattaraboarne skulle hjelpa till med trädvirke, hvarföre de fingo i ersättning 2 dagar i veckan gemensamt. *Soinila* eller *Svensby* verk: 4 hemman, 1 frälse neml. Pohjala, som har ensamt halfva verket — de öfriga såsom förut. *Köönikkä* verk har från uråldriga tider tillbaka tillhört Sonnäs allodial-säteri i Ulfsby. Välborne Olof

---

*) År 1706 den 12 Juni köpte Törneflykt följande egendomar, samt byar som tillhört Anola: Uti Ulfsby: *Anola, Kyrkoholmen, Lautila, Sipilä, Grannila, Suolisto, Arantila, Ruhade, Ruskila, Friby, Otila;* uti Kumo: *Pyhänkorva* — alla dessa byar kommo således åter under Anola. Den 17 Augusti 1708 köpte samma Törneflykt af Lagmannen Erik Bosin till Sjölax uti Ulfsby följande hemman: *Pentala* 1, *Muntti* 1, *Räsky* 1, *Friby* 1, *Suurpää* 1, *Härmä* 1, *Trojo* 1, *Leineberg* 1, *Fläski* 1 och *Mikola* 1.

Sverd, som först var Häradshöfdinge i Kumo tingslag 1419 samt sedan i Norrbotten och Korsholms län 1445, egde Meksmäki gods i Masku, hvilket han bytte 1452 emot Sonnäs. Dessutom egde han en sjettedels rök i Lammais, hvilket han bortsålde. Hans son Petter Sverd, som 1463 var Häradshöfdinge i Kumo, återköpte 22 Maj 1460 den del i Lammais, som hans fader bortsålt. Hof-Canzleren och Riddaren Vult von Stejern samt Riksrådet Karl Hermelin, hvilken sistnämnde egde Sonnäs, hafva omkring 1760 haft del uti Köönikkä fiskverk. Anola skall förut egt detta verk. År 1787 den 12 Oktober bortsålde dåvarande egaren af Sonnäs Öfversten, Friherre Berndt Johan Hastfer $\frac{5}{8}$ delar, eller allt det som lydt under nämnde egendom, af Köönikkä fiskverk för 666 Riksd. och 32 Skillingar specie. Detta deltes sålunda, att Studeranden Otto Brander fick $\frac{1}{5}$ del, Rusth. Henr. Henriksson Keisari från Torttila $\frac{1}{5}$, Rusth. Matts Thomasson Jaakkola från Leistilä $\frac{1}{5}$, Rusth. Johan Tolvi från Torttila samt Skräddaren Matts Rönbeck tillsammans $\frac{1}{5}$. Detta deltes ytterligare sålunda, att Tolvi af denna $\frac{1}{5}$ fick $\frac{3}{4}$ och Rönbeck $\frac{1}{4}$, Rusthållaresonen Jakob Henriksson hälften af $\frac{1}{5}$ samt gamla Keisari åboen Anders Danielsson och Dragon Anders Grön hvardera lika lott af den andra hälften af samma $\frac{1}{5}$. Äfven Anola innehades af Hermelin och Hastfer. För förf. har uppgifvits, att Härmälä i Kukonharja by och Lambola i Leistilä by, hvilka båda äro frälsehemman, förut haft del uti Köönikkä verk, men bortsålt den åt Lammaisboarne. Penttala uti Soinila by har der ännu hvar 8:de dag. «Wälborne Sahl. Gödich Finckes frus framledne Christina Hansdotter till Sunnes bref Dat. d. 3 Martij 1631 inneholdh lydde, att Anoila Gårdh utof ålder och uhrminne twå dagar utj veckan i Lammais forss laxfiske haffver hafft, medan fiskeriet haffer påstådt, och till Sunnäs der emot femh dagar, och till Soinila Een dagh». År 1648 den 9 och 10 Mars dömdes på grund

häraf, att Soinila landbonden Sigfrid Eriksson skulle åtnjuta hvar åttonde dag i Lammais laxfiske. Ifrån Köönikkä verk får kronan ännu en tredjedel af hvar 8:de dag. Uti *Lammais* nya verk, äfven *Savikko* kallad, skall Anola fordom haft $\frac{1}{4}$ del af hela verket. Numera tillhör det ensamt Lammaisboarne, samt är deladt sålunda, att Olofsgård och Klomsi hafva tillsammans $\frac{3}{8}$, Öfre och Nedre Laurila jemte Keskipere $\frac{5}{8}$ delar. *Kallio* fiskverk tillhör Leistilä boarne; kronan tager hälften. Der finnas ej några frälsehemman. Detta synes varit det äldsta fiskverk uti Lammais, ty 1347 fick Biskop Hemming Lammais vik och Lammais fors till skänks af Konung Magnus Smek, och den sistnämnde var troligen Kallio. År 1453 uti Juli öfverflyttades sistnämnde Kallio ström, som det hette, till Ulfsby ifrån Kumo. Tio år derefter eller den 21 Juli 1463 klagade Kumoboarne för sittande rätt i Åbo, att «thom war fraan treken (d. v. s. fråndraget) en ström som heter Kallio i Lammas forss», men dermed vunno de intet, utan det tio år förut fällda domslutet stadfästades ytterligare. Ofvan anförde frälsehemman, neml. Härmälä i Kukonharja by samt Lambola i Leistilä by, hade hvardera $\frac{1}{10}$, som tillsammans utgör $\frac{1}{5}$ del, uti Kallio fiskverk. Den 10 Augusti 1787 försåldes denna del åt Studeranden Otto Reinhold Brander för 55 Rdl. 26 skil. och 8 rst. Köpebrefvet är undertecknadt af B. W. Hästesko och A. C. Wallens.

Vi hafva således lemnat Ulfsby fiskerier. År 1463 den 29 December dömdes i Williö by åt Petter Sverd (se föreg. pag.) fiskvatten i Kumo elf början ifrån Keräjämäki (se pag. 193) till Lammais inom Kumo sockens rå, hvar helst allmänna fiskerier förekomma, och således i en sträcka af 30 verst *). Uti en af Kumo- och Ulfsbyboar ingifven besvärsskrift af den

*) Uti Harjavalda finnes ännu en gård, som af allmogen kallas Sverd, neml. en del af Simula.

2 Mars 1622 till Konung Gustaf Adolf II anföres, att laxfisket under Konung Erik XIII:s tid (1412—39) blifvit dem afhändt och kronan underlagdt *). Enligt Konung Gustaf II Adolfs mandat i Åbo af den 24 April 1614 och Drottning Kristinas reskript den 3 September 1634 hade laxfisket i Kumo elf ifrån urminnes tider lydt under hofhållningen vid Kumogård samt sedermera under Björneborgs gård **). År 1540 heter det: «desslikes göre de (skattebönderne) årligen notdräkt till Kumogård när som de varda tillsagde för deras notedräkts gäddor». «Alla fiskerier som hörde till de af Erik XIV vid hans kröning den 29 Juni 1561 stiftade och under följande regenter tillkomne grefliga och friherrliga länen, återföllo till Kronan enligt Riksdags Beslut den 22 November 1680, och Kronan eljest medelst förläning eller annorlunda frångångna fiskerier återindrogos enligt Riksdags beslutet den 25 Juni 1655, deribland «the omistandes orther», som borde reduceras, omnämnas «Cronones Uhrminnes hufvudfiskerier i Stora Strömmar i Sverige, Fin- och Ingermanland, så och den rättighet som hafwer lydt till Crona af ålder, uthi stora Nothdrägter och Fiskerier i Skärgården och widh utklipporne, eller allmänna fiskielägen», hvilket stadgande väl inskränktes den 8 Sept. 1668, men sedermera jemte beslutets öfriga innehåll fastställdes i Riksdags beslutet 18 Decemb. 1672, 25 Sept. 1675, 2 Mars 1678 och 22 Nov. 1680» ***). Ehuru nu alla fiskverken ifrån sistnämnde

*) Ifrån den tiden finnes verkeligen en författning angående fiskerier, hvars titel är: «Konung Erikz af Pommeren och Drottn. Margaretas stadga om Fiskerij, Fiskehandel och annan laga och olaga köpenskap för kiöpmännen i Skone».

**) År 1557 uppbars ifrån de å pag. 204 uppräknade 22 fiskverken äfvensom ifrån *Birkala* verk, *Suomenkylä* verk, *Winnais* verk, *Havinki* verk och *Näähälä* verk hvar annan fisk till Hertig Johans del.

***) Om ägande- och nyttjorätten till fiskevatten i Finland af H. J. W. Zilliacus pag. 14 och 15.

år tillhörde kronan, med undantag af *Köönikkä* verk, som ifrån äldre tider tillbaka utgjort Sonnäs och Anolas egendom samt dessutom *Anola å;* så har dock kronan förbehållit sig blott ett enda fiskverk neml. det så kallade *Kronoverket* — det kallas år 1557 *Birkkala* verk; eller skulle dermed förstås *Jyräs* verk? — jemte ett notvarp, neml. *Klockarsand*. De öfriga fiskverken blefvo deremot jemt fördelade emellan socken, och detta skedde otvifvelaktigt efter reduktionstiden. *Havinki* och *Nääḧälä* fiskverk lemnades till augumenter. De öfriga hemmanen erhöllo icke allenast hälften af fångsten, som skedde om dagen — den andra delen lemnades åt kronan —, utan äfven all nattfångst ända till år 1738. Ifrån sistnämnde år måste de betala åt kronan hälften såväl af dag- som nattfisket, hvilket allt ännu gäller. Sedan år 1512 har kronan förbehållit sig ensamt fyra följande dagar, neml. St. Olofs, Laurentii, Marie himmelsfärds- och födelsedagar. Dessa kallades förut *luku-päivät* men numera *kruunun päivät*. Hela inkomsten af fyra särskilda dagar har åter på samma sätt lemnats åt hemmans innehafvarene af den orsak, att de då skola rensa och reparera sina fiskverk. Sistnämnde dagar kallas åter *perko-päivät*. Äfven pastorn i Kumo har andel i fiskverken enligt följande utslag: «Kongl. Maj:t finner för godt, att hvad *Kumo* Sokns underdåniga begjäran vidkommer, thet Kyrko-Herden måtte åtnöja sig med hwar 10:de Fisk han bekommer uti Lax- och Sikverket i Kumo Älf, och icke vittja thet samma hvar 10:de dag; så bör thet förblifva vid Lands Höfdingens i orten theröfver gifna Resolution, hvarefter vederbörande hafva sig at rätta» *). Pastor i Ulfsby har på samma sätt andel i Ulfsby

*) Af år 1691 och d. 29 April 1732 som förmår, att Pastor i Kumo, efter K. Gustaf Ad. Förordning, «skulle njuta Fisket hwart 10:de dygn, efter thet föll honom ogjörligt, at alla werken tillika uppvakta, och af Krono-Fisket hwart 30:de dygn». Wilskmans Ecclesiastika verk I del. pag. 515.

fiskerierna, men ifrån hvilken tid han erhållit stadfästelse derpå, är mig obekant. Der strömmingsfångst idkas, får kyrkoherden af hvarje båt $\frac{1}{4}$ dels tunna.

Hurudan förvaltningen den tiden varit af fisket, då det var underlagdt Kumo och Björneborgs gårdar, är svårt att numera afgöra. Troligt är emellertid, att Kronan då för tiden hade särskilda uppsyningsmän, hvilka hade inseendet öfver fisket samt dess afkastning. År 1513 den 18 Septemb. redogör Landsfogden i Satakunda Lars Skrifvare om fiskfångsten i Kumo elf. Den 8 Maj 1517 berättar samma man för Riksföreståndaren, att han qvarlemnat 2 svenner till Kumogård för att hålla reda på legofolket samt 2 andra att taga vara på fisket i forsen. År 1565 heter det: «Jöran Henriksson, förut fogde i Kumogårds län, nu Laxfiskare». Matts von Clefven hade äfven uppsigt öfver kronofisket. Ifrån år 1695 till 1704 vet man bestämdt, att förvaltningen af kronofisket bestreds af särskilda kronouppsyningsmän. Det kan ej heller upplysas, om kronan straxt tillegnat sig ett absolut välde öfver allt fiske, eller om det varit den orten upplåtit att nyttja till hälften. En häradsdom af 6 Maj 1653 upplyser, att Riksrådet Grefve *Johan De la Gardie* varit den första, som år 1623 tillträdt detta fiske, neml. kronoverket, emot vissa skyldigheters utgörande till kronan. Den 16 Maj 1627 utarrenderades det åt en viss *Erik Andersson Knape*, men på hvilka vilkor känner man ej. Kronofiskeriet erhöll sedermera Presidenten Friherre *Nils Bjelke* på sin presidentslön.

Genom Utslag af den 22 Febr. 1782 är denna pastors rättighet ytterligare bekräftad, och tillika stadgadt, att de i Fiskverken anställande så kallade renselser *(perkon päivät)* ej få företagas å Pastors vittnings-dagar, förrän en sådan åtgärd å Pastors 10:de vittning skulle inträffa. Äfven af *Nejonögons* fisket har Pastor någon årlig inkomst, enligt Landshöfdinge-Embetets oöfverklagade Utslag af den 24 Sept. 1807.

Presidenten samt Landshöfdingen öfver Åbo och Björneborgs län *Broder Andersson Rålamb* fick sedermera kronofiskeriet i Kumo elf. Presidenten och Friherre till Lempälä *Jöns Kurk* innehade detsamma ifrån 1635 till sin död 1652. Drottning Kristina utarrenderade Kumo fisket år 1652 åt Riksmarsken, Grefve *Gustaf Horn* för 500 daler silfvermynts årlig afgift till kronan samt förente det med Grefskapet Björneborg. Han dog 1657. Hans enka *Sigrid Bjelke* innehade samma fiskeri sedermera till sin död 1679. Ifrån år 1652 till 1774 kan man, med undantag af en kortare tid, uppvisa huru stor inkomsten ifrån kronoverket i Kumo varit, och torde följande tabell förtydliga det:

Åren.	Årliga arrendet.	Summa.	
	Daler silfvermynt	Daler.	Öre.
1652—57	500	3,000	—
1687—95	500	4,500	—
1704—10	300	2,100	—
1710—14	360	1,440	—
1725—26	360	720	—
1727—34	500	4,000	—
1735	600	600	—
1736	616—21⅓	616	21⅓
1737—48	1,267	15,204	—
1749—63	1,834	27,510	—
1764	2,500—21⅓	2,500	21⅓
1765	2,600—21⅓	2,600	21⅓
1766—68	5,634—21⅓	16,904	—
1769—74	2,325—21⅓	13,954	—
	Summa	95,648	64
	År 1794 hade kronan från 22 fiskerier i Kumo elf i årligt arrende 1,081 Rdr. 21 sk. och 4 rst.		

Under det stora Ryska kriget eller så kallade ofredstiden är ej uppgifvet, om något arrende inflöt ifrån kronoverken. Så mycket vet man blott, att invånarne i Björneborg, gods- och hemmansegare omkring staden samt militären år 1718 fiskade i Björneborgska viken och Kumo elf med lippor eller fiskhåfvar. Anmärkas må äfven, att ifrån den 11 Augusti 1727 till den 25 Februari 1735 tillföll arrendesumman Åbo Akademi, som genom kriget kommit på förfall.

Följande uppgifter angående fiskfångsten må hit äfven bifogas. År 1513 den 18 September underrättar Landsfogden i Satakunda Lars Skrifvare Riksföreståndaren Sten Sture den yngre, att han fått «aff bode fforsene 6 rynker (en rynk innehöll 300 sik) tör siik, 4½ tunna salt siik, 2 tunne 1 ffjerding salt lax, 13 spike laxe sma och store, 1 ottingh sike mager och 2 ffjerdinger sike-rompn». På hundra år hade ej så litet fisk kommit. «*Winnas ström* räntade år 1540: lax 5 tunnor, saltgrön sik 8 tunnor, rökt sik 8 rincker (således 2,400 sik ifrån Winnais verket på ett år!), sikrom 1 fjerding». Häraf torde man kunna sluta, att Winnais verk då för tiden motsvarade nuvarande Kronoverket. Häraf kan man göra sig en föreställning om fiskfångsten i äldre tider i Kumo elf. År 1753 var lax- och sikfisket så ymnigt, att sådant ej händt i mannaminne, men deremot var det år 1755 alldeles ringa. Den 23 Augusti 1860 kom ifrån kronoverket 1,882 sik samt några dagar derpå åter omkring 2,200, och sådant har ej heller händt i mannaminne. Anmärkas må äfven, att ifrån Ulfsby betaltes ännu år 1541 till Åbo Domkyrka ½ tunna lax. Konung Erik XIV:s olyckliga gemål Katarina Månsdotter till Liuksala förläntes 1 Juli 1578 ibland annat med 3 tunnor lax och 3 tunnor sik årligen från Björneborg.

Låtom oss nu åter betrakta de öfriga fiskverken i Kumo. Uti *Jyräs* äro delaktiga följande byar: Birilä, Niuttula och

Birkkala. Uti Lepistö verket hafva nämnde byar äfven haft del, men det har ej på 20 års tid varit byggt, såsom redan blifvit sagdt. Säijäri och Kokko hemman hafva åter del i *Suomenkylä* verket; det omtalas redan år 1557. Å norra sidan af Kumo elf hafva följande hemman del i *Sockneverket:*

By.	Hemman.	Mantal.	Öre.
Ketola	Ylitalo	$\frac{11}{24}$	3
	Alatalo	$\frac{11}{24}$	3
Huivo	Juusela	$\frac{1}{2}$	3
	Paavola	$\frac{1}{2}$	3
	Oittinen	$\frac{1}{2}$	3
Kaarenoja	Ylitalo	$\frac{1}{2}$	3
	Alatalo	$\frac{1}{2}$	3
Kakkulais	Hyyti	$1\frac{1}{6}$	7
	Kunni	$\frac{5}{12}$	3
	Astala	$\frac{3}{4}$	$4\frac{1}{2}$
	Sukara	$\frac{3}{4}$	$4\frac{1}{2}$
	Nirha	$\frac{2}{3}$	4
	Lääkäri	$\frac{2}{3}$	4
	Kalinen	$\frac{7}{12}$	$3\frac{1}{2}$
	Poukka	$\frac{1}{2}$	3
	Nikko	$\frac{7}{12}$	$3\frac{1}{2}$
Kuoppala	Pilto	$\frac{2}{3}$	4
	Pusso	$\frac{1}{2}$	4
	Pehu	$\frac{5}{12}$	3
	Pohjala	$\frac{5}{12}$	3
	Rantala	$\frac{5}{6}$	$4\frac{1}{2}$
	Kierikka	$\frac{5}{6}$	5
Williö	Simula	$1\frac{2}{3}$	10
	Wäylä	$1\frac{1}{12}$	8
	Reinikka	$\frac{5}{12}$	$3\frac{1}{2}$
	Näpi	$\frac{5}{12}$	3
	Färkki	$1\frac{1}{2}$	7
	Mäki Hyörä	$\frac{1}{2}$	$3\frac{1}{2}$

Williö	Mäki Hyörä	½	3½
	Ryssä	7/12	3
Woltis	Bägge hemmanen *)	2	18½
Haistila	Pisku	¼	1½
	Yli Härkälä	7/12	3½
	Ali D:o	7/12	3½
	Nikkilä	½	4
	Jaakkola	¼	2
	Mikola	⅔	4½
Forsby	Ylitalo	⅝	4
	Alatalo	⅝	4
Penttilä	Hiidenoja	7/12	3½
	Joro	7/12	3½
Köömilä	Juubeli (Juupeli)	7/12	6
	Yli Krenkku	7/24	3
	Ala D:o	7/24	3
Laikko	Heiska	5/12	4½
	Käyrä	½	6
Pelhola	Toikka	½	4
	Kuukka	½	3
	Pöpörä	¼	2
	Turro	½	4
	Pulkka	⅔	4
Hampula	Lööhä	⅔	4
	Kava	⅔	4
Mämmimäki	Huttu	5/12	3
Hauvala	Uotila	½	3
	Tupi	½	3
	Korpi	½	3
Havinki	Laurén	⅓	3⅓
	Horppa	⅓	3⅓
	Kankais	⅓	3⅓

*) Woltis tager del i fisket äfven för den utbysskatt, som den 5 April 1797 bortsåldes, som utgör ett halft mantal och ligger uti Lattomeri nära Björneborg.

Wareksela	Eskola	$\frac{1}{2}$	3
	Nokki	$\frac{1}{4}$	$1\frac{1}{2}$
	Krekula	$\frac{3}{8}$	3
	Looti	$\frac{2}{3}$	4
Winnais	Nakka	$\frac{23}{24}$	6
	Tuisku	$\frac{2}{3}$	4
	Arve	$\frac{7}{12}$	$4\frac{1}{2}$
	Tuomala	$\frac{7}{12}$	$3\frac{1}{2}$
	Närvä	$\frac{3}{8}$	3
	Summa	—	$277\frac{1}{2}$

Man ser således, att fiskandelen här räknas efter öretal. Men följande byar gingos uti denna förteckning förbi: Wiikkari, Lempais, Öykkäri, Kuurola, Keipilä, Kaurula och Pumpula. Dessa berättas haft fordom del i andra *Suomenkylä* verket, och då det nedrefs eller borttogs, förlorade äfven ofvannämnde byar all delaktighet i fiskeri. Uti *Winnais* verk hafva Winnais och Warcksela byar del sålunda, att Kronan får hälften om dagen emellan solens uppgång och nedgång, då deremot byalaget får den andra hälften äfvensom hela nattfisket. Redan år 1557 omtalas nattlippning och daglippning vid Winnais fiskverk. År 1469 dömdes, att Ylistaroboerne fingo ega halfparten i Winnais och Harvilla (nu Arvela) forsar. År 1691 hade Ketolaboerne hvar sjette dag uti Winnais fors. *Nääbälä*, 2 rusthåll, har såsom augument $\frac{5}{6}$ delar uti Nääbälä fiskverk, hvilket äfven omtalas redan år 1557. Med *Havinki* rusthåll är förhållandet detsamma, hvad Havinki fiskverk vidkommer. Woltis tager $\frac{1}{6}$ del uti båda verken. Före år 1502 hade Woltis redan fiskrättighet i *Havingi niemi* «både Söder och Nor siden um åån». Hvad *Lippo-Portaat* eller Lippstängerna eller Lippspångarne vidkommer så hafva följande del deruti:

By.	Hemman.	Mantal.	Öre.
Skyttälä	Joh. Mäkelä	$\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{4}$
	D:o D:o	$\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{4}$
	Thom. Rantala	$\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{4}$
	Joh. D:o	$\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{4}$
Kiettaro	Hannula	$\frac{5}{6}$	5
	Takku	$\frac{2}{3}$	4
	Purri	$\frac{1}{2}$	3
	Arvela	$\frac{1}{4}$	$1\frac{1}{2}$
Pukkala	Boställe, enstaka	$\frac{5}{6}$	5
Kankaantaka	Enstaka	$\frac{1}{4}$	$1\frac{1}{2}$
Witikkala	Säteri Rusthåll	$1\frac{1}{6}$	7
	D:o Rudango	$\frac{8}{9}$	$5\frac{1}{3}$
	D:o Niska	$\frac{4}{9}$	$2\frac{2}{3}$
Birknäs	Enstaka	$\frac{2}{3}$	4
Kukola	Boställe, enstaka	$\frac{3}{4}$	$4\frac{1}{2}$
Säpilä	Säteri Rusthåll med Kuikka och Paju Augumenter	$1\frac{2}{3}$	10
	Stor-Ikala	$\frac{2}{3}$	4
	Lill-Ikala	$\frac{7}{12}$	$3\frac{1}{2}$
	Upas	$\frac{1}{2}$	3
	Kylä Köpi	$\frac{1}{2}$	3
	Wainio Köpi	$\frac{1}{2}$	3
	Matts Paturi	$\frac{7}{12}$	$3\frac{1}{2}$
	Johan D:o	$\frac{7}{12}$	$3\frac{1}{2}$
Mattila	Petter Hultinen	$\frac{7}{24}$	$1\frac{3}{4}$
	Matts D:o	$\frac{7}{24}$	$1\frac{3}{4}$
	Anttila	$\frac{3}{8}$	$2\frac{1}{4}$
	Fiskari	$\frac{1}{3}$	2
	Närvä	$\frac{5}{12}$	$2\frac{1}{2}$
Ryytsälä	Wahanen	$\frac{2}{3}$	4
	Teini	$\frac{5}{12}$	$2\frac{1}{2}$
	Ryytsä	$\frac{5}{12}$	$2\frac{1}{2}$
Hindikkala	Matts Mankoinen	$\frac{7}{24}$	$1\frac{3}{4}$
	D:o D:o	$\frac{7}{24}$	$1\frac{3}{4}$
	Joh. Heikkilä	$\frac{5}{12}$	$2\frac{1}{2}$

Hindikkala	Henr. Heikkilä	$\frac{5}{12}$	$2\frac{1}{2}$
	Poti	$\frac{7}{24}$	$1\frac{3}{4}$
	Sippola	$\frac{3}{8}$	$2\frac{1}{4}$
Harola	Huru	$\frac{5}{12}$	$2\frac{1}{2}$
	Kopu	$\frac{5}{24}$	$1\frac{1}{4}$
	Tessu	$\frac{1}{4}$	$1\frac{1}{2}$
	Mölkeri	$\frac{1}{4}$	3
Wallila	Walli	$\frac{1}{2}$	3
	Pispa	$\frac{1}{2}$	3
Pälpälä	Johan Henriksson	$\frac{1}{4}$	$1\frac{1}{2}$
	Johan Eriksson	$\frac{1}{4}$	$1\frac{1}{2}$
Hertola	Enstaka	$\frac{1}{2}$	3
Hassala	Enstaka	$\frac{1}{6}$	1
Paistila	Mäki Köönikkä	$\frac{1}{2}$	3
	Kylä D:o	$\frac{1}{2}$	3
	Kupi	$\frac{5}{12}$	$2\frac{1}{2}$
	Hyyti	$\frac{13}{24}$	3
	Linteri	$\frac{3}{8}$	$2\frac{1}{4}$
Ylistaro	Mäki Parma	$\frac{11}{24}$	$2\frac{3}{4}$
	Haka D:o	$\frac{11}{24}$	$2\frac{3}{4}$
	Kuusiainen	$\frac{2}{3}$	4
	Kuitti	$\frac{1}{2}$	3
	Malmi (Öfverste Knorring) .	$\frac{3}{4}$	$4\frac{1}{2}$
	D:o Berndt	$\frac{3}{4}$	$4\frac{1}{2}$
	Ketala Augument	$\frac{5}{12}$	$2\frac{1}{2}$
	D:o Fredrik	$\frac{7}{12}$	$3\frac{1}{2}$
	Horeli Enkan	$\frac{5}{6}$	$1\frac{7}{8}$
	Uotila Augument	$\frac{11}{36}$	$1\frac{5}{6}$
	Jakob Horeli	$\frac{5}{16}$	$1\frac{7}{8}$
	Uotila Augument	$\frac{11}{36}$	$1\frac{5}{6}$
	Karl Horeli	$\frac{5}{32}$	$\frac{11}{12}$
	Uotila Augument	$\frac{11}{72}$	$\frac{11}{12}$
	Johan Horeli	$\frac{5}{32}$	$\frac{11}{12}$
	Uotila Augument	$\frac{11}{72}$	$\frac{11}{12}$
	Hiidenoja Horeli	$\frac{5}{16}$	$1\frac{7}{8}$
	Johan Torkkeli	$\frac{5}{6}$	5

Ylistaro	Liinaharja	$\frac{1}{2}$	3
	Piitari	$\frac{1}{2}$	3
	Pertola, Matts	$\frac{1}{3}$	2
	D:o Isak	$\frac{1}{3}$	2
	Nappari	$\frac{2}{3}$	4
	Tolva	$\frac{1}{2}$	3
Kuittilo	Enstaka	$\frac{1}{3}$	2
Sonnila	Isopere, Isak	$\frac{3}{4}$	3
	„ Simon	$\frac{3}{4}$	3
	Mäkelä	$\frac{1}{2}$	3
	Setälä	$\frac{1}{2}$	3
	Wekara, Henrik	$\frac{5}{8}$	$2\frac{3}{4}$
	„ Johan	$\frac{5}{8}$	$2\frac{3}{4}$
	Krapu	$\frac{5}{12}$	$2\frac{1}{2}$
	Mustala, Anders	$\frac{11}{24}$	$2\frac{3}{4}$
	„ Johan	$\frac{11}{24}$	$2\frac{3}{4}$
Grootila	har inga skattören.		
Tulkkila	Kilkku	$\frac{7}{12}$	$3\frac{1}{2}$
	Yli-Haapio	$\frac{1}{4}$	$1\frac{1}{2}$
	Ala D:o	$\frac{1}{4}$	$1\frac{1}{2}$
Pyhänkorva	utan skattören.		
Peipohja	Isotalo	$\frac{1}{2}$	3
	Ränki	$\frac{3}{8}$	$2\frac{1}{4}$
	Ratala	$\frac{1}{4}$	$1\frac{1}{2}$
Kumogård	Enstaka	$4\frac{1}{3}$	26
Meinikkala	Augument	$\frac{3}{4}$	$4\frac{1}{2}$
Äimälä	Enstaka	?	$10\frac{2}{3}$
Grannila	Prihu, Fredrik	$\frac{3}{16}$	$1\frac{1}{8}$
	„ Anders	$\frac{3}{16}$	$1\frac{1}{8}$
	Paavola	$\frac{3}{8}$	$2\frac{1}{2}$
Kareksela	Syyrinki	$\frac{3}{4}$	$4\frac{1}{2}$
	Huhturi, bägge	$\frac{3}{4}$	$4\frac{1}{2}$
Askola	Gustaf	$\frac{5}{6}$	5
	Henrik	$\frac{5}{6}$	5
Ruikala	Piisi	$\frac{3}{4}$	$4\frac{1}{2}$
eller Steikari	Kokki	$\frac{5}{6}$	5

Stejkarla	Johan	3/4	4½
	Matts	3/4	4½
Talois	Thomas	½	3
	Erland	½	3
Hyrkölä	Paavola	2/3	4
	Upo	7/12	3½
Järilä	Lotti	3/8	2¼
	Koskipero	1/3	2
	Klemola	1/3	2
	Paavola	7/12	3½
Purjala	Kirppu	7/24	1¾
	Saksa	7/24	1¾
	Rahtu	7/12	3½
Kaukaritsa	Wehka, Johan	¼	1½
	„ Fredrik	¼	1½
	Putko	2/3	4
	Ryyppö	3/8	2¼
	Kyrö	1/6	1
Aakula	Enstaka	5/12	2½
Kiusala	Anttila	1/3	2
	Juhela	1/3	2
Näähälä	Nedergård	3/4	4½
	D:o Sukara	¼	1½
	Öfvergård	1	6
Torvela	Uotila	7/12	3
	Kraapo	½	3
Merstola	Pussi	5/12	2½
	Porri, Otto	5/24	1¼
	„ Matts	5/24	1¼
Pitkäpälä	Kantum	5/12	2½
	Puukka	5/12	2½
	Greetala	5/12	2½
Harjavalda	Juti	1¼	7½
	Hoppu	2/3	4
	Hälli	2/3	4
	Simula, Polviander	½	3

Harjavalda	Simula, Gustaf	½	3
	„ Michel (Hohkala) . .	½	3
	Lapila, Henrik	¼	1½
	„ Matts	¼	1½
Hiirijärvi	Eskola	¼	1½
	Mikola	¼	1½
	Klemola, Matts	¼	1½
	„ Michel	¼	1½
Torttila	Keisari	1½	5½
	Ala-Tolvi	¾	2¾
	Yli- D:o	¾	2¾
	Sievari	⅔	4½
	Summa	——	470⅜

Om Grootilabysboarne berättas, att de fordom haft del uti Rudanko eller numera kallad Niska fors, men af hvad orsak de förlorat all delaktighet derstädes, kan jag ej säga.

Uti *Lahko* fiskverk hafva vissa byar del äfven efter öretal, men då jag ej har mig bekant denna fördelning, så kommer här att visas, huru deras andel i fiskverket i anseende till tiden beräknas:

		Dagar
Merstola	Pussi	½
	Yli Porri	¼
	Ala D:o	¼
Harjavalta	Juti	1
	Hoppu	½
	Hälli	½
	Simula Polviander	½
	„ Otto	½
	Uusi Simula eller Hohkala	½
Torttila	Keisari	½
	Sievari	½
	Ala-Tolvi	¼
	Yli D:o	¼

Vi hafva således lemnat Harjavalta kapell; derföre skola vi nu se till hurudant uti äldre tider förhållandet var med fiskerierna uti Kumo moderförsamling. Den 7 Oktober 1545 hölls räfstting på Kumogård. «Tå kom j retta welbördiigh man Jöns Knutson (Kurk) och talade om een ffiierdee deell wtij woltts *(Woltis)* ffårs som han sadee wdaff ååld haffua warith wed een hans gårdh benemth, pyhä korffwa *(Pyhänkorva)* Ligged j Kume sokn», — och dömdes, att nämnde egendom skulle få behålla denna sin fjerde del *), «och ther tiill måå huar beholla J fforssen som han medh gamble häffden hafft haffuer». Då Konung Karl VIII år 1465 var närvarande vid ett häradsting på Kumogård tilldömdes Ylistaroboerne forsen emellan *Saarenmaa* och *Haapasaari*. Emellan sistnämnde ställen tilldömdes år 1531 åt Ylistaroboerne fiske- och qvarnvatten, men Hindikkalaboerne blefvo på den grund derifrån bortdömde, att de endast sistnämnde år fiskat derstädes. Henrik Witicka *(Witikkala)* hade år 1466 qvarn liggande vid Poti, och blef det dömdt, att endast Ylistaroboerne skulle få hålla qvarn samt fiska å nyssnämnde ställe. År 1691 hade Ketolaboerne gemensamt med Säpiläboerne siknotvarp under *Kessoniittu* äng. År 1534 tilldömdes åt en Erik Hultin (deraf ännu gårdsnamnet *Hulttinen) Saarenmaa* ö uti Kumo elf, «som hans fader fader oc hans fader och han haffuer hafft aff alder i händer, så att ingen mins huru the hade thet footh». Domen förnyades 1551. Uti en dom af år 1466 heter det: *Rudango* fors hör ingen annan till utom dem som bo i Ylistaro och deras arfvingar, men Henrik Kare (deraf ännu byanamnet *Kaarenoja)* med sina skiftesbröder blefvo derifrån bortdömde med 40 marks plikt «för välde om fiskie i Rudango fors». År

---

*) Häraf torde det äfven kunna förklaras, hvarföre Pyhänkorva numera ej har del uti Lippstängerna, se pag. 233, emedan den hade vid sin egen strand del uti fiskverket.

1557 omtalas «vid Rudhango verk i Rudango ström nattlipning och dags lipning». Före år 1802 egde Witikkala uti samma fors eget laxfiske på sin sida samt Ylistaro fjerding åter på sin sida, hvartill kronan hade hälften, och detta stadfästades af Häradsrätten den 3 April 1810. År 1530 dömdes, att *Ryytsä* och *Wahanen* skulle gemensamt få begagna det fiskvatten, som ligger under Prestängen, hvilken dom förnyades 16 Juni 1609. Åt en Henrik Henriksson Skyttälä dömdes år 1587 fasta på *Maaniittu* äng, som räntade årligen 6 åmar hö, samt *Nuttamaja-Mäenniittu* äng, som räntade 2 åmar hö, samt det fiskevatten, som ligger hardt under ängarne. Uti Delagardiska arkivet 3:dje delen pag. 60 och 61 förekommer ett domslut angående fiskande uti en ström och träsk uti Kumo; men då uti domen ej uppgifves något namn på dessa fiskställen, så afskrifver jag här nämnde handling för att på sådant sätt kunna visa åtminstone sannolikheten af hvar denna ström och träsk möjligtvis kan sökas. «Jac Henric Clausson riddare och lagman i Norfinne laxsagv gör vitherligt m. th. b. (med detta bref) ath aren ept. g. b. (efter guds börd) *mcdlv*:o (1455) lögerdagen nesth forre mith fastoswndag Jak ting hölth mz almogen i Kumo soknastuuo tha thenne XII sato i nempden Nils *Rummas* . . . . . . Lars *piltho*, epter thenna forscrepne ranzaka och eedhe som the swæra vilia tha edzber wardher tilldömdhe Jak morten benthson aff *huittis* och hans soknemen pedher jerffue och lolaierffue fra *Kwmo* bona Och tha saa mattho, ath *konungs gardhen* j kwmo skal j fornempdha ström och träskiom haffua half *kalff* med sino nöther, Item *grotila* och *forsby* half kalf med sina nöther, Item *pilthos* gaardh och anders michelsson 1 looth och ingen annor i alth Kwmo sochn och forbiudher iak hvariom *huittis boor* herom ythemeer hindra eller qvälia vid VI mk for min dom» . . . . Denna dom förnyades samt stadfästes ytter-

ligare år 1477. Häraf ser man, att det omtalade träsket (år 1477 kallas det sjö) samt strömmen låg nära Hvittis gräns, och förmodar jag, att dermed förstås *Sääksjärvi* sjö eller träsk, som ännu i dag till större delen ligger inom Kumo område, samt med strömmen åter Kauvatsa å, som har sitt utlopp ifrån Sääksjärvi samt faller uti Kumo elf. På andra sidan om sistnämnde träsk hafva Kumoboarne ännu länderier, och anmärkningsvärdt är, att der finnes ett torp med namnet *Piltola* samt en stor sten kallad *Rumakivi*. Märk väl namnen *Rummas* och *Piltho*, hvilka förekomma i dombrefvet. Uti det onämda träsket och strömmen fingo åtskilliga hemman i Kumo lof att fiska med så kallad kalfnot, och ordet *kalf* betyder notkil, eller eg. en fin not, hvarmed småfisk fångas. Vi skola äfven framdeles få se, att Kumo gräns uti äldre tider sträckte sig långt på andra sidan om Sääksjärvi. År 1534 dömde Knut Eriksson Kurk i Hvittis: «hvariom och enom niutha och bruka theres stycke vatthn undher theres bolstadh och under theres landh epter hvarie sijn andeel, som the egha i landh, saå skulu the och egha 1 stycke vattn epter Laghn». Således följdes, hvad fiskandet i Kumo elf beträffar, ännu för tre århundraden sedan den gamla lagen, «att den, som eger land, äfven eger vatten och får detsamma fritt begagna».

Men uti Kumo fiskas äfven mycket med så kallade lanor, hvarmed tages nedgående fisk. Dessa fiskförödande bragder borde af Öfverheten strängeligen förbjudas, ty landet och kronan lida genom ett sådant fiskeri ofantlig skada. Att uti äldre tider sådana lanor funnos på flere ställen i Kumo elf kan slutas deraf, att en af de ådror, genom hvilka elfven faller ut i Björneborgska viken, ännu kallas *Lana* ådran, se pag. 180. Ifrån Rudango eller Niska fors samt till Paistila by uppställas årligen åtminstone 12 ställningar för fiskandet med lanor, och uti hvarje ställning finnas åter vanligtvis tvenne lanor. Redan

uti äldre tider väcktes klagan öfver ett sådant sätt att fiska, ty år 1585 den 7 Februari heter det: «kärde den Menige man som byggie och boo åfwan för Kyrkian i Cumo Sochn till dem i Lammais by Birkalla och Suomenkyla boar, at dhe uthan laga doom nu för ähn 4 åhr sidan hafwe begynt göra them stoor orätt theruthinnan at dhe söcke fram för deras gamble fijske stellen Nyie olaghlige och obrukelige wärker, hvilka förhindre at fisken icke kan gifve sig tillbake och hafve sin frij gångh (neml. till hafvet) som tilförende af ålder haffwe waret wahne, och genom sådane olaglige wärker bliffwer almeningh fiskerj förhindrat, deraf doch then Menige män göre Konungs M:s och Cronan skatt och skuld». Dessa olaglige verken dömdes att «uprifwas wid hwars och eens 40 marker för konungs doom». En sådan dom borde sannerligen ännu förnyas.

Egendomar. — Kumogård. Det är sannolikt, att Kumo gård är ibland de äldsta eller kanske den äldsta kungsgård i Finland, ty der ett slott eller en stad finnes, der uppstår vanligen också en kungsgård. Uti Kumo har samtidigt funnits både slott och stad och på den grund slutar jag, att Kumogård åtminstone omkring 1365 varit Kungsgård, ty då upphörde Telje i Kumo och Ulfsby deremot fick stadsprivilegier. År 1348 var Konung Magnus Smek sjelf i Kumo och 1352 förklarade han Kumo för regalt. Kumo slott nedrefs åter på Konung Albrechts befallning den 12 Juni 1367. Så vidt jag vet kallas Kumogård först 1451 för kungsgård. Under Konung Erik af Pommern (1412—39) kallas den «*Satagunda gård*». Den 20 September 1522 benämnes Kumogård företrädesvis blott «*Kungsgården*». Låtom oss nu se till, hvilka personer under tidernas lopp innehaft Kumogård.

Hemming, som var Biskop ifrån 1339 till 1365, innehade Kumogård redan år 1355. Af Konung Magnus Smek fick han år 1347 *Lammais* fiskvatten, vid hvilket tillfälle

Hemming sjelf var närvarande i Kumo. Sannolikt egde han Kumogård äfven ifrån samma tid. År 1355 köpte han af en Anders Van äfven *Forsby* *). År 1365 utarrenderade han *Bengtilä* (uttalas Penttilä) åt en brefvisare Bengt Gudvastason för 4 pund smör sist före Bartholomæi tiden, samt dessutom förse stället med byggning och utgöra, såsom Hemming yttrar sig, dagsverken till gården såsom andra våra torpare. Dessutom egde Hemming äfven Kjuloholm, ty det heter uti urkunderna: «af vår gård Tjula». *Johan II Pettersson*, som var Biskop ifrån 1368 till 1371, innehade Kumogård och Kjuloholm. Han var sjelf i Kjulo 29 Oktober 1368 samt i Kumo 14 April 1370. Han förnyade arrendeköpet åt ofvannämnde Bengt Gudvastason. *Johan III Westfal*, Biskop ifrån 1371 till 1384, innehade äfven Kumogård. Han stadfäste på samma sätt arrendesumman rörande Bengtilä. *Magnus II Olofsson Tavast*, Biskop ifrån 1412 till 1450, innehade troligen Kumogård, emedan han år 1447 egde Forsby i Kumo samt dessutom Kjuloholm. Uti Tavastland egde han *Yliweti*, *Sattula* och *Taipale* hemman, hvilka han år 1414 utarrenderade ibland annat på de vilkor, att de skulle göra en resa ifrån Sastamala (Tyrvis och Karkku) till Lammais. *Olof Magnusson* (1450—1460) vet man innehaft Kumogård år 1458, äfvensom Lammais fors, der han var närvarande, då det år 1453 dömdes om Kallio ström. *Karl VIII Knutsson* (Bonde) får den 30 Januari 1465 af Biskop Jöns i Upsala, Ketil i Lindköping samt Erik Axelsson Kungsgården Kumo jemte Öfra och Nedra Satakunda på åtta års tid. Han blef den 13 Novemb. 1467 för tredje gången konung samt dog 15 Maj 1470. Under sin förvisning till Finland var Konung Karl sjelf 1465 närvarande vid ett vinterting

*) Porthan misstänker, att *Van* är ett orätt skrifvet eller förkortadt namn, men uti Delagardiska arkivet 2 del. pag. 16 omtalas en Erik Wan, och ännu uti 17:de sekl. fanns i Kumo en man med namnet Göran Wan.

i Kumo *Sten Sture* den äldre, Riksföreståndare 1471—97, 1501—1503, innehade äfven Kumogård, hvilken egendom han före år 1498 sålde åt en välborne *Bengt Olofsson.* Han kallar sig 1489 häradshöfding i Kumo härad samt fogde och häradshöfding i Nedra Satakunda. Dessutom egde han *Walenperä* och *Wesunda* gårdar. Bengt Olofssons enka Margaretha (Olofsdotter?) gaf åt Sten Sture sistnämnde egendomar till betalning för Kumogård. Sten Sture var närvarande vid ett Lagmansting i Ulfsby, då det år 1484 dömdes om Kumo elf. År 1496 låg han i qvarter på Kumogård. *Svante Sture,* Riksföreståndare 1504—12, innehade Kumogård. Hans gemål *Mertha Ifvarsdotter* var sjelf närvarande vid ett hösteting å Kumogård år 1502. Riksrådet *Ivar Fleming* innehade Kumogård samt Kumogårds län ifrån den 15 Oktober 1512 till 18 April 1513. *Kristina Gyllenstjerna,* enka efter Sten Sture den yngre samt dotterdotter åt Konung Karl VIII Knutsson, fick af Kristian tyran efter Stockholms kapitulation den 5 September 1520 Kumogård. Uti förläningsbrefvet heter det: «Ther med haffuom wj wnt oc tillatid at förnempnde fru Kirstin maa oc skall j hennes liffztid haffua oc nywta, beholla oc bruka krononnes slot *Tavastahwss* oc læn j Finland liggiandis med all konungxliga ræntha oc rettighet, dog swa, at hon oss ther aff oc riked skall göra tilbörlige tieniste naar henne tilsægis, ther næst krononnes gord *Kwma* med sin ræenta oc tillægelse». Riksrådet Knut Eriksson (Kurk) till Laukko intygar 1528, att Kristinas fogde på Kumogård Lasse Månsson hade på hennes skrifvelse betalt åt Biskop Arvid Kurk i Åbo 500 mark. Kristian tyrans Amiral *Severin Norrby* får den 29 Septemb. 1522 kungsgården Kumogård «at haffue, nijde, brughe ock beholde frij ock quitt wden all affgifft till saa længe wor nade tilsigher». År 1527 den 29 Septemb. lemnar Konung Gustaf I:sta «Cronones Sætegård Kwmå» åt Kumogårds

läns almoge emot vanliga utskylder. Grefve *Johan af Hoija och Brockenhusen* får 1 Augusti 1529 Kumogård och Kumogårds län i förläning, hvilket han innehade till den 3 Juni 1534. År 1525 blef han förlänad med Wiborgs, Nyslotts och Borgå län. Han var gift med Gustaf I:s syster Margaretha Wasa. *Johan I*, Hertig öfver Finland, sedermera som Konung kallad Johan III, fick den 27 Juni 1556 ibland annat äfven i förläning Kumogårds län, och således innehade han äfven Kumo kungsgård. Han flyttade år 1558 staden Ulfsby till nuvarande Björneborg. Han blef tillfångatagen på Åbo slott 12 Augusti 1563, men var sedermera konung emellan åren 1568 och 1592. Emellan åren 1556 och 1563 synes Johan ofta besökt Kumogård. Då han år 1556 reste upp till Ulfsby på sin stora resa genom Finland uppgifves Kumogård såsom ett hans nattläger. Hans nästföregående nattläger hade varit *Kankaanpää* i Kjulo. År 1558 var Hertigen med svit 9 dagar på Kumogård. Sistnämnde år är äfven ett bref af honom dateradt ifrån Kumogård.

Uti Arvidssons Handlingar till Upplysning af Finlands Häfder 8 del. pag. 139 förekommer följande Förteckning öfver Hoffolk, Embetsmän m. fl. på Kumogård år 1553:

Gårdens Hoffolk och Embetsfolk:

Nils Ingisson sjelf*) 4 på 4 hästar och 4 rustningar

Penningar	120 mark	
Kläde	24 alnar	
Jöran Henriksson	24 mark	kläde 6 alnar hvardera.
Michel underskrifvare . . .	16 D:o	kläde 6 alnar hvardera.
Påfvel redsven	16 D:o	kläde 6 alnar hvardera.
Margreth fateburs hustru . .	16 D:o	kläde 6 alnar hvardera.
Knut Kellarsven	6 D:o	kläde 6 alnar hvardera.
Anders Nachka	6 D:o	kläde 6 alnar hvardera.
Olof tunnbindare	6 D:o	kläde 4 alnar.
Thomas smed	4½ D:o	
Britha fateburs piga . . .	4½ D:o	
Anna mjölk deja	4 D:o	
Karin bakerska	4 D:o	

*) Nils Ingisson var fogde på Kumogård.

Den 23 Novemb. antogs nya tjenare, ibland hvilka Lasse Undranck och Knut Bertilsson hörde till hoffolket. Till gårdsens legofolk hörde 17 drengar, ibland hvilka skildt må omnämnas ox-, fä-, får- och stalldreng. Dessa fingo tillsammans i lön 46½ mark. Pigor (konar) funnos 7, ibland hvilka kan nämnas «stukona» samt «meltiska». Deras lön utgjorde 17½ mark. I borgläger stodo på Kumogård 19 man, hvilka fingo tillsammans 223 mark samt, förutan de två sista, dessutom 4 alnar kläde hvar och en. Om man nu jemför knektarnes lön med drengarnes, så finner man, att de förras årliga aflöning var betydligt större än de sednares. Knektarnes löner uppgingo nästan i jemnbredd med hoffolkets. Häraf kan man således finna orsaken dertill, att allmogen så ofta klagade öfver tryckande borgläger.

Katharina Jagellonica fick 11 Oktober 1562 af sin gemål Johan III Kumo kungsgård, Raumo stad samt Lappo och Letala socknar, hvilken förläning skulle årligen ränta 10,000 daler. *Gunilla Bjelke*, Johan III:s andra gemål, fick 22 Februari 1585 i förläning Kumogård samt underlydande Kumo socken; — hon dog 1597. Till denna förläning hörde dessutom *Björneborgs gård* och *Koivisto* ladugård jemte *Björneborgs stad* med underlydande *Ulfsby* socken; vidare *Eura* socken, *Eura Aminne*, *Kjulo* fjerding, *Saris* gård med *Wirmo* socken, och *Wirmo* skogsbygd, *Wemo* socken samt *Karintala* bol i Wemo socken. Uti dessa socknar funnos 1,422 skattebönder, 52 kronobönder, 37 prebendehemman samt 106 frälsehemman eller tillsammans 1,617 hemman. Denna förläning afkastade årligen omkring 5,500 daler. Den 4 Januari 1590 förlänade Johan III åt sin son med Gunilla Bjelke, *Johan II*, utom mycket annat: «Björneborgs och Furgårds (Frugårds?) Lähn, som är hela Nedre Satagunden med de och efterkommande, *Ulfsby*, *Kumo*, *Nerpis*, *Hwidis* och *Lodmia*

(Loima l. Loimijoki?) Soknar» . . . . . Denna förläning frångick honom år 1600 och han blef Hertig af Göthland, der han dog 1618. Åland frångick honom först 1606. Anmärkas må äfven, att Hertig Karl var den 7 Februari 1602 på Kumogård. Vid sin kröning i Upsala 1607 förlänade han Finland åt «den unge Gustaf Adolf», som sedermera var på Kumogård år 1616. *Jöns Knutsson Kurk*, Friherre till Lempelä, Herre till Laukko, Hedensjö, Anola, Kjuloholm och Klakeborg, Ryttmästare, Ståthållare på Åbo och Wiborgs slott, President i Åbo Hofrätt, Riksråd — hade på beställning eller såsom en del af sin lön ifrån 1635 till 1650 Kumo och Koivisto gårdar med laxfisket, motsvarande i penningar 671 daler, samt dessutom 18 Biskopshemman, som lågo under dessa gårdar. Han var gift för andra gången med *Sofia De la Gardie*, dotter till Friherre Johan De la Gardie till Kjuloholm och hans gemål Karin Oxenstjerna till Steninge. År 1640 hade Jöns Kurk 17 krono- och prebendehemman i Kumo. År 1632 upptages såsom Kumogårds landbönder: 1:o i Kumo: *Biriläby* 3 åboer, *Birkkala* 8, *Pumbula* 3, *Kuurola* 7, *Meinikkala* 1, *Äimälä* 2; 2:o uti Eura: *Harola* 2 åboer samt *Kautua* 1, eller tillsammans 27 landbönder. År 1648 hade Jöns Kurk uti Kumo 12 hemman, neml. i *Hiirijärvi* 3, *Niuttula* 1, *Suomenkylä* 3, *Kaurula* 2, *Ylikeipilä* 2 samt dessutom *Pyhänkorva* frälse, utgörande 1 hemman. *Arvid Forbus* *), Friherre till Kumo, Herre till Artsjö, Friborg och Ed, General af Infanteri, vice Guvernör i Pommern, Riks- och Krigs-Råd m. m., innehade Kumogård ifrån 3 Augusti 1650 till sin död 29 Maj 1665. Under hans tid hörde under Kumogård 12 hemman, neml. i *Peipohja* 1, *Äimälä* 1, *Kareksela* 1, *Ruikkala* 2, *Steikarla* 2 och *Taloila* 2, hvartill han köpte i *Meinikkala* by 3 hem-

---

*) Han härstammade från Skottland samt dog i Stettin. Hans föräldrar voro Evald Forbes till Nybacka och Katharina Björnram.

man. Anmärkas må äfven, att Forbus lät 1664 på Kumogård uppföra en stor byggning, som innehöll 12 rum. År 1639 i Maj gifte sig Forbus med Margaretha Boije till Wexiö, enka efter Öfversten Henrik Horn, som dog 1629. Härigenom kom Forbus i besittning af Boijes många egendomar i Kumo, hvarom framdeles mera. Ännu finnes i Kumo kyrka en gammal messhake med årtalet 1662 samt ofvanpå bokstäfverna AFMB, d. ä. Arvid Forbus och Margaretha Boije. *Axel Julius De la Gardie*, Grefve, Riksråd, Fältmarskalk-Löjtnant, Öfver-Commendör (General-Commendör) öfver Militien i Stor-Furstendömet Finland och Ingermanland med dess garnisoner (skref sig så 1676), sedan General-Guvernör i Estland och Reval, Grefve till Läckö och Arensburg, Friherre till Ekholmen, Herre till Dagö, Tarvast, Friberg, Kumo och Autis, — han innehade Kumogård ifrån 1665, såsom friherrskap ifrån år 1676 till sin död 1710. År 1664 den 16 December gifte han sig med Arvid Forbus' dotter *Sofia Juliana Forbus*, död 1701. Till Kumo kyrka skänkte han 1674 en ringklocka, som ännu begagnas. Majoren C. A. von Hirschheit, som år 1680 innehade Kumogård under arrende, lät uppföra der en mindre byggnad med 8 rum. Axel Julius De la Gardie egde i Kumo 48 hemman, neml. i *Harjavalta* 4, *Äimälä* 1, *Sonnila* 2, *Wareksela* 3, *Kareksela* 2, *Peipohja* 1, *Tulkkila* 2, *Ylistaro* 15, *Grootila* 3, *Meinikkala* 4 jemte Kumogård, *Ruikkala* 2, *Steikari* 2, *Talois* 2, *Forsby* säteri 1, *Bengtilä* 2, *Kuittilo* 1 och *Haistila* 1. År 1681 kom Karl XI:s reduktion, och följande året eller 1682 innehade Grefve De la Gardie 40 hemman, neml. i *Harjavalta* 3, *Äimälä* 1, *Peipohja* 1, *Tulkkila* 2, *Ylistaro* 15, *Grootila* 3, *Kuopala* 6, *Ruikkala* 1, *Steikari* 1, *Meinikkala* 3, *Bengtilä* 2, *Forsby* 1, *Kuittilo* 1; men Kumogård, heter det, är hemfallen åt Kronan. År 1684 fick Grefvinnan Sofia Juliana Forbus confirmation att behålla några gods. Hon egde år 1693 på lifstid

i *Tulkkila* 2, *Ylistaro* 6, *Kuopala* 1, hvartill år 1696 kom 1 hemman i *Peipohja* samt 1 augumentshemman i *Taloila*, således tillsammans 11 hemman. «*Meinikkala* såsom köp reducerades för ofruktbara fordringar ifrån Arvid Forbus arfvingar». År 1696 heter det: «*Kumogård* är nu rusthåll», men 1703 åter: «*Forsby*, *Kumogård* med *Meinikkala* tillhör Grefve Axel Julius De la Gardie». *Adam Karl De la Gardie*, den föregåendes son, Grefve och Herre till Friberg, Landshöfding öfver Kalmar län samt General-Löjtnant, innehade Kumogård ifrån 1710 till sin död 1721. År 1702 gifte han sig med *Anna Juliana Horn*, dotter till Öfversten Gustaf Henriksson Horn och Anna Helena von Gerdten. Såsom enka synes hon någon tid innehaft Kumogård. Åren 1727, 1741 och 1755 upptages Grefve De la Gardie såsom egare af Kumogård, utan att förnamnet är uppgifvet, derföre blir det svårt att till året 1755 noga uppgifva, hvilka af De la Gardierna innehaft nämnde egendom. *Magnus Julius De la Gardie*, broder till den föregående, Grefve till Tullgarn, Friherre till Sjö, Herre till Lindholmen, Häringe, Mariedal och Löfstad, General-Löjtnant, Riks- och Krigs-Råd, President i Commerce-Collegium samt Öfverste-Marskalk, innehade i Kumo *Forsby*, *Ånäs* (numera kallad Malmi) samt *Horeli*, och derföre är det troligt, att han äfven varit egare af Kumogård. Han dog 1741. Hvem sedan under en tid af 14 år varit Kumogårds egare, kan jag ej säga. Adam Karl De la Gardies dotter *Ebba Margaretha De la Gardie*, som var gift med Majoren, Grefve Fredrik Magnus Stenbock, bortsålde den 7 Decemb. 1755 Kumogård åt Kaptenen sedermera Majoren och Riddaren *Frans Henrik von Knorring*. Uti köpebrefvet heter det, att hon lemnar det åt Kapten Knorring «alldeles efter den gjorda inteckning, som efter min Sal. Moders, Grefvinnan Högvälborna Fru Anna Juliana Horns död i orten skedde». *Kumogård* jemte *Sampanala* rusthåll i Raumo socken

köpte Kapten Knorring för 20,000 daler kopparmynt, äfvensom frälsehemmanen *Hangasvesi Tijainen*, *Niemisvesi Tenhoinen* och *Thomas Torpari* i Ruovesi socken åter för 2,000 daler samma mynt. Under Kumogård lydde då *Meinikkala*, *Pyhänkorva*, *Peipohja* samt uti Ylistaro by ett hemman, troligen *Malmi*. Af Prosten Nils Idman köpte Major Knorring äfven *Woltis* säteri, men bortsålde åter detsamma den 9 Februari 1782 åt sin broder Löjtnanten Johan Otto von Knorring för 2,000 Riksdaler specie. Major Knorring dog 1784. Öfversten *Henrik Gustaf von Knorring*, Majorens son, innehade Kumogård till sin död den 19 Februari 1841. Hans son Kammarherren *Carl Henrik von Knorring* är för närvarande innehafvare af Kumogård. Det är ett berustadt säteri af 5 oförmedlade och $4\frac{1}{3}$ förmedlade mantal. Derunder lyda som augumenter *Meinikkala* $\frac{3}{4}$ mantal, *Ratala* $\frac{1}{3}$ oförm. och $\frac{1}{4}$ förm. mantal samt *Torkeli* $\frac{5}{6}$ mantal, samt dessutom *Pyhänkorva*, Frälse, bestående af 1 mantal. Således utgör Kumogårds alla länderier för närvarande $7\frac{1}{12}$ oförmedlade samt $7\frac{1}{6}$ förmedlade mantal.

Woltis. Denna egendom omnämnes, såvidt jag känner, för första gången år 1447. Emellan åren 1460 och 1483 innehades Woltis af *Philippus Thomasson*, som var Häradshöfding i Nedra Satakunda. Hans son *Matts Philippusson* var egare af samma egendom åtminstone emellan åren 1497 och 1506. Han var Häradshöfding i Kumo samt äfven i Nedra Satakunda. Hans hustru hette Katharina, samt deras dotter Anna. För hennes provent gafs af föräldrarne till Nådendals kloster Salmis gods i Sagu. Välborne *Henrik Jönsson* innehade Woltis redan före 1525. Sistnämnde år var han fogde på Åbo slott, då Grefve Johan af Hoija var derstädes Ståthållare. År 1526 den 21 September erhöll han fogdebref på norra Finland; 1533 blef han fogde på öfra häradet i Tavastland,

och den 2 Augusti 1540 förklarade Gustaf I:sta hans egendomar *Parvola*, *Koskis* och *Toijala* «frij for all skiutzferd, Lenssmandz och Boolmandz rente»; den 4 Augusti 1564 skref han under ett fastebref åt Henrik Hordel i Ylistaro å Ting på Kumogård, och 1565 skickades han till Liffland. Nyssnämnde år kallas han äfven skrifvare. Hans barn voro Hartvig Henriksson och Elin, hvilken sistnämnde var gift med Ryttmästaren Melker Bäck, som afled 1593. Uti den tidens handlingar är anmärkt, att år 1570 satt på Woltis en «hustru Karin». «Den edle och välbördige *Hartvig Henriksson*» innehade Woltis redan åtminstone 1570. Han kallas ryttare under Finska Fanan, samt var Ståthållare på Wiborgs slott. Han var en af Finlands förmögnaste, verksammaste och mest inflytelserike män. Som han var en af Konung Sigismunds anhängare, lät Hertig Karl 1599 gripa, insätta på Åbo slott, samt halshugga honom den 10 Novemb. sistnämnde år. Hans lik fick dock i kyrkojord begrafvas. Hans vapen var en gul sköld och deruti en springande so och der ofvanpå hjelmen åter en springande so. Hans systerson, som antog samma vapen, är derföre äfven känd med tillnamnet *Marsvin*. Det uppgifves, att Hartvig Henriksson varit gift med en af Gödrik Finckes till Sonnäs i Ulfsby systrar, men Lagus påstår pag. 171, att han var gift med Johan Böklers enka Karin. Nämnde man dog omkring 1580. Han egde Wiurla i Halikko socken, och på sådant sätt ärfde Hartvig Henriksson nämnde egendom, oberäknadt en mängd andra. Uti en i Kumo befintlig gammal handling heter det, att redan år 1502 «Hartvig Henrikssons föräldrar äre lagligen tilldömpt Såsom the och af urminnes häfdtt een fempte deel uthi thesse efterskrefne ägor nuthedtt och aldeles oklandrett brukatt hafve Såm är *Lattomeri*, *Hafuingon Niemi*, både Söder och Nor siden um åån, Emillan *Mustan Oija* och *Karhin Kivi* Item *Jufuan Maa*, *Pårolan maa* och

Rausion maa, män *Häftion maa* hafve dhe enskylltt tillhördtt». År 1596 den 10 December tilldömdes åt Hartvig Henriksson *Kuoppakoski* urfjell i Hvittis socken. År 1604 heter det, att Woltis tillhörde Hartvig Henrikssons arfvinga, och sistnämnde år uppgifves en *Augustinus Larsson* vara egare af Woltis säteri. Vid denna tid lydde under Woltis *Porola* 1 nybygge, *Häytiö* eller *Häyhtiö* 1, *Ronkka* 1 och *Pukkala* under frälse. Under en tid af trettio år framåt vet man ej, hvem som innehaft denna egendom, men troligt är, att det varit en *Matts Sigfridsson*, som var systerson åt den afrättade Hartvig Henriksson *). Den 8 Febr. 1609 blef han adlad och erhöll samma vapen, som hans morbror. Tvifvelsutan var han stamfar för ätten *Delphin* N:o 191. Genom sköldebrefvet skänktes honom och hans äkta bröstarfvingar till evärdlig ägo en skatt i Tavastkyro, benämnd *Hapaniemi*, ¼ skatt i *Forsby* af Närpis och ½ skatt på *Ytterön* i Ulfsby, dock skulle han af dessa fastigheter göra rusttjenst. Ätten blef då genom bemälde Matts Sigfridsson år 1633 introducerad. Han bivistade, som hörande till Ridderskapet och Adeln, Helsingfors möte, hvars beslut af den 2 Febr. 1616 han äfven undertecknade. Kallade sig i skrifter på 1620-talet «Hans Kongl. Majestäts Stallmästare i Finland». Anmärkas må, att nämnde Matts Sigfridsson egde Teevala säterirusthåll, som ligger i Harju kapell af Birkala pastorat. Nämnde egendom försålde han åt Patrick Ogiluie, och samma torde han hafva gjort med Woltis. Matts Sigfridsson synes ännu 1647 lefvat.

Patrik Ogiluie, Öfverstlöjtnant, innehade Woltis ifrån 17 September 1640 till omkring 1650. Han var af en gammal Skottsk slägt, af hvilken en gren öfverflyttade till Sverige.

*) Öfverstlöjtnanten *Karl Bäck*, gift med Ebba Ramsay, skref sig till Woltis. Han var född 1609 och dog 1663. Till den ofvannämnde Melker Bäck var han Brorsson.

Patrik Ogiluie blef introducerad år 1642 under N:o 267. Emellan åren 1662 och 1696 var han Ståthållare på Kexholm samt troligen Landshöfding öfver Kexholms län. Ogiluie skref sig till Teevala, och hans vapen fanns inbrändt uti ett fönster i Harju kyrka. Under hans tid hörde under Woltis 8 hemman, neml. i *Williö* 5, *Pukkala* 1, *Ronkka* 1 och *Haistila* 1. Öfversten *Henrik Sass* innehade Woltis åtminstone redan 1653. År 1650 introducerades han under N:o 369, och omkring år 1693 var han Ståthållare på Nöteborg. Under hans tid hörde under Woltis 4 hemman, neml. *Ronkka* 1, *Pukkala* 1, *Häytiö* 1, samt uti *Williöby* 1. Henrik Sass var gift med Elin Slang till Mälkilä i Bjerno, och derföre befinnes han äfven skrifvit sig till nämnde egendom. Ryttmästaren *Patrik Ogiluie*, son till Öfverstlöjtnanten, innehade Woltis omkring 1682. Samma hemman lydde äfven nu under Woltis, såsom under den föregående egarens tid. Kornetten *Henrik Sass* innehade Woltis åtminstone ifrån 1688 till 1722. Hans hustru hette troligen Anna Magdalena Boije. Den 12 Mars 1726 skänkte hon denna egendom åt sin måg Fänriken *Otto Kristoffer Schulman*. Han åter bortsålde 24 Mars 1726 den åt Kyrkoherden i Kumo *Johan Polviander*, som var måg till den föregående Kyrkoherden i Kumo Henricus Pauli Paulinus. Polviander dog 1729, och hans enka *Margaretha Paulina* innehade Woltis till den 23 Maj 1750, då hon bortsålde den åt Kyrkoherden och Prosten i Hvittis *Nils Idman*. År 1760 den 16 December köpte han *Walli* hemman till skatte. Af Nils Idman, som dog 1790, köptes Woltis af Majoren *Frans Henrik von Knorring*, hvilken åter, såsom redan är kändt, bortsålde 9 Febr. 1782 egendomen åt sin broder Löjtnanten *Johan Otto von Knorring*. Han åter bortsålde 10 Juni 1793 Woltis säteri åt Borgmästaren i Björneborg *Georg Fredrik Mustelin*. Under hans tid bestod Woltis af 2 mantal, hvartill hörde en utbys skatt, *Latto-*

meri Woltis kallad, som ligger uti Ulfsby nära Björneborg samt söder om Kumo elf. Den 5 April 1797 sålde Mustelin nämnde utbysskatt, som utgör ett halft mantal, åt Öfversten och Riddaren Johan Grönvall för 1,333 Riksdaler och 16 Skilling. Mustelin dog 22 Novemb. 1823, och hans fru Fredrika Charlotta Brander afled den 2 Januari 1818. Deras dotter Fredrika Charlotta Mustelin var gift med Kronofogden och Fältkamreraren *Karl Gustaf Gråå*, som således blef egare af Woltis säteri. Efter hans död, som skedde den 25 Maj 1820, deltes Woltis i tvenne delar åt hans tvenne barn Karl Fredrik och Sofia Wilhelmina Charlotta. Sonen *Karl Fredrik Gråå*, numera Kapellan uti Harjavalda kapell af Kumo socken, eger i denna stund sin hälft i Woltis. Dottren Sofia Wilhelmina Charlotta blef gift med Länsmannen i Kumo *Henrik Johan Bergroth*, som således blef egare af andra hälften af Woltis. Han dog den 11 Oktob. 1829. Efter hans död var hans enka egare af Woltis. Hon afled den 5 Febr. 1860 samt lemnade efter sig fem döttrar, af hvilka trenne äro gifta. Ännu vet man icke, hvem som kommer att ega denna del af Woltis. Egendomen är ett berustadt skatte säteri samt består af 1½ mantal.

Witikkala. År 1463 satt i nämnden i Kumo en som hette Henrik Witikkason, och här framsticker således namnet Witikkala. Tidigt nog innehades denna egendom af Baranoffer. Baranoff är en gammal Rysk ätt, som i vapnet förer ett får, hvilket uti Ryskan heter *baran*. Sedan Ingermanland med Kexholms Län kom under Sveriges herravälde, gingo flere, hörande till ätten Baranoff, i sistnämnde rikes tjenst. *Cassari Baranoff*, kallad äfven dels *Cassarin* dels *Cassarus*, «Rysse Baijor», hade af Konung Johan III erhållit förläning af gods i Liffland, men som de under kriget blifvit så förderfvade, att han af dem icke kunde hafva någon nytta, förlänade Konung

Karl IX honom den 20 Aug. 1606, på behaglig tid, i Kumo socken *Witikkala* 3 gårdar, *Rudanko* 3, *Birknäs* 1, *Säpilä* 9, *Kakkulais* 11 och *Levanpelto* 12 gårdar fria från utlagor, dock med skyldighet af rusttjenst. Denna förläning utgjorde 14 rökar, 1 öre- och 2 penningeland samt 39 hemman eller gårdar. Den 12 Aug. 1610 erhöll Cassari Baranoff af Konungen till evärdelig ego 19½ hela skattar i Kumo socken, i Raitio fjerding: *Skyttälä* 2 gårdar, *Witikkala* 2, *Wallila* 3, *Harola* 3, *Hindikkala* 4, *Wahainen* 3, *Ryytsälä* 2, *Mattila* 5, *Säpilä* 7, *(Kakkulais) Kaarenoja* 1, *Huivo* 4, *Mietanpää* (nu Ketola kallad)? samt uti Ylistaro fjerding: *Rudanko* 2 och *Birknäs* 1. På samma gång tillerkändes honom ock i Lodes gebit af Liffland åtskilliga fastigheter. Han skulle bekomma frihet å nämnde hemman, dock med vilkor att han skulle hålla Kronan «i förefallande nöd, inom Sveriges gränser 3 varaktige och väl väpnade dugliga karlar och hästar till Riksens värn och försvar, karlarne väl väpnade med harnesk och värjor å lekamen och ben, men drager någon här eller krigsmakt utöfver Riksens gränser och samme hans karlar och hästar följa med, då skall gifvas besoldning på dem så många veckor och månader, som de äro utom Sveriges gränser lika med annat Svenskt eller Finskt folk». Den 10 Oktob. 1611 bekom han förläning på Arensburg. Sedan Gustaf Adolf uppstigit på thronen, sökte Baranoff stadfästelse å den föregående donationen och i anledning deraf utfärdade Konungen den 23 Juli 1613 ett konfirmations bref, enligt hvilket Baranoff, under Norrköpings Besluts vilkor, erhöll de Finska godsen. De Liffländska fastigheterne åter, utgörande 13½ hakeland, skulle han få behålla i sin och sin hustrus lifstid. Den 5 Febr. 1629 erhöll han konfirmation å sin hustrus gods, under Norrköpings Besluts vilkor, äfvensom han i Liffland erhöll vederlag för 2 byar i Kumo socken, *Kakkulais* och *Levanpelto*, hans arfvegods, som han afträdt.

Han afled emellan åren 1633 och 1637. Han var gift med en dotter till Henrik Rehbinder, som den 12 Febr. 1680 upphöjdes i friherrligt stånd. Hans son *Gotthard Johan Baranoff*, Öfverstlöjtnant och Ryttmästare, blef sedermera egare af Witikkala säteri. Den 3 Maj 1671 blef han Student vid Åbo Universitet och intagen i Wiborgska Landskapet. Baranoffs compani hade sin tilldelning i Kangasala socken. En Öfverste Baranoff var den 4 Decemb. 1676 med uti slaget vid Lund, der han äfven blef sårad. År 1670 innehade Gotthard Baranoff 37 hemman, neml. i *Hindikkala* 2, *Harola* 1, *Kuopala* 6, *Witikkala* 3, Säteri, *Birknäs* 1, *Skyttälä* 2, *Wallila* 2, *Ryytsälä* 3, *Mattila* 4, *Huivo* 3, *Säpilä* 7, *Rudanko* 3, Ladugård. År 1682 hade han 26 hemman, neml. uti *Hindikkala* 2, *Harola* 2, *Witikkala* 3, säteri, *Birknäs* 1, *Skyttälä* 2, *Ryytsälä* 3, *Mattila* 1, *Huivo* 3, *Säpilä* 7 och *Rudanko* 2. Följande året reducerades från Baranoff hans hemman så, att han hade qvar blott 12, neml. uti *Witikkala* 3, *Säpilä* 7 och *Rudanko* 2. Oaktadt Baranoffs donationer voro underkastade Kongl. Reduktions Commissionen, så blefvo ändock *Witikkala* säteri och *Rudanko* ladugård, hvilka tillsammans utgjorde 3 mantal, till följe af särskild nåd genom Kongl. Majestäts Resolution af den 30 Maj 1684 oreducerade samt förunnade åt honom till lifstids säteri. Den 10 Sept. 1686 erhöll han Konung Karl XI:s öppna bref af innehåll, att han, som varande af en gammal adlig extraktion, skulle på Svenska Riddarhuset immatrikuleras, men sådant synes icke hafva gått i verkställighet och hör denna ätt till de ointroducerade. Baranoff dog den 23 September 1691, och i Kumo kyrka blef öfver honom uppställdt ett vapen, föreställande ett hvitt lam med förgyldta horn, ofvan på hjelmen en förgyld sabel och en tatarisk pil, uti inskriften kallad Herre till Witikkala och Säpilä. Han blef i Helsingfors den 6 Nov. 1679 gift med Maria Elisabeth Cron-

stjerna, och hon innehade Witikkala, som efter hennes mans död blef förvandladt till ett berustadt säteri, ännu 1722. På locket af en silfver communion kanna, som väger 101½ lod och som blifvit skänkt till Kumo kyrka, finnes aftecknadt ett adeligt vapen, som synes bestå af tvenne afdelningar, eller egentl. sagdt utgör tvenne vapen. På den venstra är tecknadt ett får samt på den högra trenne fiskar med stjertarne åt olika håll. Ofvan på vapnen finnas bokstäfverna CB. MEVD. Det venstra vapnet är otvifvelaktigt Baranoffs och med CB. utmärkes Cassari Baranoff, men de fyra återstående bokstäfverna har man ännu icke kunnat förklara. Någon har ansett, att med alla sex bokstäfverna skulle utmärkas endast Baranoffs namn och titel; meningen eller uttydningen kunde då möjligen blifva: *Cassari Baranoff. Miles et Viticalæ Dominus.* Omkring 1727 egdes Witikkala och Rudango af Befallningsman *Henrik Callia.* År 1734 heter det, att nämnde egendomar tillhöra Salig Baranoffs arfvingar. Henrik Callia lefde ännu 1741 samt hade 1 hemman i Kakkulais, och således måste han genom slägtskaps förhållande erhållit dessa egendomar, neml. Witikkala och Rudanko. Handelsmannen och Kommissarien *Erik Rückert* egde Witikkala och Rudanko redan sistnämnde år; han var gift med Christina Brenner. Rückert dog 1768. Kofferdie-Kaptenen *Olof Sundman* var sedermera innehafvare af Witikkala; hans hustru hette Christina E. Klockhoff. Sedermera egdes Witikkala af *Erik Wickberg*, som var gift med Maria Helena Rückert; hon dog 1800 samt han åter 1806. Deras barn var Eva Kristina Wickberg, som blef gift med bonden *Karl Johansson*, och sålunda blef han egare af Witikkala rusthåll, hvilket han köpte till skatte den 6 April 1791. Oaktadt sitt ringa stånd bar han tre medaljer, en af guld samt tvenne af silfver. Han dog den 25 Juli 1848 uti en ålder af 88 år och 2 månader. Af Karl Johanssons barn må äfven

ihågkommas Collegii-Assessorn och Riddaren af Kejs. St. Annæ Ordens 3:dje klass *Carl Grönholm*, född den 30 Januari 1784 (lefver ännu och är bosatt i Raumo), samt Kyrkoherden i Kumo Filosofie Doktorn, Kontraktsprosten och Ledamoten af Kejs. St. Annæ Ordens 3:dje klass *Fredrik Grönholm*, född den 10 Mars 1787, död den 18 Augusti 1860. Witikkala innehafves för närvarande af en Karl Johanssons sonason. Filologie Magistern Nestor Järvinen är hans dotterson. Witikkala är nu berustadt skatte säteri samt består af 1⅔ mantal.

Uti Säpilä by finnes äfven ett berustadt skatte säteri af 1⅔ mantal, af finnarne kalladt *Säteri*. Denna egendom innehades af Cassari Baranoff och Gotthard Baranoff samt af den sistnämndes enka Maria Elisabeth Cronstjerna ännu 1722. Kyrkoherden i Kumo, Kontraktsprosten *Nicolaus Tolpo* innehade omkring 1741 nämnde egendom; död 1757. Hans dotter *Sara Katharina*, gift med Kyrkoherden i Wesilax Johan Haaks, som dog 1767, egde Säteri år 1774. Kapten Välborne *Samuel Niklas von Pfaler* egde sedermera samma egendom samt köpte den till skatte 2 Mars 1791. Witikkala rusthållaren *Karl Johansson* köpte berörde egendom 27 Maj 1793 af Pfaler för 2,777 Rksd. 37 Skl. och 4 Rst. Prosten *Grönholm* köpte Säteri Rusthåll den 3 Januari 1826 för 3,888 Rksd. 42 Skl. och 8 Rst.

Rudango eller *Rudanko* ligger på södra sidan om elfven gent emot Witikkala, hvars läge är på norra sidan om Kumo elf. Denna fastighet (Rudango) tilldömdes, genom Häradshöfdingen Hartvig Jakobssons dom 1455, Ylistaroboerne, hvilka derigenom ock blefvo egare af Rudango fors. Sedan åbon å denna lägenhet stannat för ränterest till Cassari Baranoff, som enligt Kongl. brefvet af den 20 Aug. 1606 och den 12 Aug. 1610, hade Rudango i förläning, uppbjöds egendomen af Häradsrätten den 3 Sept. 1624 bemälde Baranoff tillhanda. Nu utgör

Rudanko ett enstaka säteri af $1\frac{1}{8}$ mantal, som den 26 Juni 1806 löstes till skatte af Rusthållaren Matts Johansson.

Horeli, fordom Hordeli, egendom i Ylistaro by. År 1484 var en *Jöns Hordel* en af nämndemännen i Kumo; 1530 var han en af synemännen angående Wahanens fiskvatten. Vid ett ting i Kumo 1531 var åter en *Henrik Hordel* nämndeman och han får den 4 Augusti 1564 fasta på den jord i Ylistaro, han köpt af några utbys män Gregers och Markus i Sandila. Redan 1540 innehade han detta hemman (troligen *Horeli)*. Hans son hette *Lars Henriksson Hordel.*

Såsom Hertig hade Johan en frilla, Karin Hansdotter, med hvilken han hade sonen Julius och döttrarna Sofia och Lukretia, hvilka, sedan Hertigen bestigit thronen, den 30 Mars 1577 adlades under namnet Gyllenhjelm samt erhöllo Kjuloholm till förläning. Friherre Pontus Dela Gardie gifte sig med Sofia Gyllenhjelm, och sålunda blef han egare af Kjuloholm. Den 7 Okt. 1561 afiät Hertig Johan ett bref af följande lydelse: «Wi Johan med Guds nåde Sveriges Rikes Arffurste och Hertig till Finland Göre vitterligt, att vi af synnerlig gunst och nåde undt och skenkt som vi och nu med detta vårt öppna bref unne och skänke vår trotjenarinna Karin Hansdotter 2 gods benämnde Wexiö och Benttila liggande i Öffre Satakunden, den ena i Kangasala och den andra i Birckalla, med alla de lägenheter både i wåto och torro som under för:de gods lyder». Efter det att Hertig Johan den 4 Oktober 1562 blifvit förmäld med Katarina Jagellonica, gifte Karin Hansdotter sig med Klas Andersson Westgöthe till Wik och Kockis, hvilken äfven understundom skref sig till Wexiö i Kangasala. Denne Klas Andersson hörde till Hertig Johans mest nitiske anhängare, förklarande att kronan borde tagas ifrån Konung Erik och sättas på Hertigens hufvud. Följden häraf blef den, att hemälde Klas Andersson ställdes för Rätta och dömdes att

halshuggas och steglas, hvilken dom ock gick i verkställighet. Sedan han blifvit afrättad gifte Karin Hansdotter sig med *Lars Henriksson Hordel.* År 1576 blef han af Kon. Johan III adlad; samma år var han fogde i Kangasala län; sedermera 1579 Befallningsman i Öfra och Nedra Satakunda; 1580 Befallningsman öfver Kumogårds län samt åren 1581—84 Befallningsman på Åbo slott. Dessutom var han Häradshöfding i Masku Härad. Den 6 Juni 1591 dog han på Wexiö gård. Karin Hansdotter lefde ännu 1594. Deras dotter var *Anna Larsdotter Hordel*, som blef år 1604 gift med *Hans Mårtensson Boije.* Denne Hans Boije till Gennarby och Wexiö var född 1581. År 1598 blef han Höfvitsman för en fana Svenska Ryttare; bivistade med utmärkelse det 10-åriga kriget; förordnades till Guvernör i Novgorod samt utnämndes den 29 Juni 1613 till Ståthållare och Kommendant på Nöteborg; 1614 Öfverste för ett Tyskt och Finskt Regemente; förordnades slutligen d. 19 Juli 1615 till Kommendant på Novgorods Slott och Stad och dess underliggande län; dog i Stockholm 1617. Lars Hordel fick redan år 1569 den 8 April 4 klostergods i Kumo; dessa funnos i Grootila by. Det uppgifves, att han då var ryttare. Genom Kongl. brefvet af den 18 Sept. 1577 erhöll han *Forsby* i Kumo med 1 landbonde och *Karhiniemi* i Hvittis, 1 mantal, samt dessutom stadfästelse på 4 kloster-landbönder i *Grootila.* Den 9 Juni 1581 skänkte Johan III åt Lars Hordel *Karhiniemi* till evärdeligt frälse, samt 3 Biskopslandbönder, neml. *Forsby* och *Bengtilä* i Kumo socken. «Om Lasse Henriksson doge före sin hustru Karin Hansdotter, så skulle hon behålla dessa gods i sin lifstid» *). Dessutom hade han förvärfvat sig «frälse på sin faders gård» i Ylistaro.

*) Den 9 Juni 1581 benämnas Forsby 1 och Bengtilä 2 äfven för kronohemman, och Karhiniemi i Hvittis får åter namn af skatte-

Genom bref, dat. Stockholm den 3 Maj 1610, erhöll Hans Boije och hans äkta bröstarfvingar under frihet och frälse till evärdelig ego ibland annat äfven *Kuopala*, *Ylistaro* och *Grootila* (4 klosterbönder) i Kumo, med vilkor «att deraf för sig och sina manliga bröstarfvingar uti alla tillfallande lägenheter en varaktig och välrustad karl till häst utgöra». Denna donation utgjorde 9 rökar, 5 öres- och 20 penningland, 20 hemman och 4 prebendehemman. Den 8 Sept. 1617 fick han stadfästelse på sin förläning. Med Hans Boijes förläning i Kumo förhöll det sig noga bestämdt så, att han innehade 2 hemman i Ylistaro under frälse å sin hustrus (Anna Hordels) vägnar, hvilken sednare fått dem genom Hertig Karls bref 19 Aug. 1600, som åter var en stadfästelse af Kon. Johan III:s bref af den 9 Juni 1581, hvaremot Hans Boije sjelf innehade 21 hemman. Hans Boije och Anna Hordel hade en dotter *Margareta Boije*, som blef första gången gift med Öfversten Henrik Horn till Haapaniemi; han dog 1629 samt lemnade sin hustru uti fattiga omständigheter. År 1639 ingick hon nytt gifte med *Arvid Forbus*, Friherre till Kumo, hvarigenom han kom i besittning af Boijeska egendomarne i Kumo socken. Dessa bestodo af *Horeli* säteri, som ensamt innehöll 5 hemman; i *Ylistaro* innehade Horeli vidare 10 hemman inom rå och rör, i *Kuopala* 6, *Grootila* säteri 4, *Kuittilo* 1, *Bengtilä* 2 samt *Forsby* säteri 1, eller tillsammans 29 hemman. Ofvan pag. 244 sågo vi, att Forbus egde utom sjelfva Kumogård äfven 12 hemman derunder, och således var han i Kumo egare af 41 hemman, oberäknadt Kumogård. Oaktadt Forbus egde Boijeska egendomarne eller godsen i Kumo, så synas de dock disponerats af en annan, emedan de kallas år 1653 *Michel Hordels* säteri.

---

hemman. År 1604 omnämnes i Kumo *Knut Henriksson* (Hordel) samt Salig *Matts Henriksson Hordel*, Ryttaren under Jesper Mattssons (Krus) fana.

Margareta Boije dog den 22 Septemb. 1668. Efter sin första man lemnades hon uti fattiga omständigheter, men efter sin egen död befinnes hon lemnat efter sig t. ex. silfver 27,680½ lod *). Ifrån beskrifningen öfver Kumogård får man veta, hvem sedermera kom i besittning af Boijeska egendomarne samt huru de derefter undergingo reduktionens stränghet. Emellan åren 1755 och 1764 innehades Horeli af Löjtnanten, välborne *Fredrik Wulfkrona*. Äfven egde han *Malmi* rusthåll i Ylistaro by. Horeli rusthåll är numera deladt uti fyra delar, hvilka tillsammans utgöra $\frac{15}{16}$ dels mantal. År 1801 egde Fältväbeln *Elias Gestrin* ¼ del af Horeli.

Forsby. Denna egendom är ibland de tidigast kända i Kumo. En *Bowe* egde detta gods samt sålde det åt *Andreas Van*, som var «civis» i Ulfsby. Sistnämnde man sålde egendomen, som man vet, åt Biskop Hemming år 1355, och sedermera innehade Biskoparne egendomen troligen ända till den tid, då Konung Gustaf I indrog de så kallade kyrko eller andliga godsen **). Ännu år 1561 är Forsby upptaget såsom Biskopshemman, ty namnet fortfor lång tid efter reduktionen. Genom Hertig Johans bref, dat. Kumogård die Annunciationis Mariæ 1558, fick *Lasse Undranch* till behaglig tid skattefrihet «å en vår gård, den han nu uppå bor» d. v. s. Forsby, hvilket gods han hade skattefritt till 1564. Han upptages år 1553

---

*) För att till en del ådagalägga adelns rikedomar i 17:de årh. kan här tilläggas, att Axel Julius De la Gardie ärfde på sin lott 7,363½ lod silfver. Jakob De la Gardies enka Ebba Brahe lemnade efter sig 52,418$\frac{3}{16}$ lod rent silfver, d. v. s. omkring eller inemot 82 pund — således tvenne ansenliga hästlass!

**) År 1447 uppgafs eller egentl. dömdes Forsby rå vara följande: «Första Råån vidh skilgården millan Haistela åker och fårsby, andra Råån tedhan ginast til måsan nogot när ena kildå vidh ena furu, thedhan til en stoor steen som ligger vid Aross vägh så thedhan nider til Åna».

såsom hörande till Kumogårds hoffolk. *Torbjörn Eskilsson* «Skyttare» fick genom Kongl. brefvet 30 Juni 1569 ett Biskopsgods Forsby i Kumo «fritt för alla årliga utskylder», samt innehade det till år 1573. Vi vete redan, att *Lars Hordel* och *Karin Hansdotter* sedermera erhöllo Forsby och Bengtilä. År 1602 egdes dessa af jungfru *Anna*, som var deras dotter, och som år 1604 blef gift med *Hans Boije*. Han dog, som man vet, år 1617 och omkring år 1637 upptages enkefru *Anna* såsom innehafvande Forsby och Bengtilä. Ända till och med år 1748 vet man, att bemälte egendomar innehades af egarene till Kumogård. Kapten Daniel Wulfcrona, som uti sitt sednare gifte hade till fru Beata Charlotta Giös till Prestkulla i Tenala, innehade Forsby år 1755. *Daniela Gustava Wulfcrona* upptages på Forsby nyssnämnde år. Hon var född 1725. Bemälte år 1755 fanns på Forsby äfven *Fredrik Johan Gyllenrahm*, född 1747, samt *Adolf Magnus Gyllenrahm*, född 1750. Månne Daniela Gustava Wulfcrona var gift med en Gyllenrahm? Forsby och Bengtilä egdes 1773 af Kapten *Karl Armfelt* och ännu 1794 innehades de af hans arfvingar. Befallningsman *Hans Wilhelm Giers* var sedermera egare af Forsby. Under hans tid torde egendomen blifvit klufven, såsom den äfven för närvarande består af tvenne delar. Majoren och Riddaren af Svärds Orden *Isak Reinhold Sahlberg*, gift med Hedvig Sundvall, innehade omkring 1807 halfva Forsby samt Simula Rusthåll. De flyttade till Yläne omkr. 1810. Hon var enka redan 1815, och innehade såsom sådan Forsby. År 1832 flyttade hon åter till Yläne. Forsby rusthåll består af $1\frac{1}{4}$ mantal, nemligen båda hälfterne tillsammans.

Grootila by. Uti denna by fanns i äldre tider en stor egendom, som tillhörde en *Olof Andersson Tolk*, som åren 1431—1433 var väpnare på Åland samt tryckte sitt sigill

under flere domar *). År 1437 lemnade han nämnde egendom till Wårfru Altare i Åbo Domkyrka mot det, att han af samma altare erhöll en gård i Åbo stad, 400 mark svenskt mynt samt en äng af fyra lass innehåll. Bytesbrefvet lyder sålunda: «Fore allom them thetta breff höra eller see, kennis jak Olaff Andrisson Tolk met thesso mino närvarande opno breue, mik haffwa giorth, met godom vilia och beradne modne, eth jorda schifte oc köp met ärligom mannon *Benct Lydekson* och *Henric Clauson*, opa varefru altare vegna, opa södra sidhona i Åbo Domkirkio, i swa motto, ath jak haffuer oplathit j laglico schiffte ok kope for:de varfru altare alth mith godz j *Grotela by* i Kwmo sokn liggiande, met quernstadhom, torpom oc torpastadhom, fiskevatnom, utmarkom, i kornaskoghom oc allom androm tillaghom, hwar the helzt knno ligia, när by oc fiärre, engo undan takno, som thy godze rätteliga tillhört haffuer ok än tilhöra kan; före huilkit godz jac hauer fangat oc anamath aff ford:om altarens vegna, een gaardh j Åbo sunnan vid gropena, som ärlighin man Claus Lydekson, gud hans själ nadhe, fik aff Matthis Skalenbergh, borgmäster j Abo, oc gaff undher for:da varfru altare, oc ther til skal jak haffua X lassa engh oc IIIIC mark Svenska penninga i swadant mynt som nu är gäfth gångth j Åbo, swa ath halff fempte mark göra fulth for en fulwictugan gamblan engliscan nobel: hwilka penninga jak kännes mik til fulla nögia hawa upburet aff wördhligom fadher met gudh Biscop Magnus i Åbo oc Capitulo ther samma statz vppa varfru altare vegna: Thy affhender jak mik oc allom minom arffwm för:da godz i *Grothe* met allom räth for:da var fru altare til ävinneliga ägo. Ar 1437 oppa sancti Thome de

*) År 1530 var *Jöns Tolk* en af nämnden i Kumo. Härifrån kommer påtagligen namnet på byn *Tulkkila,* som ligger alldeles invid Grootila, vidare *Tulkki-niittu* på Skyttälä landet, äfvensom *Tulkki* äng samt *Tulkki* torp, som höra under Woltis.

aquino dagh». År 1541 funnos ännu i Grootila by tvenne landbönder, som betalte utskylder till Åbo Domkyrka. År 1569 kallas de hemman, som lågo uti nämnde by, för klostergods, samt uppgifvas varit fyra till antalet. Ännu i dag är Lauri hemman anslaget «Predikanten till födelse». Ifrån pag. 257 och 258 får man underrättelse om, hvem som ända till reduktionen varit egare af förenämnde klostergods. Ännu qvarstår i Grootila by ett minne deraf, att der fordom funnits en större egendom; ty Lauri qvarnbacken kallas ännu *Kartanon mäki*.

Sone Soneson, Väpnare och Riks-Råd 1435 samt Lagman i Norra Finland och på Åland 1438—48, egde 1419 en egendom i Ylistaro by, — namnet på denna fastighet uppgifves icke. Detta gods tillhörde egentligen hans hustru, och han pantsatte det för 50 mark Åboska mynt åt ofvannämnde *Bengt Lydikesson* på det vilkor, att sistnämnde penningegifvare skulle uppbära årsväxten af egendomen. Köpebrefvet lyder sålunda: «For allom thöm thetta bref höra eller see kennis iak *sone soneson* med thesso mino opno närvarandhe brefve mik rättelika giälde kyldoger vare beskedlikom manne *benkt Lydiksson* femtigi mark redha penninger abost mynt som iak fullelika upbaar aff honom för hvilka penninga iak pantsäth haffver honom eth godz som iak fulmäktogher är a mina husfru veghnä liggendes i *kumo sokn i ylistharoby* med allom tillaghom till sagdom och enghom undantaknum som thär tilligia kan med rätthä j sva matho at fornempde benkth skal tilforene upbare tenna aars växten nu ingaar oc hviket aar ther äpther iak thet godzet lösä kan the skal iak thet lösä fore st. michaelis dagh, ällegis skal benkhten upbärä aaro växthen svasom förscriffuith star tho athvarst änkthe affslaa aff hovedzsummon. Til thesses breffs merä visso oc vittnissbördh bidher iak beskedhelikin man *olaff svärd* at sätthia sith incigle med mino for thättä breff. Scriptum Abo Anno Dni mcdxıx feria

quarta proxima post dom. quadrages. in testimonium præmissorum» *).

Claus Lydiksson och *Bengt Lydiksson* voro bröder samt hörde till den namnkunniga ätten *Djekn*, hvilkens vapen var en blodröd engel med svart hufvud eller fogelnäbb och liffärgade händer. Claus Lydikesson var 1419 höfvitsman på Åbo slott samt före 1451 fogde på Kumogård, då han uppgjorde ett byte i egor emellan Kumogård och Williö by. Uti Hvittis socken egde han *Suikko* hemman och år 1419 den 17 April köpte han af Margaretha Olofsdotter *Koivisto* egendom i Ulfsby socken för 40 mark. Denna egendoms dåvarande storlek finner man deraf, att Ytterö vid den tiden hörde derunder. Bengt Lydikesson var 1411 lagläsare i Piikkis härad, 1437—39 Ståthållare på Tavastehus slott, 1450 Häradshöfding i Öfra Satakunda samt efter 1451 fogde på Kumogård, då en jemkning i de egor, hvilka Claus Lydikesson utbytit, ånyo förehades. År 1453, då det dömdes angående *Kallio* ström i Lammais fors, var han närvarande. Till Åbo Domkyrka bortskänkte han *Hädila* hemman i Nousis, *Kuokkala* i Lempälä samt *Kulju* i Birkkala socken. Det är äfven att förmoda, att Sone Sonesons hustru hörde till slägten Djekn. Benkt Lydikesson samt Sone Soneson voro äfven ibland grundläggarene till Nådendals kloster. Den uti bytesbrefvet omnämnde *Henrik Clausson* var son till Claus Lydikesson samt Riddare och Lagman i Norrfinne lagsaga. År 1447 kallar han sig häradshöfding i Nedra Satakunda. Det var han som dömde angående Kallio ström år 1453. *Olof Sverd*, väpnare, som satte sitt sigill under det sednare köpebrefvet, var svåger till

*) Uti Ylistaro by finnes ännu en äng med namnet *Sonni* och en annan benämnd *Sonninkellari*, och torde dessa blifvit kallade efter ofvannämnde Sone Soneson, äfvensom *Sonnila* by nära Ylistaro, samt kanske *Sonnäs* i Ulfsby.

Bengt Lydikesson, samt hörde sålunda äfven till den vidlyftiga slägten Djekn (se pag. 221). Han egde Sonnäs i Ulfsby. Hans son *Petter Sverd* fick år 1463 i Kumo elf (se pag. 222) fiskvatten i en sträcka af 30 verst. *Henrik Sverd* var gift med Claus Lydikessons dotter Brita. Kurkska och Sverdska slägterna voro nära befryndade med hvarandra. Anola uti Ulfsby synes äfven hört till Djekn-slägten. Denna ätt egde således uti trakterna omkring Kumo elf mycket egendomar. Uti De la Gardiska arkivet 16:de delen sidd. 191 och 192 förmodas, att slägten Djekn var ursprungligen hemma från Norrige och Birkarlarne voro äfven till sin början ifrån sistnämnde rike, — och derföre är det en möjlighet, att Djeknslägten kommit med Birkarlarne till Finland. Märk väl, att Birkarla-handlanden seglade upp till Tavastland långsåt Kumo elf. År 1329 egdes *Harviala* egendom, som ligger uti Wonå socken nära Tavastehus stad, af en Klas Lydekkesson Djekn.

Pyhänkorva. Klaus Lydikesson hade en dotter Cecilia, som var gift med Lagmannen i Österlandet *Klas Fleming*. Ståthållaren på Åbo slott *Joachim Henriksson Fleming* var gift med Ingeborg, dotter till Väpnaren Björn Ragvaldsson (Stjernkors) till Svedja, som var Häradshöfding i Östra Nyland 1441—47. Hvad hans hustru hette är icke uppgifvet, men månne icke äfven hon hörde till slägten Djekn? Det var genom henne som Pyhänkorva kom till Flemingska slägten. Månne icke Klas Fleming och Björn Ragvaldsson voro svågrar? Joachim Fleming var 1429 häradshöfding i Kumo. Sedermera egdes Pyhänkorva af Riksrådet *Ivar Fleming* samt år 1541 af hans broder Riksrådet *Erik Fleming*, som kallar det «armpt godz». Vid sistnämnde tid räntade Pyhänkorva 9 spann säd samt 2 pund smör. År 1545 befinnes det hafva tillhört *Jöns Knutsson Kurck* samt lydt under Anola säteri i Ulfsby socken. Sedermera tillhörde detta gods fortfarande de Kurkar,

som egde Anola, ända till år 1706. *Katharina Elisabeth Kurk*, som var gift med Öfversten Axel Posse, var den sista af Kurkska familien som egde Pyhänkorva. Efter hennes död inropte Borgmästaren i Stockholm Välborne *Olof Hansson Törneflykt* *) på auktion den 12 Juni 1706 nämnde egendom, som efter hans död tillföll Grefve *Johan Liljenstedt*, som dog i Pommern den 26 September 1732. Han var gift med Törneflykts dotter *Margaretha*. Hans son Grefve *Karl Liljenstedt* innehade Pyhänkorva troligen ända till sin död år 1767. Sedermera egdes denna egendom af egarena till Kumogård, hvarunder Pyhänkorva äfven för närvarande hör. Troligen bekom Knorringska slägten nämnde fastighet medelst köp. Pyhänkorva är ett frälsehemman af 1 mantal.

Andra Förläningar. — Biskops-landbönder funnos år 1558 i Kumo: *Birilä* by med 4 landbönder, *Niuttula* 2, *Birkkala* 8, *Suomenkylä* 3, *Kaurula* 4, *Pumpula* 3, *Kuurola* 4, *Keipilä* 2, *Öykkäri* 1, *Lempais* 1, *Wiikkari* 1, *Hiidenoja* 2, *Forsby* 1, *Äimälä* 2, *Meinikkala* 2 samt *Hiirijärvi* med 2 landbönder — eller tillsammans 42 hemman. Kungl. Majestäts landbönder (f. d. Wårfruprebende landbönder) uti Grootila by 4. Nådendals Klostergods år 1558 i Kumo: «Klosters utjord» 10 alnar åkerjord och 3 lass äng uti en by benämnd *Pussoila;* denna kloster-tillhörighet räntade år 1557 1 fjerding salt sik. En by med detta namn finnes ej mera i Kumo; men troligen bör dermed förstås Kuoppala by, emedan der finnes ett hemman med namnet *Pusso*. De andliga godsen voro således i Kumo egentligen 47 till antalet, och namnet bibehölls ännu lång tid efteråt, ehuru indragningen af kyrkogodsen beslöts redan år 1527 på Riks-

*) Uti jordeboken för år 1727 står antecknadt: «*Pyhänkorva:* fordom Kongl. Rådets Sahl. Herr Johan De la Gardies, som nu posideres af Borgmästaren Olof Törnflyckt».

dagen i Örebro. År 1575 funnos i Kumo Biskops-landbönder 42 och Kloster-landbönder 4; år 1600 åter 29 Biskops-landbönder samt 4 Kungl. Majestäts; 1608 Biskops-landbönder 25, K. Mjts landbonde 1 samt Klosterbönder 4. År 1610 kallas *Birkkala* by, som egde 8 landbohemman, Kungl. Mjts arf och eget. Samma år voro Kungl. Mjts landbönder i Kumo: uti *Birilä* by 3 hemman, *Birkkala* 8, *Pumpula* 2 och *Kuurola* 8, d. ä. 21 hemman. År 1653 uppgifves, att följande varit Biskops prebendehemman: uti *Birilä* 4, *Birkkala* 8, *Pumpula* 3, *Kuurola* 4, *Wiikkari* 1, *Lempois* 1, *Öykkäri* 1 och uti *Äimälä* 2, summa 24 hemman.

Genom Hertig Johans bref, dat. Åbo den 28 Juni 1558, erhåller «Herr *Olof Krampsij*, som gifvit tillkänna, det han icke hafver så mycket, han kan hjelpa sig med till lifsföda, tu (2) pund spannmål af den tionden, som fallen är pro Anno 1558 uti Kumo socken». Herr *Michel Stephani* (troligen Kyrkoherde) i Kumo fick genom Kungliga brefvet af den 30 Maj 1569 halfparten af tionden, som årligen föll i Kumo socken. Enligt Johan III:s bref af den 9 April 1578 innehade *Länsmannen* i Kumo på frihet ett Biskopshemman i Äimälä by, hvilket fortfor ännu år 1610. Genom Kungliga brefvet af den 6 Oktober 1810 fick *Jöran Aderkaass* i förläning 300 dalers ränta af Harjavalda fjerding i Kumo socken, hvarföre han skulle göra kronan rusttjenst med 3 varaktiga karlar och hästar, — denna förläning utgjorde 25 rökar, 5½ öresland och 50 hemman. År 1611 uppgifves, att *Jöran Aderas* (namnet skrifves äfven *Adrehas*), Ryttare under Henrik Rehbinders fana, har i förläning till behaglig tid: 44 rökar, 3½ öresland, 95 hemman (troligen skatte) och 8 kronohemman, d. v. s. 103 hemman i Harjavalda och Kiviranda fjerdingar af Kumo socken. Detta var således den största förläningen i Kumo. Ännu år 1612 innehade han den, men ej 1613.

Sedan Konung Gustaf I förlänat Hertig Johan med en stor del af Finland och deribland Kumogårds Län, donerade bemälde Hertig Kjuloholms gård och Fjerding omkring år 1559 till *Joakim Bulgrin*, född i Pomern och hörande till en i Sverige ointroducerad adlig ätt, som i vapnet förde 2 svarta krönta räfvar och emellan dem en röd bjelke. Efter det bemälde Bulgrin, som synes hafva varit i åtnjutande af Hertigens synnerliga förtroende, i början af år 1562 aflidit, fick *Ezechias Gipfart* i förläning Kjuloholm med 110 skattebönder, 30 rökar och 18 penningland. År 1563 fick han ytterligare 24 *Biskops landbönder*, neml. de som ofvan pag. 266 omnämndes såsom liggande i Kumo socken. Denne man, hvilken äfven kallas Gippel, Gipsfort och Grobfert, var från Schlesien, begagnades af Gustaf I såsom Sekreterare och stod i mycken ynnest hos Konungen. Han hörde till Hertig Johans anhängare och tillstyrkte Konungen att förordna det arfvet skulle delas lika emellan Erik och Johan. Redan derigenom ådrog Gipfart sig Erik XIV:s vrede. Det var ock bemälde Gipfart, hvilken såsom Kansler hos Hertig Johan, rådde honom att fria till Prinsessan Katarina Jagellonica. Gipfart ledde ock underhandlingen om detta äktenskap, öfver hvilket Erik XIV var högeligen missnöjd. Efter Gipfart donerades, genom Konung Erik XIV:s skrifvelse af den 25 Febr. 1564, Kjulogård och fjerding till *Tönne Olofsson*. Till denna fjerding hörde 109 skattebönder och 24 Biskops-landbönder. Bemälde Tönne Olofsson hörde till en icke introducerad adlig ätt, som i vapnet förde en Delphin. Tönne Olofsson Delphin innehade under Erik XIV:s tid höga befattningar och användes mycket af Konungen, särdeles i kriget med Danmark. Han blef 1565 Riksråd och utnämndes till Fältmarskalk den 29 Nov. 1567. Den 28 Juni 1570 erhöll *Nils Persson* på Holmen (Silfversparre) donation af Kjuloholm med 108 skattebönder och 24

landbönder. Äfven han hade blifvit begagnad i kriget med Danmark och derunder utmärkt sig. Derefter donerades Kjuloholm med underlydande hemman den 6 Aug. 1571 till *Henrik von Minden* till Gesterby. Denna donation innehöll då 107 skattebönder samt 24 landbönder. Han tjente med beröm först i kriget mot Danmark samt sedan mot Ryssland. Omkring år 1580 var han Tygmästare öfver Artilleriet, 1584 Ståthållare på Wittensten och 1591 Slottslofven på Reval. Hans ätt blef icke introducerad, ty han afled före medlet af år 1607, utan att efterlemna någon son. Johan III:s naturliga son *Julius Gyllenhjelm* fick genom Kungliga brefvet af den 19 Maj 1574 Kjulogård med 107 skattebönder och 24 landbönder. Den 26 Mars 1576 donerades åt honom «all tionde, preste- och klockarränta, som årligen föll i Kumo». Men Julius Gyllenhjelm dog såsom Ståthållare på Åbo slott samt öfver dess län 1581 och hans syster Lukretia åter 1585, båda såsom ogifta. Efter deras död tillföllo alla förläningsgodsen deras syster *Sofia Gyllenhjelm*, som var gift med Grefve *Pontus De la Gardie*. Af detta äktenskap föddes Johan och Jakob De la Gardie. Hon dog 1583 och sålunda blefvo hennes söner arftagare till alla de rika donationer, som Konung Johan III tilldelat ofvannämnde sina tre naturliga barn. Vi skola fästa oss här blott vid de donationer, som funnos i Kumo; dessa voro 13 till antalet, hvilka de erhöllo till «evärdeligt ego», neml. Biskops landsbönder uti *Niuttula* 2, *Suomenkylä* 3, *Kaurula* 4, *Keipilä* 2 samt uti *Hiirijärvi* by 2 hemman. År 1604 heter det: uti *Niuttula* 1 gods, «fordom varit 2 och är till *ett* lagde», *Suomenkylä* 3, deribland 1 öde, *Kaurula* 2, «fordom varit 4 och äro lagde till 2 gårdar», *Keipilä* 2, 1 af dem öde, *Hiirijärvi* 2, — således egentligen 8 hemman, hvilka voro till sin natur frälse; men 1618 uppräknas åter 11 hemman, såsom tillhörande Grefve Johan De la Gardie, neml. uti *Niuttula* 2,

Suomenkylä 3, *Kaurula* 2, *Keipilä* 2 samt *Hiirijärvi* 2. År 1629 upptagas sistnämnde hemman såsom «Herr Johan De la Gardies frälse», hvaremot det om Hiirijärvi 2 hemman heter: «Herr Johan De la Gardies under Säteri». *Jöns Kurk* (se pag. 244) egde 1648 Salig Johan De la Gardies hemman uti Kumo, och de uppräknas sålunda: uti *Hiirijärvi* 3, *Niuttula* 1, *Suomenkylä* 3, *Kaurula* 2 och *Ylikeipilä* 2, samt således också 11. År 1650 hade han allt ännu 11 hemman uti förenämnde byar, dock med den skilnad, att uti Hiirijärvi egde han blott 2 hemman, men deremot i Niuttula äfven tvenne fastigheter. År 1670 hörde dessa hemman, med undantag af 2 gårdar i Hiirijärvi by, till Anola, som då egdes af Karin Kurk, som var gift med Öfversten Axel Posse. År 1683 heter det: ifrån fru Catharina Elisabeth Kurk reducerades 11 gamla frälsehemman i Kumo. Hon synes emellertid fått behålla en del af de reducerade fastigheterna till sin död.

År 1569 innehade *Henrik Jönsson* till Woltis Birkkala. År 1573 heter det att *Fru Metta* till Porkkala uti Lampis innehade uti Birkkala by i Kumo socken 8 Biskops-landbönder «uti underpant». Dessa lägenheter voro således pantsatte åt henne, och hon innehade dem ännu år 1584. Denna fru Metta, eller som hon äfven kallas Märta, var gift med Riksrådet *Gustaf Gödiksson Fincke* till Sonnäs i Ulfsby. Deras son *Gödik Fincke* hade omkring år 1585 samma hemman i Birkkala by i underpant. Samma man hade ännu 1604 i underpant nämnde 8 prebende landbönder i Kumo, enligt Karl IX:s bref af den 16 Sept. 1602. Om dessa gods säges nu, att han dem «på nytt bekommit till underpant för en summa penningar, han hafver försträckt till Hans Furstliga Nåde». Hans enda dotter *Margaretha* blef gift med Fältmarskalken *Evert Klasson Horn*, som stupade vid Pleskov 1615. Mycket sannolikt är, att denne Evert Horn äfven innehade förenämnde 8 hemman i Birkkala

by; ty uti en uti Kumo befintlig inventarii förteckning, uppgjord 1630, uppgifves, att Margaretha Fincke skänkt till Kumo kyrka ett kalk-kläde. Hon lefde ännu 1638. Deras son Friherre *Gustaf Evertsson Horn* innehade i Kumo 7 hemman, neml. i *Hauvala* 3, *Tulkkila* 2 samt i *Sonnila* 2 hemman. Han var General-Major 1647, Riksråd 1653, General-Löjtnant och General-Guvernör öfver Ingermanland och Kexholms län 1654; General öfver Svenska och Finska Kavalleriet 1656, Lagman i Nerike 1660 samt Fältmarskalk och Guvernör i Bremen och Verden 1663; — dog 1666. Uti sitt andra gifte hade han till hustru Presidenten Jöns Kurcks dotter Barbara, och sålunda blef han egare af Anola. General-Majoren Gustaf Horns arfvingar egde 1670 blott i *Hauvala* 3 hemman; år 1675 heter det: «*Hauvala* 2 hemman Herr Gustaf Horns frälse, som Herr Karl Horn nu possiderar». Nämnde år uppgifves det, att fru Maria Silfverhjelm, som var Gustaf Horns tredje gemål, bekommit i Kumo äfven 7 hemman, neml. i *Kakkulais* 1, *Merstola* 1, *Wareksela* 2, *Kiusala* 1 och *Hauvala* 2. Omkring år 1682 innehades dessa hemman af Baron Karl Horn. Hvad denna man var samt huru han varit slägt med den föregående Horn, kan jag ej säga. År 1683 heter det: Karl Horns hemman äro nu reducerade.

Hartvig Henriksson till Woltis innehade 1582 i förläning till behaglig tid *Öykkäri*, *Lempais* och *Wiikkari* Biskopsbönder i Kumo socken, — de igenkallades 1586. Uti ett bref från Axel Lejonhufvud, Grefve till Raseborg, dat. Näsgård den 8 April 1587 till Hans Mårtensson, fogde i Nedra Satakunda, säges att Hartvig Henriksson uppburit pro anno 1586 och 1587 28 daler och enär han köpmannen, som derpå invist är, samma penningar betalt hafver, skolen J (fogde) obehindradt låta honom (Hartvig Henriksson) njuta och behålla de der gods der i Kumo socken, Kungliga Majestät honom efterlåtit hafver.

Hartvig Henriksson befinnes dock ej innehaft dessa gods 1587, men väl 1588; år 1590 voro de åter gångne ifrån honom.

Riksrådet och Fält-Öfversten Karl Henriksson Horns till Kankas, Haapaniemi och Ingrits och hans hustru Agnetha Evertsdotter von Delvigs till Toal son *Gustaf Horn* till Kankas, Häringe, Erwalla, Malla, Wik och Eslo, kallades, som General-Löjtnant och Öfverste vid Norrländska Regementet till fot, till Riksråd den 2 April 1625. Samma år Lagman i Norra Finland och General en Chef i hela Stor-Furstendömet; Fältmarskalk 1631. Grefve till Björneborg den 26 Mars 1651 och under N:o 9 introducerad; Svea Rikes Marsk, General-Fältherre och President i Kongl. Collegium den 21 Febr. 1655. Samma år Lagman i Södra Finland. Död i Skara utan manliga arfvingar, och beslöt således denna Grefve-ätt på svärdsidan den 10 Maj 1657. Såsom redan är sagdt, förordnades han att kalla sig Grefve till Björneborg, hvartill han fick Koivisto uti Ulfsby till ladugård jemte 365 hemman. Till detta Grefskap hörde 210 fastigher i Hvittis socken. Uti Ulfsby egde han 118 hemman samt följande 37 hemman i Kumo, hvilka han erhöll under Norrköpings Besluts vilkor: uti *Winnais* by 3 hemman, *Torttila* 1, *Harjavalta* 2, *Pitkäpälä* 3, *Torvela* 3, *Peipohja* 1, *Birilä* 4, *Birkkala* 8, *Pumpula* 3, *Kuurola* 4, *Wiikkari* 1, *Lempais* 1, *Öykkäri* 1 samt *Äimälä* 2. År 1661 hade han äfven 37 hemman i Kumo, men icke just de samma, som ofvan uppräknades, utan sålunda: *Winnais* 3, *Torttila* 1, *Harjavalta* 3, *Torvela* 3, *Pitkäpälä* 3, *Birilä* 3, *Birkkala* 8, *Pumpula* 3, *Kuurola* 4, *Wiikkari* 1, *Lempais* 1, *Öykkäri* 1, *Äimälä* 2 och *Peipohja* 1. Grefve Gustaf Horns sednare fru hette Sigrid Bjelke; hon dog den 6 April 1679. År 1670 egde hon i Kumo 35 hemman, neml. uti *Winnais* 3, *Torttila* 1, *Harjavalta* 2, *Äimälä* 2, *Pitkäpälä* 5, *Birilä* 3, *Birkkala* 8, *Pumpula* 3, *Kuurola* 4, *Wiikkari* 1, *Lempais* 1,

Öykkäri 1 och *Peipohja* 1. År 1682 heter det: alla fru Sigrid Bjelkes hemman äro nu reducerade samt anslagne under Kongl. Amiralitetet.

Otto Grothusen. Denna slägt härstammar ifrån Westfalen, hvarifrån den kom till Kurland, Liffland och Finland, och blef i Sverige introducerad 1642 genom ofvannämnde Otto *). Han deltog i det tioåriga kriget. Den 3 Mars 1618 förordnades han till Ryttmästare. Han synes hafva dödt omkring 1656 samt begrofs i sin egen graf i Björneborg. Den 2 Maj 1653 erhöll Otto Grothusen i Kumo socken 6 hemman till frälse, neml. uti *Köömilä* 1, *Hyrkölä* 2, *Järilä* 2 samt *Sonnila* 1. Dessutom egde han redan förut Sastmola och Källfjerd uti Ulfsby. Grothusens enda dotter Elisabeth var gift med General-Guvernements Kamreraren *Engelbreckt Eneskjöld* och derföre innehade han omkring 1661 nämnde egendomar i Kumo. Han var död redan före år 1670 och hans arfvingar voro i besittning af endast 4 fastigheter i Kumo, neml. i *Järilä* 2 och i *Hyrkölä* 2, men samma år heter det äfven, att hans enka innehade i *Sonnila* blott 1 hemman. Dessa tider ser man, att det jemt skedde byte med egendomar eller hemman. År 1682 uppgifves det, att Eneskjölds arfvingar innehade 1 hemman i *Torttila* by. Otto Grothusens bror *Henrik Grothusen* synes äfven varit egare af 4 fastigheter i Kumo, neml. i *Torttila* by 2 samt i *Hyrkölä* 2, emedan sistnämnde år uppgifves att hans arfvingar innehade dem; men år 1683 heter det, att Grothusens arfvingars hemman äro nu reducerade.

Uti Jesper Mattsson Krus' Förteckning öfwer Nye och Gamble Frelsis Landböndher uthi Finlandh a. 1618 uppgifves pag. 33, att *Niels Asserson* till Wiurla i Halikko socken egt i Kumo 3 hemman, neml. *Puckila*, *Roncka* och *Aichtiå*. Dessa

---

*) Månne byanamnet *Grootila*, som skrefs 1437 äfven *Grotho*, samt persons-namnet *Grothusen*, kunde stå i slägtskap med hvarandra?

kallas numera *Pukkala*, *Ronkka* och *Häytiö* eller *Häyhtiö*, och man vet, att han ännu år 1637 var egare af dem. Denna Nils Asserson blef år 1627 adlad samt introducerad under namn af *Mannersköld*. Han var år 1612 Ryttmästare, 1625 Öfverste, 1625 General-Ståthållare på Narva och öfver Ingermanland, 1633 Ståthållare öfver Dorpat, samt slutligen 1644 Landshöfding öfver Elfsborgs Län och Kommendant i Götheborg. Omkring år 1648, torde han hafva dött. Emot slutet af 1500-talet tillhörde *Pukkala* Hartvig Henriksson till Woltis, hvilken var, som man vet, Konung Sigismund trogen, samt derföre blef på Hertig Karls befallning halshuggen i Åbo stad. Pukkala ansågs äfven förbrutet samt gafs åt *Karl Bäck*, som var bror till den pag. 248 omnämnde Melker Bäck. År 1604 befinnes han ännu innehaft denna fastighet. År 1610 var en *Pehr Svensson* egare af samma lägenhet. Sedermera innehades Pukkala hemman, som man vet, af Mannersköld. Åren 1648 och 1649 egdes det af Melker Bäcks son *Karl Bäck* till Notsjö i Urdiala, som blef på Svenska Riddarhuset introducerad 1633. Han var slutligen Öfverstelöjtnant vid Åbo Läns Kavalleri samt gift med Ebba Ramsay. Han dog 1663. Omkring 1766 innehades Pukkala af Löjtnanten *Johan Armfelt*, som var gift med *Anna Kristina Ugla*. Pukkala är Löjtnants boställe vid Lifdragonerne, till naturen säteri-rusthåll. Följande tradition må här äfven få rum. Ifrån Kepola by i Kjulo socken kom en högt uppsatt man vid namn Bäck till Haistila rusthåll i Ulfsby socken. Denna lägenhet köpte han för 50 plåtar; men den förra egarens slägtingar återbördade rusthållet. Sedan kom han till Kumo och fann der ett ödeshemman. Detta upptog han emot en ringa skatt till kronan samt började upparbeta detsamma. Deraf kallas hemmanet ännu i dag *Bäkki*. Anmärkas må, att Bäckska slägten innehaft Kepola by i Kjulo, men år 1630 tillbytte sig De la Gardie

emot vissa lägenheter i Nyland nämnde by samt lade densamma under Kjuloholm.

«Den 20 Oktober 1650 gafs åt Kammarfiskalen *Anders Jakobsson* i Finland (han var bosatt i Kumo), samt hustru och arfvinge efter arfvinge alla ödehemman i Ekra (Eura) socken». Uti sistnämnde socken vet man äfven, att han egt uti *Mäkelä* by 2 hemman äfvensom 2 fastigheter i *Laukola* by. Under sistnämnde dag och år fick han i Kumo socken och *Kietaro* by 3 hemman till lifstids frälse. Dessutom egde han i Kumo äfven *Näähälä* eller *Näyhälä*, samt *Äimälä*. År 1664 egdes ofvannämnde lägenheter i Kietaro by af hans enka, men 1682 hade hon der blott ett hemman. Hans moder hette Malin Jakobsdotter. Fänrik *Otto Fredrik Schauman*, som dog den 13 Februari 1834, innehade till sin död *Purri* boställe i nämnde by.

Den 4 November 1652 gafs åt Befallningsmannen i Nedra Satakunda *Sigfrid Jakobsson* till lifstids frälse 1 hemman i Paistila by, bestående af $\frac{3}{4}$ mantal. Han var död redan 1664 och hans enka innehade det ännu 1670. Nämnde år 1652 egde *Hans Larsson Godhe* uti Näyhälä 1 hemman samt 1 hemman i Harjavalda by. År 1653 förlänades Hertola till behaglig tid åt en Herr *Jöran Caplan*. År 1661 fick Handskrifvaren *Bengt Jonsson* nämnde hemman till lifstids frälse samt innehade det ännu 1670. År 1668 egde vice Presidenten *Arvid Ivarsson Natt och Dag* 2 hemman i Hiirijärvi by, men 1670 befinnes han derstädes ega endast 1 hemman.

För att göra sig ett begrepp om, hurudant Kumo sockens tillstånd dessa tider var, må man blott fästa sig vid följande förteckning öfver ödeshemman:

År.	Ödesmantal.	År.	Ödesmantal.
1578	15.	1592	42.
1583	100.	1594	40.
1591	42.	1600	93.

År.	Ödeshemman.	År.	Ödeshemman.
1604	161.	1670	35.
1606	147.	1672	37.
1608	27.	1674	20.
1611	39.	1675	18.
1617	36.	1676	29.
1625	27.	1678	34.
1629	60.	1680	33.
1637	58.	1682	24.
1640	42.	1684	17.
1644	60.	1690	7.
1648	76.	1696	9.
1649	76.	1698	21.
1653	60.	1700	8.
1658	43.	1703	10.
1659	47.	1711	13.
1661	57.	1722	10.
1663	45.	1727	5.
1668	37.		

Häraf ser man, att efter Klubbekriget 1597 samt efter Westpfaliska freden 1648 funnos i Kumo det största antal ödeshemman. Sannolikt är äfven, att efter stora Ryska ofreden, som slöts 1721, funnos i Kumo socken flere ödeshemman, än de i denna förteckning upptagna, men derom kan jag ej nu lemna närmare upplysning. En del af de många ödeshemmanen synes man hafva gifvit åt soldater att bearbeta. Hela sockens alla hemman voro uti 17:de århundradet antingen ryttarehemman eller förlänte åt adeln. Det är således fullkomligt sannt, hvad en författare säger: «Dervid tränger sig på betraktaren ovilkorligen den tanken, att lifegenskapens införande under sådana förhållanden stod ganska nära för dörren och så mycket närmare, som Svenska adeln hade lifegna i Liffland; men just i elfte stunden kom Karl XI:s reduktion och räddade samhället. Lyckligtvis vet man nuförtiden knappast hvad ett ödeshemman vill säga».

Hemman funnos i Kumo:

År.	Skatte.	Krono.	Prebende.	Frälse.	Summa.
1575.	238.	4.	42.	4.	286.
1585.	232.	34.	—	15.	281.
1600.	233.	4.	29.	16.	282.
1608.	211.	6.	25.	16.	258.
1648.	192.	—	30.	19.	241.
1683.	31.	191.	—	19.	241.
1692.	15.	199.	—	—	214.
1722.	—	189.	25.	1.	215.
1734.	10.	203.	—	1.	214.
1860.	71.	171.	24.	1.	267.

	Ryttare.	Infanteri.	Knekte.	Summa.
1608.	7.	—	1.	8.?
1653.	51.	—	36.	87.
1655.	52.	1.	36.	89.
1661.	30.	4.	30.	64.

År 1655 fanns i Kumo dessutom ett Fördelshemman.

År 1810 uppgafs att hvarje by i Kumo ägde följande antal hemman:

Aakula	1.	Hauvala	3.	Knittilo	1.
Askola	2.	Haistila	6.	Kumogård	1.
Birilä	5.	Hertola	1.	Kuopala	6.
Birkkala	8.	Hassala	1.	Kakkulais	9.
Bengtilä	2.	Huivo	3.	Kaarenoja	2.
Birknäs	1.	Hindikkala	6.	Ketola	2.
Forsby	2.	Harola	4.	Kukola	1.
Finnby (Suomenkylä)	2.	Häyhtiö	1.	Kankaantaka	1.
		Järilä	4.	Kietaro	4.
Grannila	3.	Kaukaritsa	5.	Laikko	2.
Grootila	5.	Kiusala	2.	Lempais	1.
Harjavalta	12.	Köömilä	3.	Merstola	4.
Hampula	2.	Keipilä	3.	Mämmimäki	1.
Hyrkölä	2.	Kuurola	5.	Meinikkala	1.
Hiirijärvi	4.	Kaurula	2.	Mattila	5.
Havinki	4.	Kareksela	2.	Niuttula	2.

Näyhälä	3.	Ronkka	1.	Winnais	5.
Pitkäpälä	3.	Ryytsälä	3.	Wareksela	4.
Pelhola	5.	Rudanko	1.	Wiikkari	1.
Pumpula	3.	Steikari	2.	Williö	9.
Purjala	3.	Sonnila	9.	Woltis	1.
Peipohja	3.	Säpilä	8.	Wallila	3.
Pyhänkorva	1.	Skyttälä	4.	Witikkala	1.
Pälpälä	2.	Torttila	3.	Ylistaro	20.
Paistila	5.	Torvela	2.	Äimälä	2.
Pukkala	1.	Talois	1.	Öykkäri	2.
Ruikala	2.	Tulkkila	3.	Prestgården	1.

Detta år fanns således i Kumo 266 hemman; men numera består Woltis af 2 skilda lägenheter och i Äimälä by finnes 3 hemman, så att fastigheternas antal i Kumo socken är, så vidt jag vet, 268. Följande 16 byar höra till kapellet: Birilä, Birkkala, Finnby (Suomenkylä), Harjavalta, Havinki, Hauvala, Hiirijärvi, Merstola, Mämmimäki, Niuttula, Näyhälä, Pitkäpälä, Wareksela, Winnais, Torttila och Torvela med tillsammans 65 hemman, och således utgör hemmanens antal i moderkyrkoförsamlingen 203 *). Af dessa äro:

Landshöfdinge löningshemman	3.
Öfverstlöjtnants på beställning	6.
„ boställe	1.
Kaptens frihemman	5.
„ hästehemman	2.
Löjtnants frihemman	4.
„ fördelshemman	10.
„ hästehemman	5.
Fältväbels fördelshemman	3.
„ hästehemman	5.

*) Enligt Presterliga tjenstgöringen af Tengström, 2 del. pag. 374, voro år 1815 hemmans-lotterne vid moderkyrkan 199, men vid kapellet 61, = 260. En hop med torp inom Keipilä, Kuurola och Pumpula byar kallas gemensamt med ett öknamn *Menskämäki, Tripon kappeli, Hungerbori;* Hiirijärvi by benämnes åter *Råttanpori* samt Kumogård underlydande torp och hemman *Tollukas-lääni.*

Förste Korpralens fördelshemman	4.
Korprals hästehemman	5.
Knekte-hemkallshemman	43.
Andra trumslagarehemman	2.
Reserve-hemman	1.
Krono oindelta hemman	1.
Kronofogdens i länet löningshemman	6.
Kronolänsmans i socken löningshemman	2.
Häradsskrifvarehemman	10.
Munsterskrifvarehemman	1.
Beneficii hemman	1.
Predikantens vid f. d. Lif-Drag. Regement.	1.
Predikanten till födelse	1.
Summa	122.
Härtill komma Rusthåll	31.
Kronoboställen	12.
Prestbohl	3.
Krono-laxverks byggarehemman	24.
Summa	192.

Således återstå ännu 76 hemman att delas på säterier, augumenter, nybyggen o. s. v. Mantalen äro i moderkyrkoförsamlingen $123\frac{11}{24}$ och i Harjavalta $34\frac{5}{12}$, eller tillsammans $157\frac{7}{8}$ oförmedlade mantal; förmedlade deremot $145\frac{13}{24}$ *).

År.	Officerares tilldelningshemman:	
1640.	Riksrådet *Thure Bjelke* hade några hemman på sin beställning.	
1661.	*Karl Bäck*	Sonnila 2, Williö 1.
„	Korpral *Johan Simonsson*	Ketola 1.
„	Ryttmäst. *Nils Philipsson*	Hampula 2.
„	Löjtnant *Jöran Wrangel*	Winnais 1, Pelhola 1.
„	Predikant *Hr. Johan*	Pelhola 1.
„	Korpral *Bertil Thomasson*	Köömilä 1.

*) Trenne prestbols mantal $2\frac{1}{4}$ äro här icke inberäknade, men om nämnde mantal läggas till $157\frac{7}{8}$ så blir sockens hela mantals-summa $160\frac{1}{8}$; år 1722 funnos $147\frac{1}{3}$ mantal.

1661. Munsterskrifvare . . . . Pelhola 1.
„ Trumpetare . . . . Havinki 1, Merstola 1.
1670. Löjtnant *Hans Hermansson Zahlfelts* frihemman Winnais 1.
„ Kapten *Lars Hästeskos* . . . . D:o Kakkulais 1.
„ Öfverstlöjtn. *Berndt Mellins* . . . D:o Williö 1.
„ Löjtnant *Hans Zahlfelts* . . . fördelshemman Williö 1.
„ Ryttm. *Bogislaus von der Pahlens* frihemman Hampula 1.
„ Munsterskrifv. *Erik Bångs* . . . D:o Pelhola 1.
„ *Hans Zahlfelts* . . D:o Pelhola 1.
„ Predikant *Arvid Willeri* . . . . D:o Pelhola 1.
1675. D:o *Michael Castrenii* . fördelshemman Havinki 1.
„ Kornett *Johan Eneskjölds* . . D:o Torttila 1.
1682. Öfverstlötjn. *Rehbinders* . . . frihemman *Torttila* 2.
1684. D:o D:o på sin beställning, Harjavalta 1.
„ D:o D:o fördelshemman Hindikkala 1.
1693. Ryttmäst. *Eneskjölds* D:o Ylistaro 1, Kuopala 1, Birilä 1. — *Kumogård* med *Meinikkala* 2 rusthåll är nu under Eneskjölds kompani.
„ Kapten *Vederfelts* . . . . . frihemman Birkkala 1.
„ Herr *Johan Godehjelm* . . . . Näyhälä 1.
„ Hustru *Maria Valstenia* . . . . Puriala 1, Talois 1, hvilka hon innehade ännu år 1703.
„ Sockne-Adjunkt i Kumo *Simon Polviander* . Askola 1; ännu år 1703.
„ Herr *Wolter Molis* (ännu år 1703) . . . Äimälä 1.
„ Fänrik *Simon Båge* . . . . Williö 1, sedermera 2; han egde dem ännu 1722 och hans arfvingar omkr. 1741.
„ Sockne-Adj. i Kumo *Johan Salander* . . . Williö 1.
„ „ *Elias Göös* eller *Katharina Göös* Kaarenoja 1, ännu är 1711.
„ Hustru *Margaretha Äimelea,* till lifstid . . . Huivo 1.
1696. Häradshöfd. *Kluvensik* anslaget till säte . . Birkkala 2.
„ Assessor *Godenhjelm* . . . . Näyhälä; hans arfvingar innehade det omkring år 1703.
„ Prost. *Johan Kekonius* (arfvingarne ännu år 1703) Näyhälä 1.
„ Herr *Paul Båge* (ännu 1711). . . . . . Steikari 1.
„ Löjtnant *Håkan Månsson* . . . . Paistila 1.

1696. Inspektor *Lars Girs* (ännu 1703) . . . Suomenkylä 1.
„ Befallningsm. *Staare* (ännu 1700) . . . . Hassala 1.
1700. Kapten *Stefkens* . . . . . . frihemman Birkkala 1.
„ „ *Horns* . . . . D:o Niuttula 1.
1703. „ *Godes* enka . . . . Harjavalta 1; hans arfvingar innehade det ännu 1722.
„ Kornetten *Smitts* enka . . . . Havinki 1.
„ Hr. *Gabriel Båge* . . . . Williö 1.
„ Länsman *Carbijn* . . . . Pälpälä 1.
1711. Herr *Erik Callias* arfvingar . . . . . . Kakkulais 1. Befallningsm. *Henrik Callia* innehade det omkr. 1741.
1722. Kapten *Taubes* . . . . frihemman Birkkala 3.
„ Fouriern *Snecks* arfvingar . . . . Havingi 1; *Gustaf Sneck* egde det 1741.
1727. Häradshöfd. *Nordstedt* . . . Harjavalta 1, Näyhälä 1.
„ Kyrkoherd. *Anders Algeen* (ännu 1755) . . Steikari 1.
„ Öfverstlöjtn. Baron *Bernhard Rehbinder* den 12 Maj 1727 till lifstiden erhållit . . . . Ylistaro 1.
„ Länsman *Henrik Båge* (ännu 1741) . . Kaarenoja 1.
„ Qvartermäst. *Hylting* . . . . Kietaro 1.
1734. Kapten *Löfvenhult* (ännu 1741) . . boställe Birkala 1.
„ Häradsskrifv. *Otto Simon Girs* . . . . Suomenkylä 1.
„ *Fredrik Brander* . . . . Näyhälä 1.
„ *Kristian Spåre* (ännu 1741) . . . . . . Näyhälä 1.
1741. *Hans Spåre* . . . . boställe Winnais 1, ännu år 1755; sedermera *Steffan Spåre*.
„ Kyrkoherd. *Tolpo* (ännu 1755) . . . . Harjavalda 1.
„ Löjtnant *Mentzer* . . . . boställe Pukkala 1.
1755. „ *Eneskjöld* . . . . Näyhälä 1.
„ Kapten *Pastelberger* . . . . . boställe Birkkala 1.
„ Fänrik *Brusiin* . . . . Kakkulais 1, Kukola 1.
„ Löjtnant *von Didron* . . . . Pukkala 1.
1773. Fänrik *Berndt Hästesko* . . . . Harjavalta 2.
„ Kapten *Otto Brusiin*, Harola 1, Kakkulais 1, Häyhtiö 1, ännu år 1794.
„ Löjtnantskan *De la Motte* . . Kareksela 1, Kakkulais 1, Näyhälä 1.

1773. Fältväbel *Petter Spåre* . . . . Näyhälä 1.
„ Auditören *Harald Alftan* . . . . . . Birkkala 1.
„ Fältväbel *Johan Tollet* . . . . Hyrkölä 1.
„ Kapten *Klaës von Köhler* . . . . Harola 1.
„ Landtmätar *Lars Gezelius* . . . . Järilä 1.
„ Kornett *Gabriel Silfversvärd* (ännu 1794) . Kakkulais 1.
„ Länsman *Johan Avolin* . . . . Kaarenoja 1.
„ Löjtnant *Johan Gyllenbögel* . . . . Kukola 1.
„ Fältväbel *Erik Procopé* . . . . Lempais 1.
„ Fältkamrer *Anders Rabbe*, . . . boställe Ruikkala 1; innehade det ännu 1794.
„ Kornett *Joh. Gust. Gripenberg* . . . . . . Torttila 1.
„ Prosten *Nils Idman* . . . . Winnais 1.
1794. Kapten *Joh. Otto von Knorring* . Kukola 1, Winnais 1.
„ Assessor *Johan Lindholm* . . . . Birilä 1.
„ Kornett *Berndt Procopé* . . . . . . Lempais 1.
„ Kapten Grefve *Arvid Posse* . . . . . Pukkala 1.
„ Fänrik *von Qvanten* . . . . Ruikkala 1.
„ Kapten *Samuel Pfaler* . . . . Säpilä 1.
„ Landtmätar *Johan Forselius* . . . . . Wareksela 1.

Redan år 1540 var Kumo indelad uti så kallade fjerdingar, och det på följande sätt. Kumo «skatte-socken» *): *Raitio fjerding:* Skyttälä by med 4 åboer, Kiettaro 2, Witikkala 3, Kukola 2, Harola 4, Wallila 2, Hindikkala 6, Ryytsälä 3, Mattila 5, Säpilä 10, *Levanpelto* 9, *Huivo* 4, Kakkulais 13; *Ylistaro fjerding:* Rudanko med 8 åboer, Paistila 5, Kuopala 2, Ylistaro by 15 och Martola (numera Sonnila) 4; *Kiviranta fjerding:* Williö med 11 åboer, Haistila?, Meinikkala?, Äimälä 4, Peipohja 2, Grannila 3, Askola 2, Kareksela 2, Talois 3, Ruikkala 3, Kaukaritsa 4, Hyrkölä 2 och Järilä med 4; *Harjavalta fjerding:* Kiusala med 2 åboer, Näyhälä 3, Merstola 2, Pitkäpälä 3, Harjavalta 9, Winnais 6, Wareksela

---

*) *Skatte-* (administrativ) och *kyrko-* (ecclesiastik) *socken* voro till omfånget ofta ganska olika i fordna tider.

4, Havinki 4, Hauvala 3, Mämmimäki 3, Pelhola 4, Laikko 2 och Köömilä med 3 åboer. Det är sannolikt, att med åboer här menas hemman, och således voro de vid denna tid till antalet 179. Då dertill ännu läggas de hemman, som funnos i Haistila och Meinikkala byar, hvilka ej blifvit uppgifna, så blir summan något större. — År 1544 var förhållandet i Kumo «skatte-socken» följande: *Raitio fjerding:* Skyttälä by med 4 åboer, Witikkala 7, Harola 13, Mattila 4, Säpilä 11, Levanpelto 8, Huivo 8, Kakkulais 13; *Ylistaro fjerding:* Kiettaro 3, Rudanko 8, Paistila 5, Ylistaro 16, Martola (Sonnila) 4, Tulkkila 2 och Kuopala med 5 åboer; *Kiviranta fjerding* (månne icke här är meningen Williö by?) med 11, Haistila 7, Äimälä 4, Peipohja 5, Kareksela 4, Ruikkala 6, Hyrkölä 6, Kaukaritsa med 6 åboer; *Harjavalta fjerding:* Pumpula 5, Pelhola 7, Hauvala 6, Wareksela 5, Winnais 8, Harjavalta 10, Merstola med 7; således 208 hemman. — Kumo «kyrko-socken» år 1557: *Raitio fjerding:* Kakkulais med 14 bönder, Kaarenoja 3, Huivo 5, Mietanpää (Ketola) 1, Mattila 4, *Wahanen* 4, *Mankois* 1, Hindikkala 4, Harola 4, Wallila 3, Kukola 2, Hassala 3, Säpilä 9, Skyttälä 3 och Witikkala med 3 bönder; *Ylistaro fjerding:* Paistila 4, Pälpälä 1, Ylistaro 15, Martola (Sonnila) 6, Kuopala 3, Mäkikylä 1, Tulkkila 2, Pyhänkorva 1, Kiettaro 2, Pukkala 1, Rudanko 2, Birknäs 1, Grootila 4; *Kiviranta fjerding:* Peipohja 2, Grannila 3, Äimälä 4, Kareksela 4, Askola 1, Ruikala 2, Steikari 1, Talois 3, Hyrkölä 2, Järilä 3, Kaukaritsa 6, Kiusala 2, Forsby 1, Haistila 4, Williö 9, Woltis 1, Meinikkala med 4 bönder; *Harjavalta fjerding:* Näyhälä 2, Hiirijärvi 2, Torvela 2, Merstola 2, Pitkäpälä 3, Harjavalta 6, Torttila 3, Birilä 4, Niuttula 2, Birkkala 8, Suomenkylä 3, Winnais 5, Wareksela 4, Havinki 4, Hauvala 3, Mämmimäki 2, Hampula 2, Pelhola 4, Kaurula 4, Laikko 2, Köömilä 2, Pumpula 3, Keipilä 2, Kuurola 4, Öyk-

käri 1, Lempais 1, Wiikkari 1, Hiidenoja 2, Levanpelto 8 och Palhus med 8 bönder, — summa 257; men Levanpelto och Palhus böra derifrån afräknas, emedan de ligga i Kulla kapell af Ulfsby socken. — För år 1558 upptages i Kumo kyrko-socken äfven byarne *Undola*, *Peipinen* och *Jaakola*, men byar med sådana namn finnas ej mera till. Troligt är dock, att med Undola menas Kulkkila by i Kauvatsa kapell af Hvittis socken, hvarest ännu finnes ett hemman med namnet *Undo*. Hvar Peipinen funnits kan jag ej uppgifva. Jaakola torde motsvara nuvarande *Suo-Mölkkäri* i Kumo, emedan der ännu finnes en äng med namnet Jaakola. Uti Ylistaro finnes äfven ett torp med namnet *Peipikorpi*, och månne härmed kunde förstås ofvannämnde Peipinen? För öfrigt är 1558 års uppgift, hvad de skilda fjerdingarnes byar och hemman vidkommer, lika med år 1557, men år 1559 upptages ej mer Undola. — Nu för tiden äro fjerdingarne i Kumo följande: 1:o *Ylistaro*, hvartill hör Pyhänkorva, Tulkila, Grootila, Sonnila, Kuittilo, Ylistaro, Paistila, Hassala, Hertola, Pälpälä, Wallila, Harola, Kukola, Mölkkäri, Birknäs, Rudanko, Pukkala, Ronkka och Kangaslauri, — denna fjerding storskiftades 1786—88; 2:o *Kiviranta*, hela södra sidan om elfven, börjande med Kumogård och ända till Ulfsby gräns; 3:o *Haistila* och *Forsby* fjerding, hela norra sidan om Kumo elf, börjande ifrån och med Prestgården samt ända till Ulfsby rå; 4:o *Raitio*, den öfriga delen af socken. Men om Kakkulais, Huivo, Kaarenoja och Ketola höra till den föregående fjerdingen eller till Raitio, kan jag ej säkert uppgifva. Troligt är dock, att de, såsom uti fordna tider, höra till den sistnämnde, emedan i motsatt fall Raitio fjerding skulle vara alltför liten i jemförelse med de andra fjerdingarne.

År 1455 fanns i Kumo en sockenstuga och nu för tiden finnes för kyrkans ekonomiska mål äfven en sådan på Yli-Haapio hemman i Tulkkila by. Till ersättning har gården

derföre en åker af 4 à 5 kappland. Emellan åren 1545 och 1550 fanns i Kumo blott en «krögare», d. v. s. gästgifvare. För närvarande finnas i socken tvenne gästgifvare, nemligen Parma uti Ylistaro by samt Porri uti Merstola by, — bägge belägne vid stora postvägen. Uti Paistila var Dragon-kompaniets mötesplats till 1808 och uti Torttila åter Regements mötes- och exercis-plats. Ännu 1794 hölls uti nämnde Torttila by marknad. Omkring år 1805 brunno i Birkkala 10 hemman, Haistila 6, Kakkulais 10, Mäkikylä 3, Sonnila 4 och Forsby 2 hemman. Vid Raitio-riste har fordom varit afrättsplats. Såsom någonting eget och besynnerligt, men troligen opålitligt, må äfven anföras, att G. A. Hallenius uti en dissertation år 1748 förmenar, att en vid Tursanperä by i Wirmo socken befintlig periodisk källa, hvilken tidtals uttorkar, tidtals åter öfverflödar af vatten, står uti en underjordisk kommunikation med en i Kumogårds källare belägen, likaledes periodisk källa, emedan man trodde sig hafva gjort den erfarenhet, att när den ena källan uttorkade, den andra fyllde sig med vatten, och tvärtom.

Kumo fordna vidd. Förut har blifvit uppgifvet, att Kumo areal är 102,362 tunnland, men uti äldre tider har dess areal varit vida större, ty man skall vid närmare undersökning finna, att Kumo gränser under tidernas lopp blifvit allt mer och mer inkräktade af andra närgränsande församlingar. Om man nu börjar med undersökningen i nordvest, så skall man finna, att *Kulla* kapell uti Ulfsby socken i äldre tider lydt under Kumo. År 1540 räknas *Levanpelto* till Raitio fjerding, men nämnde by ligger uti Kulla, äfvensom *Palhus*, som åter 1557 föres till samma fjerding. År 1600 den 9 Juni hölls syn öfver Kumo prestgårds husen, och då bestämdes, att de skulle undergå en fullständig reparation, uti hvilket arbete äfven 9 bönder af samma Palhus by skulle deltaga. På andra

sidan om Koskis by uti Kulla församling ligger *Joutsijärvi* träsk. Enligt Lagmans-Rättens dom den 11 Augusti 1690 tillföll Hyyti rusthåll i Kumo socken det i Joutsijärvi träsk belägna fiske, *Hyytilahti* kalladt, samt utarrenderades åt Fredriksfors bruk ifrån 1 Januari 1784. Bruket innehar det ännu samt betalar i arrende derföre årligen 7 pund jern. Ifrån Joutsijärvi träsk kommer en å, kallad Joutsenjoki, omkring hvilken ligger en äng. Uti sjelfva ängen finnes åter ett litet kärr, som ännu bär namnet *Hyytinsuo*. Namnen Hyytilahti och Hyytinsuo, hvilka synas vara urgamla, härleda sig ifrån Kumo socken, neml. från Hyyti rusthåll. Färkki rusthåll i Kumo har också ännu i dag fiskvatten i Joutsijärvi. Vända vi oss nu till öster, så möter oss Hvittis socken. Redan förut (sid. 238) har jag sökt leda i bevis, att hela *Sääksjärvi* träsk år 1477 hörde till Kumo. På andra sidan om nämnde träsk hafva ännu Säpiläboerne ängar, som ligga inom Kauvatsa område, neml. *Housu-niittu*, *Pukkholma*, *Yli-niittu*, *Pirtin-niittu*, *Alanen-niittu* och *Mankonen*. År 1596 tilldömdes *Kuoppakoski* urfjell i Kauvatsa åt Woltis. Detta urfjell ligger i Mulvola by och Kauvatsa såg är belägen på dess mark. Men månne icke Kumo gräns uti äldre tider varit der, som namnet Kumo elf tager sin början, d. v. s. der *Tyrävesi* i Tyrvis socken slutar samt utfaller i Kumo elf? Kumo är säkerligen det äldsta pastorat på härvarande orter, samt har otvifvelaktigt innefattat en större del af Hvittis och Tyrvis, ty traditionen förmäler, att dessa socknars innevånare i äldre tider besökt eller gått i kyrka i Kumo. Skyttälä by ligger närmast Kauvatsa gräns. År 1578 gick denna bys rå ifrån *Harhinojansuu* till *Kivisten nokka*, 250 alnar på andra sidan om Puurijärvi, som ligger inom Kauvatsa område. Före år 1784 egde Köönikkä rusthåll *Kuparikorpi* äng uti Työtilä by samt *Papinojan-niittu*, hvilka båda ligga inom nämnde kapell. År 1530 tillhörde *Papinniitu*

Ryytsä och Wahanen uti Kumo. Paistila by innehade 1595 ängar vid *Niinijoki* eller *Niinijoensuu* emellan Wambula och Loima byar. År 1771 tvistades angående rån emellan Hvittis och Kumo, då den sednare förlorade omkring 450 famnar på det bredaste stället. Före sistnämnde år äro på kartan råpunkterna följande: *Ronkan silta*, *Iso Halkivaha*, *Takakartano* samt *Hangaskallio*. Hvad vestra gränssträckningen vidkommer, så har Kumo äfven på den sidan förlorat betydligt. Redan år 1445 kallas Kjulo för kapell samt 1541 heter det «Kumo med Kjulo», och således var Kjulo såsom kapell den tiden förenadt med Kumo. På andra sidan om Sonnila by kallas ännu en äng *Kappelin korpiniittu*, som hör till sistnämnde by, och som således ligger inom Kumo *). Men redan på slutet af 1500-talet synes Kjulo blifvit afskild ifrån Kumo samt lagd under Eura. Traditionen förmäler äfven, att Kumo fordna rå emot Eura och Kjulo gått ifrån *Harola* bro långsåt *Kjulo* å samt derifrån vidare till *Rautasuo* ängarne i Sonnila by. Följande korta underrättelse om Kjulo i äldre tider torde bestyrka traditionens sanning: «Under Biskop Magnus Tavast bestod Kjulo endast af den holme, hvarpå sjelfva gården är belägen, jemte de ägor (*Pehula*, *Wellinkylä* och *Tuohiniemi*) å fasta landet på östra sidan om träsket, hvilka ännu enligt gammal häfd lyda under Kjuloholms gård och med dem utgöra den egentliga odaljorden, hvartill *Lallis* holme jemväl från urminnes tider varit inbegripen, ehuru densamma ligger utom Kjuloholms gårds egentliga nordliga rad, hvilken sträcker sig öfver träsket emellan Lallis holm och Kjuloholm. Obelåten med dessa ägor hade Biskop Magnus väckt påstående emot

*) Det är äfven eget, att inom Kjulo församling finnas nästan lika nämnda ställen, som i Kumo; t. ex. Hällä, Näyhä, Kesti, Poti, Penti, Bäkki, Kokki, Perhe, Pehula, Winnari, Pajula; i Kumo åter: Hälli, Näyhälä, Kesti, Poti, Pentilä (Bengtilä), Kokki, Bäkki, Perhe, Pehu, Winnais och Paju.

Polsu bysboer den tiden, att de skulle till honom afstå en fjerdung uti åängarne, om hvilket påstående förlikning sedermera träffades emellan Biskopen och hans medparter sålunda: Genom denna förlikning ökades Kjuloholms gårds område med omförmälde tvenne jordstycken, uppå hvilka Biskop Magnus äfven sedermera planterade tvenne Landboskap i *Kelldoma*, eller det nuvarande *Tuiskula*..... Redan under Biskop Magni tid funnos de inom Gårdens rå och rör varande fem hemman eller som de i gamla handlingar för den tiden kallas Landbönder, neml. i *Pehula* 2:ne, i *Wellinkylä* 2 och *Tuohiniemi* 1.» — Märk väl, att Tuiskula ligger vid Kjulo å. Sonnila byalag eger ännu följande inom Kjulo område belägna ängar: *Kaijanperko*, *Oksmannin perko*, *Mäki-niittu* samt *Löytty*. Kokki boställe i Kumo har, enligt en gammal karta, haft de så kallade *Woivola* ängarne emellan Tuiskula och Harola. *Muisku* utmark inom Harola by har åter tillhört Askola. Traditionen förmäler äfven, att för en mans ålder sedan förlorade Kumo vid storskifte en betydlig landssträcka, som lades under Kjuloholm.

Mot söder har ifrån Kumo område i äldre tider land borttagits. Traditionen förmäler, att Lammais by jemte fiskvatten fordom tillhört Kumo. Att folkets sägen här vid lag är säker, kan på många sätt ådagaläggas. Om man betraktar kartan, så finner man snart, att rån gått, såsom folket säger, ifrån Birilä tvärt öfver elfven samt sedermera emellan Kukonharja och Lammais byar till Hiirijärvi bys mark. Lammais by är lika starkt skattlagd som Kumo, men ifrån Kukonharja blir skattläggningen likadan med öfriga Ulfsby socken. *Kallio* fiskverk hör till Ulfsby, äfvensom *Köönikkä*, som ligger omkring 260 alnar åt söder ifrån det förstnämnda. Emellertid har det sednare fiskverket eller Köönikkä blifvit uppbygdt af en Kumobo, ty det har sitt namn af Köönikkä rusthåll i Paistila by. År 1347 fick, som man vet, Biskop Hemming Lammais lax-

fiske, eller såsom urkunden säger: «1 ström j Kumoboa som heter *Lammas*». År 1453 den 21 Juli bortdömde Henrik Klausson *Kallio*-ström till Masia fjerding i Ulfsby. Häraf ser man således, att sistnämnde år afskildes Lammais by jemte sina fiskverk ifrån Kumo samt lades under Ulfsby. Tio år derefter eller den 21 Juli 1463 klagade Kumoboerne inför sittande rätt i Åbo, «thet thom war fraan treken (fråndragen) en ström som heter Kallio i lammas forss». År 1451 hade Kumogård en äng uti Leistilä i Nakkila kapell, hvilken gafs åt Williöboerne i Kumo i utbyte mot en skog. Troligt är, att desse hade der ett torp för att vakta ängen, hvilket torp med tiden tilltog så, att deraf slutligen uppstod ett *rusthåll* med namnet *Willilä*, som nu tillhör Lagmannen Karl Fredrik *Avellan*. Uti äldre handlingar bär Williö äfven namnet Willilä. Redan 1502 heter det, att en femte del af *Lattomeri* utbys skatt uti Nakkila kapell från urminnes tider tillhört Woltis säteri i Kumo socken. Som man vet, bortsålde Borgmästar Mustelin denna lägenhet. Midt emot Anola gård uti Ulfsby moderkyrkoförsamling ligger i elfven en ö, kallad *Kyrkholm* (Kirkkoluoto), på hvilken en af nejdens äldsta kyrkor skall hafva stått. Sjelfva namnet Anola utvisar, att der måste hafva varit något bönhus, ty finska ordet *anon*, *anoa* betyder bedja, begära. Troligen har, såsom man förmodar, der varit ett kapell, som lydt under Kumo, ortens äldsta pastorat.

Utlagor. Betrakte vi böndernas eller allmogens tillstånd i äldre tider i jemförelse med ståndspersonernas, så skola vi finna, att de förras belägenhet var särdeles beklagansvärd åtminstone i Kumo, och detta härrörde af hårda utlagor, hvilka de snart sagdt oafkortadt under alla förhållanden måste erlägga. Ursprungligen utgjorde församlingarne ej andra utskylder, än tionden till Presterskapet. «Denna *tionde-uppbörden* försiggick sålunda, att af sädestionden hvar tionde skyl eller

band straxt på åkern för kyrkans räkning afskildes och borde tiondebetalaren, om presten så fordrade, icke blott med ed, utan äfven genom två åsyna vittnen bestyrka riktigheten af den lemnade tionden. Sedermera afsattes tionden på åkern af särskilte, vanligen edsvurne tionderäknare. Af denna sålunda afskilda tionde tog nu sockenpresten först sin tredjedel; de andra $\frac{2}{3}$:delarne måste bonden i 14 dagar på åkern vårda, inom hvilken tid de öfrige tiondetagarne egde att sina andelar derifrån afhemta. För öfrigt plägade bönderne åt dem, som för Biskops, Pastors eller Kyrkans räkning uppburo tionden, lemna nödig kost och hästfoder».

«Sedermera uppkom den sed, att hälften af den tionde, som tillkom sockenkyrkan, öfver hela stiftet uppbars åt *St. Henrik*, såsom Domkyrkan i Åbo kallades. Biskop *Konrad Bitz* gjorde härvid ytterligare den förändring, att han anslog fjerdedelen af St. Henriks och sockenkyrkans tionde tillhopatagna, d. ä. $\frac{1}{12}$ del af hela kyrkotionden öfver hufvud, till *Kanikernes* underhåll. Uti företalet till det Register öfver räntorna af Åbo Domkyrkas prelaturer, kanonier och prebenden, som på Konung Gustaf I:s befallning år 1541 blifvit af Michael Agricola uppgjordt, lemnas några anmärkningsvärda hithörande upplysningar. Deri nämnes, att i de delar af landet, der Biskopstionden utgjordes i säd, hvartill äfven hörde en del af Kumogårds län, fördeltes all råg i 3 delar, af hvilka en tillföll Biskopen, en Pastor och de återstående $\frac{1}{4}$ fördeltes jemt emellan domkyrkan och sockenkyrkan. Men af tionde kornet, hafran, hvetet, ärterna och bönorna togo Kyrkoherdarne och Biskopen hälften hvar, så att hvarken kyrkorna eller kanikerna deri fingo någon del. I de aflägsnare socknarne försåldes tionden och de influtna penningarne skickades till Åbo» *). Nära Kumo

*) Finlands Kyrkohistoria af Helsingius pag. 236—37.

gamla kyrka bär ännu en hage namn af tiondehagen, och troligt är, att derstädes i äldre tider stått ett magasin eller en bod, dit Kumo tionde samlades. År 1697 den 18 December klagas, att Kronobetjening vill inlägga i kyrkoherberge annan spannmål, men hädanefter, heter det, skall presten hafva nyckeln till tiondebodan.

Redan ifrån de äldsta tider synes allmogen på härvarande orter varit betungad af hårda utgifter, ty på menige mans klagan och anhållan lät Konung Albrecht nedrifva Kumo slott, dit allmogen måste göra dagsverken. Ivar Fleming skrifver den 15 Oktober 1512, att den fattiga Kumo allmogen var hårdeligen utsugen. Enligt Konung Gustaf I:s utfärdade bref om kungsgällen i Finland den 7 Oktober 1526 heter *det*: «godhe mann som wiidh *Kwmo* kyrkio sitther skal aarlighe ther af giöre tiil worth Cancellaries (skattkammares) behof XXX marc örtuger». År 1540 utgjorde årliga räntan i Kumo socken: 1:o «efter *röketal*, af hvarje rökjord 12 öre, och äro rökarne 69½ rök och ⅛ af en rök löper derefter skattepenningar 104 mark 6 öre»; 2:o «Item än utgöres en annan skatt — efter böndernas *lefvande boskap*, som äro hästar, oxar, kor, ungnöt, får och getter, så att der utgöres årligen af hvar häst 1 öre och äro *hästarne* (i Kumo socken) 217, löper derefter penningar 27 mark 1 öre; item *oxar* äro 443, af hvar oxe 1 öre, löper penningar 55 mark 3 öre; item *kor* äro 925, af hvar ko ½ öre, löper penningar 57 mark 6½ öre; *ungnöt* äro 742, af hvart ungnöt 1 fyrk, löper penningar 23 mark 1½ öre *); item *får* äro 1,845, af hvart får 1½ penning, löper penningar 44 mark 3 öre 7½ penning; item än utgör *Länsmannen* i föreskrifne socken af sin boskap efter en årlig stadga penningar 6 öre. *Summa* för lefvande boskap: skattepenningar 178 mark

*) 1 daler = 4 mark, 1 mark = 8 öre, 1 öre = 4 fyrkar, 1 fyrk = 6 penningar.

5 öre 7½ penning; Item *Länsmannen* i föreskrifne socken (Kumo) utgör årligen efter en gammal årlig stadga desse efterskrifne persedlar, som äro: Oxepenningar 2 mark, fårepenningar 4 öre, «Kögmestars» penningar 6 öre, Gåfve («Gaffue») penningar 3 mark 4 öre; 3:o utgöra Skattebönderne uti Kumo socken «årligen hvardera (d. v. s. en hvar) 3 dagsverken till *Kumogård* för (i stället för) dagsverks smör»; 4:o «desslikes göra de årligen *not-dräkt* till Kumogård, när som de varda tillsagde, för deras notedräkts gäddor»; 5:o «Sammaledes är ett laxfiske i föreskrifne socken, som kallas *Winnas ström*, räntor som fisken går till om året». Huru mycket fisk ifrån detta verk erhölls år 1540 har redan pag. 227 blifvit visadt. Ifrån Kumo betaltes år 1541 till Åbo Domkyrka uti tionde XV pund 1 spann. Uti Agrikolas register för samma år öfver de «Prebenda Clericorum som Her Henric haffuer» anföres: «Grotilaby by i Kwmo Socken är twå landboar haffua stadga tiilhopa XVI mrc intitt annadt». Ifrån *Pusso* i Knopala by betaltes år 1557 till Nådendals kloster 1 fjerding sik (se pag. 265). «*Qvarnar*, af hvilka i Kumo socken «qvarne-penningar» till kronan utgjordes 1586: 1:o *Åqvarnar* (d. v. s. vattenqvarnar), som gå höst och vår: *Warois fors* (synbarligen Harois eller Harola) och by 8 (neml. qvarnar) med 8 par stenar, räntade 1 mark hvardera eller en hvar; *Puttais* (Putaja) fors och by 5 med 5 par stenar, räntade en hvar 2½ mark; *Rudango by* 2 med 2 par stenar, räntade 2 mark en hvar; *Nähälä* 1 med 1 par stenar, räntade en hvar 2 mark; *Hariawalda* 2 med 2 par stenar, räntade en hvar 2 mark; *Birilä by* 1 med 1 par stenar, räntade en hvar 2 mark; *Somenkylä* 1 med 1 par stenar, räntade 2 mark; *Haffuinge* (Havinki) 3 med 3 par stenar, räntade en hvar 2 mark; *Levanpelto* by 2 med 2 par stenar, räntade en hvar 2 mark; 2:o *Wäderqvarnar: Torttila by* 2, räntade 1 mark hvardera; *Puriala by* 1, räntade 1 mark; *Käijpilä by* 1, räntade 1 mark.

Summa af Kumo socken «Qvarna-tull» penningar: 12 daler 4 öre». Således funnos i Kumo år 1586 vattenqvarnar 25 samt väderqvarnar 4, eller tillsammans 29 qvarnar. Hit må tilläggas: «Förteckning på sådana mjölqvarnar i Åbo och Björneborgs län, hvilka tillhöra rusthåll, och äro anlagde sedan år 1686 samt i följe af Kongl. Mj:ts Nådiga bref för den 9 Februari 1802 böra erlägga behörig qvarntull»:

		Tunn.	Kapp.
Kumo:	Finnby (Suomenkylä)	—	$2\frac{2}{3}$
	Harjavalta, Juti och Simula	—	$1\frac{1}{2}$
	Torttila, Keisari och Tolvi	—	$1\frac{1}{2}$
	Havinki, Horpa	—	6
	Kakkulais, Hyyti	—	1
	Paistila, Köönikkä	—	$1\frac{1}{2}$
	Hassala	—	$1\frac{1}{2}$
	Winnais, Naakka och Anttila	—	$1\frac{2}{5}$
	Witikkala } Niska 1 tunn. 20 kapp.		
	Rudanko { Wuorio — 16 „ . .	2	6
	Ylistaro	—	4
		Summa 2 tunn.	$27\frac{1}{15}$ kapp.

Att folket ofta klagade öfver sitt usla tillstånd hos regeringen, finner man af Konung Gustafs bref om Beskattningen i Kumogårds län af den 26 Augusti 1538, hvilket lyder sålunda: «Oss är förekomit, hurulunde ther i Kumogårdz Län går fast vskickeligen och vlige till, mett wår och Cronones årlige skatt och jngelle, vdii så motte, ath mest all skatten är lagdh ju på the fatige, och the rige sittie ther endels frije före, vm huilkit then fatige menige almoge ther i Länett tiit och offte siig för oss haffua beclagat, och begerett ath ther motte skee en skäliig och lagliig skatlegningh, så ath then rige, så wäll som then fatige, måge så then ene, som then annen drage Cronones skatt aff huar röck jordh och huar krock jordh, på thet then ene jcke skall sittie mere keijsere frij, än then

annen i then motton». Dessutom var folket betungadt med inqvarteringar och utbetalningar till borgläger, uti hvilka, såsom Konung Gustaf befaller, «våre gårder, Jttem prester, Landzmen och andre», måste taga del. Då en ny skattläggning 1539 skulle försiggå i Kumogårds län, tredskade en del socknar att låta mäta sin jord, och ibland dem nämnes äfven Kumo. Nu befallte Konung Gustaf den 8 Augusti sistnämnde år, att öfver hela Kumogårds län skulle af hvar rök betalas skatt, af hvar rök XII öre samt af hvar skattmark 2 öre. Nu steg klagandet ännu högre. Så t. ex. klagade Loimijoki boerne till Konungen emellan åren 1545 och 1550, «att Hans Nåde verdugas fför gudz skulldh och göre nodher met oss fattiga met then ståra skatt okninghen huad vij thet lenge wthdraga skulle, tho bliffue vij alle j ödhe och orke vij alldher wthdraga then nye skatthen». Angående allmogens underhåll af krigsfolk må i förbigående nämnas, att år 1553 funnos på Kumogård 19 man, se pag. 243. Samma år fordrar Konungen genom sin fogde Matts von Cleven ifrån Kumo timmermän, båtsmän samt legofolk (soldater) till Sverige. Man bör veta, att vid denna tid började oroligheter emellan Ryssland och Sverige. År 1555 uppblossade kriget formeligen. Till följe häraf skref Gustaf till Kumogårds läns inbyggare, att «både Frälsiit, präster, Ländsmän, clockere, Bolemän och andre the som förmögenheett haffue, att huar motte vtgöre än nw thett meeste wälrustadh folck till heest medh dwglige wärijer, och ssä mykin fetalie som the kunne hjelpe siig medt, till twå månader eller längre, effther som tijden siig dhå begiffuer och saken kraffuer», och detta ifrån hvar socken. «Aff Kumogårdz Län skole fyre vttgöre then femthe». De nyss omnämnde tvenne månaderne uttänjdes sedermera till tre månader. År 1558 försiggick åter en ny skattejemkning öfver hela Kumogårds län. Mycket underslef, mutningar och andra orättvisor

skedde vanligen vid skattens utkräfvande af allmogen, hvarpå vi hafva en hjertfrätande underrättelse uti Konung Gustaf I:s bref af den 22 Maj 1555. «Wij haffue förståt wtaff eders schriffuelse wm then olike och fasth otilbörlige skattläggningh ther wdi Finlandh — att the som sådant skulle ransake — haffwe taget muther och gåffwer för rätthen ther wtaff och kommet är att wij årligen med så mång clagemål ifrå then landzenden bliffue betungede . . . . . wppe i Tawastland och Satagunnen skall än nw större bräck finnes, och olikere wdi sådane skatlegning ware handlet . . . . Thernäst haffue wij och förståt wtaff edhers scriffuelse att thet och en stor orsack är hwarföre landit bliffuer myket fördärffuet och wtarmadt och wij årliigen så myket medh onyttige clagemål bliffwe bekymbrede och öfverlöpne, att the som befalningerne haffwe, pläge tilegne sig en hop frije böndher, etc. Item huar landzfogde och hwar schriffuere för sig haffue tagit siig egne gårder, ther til hwar bonde hielpe måste, hwad deel som the kunne haffwe behoff etc. Sammalunde begynner och schriffuerne legge nye skatther opå bönderne och the arme fattige bönder genom sådane otilbörliigheter bliffwe platt j grund fördärffuede». År 1564 den 24 November anmodar Konung Erik XIV prester och länsmän uti Kumogårds län att utgöra en liten hjelpgärd med oxar, hvilka sedan skickades till Liffland, såsom han säger, «wåre Slot och gårdher till bespisningh». Den skattejemkning, som började i Kumogårds län år 1558, fortgick sedermera. Uti Kumo utfördes den omkring 1585 af Henrik Claësson Horn till Kankas. Peer Thomæ, Oeconomus och Åbo Domkyrko föreståndare, fick 4 Oktob. 1583 en lest spannmål ifrån Kumo, «som den næst får honom af samma kall och embete war». År 1591 den 15 Juli befaller Johan III, att de *diäknepenningar*, som blifvit bestämde att ifrån Kumo gå till Raumo och Björneborg, åter skola tillfalla Åbo skola, dit de äfven förut

hörde, men enligt Karl IX:s bref af den 15 December 1602 tillföllo de åter Björneborgs skola. Enligt Gustaf II Adolfs Utslag den 4 Febr. 1616 fick Kyrkoherden i Raumo af Kumo «Kyrkoherberge» 16 tunnor spannmål samt Skolmästaren i Björneborg och Skolmästaren i Raumo årligen af Kumo socken 96 tunnor spannmål tillsammans. År 1676 utskrefs ifrån Åbo stift 165 ryttare, och ibland desse voro 2 ifrån Kumo. Den 6 Oktob. 1680 begär Baranoff af Kongl. Majestät åt sina fattiga frälsebönder i Kumo förminskning på deras allt för stora mantal i jemförelse med egovidden, hvarmed han sade dem icke kunna uthärda, och det till följe af missvext, hunger och dyr tid samt de många utskrifningar, som här ofta skedt. Johan Gabriel von Bonsdorff säger uti sin Kameral Lagfarenhet 2 del. pag. 526: «Uti Ulfsby, Sastmola, *Kumo*, Eura, Kjulo, Säkylä och Euraåminne socknar, med undantag af vissa byar, äfvensom Yläne Gäll, gäller *Björneborgs läns gamla undervisning*» och enligt pag. 485 är den följande:

Jordeboks-Räntan	Rub.	kop.	Rub.	kop.
beräknas endast efter Skattören, hvaraf 12 utgöra en hel skatt.				
Af 1 Skatt eller 12 ören utgår:				
Pen:gar (årl. och Räfsk.)	2	10	—	—
2 tunnor 12 k:pr spannmål . . .	2	59$\frac{1}{5}$	—	—
18 kappar hafra	—	32$\frac{2}{5}$	—	—
1 lisp. 4 m:kr smör	—	93$\frac{3}{5}$	—	—
3 lisp. 12 m:kr kött	1	29$\frac{3}{5}$	—	—
2 st. får	—	72	—	—
12 åhmar hö	5	76	—	—
12 st. dagsverken	1	8	14	80$\frac{4}{5}$
Dessutom utgår för hvarje, hemmanen i Jordeboken påförd				
Ko	—	—	—	3$\frac{9}{10}$

Af Hemman- och Mantals-Räntan				
utgår likasom i Wehmo socken				
Af 1 nytt mantal	6	$77\frac{2}{5}$	—	—
Af 1 gammalt mantal	1	20	—	—
Af 1 nytt hemman:				
Saltpeterhjelp	—	$75\frac{3}{8}$	8	$72\frac{31}{40}$
men hjelpveden utgår ej här.				
Summa	—	—	23	$57\frac{19}{40}$

År 1650 uppgafs utsädet i Kumo socken vara 558 tunnor och 11 kappar. Spannmålspriset har under tidernas lopp varierat på följande sätt:

År.		Råg.		Korn.		År.		Råg.		Korn.	
		Dal.	Öre.	Dal.	Öre.			Dal.	Öre.	Dal.	Öre.
1641	1 tunna	6	—	5	—	1667	1 tunna	8	—	10	—
1642	—	6	—	5	—	1668	—	6	—	6	—
1643	—	6	16	4	—	1669	—	5	24	6	16
1645	—	5	—	4	—	1670	—	7	—	7	—
1646	—	4	8	3	8	1671	—	8	—	8	—
1647	—	4	16	3	8	1672	—	7	—	6	16
1648	—	4	—	4	—	1673	—	8	16	7	—
1649	—	6	—	5	—	1674	—	9	—	8	—
1650	—	6	—	6	—	1675	—	11	—	11	—
1651	—	6	—	5	16	1676	—	15	—	13	—
1652	—	6	—	5	16	1677	—	10	16	10	16
1653	—	4	16	4	—	1678	—	8	16	8	—
1654	—	4	16	4	16	1679	—	9	16	9	16
1655	—	5	—	5	—	1680	—	9	—	9	—
1656	—	5	—	5	—	1682	—	12	—	11	—
1657	—	5	16	5	—	1683	—	8	—	6	—
1658	—	6	—	5	16	1684	—	7	—	7	—
1659	—	8	—	8	—	1685	—	7	16	8	16
1660	—	8	—	7	—	1686	—	8	—	9	—
1661	—	8	—	6	16	1687	—	8	16	8	16
1662	—	10	—	8	—	1688	—	9	—	8	—
1663	—	10	—	8	—	1690	—	6	16	6	—
1664	—	10	—	10	—	1692	—	6	—	6	—
1665	—	9	—	8	—	1694	—	10	—	10	—
1666	—	8	—	8	—	1695	—	10	16	10	16

År.		Råg.		Korn.		År.		Råg.		Korn.	
		Dal.	Öre.	Dal.	Öre.			Dal.	Öre.	Dal.	Öre.
1696	1 tunna	24	—	18	—	1730	1 tunna	10	—	10	—
1697	—	21	—	20	—	1734	—	12	—	12	—
1699	—	14	—	14	—	1736	—	11½	—	11½	—
1700	—	6	24	6	24	1752	—	16 a 18	—	17 a 18	—
1701	—	6	24	6	24	1753	—	16 a 18	—	17 a 18	—
1702	—	6	24	6	24	1754	—	18—20	—	18—20	—
1703	—	8	—	8	—	1755	—	18—24	—	18—22	—
1704	—	8	—	8	—	1756	—	30—40	—	30—33	—
1705	—	8	16	7	16	1763	—	36—40	—	40—45	—
1706	—	11	—	7	—	1766	—	60	—	60	—
1707	—	12	—	10	—	1774	—	30	—	36	—
1708	—	10	—	9	—	1775	—	36—39	—	36	—
1709	—	13	—	12	—	1776	—	51—54	—	45	—
1710	—	9	—	8	—						
1711	—	7	16	7	16			Riksd.	Sk.	Riksd.	Sk.
1723	—	17	—	17	—						
1724	—	20	—	20	—						
1725	—	20	16	20	16	1777	—	2	16	2	—
1726	—	19	—	17	16	1778	—	2	16	2	—
1727	—	20	—	18	—	1779	—	2	24	2	8

Af denna förteckning ser man således, att under de sista åren af 17:de seklet var spannmålspriset högst, och det är en bekant sak, att åren 1695, 1696 och 1697 var missvext i landet, så att i Åbo län dogo 60,000 och i Nylands och Tavastehus län 30,000 menniskor i svält. Hvad skildt rör Kumo, så är antecknadt: «Kiettaro 1 hemman, Ylistaro 2, desse äro af hunger 1697 afledne och hemmanen deraf i ödesmål fallne». År 1698 heter det om många hemman «afskattat», hvilket synes betyda, att någon eftergift eller lindring i skatten blifvit medgifven för dessa hårda tider. År 1700 fortfor ännu skattmildringen. År 1712 uppbars skatt för peruker, fontanger, vagnar m. m. och af längden öfver denna skatt synes, att i Kumo ej fanns någon peruk. Emellan åren 1770—1790 försiggick storskiftet i Kumo.

År 1612 funnos i Kumo: hjonelag 207 par; enklingar 21; söner och drengar 104; enkor 18; döttrar och pigor 159; förlamade och utgamla hjonelag 3 par; ryttare-hemmans hjonelag 6 par samt 1 enka; knektehemmans hjonelag 6 par; — således 747 personer. År 1690 funnos i Kumo 955 skriftgångna personer och 1692 åter 935. Att välståndet i Kumo socken varit under loppet af halftannat århundrade uti jemt tilltagande, finner man af folkstockens stora förökning, hvilket blir åskådligt af följande uppställning:

År.	Mankön.	Qvinkön.	Summa.	År.	Mankön.	Qvinkön.	Summa.
1695	—	—	1,618	1785	1,576	1,842	3,418
1722	—	—	1,116	1790	1,510	1,781	3,291
1727	—	—	1,400	1795	1,276	1,343	2,619
1749	772	857	1,629	1800	1,464	1,428	2,892
1750	804	872	1,676	1805	1,588	1,700	3,288
1751	811	890	1,701	1810	2,014	2,246	4,260
1754	917	1,058	1,975	1815	1,940	2,197	4,137
1760	982	1,134	2,116	1820	2,151	2,402	4,553
1763	990	1,147	2,137	1825	2,331	2,574	4,905
1766	1,015	1,128	2,143	1830	2,536	2,721	5,257
1769	1,032	1,153	2,185	1835	2,806	3,016	5,822
1772	1,035	1,185	2,220	1840	2,831	3,035	5,866
1773	1,046	1,199	2,245	1845	3,004	3,211	6,215
1775	1,460	1,626	3,086	1850	3,014	3,193	6,207
1780	1,508	1,732	3,240				

Sistnämnde år voro de så fördelade, att i Moderkyrkoförsamlingen funnos 4,911 och i Harjavalta 1,296 personer, summa 6,207.

Krigsoroligheter. Att Kumo redan ifrån uräldsta tider varit en tummelplats för krigiska uppträden, kan på många sätt i bevis ledas. Öfverallt hafva i jorden blifvit hittade flere slags vapen, såsom t. ex. på Myllymäki backen å Harola Huru egor; vidare på Köönikkä backen i Paistila by; vid Pyhänkorva, Woltis, Äimälä, Kiusala; vidare på Kalvomäki backen,

uti Hiirijärvi by o. s. v. Anmärkningsvärdt är, att ibland dessa vapen, såsom svärd, yxor, pilar, spjut, icke något tecken funnits till skjutgevär, och denna omständighet ådagalägger, att nämnde vapen tillhöra forntiden. Dessutom finner man på alla ställen i socken grafvar, om de ej möjligtvis blifvit uppkastade under pester och andra stora farsoter, hvaraf vårt land ofta blifvit härjadt. Kumo fordna slott, som nedrefs på Konung Albrechts befallning den 12 Juni 1367, hänvisar redan tidigt på krigiska förhållanden. Uti Svartboken sid. 351—52 är titeln å Konungens bref: «Super castro in Kwmo demoliendo 1367», men uti Porthans Sylloge Monumentorum pag. 135—37 är brefvets öfverskrift åter: «Rex Albertus jubet Castrum in Kumo demoliri», — brefvet lyder sålunda:

«Albertus Dei gracia Svecorum Gothorumqve Rex, honorabilibus viris Tyderico, Wereggis, Nicolao Kaetilson et Ernesto Detzom *), in Domino dileccionem et favorem. Conqvesti sunt coram nobis, in precencia Domini Patris nostri et Consiliariorum nostrorum, presencium exhibitores Nuncii ex parte tocius Communitatis in Satagundia ad nos missi, quod fortalicium seu castrum infra ipsorum terminos instauratum, ipsis dampnum non modicum generat et gravamen, propter quod, ut asserunt, ipsius terre Satagundie in habitatores non valent onera iuri nostro regio debita more solito ferre seu supportare, nisi ad hoc remedium adhibeatis maturius opportunum; unde vos et vestrum qvemlibet seriose et affectanter reqvirimus et rogamus quatenus hujusmodi fortalicium de loco in quo nunc instauratum est, *qvam cicius* **) removentes et funditus annullantes, ipsum alibi in bonis nostris regalibus seu corone, ubi discrecionibus vestris magis *valens* ***) visum fuerit, ita quod Rei-

*) På andra ställen står enligt Porthans not. b. i Sylloge: *De Dotzen.*

**) I Svartboken står: *quantocius.*

***) I Svartboken: *vtilius.*

publice non inferat molestias, preiudicia seu dampna, de novo restauretis: In qvo fortalicio seu castro octo armigeros vel citra pro ipsius et terre defensione sustentare nostro nomine poteritis et tenere. Datis apud portum Vöra Anno Domini MCCCLXVII feria secunda proxima post festum beatorum septem fratrum, sub secreto nosro». Rörande Kumo slott yttrar sig Porthan uti Sylloge noten c., hvarvid han fäster sig vid ordet *gravamen* (generat et gravamen): «man finner lätt, att sådana slags fästen voro till stor tunga icke allenast för dagsverken till deras uppbyggande och underhållande, utan äfven för framskaffande af proviant och många andra förnödenheter, hvilka som oftast blefvo dem anbefallda, ja, för prefekternas och höfdingarnes sjelfsvåld, plundring *och plågande* med mångahanda arbeten, hvilket på dessa olyckliga *tider* kunde med nästan inga tyglar tillbakahållas». Kumo slott har legat på en ö i Kumo elf, hvilken ö ännu i dag kallas *linna-luoto* (slotts ön) och tillhör för närvarande Forsby rusthåll. För en mans ålder tillbaka har på nämnde ö funnits tydliga qvarlefvor efter slottet, och ännu i dag tycker man sig se der källaren, vallar och grafvar. Ön har på norra stranden af Kumo elf närmast sig Forsby rusthåll samt på södra stranden åter Äimälä by. År 1395 omtalas ett slott, som låg uti Satakunda med namnet *Aborch*, d. v. s. åborgen, samt tillhörigt Boo Jonsson Grips arfvingar, — och månne härmed kunde menas Kumo fordna slott? Följande tradition må här äfven få taga rum. Man berättar, att *linna-luoto* ön uti uråldsta tider utgjort en halfö, som på norra sidan var förenad med fasta landet. Kumo elfs vatten skall då hafva till en del flutit genom en numera uppgrundad å, som är belägen emellan postvägen och Kumogårds mangård. Innehafvaren till Kumogård, som hade besvärligt att komma till sin egendom, fann derföre på rådet att låta genomgräfva näset emellan slottsön

och fasta landet, och på det sättet sjönk vattnet i Kumo elf, ty strömmen fick derigenom ett nytt lopp. På norra sidan om ön är vattenmassan för närvarande störst. Huru pålitlig nu anförda tradition är, kan jag ej afgöra. Midt emot slottsön, långsåt södra stranden af Kumo elf, finnas grafvar helt nära hvarandra. Troligt är, att det fordna slottet varit åtminstone till en del uppfördt af träd. Helt nyligen fanns äfven qvar ett minne ifrån slottets tider. Nedanför Kumogårds karaktärsbyggnad finnes i elfven en liten klippa. På densamma har stått ett af gråsten uppfördt torn, som uppgifves hafva varit ett fängelse och kallas ännu i dag *kistu.* Uti gamla svenskan betyder äfven *kista* fängelse, *tyfkista* tjuffängelse. Dess vidd har varit 3 famnar i qvadrat och höjden uppgifves varit lika med sockenmagasinets, således omkring 8 alnar. Ifrån stranden till klippan har gått en hvälfd bro. Redan förut nedrefs en del af tornet, men omkring år 1834 lät nuvarande innehafvaren af Kumogård förstöra detsamma ända till grunden! Ett bränneri uppfördes sedermera derinvid, som äfven numera undergått samma öde!! På stranden af Kumo elf har äfven hittats en stor hop af menniskoben. Ett torp åt Kynsikangas till bär äfven namnet *Linnain maa*, och månne det äfven vara ett minne ifrån slottets tider? En ö midt emot Harola by kallas *Linnan-luoto* och en bergsklack invid Harjunsuo benämnes *Linnamäki*, men på ingendera stället har jag funnit något tecken till forntida byggnad.

Efter Konung Hans' död den 21 Febr. 1513 blef Sten Sture den yngre Riksföreståndare. Under hans tid började Danskarne bekriga Sverige. Landsfogden i Satakunda Lars Skrifvare underrättade 1517 den 8 Maj Riksföreståndaren, att allt var väl beståldt i Kumo, om ej fienden komme dit, samt säger vidare, att han qvarlemnat å Kumogård en del spannmål samt låtit bringa de bästa oxarne på en ö i Norrbotten,

der de voro i säkerhet, om ej bönderne förrådde dem åt fienden. Af historien är bekant, att Danskarne segrade vid Bogesund samt att Kristian tyrann blef 1520 krönt till Sveriges Konung. År 1522 den 29 Sept. fick Severin Norrby, dåvarande ståthållare på Åbo slott, af Kristian i förläning ibland annat äfven Kumogårds län med tillsägning, att han skulle låta slå ett blockhus två mil ut ifrån Ulfsby, «och ther met formenæ wore oc riigenns fyender indselling indt wtij Fyndlandt widt Norrebodenn». Men Danskarne blefvo snart fördrifne ifrån Sverige af Gustaf Wasa. Derpå kom ordningen till Finland. Uti September 1521 sände han dit krigsfolk under anförande af Nils Arfvidsson jemte hans «Lutenadt» Henrik Jönsson till Haga på Åland. Nils Grabbe *till* Grabbacka öfverraskade ofta fienden vid Raseborgs slott, *Kumo* och Borgo kungsgårdar. Man har betviflat denna uppgift, som förekommer hos Tegel Gustaf I:s Historia 1 Del. pag. 31, samt förklarat, att på detta ställe borde stå Kusto i stället för Kumo. Men emellertid torde uppgiften ega sannolikhet på den grund, att på den tiden kunde man segla uppför Kumo elf ända till Lammais fors. En Henrik Jönsson innehade dessutom Woltis säteri åtminstone emellan åren 1525 och 1567. Eller skulle Gustaf I:s «Lutenadt» och Woltis Henrik Jönsson varit tvenne skilda personer? Den sistnämnde blef öfverskickad till Liffland 1565, men om den föregående säger Tegel 2 del. pag. 315, att han blifvit dödad af en Ingermanländsk bonde Erik Jörmel 1555. Uti Kumo har man ännu traditioner om strider med Danskar, hvilka Finnarne kalla *Juutilaiset.* Dessa Juutilaiset skola förföljt invånarene ända till Häytiön maa, som ligger åtminstone 20 verst norrut ifrån elfven. Uti Köömilä by har äfven krigats med Juutilaisia. Af de fallne begrofs en del på Kalvomäki backen, de andra uti *Juutin suo.* Anföraren, som hette Matts, begrofs på Mattila backen, som

fått sitt namn efter honom. Der finnes ännu ett torp, kalladt Mattila. Uti Harjavalta bär ännu ett rusthåll namnet *Juti.* Uti Harjavalta och Ulfsby finnas dessutom så kallade *Juutilaisten haudat.*

År 1597 uppstod det hårda bondeupproret, som i Finlands historie är kändt under namn af Klubbekriget. Kumo allmoge synes äfven hafva visat böjelse för detta krig. Hartvig Henriksson till Woltis tillsade *Matts*, som var Kyrkoherde i Eura, att han skulle förmana sina åhörare till lydnad emot sin lagliga öfverhet. Samme man blef sedermera halshuggen, emedan han ansågs vara delaktig uti nämnde krig. Bönderne beslöto, att Axel Kurck skulle mördas och hans gård Anola plundras och uppbrännas. Uti Januari 1600 heter det, att Kyrkoherden Hans i Kumo satt «för uppror» fången på Åbo slott. År 1604 lågo uti Kumo 161 hemman i öde, och det sannolikt till följe af klubbekriget. Peter den store hade år 1709 besegrat Karl XII vid Pultava. År 1713 uti Oktober föreföll slaget vid Pelkäne sjö, der Finnarne blefvo slagne. Uti samma månad begynte Ryska armén tåga framåt samt kom genom Birkala, Tavastkyrö, Karkku och Mouhijärvi till Kumo och Ulfsby, samt höll sig uppe omkring Björneborg, hvarest den befann sig redan före den 19 Februari 1714. Uti Kumo hade Ryssarne sitt läger uti Pelhola by. Troligt är äfven, att en annan del af hären var lägrad uti Ylistaro, emedan der ännu finnes ett ställe, som kallas *Armejan maa*, samt ett torp, som efter den benämnes *Armeja.* Grannila *Paavola*, Kuurola *Bäkki* och *Laikko* samt *Havinki* byar blefvo förstörde. Traditionen förmäler, att på ömse sidor om elfven vid Woltis och Pyhänkorva stått ett fältslag, och detta bekräftas äfven fullständigt, ty uti jordeboken för år 1722 heter det: «Woltis säteri är öde», och enligt sägen skall vid omnämnde drabbning innehafvaren af Woltis Kornetten Henrik Sass förlorat ena

benet. Folket flydde till skogen. Korvatti husbonden, säger traditionen, var med sin familj i skogen, men då maten började att tryta, kom han om aftonen före Juldagen för att sopa sin ria, menande sig på sådant sätt få ihop något korn eller några ax. Han fann äfven hvad han sökte samt började om natten att mala sitt korn, hvarefter han åter begaf sig till skogen. Sockne-Adjunkten *Simon Pauli Båge* måste under Ryssarnes härjningar i socken utstå svåra lidanden. Mellan åren 1712 och 1722 finnes ingen spannmåls- eller vinsädsräkning. Allt manfolk, som kunde duga till krigstjenst, togs utan skoning, blott en ung man, som bodde i Skyttälä by, flydde alltid unnan till skogen, och kunde sålunda aldrig ertappas. Sockens tillstånd var således jemmerligt! Nära Mäkikylä Navetoin maa finnas ännu gropar, der Ryssar skola blifvit begrafne. År 1808 hotade åter ett krig Finland med förstörelse, men denna gång gick det fredligt till väga. En Rysk trupp kom äfven till Kumo, men der kom den ej i någon affär med Finnarne, utan först i Ulfsby vid Haistila. Under Ryska arméns uppehåll eller rastande i Kumo var den inqvarterad i hela socken. Äfven vet man, att den i Ylistaro by begått några små stölder.

I juridiskt afseende. Att Kumo uti äldre tider varit en namnkunnig socken ser man äfven deraf, att ett helt län fått namn efter den. Detta län kallades *Kumogårds län.* Lagus uppgifver i «Bidrag till kännedom af Finlands Geografi i äldre tider» pag. 5, att Kumogårds län år 1539 bestod af «*Öffra* härad, socknarne: *Vesilax*, *Lempele*, *Birkala*, *Kirw* (Kyrö?), *Karku*, *Tirffvis; Nedre* härad, innefattande socknarne *Hvittis*, *Loimijoki*, *Kjulo fjerding*, *Effra*, *Effrabrominne*, *Kume*, *Ulfzby.* Men då Konung Gustaf I år 1556 den 27 Juni förlänade åt sin son Hertig Johan ibland annat äfven Kumogårds län, så hörde dit, utom nu uppräknade socknar,

äfven *Kangasala* och *Närpis.* När detta län inrättades kan jag ej säga, men det omtalas redan den 15 Oktober 1512. Äfven är det mig obekant, när detta län upphörde, men ännu 1594 hörde dit Närpis socken, — om hösten förenades den med Österbotten. Björneborgs län omtalas redan år 1597. Uti Tidskriften Suomi för år 1853 pag. 111 uppgifves, att «Kumogårds län innefattade hela Satakunta», men detta påstående är ej fullkomligen riktigt, ty år 1541 hörde, enligt Agrikolas register, till *Öfra Satakunta:* Kalliala, Sastamala, Kyrö, Lactis, Birkala, Messukylä, Kangasala, Orivesi, Pelkänä, Sääksmäki, Akkas, Urdiala, Lempele och Wesilax, samt till *Nedra Satakunta:* Raumo, Euraåminne, Lappo, Eura, Säkylä, Ulfsby, Kumo, Hvittis, Loimijoki, Pöytis och Yläne. Under Konung Eriks af Pommern tid kallas Kumogård *Satagunda gård* och år 1526 heter det: «*Kwma gård* under honom ligger Satagunna». «Anm. Kumogård var ända till dess Ulfsbygård uppstod 1550 eller 1551 säte för fogden öfver hela Satakunda. 1552 finner man, att fogden på Ulfsbygård (Matts von Clefven) äfven redovisat för Ulfsby och Nerpes socknar, men redan 1553 redovisade nämnde fogde på Ulfsbygård jemväl för hela nedra Satakunda d. v. s. Hvittis, Loimijoki, Kjulo (fjerding), Eura, Euraåminne, Kumo och Nerpes socknar. 1554 och 1555 hade Kumogård blott en egen fogde Jöran Henriksson, hvilken 1556—58 eller under Gårdsläns-perioden, som öfverhufvud räckte till omkring 1562, äfven redoviste för Kumo, Hvittis och Loimijoki socknar, liksom äfven hans efterträdare Frans Larsson sedermera till och med 1561. För de andra socknarne i Nedra Satakunda hade under denna tid fogden på Ulfsby- (eller från 1559 eller 1560) Björneborgs (kungs-) gård redovisat. Björneborgs gård fortfar sedan, som det synes, att vara fogdesäte för Nedra Satakunda. Koivisto samt Kumogård lågo såsom ladugårdar derunder». År 1497 hölls å Kumo-

gård Lagmansting samt åren 1502, 1545 och 1564 åter Räfsteting. År 1429 utgjorde Ulfsby, Kumo, Hvittis, Eura, Kjulo och Säkylä ett tingslag. År 1489 omtalas Kumo härad. Bland förändringar, som tillhöra en sednare tid, är styckningen af Nedra Satakunda domsaga i tvenne delar, af hvilka den ena utgör den nuvarande med detta namn. Domsagans delning skall hafva försiggått i början af innevarande sekel. Under den nuvarande Nedre Satakunda lyda Ulfsby och Sastmola socknars tingslag, Kumo tingslag, samt Eura, Kjulo och Säkylä socknars tingslag.

Uti kyrkligt afseende. Ifrån slägte till slägte har den sägen bibehållit sig, att St. Henrik, Finlands förste Apostel, predikat uti Kumo, och det uti ett hus, som ursprungligen varit en salubod, och som ännu i dag står att ses uti Ylistaro by. Rummet är 7 alnar och 2 tum bredt åt söder och norr, räknadt efter flodens lopp, 5 aln. 12 tum åt öster och vester, samt 3 aln. 10 tum högt; stockhvarfven äro till antalet 8. Ett litet fönster åt söder, derifrån St. Henrik predikat, är 1 aln bredt samt 19 tum högt. Dörren, som är midt emot fönstret, är 1 aln 10 tum bred samt 1 aln 18 tum hög. Uti dörren finnas tvenne gångjern samt ett stocklås. Rummets ålder synes deraf, att stockändarna äro mossbelupna samt till en del ruttnade. Endast öfversta stocken på dörrväggen kan misstänkas vara yngre än de öfriga, ty den är ej bilad, såsom de andra, samt dessutom af gran, då de andra stockarne äro af furu. Stocken uti hela rummet är askgrå och möglig samt skiljer sig betydligt ifrån andra gamla träd i anseende till färgen. Åldern synes äfven deraf, att ofvanpå dörren är en del af stocken uttäljd och det uttäljda stället har vacker ljus färg, då den öfriga delen är askgrå. Tradition förmäler, att byn samt loftet ofvanpå rummet brunnit trenne gångor, och tydliga tecken till eld visa sig äfven i detta rum. Men

besynnerligt nog, att då elden vid moss-såtarna (Fin. *varat;* mossa finnes emellertid alldeles icke) brännt ena stocken, så är det ej fallet med stocken, som ligger närmast, d. v. s. då elden varit t. ex. i öfra stocken, så har den ej skadat nedra stocken, oaktadt det brända stället är just vid moss-såtan; men detta är ej fallet utan på par ställen. Då loftet ofvanpå boden nedbrunnit, så är det ej underligt, att en ny stock, efter loftets uppbyggande, blifvit tillagd. Uti rummet finnas 13 golftiljor, hvilka stå på bara jorden. För att bevara denna dyrbara fornlemning ifrån förödelse beslöts att omgifva den med en stenbyggnad, som numera bär namn af St. Henriks monument eller kapell. Regeringen medgaf äfven den 4 April 1840 subskription eller stambok öfver hela landet till detta ändamål, hvarigenom insamlades en summa af 1,500 rub. silfver. Kapellet invigdes vid jubelfesten den 18 Juni 1857 af Kontraktsprosten samt Kyrkoherden i församlingen Fredrik Grönholm. Monumentet är aflägset ifrån Kumo kyrka omkring 1 verst och det i full öster samt ifrån Kumo elf 5 famnar. Till formen är monumentet 8-kantigt, uppfördt af tegel, invändigt hvälfdt, men utanpå är taket betäckt med jernplåt. Uti hvart hörn är en fyrkantig pelare med tornlika spetsar samt ofvanpå spetsen ett klot. Midt öfverst på monumentet står ett kors. Fönster finnas sju, till formen aflånga samt öfverst i båge, med 8 fyrkantiga rutor i hvart fönster och uti öfversta delen rundade rutor. Ofvanför dörren finnes ett rundt fönster. Ofvanför sistnämnde fönster finnes en slipad granit sten, hvarpå läses följande inskription i guld bokstäfver:

Tässä saarnasi sanaa,
Lunastusta lausui kerran
Pyhä hurskas Henrikimme,
Suomen Pispa ensimäinen.
Sana tuotti siunauksen,

Kantoi kaunihin hedelmän,
Jost' on Herralle ylistys,
Henrikille muistopatsas.

På dörren finnes af plåt mynningen till en sparbössa. Der ofvanföre står en svartmålad rund jernplåt, hvarpå står skrifvet i guldbokstäfver: «Rahan kokous Pyhän Henrikin muistopatsaan ja koulun tarpeeksi»; undertill läses: «Älkäät hyvintekemistä ja jakamista unhottako, sillä senkaltaiset uhrit kelpaavat Jumalalle. Ebr. 13: 16». Marken omkring monumentet är inhägnad med ett staket samt utgör en liten trädgård med sandade gångar. Marken är skänkt af Malmi rusthåll, och till erkänsamhet derföre gaf Domkapitlet åt värdinnan å nämnde rusthåll en bibel uti dyrbart band. Samma dag, då *monumentet* invigdes, gafs äfven bibeln.

Ifrån Kumo begaf sig St. Henrik till Kjulo, der han på träsket med samma namn mördades af *Lalli* den 19 Januari 1158. Tradition uppgifver, att mordet föröfvades vid *Kauko* holmen, som äfven kallas *Kirkkoluoto*, af orsak, att Henrik skall der låtit uppbygga en kyrka. Det har blifvit ifrågaställdt, om redan af St. Henrik några kyrkor blifvit uppförde. Men redan för 400 år sedan uppgifves det, att kyrkor verkligen blifvit af honom anlagde, ty den 28 Maj 1478 skrifver Jakob, Erkebiskop i Upsala, till borgerskapet i Åbo: «j haffua och wel hiört then hielge herrens Sancti henricæ fiærdh at för then skuld at han stræffade naghre för theris misgerningh och offuerwælle som the giorde pa hans *kirker* och *clærickerii* bleff han dödh fore och haffua i och wel hört huad them j ghen widerfoors som tess wollandhe ware». Orsaken, hvarföre St. Henrik mördades af Lalli, uppgifves på mångahanda sätt; här vill jag blott nämna, huru den framställes i Kumo. Lalli var en högt uppsatt samt förmögen man *(pakanallinen kreivi)*; uti Ylistaro egde han ett hemman. Henrik döpte der-

städes Lallis barn, under det fadren sjelf var borta. Vid sin hemkomst sade Lalli, att det luktade i rummet af kristligt blod, hvarpå hans hustru berättade, att Henrik döpt barnet. Uti förbittringen häröfver förföljde han honom samt upphann honom på Kjulo träsk, der Lalli slog ihjäl honom samt afbet hans finger, hvarpå befanns en guldring; men den föll i snön, så att han ej mera fann densamma. Omkring Johannetiden följande sommar rodde en blind gubbe med sin son på Kjulo träsk, då den sednare sade sig se ett isstycke i sjön. Gubben bad honom ro ditåt. Gossen sade vidare, att uti isstycket lyser någonting glimmande. Gubben bad honom upptaga det, och då fann han der ett finger med ring uppå. Gubben torkade med samma finger sina ögon och derigenom återfick han sin syn. Fingret uppgifves blifvit hittadt vid *Winnari* by, enligt en annan berättelse åter vid *Lähteenkylä* by. Uti sången öfver St. Henriks död förmäles, att Henrik, redan kort förrän han såg Lalli, förutsagt åt sin tjenare, att hans död vore nära, och befallt honom att straxt sedan han dött från närmaste by hemta tvenne oxar, som ännu aldrig burit oket, spänna dem för släden, der liket låg, och derefter låta dem gå hvart de ville. Der de för tredje gången stadnade skulle ett kapell uppbyggas och han begrafvas. Oxarna skola då för tredje gången hafva stadnat på den plats, der *Nousis* kyrka nu står, och här begrofs äfven Biskop Henrik. Rörande de tvenne oxarne säger en runa, som höres i Kumo och Kjulo:

Musta mulli Muntilasta
Toinen Polsu Jaakkolasta.

Så väl *Muntila* som *Polsu Jaakkola* äro belägna i Kjulo. Enligt en annan berättelse skulle det ena djuret varit en tjur *(sonni)* ifrån *Polsumaa*, det andra en stut *(kalpo)* ifrån *Karhia* by; båda voro, enligt sägen på orten, oinöfvade. Scarin på-

står, att St. Henriks döda kropp först blifvit lagd uti det rum i Kumo, der han enligt sägen predikat, och som redan blifvit beskrifvet, och detta är äfven sannolikare, än att han genast blifvit förd till Nousis, ty ifrån Kjulo till Ylistaro slipper man vintertiden med blott en mil, men ifrån Kjulo till Nousis är vägen vida längre. Messenius uppgifver att banemannen blifvit för St. Henriks mord af Konungen belagd med hårda böter, och oaktadt Porthan helt och hållet förkastar detta påstående samt säger, att det är toma gissningar, så synes Messenius likväl hafva rätt; ty ännu i denna dag finnes på nordvestra sidan om Kjuloholms egendom en äng, kallad *Pispan niittu*, som säges blifvit intagen af Biskoparne för Henriks mördande; *riita-niittu*, som ligger invid och som ursprungligen hörde till den föregående ängen, processades sedermera bort ifrån Biskoparne, emedan det ansågs för mycket för ett enda mord. Såsom redan sades, var Lalli en rik magnat. Enligt sägen skall han egt nuvarande Kjuloholm, och den skall ursprungligen kallats *Lallin luoto*. Emellan båda karaktersbyggnaderna finnes ännu en urgammal källare, som bär namnet *Lallin kellari*. Den består af 3 rum, neml. 1 rum framföre samt 2:ne bakom, hvilka äro af 5 famnars längd samt 3 famnars bredd; det främsta rummet är 5 famnar långt samt öfver 1 famn bredt. Nära Kjuloholm finnes äfven en holme, kallad *Lallin saari*. Efter mordet på St. Henrik började onda andar i skapnad af råttor att förfölja Lalli; han tog sin tillflykt till ofvannämnde källare, men der fick han ej ro för dem. För att undgå sina förföljare begifver han sig till en utmark uti Harola by i Eura socken, hvarest ännu finnes ett torp med namnet *Lallin maa*. Men icke heller der får han njuta fred. Härifrån begifver han sig till Hiirijärvi by i Kumo socken, hvarest på Kotamäki backen stått en liten koja, som kallas *Lallin maja* eller *kota;* man kommer ännu ihåg, att den varit uppförd af sten. Ett

nära intill löpande dike bär äfven namnet *Lallin oja*. Men då Lalli ingenstädes får ro för råttorna, besluter han att klifva eller klättra upp i ett träd, som stod vid stranden af Hiirijärvi träsk; men icke en gång der finner han ro för sina förföljare, ty råttorna följa efter samt gnaga af trädet; sålunda störtar han i sjön, och råttorna förfölja äfven dit sitt rof, och der förgås de alla gemensamt; deraf namnet *Hiirijärvi*, råttträsket. Man uppvisar ännu stället, der nämnde träd, som skall varit en gran, stått. Att St. Henrik verkligen varit i Kumo, bestyrker äfven följande berättelse: «Några personer ifrån Kumo, som voro midt på hafvet sysselsatte med skälfångst, och som, skakade af en stor storm, fruktade för sina egna personer samt att förlora sina saker, anropade St. Henrik och straxt blef det stilla på hafvet och de sjelfve undgingo lifsfaran», se *Vita et Miracula S. Henrici Episcopi et Martyris*, införd i *Monumentorum Veterum Ecclesiæ Sveogothicæ prolegomena* af Erik Benzelius, Upsala 1709 pag. 34.

Oaktadt häfderna ej förmäla att i Kumo fanns prest förrän år 1347, så kan man likväl tryggt påstå, att Kumo är kanske Finlands äldsta pastorat, ty traditionen säger, att Tyrvis, Hvittis, Kjulo och Ulfsby i förstone gått i Kumo i kyrka, ehuru uti den sistnämnde socken redan år 1311 omtalas en kyrka. År 1352 förklarades Kumo för regalt. Men huru förklaras den egenhet, att Kumo ej förrän år 1786 egde en större stenkyrka, hvilket likväl är fallet med Tyrvis, Hvittis och Ulfsby? Månne icke orsaken dertill är den, att Kumo ursprungligen egt flere kyrkor? På *Kalomäki* backen, som tillhör Sukara hemman i Kakkulais by, skall fordom stått en kyrka eller ett bönehus, hvartill ännu nyckeln visas å Pusso hemman i Kuoppala by *). Uti Hindikkala by och på Mangois egor fanns uti

*) Invid Kalomäki finnes ännu en åker med namnet *Kirkkovainio* samt en skog kallad *Kirkkometsä*. Å Kynsikangas kallas ett torp *Kirkkometsä*.

äldre tider en kyrka, som af traditionen kallas *Killan kirkko* (se pag. 190). Sonnila by skall äfven egt en kyrka eller ett bönehus, ty ännu säger man, då man skall begifva sig till nämnde by, *mennään Sonnilan kirkkoon.* På andra sidan om nämnde by finnes ännu en äng med namnet *Kirkkoniittu* samt en annan åter kallad *Anonen*, af *anon* bedja, begära. Om gamla kyrkan, som nedrefs 1845, samt den nuvarande kyrkan framdeles mera. På Kalvomäki backen försätter tradition äfven en kyrka, kallad *Wiron kirkko* (se pag. 195 och 196). Uti de uräldsta tider funnos i Kumo således fem kyrkor eller bönehus, och månne icke äfven detta stadfäster traditionens utsago, att kristendomen härstädes blifvit tidigast af alla orter i Finland planterad, och månne icke Kumo slott uppbyggdes till kristendomens försvar? Enligt sägen skall uti äldsta tider äfven en kyrka funnits uti *Soinila* by i Nakkila kapell äfvensom vid Anola säteri, der en holme ännu kallas *Kirkkoluoto*, således inom 2½ mils väg sju kyrkor, och det invid Kumo elf! Kumo gamla kyrka stod på norra sidan om elfven, gent emot den nuvarande kyrkan. Den 16 Juli 1374 omtalas kyrka i Kumo. *Gamla kyrkan*, som kallades *Maria*, var 34 alnar lång 17½ aln. bred och 7 aln. hög till takbandet. Hvalfvet har varit af bräder och äfvenså golfvet. Fönstren voro 12; de två öfversta fönstren i choret voro cirkelrunda, de öfriga fyrkantiga, ehuru ej lika stora; icke heller voro de lika högt från golfvet. Predikstol och altare funnos ej mera till den 3 och 4 Juli 1832. Orgelverk har icke funnits. Spår till läktare fanns i choret och vestra ändan. Graf-chor, till en del murade, fanns under hela kyrkan och tillhörde enskilda personer. Väggarne hafva varit målade; äfven södra förstugan har varit målad; uppå väggen af samma förstuga befanns målad följande inskription: *Majoren Hans Larsson Godhe hafver låtit priida - - - Anno* **1645.** Sakristian är af grå-

sten med 6½ qvarters tjocka murar och hvälft tak. Dimensionerne i anseende till dess längd, bredd och höjd kunna icke uppgifvas, emedan den är uppfylld med lik, som i sednare tider (likväl icke efter prostevisitationen den 13 November 1831) blifvit der begrafne. Uppå yttre sidan är den 9½ aln lång och likaså bred. Om källare funnits under densamma kan icke uppgifvas. Kyrkan var uppå yttre sidan brädfodrad, rödmålad samt täckt med spåntak. Gamla kyrkans klockstapel har stått vester om kyrkan vid kyrkogårds muren, men är numera borttagen. Stensakristian står ännu i dag och begagnas nu till våkenhus. Men är det tänkbart, att sjelfva kyrkan blifvit ifrån början byggd af träd och sakristian af sten? Månne icke det är antagligare, att den gamla sakristian ursprungligen varit en kyrka eller ett bönehus, och att den sedermera kommit att utgöra en sakristia? Här skulle vi således få se kanske den äldsta *hundaris* kyrka. Det är sannolikt, att före år 1640 brann Kumo kyrka, ty då år 1845 den nu beskrifna kyrkan nedrefs, hittades mycket kol i jorden, och grundvallen omkring den afbrunna kyrkan var i anseende till vidden mycket större, än den sednast raserade kyrkan. Södra sidan eller gafveln af stensakristian visar påtagligen, att der någon gång varit stark hetta, emedan väggstenarne blifvit till en del förbrände. Om den i den förras ställe uppförda nya kyrkan finnas följande anteckningar: Predikstolen byggdes anno 1643 om hösten och blef färdig om Festo Martini; Snickaren var hemma ifrån Wesilax; Pastor Loci Dominus *Simon Bartholli* lät byggia ny Altaret; item funten målat; *Patrik Ogelvie*, Öfverstlöjtnant, förärat taflan öfver altaret samt glas till fönster öfver altaret; *Georgius Erici Culmannus*, Comminister loci, hafver låtit måla de nya läkter; Ryttmästaren *Michel Johansson* förärat 1656 mässkläde af grön damast samt ett nytt kalk-kläde; Löjtnanten *Henrik Thomas-*

son casulam och handkläde; *Hans Hansson Godhe*, Riksmarsken Gustaf Horns Inspektor, förärat 1655 en finsk psalmbok med Evangeliis och Epistolis; *Gothard Baranoff* skänkt en 8-kantig silfverflaska; Majoren *Hans Larsson* i Näyhälä förärat 1 messings ljuskrona med åtta pipor, hafver låtit bepryda våkenhuset med målningar samt skänkt till predikstols byggnad 10 dal. kopparmynt; Kammarfiskalen *Anders Jakobsson* i Näyhälä 1642 förgyld kalk med patén, silfverkanna, altarkläde, bårkläde, mässesärk, till predikstols byggnad 10 dal. k. m:t; *Sigfrid Jakobsson* i Paistila, Befallningsman i Nedra Satakunda, 1 finsk Biblia, till predikstols målning 1 tunna råg, koppar ljuskrona med 4 pipor; Salig *Jöran Jöransson* 7 lod silfver till en ny kalk; *Grels Eskelsson* i Pälpälä, Befallningsman i Öfra Satakunda, glas i fönster på choret, *till* predikstols byggnad 10 dal.; *Jakob Henriksson* i Pälpälä oblatask af silfver. Dessutom deltog äfven församlingen i kyrkans uppbyggande. Den 23 Januari 1652 och 1 Maj 1654 skedde bänkdelning i gamla kyrkan:

Utom Choret på manfolks sidan:

1 Välb. Henrik Sass till Woltis,
2 D:o Gothard Baranoff till Witikkala.
3 Hans Larsson för Näyhälä och Harjavalta.
„ Anders Jakobsson för Näyhälä och Äimälä o. s. v.

I kyrkan fanns sångstol och Biskopsbänk. Det är sannolikt, att vid den eldsvåda, som omkring 1640 *) öfvergick Kumo kyrka, klockstapeln blef obrunnen, ty år 1760 heter det, att i den gamla och bofälliga klockstapelns ställe uppbyggdes en ny. Den 20 Febr. 1680 funnos tvenne klockor i klockstapeln; till den mindre klockans gjutande förärat Hans Excell:s Herr

*) Till följe af andra skäl tycker man sig kunna sluta, att kyrkan vid denna tid blott undergick en total reparation. Hvilket är det rätta, torde numera ej kunna bestämdt afgöras.

Riks-Rådet Gref Axel De la Gardie 26 *LΠ* koppar; kyrkans koppar var 3 *LΠ*; Klockgjutaren tillagt 1 *LΠ*; arbetslön och fördslen betaltes af socknemännen; Befalln. Sven Rysk förärat till klockans beslag 2 *LΠ* jern. Den 6 Maj 1630 hade kyrkan följande böcker: Liber Cantus in folio; Psalterium cum Commentario Johan Pomerani; Officium Missæ per pennas; Hymnarium per pennas; Novum Testamentum Fin.; Manuale Finnice et Svecice Vetus, uti ett band; Manuale P. Justen; Breviarium in 8:vo; Glorificationes et sequentiæ manu scriptæ in 4:to; Odæ Fin. in 4:to uti samma band; Sermones de sanctis; Catalogus Sanctor.; Psalterium Davidis; Manuale Fin. Novum; Precationale cum Odis Fin.; Odarum liber in 12; Catechesis Major Fin. Erici; Catechesis Minor ejusdem Erici Episcopi per Quæstiones manu scripta. — Förärades till Academiæ Aboensis Bibliotheca den 24 Decemb. anno 1651 efterskrifne böcker: Commentarius Joh. Pomerani in Psalmos; Breviarium; Sermones de Sanctis; Catalogus Sanctorum. Hvad gamla kyrkans *kyrkogård* vidkommer, så beskrifves den år 1832 på följande sätt: Kyrkogården är 345 alnar i omkrets; inhägnaden består af stockar, utom på det stället, der klockstapeln stått, hvarest inhägnaden utgöres af vanliga gärdsel. Allenast en port finnes, belägen på norra sidan om kyrkan; i sammanhang med denna port är uppfördt ett vapenhus af träd, 7 aln. långt, 6½ aln. bredt samt 4½ aln. högt. Porten är oläst och ostängd, så att till och med kreatur obehindradt kunna komma in uppå kyrkogården. Uti nordöstra hörnet finnes benhus af träd, som är öppet, så att en del af benen ligga kringspridda på marken utanföre. Uppå kyrkogården omkring gamla kyrkan finnas 8 grafvar; af dem är den, som tillhör Hassala rusthåll, af sten, men de öfriga af träd; af dem höra 6 till följande lägenheter: Haapio, Härmä, Simula, Nikkilä, Pälpälä och Nappari. Hvem den åttonde tillhör, är obekant. Allt detta finnes ej

mera till. År 1849 beslöts att kringhägna gamla kyrkans begrafningsplats med gråstensmur, hvilket arbete blef färdigt par år derefter. Vid samma tillfälle planerades marken och alla familjegrafvar jemnades med jorden. Numera finnas der blott två sådana grafvar, af hvilka den ena, som är af tegelsten och tillhör Simula rusthåll, uppfördes 1860. Gamla begrafningsplatsen begagnas ännu att jorda lik.

Då den gamla kyrkan, såsom förfallen, åter skulle ombyggas, föreslogs i kyrkostämma den 27 Sept. 1778, att den nya kyrkan, som af sten komme att uppföras, skulle byggas på södra sidan om elfven, å den så kallade *Tulkkila* backen; hvilket förslag äfven Kongl. Maj:t i Nådigt Bref till Domkapitlet af den 5 Aug. 1779 godkände, dock med *vilkor*, att gamla kyrkogården borde framgent bibehållas till begrafningsplats, och att inga lik i den nya kyrkan finge nedsättas; hvarefter den nya kyrkobyggnaden af gråsten å utsedt ställe företogs, och omsider 1786 fulländades. Den är lång 65 alnar, bred 20 aln., hög till takbandet $11\frac{1}{4}$ aln. Hvalfvet och golfvet af bräder; fönster äro 8 med små rutor och ofvantill böjda bågar; de äro 5 alnar 10 tum höga och $2\frac{1}{2}$ aln breda. Predikstolen är rund, perlfärgad med förgylda prydnader. Altartaflan, infattad i förgylda ramar, föreställer yttersta domen, målad af Sweidel, såsom konstverk utan allt värde. En läktare finnes och upptager hela vestra ändan af kyrkan, samt är gemensam för karlar och qvinnor, med särskild uppgång — dessa uppgångar äro i förstugan. Orgelverk finnes icke *), icke heller grafchor eller familjegrafvar. Väggen är rappad, hvalfvet hvitmenadt, dörrarne, fönsterkarmarne, läktarene samt bänkarne äro blåa. Sakristian är 10 alnar 20 tum lång, $9\frac{3}{4}$

*) År 1822 den 17 April upphäfdes, enligt Hans Kejserl. Maj:ts Utslag, Kumo sockens beslut att förskaffa till kyrkan orgelverk. Den 23 Febr. 1851 projekterades äfven orgelverk, men utan påföljd.

aln bred samt 6 aln. hög, med kakelugn samt smala bänkar; en källare finnes under sakristian. Kyrkan är uppå yttre sidan orappad och omålad, täckt med spåntak; dess namn är *Gustaf* *). Klockstapeln **) är uppförd af gråsten, i ena ändan af kyrkan och i ett sammanhang med denna, 51 alnar hög ifrån spetsen till marken. Underbyggnaden är 31 alnar hög, 10 aln. lång och 9 aln. 10 tum bred. Uti densamma hänga 2 klockor, af hvilka den större har denna inskrift: *Campanam hanc malo infortunio refractam cura Pastoris Mag. Gustavi Avelan excudit Nicolaus Thurnström Aboæ Anno MDCCLXXVII* (detta årtal är dock påtagligen ett misstag, emedan Prosten Avellan först år 1778 erhöll fullmakt uppå Kumo pastorat). Uppå andra sidan af klockan finnes en sol med ordet יְהוָה. I kanten läses: *Tulkat, kumartakamme ja polvillemme langetkamme Herran meidän Luojamme eteen. Tänäpänä jos te kuuletta hänen äänensä, niin älkät paaduttako sydändänne.* Den mindre klockan har följande inskription: *Anno 1674 Holmiæ me fundebat Johan Meyer.* Nedanom: *Kongl. Maj:ts Troman och General af Cavalleriet den Högvälborne Greve och Herre H. Axel Julius de la Gardie Greve till Läcköö och Arensburg, Friherre till Ekholmen, Herre till Dagden, Torves, Cumo, Autis, Arnöö och Fryberg.* I kanten står: *Kommer, låter oss glädjas Herranom och fröidas för vår Salighets tröst. Ps. 95.* Ofvanom dessa klockor finnes ett urverk, som slår alla timmar, samt har uppå hvar och en af klockstapelns fyra sidor en tafla med starkt förgyllda ziffror. Ofvanför norra kyrkodörren,

---

*) Natten emellan 24 och 25 Oktober 1811 bortstals vinkannan, communion-kalken med patén och oblatasken, allt af silfver, och samma var fallet år 1816; men båda gångerna fingos de tillbaka.

**) Uti inventariiförteckningen kallas den klockstapel, men i sjelfva verket är den ett torn.

uppå yttre sidan af kyrkoväggen, finnes ett stycke slipad granit och på denna sten finnes följande inskription i förgyllda bokstäfver: *Regnante Gustavo III in gloriam summi numinis exstructum est hoc templum Anno Christi MDCCLXXXVI.* Före år 1832 var omkretsen af kyrkogården omkring nya kyrkan 333 alnar. Inhägnaden består af gråsten; vester om kyrkan finnes en port med hvalf af tegel. På norra sidan af kyrkan fanns äfven en port i sammanhang med ett vapenhus, hvilket är 8 alnar 10 tum långt, 8 aln. bredt samt 6 aln. 5 tum högt; det är till största delen uppfördt af gråsten, med undantag af öfversta delen, som består af tegel. Sedermera har kyrkogården blifvit betydligt utvidgad, samt inhägnad med en ringmur af gråsten och 6 gjutna portar af jernmalm med jernlås. Till följe af ringmurens utvidgning står ofvannämnde vapenhus numera skildt ifrån muren samt begagnas till förvaringsrum för likbårar, bårkläder m. m. Nya begrafningsplatsen *) är 492 alnar i omkrets; muren af gråsten är nyligen uppförd och i godt stånd. Den utvidgade delen deraf har blifvit nyligen med sand uppfylld och jemnad samt invigd 3 Aug. 1833. Märk väl, att vid nya kyrkan finnes skild kyrkogård och skild begrafningsplats, — uti den föregående begrafvas icke några lik.

Rörande inrättandet af Harjavalta kapell må följande öfverenskommelse här intagas: «Anno 1670 den 6 och 7 Juni hölts Ordinarie laga Härads Sommarting med allmogen och den menige man af Kumo socken uti Länsmansgården Askola»......

«Inspectoren öfver Björneborgs Grefskap Wälbetrodde Hans Hansson Godhe med Leütnanten manhaftige Carl Hansson Godhe och Henrik Mattsson Skrifvari i Tortila upå de Kapell boers vägnar här veder i socknen förekommo nu och

---

*) Den 11 Oktober 1807 beslöto Kumoboerne att inrätta den nya begrafningsplatsen.

gåfvo Rätten tillkänna huruledes det nya Kapellet som de uti Harjavalda efter Hans Högvördighet Herrens Biskopens och det Wördiga Domkapitlet i Åbo Consens och Resolution af den 21 April 1669 uppbygt hafva numera och i det närmaste dess fullbordan vunnit hafver, och såsom Guds tjensten är där detta året hvar annan söndag och heldag alternatim af denne och Ulfsby sockens Ministerio och presterskap varder förrättadt, undantagandes någon tid då de Wördiga och gode Herrar från Ulfsby tvifvelsutan för goda skäl äro uteblefne, och berörde nya kapell från moderkyrkan långt aflägset är, så att åhörarne besvärligen hvar höst och vår för menföre uti elfven på några veckor intet kunna komma med deras hustrur, barn och tjenstefolk i berörde moderkyrka tillstädes, att de derföre gerna skulle se och önska det Guds tjensten hos dem äfven på de tider som annorstädes i församlingarne måtte hållas, begärte de derföre att Pastor här i socken Wördige och Wällärde Herr Simon Gös med Kapellanen Wällärde Herr Gustaf Båge och Coadjuctoren Herr Simon Michaelis Polviander sig förklara ville om och huruvida de förmente och benägne voro dem i detta fallet att villfara och befordra? Hvaruppå Wördige Herr Pastoren med Kapellanen och Coadjuctoren utfäste draga der forsårg och åhågå för, att Guds tjensten och kyrkoceremonierne skola efter denna dag uppå alla sön-, högtids-, fest- och helgedagar och när sig tilldrager icke mindre uti berörde Hariavalda än uti Kumo moderkyrkan och andra församlingar uppehålles och förrättas, allenast socken godvilligt och i rättan tid erlägger till dem det hon är skyldig och pligtig, och kapelboerne intet afsöndra eller undandraga sig ifrån moderkyrkan, dess och prestgårdens arbete, bygnad och vidmakthållande, hvaremot hela socken med kapelboerne sig för obligerade och utfäste vilja så härefter som härtill hålla berörde moderkyrka vid makt, som det sig vederbör och deras

pligt dem tillbjuder, och dess förutan i rättan tid oafkortadt tillställa och leverera Herr Kyrkoherden och Kapellanen det dem för deras tjenst uti Guds hus och församlingen med rätta tillkommer och de äro pligtige att utgöra, så lofvade och nu hela församlingen så under moderkyrkan som under kapellet lydande gerna af den del Gud dem beskärandes varder något till den antagne Coadjuctorens Herr Simon Polvianders underhåll att vilja hjelpa och godvilleligen understödja, men isynnerhet utfäste församlingen under kapellet genom ofvanberörde gode Herrar och män att vilja hos en god man der i Harjavalda med nödtorftig mat dryck och det som nödvändigt reqvireras försörja och underhålla deras själasörjare så ofta de Guds tjensten hos dem förrätta, hvaröfver nämnden och allmogen eller församlingen med Wählb:te deras själasörjare ense och väl tillfreds och förlikte voro, hvilket således ad notam taget och till den laga Attest med Härads och vanligt Signet verificeradt ex Protocollo extraderadt är, Actum ut supra.

(L. S.)

Nicolaus Lietzén,
Häradshöfding.»

Häraf ser man således, att Harjavaltaboerne fingo löfte att bygga sig egen kyrka den 21 April 1669 och ifrån nämnde tid härrör äfven sjelfva kapellets inrättning. Men sannolikt är äfven, att de före sistnämnde år hade något bönehus, emedan Kumo och Ulfsby presterskap förrättade turvis Gudstjensten derstädes. Långt sednare flyttade Kapellanen ifrån moderförsamlingen samt stationerades i Harjavalta. År 1671 den 1 Mars beslöts i en kyrkostämma i Kumo att låna till Harjavalta 1 messhake, 1 kalk med patén, till dess att det sjelf mäktar förskaffa sig dessa saker, item 1 klocka som hängde på sakristiæ dörren, äfvenså skänktes åt dem en gammal predikstol; år 1692 är antecknadt: till Harjavalda klock-

stapel är användt 2 dal. 6 öre för lås, gångjern och smedens lön; samt år 1703 åter: för Communionboken till Harjavalda 1 dal. 14 öre. Harjavaldaboerne synas emellertid icke haft någon tur med sin kyrka, ty 80 år derefter eller 1750 uppfördes åter en ny kyrka, och det är den, som ännu begagnas. Den är af träd, lång $32\frac{1}{4}$ aln, bred $16\frac{1}{2}$ aln, hög till takbandet $7\frac{1}{2}$ aln; hvalfvet och golfvet af bräder; fönstren äro fem, med ofvantill böjda bågar; fönstret uti choret är en half gång bredare än de öfriga. Dessutom finnes uppå hvardera läktaren ett mindre fönster. Predikstolen står uppå södra sidan af kyrkan, blåmålad, framtill är Frälsaren målad med underskrift: *Salus mundi;* på hvardera sidan om honom äro Petrus och Johannes målade. Altartafla finnes icke (neml. år 1832), emedan det förr omnämnda fönstret står straxt ofvanom altarbordet; grafchor finnas icke; två läktare finnas, neml. en uppå norra sidan för karlar, och en uti vestra ändan, med en afbalkning för hvardera könet. Hela kyrkan är målad med blå färg. Uppå läktarena äro Apostlarne målade, sex uppå hvardera läktaren. Predikstolen är, enligt en å densamma befintlig inskription, målad år 1754. Sakristian är $8\frac{3}{4}$ aln lång, $8\frac{1}{4}$ aln bred och, enligt uppgift, 15 alnar hög. På sakristidörren är Apostelen Petrus med nycklarne i handen; nedanföre står: *Minä annan sinulle taivan valdakunnan avaimet.* Under sakristian finnes källare. Kyrkan är uppå yttre sidan brädfodrad och rödmålad, har spåntak, som är tjäradt. *Klockstapeln* står vester om kyrkan samt är af träd. Ifrån spetsen till marken är den 33 alnar hög. Dess underbyggnad är afdelad i två rum, af hvilka det ena utgör förstuga eller vapenhus, som är 10 aln. långt, $10\frac{1}{2}$ aln. bredt, 6 aln. högt; det andra rummet utgör en bod, deri kyrkans effekter förvaras. Öfverbyggnaden är täckt med spåntak. Uti öfverbyggnaden hänga två klockor, af hvilka den större, som väger omkring

35 *L*, har öfverst omkring klockan följande inskription: *Anno 1688 Soli Deo Gloria.* Nedanom: *Gudi till ära och Harjavalda Kapell till nytta är denna klockan gjuten i Åbo Anno Domini MDCLXXXVIII, med kapellboernes egen bekostnad*; äfven finnes uppå denna klocka en lax afbildad. Nederst läses: *Gloria in excelsis Deo. Me fusit Aboæ Martin Myck.* Den mindre klockan, som väger omkring 15 *L*, har följande inskription: Ps. XCV: 1, 2. *Agite, cantemus Jehovæ, clangemus rupi salutis nostræ, sacram campanæ clangore vocamur ad ædem, indicat adventum sic tuba Christe tuum, in laudes Gratiæ divinæ et sacros usus Ecclesiæ Harjavaldensis ipsiusque sumtibus cura Pastoris Nicolai Tolpo Aboæ Eric Näsman me confecit Anno MDCCXL.* Uppå andra sidan finnes Frälsaren på korset. År 1751 skedde bänkdelning i Harjavalda. Att den nuvarande kyrkan är byggd 1750 bestyrker följande anteckning: År 1760 den 13 Januari klagade församlingen deröfver, att när kyrkan här byggdes, skulle Bokhållaren Giers och Näyhälä rusthållens innehafvare ej fullgjort sin skyldighet vid dagsverken. Harjavalda kyrka är särdeles dålig och förfallen. Till följe häraf är af Kansli-Expeditionen i Kejserliga Senaten för Finland den 3 Maj 1859 ett Förslag till ny reparation af Harjavalda kyrka redan gillad och fastställd. Kostnadsförslaget utgör 4,300 Rub. silfver. En del kapellboer mena, att de med en sådan summa lika så gerna kunna bygga sig ett nytt tempel, och häruti hafva de alldeles rätt. Sålunda komme Harjavaldaboerne att inom tvenne sekel bygga sig tre nya kyrkor. Lammais by i Ulfsby socken har ifrån äldre tider äfven deltagit i kyrko-inrättningen i Harjavalda och eger der äfven bänkrum. År 1832 beskrifves *Kyrkogården* sålunda: Den är 324 alnar i omkrets. Inhägnaden, som varit rödmålad, är uppförd af stockar. Portar finnas ej flere än två, nemligen en under klockstapeln, och den andra

söder om kyrkan, i sammanhang med ett vapenhus, som är $8\frac{3}{4}$ aln långt, 8 aln. bredt samt $5\frac{1}{2}$ aln högt; på yttre sidan brädfodradt och rödmåladt samt försedt med spåntak. Grafbyggnader finnas 5 af träd, som tillhöra följande rusthåll och hemman: Juti, Hälli, Keisari, Hampa och Froomi. År 1844 uppfördes en ny inhägnad af sten, hvars omkrets är 460 alnar. Dertill finnas 3:ne ingångsportar, den ena under klockstapeln, den andra med vapenhuset under spåntak, samt en tredje af jern å ringmuren.

Kumo är imperielt pastorat af 2:dra klassen samt finskt. År 1542 utgjorde *Raumo*, *Euraåminne*, *Eura*, *Ulfsby* och *Kumo* ett prosteri; före år 1673 hörde Kumo till ett prosteri med Hvittis; 1677 åter till *Ulfsby* med *Björneborgs stad*, *Sastmola*, *Kumo*, *Euraåminne* och *Eura*. Den nuvarande prosteri-indelningen tog sin början 1 Maj 1838 och dertill hör: *Kumo*, *Kjulo*, *Säkylä*, *Hvittis*, *Loimijoki* och *Pungalaitio*. Proste- och Biskopsvisitationer hafva i Kumo blifvit hållne på följande tider och af följande män, hvaraf synes, att de i äldre tider företogos tätt efter hvarandra:

Dag.	Månad.	År.	Visitator.
—	—	1573	— — — — — —
1	Mars	1596	Ericus Erici, Biskop i Åbo.
5	Febr.	1639	Gregorius Thomæ, ifrån Björneborg
28	Augusti	1648	D:o D:o
14	Febr.	1660	D:o D:o
13	Decemb.	1665	Johannes Gezelius, den äldre.
—	—	1667	D:o D:o
17	Juni	1670	D:o D:o
1	Mars	1671	Andreas Kekoni, ifrån Hvittis.
11	Febr.	1672	D:o D:o
26	D:o	1674	Johan Gezelius, den äldre.
3	Januari	1678	D:o D:o
14	Febr.	1682	D:o D:o
14	Febr.	1684	D:o D:o

29	Januari	1688	Gabriel Fortelius, ifrån Ulfsby.
23	Febr.	1690	Johan Gezelius, den yngre.
1	Mars	1691	D:o D:o
27	Januari	1695	Gabriel Fortelius.
30	Novemb.	1696	D:o D:o
7	Mars	1698	Johan Gezelius, den yngre.
12	Febr.	1699	D:o D:o
4	Febr.	1700	Gabriel Fortelius.
2	Juli	1701	D:o D:o
27	Oktob.	1702	D:o D:o
27	Mars	1704	D:o D:o
28	Oktob.	1705	Gabriel Fortelius.
27	Febr.	1708	Johan Gezelius.
16	Mars	1725	Jakob Garvolius, ifrån Ulfsby.
16	Febr.	1726	D:o D:o
31	Januari	1727	D:o D:o
3	Febr.	1729	D:o D:o
11	Januari	1732	D:o D:o
27	Febr.	1755	Johan Brovallius.
9	Mars	1764	Mennander.
20	Januari	1784	Haartman.

För år 1665 finnes antecknadt: In Visitatione Episcopale är af kyrkan gifvet till skjutsning för 7 hästar till Hvittis 6 Dal. 4 öre; 1674 för 7 hästar till Hvittis 6 dal. *).

Hvad de skilda prestbolen vidkommer, så hafva följande uppgifter erhållits. Den 9 Juni 1600 hölls syn och fördelning öfver *Prestgårds* byggnaderna, hvilka skulle undergå reparation, och föll lotten sålunda: *På hela socken:* Borgstugan och Södra fähuset; *Raitio* fjerding: Bagarstuga, Stallet, Badstuga, Halmlada vid fägårds porten, Östra fähuset; *Ylistaro:* Stugan för källaren, Uppstugan med bodan der under, Närvisthus, Westerria; *Kiviranda:* Kaplans stuga, Stegerhus (brygghus), Gammal stall bakom badstugan, Närfähus och Ladutimring mot

*) Bland anteckningar finnes äfven: Till Kjulo kyrkans reparation är gifvit 2 dal. år 1667.

klockaren *); *Harjavalda:* Källarbod samt med källaren, Pörte, Österria, Fälbod, och till söder Wisthus; *Landbönder:* Biskopsstuga, Rökstuga, Malthus, Öster söder fähus, Lada för söder fähus. Till Kiviranda lott togo fem Palusbönder del, samt till Ylistaro fyra Palusbönder. Uti Prestgården fanns då icke sådan stuga, att man kunde bo der om vintern, hvarföre en Jöns ifrån Sonnila by fick i uppdrag att uppföra en byggnad emot 2 kappar säd af hvart mantal. *Prestgårds Inventarium år 1630 öfversedt och som här införes förändradt 1680:* Borgstuga med 6 glas, 1 spield med form (utgammal), 1 lång bord med fötter (gammal och rutten), dörr med jern och lås (ingen nyckel), förstugudörren med jern och klincka (dörren med klincka borta), Grootila stugan med kammaren (gjordes af nyo i stället 2 kamrar) 5 glas, 1 spield, 3 dörrar med jern och lås (odugliga och behöfvas nya), sängstuga med 7 glas (utgammal), 1 spield (söndrigt), dörr med jern, bord med vändstol (vändstolen förkommen), Bagarstuga med kammare, deruti 6 glas (nu utan ramar), 2 spield, 2 dörrar med jern, bord med stol (alla gamla), Nattstuga med 4 glas, 1 spield, dörr med jern, bod under nattstugan med dörr, jern och lås, ett bord (alla dessa finnas ej mera till), Bod med loft, dörr med jern och lås; Stall med dörr (utgammalt), Gammalt stall (alldeles förfallet), Badstuga, dörr med jern, Stegerhus, dörr med jern och lås, Drengpörte (nyligen uppbygdt), Kaplans stuga med 3 glas, 1 spield, dörr med jern, intet lås, 1 bord (alldeles förfallen, inga glas och intet spield, församlingen vill ej mera vid makt hålla den), Källare och boda ofvanpå dermed jern och lås (Källaren förfallen och bodan utgammal), Stuga för källaren med 12 glas (små), dörr med jern och lås, 2 spield

*) Klockaren bodde förut nära gamla kyrkan. Der finnes ännu en åker, som bär namn af Klockaråker.

(odugliga både i stugan och kammaren), 1 bord med fötter, Wisthus, dörr med jern och 3 lås, Drengvisthus dörr med jern och lås (alldeles borta), Ria med dörr, Stor lada, gammalt fähus, nöthus, fårhus, galthus; Hölada (utgammal), halmlada, gårds port med jern, hake, klincka (finnes intet behållet), fägårds port. År 1680: alla husen i Prestgården voro förfallne och intet hus var, som man kunde vara öfver vinter, derföre måste man nederslå stugan vid pörtet och förbättra den. Fägården låg långt ifrån prestgården vid kyrkan och var farlig och olaglig för kyrkan, derföre hafver pastor flyttat den med sin egen omkostnad. Före år 1821 beskrifves Kumo prestgård sålunda: Prestgården, à $1\frac{1}{3}$ mtl, ligger på nordöstra sidan om Kumo elf, gent emot den å andra sidan uppförda moderkyrkan; är mätt och storskiftad åren 1784—1786, och har Charta med Beskrifning öfver tillydande ägor. Till åbyggnaden hör först en vanlig så kallad *Charaktersbyggning*, med 2 vindskamrar, uppsatt af Sockneboerne 1779, hvilka, enligt en inför Härads-Rätten i orten den 6 Juni 1760 ingången förening, äro skyldige att ej allenast alla så i Man- som Ladugården nödige hus, efter å hvarje Nattbol verkställd repartition, uppbygga, utan ock desamma underhålla, så att Pastor förthy ifrån alla byggnads-skyldigheter frikallad är, utom då mindre betydliga reparationer erfordras, för hvilka Pastor åtagit sig att ansvara. Alla berörde laga hus befinna sig för det närvarande i försvarligt stånd; hvarförutan Pastor för egen beqvämlighet uppfört och vidmakthåller åtskilliga hus, som ej egentligen höra till den i Författningarna påbjudna årliga byggnads-skyldigheten. För närvarande hör till åbyggnaden å prestgården bland annat en tvåvånings karaktersbyggning med 14 rum, upprest af sockneboerne gemensamt med Pastor den 6 Maj 1844. Tvenne salar samt en kammare uti öfra våningen sakna ännu kakelugn. Den förra karaktersbyggningen

såldes till Malmi rusthåll. Prestgårdsängarne uppgifvas emellan åren 1600 och 1630 på följande sätt: «*Kivesoja* under 1 lass; *Aroi* under 1 lass (är skoggången); *Storhalling* under 2; *Lillhalling* under 2; *Löytty* under 1 (är nu under fäfot); en äng gint öfver ån mot Mattila (kallad *papinniittu)* 1 lass; *Pannais* under 1 (vaipa-niittu); en teg i *Koivusaari* holmen 1; *Kynneäpsaari* (frouvan luoto) 4 lass; vid Skyttälä åker tvenne gårds-tegar, 3 lass; *Hongain-alus* 2; ofvanför Kiettaro *(suonperä* kallad) 3; nedanför Kiettaro *(Järviö* kallad) 1; ofvanför Pukkala *(Maalari* benämnd) 3; *Rudango-niska* (Niskan luhta) 2; *Iso niittu* 12; *Papinniittu* vid Hiirijärvi under 1 lass; dessutom *Sonnin kellari* 1; *Linnan saari*, nyligen lagligen tillvunnen, under 1 lass *). På dessa hafver jag alls funnit 7 lador förfallna». Sistnämnde åren erhöll således prestgården ifrån sina ängar omkring 40 lass hö. Prestgårds egorna beskrifvas för närvarande sålunda: Åkern utgör 26 tunnland 29¾ kappland på god lergrund, deri höstutsäde utgör 10 tunnor och vårutsäde 3 tnr, hvilka afkasta omkring 65 tnr råg, 5 tnr hvete, 15 tnr korn, 5 tnr hafra och 10 tnr ärter. Ängarne mycket kringspridda och aflägsna, samt således besvärliga att berga, upptaga 81 tunnl. 14¾ kpl., hvilkas höafkastning näppeligen förslår att dermed underhålla 4 hästar, 3 par oxar, omkring 10 kor, jemte några ungnöt och får. Mulbetet är jemväl aflägset, utom 2:ne vid gården instängde hagar. Skogen går till 410 tunnl. 15¾ kpl., fördelad i 3 skiften, af hvilka det närmaste, som till granrisfångst för ladugården begagnas, ligger ½ mil ifrån gården, det andra på 1 mils och det tredje på 1¾ mils afstånd. På utmarken äro anlagde (neml. af Prosten Avellan) 2 torp, som hvardera utgöra 2 dagsverken i

---

*) Följande är antecknadt för år 1692: För *Linnaluoto* ängs återvinnande under Prestgården är betalt ifrån kyrkkassan 3 dal. 24 öre.

veckan med Pastors mat. Enligt en annan uppgift betala de i årlig ränta omkring 60 rub. silfv. tillsammans.

Hvar Kapellanen i Kumo först bodde, då en sådan tjensteman antogs, torde numera ej kunna uppgifvas; men månne icke hans bostad var på prestgården, emedan, ibland andra hus, der äfven uppräknas Kaplans stuga? Efter Landshöfdingen Lorentz Creutz bref af den 22 Novemb. 1683 blef *Hindikkala* (Mangois) Kapellansbohl. Den 16 Oktober 1699 blef *Pitkäpälä* (Puukka) lagd till Kapellansbol i Harjavalta kapell. Men först efter år 1703 tillträddes detta boställe af Paulus Båge, emedan det var ett ödehemman, som först måste upparbetas ifrån sitt förfall. Bostället, *Puukka* kalladt, består af $\frac{1}{2}$ mantal, är beläget invid allmänna landsvägen, $\frac{1}{8}$ *mil ifrån* kapellkyrkan samt $1\frac{1}{4}$ mil ifrån moderkyrkan, är mätt och storskiftadt åren 1789—1791, och har dertill hörande Karta och Ägobeskrifning gemensamma med byalaget. Areala innehållet af åkern är 11 tunnl. $23\frac{1}{4}$ kpl. å sandjord; besås om hösten med 4 och om våren med 2 tunnor, hvaraf medelafkastningen är 5 à 6 kornet. Ängarne äro beräknade till 28 tunnl. $17\frac{1}{8}$ kpl., med hvilkas afkastning 2 hästar, 1 par oxar, 5 kor, några ungnöt och får kunna vanligen underhållas. Skogen utgör 185 tunnl. $16\frac{3}{4}$ kpl., ännu tillräcklig, ehuru den ej kunnat fredas för åverkan; mulbetet aflägset och något svagt. Innehafvaren svarar för all boställets åbyggnad, som för det närvarande behöfver mycket upphjelpas. Det är befriadt för Rotering, men betalar årligen 16 kappar spannmål i Kronotionde. Före år 1751 var det fråga om Harjavalta kapells klyfning, men förslaget misslyckades.

När Sockne-Adjunkt först blifvit i Kumo antagen, kan ej mera uppgifvas, men säkert är, att en sådan tjensteman fanns i församlingen redan år 1670. Ej heller känner man, hvarest han ifrån början hade sin bostad, men det vet man, att emellan

åren 1693 och 1696 Sockne-Adjunkten Johan Salander egde ett hemman i Williö by, och är det troligt, att härmed menas det nuvarande sockneadjunkts bostället *Ryssä*, som ligger i nämnde by. Det ligger ungefärligen $\frac{1}{4}$ mil ifrån moderkyrkan, på norra sidan om Kumo elf, och är till inägorna storskiftadt redan åren 1768—1777, men till skog och utmark 1784—1786. Kartan och Ägobeskrifningen äro gemensamma med byalaget. Åkervidden är deri upptagen till 12 tunnl. 31 kpl., bestående till det mästa af god lermylla, men är i sednare åren med 3 tunnlands nyodling förökad; utsädet 3 à 4 tnr råg, öfver 1 tunna korn, 2 tnr hafra. Ängarna af dels hårdvall dels kärrjord, à 27 tunnl. $26\frac{177}{250}$ kpl., gifva foder endast åt 2 hästar, 4 kor och 10 à 15 får. Genom de sednare årens äfven å ängsmarken anställda nyodlingar, har dock höförrådet något ökats. Mulbetet och skogen, deraf närmaste skiftet ligger på $\frac{1}{2}$ och det aflägsnaste på $1\frac{3}{4}$ mils afstånd ifrån bolstaden, utgöra tillsammans 143 tunnl. $30\frac{203}{500}$ kpl., beväxta mest med gran, föga med tall, och än mindre med löfskog. Skogen är tillräcklig men saknar timmer. År 1794 bestod hufvudbyggnaden af en sal, tvenne kamrar och kök. Denna byggnad nedbrann 1812 och samma olycka drabbade nuvarande innehafvaren af bostället, Adrian Elers. Den är redan uppbyggd af honom sjelf, hvartill socken hjelpte till med stock. För all åbyggnad å bostället ansvarar innehafvaren. Det är befriadt för rotering, men betalar 20 kpr spannmål i Kronotionde. Vid år 1803 i Kumo timad Kapellans-vacance, anhöllo åtskillige sockneboer, att Kapellans inkomsten, som utgör 72 tnr spannmål, måtte fördelas emellan tvenne Kapellaner, af hvilka den ena skulle blifva tjenstgörande vid moderkyrkan, men den andra vid kapellet, och de således kunna befrias ifrån Sockne-Adjunktens aflönande; men Domkapitlet afslog ansökningen genom Utslag af den 18 Januari 1805, det Kongl. Maj:t sedan

den 20 Juni samma år i Nåder stadfästade. Att en slik tjensteman i Kumo församling är af nöden och ej får afskaffas, är numera genom sistanförde Kongl. Resol. af den 18 Januari 1805 ovilkorligen afgjordt.

Socken-Magasin finnas i Kumo tvenne, neml. ett i moderförsamlingen samt ett i kapellet. Det förras uppförande anbefalltes genom Utslag af den 7 Maj 1834 samt blef färdigt år 1838. Det är beläget vid nya kyrkogården, i ett sammanhang med ringmuren. Den olägenhet vidlåder nämnde byggnad, att dörren eller ingången är vänd åt kyrkogården, till följe hvaraf spannmålstagarene äro tvungne att låta sina dragare komma inom kyrkogårdens ringmur. Magasinet är uppbyggdt af gråsten samt 13 alnar bredt, 19½ aln. långt och 8 aln. högt inom väggarne. Uti kapellet byggdes fattigmagasinet år 1854 och dermed förenades lånemagasinet år 1859; det är beläget nära kyrkan. Med tystnad må ej heller det förbigås, att uti Kumo finnas fyra hvälfda stenbroar, uppförda af gråsten, nemligen i Ylistaro en, byggd 1852, uti Tulkkila by en med tvenne hvalf, uppförd år 1855, uti Äimälä en och äfvenså en i Näyhälä eller Torttila; dessa tvenne sednare uppfördes omkring år 1857. Uti Pahdinki fors finnes en stenqvarn, belägen, om jag ej för mycket misstager mig, på Hassala rusthålls egor. År 1860 uppfördes af egaren till Kumogård en stor qvarn af sten uti Pyhänkorva fors. För icke lång tid sedan fick Kumo äfven en såg, kallad *Kolsi*, efter forsen med samma namn. Den är privilegierad den 17 April 1856 samt går med så kallad cirkelsåg. Den är äfven belägen på Hassala mark, och uppfördes samt eges af Brukspatron Gustaf Tigerstedt. Hvad Kumo socken i gemen beträffar, så torde man knappast kunna uppvisa inom Åbo och Björneborgs län en församling, som har så väl uppförda byggnader. En främmande skall vid sitt första inträde i Kumo ovilkorligen tro,

att hela socken bebos af endast ståndspersoner. Folket i allmänhet är stolt och, såsom någon yttrat sig, «chevalereskt».

Församlingens lärare. Ehuru uti Strandbergs Åbo Stifts Herdaminne 1:sta delen pag. 206—209 finnes uppräknadt Kumo presterskap ifrån Reformationstiden, så kan jag likväl ej underlåta att anföra detsamma härstädes, emedan jag har åtskilligt att tillägga och ändra uti denna förteckning. Redan år 1347 hade Kumo sin egen kyrkoprest.

Kyrkoherdar:

Olof, stationerad här 1557, är den äldste som härifrån kan uppgifvas.

Michael Stephani, 1558—1577.

Johannes eller *Hans Michaelis,* Kaplan i Kumo samt Pastor 1579—1596. Underskref Upsala Mötes Beslut 1593.

Johannes Clementis Mentz 1600—1605 *).

Johannes Canuti 1606—1608.

Mathias Sigfridi, 1609—1618.

Stephanus, ifrån Wehmo Sacellanie 1623; död samma år.

Johannes Clementis, 1623—1628.

Simon Bartholdi Göös eller *Cardiaster,* var som Pastor härstädes Respondens vid Prestmötet 1629. Död 1674. Hans dotter Barbara blef, genom sitt gifte med Kyrkoherden Daniel Juslenius i Wirmo, moder för Biskopen i Borgå Daniel Juslenius, hvarom kan läsas i Finlands Minnesvärda Män, Första Bandet pag. 85—107.

Gustavus Båge, befullmäktigad 1674; lefde till 1687.

Henricus Pauli Paulinus, förut Conrector i Björneborgs Skola, blef här Pastor 1688. Orator vid 1696, och utsedd Præses vid 1697 års Prestmöte; död 1713. Han har utgifvit 1:o Likpredikan öfver Margreta Eosander; En Christens högsta goda Ps. 73: 24—26. Åbo 1683 in 4:o; 2:o Disp. Synod. *de Cruce piorum et Dei vocatione,* Ibid. 1697 in 4:o. Hans son Simon blef 1727 adlad med namnet Lindheim, 1724 Assessor vid Åbo

*) Underligt nog, att åren 1600 och 1608 upptages i Kumo blott en prest.

Hofrätt, 1737 Hofrätts-Råd samt dog i Sagu 1760. Se härom Åbo Hofrätts Historia af Lagus pag. 299 och 558.

Johannes Michaelis Polviander, måg till företrädaren, var förut Esqvadrons-Predikant vid Åbo Läns Kavalleri-Regemente, blef fången vid Dnieper 1709, och förd till Solikamsk, hvarifrån han lösgafs 1717. Pastor härstädes 1722, och med döden afgången 1729.

Nicolaus Tolpo, född 1698. Pastor vid Åbo Läns Regemente, då han 1730 blef utnämnd till Kyrkoherde härstädes. Död såsom Kontraktsprost 1757. Prosten Tolpo deltog i redaktionen af *Ajantieto* i Finska Psalmboken.

Gabriel Gottleben, född 1693; Kapellan i Björneborg 1722, Pastor i Kumo 1739, död 1776.

Gustaf Avellan, född 1742, Student 1760, ordinerad 1764 till Kapellans-Adjunkt i St. Karin, Philosophie Magister 1766, Extra Ordinarie Bataljons-Predikant vid Nylands Infanteri 1770, Kapellan i Hammarland och Eckerö 1772, Kapellan vid Finska National Församlingen i Stockholm 1774; Pastor härstädes utan val 1778, Honorarie Prost 1810, sedan 1823 Senior i Stiftet, samt dog 1832. Af hans barn må ihågkommas Lagmannen och Riddaren Karl Fredrik Avellan, som lefver ännu, samt Gustaf Adolf Avellan, hvarom framdeles mera.

Fredrik Grönholm, född 1787 i Kumo å Witikkala rusthåll, Student 1808, prestvigd 1812, Filosofie Doktor 1815, Sockne-Adjunkt i Loimijoki 1817, Kapellan derstädes 1827, Kyrkoherde i Kumo 1834, Honor. Prost 1838, predikat vid prestmötet i Åbo 1842, Kontraktsprost 1852, Ledamot af Kejs. St. Anne Ordens 3:dje klass, död den 18 Augusti 1860. Författaren till förhandenvarande korta historik öfver Kumo var hos honom Adjunkt ifrån 1 Maj 1859 till sin principals död samt sedan fortfarande till 1 Oktober 1860.

Kapellaner:

Johannes eller *Hans Michaelis* är den första härstädes kända Kapellan, 1579 Pastor i Kumo.

Mathias Mathiæ, innehade denna tjenst 1587.

Jacobus Henrici, underskref som sådan Upsala Mötes Beslut 1593.

Josephus Mathiæ, var Kapellan 1630.

Georgius Erici Culmannus var redan 1643 vid denna tjenst, och ännu 1666.

Paulus Båge, han var Kapellan redan 6 Juni 1670, predikade vid prestmötet 1712, förestod pastoratet under vacansen 1713—1722, var den första som stationerades i Harjavalta, död 1720.

Andreas Polviander, 1722, var förut fält-predikant. Efter en häftig process med sin Pastor angående flere ömsesides angifna embets-förseelser, blef han 1736 af Åbo Hofrätt afsatt för fylleri i tjensten, men erhöll, medelst Kongl. Resolution af den 10 Augusti 1738, af gunst och nåd rättighet, att om han afstode ifrån sin dryckenskap, framdeles få någon annan lägenhet.

Anders Flamenius, född 1710, förestod Sacellaniet under den långvariga tvisten om dess klyfning, samt utnämndes, sedan detta förslag misslyckats, till Kapellan 1751 och dog 1771.

Anders Nummelin, född 1708, Sockneadjunkt i Somero 1732, D:o i St. Marie 1734, Kapellan derstädes 1760, Kapellan i Harjavalta 1773, död 1776.

M. Carl Schæffer, Kapellan i Levanpelto 1768, D:o i Kumo 1776, Pastor i Somero 1791.

Matts Sundvall, född 1727, Sockne-Adjunkt härstädes 1775, Kapellan 1791, död 1803. Af hans barn må ihågkommas sönerne Johan, Theol. Dokt. Prost och Pastor i Storkyrö, samt Isak, Lagman.

Gabriel Gottleben, född 1748, Kapellan i Haliko 1781, D:o i Koskis 1792, D:o i Harjavalta 1806, död 1815.

M. Abraham Paulin, Kapellan i Paattis 1804, D:o i Harjavalta 1817, Pastor i Euraåminne 1821.

Carl Johan Hjerpe, född 1780, Sockne-Adjunkt härstädes 1810, vice pastor 1821, Kapellan 1824, opponens vid prestmötet 1825, död 1831.

Mathias Kumlin, född 1787, Skollärare i Åbo 1818, Sockne-Adjunkt i Wirmo 1820, Kapellan i Kumo 1834, vice pastor 1837, Kyrkoherde i Östermark 1841.

Claës Johan Tamlander, född 1800, Kapellan i Karuna, Cur. Ger. och Nådårspredikant i Akkas 1829, Predikant vid Åbo Slottshäkte 1831, pastoralexamen 1836, Kapellan i Kumo 1842, död 1844.

Karl Fredrik Gråå, född 1798, Sockne-Adjunkt i Kumo 1842, Kapellan i Harjavalta 1846.

Sockne-Adjunkter:

Simon Michaelis Polviander var Sockne-Adjunkt i Kumo redan den 6 Juni 1670, sistnämnde år vice Kapellan i Harjavalta, Pastor i Ikalis 1689.

Johannes Salander, död 1691.

Simon Pauli Båge 1691, opponens vid prestmötet 1785, hade under nästlidne ofredstider fått utstå mycken svår medfart, död 1732.

Ericus Stjernlund, född 1705, Sockne-Adjunkt 1733, död 1772.

Mathias Sundvall, Sockne-Adjunkt i Kumo 1775, Kapellan i Harjavalta 1791, död 1803.

Johan Jakob Elgfot, född 1760, Sockne-Adjunkt 1794, död 1809.

Carl Johan Hjerpe, Sockne-Adjunkt härstädes 1810, Kapellan i Harjavalta 1824, död 1831.

Mathias Blomberg, född 1774, predikant i Kakskerta 1814, Sockne-Adjunkt härstädes 1825, död 1832.

Anders Lundén, född 1774, Sockne-Adjunkt i Kumo 1834, Kapellan i Wambula 1841.

Karl Fredrik Gråå, Sockne-Adjunkt 1842, Kapellan i Harjavalta 1846.

Adrian Elers, född 1804, Sockne-Adjunkt i Alastaro och Metsämaa 1839, D:o i Kumo 1846.

Följande lefnadsteckningar må här äfven ingå:

Magister *Johan Henrik Eklöf*, som den 5 September 1854 afled i Helsingfors, var en ibland de få i vårt land, som befatta sig med skriftställeri på Finska. Han var född den 22 Maj 1819 på Hyyti rusthåll i Kakkulais by och Kumo socken. Student blef han den 22 Juni 1839, disputerade pro exercitio under Professor G. Lundahls presidium: «De numeris nutationis et aberrationis» etc. Amanuens vid astronomiska observatorium i Helsingfors den 14 Juni 1843, och såsom sådan, under astronomie professionens ledighet, förestått observatorium ifrån

slutet af December 1844 till medlet af Maj 1846. Enligt uppdrag af central-observatorium i Pulkova utfört en nivellering i trakten af Lovisa den 7—14 Sept. 1846. Filosofie kandidat den 20 Maj 1847. Lärare i matematik och bokföring vid tekniska realskolan i Åbo 1849. Promoverad filosofie magister den 19 Juni 1850. Tog sedan afsked ifrån sin tjenst vid Åbo realskola, och vistades sedermera i Helsingfors. Hans utgifna skrifter äro 1. Försök att för åtskilliga orter i Europa bestämma norrskenets periodicitet, 1843; 2. Observationum thermometricarum in Plymouth per omnes horas anni institutarum computus, 1844, båda i Finska vetenskaps-societetens akter 2:a bandet; 3. Kolmiomittaviivain merkillisimmät yht-isoudet ynnä tasannes-kolmiomitanto, Helsingissä 1848, utgör 12:te delen af Finska litteratursällskapets Toimituksia; 4. Jäänlähtö-ajat Kokemäen virrassa vuosina 1801—1849 todenvaihelaskulla määrätyt, en liten uppsatts i tidskriften Suomi för år 1849; 5. Computus ecclesiasticus, efter Theses etc., quas edidit A. F. Borenius, fritt bearbetad och med tillägg försedd, Helsingfors 1844; 6. Gregorianska kalendern från år 0 till år 3200 efter Kristi födelse, ett ark i tabellform, Helsingfors 1848; 7. Svenska almanachor till Helsingfors horisont för åren 1844—1848; 8. Finska almanachor till så väl Helsingfors som Uleåborgs horisont, för nyssnämnde år, äfvensom på samma tid: 9. astronomiska delen af Finlands stats-kalender; 10. Lärobok i räknekonsten af Zweigbergk, lämpad efter det i Finland gällande myntsystemet, Helsingfors 1852; 11. Almanach för 200 år, börjande med år 1801, slutande med år 2000, Helsingfors 1852; 12. 200-vuotinen almanakka, alkaen vuodesta 1801, loppuen vuodella 2000, Helsingissä 1852; hvartill 13. hör Pallokolmiomitanto, hvilken efter författarens död år 1856 utkom såsom 12:te delens andra häfte af Finska litteratursällskapets Toimituksia, samt en i handskrift befintlig vägvisare i Finland.

Eklöfs alla matematiska arbeten utmärka sig för mycken precision, korthet och redighet, hvaraf synes att hans anlag för matematiken voro utmärkt goda. Oordentlig lefnad gjorde dock beklagligtvis, att hans ovanliga anlag icke fingo all den utveckling och användning till vetenskapens fromma, som de eljest kunnat. I alla fall är han minnesvärd för det han först bland alla använde Finska språket i den högre matematiken *).

Gustaf Adolf Avellan föddes på Kumo prestgård den 20 Maj 1785. Hans föräldrar voro Prosten Gustaf Avellan och hans fru Lovisa Fredrika Brander. Gustaf Adolf Avellan blef student 1800 med vitsordet: *optimæ spei;* afhörde flitigt Franzén och Porthan, studerade juridik, undergick juridisk examen 1805, inskrefs i Wasa Hofrätt 1806, tjente der en kort tid som Hofrätts-Auskultant, men måste för sjuklighets skull taga afsked, samt flyttade till Kumo, der han studerade Tyska, Franska och Engelska språken äfvensom poësi. Omkring år 1820 öfversatte han på Svenska språket verser ifrån Schiller o. s. v. De äro intagne uti Mnemosyne åtminstone för åren 1819 och 1820. Uti sistnämnde årgång finnes äfven af honom ett bedömmande af Engelbrecht Ranckens öfversättning af Torquato Tasso; uti Åbo Tidningar skref han ett qväde till Professor Linsén, som hade lidit en stor familjeförlust; 1827 författade han en öfversättning af Göthes: «Die natürliche Tochter», hvilken öfversättning sedan förblef i manuskript ända till år 1851, då den trycktes; år 1819 skref han svar på Hushållningssällskapets täflingsfråga: «Hvad mer eller mindre förmånlig verkan har Brännvinsbränningen haft på industrin i vårt land och tillika på Nationens seder? Hvilka äro hufvudorsakerna till det öfverhandtagande Brännvins

*) Detta är nästan ordagrannt afskrifvet ifrån Litteraturbladet för år 1854.

supandet, och huru kunna de lämpligast hämmas och förekommas? Hvad återstår för Religions- och Sedoläraren, för Lagstiftningen och Lagskipningen, för den executiva Magten och Policen, och hvad ändteligen för den offenteliga och enskilda Uppfostran, i denna väg att tillgöra? Och huru böra och kunna de Förslag, som anses vara för ändamålet de tjenligaste, tvingas till allmän och ofelbar verkställighet»? För denna skrift erhöll han af Sällskapet tvenne silfverpenningar. År 1827 sökte han läraretjensten i Engelska språket vid Universitetet, men Åbo brand förhindrade disputationens utgifvande, hvars innehåll var: «Reflexioner öfver Engelska språkets Upphof och Bildning samt Förhållande till andra Europeiska Tungomål, del. I». Densamma ventilerades först den 29 Maj 1828. Tvenne dagar derefter begärde han ansökningen tillbaka, af orsak att Universitetet flyttades till Helsingfors. Om sommaren derpå, eller Johannetiden, ingick han äktenskap med Callista Fredrika Tennberg, dotter till Prosten i Kangasala Johan Tennberg. Gustaf Adolf Avellan flyttade nu till Kjellfjärd, samt sysselsatte sig der med åkerbruk och barna-information. Med förbigående af verser, som publicerades i Helsingfors Tidningar, samt hans korrespondens med Finska Psalmbokskomitén, skref han år 1829 i Helsingfors Tidningar ett bedömmande af: «Uudet Suomalaiset Kirkko-Wirret, Joita Uuden Ruotsalaisen Wirsi-Kirjan jälkeen ulosantanut on Carl Helenius, kirkkoherra Pöytyällä. Turussa 1826»; vidare skref han en skrift: *Toffeln*, samt en annan: *Försök om Jambisk Meter i Finska Psalmer.* År 1830 skref han ett bedömmande af: «Uusia Suomalaisia Kirkko-Wirsiä, jotka osittain tarkoituksesa sen Uuden Keisarillisen Majestetin Armollisen Säännön jälkeen ulosannettavan Suomalaisen Wirsi-Kirjan päälle; osittain myös erinäiseksi ylösrakennukseksi Maansa miehille, on ulosantanut Bengt Jakob Ignatius.

Turusa 1824»; bedömmande af: «Muutamia Kristillisiä Wirsiä kokoonpannut Johan Frosterus. Turussa 1826»; vidare i Helsingfors Tidningar ett bedömmande af: «Välmenta Råd för Finska Psalmförfattare». Uti Helsingfors Tidningar för åren 1829 och 1830 offentliggjorde han poetiska öfversättningar af Schiller, Moore o. s. v. äfvensom original-poesier. Uti Åbo Underrättelser skref han år 1846 verser, under titeln: *Tröst*, hvilka utgjorde en öfversättning ifrån Finskan. Sistnämnde år 1846 skref han i Åbo Underrättelser: *I anledning af öfversättningen af D:r M. Luthers Kyrko-Postilla på Finska; 1 del. 1 häft*., *tr. i Wasa 1846;* vidare: *Om Herr Warelii method att utmärka aspiration i ändan af Finska ord*, samt ytterligare: *Ännu något om tecknet för Slutaspirationen i Finska ord.* År 1847 skref Avellan i samma tidningar: *Försök till omdöme öfver Grunddragen till Finsk Formlära*, *utgifna af Gymn.Adj. Hr Mag. G. E. Eurén. Åbo 1826;* vidare: *I anledning af Tohtori Martti Lutheruksen Kirkko-Postilla. 1 Osa*, *2 Vihko. Waasassa 1846.* Dito *3 Vihko. Waas. 1847.* År 1850 utgaf han: *Jumalan Lasten Jokapäiväinen Lähestyminen Armo-Istuimen eteen*, *eli valitut Aamu- ja Ehtoo-Rukoukset*, *joka päivä viikossa. Kirjoittanut P. Hersleb. Uudistettu Suomennos Porissa 1850; Kristillinen Kehoitus Oman-Tunnon Tottelemiseen. Ruotsin kielestä Suomennettu. Porissa 1850; Om Finsk Språkriktighet*, uti Tidskriften Suomi för år 1849; *Kritik öfver sättet att i Finskan uttrycka begreppet om tid*, uti Suomi 1850. Dessutom skickade han åtskilliga små öfversättningar till Kristillisiä Sanomia samt Maamiehen Ystävä, äfvensom någon original uppsats till Åbo Tidningar. År 1851 utgaf han: «*Hertigens Dotter»;* 1853 åter *Jumalisen Elämän Suloisuus*, *Mathias Henryltä. Suomentanut G. A. Avellan. Helsingissä* 1853, samt: *Om sättet att i Finska period-*

byggnader uttrycka negativa begrepp, uti Suomi för år 1853. Ifrån år 1852 var han i liflig korrespondens med Professor Akiander, angående revision af finska psalmboken och katekesen, samt meddelade åt honom sina åsigter och observationer i Finska språket. Ifrån år 1856 om sommaren var han till hjelp åt Pastor Ingman vid revision af Finska Bibeln. År 1857 skref han: *Betänkande öfver Finska Bibelns revision, i anledning af anställd analys af språket uti den under tryckning varande upplagan af Nya Testamentet.* Efter hans död funnos ännu i manuskript: «om dialekten i Ulfsby, Kumo och Hvittis», «om singularis och pluralis i Finskan» samt «om Svenska språkets inflytande i Finskan». Avellan var nästan under hela sin lefnad besvärad af mjeltsjuka, och denna samt bröstvärk förde honom slutligen till grafven den 20 December 1859. Till naturen var han stilla och jemn samt önskade att lefva i fred med alla menniskor; redlighet utmärkte honom i alla hans förhållanden och en oskrymtad Gudsfruktan uppehöll samt stärkte hans svaga krafter *).

Hit må ännu tilläggas, att Assessor *F. J. Rabbes* farfar fältkamrer Anders Rabbe var hemma från Kumo, Kapten *B. N. Procopé*, som eger Sarja rusthåll i Somero socken, är äfven hemma från Kumo och samma är fallet med Kyrkoherden i Sagu *K. R. Danielsson* — hans broder är Kyrkoherde i Estland; deras hemgård heter, om jag rätt påminner mig, *Hertola.* Anmärkas må äfven, att Aejmelæiska slägten härstammar från Kumo, ty stamfadren hette *Jakob Äimä*, som var Länsman, hemma från Äimälä rusthåll uti sistnämnde socken.

*) Denna lefvernesbeskrifning är uttagen ifrån n:o 1 af tidningen Suometar för år 1860.

Vid denna sockenbeskrifning hafva förnämligast följande källor blifvit begagnade:

Handlingar till upplysning af Finlands häfder, utgifne af Adolf Iwar Arvidsson. Stockholm 1846—58.

De la Gardiska Archivet, utgifvet af P. Wieselgren. Stockholm 1831—43.

Ny Smålands Beskrifning af P. Wieselgren. Första delen. Wexiö 1844—45.

M. Pauli Juusten Chronicon Episcoporum Finlandensium, proposuit Henr. Gabriel Porthan. Helsingforsiæ 1859 —. Äfven den gamla upplagan har blifvit begagnad.

Svea och Götha Höfdinga Minne af Anders Ant. von Stiernman. Stockholm 1835—36.

Svea-Rikes Råds-Längd, författad af Carl Hillebransson Uggla. Stockholm 1791—93.

Afhandling om Presterliga Tjenstgöringen och Aflöningen i Åbo Erke Stift. Delen II. Åbo 1821.

Om Finska Adelns Gods och Ätter af Wilhelm Gabriel Lagus. Helsingfors 1860.

Åbo Hofrätts Historia af Wilh. Gabr. Lagus. Helsingfors 1834.

Bidrag till kännedom af Finlands Geografi i äldre tider af Wilh. Gabr. Lagus. Helsingfors 1852.

Handlingar till upplysning af Finlands Kyrkohistorie, införde uti Domkapitlets i Åbo Cirkulär Bref.

Tidningar utgifne af ett sällskap i Åbo år 1777.

Finlands Fornborgar. I. Kastelholm, af K. A. Bomansson och H. A. Reinholm. Helsingfors 1841—59.

Finlands Minnesvärda Män. Samling af lefnadsteckningar. Helsingfors 1853—57.

Suomi, Tidskrift i Fosterländska ämnen. Helsingfors 1841—59.

Ekonomisk-juridisk afhandling om Finlands Strömrensningar, utgifven af Axel Wilhelm Liljenstrand. Helsingfors 1856.

Anteckningar rörande Kumo socken i Satakunda ur Kejserliga Senatens för Finland äldre handlingar ifrån år 1540 till 1634, benäget meddelade af K. A. Bomansson.

Anteckningar ur Kejserliga Senatens Jordeböcker ifrån år 1635 till 1794, benäget meddelade af S. G. Elmgren.

Uti sjelfva afhandlingen finnas dessutom flera källor anförda, och ifrån Kumo har äfven erhållits en mängd gamla handlingar, samt upplysningar rörande sockens äldre och yngre förhållanden.

Men en vigtig källa återstår ännu, som författaren ej varit i tillfälle att begagna, neml. „Handlingar i Grefliga De la Gardiska Bibliotheket på Löberöd". Wieselgren anför eller egenteligen citerar uti De la Gardiska Archivet, 2:dra delen pag. 192: „Lagmansdomar i Nedre Satakunda, utgifne af *Henr. Classon* 1442, 46, 48; *Philippus Thomasson* (han var Kumobo) 1460, 69, 74; *Kumo* 1540—1732; *Per Månsson* (äfven Kumobo) 1642"; pag. 194: „Kammarfiskalen i Finland *Anders Jacobssons* (han bodde i Kumo) ransakningar i Storhertigdömet i hvad som rör Kammarverket 1630—55. Räkningar å poster, som uppspanats i fogdarnes afkortningslängder, frälse-afkortningar; Memorialer till Hofrätten; Ödes- och Mantalslängder; Bref till Gen. Gouv. P. Brahe, till Riks Skattmästaren, till Landshöfdingar, till Assessor Sylvius, bref från Landshöfdingar (Kammar-Råder), supliker af prester och allmoge m. m". Ransakningarne gå i ordning efter härader och socknar, (upptaga mer än 3 ris papper); pag. 195: „*Kumo* kungsgård, tillhörigt A. Forbus och dess måg A. J. De la G.; Handl. från 15—1700-talen med register; Kungabref, rusttjenstlängder, extracter af och förteckn. på contors-documenter, syneförrättningar m. m." Måtte någon annan i en framtid komma i tillfälle att begagna dessa rika materialier till en beskrifning öfver Kumo socken, hvars historia ovedersägligen äfven berör Finlands äldsta, kända öden. Hvad Kumo sockens jord- och bergarter, flora, fauna, klimat o. s. v. vidkommer, så har jag ej haft tid och tillfälle till deras undersökande, och dessutom hafva ej några källor i den vägen stått mig till hands. Om språkdialekten i Kumo hafva redan förut undersökningar blifvit anställde, hvarom kan inhemtas kännedom ur Tidskriften Suomi för år 1853, pag. 302—21. Bland G. A. Avellans efterlemnade skrifter finnes äfven, såsom ofvanföre nämndes, en afhandling „Om dialekten i Ulfsby, Kumo och Hvittis."

Tenala den 26 Mars 1861.

Författaren.

Innehåll.

Rättelser och tillägg till afhandlingen "Hafva Lappar och Finnar på skilda tider invandrat till norden"*),

af

Joh. Ad. Lindström.

Sid. 2. Adam från Bremen yttrar sig om Nordhafvet: *Oceanus qui dicitur caligans.*

Sid. 8. Står: *Raa*, läs: *Rua.*

Sid. 15. Adamus Bremensis kallar Veserfloden *Virraha* och *Virra*, och månne detta namn kunde vara taget från finska ordet *virta*, *virran*, som betyder flod, elf?

Sid. 16. Uti England omnämnes äfven ett ställe med namnet *Finnisburgh.*

Sid. 19. Månne namnet *Same* kunde stå i slägtskap med Isl. *samr* den mörke, Sanskr. *schyamoh* svart? Det är en känd sak, att af fornsvenska *aa* sedermera uppstått *å*, såsom *gaard* gård, *staa* stå o. s. v. På samma sätt uppkom af finska *saari* den nuvarande ändelsen *sår*, hvilken ofta visar sig uti svenska skären, såsom *Bengtsår*, *Korpsår*, *Jynsår* o. s. v. Samma är förhållandet uti namnen *Jurmo*, *Wirmo*, *Ojamo*, hvilka ursprungligen skrefvos *Jurema*, *Wirma*, *Ojama.* På

---

*) Se Suomi 1859; ss. 1 ff.

samma sätt synes det hafva gått med ordet *Saame*, så att deraf med tiden uppkom *Soome*, *Suome*, *Suomi*. — Åboländingen säger ännu *tooli* för *tuoli*, *pöödän* för *pöydän*.

Cronholm och Kajan förklara *Skritifinni* för Qvener, och då Jornandes omtalar på den Skandinaviska halfön Finnar under tre särskilda namn, nemligen *Crefennæ*, *Finaithæ* och *Fenni*, så månne icke han med något af dem utmärker de egentliga Finnarne, icke Lapparne.

Då Odens slägtregister var följande: *Finn*, Fridhuvulf, Frealaf, Friduvald, Oden, så följer häraf, att namnet *Finn* var i norden vida äldre än Oden, som anses hafva omkring början af kristna tideräkningen anländt till Sverige.

Sid. 20. Angående jätten *Finn* i Småland hafva följande uppgifter erhållits: »På en pelare i Lunds kyrka står *Frin fin* sjelf, på en annan hans hustru, och synes vilja rycka omkull kyrkan». En vaggvisa i Skåne lyder sålunda: »Tig, tig, sonen min, i morgon kommer Frin-Fin, Faren din, anten med sol eller måne, eller biskop Larses ögon». Historiskt archivum 6:e stycket pag. 65. — Om Lemnhults kyrka har man följande berättelse: »Öster från kyrkan ligger »Djeflaberget» eller »Helvetes portar», en bred remna eller skillnad i detta berg, med en öfverhängande klippa, som kallas predikstolen. Här anses den jätte ha ställt vestra gaflen af Lemnhults kyrka, hvilken åtagit sig bygga den samma kyrkan ungefär för samma pris, som Finn skulle bygga Lunds domkyrka. Dock se somliga gaflens stenar i ett rör på Gerekulla egor. Här hörde presten sjungas i berget, då kyrkan var nära färdig: Tig, tig, Liten Kinn — I morgon kommer Far Din — Solfager Finn — Antingen med sol och måne att leka — Eller den feta presten att steka. (Enligt en variant hette jätten *Wippekull;* månne namnet *Wipunen* här skulle visa sig?) Vi se här qvarlefvor af sol- och måndyrkan före kristendomen

och träffa Finns myth in i djupet af Småland». Ny Smålands beskrifning af Wieselgren, 3 del. pag. 224.

Hvad tillnamnet Finn vidkommer, så kan tilläggas namnen *Dagfin* och *Finvid*. Likasom af folknamnet Finnar kom tillnamnet Finn, så har det äfven gått med namnet Lappar; deraf *Niclis Lapp*, *Eskilus Lappe*, *Michel Lappalain*. Månne icke namnen *Niclas Hidhensson*, ön *Hisingen*, lokalnamnen *Hisshult* och *Hisinge* i Småland hafva sitt ursprung från finska *Hiisi*, *Hiiden*, som betyder jätte, rese?

Följande lokalnamn, hvari ordet finn ingår, kunna tilläggas: *Finnqvarnahemman*, *Finnbro*, *Finnarp* uti Småland, *Finnmark*, *Finnas* uti Gestrikland, *Finnsviks* elf uti Ångermanland; uti norrska staden Bergen fanns i 12:te århundradet en tysk brygga för Hanseaternas räkning med omgifvande handelsstugor, af hvilka en kallades *Finngården*. Sillén 2—120.

Utom namnen Lappalän och Lappebohl kallas uti Småland äfven ett ställe *Lappland*.

Att uti Uppland funnits uti äldsta tider rena Finnar torde vara oemotsägligt till följe af de många lokala namn, hvilkas betydelse endast ifrån finska språket kan förklaras. Med förbigående af namnen *Finnsta*, *Finnåker*, *Finnsjön*, *Finnskogen*, *Finntorpet* och *Finnhäll*, må vi fästa oss vid namnen *Sexmäki*, *Femmäki*, af *mäki* backe; Suomi 1843 pag. 268. För mig har blifvit uppgifvet, att uti närheten af Stockholm kallas en kungsgård *Jerfva*, otvifvelaktigt af finska *järvi* (icke lappska *jaur*) sjö, träsk. En annan egendom på samma trakter skall bära namnet *Jerfälla*, således lika med finska *Järvelä*. Märk väl, att sistnämnda finska namn år 1618 skrifves *Jerfualla*; Adelns Gods och Ätter af Lagus p. 439. Det omnämnda Jerfälla ligger vid en sjö eller ett träsk, hvarest åter finnes en ö med namnet *Jerflotta*, af finska *järvi-luoto*, d. ä. träskö. Uti de la Gardiska arkivet, 3 del. pag. 99, finnes in-

tagen en urkund ifrån år 1415, hvaraf man här vill intaga följande utdrag: »Item I westgyland maratorp kydrastathe Haslin och en gård I kiplunns och Enna halffua qvarn som oss till pant står Item I för:de hustru Brites fäderne, kom först atonde delen I *ærffvale* gård *ærfvalle* qvarn och halff 19½ marck svenske penninger vthi Lanbo gårder såsom söll *ärffuala* giordt liggia (dessa namn hafva således icke kommit i sednare tider) Item En gård som hetther *Nävästha*», — månne icke uti sistnämnde namn visar sig finska ordet *vasta?* På Åland finner man namnen *Wifvaste*, *Wastböle*. Konung Agne blef hängd på ett ställe kalladt *Agne-fit* »på den östliga *Tauren*, vester från Stocksund». Säve säger uti sina anmärkningar till Snorre Sturlesons Ynglingasaga pag. 23: »Det är möjligt, att ordet är af finsk rot, då finska *tauro* betyder mör (mjuk, blöt), och att således *fit* endast vore en nordisk öfversättning deraf». En hamn uti sjön Hjelmaren heter *Leppä*, och detta namn kommer påtagligen ifrån finska *lepään* hvila.

Sid. 24. Uti Angelstads socken omnämndes *Stilivara*, men uti Småland förekomma äfven namnen *Biskopsvara*, *Hillevara*, antingen af lappska *vare* eller finska *waara* berg. Uti Småland finnes annars namnet *Ware* eller *Wahre* på 11 ställen, samt dessutom *Wartorpasjö*, uti Halland *Warberg*, jmfr. uti Åbo *Woreberg* af fin. *vuoriberg*.

Sid. 25. Att *mo* är en rent finsk ändelse har redan blifvit ådagalagdt, samt att den uppkommit af *maa* land, jord, mark. Uti Småland finnes äfven lokalnamnet *ma* på tvenne ställen, och detta ord synes äfven visa sig uti namnen *Helima*, *Sandema* (Sandamaa?), hvilka förekomma i södra Sverige, och månne icke finska *maa* visar sig äfven uti namnet *Ingemansbo*, på samma sätt som *Ingermanland* kommer af *Ingerin maa? Byverma, Helgavarma* äro tvenne ortsnamn

uti Småland och »*värma* har betydt ås», således troligen af finska *vaaramaa*, bergland.

Ändelsen *måla* uti svenskan har bildat sig ifrån det gamla *maala*, såsom *Hælstoxmaale*, och på samma sätt har det gått i finskan. År 1303 skrefs *Sastamell*, men uttalas eller kallas nu *Sastmola*. Jag har förut antagit, att ändelsen *måla* är ursprungligen finsk, och åtskilligt talar för denna åsigt, men kanhända den äfven kan vara till sitt ursprung Svensk af ordet *mål*, Tyska *mal*, — *suum cuique*. Uti Småland kallas ett ställe *Rössmåla*, och detta namn är mycket likt finska *Roismala*. Hvad ändelsen *la*, *lä* vidkommer, så har man att tillägga, att namn med denna ändelse förekomma uti Sverige. Uti Helsingland finnas ställen *Norrala* och *Söderala* söder om Hudiksvall; vidare *Ferila*, *Hassela* (uti Kumo förekommer namnet Hassala); uti Uppland fanns, såsom redan blifvit visadt, *Jerfälla;* år 1599 omtalas i Nerike *Erfvala*, vidare uti södra Sverige *Setala* (uti Kumo *Setälä*), *Waxala*, *Göthala*, *Ringolla*, *Esprilla*, *Wendalla*, *Motala*, *Torskilla*, *Wefsilla*, *Sörsölä*.

Sid. 26. Hvad beträffar ändelsen *sta*, så kan tilläggas, att *Kusto*, som ursprungligen är finska *kuusisto* granskog, skrifves uti gamla handlingar *Kusta* samt *Kustad;* af *Koristo* har under tidernas lopp blifvit *Koristad;* Adelns Gods af Lagus pag. 293.

Ändelsen *sala* förekommer oupphörligt uti gamla finska handlingar, såsom *Rautasala* (Arvidsson 7: 13), *Suensala* (7: 18), *Sala-öö* (7: 6), dessa komma alla ifrån finska ordet *salo*, en skogbeväxt ö.

Hvad ändelsen *taga* vidkommer, så finnes uti Nyland i Tenala socken en by, som uttalas *Herrntaga*, men skrifves *Härjentaka*.

Vi hafva redan sett, att uti Uppland förekomma lokal-

namn, som härleda sig från finska *järvi* sjö, träsk; uti Helsingland finnes *Jerfsö* socken, uti Nerike *Järbo;* uti Strindfylke i Norrige fanns under medeltiden gårdsnamnet *Jerf*. Anmärkas må, att namnet Särkijärvi skrifves uti gamla handlingar *Särckijarff* och Lehijärvi åter *Leyarp*, och uti Småland har man namnen *Qvenjarp*, *Hänjarp*, *Bössjarp*, *Heljarp*, och häraf torde man kunna sluta, att denna ändelse *jarp* är en förvrängning af finska *järvi*. Uti Småland har man icke, så mycket jag vet, något ställe, som slutas på *träsk*, såsom i Finland *Lappträsk*, men deremot lycktas der flere ställen på *sjö*. Uti Finland torde åter icke något ortsnamn slutas på *jarp*. Föröfrigt finnes öfverallt i Småland ändelsen *arp*, som ingalunda kommer ifrån *arf*, såsom *Bromarf*. *Nerfvete* och *Skarfvete* äro namn på tvenne sjöar uti småland, och månne icke här visar sig finska *vete*, af *vesi*, *veden* vatten? Ändelsen *eke* förekommer ofta uti Småland, såsom *Fagereke*, *Fryteke*, *Fröseke*, och månne icke detta är en förvrängning af finska *joki*, å? Man finner, att ordet *joki* undergått samma förändring i Finland. Uti Sagu kallas ett ställe *Marike*, hvilket fordom benämndes Marjajoki, uti Pernå åter *Tervik* eller *Tervike*, som år 1421 skrefs Tervejoche o. s. v. Ändelsen *alt* förekommer ofta uti Småland, såsom *Ormalt*, *Gunnalt*, *Räfalt* o. s. v., och månne finska ordet *alta* möjligtvis kunde visa sig här?

Hvad föröfrigt vidkommer enskilda namn i södra Sverige, så skulle man lätt falla på den förmodan, att följande hafva att tacka finska språket för sitt ursprung: *Kivisbeck* (Kivisoja?), Stora och lilla *Harje* nära Lund (fin. *harju?*), *Susingetorp*, allmogen säger *Susebo* (fin. *susi?*). Månne sjöarne *Sommen* och *Sampsior* skulle med sina namn hänvisa på benämningarna Suomi och Sampo?

Uti Småland finnas lokalnamnen *Sånnamad*, *Svenska-*

maden samt dessutom enskildt *mad* och *maden*, och månne dessa namn kunna stå i slägtskap med finska *maata* af *maa?*

Ändelsen *is*, som oupphörligt förekommer uti Finland vid ortsnamn, såsom *Hvittis*, *Hitis*, *Karis*, *Saris* o. s. v., är äfven äkta finsk samt ej annat än blotta stammen till de ord, som uti nominativen hafva ändelsen *nen*. Af *ihminen* menniska, gen. *ihmisen*, fås sammansättningen *ihmis-joukko*, menniskohop, af *hevoinen*, *hevoisen*, häst, fås *hevois-väki* hästfolk, rytteri o. s. v. Uti Halland finnes stället *Lektisgjöl* (uti Kjulo förekommer äfven *Lechtis*), uti Vestergötland *Hellekis*, uti Småland *Baggaris*, uti Upland *Fyris-ån*.

Sid. 28. Uti Småland förekommer pastoratet *Qvenneberga*, och om detta namn yttrar sig Wieselgren: »Qvenneberga är en äldre benämning än Qvarneberga. Presten Petrus i Berg ihågkom 1273 i sitt testamente kyrkan i Qwænabiærghum. Qvarneberga ha vi först sett i underskriften af Ups. mötes beslut 1593. Det kan således visst vara en qvarlefva af *Qvener*-namnet».

Sid. 32. Strår: *Uwch*, läs: *Llwch* sjö.

Redan uti Ossians sånger delas Lochliner i *hvita* och *svarta;* Ny Smålands Beskr. 1, 243.

Månne namnet *Orkadalr* uti Norge kunde komma från finska *orko* fuktig däld, Votiska *orko* dal, och kunde namnet *Alastarhaugr* samt *Alastarhaugs-sysla* uti Norge under medeltiden möjligen stå i slägtskap med finska *Alastaro?*

Sid. 34. Rörande kranier må här äfven anföras Klees ord pag. 36: »På resan till Stockholm hade jag, sedan största delen af denna skrift redan var färdig, tillfälle att vexla min åsigt om denna sak med en af Danmarks första anatomer. Likasom jag på den historiska vägen var kommen till den öfvertygelse, att de stensatta grafhögarne blifvit anlagde af Finska Tschuder, på samma sätt antog äfven han, att kranierna

tillhörde dem, ehuru det till följe af brist på tillräckligt antal exemplar ännu icke låter sig fullständigt bevisas».

Ännu ett bevis! »Ossian har besökt *Lochlin*, och Gaëlerättlingar förklara bestämdt, att det namnet betyder Skandinavien. Här är ett åsynavittne, som skildrar en egendomlig cult minst 2:ne sekler före Christi födelse, bestämdt för-Odinsk. Dåvarande Skandinavers gudom kallas af Gaëlerne *Loduinn*, *Lodin*. Att Loduinn l. Lodin i Ossian föreställes blott som en manlig gudomlighet, må ej väcka någon betänklighet, enär vi känna, att bilden var af begge könen». Otvifvelaktigt återfinnes samma gudomlighet uti det sednare gudanamnet *Hlodur*, hvars feminina ändelse *Hlodyn* är ett namn på *jorden*, *Odens brud*, i det gamla nordiska skaldespråket. Man har funnit, att Lodin är densamma som Romarnes *Latona*, som var född hos Hyperboreerna, och hos dem njöt sin dyrkan; äfvensom den *Terra mater*, som dyrkades vid Östersjön och som af Tacitus omtalas. »Apulejus Afer en Karthaginensare, utropar Diana (Latonas dotter) för himmelens drottning, kallad Ceres, såsom gifvande frukt af jorden, *natura parens*, elementernas herrskarinna, seklernas ursprungliga alster». Namnet Luoduinn tyckes vara till sitt ursprung finskt samt komma från finska *luon*, *luoda* göra början, skapa, bestämma, hvaraf formeras *luotune* skapadt ting, *luonto* art, beskaffenhet, natur, skaplynne. Uti Lappskan betyder *luonta* eller *luondo*, som ovillkorligt är lånadt från finskan, lynne, natur, brud; och *Luoduinn* tyckes etymologice betraktadt vara nästan detsamma, som finska adjektivet *luontoinen* eller *luondoinen*, natur tillhörig, artad, t. ex. *hyvän luontoinen* af god natur, godartad o. s. v. »En, som det vill synas, genuint finsk åsigt låter *luonnon tytöt* naturens döttrar, *luonnottaret* naturqvinnorna, om man så får uttrycka sig, *luonnon eukot* naturens gummor, naturens mödrar, *einetten emät* grundämnens mö-

drar, vara upphof till verldens särskilta delar. Med dessa personifikationer tyckes man velat beteckna de grundämnet till allt varande, d. ä. naturens inneboende, ur den likasom födda krafterna, samt deras omedelbara verkningar, den fruktbärande, alstrande naturen i sina särskilta manifestationer». Ifrån Skandinavien synes Lodins dyrkan hafva öfvergått till Germanien, ty nära till Rhenfloden vid Xanten uti Cleviska landet har man funnit en ännu förvarad sten med inskrift: *Deæ Hludanæ Sacrum C. Tiberius Verus*, och sedan vidare till Romarene, som kände samma gudomlighet under namnet *Latona*. På samma sätt synes Romarenas *Maja*, som var jordens gudinna, härleda sig från finska ordet *maa* jord.

Sid. 41. Står: *joka*, läs: *joku.*

Min enskilda öfvertygelse är också, att om man skulle erhålla speciella uppgifter öfver Skandinavien, så skulle man kunna upptäcka många rent finska namn, men sådana uppgifter eger jag endast öfver Småland samt öfver Norge under medeltiden.

Date Due

